

מהזור לתשעה באב
כמנהג בני רומה

כפי הנהוג
בירושלים עיה"ק

ערוך ע"י
הלל משה סרמוניטה
ואנג'לו מרדכי פיאטילי

ירושלים

בשנת
אֶשֶׁר בָּךְ יְרַחֵם
לפ"ק

עיצוב גרפי ועימוד:
d.c.dav111@gmail.com

תוכנת תג,
הרב דניאל ווייסמאן נ"י
ירושלים

מהדורה שניה

©

כל הזכויות שמורות לעורכים:

hillser@netvision.net.il
ampiattelli@gmail.com

נדפס בירושלים עיה"ק ת"ו
ה'תשפ"א

א. מנהג בני רומה

למן העת העתיקה, איטליה היהודית היתה קשורה בטבורה לארץ-ישראל. בין הקהילות שבארץ הקודש ובין קהילות דרום איטליה רווחו יחסים תורניים, תרבותיים ומסחריים, עד שתש כוחו של היישוב היהודי בארץ-ישראל ומוסדותיו. גם בתחום נוסח התפילה היתה איטליה הדרומית קשורה למקור השראתה מעבר לים, בהיותה בת חסותן של ישיבות ארץ-ישראל. סביר להניח שאכן בני איטליה, עד המאה התשיעית או אפילו מעט מאוחר יותר, התפללו לפי אחד ממנהגי ארץ-ישראל העולים ומתבארים בעקבות פרסום ממצאי הגניזה הקהירית.¹ אליבא דאמת אין בידינו תיעוד מספיק, אלא שברי מידע זעירים בלבד המאשרים לנו לשער פה ושם קביעות רופפות וכלליות על מנהגי התפילה של יהודי דרום איטליה לפני עלייתם של מרכזי התורה הבבליים. אמנם עדויות לכך ניתן למצוא. לפי המסופר ב'מגילת אחימעץ' שהתחברה בקפואה בשנת 1054 – ר' אחימעץ הזקן "כשעלה היו עשרת ימי תשובה, ופייסוהו החברים וראש הישיבה, לעמוד לפני התיבה, ולעשות התפילה בחיבה, [...] התחיל בסליחות ותחנונים [...] באחד שהיה [לר'] סילנו איש אמונים".² לר' אחימעץ לא היה כל קושי להשתלב בתפילה הנהוגה בארץ-ישראל אז, ועוד לפני ראש הישיבה ותלמידיו ולומר סליחה מאת ר' סילנו בן ארצו. נסיף ונאמר כי עוד בתקופתו של הפייטן אמתי ב"ר שפטיה מאוריה (המאה התשיעית), נהגו בני אפוליה אותם מנהגי קריאה של בני זמנם בארץ-ישראל, לפחות בעניין קריאת המועדים. מחקר הפיוטים, פרי עטם של פייטני איטליה הראשונים, נמצאו למדים מעט על סדרי תפלתם ומנהגם. מלשון הפיוטים עולים רמזים בעיקר בעניין מיקום אמירתם בסדר התפילה ('לשונות המעבר') המוכיחים שפיוטים אלו השתלבו בסביבה ליטורגית מטיפוס ארץ-ישראלי.³

¹ ראו למשל את שני הכרכים עבי הכרס בהם מקובצים מבחר מחקריו של עזרא פליישר, 'תפילות הקבע בישראל בהתהוותן ובהתגבשותן', בעריכת שלומית אליצור וטובה בארי, ירושלים, מאגנס, תשע"ב (לענייננו ראו במיוחד בכרך א, בעמ' 441 ולפי המפתח); אורי ארליך, 'תפילת העמידה של ימות החול. נוסחי הסידורים בגניזה הקהירית – שורשיהם ותולדותיהם', ירושלים, יד יצחק בן צבי, תשע"ג.

² Robert Bonfil, *History and Folklore in a Medieval Jewish Chronicle. The Family Chronicle of Ahima'atz ben Paltiel*, Leiden-Boston, Brill, 2009, pp. 258-259.

³ עזרא פליישר, 'בחינות בשירת פייטני איטליה הראשונים', 'הספרות' 30-31 (אפריל 1981), עמ' 141-142.

מרכזי התורה הבבליים הלכו וגברו במאות השמינית והתשיעית, עד שהשפעתם התרבותית, והתורנית בפרט, פשטה גם לדרומה של אירופה. באיטליה ההגמוניה של יהדות בבל, עלתה על קודמתה – תורת ארץ־ישראל – כנראה במהלך המאה התשיעית, אך התהליך נשלם רק במאה העשירית או האחת־עשרה.⁴ תהליך ממושך ומורכב זה השליך במידה רבה ומכרעת על עולם מנהגי התפילה שעוצבו עתה מחדש על פי עיקרי ההלכה הבבליית וקריאת התורה לפי המחזור השנתי, לעומת התלת־שנתי שנהוג היה בבתי הכנסת בארץ־ישראל ומחוצה לה. לחץ המנהג המתחרה – קרי מנהג בבל – עלה ביתר שאת וביתר עוז עד שזה השתלט סופית עם קליטתם וקבלתם של סדורי התפילה מתקופת הגאונים בקרב יהודי איטליה: סדר רב עמרם גאון (810–875) וסדור רב סעדיה גאון (882–942). אמנם במנהג איטליה הקדום, התשתית הארץ־ישראלית "כוסתה לימים בשכבות עבות של פסקי דין, הלכות ונוסחים בבליים, אבל היא ניכרת עדיין במעומעם בכמה סדקים", כדברי פרופ' עזרא פליישר ז"ל, ראש המדברים בתחום זה.⁵

לאחר קבלת תורת בבל, החל התגבשותו של נוסח התפלות מחדש. העד היחיד והמיוחד שנותר בידינו, השופך אור על נוסח התפילה של יהודי איטליה בימי הביניים המוקדמים, כלומר לאחר השלמת תהליך ה'בבילוניזציה', הוא כתב־יד, כנראה מן המחצית השנייה של המאה הי"ב, המכונה בספרות "סדר חבור ברכות". בסדור זה, שהושפע בוודאי מסדר רב עמרם גאון מצד אחד ומן המסורת הליטורגית העשירה של דרום איטליה הקדומה מצד שני, מוצאים אנו את נוסח תפלות הקבע, פיוטים קדומים, רובם מאת פייטני אפוליה הראשונים, ופסקי הלכה יחודיים. כתב־יד יקר זה היה שמור בספריה הלאומית בטורינו ועלה באש בשריפה בשנת 1904. למזלנו, לפני שעבר ובטל מן העולם, הועתק על ידי פרופ' שניאור זלמן שכטר והעתקתו נמצאת עתה בספריית

⁴ פיטר ש' לנרד, 'מקונטרסי פיוטים עד הרפוס הראשון: מבחר הפיוטים כתייעוד לשלבי העריכה של מחזור בני רומה', בתוך: 'קובץ מחקרים על מחזור כמנהג בני רומה', בעריכת אנג'לו מרדכי פיאטלי. יו"ל עם מהדורת פקסימיליה של 'מחזור כמנהג רומה, שונצין – קואל מיורי רמ"ו (1486–1485)', ירושלים, הוצאת י"ל מאגנס, תשע"ב, עמ' 42 (והספרות המצוטטת שם).

⁵ ע' פליישר, 'בחינות בשירת פייטני איטליה הראשונים', הנ"ל (לעיל הערה 3), עמ' 131–167; הנ"ל, 'תפילה ומנהגי תפילה ארץ־ישראלים בתקופת הגנוזה', ירושלים, הוצאת י"ל מאגנס, תשמ"ח, במיוחד בעמ' 40 ועמ' 325.

בית המדרש לרבנים בניו יורק.⁶ ב'סדר חיבור ברכות' ניתן לזהות בבירור כמה וכמה מאפיינים בולטים המיוחדים למנהג בני רומה המאוחר יותר. לעומת זו בחיבור זה ישנה עדות כי עדיין במאה השתיים עשרה או מעט לפני כן, נאמרו באיטליה קרובות י"ח (יצירות פייטניות שנאמרו בחזרת הש"ץ, המשולבות בין ברכות העמידה) ושבעות (יצירות פייטניות שנאמרו בחזרת העמידה של שבת ומועדים) בדרך הנהוגה בארץ-ישראל, כאשר החזן בעת אמירת הפיוטים הנ"ל לא חזר על נוסחאות הקבע של העמידה, אלא הסתפק באמירת חתימתן של הברכות בלבד.⁷

השלב הבא הנחשף לעינינו הוא נוסח התפילה כפי שגובש במחצית השנייה של המאה הי"ג, המיוצג היטב על ידי מספר כתבי-יד, ההולכים ומתרבים במאות הי"ד-הט"ו ואילך. כתב-היד הקדום ביותר, הנושא ציון תאריך שנשאר בידנו, הינו משנת כ"ה לאלף השישי (1265)⁸, וכנראה הועתק ברומה עצמה.

בתקופה זו נוסח התפילה המיוחד של יהודי איטליה מכונה בשם "מנהג לועז" או "מנהג הלועזים" (דהיינו נוסח התפלות השגור בפי דוברי השפה הלטינית או השפות הרומניוטיות), לצד הכינוי "מנהג בני רומה" (רומא או רומי), על פי שם הקהילה בו עוצב על ידי חכמי העיר, רובם ככולם צאצאי משפחת מן הענונים. רמז לכך ניתן למצוא בעיון במחזורים הראשונים, בכתבי-יד ובדפוס, כאשר ליד התפלות שולבו מנהגים והלכות, בדרך כלל מתומצתים מספרי ההלכה הקלאסיים של הלועזים, ובראש ובראשונה מבית מדרשם של חכמי רומי: ספר 'שבלי הלקט' לר' צדקיה ב"ר אברהם הרופא, עיבודו וקיצורו ספר 'תניא', מאת קרוב משפחתו ר' יחיאל ב"ר יקותיאל מן הענונים (שניהם ממחצית השנייה של המאה הי"ג) וכן מתוך 'ספר התדיר' לר' משה ב"ר יקותיאל מרומה (סוף המאה הי"ד). הלכות ומנהגים אלו, בעיבודים שונים ובהשמטות חזרו ונדפסו גם בהוצאות המאוחרות של המחזור כמנהג בני רומה. כתבי-היד של מחזורי תפילה כמנהג בני רומה הם למעשה יצירה ספרותית מיוחדת במינה – המזכירה לנו את מחזור ויטרי או את סדור רש"י – בה משולבים התפלות

⁶ Abraham I. Schechter, *Studies in Jewish Liturgy, based on a unique Manuscript entitled Seder Hibbur Berakot*, Philadelphia 1930; Israel Davidson, *Seder Hibbur Berakhot*, JQR XXI (1931), pp. 256-266; Jacob Mann, *Genizah Fragments of the Palestinian Order of Service*, HUCA 2 (1925), pp. 269-338.

⁷ פליישר, שם (הערה 3), עמ' 141. כהיום, בין קהילות האיטאליאנים, רק בירושלים ממשיכים לומר את הקרובות בתשעה באב (ולעתים רחוקות גם בשאר ימי הצומות כאשר מתארגן מניין לכך).

⁸ כ"י הספרייה הלאומית בפריס, Heb. 599 (במכון לתצלומי כתבי יד עבריים בירושלים, ס' 11472).

והפיוטים מחד גיסא, וההלכות והפסקים על פי ספרי ההלכה הנ"ל מאידך גיסא. כאשר לעתים 'ספר תניא' או 'התדיר' מעותקים בשולי המחזורים עצמם או כיחידה עצמאית המצורפת למחזורים.⁹

כאמור סדר התפלות כמנהג בני רומה עבר עריכה ושלבים סופיים של התגבשות בידי תלמידי חכמים ברומה, שאף גמרו אומר לוותר על אוסף הפיוטים הקדמונים של פייטני אפוליה והמזרח ולאגור במקומם פיוטים רבים ומגוונים מאת משוררי ספרד, אשכנז, בני רומה עצמה ועוד אחרים.¹⁰

כתבי-יד של מחזורים כמנהג בני רומה הינם די שכיחים בספריות ברחבי העולם. במכון לתצלומי כתבי-יד עבריים אשר בספרייה הלאומית בירושלים ישנם מעל 600 צילומי כתבי-יד כאלה (כולל מספר רב של כתב-יד שהועתקו לאחר המצאת הדפוס). סדר התפלות של יהודי איטליה הינו הראשון מבין נוסחי התפילה הידועים שיצא לאור הדפוס, בשנת רמ"ו (1486–1485), בשונצינו ובקזאל מג'ורה. דפוס ראשון זה היה לנגד עינינו בעריכת המחזור הנוכחי ולפי זה גם קבענו את שם המנהג ('כמנהג בני רומה').¹¹ משנת רמ"ו עד היום, סדר התפלות נדפס פעמים רבות.¹² בין המהדורות הרבות יש לציין את דפוס בולוניה, עם

⁹ יצחק יודלוב, 'המחזור כמנהג בני רומה' דפוס שונצינו רמ"ו, היבטים טקסטואליים, ביבליוגרפיים והלכתיים, בתוך: א"מ פיאטלי (עורך), 'מחקרים', הנ"ל (לעיל הערה 4), עמ' 28–35.

¹⁰ לעומת זו במחזור אשכנז נקלטו פיוטים רבים מאת פייטני איטליה הקדומה. ראו: יוסף יהלום, 'מחזור רומה והקרובים לו: מהלכים בהתגבשות המרכזים האיטלקים', 'איטליה' כג (תשע"ה), עמ' 14–1.

¹¹ יצוין ג"כ כי הרב פרופ' משה דוד קאסוטו קבע לכתוב את התיבה 'רומה' באות ה"א, כי לטענתו היא הצורה התקנית בעברית בניגוד לרומא באל"ף כנהוג בארמית. בשנים האחרונות, לאחר שהוקם בית הכנסת כמנהג בני רומה בירושלים, השם המקורי של הנוסח הוחזר על פי קביעתו של מ"ד קאסוטו, ביזמת נכדו פרופ' דוד משה קאסוטו, שהיה יו"ר 'חברת יהודי איטליה לפעולה רוחנית' שנים רבות.

¹² לרשימת המהדורות ראו: אנג'לו מרדכי פיאטלי, 'ביבליוגרפיה של מחזורים וסידורים כמנהג בני רומה', בתוך: הנ"ל, 'קובץ מחקרים על מחזור כמנהג בני רומה' (הנ"ל, לעיל הערה 4), עמ' 51–114 (לוח תיקונים באתר: <http://www.angelopiattelli.com/#!/articles/crig>). על המנהג בני רומה, ראו: דניאל גולדשמידט, 'מנהג בני רומה', בתוך: שמואל דוד לוצאטו, 'מבוא למחזור בני רומה', תל אביב, דביר, תשכ"ו, עמ' 79–102 ובהערות שם (חזר ונדפס בתוך ספרו: 'מחקרי תפילה ופיוט', ירושלים, י"ל מאגנס, תש"ס); אלברטו משה סומך, 'Segulat Israel', *Aspetti peculiari del Nüsach italiano*, pp. 6–32 (5760), מופיע גם באתר: www.morasha.it; שלמה צוקר, 'מחזור מוסקוביץ', מעשה ידיו של יואל בן שמעון, ירושלים, בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי, תשס"ה, עמ' 23–44; א"מ פיאטלי (עורך), 'קובץ מחקרים על מחזור כמנהג בני רומה' (לעיל הערה 4).

פירושו של ר' יוחנן טריוויס (פי' 'קמחא דאבישונא') משנת ש'–ש"א (1540). חשוב לציין כי נוסח הפנים שבמחזור בולוניה איננו תואם לנוסח פי' קמחא דאבישונא הנדפס בשוליו ומסתבר שנוסח המחזור הנדפס לא היה לפני מחבר הפירוש. כתוצאה מכך נוסח הפנים לחוד, ונוסח הפירוש לחוד, שימשו כמקורות מכריעים בקביעת נוסח התפלות והפיוטים לצורך עריכת הסדורים והמחזורים שלנו.

לאמיתו של דבר, גם לאחר תקופת המצאת הדפוס, תהליך ה'בבילוניזציה' מעולם לא פסק, אלא המשיך וממשיך מאז עד עצם היום הזה, במיוחד בעקבות התפשטותה של הסמכות ההלכתית של השו"ע, של חכמת הקבלה ובהשפעת המנהג הספרדי.¹³ מנהגים והלכות קדומות נדחקו לטובת ההלכה הבבלית, פסקי השו"ע ותורת הסוד, וכתוצאה מכך שרידי מנהג ארץ-ישראל והלכותיו שבסדר התפלות ובמחזורים מתמעטים ומטשטשים מדור לדור. עם זאת יש לציין כי בניגוד לקביעה הרומנטית של חוקרי 'חכמת ישראל', שקבעו כי מנהג בני רומה הוא תולדה ישירה של מנהג ארץ-ישראל הקדום, נוסח זה – הוא נוסח תפילה 'בבלי' לכל דבר וענין, ככל שאר המנהגים הקיימים בתפוצות ישראל כהיום, אך, כמנהגי תפלות עתיקים אחרים מימי הביניים – כגון מנהגי פרס, חלב ורומניה – עדיין ניכרים בו מעט שרידי מנהג ארץ-ישראל הקדום.

החל מן המאה הי"ג, לאחר גיבושו הסופי של נוסח התפלות, המנהג התפשט מרומה לקהילות רבות המפוזרות במרכז וצפון איטליה אשר נוסדו בעיקר ע"י יוצאי רומה שהעתיקו את מקומם לצרכי מסחר ובנקאות. מאז התקבל גם השם "מנהג איטאליאני" (או איטלי), כלומר המנהג המשותף והמאפיין את כל קהילות אדמת איטליה הוותיקות. נוסח זה היה והינו נפוץ בעיקר בקהילות איטליה, אך לא זו בלבד. מחוץ לארץ המגף, המנהג היה נהוג בק"ק צפת במאה הטי"ז ועד תחילת המאה היי"ז¹⁴ וכן התפללו בו בבתי כנסת אחדים בקושטא ובשאלוניקי עד מלחמת העולם השנייה.

¹³ וראו למשל בקבצי המנהגים של קהילות שונות שנהגו כמנהג איטאליאני (מן המאות הי"ח והי"ט): בצלאל ויכלדר, 'הגהות רבי שלמה רוקא זצ"ל ומנהגים דק"ק אורבינו – איטליה', בתוך: 'זכור לאברהם', חולון תשנ"ג, עמ' תעט–תצט; שלמה גליקסברג, "אלה התורות", מנהגי בית הכנסת בסקנדיאנו לר' יהושע סגרי, 'עלי ספר' כג (תשע"ג), עמ' 81–119; הנ"ל, "אלה החוקים והתורות": מנהגי בית הכנסת בוויאדנה לר' יהושע סגרי, 'איטליה' כג (תשע"ה), עמ' 41–79; הנ"ל, 'מנהגי בית הכנסת של ק"ק איטלקי בעיר פרינצי', 'עלי ספר' כד–כה (תשע"ה), עמ' 253–283.

¹⁴ דינאל קארפי, 'בתרבות הרנסאנס ובין חומות הגיטו', תל אביב, אוניברסיטת תל אביב, תשמ"ט, עמ' 236–255; אברהם דוד, 'עלייה והתיישבות בארץ-ישראל במאה הטי"ז', ירושלים, ראובן מס בע"מ, תשנ"ג, עמ' 120–121.

בסדרת התפלות והמחזורים בעריכתנו, לצורך קביעת מטבע הלשונות ונוסח הפיוטים, הושוּו מחזור רמ"ו ומחזור בולוניה הנ"ל. בהשוואה התגלה לעינינו שהנחיות מסוימות בעיקר הלכתיות המופיעות במחזור רמ"ו הושמטו במח' בולוניה או לאחריו. לדוגמא, בהנחיות לתפלת מנחה ליום חול במח' רמ"ו כתוב: "וזמנה מתחלת שבע שעות ולמעלה, ואם הקדימה קודם לא יצא ידי חובתו". קטע הנחיה זו הושמט במח' בולוניה, ובפ"י קמחא דאבישונא על אתר נכתב: "זמנה משש שעות ומחצה ולמעלה עד הלילה" וכך נפסק להלכה בשו"ע או"ח סי' רל"ג, א. כמו כן במח' רמ"ו בהנחיות לקריאת התורה בשבת כתוב: "והקטן עולה למניין שבעה", ואמנם במח' בולוניה הנחיה זו הושמטה. ועוד במח' רמ"ו ובולוניה כתוב שיש לומר בליל ראשון של פסח שחל בשבת ברכת 'מעין שבע', אולם כבר בפ"י קמחא דאבישונא על אתר כתוב: "שיש נוהגים לא לאמרה שהלילה הזה משומר מן המזיקים" ובסוף: "ומיהו נהגו לאמרו", ואילו במח' שד"ל (ליוורנו תרט"ז) ח"א, בערבית של פסח, ברכת 'מעין שבע' לא מופיעה ובהנחיה כתוב: "שיש נוהגים לא לאמרה שהלילה הזה משומר מן המזיקים", כפסק הטוש"ע (או"ח סי' תפז, א), וכך נוהגים היום.¹⁵ קובץ ההלכות שמופיע בסוף מח' רמ"ו רחב יותר מזה שמופיע בסוף מח' בולוניה, ומסדר ברכות והלאה לא מופיע במח' בולוניה, כנראה מפני שהיות שישנן ברכות ייחודיות כדוגמת "בורא נפשות" המסתיימת בחתימה "בא"י חי עולמים" כדברי הירושלמי (מובא בתוס' ברכות לו ע"א, ד"ה 'בורא'), הושמט כל העניין. דוגמאות אלו מאששות את דברינו הנ"ל על דחיקת מנהגים ושרידים קדומים מן המחזור. בדורות האחרונים תופעה זו ניכרת גם בדחיקה של מנהגים והלכות קדומים שקיימים במנהג אשכנז כפסק הרמ"א ונדרחו לטובת מנהג המחבר (השו"ע) ונציין כמה דוגמאות: בקובץ ההלכות שבסוף מח' רמ"ו ובולוניה כתוב שמברכים שתי ברכות על התפילין 'להניח תפילין' ו'על מצוות תפילין' כפסק הרמ"א ומנהג אשכנז (טוש"ע או"ח סי' כה, ט), ואילו במח' שד"ל ח"א מובא מנהג המחבר שרק אם הפסיק בדיבור בין תפילין של יד לתפילין של ראש יברך ברכת 'על מצוות תפילין', וכך כתוב לנהוג בכל הסדורים האיטאליאנים שלאחר מח' שד"ל. דוגמא נוספת: בקריאת התורה בפורים, במח' רמ"ו ובולוניה לא כתוב בהנחיה שכופלים את הפסוק האחרון להשלים לעשרה פסוקים,

¹⁵ עיינו במאמרו של י' יודלוב, ב'קובץ מחקרים על מחזור כמנהג בני רומה', הנ"ל (לעיל הערה 4), עמ' 35, הערה 88, המציין לדוגמאות נוספות. וראו גם: Hillel M. Sermoneta, *Esempi di liturgia ebraica*: 27-31 pp. in 'Hebraica Parmensis', *italiana nei frammenti ritrovati nell'Archivio di Stato di Parma*, (בהדפסה).

כמנהג אשכנז ע"פ פסק הרמ"א (טש"ע או"ח ס' תרצג, ד), ואילו במח' שד"ל ח"א כתוב בהנחיה "וכופלין פסוק אחרון משום השלמת עשרה פסוקים", כפסק המחבר (השו"ע) שם. במח' רמ"ו ובולוניה הגבהת ספר התורה לא מופיעה כלל וכן הפסוקים שאומרים אחרי ההגבהה. בתקופה מאוחרת יותר, כבמחזור כמנהג בני רומה, ויניציאה ת"ע ועד מחזור שד"ל, ההגבהה אכן מופיעה, אך לאחר קריאת התורה כמנהג הרמ"א (שו"ע או"ח ס' קלד, ב). אולם אח"כ בכל הסדורים ההגבהה מופיעה לפני קריאת התורה כפסק השו"ע (שם), וכך נהוג היום.¹⁶ במח' רמ"ו ובולוניה בברכת 'מחיה המתים' הנוסחה 'מוריד הטל' לא מופיעה כלל, לא בימות החמה ולא בימות הגשמים כמנהג הרמ"א (טש"ע או"ח ס' קיד, ג). כבר במח' בני רומה, דפוס ויניציאה שנת שפ"ו, הנוסחה 'מוריד הטל' לימות החמה מופיעה, כפסק השו"ע (טש"ע שם, וסעיף ט), וכך גם במח' שד"ל, וכן נהוג היום. ישנם דוגמאות נוספות ואכמ"ל.

גם בעניין מטבע לשונות התפילה יש דוגמאות לתהליך קבלת ההלכה והנוסחים הרווחים האחרים ודחיית מנהגים קדומים, ונביא כמה דוגמאות לכך. על פי מנהג בני רומה נהגו לומר בחזרת הש"ץ בתפילות יוה"כ את 'ברכת אבות' בנוסחה הקצרה: 'קונה שמים וארץ' תחת נוסח הברכה הרגיל 'גומל חסדים' עד 'באהבה'. נוסחה זו רווחה גם באשכנז ובצרפת בימים שאמרו פיוטי הקרובות, אך מנהג זה נתקל שם בהתנגדות כבר במאה הי"ב על ידי חכמים שדגלו בעיקרון של חכמי בבל והגאונים שאין לשנות את נוסח הברכות ויש להשתמש באותה נוסחה לכל ימות השנה. באיטליה המנהג נשמר עד שלהי המאה הט"ז, כאשר חכמים, כגון הרב משה פרובינצאלו, ביטלו את אמירת הנוסח המקוצר. במחזור שד"ל הנוסחה המקראית 'קונה שמים וארץ' נשמרה, אך נדפסה בתוך סוגריים עגולים.¹⁷ דוגמא נוספת היא חתימת ברכת 'נחמנו' הנאמרת בברכת המזון בשבת, על פי פסקי הרי"ד וס' שבלי הלקט (ח"א, סי' צד). כנראה החל מתחילת המאה הי"ט נפסק שלא לומר את החתימה

¹⁶ על עצם המנהג של הגבהת התורה באיטליה, מקורו, השתלשלותו והמחלוקת בנדון, ראו: 'שבלי הלקט', ענין שבת, סי' עז; 'שו"ת ופסקי מהרי"ק החדשים', ירושלים, תש"ל, סי' רס; 'שו"ת מתנות באדם', מהדורת 'בוקסנבוים', ת"א, תשמ"ג, עמ' 49; ספר לדוד אמת לחיד"א, ירושלים, תשמ"ו, עמ' 13; חיים טלבי, 'זואת התורה'. מנהגי קריאת התורה בעדות ישראל, ירושלים, מוסד הרב קוק, תשע"ז וב'פירוש נחלת אריאל על מסכת סופרים', פי"ד, הי"ח.

¹⁷ ראו בהרחבה בספרו של נפתלי וידר, 'התגבשות נוסח התפלה במזרח ובמערב', ירושלים, מכון בן צבי, תשנ"ח, כרך א, עמ' 84-85, ועוד וראו במחזור שד"ל ח"ב, בתפילות יוה"כ.

המיוחדת לשבת,¹⁸ וכך הברכה נשמטה במהדורות הסדורים במאות העשרים והעשרים ואחת.

בתפלת העמידה לערב שבת, הלועזים נוהגים לומר 'ומאהבתך' כהקדמה לברכת 'אלקיננו ואלקי אבותינו' במקום 'אתה קדשת', כידוע על פי התוספתא דברכות (ג, ז), אך כבר ר' יוחנן טריוויס בפירושו על מחזור בולוניה השיג שיש קושי הלכתי בדבר, מפני שאם כן האומר את 'ומאהבתך' ללא 'זיכלו' לא יוצא ידי חובה על פי המדרש "שאומרים ב' פעמים 'זיכלו' כמו הב' עדים שמעידים על בריאת העולם" (פעם בעמידה בלחש ופעם בקידוש). אמנם הקמחא דאבישונא כבר תירץ: "ויש לדחות ולומר שהלועזים סומכים על 'זיכלו' שאומר השליח ציבור אחר התפלה". בעקבות זה, נהגו להדפיס במחזורים שני הנוסחים במקביל וכל איש הישר בעיניו יעשה (כגון במחזור שד"ל). בדורות האחרונים נעשה צד נוסף בטשטוש המנהג המקורי ונקבע להדפיס בסדורים נוסח כלאים הכולל 'ומאהבתך', בהוספת 'זיכלו' ועוד 'שמחו במלכותך' (כך המנהג היום בכל קהילות איטליה). אנו במהדורת הסדורים והמחזורים שהוצאנו לאור החזרנו את העטרה ליושנה ונתנו למתפלל את האפשרות לבחור בין שני הנוסחים. לגבי ברכת 'שלא עשני גוי' בברכות השחר, כך הגירסא במח' רמ"ו ואילו במח' בולוניה: 'שעשתני ישראל' (כנראה מחמת הצנזורה הפנימית), אולם הנוסח המקורי לפי מנהג בני רומה כמנהג א"י היה: 'שעשתני ישראל ולא גוי'.¹⁹ במח' רמ"ו ברכת 'שלא עשני גוי' קודמת לברכת 'שלא עשני עבד',²⁰ אולם במח' בולוניה הסדר נהפך בגלל הנוסח המתוקן וכן כתב בפ"י קמחא דאבישונא (עבד, גוי, אשה – במקום: גוי, עבד אישה). אנו במהדורתנו הבאנו את שני הנוסחים (רמ"ו ובולוניה) והמתפלל יבחר לומר כרצונו.

¹⁸ 'סדר תפלה כפי מנהג קק"י בני איטאליה י"ץ מתורגם איטלקית [על ידי שד"ל], וינה 1829, עמ' תצד וראו גם: יצחק עקיבא ס"ץ, 'נוסח ברכת המזון כמנהג בני רומה', בקובץ מאמרים 'הנ"ל' (לעיל הערה 4), עמ' 168, ובהערות שם.

¹⁹ ע"י למשל ס"י כמנהג בני רומה משנת כ"ה (1265), כ"י הספרייה הלאומית בפריס, מס' 599 ועוד. ראו: נ' וידר, 'התגבשות נוסח התפלה במזרח ובמערב', הנ"ל (הערה 17), ח"א, עמ' 207–214, ש' צוקר, 'מחזור מוסקוביץ', הנ"ל (הערה 12), עמ' 24–25. על ברכות השחר בתקופת הגניזה, ראו: דליה מרקס, 'ברכות השחר בגניזת קהיר', 'גנוי קדם' ג (תשס"ז), עמ' 109–161; ד (תשס"ח), עמ' 34–9.

²⁰ וכך גם: בתוספתא ברכות ו, יח; באוצר המדרשים (אייזנשטיין עמ' 510); בסדר רע"ג; בעוד פוסקים גאונים וראשונים, וכן פסק בב"י (שו"ע או"ח סי' מו, ד), ועיין במגן אברהם שם.

יש להוסיף כי בתולדות עם ישראל, איטליה היתה מקום מקלט ומפגש בין יהודי המזרח והמערב ומטבע הדברים ובעקבות ההגירות הרבות, מנהג בני רומה הושפע ובמיוחד בעת החדשה – הן ממנהג הספרדים (בעיקר בק"ק רומה ובק"ק מילאנו), והן מיוצאי אשכנז וצרפת (בק"ק טורינו ושאר קהילות חבל פיימונטה). לא זו אף זו: מסוף המאה הט"ז המנהג הושפע גם מיוזמות חכמי הקבלה שלעתים אף יצאו בחריפות נגד 'מנהג הלועזים' וביקשו לתקן את נוסח התפלות המאפיינות את המנהג.²¹ למשל בק"ק רומה ומילאנו נוהגים היום לומר בתפלת שחרית בימי חול ושבית, את נוסח הקדושה 'נקדישך ונעריצך' הספרדי, ולעומת זה בטורינו נוהגים לומר 'נקדש שמך בעולם' האשכנזי. כיום נוסח הקדושה המקורי 'כתר יתנו לך' נאמר רק בק"ק פדובה ובבית הכנסת כמנהג בני רומה בירושלים.

ובכן לאנשי הקבלה היתה השפעה מסוימת, אם כי לא באופן גורף על נוסח התפילה, כמו: הוספת מזמור פ"ד 'למנצח על הגיתית' ופיטום הקטורת לפני מנחה, בין של חול ובין של שבת, בעוד שגדולי איטליה כמו שבלי הלפט, ענין תפילה, סי' ז, קובעים כי מתחילים מנחה ב'אשרי' (ללא ההוספות הנ"ל). ועוד נציין כי מה שנהגו לחתום בערבית של שבת ויו"ט 'הפורש' בה"א, מקורו בנוסח קדום אחר, שאומץ ע"י הזוהר (בראשית, דף מח, א, ועוד מקומות בזוהר), אבל הנוסח המקורי לפני מנהג ק"ק בני רומה, היה ללא ה"א.²²

כמו כן, להבדיל בין הקודש לחול, גם לצנזורה היתה השפעה על מטבע התפלות. דוגמא לדבר, בהבדלה הנוסח המקורי הוא: "בין ישראל לגוים" עד שבא הצנזור ושינה זאת "לעמים". ואנו החזרנו את נוסחאות התפילה שנשמטו ע"י הצנזורה הנוצרית (כגון ברכת 'למשומדים'), ואנו תקווה שנוסחאות אלו יחזרו בפיהם של בני ישראל.

²¹ ראו: מאיר בניהו, 'זיוכוח הקבלה עם ההלכה', דעת 5 (תש"ס), עמ' 95-99. על השפעת הקבלה על עולם התפילה באופן כללי ראו: משה חלמיש, 'קבלה בתפילה בהלכה ובמנהג', רמת-גן, אוניברסיטת בר-אילן, תשס"ב; הנ"ל, 'חקרי קבלה ותפילה', באר-שבע, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, תשע"ב.

²² ראו: מדרש תהלים (בובר) יב, א; ירושלמי ברכות פ"ד, ה"ה, וכן בשבלי הלפט, הלכות תפלה, סי' נא וספר תניא רבתי, סי' ט.

ב. מנהג בני רומה בירושלים

בעקבות חוקי הגזע האיטלקיים (ספטמבר 1938) והעליה המשמעותית של יהודי איטליה, ריכוזם של חלק מיוצאי איטליה בירושלים ואי התאקלמותם בתפלות החגים בבתי כנסת שפעלו כבר בעיר, בימים הנוראים של שנת תש"א (1940), הרב מנחם עמנואל הרטום ז"ל והחזן משה כהן פיראני ז"ל ארגנו לראשונה מניין 'כמנהג בני רומה' בירושלים, בעידודו ובהדרכתו של הרב אליה שמואל הרטום ז"ל. הודות להשתדלותם של ד"ר רנטו יאראק ז"ל והמשכיל ד"ר יהודה מנחם פאציפיצי ז"ל הפך המניין לבית הכנסת, הפתוח בכל השבתות והימים הטובים, בחדר גן ילדים בבית ספר מרגליות שברח' הנביאים. בשנים הראשונות החלה עבודת גיבוש המנהג בארץ-ישראל. לימים הרב אליה שמואל הרטום מונה כרבה של הקהילה והחליט לכנות את הנוסח 'מנהג איטלקי' לפי השפה העברית בעת החדשה.²³ הקמת המדינה חייבה הכנסת פרטים חדשים בתפילה ובשנת תשט"ו (1955) התמנתה וועדה לצורך זה, בה היו חברים יחד עם הרב א"ש הרטום, ד"ר שלמה אומברטו נכון וד"ר גד בן עמי צרפתי. החלטות הוועדה וגיבוש המנהג סוכמו ע"י הרב מנחם עמנואל הרטום בחוברת 'המנהג האיטלקי בירושלים עיה"ק'.²⁴ באותה תקופה בית הכנסת עבר למשכנו החדש, ברח' הלל 25 בירושלים, באולם הרחב של בית הספר 'מעלה', בעקבות העלאת ריהוט בית הכנסת העתיק מקונגיליאנו ונטו לירושלים, ובשבת הגדול בשנת תשי"ב (1952) נחנך בית הכנסת. מאז המניין פועל באופן מסודר עד עצם היום הזה.

יש לציין שבית הכנסת כמנהג בני רומה היה והינו אבן שואבת לכל עולי קהילות איטליה, כולל יוצאי הקהילות הספרדיות אשר באיטליה, כגון פירנצה, ליורנו, ויניציאה ועוד. מתפללים מקהילות אלה ואחרים, לפעמים, אף הנהיגו מנהגים מסוימים כמנהגם, בניגוד לקביעותיו של הרב מ"ע הרטום. נזכיר כאן, למשל: אמירת הסליחות כמנהג הספרדים בערב ר"ה ויה"כ, נוסח הקפות לשמחת תורה (כמנהג ליורנו), סדר המודעא אחרי תפלת מנחת ערב ויה"כ כמנהג רומה ועוד.

²³ Angelo M. Piattelli, *La sinagoga di rito italiano e la Hevrat Yehudè Italia lif'ulà ruhanit (1940-1952)*, 'La Rassegna Mensile di Israel' 80, 2-3 (maggio-dicembre 2014), pp. 115-140.

²⁴ מנחם עמנואל הרטום, 'המנהג האיטלקי בירושלים עיה"ק', ירושלים תשכ"ו ובמהדורה שניה מתוקנת משנת תשנ"א, עמ' 10-11.

מסוף שנות השמונים של המאה העשרים הקהילה התעשרה בעולים רבים מרומה. ציבור המתפללים החדש הרגיש צורך להכניס שינויים והוספות בסדר התפלות הנהוג בבית הכנסת כנוסח קהילת רומה. לכן לאחר התלבטויות והתייעצויות הלכתיות, וועד 'חברת יהודי איטליה לפעולה רוחנית' דאז (היום 'חברת יהודי איטליה בישראל') הסמיך וועדה המורכבת מד"ר אליהו בן-זמרה והח"מ, לבחון ולקבוע שינויי מנהג קלים והוספת תפלות ופיוטים. הוועדה נתנה חופש לשליחי הציבור לנהוג על פי מנהג עיר מוצאם (כגון: אמירת "ברכו" בסוף תפלות שבת, אמירת תפלת 'אנא בכח' בקבלת שבת שנשמטה מכיוון שהינה תפילה קבלית, נוסח מקביל להוצאת ספר תורה כמנהג רומה, אמירת הפזמון 'משכיל מכתם' בערב שבת ובשבת בשחרית כאשר נולד בן זכר בקהילה, אמירת 'מזמור שיר ליום השבת לעתיד לבא' בסוף מוסף של שבת שהינו המנהג המקורי ועוד). לאור שינויי הרכב אנשי הקהילה המנהג עדיין לא גובש סופית. בכל אופן, החוברת של הרב מ"ע הרטום ז"ל מהווה עדיין בסיס ויסוד המנהג.

לבסוף יש לציין כי בשנים האחרונות הוקמו שני מנינים חדשים לפי מנהג בני רומה בירושלים. הראשון, באחד האולמות התפילה בבית הכנסת 'אהל נחמה' ברח' שופן 3, הפועל בערבי שבתות ומועדים; והשני, 'כנסת ההיכל' בבית הספר אווילינה דה רוטשילד ברח' בן-לברט 16 בחדר הספרייה, פתוח בדרך-כלל לתפלות שחרית ומוסף של שבת ומועדים, וליוה"כ (כל התפלות). נוסח התפלות במניין זה, נקבע על פי המנהג המסורתי של הקהילה ברומה, המושפע במידה מסויימת מן הנוסח הספרדי. לכן כהיום בין שלושת המנינים כמנהג בני רומה הפועלים בירושלים ישנם שינויים מינוריים מסויימים, אי לכך לקחנו על עצמנו להדיר את המחזורים האחרונים (ליוה"כ ולט"ב) שבעז"ה ישמשו את כל המנינים כאחד.

ג. סדר התפלות והמחזורים כמנהג בני רומה הנהוג בירושלים

עד שנת תש"ע טרם יצא לאור סדר תפלות מסודר ושימושי לקהל כמנהג בני רומה הנהוג בירושלים ולכן אז ראינו לנכון למלא את החסר, בהוצאת סדור לימי חול, לשבתות, לראש חודש, לחנוכה ולפורים וכו'. בשנת תשע"א הוצאנו מהדורה שנייה מתוקנת ומורחבת ולקראת המהדורה השלישית, שיצא לאור בשנת תשע"ד, הרגשנו את הצורך לחולל שינויים ממשיים יותר. לאמיתו של דבר, עריכת הסדור מחדש היתה הכרחית לצורך

הכנת מהדורת המחזוריים לכל השנה, שזכנו להשלים עם כרך זה המוקדש לתשעה באב.²⁵

החל מן המהדורה השלישית של סדר התפלות ובכל המחזוריים, הוכנסו כמה חידושים: (א) כל המזמורים והפסוקים שבתנ"ך הוגהו ע"פ הנוסח והמסורה של 'כתר ארם צובה' (תנ"ך כתר ירושלים), שעליו סמך הרמב"ם בספר תורה שכתב כהלכתו ונוספו בהם טעמי המקרא ונעשה הבדל בין 'טעם מפסיק' ל'טעם לגרמיה', טעם מפסיק הוא עבה יותר מטעם לגרמיה; (ב) הוספנו הערות בשולי העמודים עם עיקרי שינויי הנוסח המופיעים במחזוריים הקדומים, ומעט מידע על הפיוטים; (ג) נוספו ציוני מקורות ומקבילות לתפלות ולפיוטים בשולי העמודים; (ד) נוצר פונט מיוחד (פונט 'שונצינו') עם גרפיקה חדשה ואף מעט קישוטים מתוך המחזוריים העתיקים; (ה) בכל תיבות הסדור צוינו המלים מלעיל, ולא מלרע, למעט מקרים חריגים שבהם השיבוש הוא נפוץ; (ו) בכל הטקסטים הקמץ הקטן הובלט להבדילו מן קמץ גדול; (ז) שווא נע הודגש ונוספו מקפים לפי כללי הדקדוק העבריי; (ח) הוכנס הפיסוק המסורתי, כאשר נקודה מהווה במקום פסיק ושתי נקודות מהווים סוף פסוק או במקום נקודה; (ט) קטעי תפילה הנאמרים בזמנים מסוימים ומוגדרים, הוקפו במסגרת עגולה (כגון: 'עלה ויבוא' וכדו'), וקטעי תפילה שנאמרים ע"י החזן בחזרת הש"ץ, הוקפו במסגרת מרובעת (לדוגמא: קדושה); (י) הניקוד ונוסח הסדור והמחזוריים עברו הגהה מדויקת.

על פי הרוב, הנוסח ומטבע הלשון נקבע לפי המחזור הנדפס בשונציץ-קזאל מיורי רמ"ו ובבולוניה בשנת ש"ש"א, אולם כאשר מלים, תפלות וברכות נוספו לנוסח והתקבלו ברוב קהילות איטליה (בעיקר בירושלים וברומה) ולא מופיעים במחזוריים הנ"ל, בסדר תפלות ומחזוריים שלנו, החלטנו להדגיש את השינויים וההוספות הנ"ל, בהדפסה, בין סוגריים עגולים, או באותיות זעירות או לאחר ההנחיה 'יש אומרים' או 'יש מוסיפים'.

'מחזור כל השנה כפי מנהג ק"ק איטאליאני', עם מבוא של שמואל דוד לוצאטו (שד"ל), ליוורנו תרט"ז שימש אף הוא כעד הנוסח המקובל, במיוחד עבור התפלות הזרות למנהג המקורי שהתקבלו בתקופה שבין הדפסת מחזור בולוניה לזו של מחזור שד"ל. אין אנו יודעים מי ערך את המחזור הנ"ל, המכונה בפי החוקרים 'מחזור שד"ל', אעפ"י ששד"ל לא היה אחראי לתוכן המחזור אלא להקדמה בלבד, אך יש לציין כי לצד לא מעט טעויות שנפלו בעת

²⁵ ניתן לעיין ולהדפיס (באישור העורכים) את סדר התפלות, הסידורילי והמחזוריים באמצעות האתר דלהלן: <http://www.angelopiattelli.com/#!/prayer-books-/c19nx>.

הדפסתו, ההוצאה הנ"ל מהווה מקור עשיר ומגוון של ח"נ. המהדיר האנונימי ערך ותיקן רוב הפיוטים והתפלות, לאחר השוואה עם הדפוסים הקדומים של המחזור בנוסח הפיוטים המופיעים גם במחזורים האשכנזים והספרדים (לפעמים ללא התחשבות במסורות הטקסטואליות הייחודיות לנוסח בני רומי). לעתים העורך תיקן את נוסח הפיוטים על פי הסברה, הדקדוק והמקורות הקלסיים. כאמור, במחזור הנ"ל, עבור לשונות הפיוטים בדרך כלל הובאו ח"נ בסוגריים עגולים. גם ההוספות המאוחרות בנוסח התפלות (תיבות, פסוקים או תפלות שלמות) שולבו בטקסט, לרוב בסוגריים עגולים גם כן.

על אף האמור לעיל, קבענו בנוסח הקדיש זה השגור בפי העם ולא הנוסח המופיע במח' רמ"ו ושי"ש"א (זלעלמי' במקום זלעלמי'; זיתהדר ויתעלה' במקום זיתעלה ויתהדר).²⁶ שינויים אלה לא צוינו בגוף הטקסט.

ד. המחזור לתשעה באב

החל מעריכת המח' לזיה"כ הקפדנו יותר, מאשר במחזורים האחרים בציון עיקרי שינויי נוסח בתפלות ובפיוטים, על פי הדפוסים הראשונים המוזכרים לעיל (ועוד אחרים), ובמידת הצורך מתוך כמה כתבי-יד. בדרך-כלל נוסח הפיוטים והקינות המופיעים גם בנוסחים אחרים הושווה עם הגרסאות המקובלות אצל עדות אחרות: מנהג אשכנז וצרפת לענפיהם, בעיקר מנהג רומניא (עפ"י דפוס קושטא ר"ע ודפוס ויניציאה רפ"ג בערך), מנהג הספרדים, מנהג תימן, מנהג חלב, פרס ועוד. על פי הרוב, בהערות הוספנו את שמות מחברי הפיוטים ומידע חיוני בקיצור נמרץ על היצירות הפייטניות ומקור התפלות. כל אלה התקבצו ובאו בשולי העמודים בשם ח"נ והערות'.

מובן מאליו שלכתחילה לא היה בכוונתנו לערוך מחזור מדעי, עם אפראט של ממש, אלא סדר תפלות שימושי לקהילתנו. אמנם במהלך עבודת העריכה, מתוך רצון להשתדל ולהבין את כוונת הפייטנים הקדומים ולהסיר את השיבושים הרבים בטקסטים, נאלצנו להתעמק בתחום הזר

²⁶ וראו את הערותיהם של תלמידי רבי משה פרוינצאלו והרמ"ע מפאנו, בסוף מחזור כמנהג ק"ק רומה, ויניציאה שמ"ז, ח"ב (בענין המלה זלעלמי' ועל תיקונים נוספים עפ"י הקבלה), וכן ראו בהערות בסוף מחזור כמנהג ק"ק רומה, ויניציאה ת"ע, ח"א, לענין להקדים "יתהדר" ל"יתעלה" (מפי הרמ"ע מפאנו ז"ל), וראו גם את הערותיו של אברהם ידידיה ב"ר מנחם שמשון באזילה, בסוף ח"ב של מחזור כמנהג ק"ק רומה, מנטובה תע"ב.

לנו מעט – עולם הפיוט – ולחפש אחר ח"נ ומקורות ספרותיים, מהם הפייטנים שאבו את השראתם. כך היה בעריכת הפיוטים שבמחזור ליוה"ב ואף יותר בעריכת הקינות לתשעה באב, רובן מאת ר' אלעזר הקליר. במבוא למחזור בני רומא (עמ' 54), כתב שד"ל: "בקובץ כ"י ישן נושן שבידי... מצאתי [...] כתוב כדברים האלה: רבינו אלעזר קליר יסד כ"א קינות לט' באב למניין הימים שבין י"ז בתמוז לט' באב עכ"ל. והנה במנהג בני רומא מצאנו כ"ב קינות ואחת מהן, 'בת ציון שמעתי' אין ספק שאיננה לרבי אלעזר ברבי קליר, שהרי הוא במשקל (שש ושש תנועות) והיא נמצאת במנהג ספרד, נשארו כ"א קינות שיתכן לחשוב עליהן היותן מלאכת הקלירי". בין הקינות נמצאת בד"כ 'סלסלה' דהיינו פיוט מעבר המחבר בדרך השרשור את הקינות השונות.

הקינות מופיעות בחלקן הגדול גם במחזורים (ומקורות אחרים) האשכנזים (בגרסאות רבות ומגוונות) ובמחזור רומניא. כמו כן ישנן קינות משותפות לנוסח בני רומי ולנוסח הספרדים והתימנים. גרסאות ומקורות רבים היו לנגד עינינו ורובן הובאו כח"נ (כאשר הם ווריאנטים ביחס לנוסח הפנים). יתירה מזו: השתדלנו לעבור על המקורות ההלכתיים (ועל הפוסקים האיטלקיים במיוחד) ולציין לכל תפילה מה מקורה.

בנוסף לכך, בשולי התפלות צוינו מקורות ומראה מקומות (מן המקרא, התלמודים והמדרשים, הגאונים והראשונים ועוד) ומקבילות לנוסח, להקל להבנת לשונות הפיוטים (מקורות ומקבילות).

סדר התפלות והפיוטים נקבעו על פי החוברת של הרב מנחם עמנואל הרטום ז"ל, 'המנהג האיטלקי בירושלים עיה"ק' ועל פי המחזור שנערך על ידו, כי המחזור המונח לפנינו אמור לשמש בעיקר את מתפללי בית הכנסת כמנהג בני רומא בירושלים אשר שוכן ברח' הלל^{27,25}. אמנם הכנסנו מעט שינויים על פי המנהגים הקדומים ולאור החלטות ועדת בית הכנסת שהוסמכה לבחון ולקבוע שינויי מנהג מסוימים. בהתאם לכך, החלטנו להדפיס גם קינות ופיוטים שנאמרים בק"ק רומא, אך לא בירושלים,

²⁷ הקלטה של קריאת הקרובה והקינות משנת 1982 מפי אליהו בן-זמרה ניתן לשמוע באמצעות https://rosetta.nli.org.il/delivery/DeliveryManagerServlet?dps_pid=IE29000137&_ga=2.137977270.787680621.1596115711-2131530219.1566979268
https://rosetta.nli.org.il/delivery/DeliveryManagerServlet?dps_pid=IE29000144&_ga=2.195589802.787680621.1596115711-2131530219.1566979268

על מנת שמחזור זה יוכל לשמש גם את המניין של יוצאי רומה כנסת ההיכלי. כל מתפלל שירצה לנהוג על פי הסדר שקבע הרב מ"ע הרטום יוכל להתפלל בקלות במחזור זה, כאשר מי שחפץ לנהוג על פי מנהג ק"ק רומה יאמר את הקינות והתפילות על פי סימון בהדגשה. אמנם ראוי ורצוי מאד לנהוג על פי המנהג הקדום של בני רומה, כאשר הרשות בידי החזן לבחור בפיוטים ובקינות, בין אלה המופיעות במחזור. בשיטה מבורכת זו פיוטים נאים ויפים לא יישכחו לעולם מפיהם של בני ישראל ויובטח לציבור מגוון עשיר של יצירות. עלינו לציין, שבמחזורים הקדומים מופיעים עוד פיוטים וקינות שלא הדפסנו, מכיון שהיום לא נוהגים לאמרם בירושלים וברומה.

לבסוף יש לציין כי סדר התפלות לתשעה באב המקובל כהיום ברומה מושפע מאד מן המנהג הספרדי (אף יותר מאשר שאר תפלות השנה). כל התוספות הנהוגות ברומה שאינן מופיעות במח' שד"ל (כגון הפיוטים 'עורה נא ימינך רמה', 'קומי ספדי', 'פרשת האזינו', תוספת לקדיש ועוד) נדפסו באותיות זעירות יותר ובתוך מסגרת מיוחדת.

ה. הכרת הטוב

חובתנו הנעימה להודות לכל מי שסייע בידינו במלאכה. בראש ובראשונה לכמוהר"ר דוד יצחקי שליט"א מבני ברק, בקי בעולם התפילה ובתורת הדקדוק שהואיל לעבור על ניקוד המחזור, להגיה אותו ולתקן שיבושים רבים בתפלות ובפיוטים; לר' דוד טשינגל נ"י, הזריז המזרז את הזריזים, בא לעזרת ה' בגבורים ויצר עבורנו את פונט 'שונצינו', הקליד את המחזור, ציין קמץ קטן ושוא נע, עימדו ואף הוסיף קישוטים נאים, מקורות ושיפורים רבים; לבני משפחותנו שעודדו אותנו והמתינו בסבלנות לסיום עבודת מצווה זו.

ברצוננו להתנצל כבר מעתה על הטעויות שנפלו בהדפסה. נשמח לקבל הערות והארות מצד משתמשי המחזור. באם המחזור יחכים, יפתור תעלומות, יהווה שימוש נוח ויעיל לקהל לתפילה מדויקת ולשיפור הכוונה בתפילה, והיה זה שכרנו.

העורכים

ב"ה, התשפ"א, ירושלים עיה"ק ת"ו

תפילת ערבית
לתשעה באב

סדר ערבית לתשעה באב

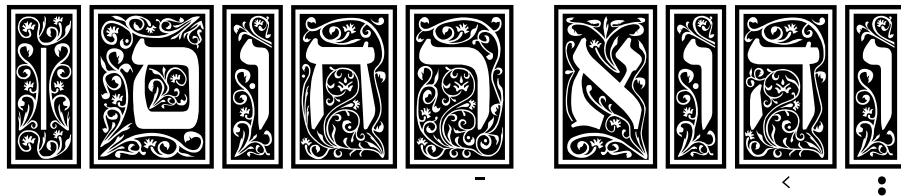
ג

בערב ט"ב צריך אדם להפסיק סעודתו מבעוד יום ובסעודה המפסיק בה אסור לאכול שני מיני תבשילין. והאוכל ב' תבשילין או אוכל בשר ושותה יין, עליו הכתוב אומר, ותהי עונותיהם על עצמותם. אבל אם חל להיות בשבת אוכל ושותה כל צרכו ואוכל בשר ושותה יין ומעלה על שולחנו אפילו כסעודת שלמה בשעתו (ספר התדיר סי' לא).

לפי מנהג ק"ק רומה אומרים:

**מִזְמוֹר לְאַסָּף אֱלֹהִים בָּאוּ גוֹיִם בְּגִתְּלָתְךָ טַמְּאוּ אֶת־הֵיכַל קֹדֶשְׁךָ שָׁמוֹ
אֶת־יְרוּשָׁלַם לְעַיִים: נָתַנוּ אֶת־נִגְלַת עֲבֹדֶיךָ מֵאֵכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם בְּשָׂר
חֲסִידֶיךָ לְחִיתוֹ־אֶרֶץ: שָׁפְכוּ דָמָם בְּמַיִם סְבִיבוֹת יְרוּשָׁלַם וְאִין קוֹבֵר: הֵינּוּ חֲרָפָה
לְשִׁכְנֵינוּ לְעַג וְקָלָם לְסִבִּיבוֹתֵינוּ: עַד־מָה יִהְיֶה תִּאֲנָף לְנִצָּח תִּבְעֵר כְּמוֹ־אֵשׁ קִנְאָתְךָ:
שָׁפַךְ חֲמָתְךָ אֶל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּךָ וְעַל מַמְלָכוֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא קָרְאוּ:
כִּי אָכַל אֶת־יַעֲקֹב וְאֶת־נַהוּ הַשָּׁמוֹ: אֶל־תִּזְכֹּר־לָנוּ עֲוֹנוֹת רִאשֹׁנִים מִהֵרָ יִקְדְּמוּנוּ
רַחֲמֶיךָ כִּי דָלוּנוּ מְאֹד: עֲזֹרְנוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עַל־דָּבָר כְּבוֹד־שִׁמְךָ וְהַצִּילֵנוּ וְכַפֵּר
עַל־חַטֹּאתֵינוּ לְמַעַן שִׁמְךָ: לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אֵי־הָאֱלֹהִים יוֹדֵעַ בְּגוֹיִם לְעִינֵינוּ
נִקְמַת דָּם־עֲבֹדֶיךָ הַשָּׁפוּךְ: תִּבּוֹא לְפָנֶיךָ אֲנִי וְאֶסִּיר כְּגֹדֶל זְרוּעֶךָ הַזֶּה בְּגִי
תְּמוֹתָה: וְהִשָּׁב לְשִׁכְנֵינוּ שְׂבָעֵתִים אֶל־חֵיקִים חֲרָפָתָם אֲשֶׁר חֲרָפוּךָ אֲדֹנִי: וְאֲנַחְנוּ
עִמָּךְ וְצֹאן מִרְעִיתְךָ גֹּדֵה לָךְ לְעוֹלָם לְדוֹר וָדָר נִסְפָּר תִּהְלֶתְךָ:**

עומד החזן ומתפלל בשפה רפה:

**יְכַפֵּר עוֹן וְלֹא־יִשְׁחִית וְהִרְבֵּה לְהַשִּׁיב אָפּוֹ וְלֹא־יַעֲזִיר כָּל־חַמָּתוֹ:
יִהְיֶה הוֹשִׁיעָה הַפְּלִאָה יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קִרְאָנוּ:**

מקורות ומקבילות

תפילת ערבית. מש"י זרכות פ"ד, מ"א; ירושלמי זרכות פ"ד, ה"א; בבלי זרכות, דף כו ע"ב; מנחת"ל (וורשא), פר' חיי שרה, סי' ה'; ז"ר פר' וילא פר' סה, סי' ט; פסר"ב, הוספה א, ריש פ"ב; מש"ט, זר' פר' וירא, פ"ט, סי' לה; ולקו"ש תורה, רמז קח; פסקי רי"ד עמ"ס זרכות, דף כז ע"ב; פסקי ריא"ז עמ"ס זרכות, פ"ד ה"א אות א; שצה"ל, ענין תפילה, סי' מח; סה"ת סי' ו. **ערבית לת"כ.** שצה"ל, סדר תענית, סי' רסז; סה"ת, סי' לא. **מזמור לאסף.** תה' מז' עט; כ"ה צמח' רומניא, דף קא ע"א. ראו מש"ו פ' ית, ה"ד; או"כ פר' ד, סי' יד, ולא הוה קרא לריק למימר אלף כפי לאסף, נהי לאסף, קניה לאסף, ומה חומר מזמור לאסף? וכו'. **עומד החזן ומתפלל וכו'.** שצה"ל, סדר תענית, סי' רסז; סה"ר סי' נט, ענין ת"ב; סה"ת, סדר ת"ב, סי' לא. **והוא רחום.** תה' עה, לח; סרע"ג ח"א, סי' לא; סדו' רס"ג עמ' כ; סרע"י סי' תכה, שצה"ל, ענין תפילה, סי' מט, וסת"ר סי' ט, ענין תפילת ערבית, צסס ר' אליעזר הגדול; טור או"ח, ריש סי' רלז; סה"ת סי' ו. **ה' הושיעה.** תה' כ, י.

ח"ג והערות

בגוים. זהו הקרי, והכתיב: 'בגיים'. והוא רחום. במח' רמ"ו, בולוניא ושד"ל, לאחר זהו רחום כתוב: 'ה' ה' אל רחום וחנן ארך אפים ורב חסד ואמת', אך בסיד' המאוחרים נשמט. וראו בספר המנהיג, דיני תפילה, עמ' קיח.

סי' לא. **מזמור לאסף.** תה' מז' עט; כ"ה צמח' רומניא, דף קא ע"א. ראו מש"ו פ' ית, ה"ד; או"כ פר' ד, סי' יד, ולא הוה קרא לריק למימר אלף כפי לאסף, נהי לאסף, קניה לאסף, ומה חומר מזמור לאסף? וכו'. **עומד החזן ומתפלל וכו'.** שצה"ל, סדר תענית, סי' רסז; סה"ר סי' נט, ענין ת"ב; סה"ת, סדר ת"ב, סי' לא. **והוא רחום.** תה' עה, לח; סרע"ג ח"א, סי' לא; סדו' רס"ג עמ' כ; סרע"י סי' תכה, שצה"ל, ענין תפילה, סי' מט, וסת"ר סי' ט, ענין תפילת ערבית, צסס ר' אליעזר הגדול; טור או"ח, ריש סי' רלז; סה"ת סי' ו. **ה' הושיעה.** תה' כ, י.

החזן אומר:

בְּרַכּוּ אֶת־יְהוָה הַמְּבָרֵךְ:

הקהל אומר ואחריו החזן:

בְּרוּךְ יְהוָה הַמְּבָרֵךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר בִּדְבָרוֹ מַעְרִיב
עַרְבִים. וּבְחֻכְמָה פּוֹתֵחַ שְׁעָרִים. וּבִתְבוּנָה מְשַׁנֶּה עֵתִים.
וּמַחְלִיף אֶת־הַזְּמַנִּים. וּמְסַדֵּר אֶת־הַכּוֹכָבִים בְּמִשְׁמְרוֹתֵיהֶם
בְּרַקִּיעַ כְּרָצוֹנוֹ. בּוֹרֵא יוֹמָם וּלְיָלָה. גּוֹלֵל אֹר מִפְּנֵי־חֹשֶׁךְ וְחֹשֶׁךְ
מִפְּנֵי־אֹר. הַמַּעְבִּיר יוֹם וּמָבִיא לַיְלָה. הַמְּבַדִּיל בֵּין־יוֹם וּבֵין
לַיְלָה. יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ. וְשִׁמוֹ חַי וְקַיִם תָּמִיד הוּא יִמְלֹךְ עָלֵינוּ
לְעוֹלָם וָעֶד. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. הַמַּעְרִיב עַרְבִים:**

מקורות ומקבילות

ח"ג והערות

החזן אומר ברכו. סרע"ג ח"א, סי' לא; כי בסדור רס"ג עמ' מא, ושמו חי וקיים. במח' בולוניה: זשמו אל חי וקיים. שהחזן פותח ב'צרכו' ואין שם כל ההוספה הנכונה כאלו למעלה.

צרכו את ה'. ע"פ שופ' ה, ב; תה' לו, ב; נחמ' ט, ה; דה"א כט, כ; צמ"ס לט, מז; ג, כב. צרכו את ה' המנורך. ע"פ משנ' ברכות פ"ז, מ"ג. ה' המנורך. ע"פ תה' קיג, ב; חו"א, א, כא; צמ"ס נב, סיוס; ספ"ו מה, ד. הקהל ענין צרכו. סרע"ג ח"א, סי' לא; סדור רס"ג עמ' מא. ברוך ה' המנורך. ספרי דב', פ' שו, ד"ה כי שם; מדר"ג (וורשא), בר' פרי ויגש, סי' ב; פסר"ב הוספה א, פ' ד. המנורך לעולם ועד. ע"פ ספ"ו מה, ו; תי"ו שם' טו, ג; תדל"ר (איש שלום), פר' ב, ד"ה וכו' מה. צרכה ראשונה של קיש. משנ' ברכות פ"א, מ"ד; ראו מדר' שו"ט (בוצר), מו' ו (יב, א); סדור רס"ג עמ' מא; שבה"ל, ענין תפילה, סי' א; סת"ר סי' א, ענין מלאה ברכות. נוסח הצרכה. ע"פ סרע"ג ח"א, סי' לא; סדור רס"ג עמ' כו; רמב"ם, סד"ת. אשר בצרכו. ע"פ תה' לג, ו. מעריב ערבים. ע"פ צבלי ברכות, דף יב ע"א; מדר"ג פר' חלת הצרכה, סי' ז; מדר"ג מו' לו, סי' א. ונחכמה. ע"פ מש' ג, יט. צמח' רומניא: צְחָקְמָה פּוֹתֵחַ וְכֵן צְחָקְמָה, מְחַלֵּף, מְסַדֵּר, כּוֹלֵס לֵלָא ו'. פותח שערים. ע"פ תה' עח, כג; ספ"ו ה, לג; מכו"ל דר"י, בשלה, מס' דיוסע, פר' ג, סוף ד"ה וצבור היתה; מדר"ג פר' בשלה, סי' כא. ונחכמה. ע"פ ירמ' י, יב; תה' קלג, ה; מש' ג, יט; ספ"ו ב, ו. משנה עתים. ע"פ ספרי דב' פ' שו, אות ב, ד"ה ד"א, 'רוח לפנות שיהא עושה את הרקיע נקיה כזה', ע"ש. משנה עתים ומחליף את הזמנים. מדר"א (בוצר), שמו, פר' משפטים, פכ"ב, סי' כד; אה"מ, מעשה צר', עמ' 318. ומסדר את הכוכבים. ע"פ צמ"ס מג, ט"א. צמח' רומניה. דה"ב לא, ח. צרכיע כרעט. ע"פ ע"פ צר' א, יד; תה' קג, כא; צמ"ס מג, י"א; אג"י א, סו; ספ"ו יב, יט"ב. בורא יומם ולילה. כ"ה צב"ר ומח' פרס, דף ג ע"א, תיבות אלו חיון צמח' רומניא. ע"פ צר' א, ג"ה; דב"ר (ווילנא), פר' י, סי' ב, 'צב"ר הקב"ה את עולמו יום שיהא יום ולילה שיהא לילה'. גולל אור וכו' מפני אור. צבלי ברכות, דף יא ע"ב; מדר' שו"ט (בוצר), מו' לו, סי' ב. המעביר יום. כ"ה צב"ר, מח' רומניא ופרס, דף ג ע"א. צמח' רומניא: צְחָקְמָה פּוֹתֵחַ וְכֵן צְחָקְמָה, מְחַלֵּף, מְסַדֵּר, כּוֹלֵס לֵלָא ו'. נחכמה שמו. ישע' מז, ד; ירמ' י, טו. ושמו חי וקיים תמיד. כה"ג מח' פרס, דף ג ע"ב. צמח' רומניא, דף כ ע"א, 'ושמו אל חי וקיים תמיד'; ע"פ מדר"ג פר' ואתחנן, סי' ו; תדל"ר פר' ד, ד"ה לא משה בלבד. חי וקיים תמיד. ע"פ דב' לב, מ; דני' ו, כז; יב, ז; ספ"ט ח, א; מכו"ל דר"י, פר' בשלה, מס' דיוסע, פר' א, ד"ה ויאמר אל שמוע; ירושלמי סנהדרין פ"ו, ה"ו; צבלי ברכות, דף כה ע"ב. ימלך עלינו. ע"פ ש"א יב, יב. ימלך עלינו לעד. מדר"ג פר' וישלח, סי' ג, ע"פ זכ' יד, ט; ילקו"ש מ"א, רמז ריד, ד"ה צהרי לנס. בא"י המעריב ערבים. מדר"ג (וורשא), פר' חלת הצרכה, סי' ז; מדר' שו"ט (בוצר), מו' לו, א; אה"מ עמ' 127; רש"י תה' סה, ט.

**אַהֲבַת עוֹלָם בֵּית יִשְׂרָאֵל עִמָּךְ אָהֲבַתְּ תוֹרָה וּמִצְוֹת חֻקִּים
וּמִשְׁפָּטִים אוֹתָנוּ לְמִדָּתְךָ עַל־כֵּן יְהוָה אֱלֹהֵינוּ.
בְּשִׁכְבֵּנוּ וּבְקוּמָנוּ תִּתֵּן בְּלִבֵּנוּ לְשִׁיחַ בְּחֻקֵּי רִצּוֹנְךָ וְנִשְׁמַח וְנַעֲלֶז
בְּדַבְּרֵי (תְּלִמּוּד) תוֹרָתְךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ (וְחֻקֹּתֶיךָ) לְעוֹלָם וָעֶד.
כִּי הֵם חַיֵּינוּ וְאוֹרֶךְ יָמֵינוּ וּבָהֶם נִהְגָּה יוֹמָם וּלְיָלָה וְאַהֲבַתְךָ
אֶל־תִּסֵּר מִמֶּנּוּ עַד־נֶצַח נִצָּחִים בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אוֹהֵב
אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:**

הקורא ק"ש יכוון לקיים מצות עשה מהתורה ולקבל עליו עול מלכות שמים, ויקרא בנחת ובנעימה. צריך לפרש האותיות בפיו ובשפתיו וצריך ליתן רווח בין הדבקים כגון: 'על לבבך', 'על לבבכם'. וצריך להשמיע לאזניו מה שיוצא מפיו שיהיו פיו ולבו שווים בכוונה. אם לא כיוון לבו בפסוק ראשון לא יצא אפילו בדריעבד. צריך להאריך בדליית של 'אחד', וצריך להתיז בזיון של 'תוכרו' ושל 'זוכרתם'. אין הש"ץ צריך להנמיך את קולו בפסוקי התוכחה.

ח"ג והערות

תְּלִמּוּד. תיבה זו איננה במח' רמ"ז ובולוניה ובה"ג במח' שד"ל ורומניא. וְחֻקֹּתֶיךָ. תיבה זו איננה במח' רמ"ז, בולוניה ורומניא. במח' שד"ל באה בסוגריים.

מקורות ומקבילות

זרעה שניה של ק"ש. משנ' ברכות פ"א, מ"ד; ראו מד' שו"ט (בוצה), מ"ו ו' (יב, א); סד' רס"ג עמ' מא; שנה"ל, ענין תפילה, ס"א; סת"ר ס"א, א; ענין מאה ברכות. **נוסח הזרעה.** סרע"ג ח"א, ס"א; לא; ע"פ סד' רס"ג עמ' כו; רמב"ם, סד"ת. **אהבת עולם.** ע"פ מ"א י, ט; ירמ' לא, ב; פסקי רי"ד עמ"ס ברכות, דף יא ע"ב; שנה"ל, ענין תפילה, ס"א יד. **בית ישראל.** ע"פ שם"ט, לא; יהו' כ"א, מג. **עמך אהבת.** ע"פ ד' ז, ו; רת; הוש' ג, א; מלא' א, ב; ספרי ד'ב', פ' כד, ד"ה בשנאת ה'; שמור' פ' משפטים, פ' לב, ב. **תורה ומצוות.** ע"פ סמק"א ב, כ"א; צבלי מכות [פ"ג מט"ז], דף כג ע"ב; ד"ר פ' ז, ס"א ט; שה"ר פ' ב, ס"א א [ד]. **תורה ומצוות חוקים.** ע"פ נחמ' ט, ו; ירד; ילקו"ש תורה, רמז שסב, ד"ה ויראו את. **חוקים ומשפטים אותנו למדת.** ע"פ ד'ב', ד, ה-ה; ו, א; צבלי נדרים, דף לו ע"א; אגב"ר (בוצה), פ' סה, ד"ה בשנת, '...מסר הקב"ה לישראל למשה ולמד אותן הכל'. **בשכנו ובקומונו.** ע"פ ד'ב', ו, ז; יא, יט; אגב"ס א, קס. **תן צננו וכו'.** במח' פרס, דף ג ע"ב, נוסח דומה; מח' רומניא, דף כ ע"א. **לשיח בחוקי.** ע"פ יהו' א, ה; תה' קיט, כג; מדת"ה (בוצה) מח' קיט, ס"א מז, 'לא עסקתי בספרים אחרים אלא צה"ל'. **בחוקי רצונך.** ע"פ צבלי ברכות, דף יז ע"א. **ושמחה ונעלז בדברי תורתך.** ע"פ שה"ר פ' א, א, ס"א ג; פדר"ך פ' כב, ס"א ב; וילקו"ש תורה, סוף רמז תשפג. **וצמאותיך לעולם ועד.** ע"פ תה' קיט, לא. ראו מדת"ה, מח' קיט, ס"א מז; אה"מ, תה', עמ' 575. **וצמאותיך (וחוקותיך) לעולם וכו' ואהבתך.** ע"פ צנ"ס יט, יח, 'כי תחילת חכמה שמור מצוותיו, והיא אהבה מאלת יי'. **כי הם חיינו ואורך ימינו.** ע"פ ד'ב', ל, ב; צבלי ברכות, דף סא ע"ב; שבת דף יג ע"א; מדת"ג פ' צהלותך, ס"א כה. **וצהם נהגה יומם ולילה.** ע"פ יהו' א, ה; תה' א, ב; צבלי ע"ז, דף יח ע"ב; מדת"ג (וורשא), פ' נח, ס"א ג. **ואהבתך.** ע"פ מ"א י, ט; מלא' א, ב; הוש' ג, א. **עד נלא נלחסי.** ע"פ ירמ' לא, ב; כ"ה במח' רומניא, דף כ ע"א; במח' פרס, דף ג ע"ב, 'לנלא נלחסי'. **אוהב את עמו ישראל.** ע"פ ס"א פ' יב, פ"א, 'ישראל יוכרין באהבתם מכל האומות לפני המקום'; מתע"ד פ"א, פ"א, '...כך כנסת ישראל לפי שאהבה הקב"ה כאהבת נעורים'; וכו'; שמור' פ' יח, ס"א ה, 'צא וראה אהבתו של הקב"ה על ישראל וכו'. ראו מד"ז (בוצה), שה"ש, פ' א, א, ס"א, ע' שמות לישראל. **יכוון לקיים מידע.** ראו פסקי רי"ד ר"ה דף כט ע"א, ופסחים דף קיד ע"ב; רע"ב משנ' ברכות פ"ב, מ"א; שנה"ל, סדר ר"ה, ס"א ר"א. **ולקבל עליו עומ'.** ירושלמי ברכות פ"ב, ה"א; מש"ט צ"ר פ' יט, ס"א; לה; פסקי רי"ד ברכות, דף יג ע"ב; פסקי רי"ז מ"ס ברכות פ"א ה"א אות א; שנה"ל, ענין תפילה, ס"א טו וס"ז טז. **צריך לפרש.** סה"ת ס"א ג. **רווח בין הדבקים.** צבלי ברכות, דף טו ע"ב; סרע"ג ח"א, ס"א כג; סד' רס"ג, עמ' יז; שנה"ל, ענין תפילה, ס"א טו; סת"ר ס"א ד, ענין ק"ש; סה"ת ס"א ג. **צריך להשמיע לאזניו.** צבלי ברכות, דף טו ע"א; פסקי רי"ד; מגילה דף כ ע"א; ר"ח; פסקי רי"ז ברכות פ"ב ה"ג אות א; סה"ת ס"א ג. **אל כיוון לנו וכו'.** ע"פ מתע"ד פ"ו, פ"ד; תוספתא ברכות פ"ב, ה"ב; צבלי ברכות, דף יג ע"ב; פסקי רי"ד; ילקו"ש תורה, רמז תתנו; פסקי רי"ז ברכות, פ"ב, ה"א, אות ג. **צריך להאריך בדליית.** צבלי ברכות, דף יג ע"ב; סרע"ג ח"א, ס"א כג; שנה"ל, ענין תפילה, ס"א טו; סת"ר ס"א ד, ענין ק"ש; סה"ת ס"א ג. **וצריך להתיז זיון.** ירושלמי ברכות פ"ב, ה"ד; סרע"ג ח"א, ס"א כה; שנה"ל, ענין תפילה, ס"א טו; סת"ר ס"א ד, ענין ק"ש; סה"ת ס"א ג.

המתפלל יחיד אומר: אל מלך נאמן:

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶחָד:

אומרים בלחש: בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מְלֻכּוֹתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאַהֲבַתְּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל-לִבְבְּךָ וּבְכָל-נַפְשְׁךָ וּבְכָל-
מַאֲדְךָ: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנֹכִי מֵצִוְךָ הַיּוֹם
עַל-לִבְבְּךָ: וּשְׁנַנְתָּם לִבְנִיךָ וְדַבַּרְתָּ בָם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ
וּבְלַכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ: וְקִשְׁרָתָם לְאוֹת עַל-יָדְךָ
וְהָיוּ לְטַטְפֹּת בֵּין עֵינֶיךָ: וְכִתְבָתָם עַל-מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ:

וְהָיָה אִם-שָׁמַעַתָּה תִּשְׁמְעוּ אֶל-מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אֲנֹכִי מֵצִוְהָ אֶתְכֶם
הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת-יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְעֲבֹדוֹ בְּכָל-לִבְבְּכֶם
וּבְכָל-נַפְשְׁכֶם: וְנָתַתִּי מִטֶּר-אֶרְצְכֶם בְּעֵתוֹ יוֹרֵה וּמִלְקוֹשׁ
וְאֶסְפֹּת דִּגְגָךְ וְתִירֶשֶׁךָ וַיִּצְהַרְךָ: וְנָתַתִּי עֹשֶׁב בְּשֶׁדְךָ לְבִהֲמֹתְךָ
וְאָכְלָתָּ וּשְׂבַעְתָּ: הִשְׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם וְסִרְתֶּם
וְעַבַּדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: וְחָרָה אֶף-יְהוָה
בְּכֶם וְעָצַר אֶת-הַשָּׁמַיִם וְלֹא-יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן

ח"ג והערות

ובשכבך. הבי"ת הראשונה בשוא נח, כ"ה דעת המג"ש,
מאמר המאריך, ד"ה על החקירה השלישית, ע"פ
ר' אליה בחור, ובעל מקנה אברם.

מקורות ומקבילות

המתפלל יחיד אומר. קש"ע סי' יח, ס"ח. ראו מד"א (צובר),
פ"ר ואתחנן, פ"ה, סי' יא; דע"ז, פ"ר ואתחנן, פ"ו, פ"ד; שבה"ל,
ענין תפילה, סי' טו; סת"ר סי' ד, ענין ק"ש; סה"ת ריש סי' ג,
סדר ק"ש. אל מלך נאמן. ע"פ צמ' כג, יט; דצ' ז, ט; ש"א
טו, כט; צבלי שבת, דף קוט ע"ב; מד"א (צובר), פ"ר ואתחנן,
פ"ה, סוף סי' יא. אמינות אמר. שבה"ל, ענין תפילה, סי' טו
ריש סי' ג, סדר ק"ש. קריאת שמע. ע"פ משנ' ברכות פ"א, מ"ג, ע"פ דצ' ו, ז; ירושלמי ברכות פ"א, ה"ה; מד' ש"ט (צובר),
מ"ו, ו, א (יב, א); סרע"ג ח"א, סי' לא; סדר' רס"ג עמ' כו ועמ' מא; מש"ט (צובר), בראשית פ"ר וירא, פ"ט, סי' לה; שבה"ל,
ענין תפילה, סי' מח; ס' החינוך, מזה חכ. שמע ישראל. דצ' ו, ד; סדר' רס"ג עמ' יד; רמב"ם, הל' ק"ש, פ"א, ה"ב; ס' החינוך,
מזה חכ. אומרים בלחש. צבלי פסחים, דף נו ע"א; דצ"ר פ"ב, ב, סי' לו; ילקוט' ש תורה, רמז תתל"ד; שבה"ל, ענין תפילה, סי' טו;
סה"ת סי' ג, סדר ק"ש. בשמל'ו. תוספתא פסחים פ"ג, ה"ט; צבלי פסחים, דף נו ע"א; סדר' רס"ג עמ' יד ועמ' לח; שבה"ל,
ענין תפילה, סי' טו; סת"ר סי' ד, ענין ק"ש. ברוך שם כבוד. ע"פ תה' עב, יט; צמ"ס נב, ל. כבוד מלכותו לעולם ועד. ע"פ
תה' קמה, יא"י. ראו גם ישע' מז, ח; מח, יא. ואהבת את ה'. דצ' ו, ה; סדר' רס"ג עמ' כו. פרשה שני דק"ש.
מדת"ג (וירשא), פ"ר נח, סי' יג; מד' ש"ט (צובר), מ"ו ו (יב, א); סדר' רס"ג עמ' כו. והיה אם שמוע דצ' יא, יג"כ; משנ'
ברכות פ"ב, מ"ב; ירושלמי ברכות פ"ב, ה"ב; סדר' רס"ג עמ' יד; רמב"ם, הל' ק"ש, פ"א, ה"ב; ס' החינוך, מזה חכ.

אֶת־יְבוּלָהּ וְאֶבְדָתָם מִהָרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְהוָה
נָתַן לָכֶם: וְשִׁמַּתְם אֶת־דְּבָרֵי אֱלֹהִים עַל־לִבְבְּכֶם וְעַל־נַפְשְׁכֶם
וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל־יְדֵיכֶם וְהָיוּ לְטוֹטְפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם:
וּלְמִדְתָּם אֹתָם אֶת־בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלַכְתְּךָ
בְּדֶרֶךְ וּבְשִׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ: וּכְתַבְתֶּם עַל־מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ:
לִמֶּעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְנֵיכֶם עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה
לְאַבְתִּיכֶם לָתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ:

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ
אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל־כַּנְפֵי בְגָדֵיהֶם לְדֹרֹתָם
וְנָתַנּוּ עַל־צִיצִית הַכֶּנֶף פֶּתִיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית וּרְאִיתֶם
אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת־כָּל־מִצְוֹת יְהוָה וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא־תִתּוּרוּ
אֲחֵרֵי לִבְבְּכֶם וְאֲחֵרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: לִמֶּעַן
תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי וְהֵייתֶם קְדוֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְהֵיוֹת
לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: הַצִּיבּוֹר אוֹמֵר: אָמֵת:

הַחֲזוֹן חוֹזֵר וְאוֹמֵר: יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אָמֵת:

וְאַמוּנָה כָּל־זֹאת וְקִיָּם עָלֵינוּ כִּי הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֵין
זוּלָתוֹ. וְאַנְחֵנוּ יִשְׂרָאֵל עַמּוֹ הַפּוֹדֵנוּ מִיַּד מַלְכִּים.

מקורות ומקבילות

פרשה שלישית דקדש. בצלי ברכות, דף יב ע"ב; פסקי רי"ד; מד' שו"ט (בוצר), מז' ו (יב, א); שבה"ל, ענין תפילה, סי' א; סח"ר סי' א, ענין מלאה חלן; סד' רס"ג עמ' יג. פרשת לילית צלילה. משנ' ברכות פ"א, מ"ה; אור"ח ח"א, הל' ק"ש, אות א; רמב"ם, הל' ק"ש, פ"א, ה"ג. ויאמר ה' אל משה. צמ"ט, לו"מ; משנ' ברכות פ"ב, מ"ב; וירושלמי ברכות פ"ב, ה"ב; סד' רס"ג עמ' טו; רמב"ם, הל' ק"ש, פ"א, ה"ב; ס' החינוך, מנחה חג. החזן חוזר. סה"ת סי' ג, בשם מד' רות. ה' אלהיכם. ע"פ ירמ' י, י. אמת ואמונה. רלוו מד' שו"ט (בוצר), מז' ו (יב, א); בצלי ברכות, דף יב ע"א, ורש"י ד"ה שנאמר; פסקי רי"ד; שבה"ל, ענין תפילה, סי' ג; סח"ר סי' ט, ענין תפילת ערצית. צרכה ראשונה לאחר

ק"ש. משנ' ברכות פ"א, מ"ד; רלוו מד' שו"ט (בוצר), מז' ו (יב, א); שבה"ל, ענין תפילה, סי' א; סח"ר סי' א, ענין מלאה ברכות. ואמונה כל זאת. ע"פ חז"ל קיט, פו; סרע"ג ח"א, סי' א; ע"פ סד' רס"ג עמ' כז; רמב"ם, סד"ת. הוא ה' אלהינו. ירמ' יד, כב; חז"ל קה, ז; ספ"ב ג, ו. ואין זולתו. ע"פ ש"ב ז, כב; ישע' מה, ה-יד; דה"א ח, כ; אג"י א, ג; בנ"ס לו, ד; ספ"ב ג, לד. ואנחנו ישראל עמו. ע"פ שמו"ג, ג; בנ"ס מה, יח; נב, טו; ספ"ו טו, לו; ספ"ב ד, א. הפודנו מיד. ע"פ ירמ' לא, י; חז"ל לד, כג; סמק"א ד, יא; סח"ש טז, ה. הפודנו מיד מלכים. ע"פ דב' ז, ה; ש"א י, יח; מ"ב יט, גז"ל.

הגואלנו מלכנו מכף כל-עריצים. האל הנפרע לנו מצרינו. המשלם גמול לכל-אויבי נפשנו. השם נפשונו בחיים ולא-נתן למוט רגלנו: המדריכנו על-במות אויבינו. וירם קרנגנו על-כל-שונאינו. (האל) העושה לנו נסים ונקמה בפרעה. אותות ומופתים באדמת בגיחם. המכה בעברתו כל-בכורי מצרים. ויוצא ישראל עמו מתוכם לחרות עולם. המעביר בגיו בין-גזרי ים-סוף. את-רוך-פיהם ואת-שונאיהם בתהומות טבע. וראו בגים את-גבורתו. שבחו והודו לשמו. ומלכותו ברצון קבלו עליהם. משה ובני ישראל לך ענו שירה בשמחה רבה ואמרו כלם. מי-כמכה באלם יהוה מי כמכה נאדר בקדש נורא תהלת עשה פלא. מלכותך ראו בגיך. בוקע ים לפני משה. זה אלי ענו ואמרו. יהוהו ימלך לעלם ועד:

מקורות ומקבילות

ח"ג והערות

כל-עריצים. במח' רמ"ז: בל-העריצים. האל. תיבה זו איננה במח' רמ"ז, בולוניה ושו"ל. בה"ג במח' רומניא. שבחו והודו לשמו. במח' רמ"ז ורומניא: תיבת 'שבחו' לא מופיעה.

הגואלנו מלכנו. ע"פ ישע' מד, ו; מז, ד; מד"א (צובר), שם' פר' כז, ס' א. מקף כל עריצים. ע"פ ירמ' טו, כא; ספ"ב ד, ת. האל הנפרע וכו'. ע"פ דב' לב, מג; ישע' לד, ח; ירמ' נא, לו; יחז' כה, יג. הנפרע לנו מצרינו. צבלי מגילה, דף כ"א ע"ב. מצרינו. ע"פ יחז' ה, יג; תה' מד, ו. המשלם גמול לכל אויביו. ע"פ ישע' לה, ד; נט, יח; סו, ו; ירמ' נא, ו; מס"ו פר' יד, ה"ב; צבלי מגילה, דף כ"א ע"ב; מדרש"ג (וורשא), פר' וארא, ס' יג. אויבי נפשנו. ע"פ ירמ' יב, ז; תה' ז, ו. השם נפשנו בחיים. תה' סו, ט. המדריכנו על במות אויבינו. ע"פ דב' לג, כט; ספ"ב ד, כא; ספרי דב', סוף פי' שני; פדר"א פר' מט. וירם קרנגנו. ע"פ תה' עה, ו; פט, יח; קמח, יד; צ"ס מז, ה. על כל שונאינו. ע"פ תה' מד, ח; ספ"ה יג, יא. העושה לנו נסים. ע"פ מכיל' דר"י צלח, מס' דויה, פר' ה, ד"ה ויסר, 'מי שעשה להם נסים' וכו'; אד"ג נוסח א, פל"ג, ד"ה כנגד עשרה; צבלי פסחים, דף קטז ע"ב. ראו שמו"ר פר' יט, ס' ח, 'הודיעהו נסים שנעשו לכם צמלים כשהקשה פרעה'. ונקמה צפרעה. ע"פ שם' א, א; יא, א; יח, ת. אותות ומופתים וכו'. ע"פ דב' ד, לד; תה' קה, כז; נחמ' ט, י; ספ"ו מח, ה; ספ"ב צ, יא; סח"ש י, טו. המכה בעברתו. ע"פ ישע' יד, ו; תה' עח, מט. כל בכורי מצרים. ע"פ שם' יב, כט; תה' עה, נא; ספ"ו מח, ת. ויואל ישראל עמו מתוכם. ע"פ דב' ו, כא; ירמ' לב, כא; תה' קלו, יא; ספ"ב צ, יא; שבה"ל, סדר פסח, ס' ריח. לחרות. לשון חכמים בהרבה מקומות, כמו: משנ' אבות פ"ו, מ"ב; צבלי עירובין, דף נד ע"א; ספרא פר' בהר, פר' ב, פ"ב, ס' ב; מדרש"ג (וורשא), פר' נח, ס' טו. לחרות עולם. ע"פ דב' ז, ח; צבלי מגילה, דף יד ע"א, 'הללו עבדי ה', ולא עבדי פרעה'. המעביר בגיו. ע"פ תה' קלו, יד; נחמ' ט, יא; ספ"ו מח, יח; סח"ש י, יח. גזרי ים סוף. ע"פ תה' קלו, יג. את רודפיהם. ע"פ שם' יד, חדע; יחז' כד, ו; נחמ' ט, יא; ספ"ו מח, טזיח. ואת שונאיהם בתהומות טבע. ע"פ שם' טו, ד"ה; תה' קו, ייח; סח"ש י, יט. וראו בגים את גבורתו. ע"פ שם' יד, לא; תה' קו, ח; כ"ה צמח' רומניא, דף כ, ריש ע"א. שיבחו והודו לשמו. ע"פ שם' טו, א, ותה"א: תי"ו; תי"ר; תה' קו, יב; סח"ש י, כ. ומלכותו ברצון קבלו עליהם. מד"א (צובר), פר' כי תשא, פל"ב, ס' יא; מכיל' דר"י, פר' יתרו, מס' דבחו"ש, פ"ו, ד"ה לא יהיה; ספרא, פר' אחרי מות, פר' ט, פי"ג, ס' ג; שמו"ר פר' כי תשא, פר' מז, ס' א. משה ובני וכו' שירה. ע"פ שם' טו, א; תה' קו, יב; מכיל' דר"י, צלח, מס' דויה, סוף פר' ו; ירושלמי סוטה פ"ה, ה"ד; צבלי סוטה, דף כז ע"א. מי כמכה באלים ה'. שם' טו, יא; ראו רש"י עמ"ס ברכות, דף יד ע"ב, ד"ה ושרנו לך. מלכותך ראו בגיך. ע"פ מכיל' דר"י, פר' צלח, מס' דשירה, פר' ג, ד"ה זה אלי; מכיל' דרש"י פט"ו, פ"ב; ילקוט תורה, רמז רמד, ד"ה עזי חמרת. בוקע ים. ע"פ ישע' סג, יב; תה' עח, יג; נחמ' ט, יא. זה אלי ענו ואמרו. ע"פ תוספתא סוטה פ"ו, ה"ג. ה' ימלך. שם' טו, יח.

וְנֹאמַר כִּי־פָדָה יְהוָה אֶת־יַעֲקֹב וּגְאָלוֹ מִיַּד חֶזֶק מִמֶּנּוּ. בְּרוּךְ
אַתָּה יְהוָה גָּאֹל יִשְׂרָאֵל:

הַשְׂכִּיבֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְשָׁלוֹם. וְהַעֲמִידֵנוּ מִלִּפְנֵי לַחֲיִים
(טוֹבִים) וּלְשָׁלוֹם. וּפְרוֹשׁ עָלֵינוּ סֶכֶת שְׁלוֹמָךְ. וְהִגֵּן
בְּעַדָּנוּ. וְתַקֵּנֵנוּ בְּעֵצָה טוֹבָה מִלִּפְנֵיךְ. וְהוֹשִׁיעֵנוּ (מִהָרָה) לְמַעַן
שְׁמֹךְ. וְהִסֵּר מֵעָלֵינוּ אוֹיֵב. דְּבַר וְחָרָב וְרָעָב וְיָגוֹן וְאִנְחָה. וְשֹׁבֵר
(וְהִסֵּר) שָׁטָן מִלִּפְנֵינוּ וּמֵאַחֲרֵינוּ. וְשֹׁמֵר צִיאָתָנוּ וּבֹאֲנוּ מֵעֵתָה
וְעַד־עוֹלָם. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. שׁוֹמֵר עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לָעַד. אָמֵן:

אומרים בלחש:

בְּרוּךְ יְהוָה לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן: יְמִלֵךְ יְהוָה לְעוֹלָם. אָמֵן וְאָמֵן:
בְּרוּךְ יְהוָה מִצִּיּוֹן שֶׁכֵּן יְרוּשָׁלַם הַלְלוּ־יָהּ: בְּרוּךְ יְהוָה

ח"ג והערות

מקורות ומקבילות

כי פדה ה' ירמ' לא, י. גאל ישראל. ע"פ ישע' מלא, יד; מג, א; צ"ס נב, ה; צבלי פסחים, דף ק"ז ע"ב; ר"ח; פסקי ר"ד; מד' ש"ט (צובר), מ"ו ו (יב, א); שבה"ל, ענין תפילה, ס"י נא. **צרכה שניה לאחר קש.** משנ' צרכות פ"א, מ"ד; ראו מד' ש"ט (צובר), מ"ו ו (יב, א); שבה"ל, ענין תפילה, ס"י א; סת"ר ס"י א, ענין מלאה צרכות, ס"י ט ענין תפילת ערבית. **השכיבנו ה'.** סרע"ג ח"א, ס"י לא; ע"פ סד' רס"ג ע"ב; כן ראו רש"י ע"פ צרכות, דף יד ע"ב, ד"ה ושרנו לך; רמב"ם, סד"ת. **השכיבנו...** לשלום. ע"פ תה' ד, ט. **והעמידנו מלכנו.** ע"פ שם' ט, טז; **לחיים ולשלום.** ע"פ מלא' ב, ה. **ופרוש עלינו סוכת שלומך.** ע"פ ישע' לג, כג; ע"פ צמח"ד (וורטהיימר) ח"ב, מד' אלפ"א צית"א, ע"פ תמח, ע"פ עמ' ט, יא. **סוכת שלומך והגן צעדנו.** כה"ג מח' רומניא, ערבית לחול, דף כ ע"ב. **צערצית לשבת,** דף כד ע"א, צחיצות 'סוכת שלומך' מסתיימת בהצרכה. **והגן צעדנו.** ע"פ תה' ג, ד. **ותקננו בעצה טובה מלפניך.** ע"פ ירמ' לב, יט, ותה' טז, ז. **בעצה טובה.** צמח' רומניא: 'בעצה טובה' ו**הושיענו למען שמו.** ע"פ ירמ' יד, ז; תה' קו, ה; דני' ט, יט; ספ"ב ב, יד. צמח' רומניא: 'ותושיענו למען שמו'. **והושיענו מהרה.** ע"פ ישע' נח, ח; תה' לא, ג. **והסיר מעלינו אויב.** ע"פ דב' לג, כז; ג, טו; תה' ה, ג. **דבר וחרב ורעב.** ע"פ מ"א ח, לו; יחז' יד, כא; לו"ה, יהודה, כג, ג. **ויגון ואנחה.** ע"פ ישע' לה, י; תה' לא, יא; צבלי סנהדרין, דף לו ע"א. **ושובר שטן.** ע"פ סרע"ג ח"א, ס"י לא. צמח' רומניא, דף כ ע"ב: 'ותשפך שטן'. **מלפנינו ומאחרינו.** ראו דב' פ"א, יא, ס"י י, 'פגע בו צסמאל ככל כמו עד שנס מלפניו ורך אחריו'. **ושמור לאתנו וצואנו וכו'.** ע"פ תה' קכא, ח. ראו גם דב' כח, ו; צבלי ע"ז, דף יא ע"א; דב' פ"א ז, ס"י ה. **שומר עמו.** ע"פ דב' לב, יא; מדח"ג פ"א, בלק, ס"י כב; צ"ס נב, ג. ראו ירושלמי מע"ש פ"ה, ה"ה; צבלי סוטה, דף מח ע"א. **שומר עמו ישראל לעד.** ע"פ תה' קכא, ד; מד' ש"ט (צובר), מ"ו ו (יב, א); שבה"ל, ענין תפילה, ס"י נא; סת"ר ס"י ט, ענין תפילת ערבית. ראו רמב"ם, סד"ת. **חוסם צאמנו.** רש"י ע"פ צרכות, דף מה ע"ב, ד"ה כי הוכיח רש"י צרכות, פ"ז, י, צסס ר"ח וס"ג; רמב"ם, הל' צרכות, פ"א, ה"ט. **צרכה שלישית לאחר קש.** כי 'צחשו' ר"ג 'אוי' ס"י עב וכן צסרע"ג ח"א, ס"י לא דרצקן צחראי חיקויה; סד' רס"ג ע"ב קכד, ומופיע גם בצצח(י) צסד' רס"ג, ע"פ קוא; שבה"ל, ענין תפילה, ס"י א; סת"ר ס"י א, ענין מלאה צרכות. **טסה צרכה ג'.** צמח' רומניא, דף כ ע"א, מתחילת צרכה זו עד 'צריך ה' צקומנו' הנוסח זה, אך חסר צאמנע הפסוק 'כי גדול אהר' וכו'. **פסוקי שצחו של הקציה.** סרע"ג ח"א, ס"י לא, וס"ב ס"י לו; ע"פ סד' רס"ג ע"ב; כן שבה"ל, ענין תפילה, ס"י נב, וסת"ר ס"י ט, ענין תפילת ערבית, צסס ראשי יציבות שצצב. ראו רמב"ם, סד"ת. **צריך ה' לעולם.** תה' פט, גג. ראו ילקו"ש תורה, רמ"א. **ימלך ה' לעולם.** תה' קמו, י. **צריך ה' מציין.** תה' קלה, כא. **צריך ה' אלהים.** תה' עב, יחיד.

ברכת השכיבנו. לתולדות נוסחה של ברכה זו, ראו שמעון פוגל ואורי ארליך, תרביץ, פד, א-ב (תשע"ו), עמ' 77-101. **טובים.** מְהָרָה. וְהִסֵּר. תיבות אלו אינן במח' רמ"ז, בולוניא ורומניא. **אומרים בלחש ברכה שלישית לאחר קש.** הנחיה זו איננה במח' רמ"ז, בולוניא ורומניא, אלא במח' שד"ל. אמירת הברכה בלחש הוא מנהג שהיה מקובל בספרד לפני הגירוש,

אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֲשֵׂה נִפְלְאוֹת לְבָדּוֹ: וּבְרוּךְ שֵׁם כְּבוֹדוֹ
לְעוֹלָם וְיִמְלֹא כְבוֹדוֹ אֶת־כָּל הָאָרֶץ אָמֵן וְאָמֵן: יְהִי כְבוֹד יְהוָה
לְעוֹלָם יִשְׁמַח יְהוָה בְּמַעֲשָׂיו: כִּי לֹא־יִטָּשׁ יְהוָה אֶת־עַמּוֹ בַּעֲבוּר
שְׁמוֹ הַגָּדוֹל בִּי הוּאִיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת אֶתְכֶם לוֹ לְעַם: וַיֵּרָא כָּל־הָעַם
וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים:
וַהֲיָה יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְהוָה אֶחָד וּשְׁמוֹ
אֶחָד: יְהִי־חֲסִדְךָ יְהוָה עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יַחֲלֵנוּ לָךְ: הוֹשִׁיעֵנוּ יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ וְקַבְּצֵנוּ מִן־הַגּוֹיִם לְהָדוֹת לְשֵׁם קֹדֶשְׁךָ לְהַשְׁתַּבַּח בְּתִהְלַתְךָ:
כָּל־גּוֹיִם אֲשֶׁר עָשִׂיתָ יְבוֹאוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְפָנֶיךָ אֲדֹנָי וַיִּכְבְּדוּ לְשִׁמְךָ:
כִּי־גָדוֹל אַתָּה וְעֲשֵׂה נִפְלְאוֹת אַתָּה אֱלֹהִים לְבָדּוֹךְ: וְאֲנַחְנוּ עַמְּךָ
וְצֹאן מִרְעִיתְךָ גֹּדֶה לָךְ לְעוֹלָם לְדוֹר וָדָר נִסְפָּר תִּהְלַתְךָ: בְּרוּךְ
יְהוָה בַּיּוֹם. בְּרוּךְ יְהוָה בְּלִילָה. בְּרוּךְ יְהוָה בְּשַׁכְּבָנוּ. בְּרוּךְ יְהוָה
בְּקוֹמָנוּ: כִּי בִידְךָ נִפְשׁוֹת הַחַיִּים וְהַמֵּתִים: אֲשֶׁר בִּידְךָ נִפְשׁ כָּל־חַי
וְרוּחַ כָּל־בֶּשֶׂר־אִישׁ: בִּידְךָ אֶפְקִיד רוּחִי פְדִית אֹתִי יְהוָה אֵל
אֱמֶת: אֱלֹהֵינוּ שְׁבִשְׁמִים. יַחֲדֵי שְׁמֶךָ וְקִים זְכָרְךָ וּמְלִכוּתְךָ תָּמִיד.
הוּא יִמְלֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: ע"כ בלחש: תְּהִלָּה גְבִיעַ לְרוֹכֵב

ח"צ והערות

כמובא בס' רבינו יונה על הרי"ף (ברכות, דף א ע"ב)
ועיי' ר' ישראל אלנקאווה, בס' מערכת המאור (פ"ב,
ערבית, עמ' 176), ככל הנראה בדומה לתפילת העמידה
הנאמרת בלחש. כהיום נהוג לומר רק את הברכה בסוף
בקול רם, מבחינת פשרה בין המנהג הקדום למנהג
הספרדי. כי בידך נפשות. במח' רמ"ו ורומניא: תיבת
י"ב לא מופיעה.

מקורות ומקבילות

יהי כבוד ה' תה' קד, לא. כי לא יטוש ה' ש"א יב, כב. ראו
רש"י עמ"ס ברכות, דף לא ע"א, ד"ה חלל מתוך; פסקי רי"ף
עמ"ס ברכות, פ"ה, ה"א, אות א. וירא כל העם. מ"א יח, לט;
ראו רמב"ם, סד"ת. ויהי ה' למלך. זכ' יד, ט. יהי חסדך
ה' תה' לג, כב. הושיענו ה' תה' קו, מח. כל גוים אשר
עשית תה' פו, ט"ו. ואנחנו עמך. תה' עט, יג. משבח
הקב"ה על הזמנים. ע"פ בני"ם לט, כא, 'אמרו ליי כי טובים
כל מעשיו, ולכל דבריו עת ומועד; לט, מדמז; ולק"ש תה' רמ
תשל, 'כל יום ויום תן לו מעין ברכותיו'. ברוך ה' ביום. ע"פ
תה' סח, כ; בצלי ברכות, דף מ ע"א; ב"ר פ"ו ו, ס"ו; ב; שמו"ר פ"ר כה, ס"ו. ע. ברוך ה' צלילה. ע"פ תה' מז, ט; דה"א כג, לו;
מדת"ה מ"י יח, ס"ו א, 'עשית לנו נסים צלילה ואמרנו שירה צלילה'. ראו ישע' כו, ט. ברוך ה' בשכננו. ע"פ תה' ד, ט; קמט, ה;
בצלי ברכות, דף ה ע"א. ברוך ה' בקומנו. ע"פ תה' ה, ד; נט, ח; דה"א כג, ל. בידך נפשות. ע"פ ש"א כה, כט; סח"ש ג, א;
ספרי דב', פ' שדמ, ד"ה ד"א חף חובצ; מדת"נ פ"ר ואלה הברכה, ס"ו ז; אה"מ, משה, סוף עמ' 382. בידך נפשות החיים
והמתים. ע"פ דב"ר פ"ר יא, ס"ו י. החיים והמתים. ע"פ רות ב, כ. אשר צידו נפש. איו"י יב, י. בידך אפקיד רוחי. תה'
לא, ו. אלוהינו ששמים. ע"פ דב' ד, לט; תה' קטו, ג. לשון זה מלוי הרבה בקרב חז"ל, כמו: משנ' סנהדרין פ"ז, מ"י; ירושלמי
סנהדרין פ"ז, ה"ב; מתע"ד פ"ג, פ"ז; תה"ר, פ"ר כה, ד"ה כשהיו. יחיד שמך. ע"פ דב' ו, ד; לב, לט; ישע' מו, ט; תה'
קמח, יג; אה"א"ס א, קלב, 'הוא יחיד'. וקיים זכרך. ע"פ תה' ו, ה"ו; קב, יג. ומלכותך תמיד. ע"פ תה' קמה, יג; ספ"י
קדה"י א, יח, ו. הוא ימלוך עלינו לעד. ע"פ שם טו, יח; יח"כ כ, לג. תהילה נביע. ע"פ ישע' מז, יריב; תה' לג, א; צ"ס
ח, כב; לט, ז. תהילה נביע לרוכב ערבות. ע"פ תה' סח, ה.

החזו אומר:

יְהֵא שְׁמִיה רַבָּא מְבָרַךְ. לְעֵלָם וּלְעֵלְמִי עֵלְמִיָּא.

וַיִּתְּבַרֵךְ וַיִּשְׁתַּבַּח וַיִּתְּפֹאֵר וַיִּתְּרוּמָם וַיִּתְּנֶנְשָׂא וַיִּתְּהַדֵּר וַיִּתְּעַלֶּה
וַיִּתְּהַלֵּל שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא:
לְעֵלָּא לְעֵלָּא מִן כָּל-בְּרַכְתָּא. שִׁירְתָּא. תִּשְׁבַּחְתָּא וְנִחַמְתָּא
דְּאִמְרֵן בְּעֵלְמָא. וְאִמְרוּ אֲמֵן:

מקורות ומקבילות

[illegible]

אֶחָדָם, הַיְכֹלֹת, עִמּוֹ 111. **קִדְשֵׁי** מִזְבֵּחַ בְּנִימִי"ו פִּי' הָיָה סֶרֶע"ג ח"א, סִי' לָבָּ; סִדּוּר רֶסֶ"ג עִמּוֹ מֵאָה; שְׁבַח"ל, עֵינֵי חִפְלֵי, סִי' נָבָּ. וְכִסֵּי הָאֵל, בְּשֵׁם תַּחֲשׁוּ הַרְלָצִיד סִי' קָלָה. **קִדְשֵׁי בְּלָשׁוֹן אֲרָמִי** סֶרֶס"י סִי' יֵאָה; חֹסֶם בְּרִכּוֹת, דָּף ג' ע"א, ד"ה וְעוֹנֵן; טוֹר אֲרוֹחַ"ת, סִי' נוֹ; בְּשֵׁם סֶרֶע"ג ח"א, סִי' הָאֵל; שְׁבַח"ל, עֵינֵי חִפְלֵי, סִי' הָאֵל, וְרוֹא שֶׁעַד עוֹסֵם בְּשֵׁם אֲחִיו רֶבֶצ"ה; שְׁמִית הַרְבֵּע"ה, ח"ה, סִי' גָּד; סֶפֶר סוֹף סִי' סָד, עֵינֵי הַמִּזְבֵּיחַ; סֶרֶס"י סִי' הָאֵל; סִדּוּר רֶסֶ"ג עִמּוֹ לוֹ; נָבָּ. **קִדְשֵׁי** סֶרֶע"ג ח"א, סִי' הָאֵל; סֶרֶע"ג עִמּוֹ לוֹ; נָבָּ. **שְׁמִי** מִתְחַלֵּץ סִי' סָד, עֵינֵי הַמִּזְבֵּיחַ; סֶרֶס"י סִי' הָאֵל; **יִתְגַּדֵּל וְיִתְקַדֵּשׁ** עִי"פ לוֹ, נָבָּ. **יִתְקַדֵּשׁ וְיִתְגַּדֵּל עִי"פ עִמּוֹ לוֹ; נָבָּ.** **שְׁמִי** **רֶבֶצ"ה**, עִי"פ יֵהוּ"ו; טוֹ; שֵׁא"י, כָּבֵד; תַּח' עוֹ, בֵּן; תִּמ"ה, אֵל, **צִעֲמָלָה דְּבִרָה כְּרֻשָּׁתָה**, עִי"פ סִפְרִי טוֹ, לָד; סִפְרִי, נִגְדֵּל אֲפִיוֹן, אֵל, **בֵּן**, כָּבֵד; בְּחִמְדֵּי חֲצִי, מִדֵּי אֲלֵפָה בִּיתָא, ד"ה ה"ו י"ח. **וְיִמְלִיךְ מַלְכוּתֵיהֶם**, עִי"פ אֵל, יֵד, חֲדָט; דְּנִי ז', יֵת. **וְזַחְתִּי דָלַל בֵּית יִשְׂרָאֵל**, עִי"פ יֵהוּ"ו, כֵּן; לֵאָה; עִמּוֹ הָאֵל; דֵּי; בִּגְמִ"ל לוֹ, כֵּט. **צִעֲמָלָה**, עִי"פ מֵאָה; אֵל; תַּשְׁמִח"ה, אֵל, **צִעֲמָלָה** תַּחְתִּיל מַלְכוּתֵיהֶם עַל כָּל דְּיִירֵי אֲרָעָא. **וְיִזְכְּנוּן קִדְשֵׁי**, עִי"פ יֵהוּ"ו, לוֹ; **עוֹבֵד**, אֵל. טוֹ. **וְאֲרָמוֹ אֲמֵן**, עִי"פ דָּבָר, לוֹ; טוֹ; תַּח' קוֹמָה; מִתְחַד"ר, לָבָּ, סוֹף פִּי"ב. **עוֹנֵי יִשְׂרָאֵל**, עִי"פ צִבְלֵי בְּרִכּוֹת, דָּף ג' ע"א; מִדְּמִי"ס (בְּצִבְרֵי), סִי' הָאֵל; שְׁבַח"ל, עֵינֵי חִפְלֵי, סִי' הָאֵל. **יִסְרַמְיָה לִרְעֵי בִרְתִּי** מִדְּמִי"ס; שְׁמִי טוֹ, עוֹ; עִי"פ תַּח' קוֹמָה, אֵל; קוֹמָה, יֵב; בִּגְמִ"ל לוֹ, כָּבֵד; דְּנִי ז', כָּבֵד; סִי' הָאֵל; **לִעֲלֹם וְלִעֲלֹמֵי עֲלֵמֵיהֶם**, דְּנִי ז', יֵת; סִפְרִי מִה, וְ **יִתְחַד"ר** תַּח' שְׁמִי טוֹ, יֵת; תִּיּוֹ יֵשׁ"ו אֵל. ג. **יִתְבַּרְךְ** יֵשׁ"ו סָה, טוֹ; סִפְרִי כָה, טוֹ; בִּגְמִ"ל לֵט, מִצ. רֵאָה בְּרִי כֵד, מֵאָה; שְׁמִי יֵת, יֵת; סִפְרִי **וְיִשְׁתַּחֲוֶה**, ח"ה, אֵל; תַּח' קוֹמָה, אֵל; קוֹמָה, יֵב; בִּגְמִ"ל יֵת, כָּל. **בִּרְפִי מֵת**, סִי' הָאֵל; עַל כָּל שֶׁבַח וְשִׁבְחָה שִׁיבְחָלָה מִתְבַּחֲקִין וְכו'. **וְיִתְפַּחֲלָה** **וְיִתְחַד"ר** יֵשׁ"ו סָה, יֵב; **לִעֲלֹם וְלִעֲלֹמֵי עֲלֵמֵיהֶם**, דָּף קטן ע"ב (פִּי"ב, מִי"א) עִי"פ פִּי"ט, ה"ו. **וְיִתְחַדְּמוּ וְיִתְחַשְׁבוּ**, עִי"פ תַּח' לוֹ, דְּנִי יֵת. לוֹ. **וְיִתְחַדְּמוּ וְיִתְחַשְׁבוּ** יֵשׁ"ו סָה, יֵב; דְּהִיבִי כָה, עִי"פ אֵל. ד. **וְיִתְחַדְּמוּ וְיִתְחַשְׁבוּ** יֵשׁ"ו מִה, כָּה; יֵהוּ"ו, כָּה; כִּבְדָּה; תַּח' קוֹמָה, אֵל. **שְׁמִייהּ קִדְשָׁתָה**, עִי"פ תַּח' קוֹמָה, כָּה; דֵּה"א טוֹ, יֵת; תִּיּוֹר שְׁמִי טוֹ, יֵת; בִּגְמִ"ל מִה, יֵת; סִח"ש י, כ. **בִּרְיָךְ הוּא**, עִי"פ תַּח' סָה, לוֹ; דְּנִי ז', כָּה; סִפְרִי יֵהוּ"ו, אֵל; בִּגְמִ"ל לוֹ, ג. **לִעֲלֹם וְלִעֲלֹמֵי**, חֲדָט; עִי"פ בְּחִמְיָה, ע; הָאֵל; כָּה; מִתְחַד"ר, דָּף יב ע"א. **וְיִתְגַּדֵּל מִן כָּל בְּרִכְתָּא וְכו'**, עִי"פ תַּח' קוֹמָה, אֵל; חֲדָט, לוֹ, יֵת; דְּחִמְיָה פִּרִי שְׁמוֹת, סִי' הָאֵל, **וְכָל מֵה שֶׁנִּקְלָסְךָ שִׁמְךָ מִרוֹמְכָם** **וְעוֹלָם מִדְּחִי"מ קָד**, סִי' הָאֵל; **אֲחִסְתָּ בְּצִוְרִים**, מִפְּנֵי שֶׁקִּלְסִיתִי לִקְצֹרָה בְּכָל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, שְׁמָא נִגְעִיתִי בְּחִתָּת מִרְיֵי בְּרִכּוֹת שֶׁבָּחוּ שְׁמִי הַרְבֵּע"ה; יִתְקַדֵּשׁ תַּח' חֲתָסָה. **וְיִתְגַּדֵּל מִן כָּל בְּרִכְתָּא וְכו'**, עִי"פ תַּח' קוֹמָה, אֵל; חֲדָט, לוֹ, יֵת; דְּחִמְיָה פִּרִי שְׁמוֹת, סִי' הָאֵל, **וְכָל מֵה שֶׁנִּקְלָסְךָ שִׁמְךָ מִרוֹמְכָם** **וְעוֹלָם מִדְּחִי"מ קָד**, סִי' הָאֵל; **אֲחִסְתָּ בְּצִוְרִים**, מִפְּנֵי שֶׁקִּלְסִיתִי לִקְצֹרָה בְּכָל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, שְׁמָא נִגְעִיתִי בְּחִתָּת מִרְיֵי בְּרִכּוֹת שֶׁבָּחוּ שְׁמִי הַרְבֵּע"ה; יִתְקַדֵּשׁ תַּח' חֲתָסָה.

יכוון פניו כנגד מקום המקדש כאשר רגליו זו אצל זו, יעמוד ולא ישען ויכוף ראשו מעט, צריך לכוון בכל הברכות, ולפחות בברכה הראשונה.

אֲדֹנֵי שְׁפָתַי תִּפְתָּח וְפִי יִגִּיד תְּהִלָּתְךָ:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. אֱלֹהֵי אַבְרָהָם.
אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב. הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא.
אֵל עֲלִיּוֹן. גּוֹמֵל חַסְדִּים טוֹבִים וְקוֹנֶה אֶת־הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי
אֲבוֹת. וּמַבִּיא גּוֹאֵל לְבָנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׂמוֹ בְּאַהֲבָה. מֶלֶךְ
גּוֹאֵל עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמַגֵּן. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. מֶגֶן אַבְרָהָם:
אַתָּה גִבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנֵי. מְחַיֶּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ.

מקורות ומקבילות

ג'פ מתפלל בכל יום. מדה"ז צר' סי' ה' ודב' פ"ר כי חצול
 סי' א'; ירושלמי ברכות פ"ד, ה"א; חוספתא ברכות פ"ג, ה"ו.
עמידה לערבית של ט"ז. סרע"ג ח"ב, סי' א'; אה; שבה"ל, סדר
 חנונית, סי' רס; סת"ר סי' נט, ענין ח"ב. **כנגד מקום המקדש.**
 משנ' ברכות פ"ד, מ"ה; סרע"ג ח"א, סי' לא. **רגליו זו אצל**
 זו. ע"פ ירושלמי ברכות פ"א ה"א; צבלי ברכות, דף י ע"ב,
 ע"פ יח' א, ז; סרע"ג ח"א, סי' לו; סדר' רס"ג עמ' כט; סה"ח
 סי' ד. **ויכוף ראשו.** סדר' רס"ג עמ' כט; ראו בסמנטי' סי' ה.
לריד לכוון. צבלי ברכות, לא ע"א; סרע"ג ח"א, סי' לא;
 שבה"ל, ענין תפילה, סי' ח; סת"ר סי' ה, ענין התפילה; סה"ח סי' ד. **ה' שפתי תפתח.** סה"ח נא, ח; צבלי ברכות, דף ט ע"ב;
 פסקי ר"ד; סרע"ג ח"א, סי' לח; סדר' רס"ג עמ' ח; שבה"ל, ענין תפילה, סי' יח; סת"ר סי' ה, ענין התפילה. **שמוע.** משנ'
 ברכות פ"ד, מ"ג; צבלי מגילה, דף ח ע"ב, יח ע"א; סרע"ג ח"א, סי' לו; סדר' רס"ג עמ' כח ועמ' מה; שבה"ל, ענין תפילה,
 סי' א'; סת"ר סי' א, ענין מאה ברכות, סי' ה ענין התפילה. **טסח הנכרות וסידורן.** פס"ו פ"ר זאת הצרכה, דף סב ע"א, ד"ה
 ויאמר ה'; סרע"ג ח"א, סי' לח; סדר' רס"ג עמ' ח; רמב"ם, סד"ח, נוסח ברכות התפילה; ראו מצבא למכצ"ר מאת שד"ל, עמ' ג.
ברכת אבות. צבלי מגילה, דף ח ע"ב; מד' שו"ט (בוצר), מ' כט, סי' ב. **בא"י.** מכויל' דר"י, מ' דפסחא, פ' עז; ולקו"ש תורה,
 ריש רמז ריט. **ואלהי אבותינו.** ע"פ שמ' ג, טו; יח' יח, ג; עזר' ז, כז; ספ"ט ח, א. **הזכרת אבות.** צחמ"ד (וורטהיימר) ח"ב,
 מד' מנין, סי' ג, ע"פ שמ' לב, יג, ומ"א יח, לו. ראו רש"י ישע' סב, ה, ומש"כ בשם ח"י"ו. **אלהי אברהם וכו'.** שמ' ג, ו; צבלי
 פסחים, דף קח ע"ב; שמו"ר פ"ר ב"א, פ"ר טו, סי' ו. **האל הגדול הגבור והנורא.** דב' ג, ח; ירושלמי ברכות פ"ז, ה"ג; צבלי
 ברכות, דף לג ע"ב; ספרי, פ"ר חזקת הצרכה, פ' שמע. **אל עליון.** אל עליון, דב' יד, כ; צ"ס מו, ה; ספ"ו יב, כ; ת"מ א, ה; לו"ה, לו,
 ד, ב. **גומל חסדים.** ע"פ ישע' סג, ז; סה"ח קו, מג; איכ' ג, כב; צ"ס ח, כג; ספ"ו כג, מט. **טובים.** ע"פ ישע' סג, ז; ירמ'
 לא, יא; סה"ח ק, ה; ספ"ט יא, א. **וקונה את הכל.** ע"פ צר' יד, יט; ישע' מה, ז; ספ"ו לא, מד. **וזוכר חסדי אבות.** ע"פ ויק'
 כו, מז; ירושלמי סנהדרין פ"י, ה"א; ויק"ר פ"ר לו, סי' ה; פס"ו שה"ש, פ"א, סי' ה. **ומביא גואל.** ע"פ ישע' נט, כ; מתע"ד
 פל"ט, פל"ט; מד' שו"ט (בוצר), מ' ח, י; ספ"ט יג, א. **לבני צניהם.** ע"פ יח' לו, כה; צבלי יומא, דף פו ע"א, 'מזכין לצניהם
 ולבני צניהם עד סוף כל הדורות'. **למען שמו.** ע"פ ישע' סו, ה; יח' כ, ט; מדה"ח מ' סו, סי' א, 'הקב"ה מושיע וכו' להודיע
 גבורתו ולהודיע שמו הגדול'. **באהבה.** ע"פ ירמ' לא, ב. **מלך.** ע"פ ישע' לג, כב; סה"ח י, טז; דה"א טז, לא; סח"ש ג, ח. **גואל.**
 ע"פ ירמ' לא, י; ג, לד; סה"ח יט, טו; קו, ב. **גואל עוזר.** ע"פ ישע' מא, יד; ספ"ט ט, יא; כ"ה צמח' רומניא, דף יג ע"ב.
עוזר. ע"פ ישע' מא, יד; מד' ב, סה"ח לג, כ; קכ"א, ב. **ומושיע ומגן.** ע"פ ש"ב כב, ג; סה"ח ז, יא; ספ"ט ט, יא. **ומגן.** ע"פ
 דב' לג, כט; צ"ס לד, טז; סח"ש ה, טו. **חותמין באברהם.** צבלי פסחים, דף קח ע"ב; צ"ר פ' לט, סי' יא. **מגן אברהם.** ע"פ
 צר' טו, א; ספ"ו יד, ב; צ"ס נב, י; פדר"א פ' כז; שבה"ל, ענין תפילה, סי' יח; סת"ר סי' ה, ענין התפילה. **ברכת גבורות.**
 צבלי מגילה, דף ח ע"ב; מל"ה, פ"ר בהעלותך, ד"ה ולפי שהעולם. **אתה גבור.** ע"פ לפ' ח; סה"ח כד, ח; דה"א כט, יב; צ"ס
 נא, י; סח"ש יב, טזח. **לעולם אדני.** ע"פ ישע' כו, ד; סה"ח ט, ח; איכ' ה, יט. הלשון איכ' ג, לא. **מחיה מתים.** ע"פ ישע'
 כו, יט; דני' יב, ב; לו"ה, יסוד, כה, ה. **רב להושיע.** ישע' סג, א; ע"פ צ"ס נא, ג; סמק"א ג, יח.

ח"נ והערות

נקוזה אתה הכל. כ"ה במח' הקדומים, במח' רומניא, דף
 יג ע"ב, ודף שכט ע"ב, ובמח' ארם צובה, דף עג ע"ב,
 ודף תקנח ע"ב. מלך גואל עוזר. כתב הרש"ר,
 עמ' תפב, ד"ה שמוע, יש משמטין תיבת 'גואל' וסמכו
 על הזוהר, פ"ר פקודי, דף רסא ע"א, ואין זה מנהגו.

לריד לכוון. צבלי ברכות, לא ע"א; סרע"ג ח"א, סי' לא;
 שבה"ל, ענין תפילה, סי' ח; סת"ר סי' ה, ענין התפילה; סה"ח סי' ד. **ה' שפתי תפתח.** סה"ח נא, ח; צבלי ברכות, דף ט ע"ב;
 פסקי ר"ד; סרע"ג ח"א, סי' לח; סדר' רס"ג עמ' ח; שבה"ל, ענין תפילה, סי' יח; סת"ר סי' ה, ענין התפילה. **שמוע.** משנ'
 ברכות פ"ד, מ"ג; צבלי מגילה, דף ח ע"ב, יח ע"א; סרע"ג ח"א, סי' לו; סדר' רס"ג עמ' כח ועמ' מה; שבה"ל, ענין תפילה,
 סי' א'; סת"ר סי' א, ענין מאה ברכות, סי' ה ענין התפילה. **טסח הנכרות וסידורן.** פס"ו פ"ר זאת הצרכה, דף סב ע"א, ד"ה
 ויאמר ה'; סרע"ג ח"א, סי' לח; סדר' רס"ג עמ' ח; רמב"ם, סד"ח, נוסח ברכות התפילה; ראו מצבא למכצ"ר מאת שד"ל, עמ' ג.
ברכת אבות. צבלי מגילה, דף ח ע"ב; מד' שו"ט (בוצר), מ' כט, סי' ב. **בא"י.** מכויל' דר"י, מ' דפסחא, פ' עז; ולקו"ש תורה,
 ריש רמז ריט. **ואלהי אבותינו.** ע"פ שמ' ג, טו; יח' יח, ג; עזר' ז, כז; ספ"ט ח, א. **הזכרת אבות.** צחמ"ד (וורטהיימר) ח"ב,
 מד' מנין, סי' ג, ע"פ שמ' לב, יג, ומ"א יח, לו. ראו רש"י ישע' סב, ה, ומש"כ בשם ח"י"ו. **אלהי אברהם וכו'.** שמ' ג, ו; צבלי
 פסחים, דף קח ע"ב; שמו"ר פ"ר ב"א, פ"ר טו, סי' ו. **האל הגדול הגבור והנורא.** דב' ג, ח; ירושלמי ברכות פ"ז, ה"ג; צבלי
 ברכות, דף לג ע"ב; ספרי, פ"ר חזקת הצרכה, פ' שמע. **אל עליון.** אל עליון, דב' יד, כ; צ"ס מו, ה; ספ"ו יב, כ; ת"מ א, ה; לו"ה, לו,
 ד, ב. **גומל חסדים.** ע"פ ישע' סג, ז; סה"ח קו, מג; איכ' ג, כב; צ"ס ח, כג; ספ"ו כג, מט. **טובים.** ע"פ ישע' סג, ז; ירמ'
 לא, יא; סה"ח ק, ה; ספ"ט יא, א. **וקונה את הכל.** ע"פ צר' יד, יט; ישע' מה, ז; ספ"ו לא, מד. **וזוכר חסדי אבות.** ע"פ ויק'
 כו, מז; ירושלמי סנהדרין פ"י, ה"א; ויק"ר פ"ר לו, סי' ה; פס"ו שה"ש, פ"א, סי' ה. **ומביא גואל.** ע"פ ישע' נט, כ; מתע"ד
 פל"ט, פל"ט; מד' שו"ט (בוצר), מ' ח, י; ספ"ט יג, א. **לבני צניהם.** ע"פ יח' לו, כה; צבלי יומא, דף פו ע"א, 'מזכין לצניהם
 ולבני צניהם עד סוף כל הדורות'. **למען שמו.** ע"פ ישע' סו, ה; יח' כ, ט; מדה"ח מ' סו, סי' א, 'הקב"ה מושיע וכו' להודיע
 גבורתו ולהודיע שמו הגדול'. **באהבה.** ע"פ ירמ' לא, ב. **מלך.** ע"פ ישע' לג, כב; סה"ח י, טז; דה"א טז, לא; סח"ש ג, ח. **גואל.**
 ע"פ ירמ' לא, י; ג, לד; סה"ח יט, טו; קו, ב. **גואל עוזר.** ע"פ ישע' מא, יד; ספ"ט ט, יא; כ"ה צמח' רומניא, דף יג ע"ב.
עוזר. ע"פ ישע' מא, יד; מד' ב, סה"ח לג, כ; קכ"א, ב. **ומושיע ומגן.** ע"פ ש"ב כב, ג; סה"ח ז, יא; ספ"ט ט, יא. **ומגן.** ע"פ
 דב' לג, כט; צ"ס לד, טז; סח"ש ה, טו. **חותמין באברהם.** צבלי פסחים, דף קח ע"ב; צ"ר פ' לט, סי' יא. **מגן אברהם.** ע"פ
 צר' טו, א; ספ"ו יד, ב; צ"ס נב, י; פדר"א פ' כז; שבה"ל, ענין תפילה, סי' יח; סת"ר סי' ה, ענין התפילה. **ברכת גבורות.**
 צבלי מגילה, דף ח ע"ב; מל"ה, פ"ר בהעלותך, ד"ה ולפי שהעולם. **אתה גבור.** ע"פ לפ' ח; סה"ח כד, ח; דה"א כט, יב; צ"ס
 נא, י; סח"ש יב, טזח. **לעולם אדני.** ע"פ ישע' כו, ד; סה"ח ט, ח; איכ' ה, יט. הלשון איכ' ג, לא. **מחיה מתים.** ע"פ ישע'
 כו, יט; דני' יב, ב; לו"ה, יסוד, כה, ה. **רב להושיע.** ישע' סג, א; ע"פ צ"ס נא, ג; סמק"א ג, יח.

מוריד הטל. מכלל חיים בחד. מחיה מתים ברחמים
 רבים. סומך גופלים ורופא חולים. מתיר אסורים. ומקים
 אמונתו לישיני עפר. מיכמוך בעל גבורות ומי דומה
 לך. מלך ממית ומחיה ומצמיח לנו ישועה. ונאמן אתה
 להחיות מתים. ברוך אתה יהוה. מחיה המתים:

לדור ודור נמליך לאל. כיהוא לבדו מרום וקדוש. ושבחך
 אלהינו מפינו לא ימוש לעולם ועד. כיאל מלך גדול
 וקדוש אתה. ברוך אתה יהוה. האל הקדוש:
 אתה חונן לאדם דעת. ומלמד לאנוש בינה.

ח"ג והערות

מקורות ומקבילות

מוריד הטל. אינו במח' הקדומים. ומצמיח לנו
 ישועה. במח' רמ"ז ורומניא, דף של ע"א נוסף: 'בקרוב',
 וכו' במח' בולוניה בעמידה שחרית לת"ב בלבד, אך
 בשאר ימות השנה איננה.

(בזכר) פ' וילא, פ"ל, ס' כב. מחיה מתים ברחמים רבים. ע"פ צבלי סנהדרין, דף 35 ע"ב, '...אלמרו שירה וכו' ומחיה ברחמים';
 ילקוט יחז', רמז שש. סומך טפלים. ע"פ תה' קמה, יד; צ"ס לז, ח; מדה"ג פ' וילא, ס' ו. ראו צ"ר פ' ע"א, ס' ב. ורופא
 חולים. ע"פ דב' לב, לט; ירמ' ל, ח; ספ"ט ח, א; סח"ט טז, יב. מתיר אסורים. תה' קמו, ז; ספרי, דב' פ' חלת הצרכה,
 פ' שמו; מדה"ה מח' קמו, ס' ד. ומקים אמונתו לישיני עפר. ע"פ דני' יב, ב; צבלי סנהדרין, דף 35 ע"א. מי כמוך בעל
 גבורות. ע"פ שמו"ט, יא; ישע' מד, ז; תה' פט, ט; פהר"צ פ' כה, ס' ד, ופ' כט, ס' ג. ומי דומה לך. ע"פ ישע' מ, יח-כה;
 תה' פט, ז; מדה"ג (וורשא), פ' ויקהל, ס' ד; שמו"ר פ' ויקהל, פ' מח, ס' א. מלך. ע"פ ש"א יב, יב; ישע' ו, ה; תה'
 י, טז. ממית ומחיה. ע"פ דב' לב, לט; ש"א ב, ו; ספ"ט ח, א; צבלי פסחים, דף סח ע"א. ומלמדת לנו ישועה. ע"פ יחז' לו, יד;
 מדה"ג פ' תרומה, ס' ו. 'חייבם שאני מלמדת לכם ישועה מתוך השיעבוד'; הרש"ר ומדק"א ע"מ תפז. ונאמן אתה להחיות
 מתים. ע"פ תוספתא צרכות, פ"ו, ה"ו; מל"ה, פ' נצבים, ד"ה חה הענין. בא"י מחיה המתים. מד' שו"ט (בזכר), מח' לא, ח;
 צ"ר פ' לך לך, פ' לט, ס' יא; שבה"ל, ענין תפילה, ס' יח, בשם אגדה (אה"מ עמ' 584); סח"ר ס' ה, ענין התפילה. צרכה
 קדושה. צבלי מגילה, דף ח ע"ב; צתמ"ד (וורטהיימר) ח"ב, מד' מנין, ס' ו. נוסח הצרכה. סרע"ג ח"א, ס' לא; כה"ג צמח'
 רומניא, דף יג ע"ב; ע"פ רמז"ס, סד"ת, נוסח צרכות התפילה. הוצרך בשבה"ל, סדר יוה"ב, ס' ש; ראו אור"ח ח"א, ה' תפילה,
 אות כ. לדור ודור. ע"פ תה' קב, יג; איכ' ה, יט; צ"ס נב, ל. ממליך לאל. ע"פ פדר"א פ"י, 'וממליך עלינו למי שצראנו וכו'
 והמליכו עליהם ליוצק'; צבלי צרכות, דף יג ע"ב, 'כיון דאמליכתי' וכו'; תד"א פרה"י, פ' ג, ד"ה דרש רבי בנאה. ראו יחז' כ, לב.
 כי הוא לבדו. ע"פ דב' ד, לה; מ"ב יט, טו-יט; נחמ' ט, ו; ספ"ט ח, א; צ"ס א, ו. מרום וקדוש. ישע' מ, טו. ושבחך אלהינו.
 ע"פ תה' קמו, יב; דני' ב, כג; צ"ס ח, כא. לו"א, ס' קב; סד' דרש"ה, דף כד ע"ב. לא ימוש לעולם ועד. ע"פ תה' קמה, ד;
 צ"ס נב, ג; ספ"ה יג, יט. כי אל מלך גדול. ע"פ מלל' א, יד; תה' לה, ג. וקדוש אתה. ע"פ ויק' יא, מד; תה' כב, ד. בא"י
 האל הקדוש. שבה"ל, ענין תפילה, ס' יח, בשם אגדה (אה"מ עמ' 584); סח"ר ס' ה, ענין התפילה. האל הקדוש. ישע' ה, טז;
 הוש' יא, ט; צבלי צרכות, דף יב ע"ב; מד' שו"ט (בזכר), מח' כט, ס' ב. צרכה בינה. צבלי מגילה, דף ח ע"ב; צתמ"ד (וורטהיימר)
 ח"ב, מד' מנין, ס' ח. ראו מד"ש, פ' ה, ס' ע. אתה חונן לאדם דעת. ע"פ תה' לד, י; צמדה"ר פ' יא, ס' ו; פס"ו דב',
 פ' חלת הצרכה, דף סב ע"א. ראו סח"ט ז, ח. ומלמד לאנוש בינה. ע"פ איז' לח, לו; צ"ס א, ו; צמדה"ר פ' יא, ס' ו.

במוצ"ש אומרים:

אתה הבדלת בין-קדש לחול. בין-אור לחשך. בין-ישראל לגוים. בין-יום השביעי לששת ימי המעשה. וכשם שהבדלתנו מגויי הארצות וממשפחות האדמה. כן תטהרנו ותנקנו מכל-חטא ועון.

והגנו מאתך דעה ובינה והשכל. ברוך אתה יהוה. חונן הדעת: השיבנו אבינו לתורתך. ודבקנו במצותיך. וקרבתנו מלפניו לעבודתך. והחזירנו בתשובה שלמה לפניך. ברוך אתה יהוה. הרוצה בתשובה:

מקורות ומקבילות

ח"ג והערות

צמול"ש אומרים. ע"פ שנה"ל, סדר העניית, סי' רסה; סת"ר סוף סי' נט, ענין ח"ג; סה"ת, סדר ח"ג, סי' לא. **הנדלה.** משנ' צרכות פ"ה, מ"ג; חוספתא צרכות פ"ג, ה"ט; ירושלמי צרכות פ"ה, ה"ג; סד' רס"ג עמ' קכד; מש"ט שם, פ' יב, סי' כ, ד"ה מוגו; פסקי רי"ד עמ"ס צרכות, דף לג ע"ב; שנה"ל, ענין שבת, סי' קכט; סת"ר סי' כא, ענין ערבית של מול"ש; סה"ת סוף סי' יג. **נוסח אתה הנדלת.** סרע"ג ח"ג, סי' לו; צסחצ"ר נמלא צשטויים קליס; סד' רס"ג עמ' קכד; רמב"ם, סד"ת, נוסח צרכות התפילה; במח' רומניא, דף כא ע"א, הנוסח דומה עם צשטויים והוספות קלות. **סדר הנדלות.** ע"פ צבלי פסחים, דף קד ע"א; ולק"ש תו', רמז תקל, ד"ה אמר ר"א; פסקי רי"ד חולין, מהדור"ג, דף כו ע"ב, ד"ה א"ר זורא; פסקי ריא"ז פסחים, פ"י, ה"א, אות כה; שו"ת הרמ"ע מפאנו, סי' יח, ד"ה וצמול"ש. **הנדלת בין קודש לחול.** ע"פ ויק' י, י; יח' מז, כ; מד, כג; ספי"ו ו, ח; צבלי פסחים, דף קג, סוף ע"ב. **בין אור לחשך.** ע"פ צ"ר א, ד; ספי"ו ב, טז; ויהי; צמדצ"ר פר' יח, סי' ז; מדת"ג פר' קורח, סי' ו. **בין ישראל לגוים.** ע"פ ויק' כ, כד-כו; מ"א ח, נג; ספי"ו ב, ל"ב; צמדצ"ר פר' י, סי' א; אסח"ר פר' ז, סי' יא. **בין יום השביעי לששת.** ע"פ צ"ר ב, ג; שם"ל, יצחק; ספי"ו ב, כח"לא. **לששת ימי המעשה.** ע"פ שם"ל, טו; יח' מו, א; ספי"ו ב, כח. **שהבדלתנו מגויי הארצות.** ע"פ ויק' כ, כד; מ"א ח, נג. **וממשפחות האדמה.** ע"פ עמו"ג, ב. **כן תטהרנו ותנקנו וכו'.** סרע"ג ח"ג, סי' לו; אור"ח ח"א, סדר תפילת מול"ש, אות ג. **מכל חטא ועון.** ע"פ תה' פה, ג; משנ' יומא פ"ח, מ"ט. **וחננו.** ע"פ ישע' לג, ב; תה' קכג, ג; ספ"ט ח, א. **וחננו מאתך דעה וכו'.** ע"פ תה"ר פר' טו, 'כולן לריבון... ולשפך רחמים ותחנונים ולבקש דיעה מלפניו; ספרי צמ', פי' מא, 'ויוחך דעת וצנינה ובהשכל'; ס"ז פר' ו, פכ"ה. **דעה וצנינה והשכל.** ראו תה"ר פר' ו; ולק"ש תורה, רמז שלא, ד"ה וישב העם. **וצנינה והשכל.** סי' הערוך, ערך עין; סרע"ג סי' לח; סד' רס"ג עמ' יח; בית הצחירה למאורי, אבות, פ"ג, מ"ז; אצורה; ס' השיקרים, מאמר א, פט"ז; מ"ח פרס, דף מז ע"א. **נא"י חונן הדעת.** פיר"א סוף פ' לט; תה"ר פרה"י, סוף פר' ב; שנה"ל, ענין תפילה, סי' יח, בשם אגדה (אה"מ עמ' 584); סת"ר סי' ה, ענין התפילה. **חונן הדעת.** מ"ד שו"ט (צו"ר), מ"ח כט, סי' ב, ע"פ מש"ט, י. ע"פ סח"ש ז, יח. **צרכת תשובה.** צבלי מגילה, דף יח ע"ב; צחמ"ד (וורטהיימר) ח"ג, מ"ד מנין, סי' ט. **השיבנו.** ע"פ תה' פ, ד; איכ' ה, כא. **השיבנו אבינו לתורתך.** ע"פ תה' קיט, כט; נחמ' ט, כט. **אבינו.** ע"פ דב' יד, א; ישע' סג, טז; משנ' אבות פ"ג, מ"ד; מתע"ד פי"ד, פ"א, ע"פ דב' לב, יט. **לתורתך.** ע"פ שם"ל, יג, ט; ישע' ה, כד; תה' א, ב; צ"ס ב, טז. **ודבקנו במצותיך.** ע"פ יהו' כב, ה; צבלי צרכות, דף ס ע"ב; מדת"ג פר' שלח, סי' לא, ע"פ דב' ד, ד; צמדצ"ר פר' שלח, פר' ח, סי' ו; אה"מ, ה' צחכמה, עמ' 106. **וקרבתנו מלפניו.** ע"פ איכ' ג, מז, ה, כא. **לעבודתך.** ע"פ שם"ל, כה; מדת"ה מ"ח, סי' א, 'עבודתו של הקב"ה תפלה'. **והחזירנו בתשובה.** ע"פ איכ' ה, כא; פס"ו דב', פר' וואת הצרכה, דף סב ע"א; צחמ"ד (וורטהיימר) ח"א, שלוש פסיקות, פ"ג. **תשובה שלמה לפניך.** ע"פ מ"ד שו"ט (צו"ר), סוף מ"ח קיט. לשון חכמים בהרצה מקומות, כמו: ירושלמי צרכות פ"ד, ה"ג; תה"ר פר' יד, ד"ה ישמור; אה"מ, תה', סוף עמ' 578. **לפניך.** ע"פ מדת"ג (וורשא), פר' ויקרא, סי' ח, 'צעלי תשובה שעומדין לפניו; מדת"ה מ"ח, מה, סי' ג, '...תעשו תשובה לפני'. **נא"י הרוצה בתשובה.** שנה"ל, ענין תפילה, סי' יח, בשם אגדה (אה"מ עמ' 585); סת"ר סי' ה, ענין התפילה. **הרוצה בתשובה.** ע"פ יח' יח, כג; לג, יח; ת"מ א, ו; ספי"ו קד"ו א, ח; ה; מד' שו"ט (צו"ר), מ"ח כט, סי' ב, ע"פ ש"א ז, ו.

סִלַּח-לָנוּ אֲבִינוּ כִּי חָטְאֵנוּ. מְחַל-לָנוּ מַלְכֵנוּ כִּי פָשַׁעְנוּ. כִּי אֵל טוֹב וְסִלַּח אֶתְהָ. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. חֲנוּן הַמֵּרַבָּה לְסִלּוֹחַ:

רְאֵה נָא בְּעֵינֵינוּ וְרִיבָה רִיבָנוּ. וּגְאֹלָנוּ מַלְכֵנוּ מִהֲרָה לְמַעַן שְׁמֹךְ. כִּי (אֵל) גּוֹאֵל חָזַק אֶתְהָ. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל:

רְפָאֵנוּ יְהוָה (אֱלֹהֵינוּ) וְנִרְפָּא. הוֹשִׁיעֵנוּ וְנוֹשְׁעָה. כִּי תִהְיֶה לָנוּ אֶתְהָ. וְהָעִלָּה רְפוּאָה שְׁלֵמָה לְכָל-מַכּוֹתֵינוּ (וּלְכָל-תַּחֲלוּאֵינוּ). כִּי אֵל רּוֹפֵא רַחֲמָן וְנֶאֱמָן אֶתְהָ. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. רּוֹפֵא חוּלֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

ח"ג והערות

כי אל גואל. תיבת יאלי איננה במח' רמ"ז ובולוניה ובמח' שד"ל הוכנסה בסוגריים עגולים. במח' רומניא: כי אל מלך גואל. רפאנו ה' אלהינו ונרפא. במח' רמ"ז ובולוניה תיבת 'אלהינו' איננה ובמח' שד"ל הוכנסה בסוגריים עגולים. ולכל תחלוואינו. לא נמצא במח' וכאן במח' שד"ל. וכתב בסדר, סי' גב, שהאומר ילכל תחלוואינו, זה הבל.

מקורות ומקבילות

זרכת סליחה. צבלי מגילה, דף ח ע"ב; צתמ"ד (וורטהיימר) ח"ב, מד' מנין, סי' י. **סלח לנו אבינו.** ע"פ מ"א ח, לד; ישע' סד, ז"ח. **כי חטאנו.** ע"פ צמ' יד, מ; ירמ' ג, כה; ספ"ב א, יג; ירושלמי עניני פ"ב, ה"ז, ע"פ ירמ' ב, לה; מד"ש (צובר), פר' יג, א; ילקו"ש ש"א, רמז קג, ד"ה וישפכו. **מחל לנו חז"ל** בהרבה מקומות, כמו: משנ' ב"ק פ"ט, מ"ו; ירושלמי תרומות פ"ו, ה"א; ספרי דב', פר' ואתחנן, פ"י כו. **מחל לנו מלכנו כי פשענו.** ע"פ מ"א ח, ג. **כי אל דב' ד,** ל"א; צמח' פרס, דף מז ע"ב, המשפט דומה. **טוב וסלח אלה.** ע"פ תהי' פו, ה; מדת"ה מ"ו פו, סי' ב. **צא"י חנון.** שבה"ל, ענין תפילה, סי' יח, בשם אגדה (אה"מ עמ' 585); סת"ר סי' ה, ענין התפילה. **חנון המרבה לסלות.** ע"פ ישע' נה, ז; צמ"ס ב, יא; מד' שו"ט (צובר), מ"ו כט, סי' ב, ע"פ מו"כ ז, יט. **המרבה לסלות.** ע"פ ספ"י מלה"י ה, ט, ד. ראו ירושלמי ר"ה פ"ד, ה"ו. **זרכת גאולה.** צבלי מגילה, דף ח ע"ב; צתמ"ד (וורטהיימר) ח"ב, מד' מנין, סי' יח. **ראה נא בעינינו.** ע"פ תהי' ט, יד; קוט, קנג. **ורצה ריצנו.** ע"פ ישע' מט, כה; ירמ' ג, לד; תהי' קוט, קנד. **וגאלנו מלכנו.** ע"פ ישע' מח, ד; ירמ' ל"א, י. **למען שמך.** ע"פ יח' כ, ט; תהי' קט, כ"א; ספ"ב ב, יד. ראו סח"ש יט, ט. **כי אל גואל.** ע"פ ישע' מט, כו; ספ"ה ט, יא. **גואל חזק אלה.** ע"פ ירמ' ג, לד; מש' כג, יא. **צא"י גואל ישראל.** שבה"ל, ענין תפילה, סי' יח, בשם אגדה, (אה"מ עמ' 585); סת"ר סי' ה, ענין התפילה. **גואל ישראל.** ישע' מט, ז; צמ"ס גב, ה; צבלי פסחים, דף קח ע"ב; מד' שו"ט (צובר), מ"ו כט, סי' ב, ומ"ו ל"א, ח; מש"ט (צובר), ש"מ פר' ב"א, פ' יב, ד"ה מחזו לו. **זרכת רפואה.** צבלי מגילה, דף ח ע"ב; צתמ"ד (וורטהיימר) ח"ב, מד' מנין, סי' יב. **תפלה על הרפואה.** ע"פ צר' כ, ח; צמ' יב, יג; צמ"ס לח, ט. **רפאנו ה' וכו' תהלתנו אלה.** ע"פ ירמ' ח, יד. ראו תוספתא (ליצרון) מגילה, פ"ג, המ"א: 'לרבים, מכנין אותו ליחיד'; ר"ה עמ"ס מגילה, דף כה ע"ב; רי"ף מגילה, סוף פרק הקורא עומד; רש"י מגילה, פ"ג, סי' כד; טור א"ח, סי' קעז. **אלהינו ונרפא.** כ' צסד"ר, סי' גב, שאין להוסיף 'אלהינו', מפני שהו' עשות, שהרי פסוק מלא הוא צירמ' ח, יד. ראו גס: סרע"ג, סי' לח; סד' רס"ג, עמ' יח; אבודרהם על אחר; מהרש"ל צתש"ר, סי' סד, בשם סד' קדמונים. וכן משמע מהטור א"ח, סי' קעז. **והעלה רפואה וכו' מכותינו.** ע"פ ירמ' ל, ח. **ולכל תחלוואינו.** ע"פ תהי' קג, ג; רמב"ם, סד"ת, נוסח זרכות התפילה; מחז"ו סי' פט. **אל רופא.** ע"פ ש"מ טו, כו; דב' לב, לט; ספ"ט ח, א. **ונאמן אלה.** ע"פ דב' ז, ט; סח"ש טו, א. **צא"י רופא.** שבה"ל, ענין תפילה, סי' יח, בשם אגדה (אה"מ עמ' 585); סת"ר סי' ה, ענין התפילה. **רופא חולי עמו ישראל.** ע"פ ש"מ טו, כו; הוש' ז, א; ספ"ו כג, מו; מד' שו"ט (צובר), מ"ו כט, סי' ב.

**בִּרְךְ עֲלֵינוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶת־הַשָּׁנָה הַזֹּאת לְטוֹבָה וְאֶת־כָּל־
מִינֵי תְבוּאָתָהּ וְיִתֵּן טַל לְבִרְכָּהּ עַל־פְּנֵי הָאָדָמָה וְשִׁבְעַ
אֶת־הָעוֹלָם מִבְּרֻכּוֹתֶיהָ וְיִתֵּן בִּרְכָּהּ רִוְחָה וְהַצִּלָּחָה בְּכָל־
מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ וּבִרְךְ אֶת־שָׁנוֹתֵינוּ כְּשָׁנִים הַטּוֹבוֹת הַמְּבֹרָכוֹת.
בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְבַרְךְ הַשָּׁנִים:**

**תִּקַּע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל לְחִירוֹתֵנוּ וְשֵׂא נֶס לְקִבְצֵנוּ גְּלִיּוֹתֵינוּ (וְקִבְצֵנוּ
יָחַד מֵאֶרְבַּע בְּנִפּוֹת הָאָרֶץ לְאַרְצֵנוּ) בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה.
מְקַבֵּץ גְּדִחֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:**

**הַשִּׁיבָה שׁוֹפְטֵינוּ בְּבִרְאשׁוֹנָה וְיִוָּעֲצֵנוּ בְּבִתְחִלָּה וְתִמְלֹךְ
עָלֵינוּ אַתָּה (מִהֲרָה) לְבִדְךְ (בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים).**

מקורות ומקבילות

זרכת השנים. צבלי מגילה, דף ח ע"ג; מד' שו"ט (צוצר), מח' כט, ס' 3; בתמ"ד (וורטהיימר) ח"ג, מד' מנין, ס' יג. **בִּרְךְ עֲלֵינוּ.** ע"פ ויק' כה, כא; דב' טו, ד; ישע' סא, ט. **אֶת השנה הזאת לטובה.** ע"פ צבלי זרכות, דף נה ע"א, '...ג' זריכים רחמים וכו', שנה טובה, ע"פ דב' יא, יב; אה"מ, רצונו הקדוש, ג, 3, סוף עמ' 505. **כל מיני תבואתה.** ע"פ ישע' ל, כג; ד"ר פ"ר עה, ס' ח. **תבואתה.** נחמ' ט, לו. **וְיִתֵּן טַל לְבִרְכָּהּ.** ראו משנ' סוטה פ"ט, מו"ג; צבלי חגיגה, דף ג, ריש ע"ג; ד"ר (וילנא), פ"ר לט, ס' ח, 'הטל הזה סימן זרכה לעולם'. **וְיִתֵּן טַל... עַל פְּנֵי הָאָדָמָה.** ע"פ ש"צ ח, יב; ד"ס מג, כג; משנ' מעשר שני פ"ה, מו"ג. **עַל פְּנֵי הָאָדָמָה.** ע"פ דב' 3, ו; מ"א יח, א. **וְשִׂבְעַ וכו' מברכות.** ע"פ דב' כה, יב; ש"צ ז, כט; חת' קד, יג; נחמ' ט, כה; כ"כ צה"ר הר"א"ש, כלל ד, ס' כ, דקאי על הקצ"ה. **וְיִתֵּן בִּרְכָּהּ.** ע"פ דב' כה, ד; דב' יא, כו. **רוחה.** ע"פ ש"צ 3, כ; חת' קיה, ה; מדר"ג (וורשא), פ"ר מקץ, ס' ג, 'מתוך זרה רוחה'. **והצלחה.** ע"פ חת' קיה, כה; נחמ' א, יא. **כָּל מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ.** ע"פ דב' 3, ז; יד, כט; חת' ל, ח; ספ"ו כה, לא. **בְּכָל־הָאָרֶץ.** שנה טובה, ענין תפילה, ס' יח, צבס אגדה (אה"מ עמ' 585); סת"ר ס' ה, ענין התפילה. **מברך השנים.** ע"פ שו"ט (צוצר), מח' כט, ס' 3; ילקוט ש"ס א, רמז פ. **זרכת קיבוץ גלויות.** צבלי מגילה, דף ח ע"ג; בתמ"ד (וורטהיימר) ח"ג, מד' מנין, ס' טו. **תקע בשופר גדול.** ע"פ ישע' כו, יג; פדר"א סוף פ"ג; ספרי צמ', פ"ר דהעלותך, סוף פ"ר עז; מחע"ד פכ"ו, פט'; מש"ט (צוצר), דב' פ"ר וירא, פכ"ב, ס' יח. **לחרותנו.** ע"פ ישע' סא, א ותי"ו. **וְשֵׂא נֶס לְקִבְצֵנוּ גְּלִיּוֹתֵינוּ.** ע"פ ישע' יא, יב. **לִקְבֹּץ גְּלִיּוֹתֵינוּ.** ע"פ דב' ל, ג; ישע' מט, יח; ד"ס יב, ו; ספ"ד ה, ז; לו"ה, צנינא, י; ה' מדר"ג פ"ר וירא, ס' יח. **וְקִבְצֵנוּ יָחַד**

ח"ג והערות

וְיִתֵּן טַל לְבִרְכָּהּ וכו' וְיִתֵּן בִּרְכָּהּ רִוְחָה. הנוסח המקורי בקיין היה: וְיִתֵּן בִּרְכָּהּ רִוְחָה וכו', ללא: וְיִתֵּן טַל לְבִרְכָּהּ עַל־פְּנֵי הָאָדָמָה וְשִׁבְעַ אֶת־הָעוֹלָם מִבְּרֻכּוֹתֶיהָ, כך מופיע בעמידה לערב יום כיפור במח' רמ"ז ובולוניא. במח' כמנהג ברו"ש, ח"ב, בשמונה עשרה לימי התשובה הנוסח מופיע בסוגרים באותיות קטנות (ותן טל לברכה על פני האדמה ושבע את העולם מברכותיך) וכו' במח' כמנהג בני רומא מנטובה, תע"ב, אולם באותיות רגילות ומשם הנוסח שבמח' שד"ל ובכל הסדרי שיצאו לאחר מכן. שְׁנוֹתֵינוּ. כ"ה הנכון בלשון רבים, לפי הירושלמי, ברכות פ"ב, ה"ד. וכו' ברמב"ם, סדר תפילות, נוסח ברכות התפילה ובולוניא, ס' קנר. הטובות המְבֹרָכוֹת. כ"ה גם כמנהג רומניא. לחרותנו. ללא תוספת של יו"ד וכו' בלוי"א, ס' תי, שהמשיל בה יו"ד, הרי זה לבטלה. נֶס לְקִבְצֵנוּ. במח' רומניא: נֶס לְקִבְצֵנוּ. גְּלִיּוֹתֵינוּ. כ"כ הרש"ס בסידורו, עמ' 146. במח' רמ"ז, בולוניא, שד"ל, רומניא ופרס, דף מג ע"א: גְּלִיּוֹתֵינוּ. וְקִבְצֵנוּ וכו' לְאַרְצֵנוּ. תיבות אלו אינן במח' רמ"ז ובולוניא. במח' שד"ל הוכנסו בסוגריים עגולים, כנראה בהשפעת מנהגים אחרים. וְתִמְלֹךְ. כ"ה בנוב"ר ומח' רומניא. מְהֵרָה. תיבה זו איננה במח' רמ"ז, בולוניא, שד"ל ורומניא. בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים. תיבות אלו אינן במח' רמ"ז ובולוניא. וכו' בסרע"ג, סד"ר, מח' רומניא ושד"ל.

מארכע כנפות הארץ. ישע' יא, יב; צמד"ר פ"ר כה, ס' יד; מדר"ג (וורשא), סוף פ"ר מסעי. **הארץ לארצנו.** ע"פ מדר"ס מח' 3, ס' יח, וכו'. ע"פ יחז' כה, כה; הוש' 3, 3; מו"כ 3, יב; נוסח דומה צמח' פרס, דף מג ע"ג, וצמח' רומניא, דף יד ע"א. **מארכע כנפות**

בְּצֶדֶק וּבִמְשָׁפֵט. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָהוּה. מֶלֶךְ אוֹהֵב צֶדֶק וְ
וּמִשְׁפָּט:

נוסח מחזור רמ"ו ובולוניה:

נוסח בלתי מצונזר:

וְלַמְלָשִׁינִים בְּלִתְרוֹי
תַּקּוּהוּ וְכָל־
הַמִּינִים כָּלֶם כָּרַעַע יֹאבְדוּ־
וְכָל־אֹיְבֵיךָ מִהָרָה יִפְּרֹתוּ־
וּמַלְכוּת זָדוֹן מִהָרָה תַעֲקֹר
וּתִשָּׁפֵר וְתִכְנִיעַ אוֹתָם בְּמִהָרָה
בְּיָמֵינוּ בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה־
שׁוֹבֵר אוֹיְבִים וּמַכְנִיעַ זָדִים:

**וְלִמְשָׁמְרִים בְּלִתְּהִי תִקְוָה וְכָל־
הַמֵּינִים כָּלֶם כָּרַע יֹאבְדּוּ־
וְכָל־אֹיְבֵי עַמֶּךָ מִהֲרָה יִפְרְתּוּ־
וּמַלְכוֹת זָדוֹן מִהֲרָה תִּעָקַר
וּתִשָּׁבֵר וְתִכְנֹעַ אוֹתָם בְּמִהֲרָה
בְּיָמֵינוּ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָהוָה שׁוֹבֵר
אוֹיְבִים וּמַכְנִיעַ זָדִים:**

ח"נ והערות

נוסח בלתי מצונזר. ע"פ כ"י וס" קדמונים, וכן פסק הרמב"ם, סדר תפילות, מהדו' פרנקל, כנוסח המקורי זלמשומדים. הנוסח במה' רמ"ו ובולוויא מצונזר.

מקורות ומקבילות

'עזיד הקב"ה ליתע ארום מאלך עמאה אל ארץ עשוהרה; (פדר"ה
 סוף פ"ה. **באי מקנן.** שבה"ל, ענין תפילה. ס' ית. בשם
 אברה (ה'רמ"ט עמ' 585); סת"ר ס' ה, ענין התפילה. **מקנן**
נדחי עמו ישראל. ע"פ ד' ל; ישת' נו, ה; תהי קמח, ב; בנ"ם
 ח' ו' מד' ישת' (צובר), כ"ט ס', ב; **ברכת שופים.** צבלי
השבים שופטיו וכו' בכתחילה. ש"י ישת' א, ה; מד"ו' (צובר),
 ל' נדנך. ע"פ ישת' ב, יא; זכ' יט, ט. רלו ישת' כו, יג. **נחמד**
ושפט. ה'ט, ב; כה; ע"פ ד' ג. ד; ישת' א, ג; ג' ה. **באי**
 (585); סת"ר ס' ה, ענין התפילה. **מלך אורב נדקא ומשפט.**
 (צובר), ח' כט, ס', ב; פסקי רי"ז ברכות, פ"א, ה. **סדר**
בלתי מומזר - ומשומדים. ע"פ פס"ד"ח ח"א, ס' לט; סדר
 כ"ה' מח' פרס, דף מג ע"ב; כ"ה' בצה' רומניא, דף די ע"א.
 ה'ל' כה; צבלי ברכות, דף כח ע"ב ודף כט ע"א; פסקי רי"ז;
 ית. רלו ס"ה, ס' תתריג. **ומשומדים.** ע"פ תרי"א שמי,
 הערוך, ל"ח פרחון, דפוס פרעסבורג, דף ב' וד"ב שורש
 'מכניסים המשועבד צביתא אומות; ש"ח' הראש"ל, כלל ד'
 כל תלת תקוע. ע"י ירמ' ח, י' ומ' ב; ע"ב צבלי ע"ז, ח'
ברגע יאבדו. ע"פ ירושלמי שבת פט"ז, סוף ה"א, וצבלי שבת,
 סט"ז ד', פ"ר האלוני, דף ס ע"א. ד"ה אס שויתי. **וכל אויבי**
מס' שריה, פ"ר ו' ד"ה וצובר; ש"י שמי' טו, ז' ד"ה תהרס.
 ישעה גזירה על ישראל; שמו"ר פ' א, ס' ה, 'עזיד הקב"ה
 'תקע. ע"פ אפ"ר, ז' ו' מנח"ל דר"י שמועאל שבת; חס'
 י' פ' ה, ד"ה ד"ה ענה דודי. **ותשבה.** ע"פ ישת' יד, ה; תה'
 ו'. **ותכניע.** ע"פ שופ' ג, ל; ישת' כה, ה. **נמהרה בימינו.**
 דר"י צבלי; צמד"ר פ"ר ית, ס' ג; מדת"ה מז' ית, ס' ה.
 עמ' (585); סת"ר ס' ה, ענין התפילה. **שובר אויבים.** ע"פ
 ס' ה, 'שובר אל האויבים צבטורי'. **ומכניע זדים.** ירושלמי
 לחריס (צובר), נוסח, ב' ג.

**עַל-הַחֲסִידִים וְעַל-הַצַּדִּיקִים וְעַל-גָּרֵי הַצֶּדֶק וְעַל-פְּלִיטַת
עַמֶּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל יְהוֹמוֹ (נָא) רַחֲמֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְתַן
שָׂכָר טוֹב לְכָל-הַבּוֹטְחִים בְּשִׁמְךָ הַטּוֹב בְּאַמְתּוֹ וְשִׁים חֲלָקְנוּ
עִמָּהֶם לְעוֹלָם לֹא גִבוּשׁ כִּי-בָךְ בִּטְחָנוּ מֶלֶךְ עוֹלָמִים בְּרוּךְ
אַתָּה יְהוָה מַשְׁעָן וּמִבְטָח לַצַּדִּיקִים:**

**וְלִירוּשָׁלַיִם עִירְךָ בְּרַחֲמִים תָּשׁוּב וּבְנֵה אוֹתָהּ בְּנֵן עוֹלָם
בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ:**

**רַחֵם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וְעַל-יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְעַל-ירוּשָׁלַיִם
עִירְךָ וְעַל-צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדְךָ וְעַל-הָעִיר הָאֲבֵלָה**

מקורות ומקבילות

צִרְכָּת לְדִיקָס. צבלי מנגילה, דף ח ע"ג; צתמ"ד (וורטהיימר) ח"ב, מד' מנין, סי' יט. **על החסידים.** ע"פ תה' לב, ו. **על החסידים ועל הצדיקים.** כ"ה צמח' רומניא, דף יד ע"ג; רמב"ם, סד"ת, נוסח צרכות התפילה. **ועל הצדיקים.** ע"פ תה' לו, טז. **גרי הצדק.** ירושלמי צרכות פ"ד, ה"ג; תוספתא צרכות פ"ג, ה"ב; צתמ"ד ח"ב, מד' מנין, סי' יט. **ועל פליטת וכו' ישראל.** ע"פ ישע' ד, ב; ירמ' לא, ו; עזר' ט, ח; מס"ו פ"ד, ה"ו. **עמך בית ישראל.** ע"פ יחז' לד, ל. **יהומו רחמיך.** ע"פ ירמ' לא, יט; ספ"ט יג, א; ספ"ו א, ב. על תיבת 'נא': ראו: אר"ז, ח"א, הל' תפילה, סי' ג; רמב"ם, סד"ת, נוסח צרכות התפילה; אבודרהם על אחר; וראו א"ר, אר"ח, סי' קיח, ס"ק ג, מ"ש ראייה לה מהטור וכלכו. **ותן שכר טוב.** ע"פ ישע' מ, י; קה' ד, ט; צ"ס ב, ח; נב, ל. **הצוטחים בשמך.** ע"פ ישע' ג, י; תה' לג, א; מדת"ג פ"י נח, סי' טו, 'לא בטחנו צמטנוי אלא

ח"ג והערות

יהומו רחמיך. כ"ה במח' הקדומים, ללא תיבת 'נא' וכאן כמח' שד"ל. בנן עולם במהרה בימינו. כ"ה גם במנהג רומניא, דף יד ע"ב. רחם ה"א עלינו. בשב"ח, סדר תענית, סי' רסו, סה"ת סי' לא, מבואר שבכל התפילות אומרים ירחם, בניגוד למנהגים אחרים. ראו אר"ח סי' תקנו בשו"ע ורמ"א ובמקורות. הנוסח ע"פ מח' הקדומים וכו' וולמרונה 10. תפילה זו נמצאת גם במנהג רומניא, דף קצו ע"ב; מח' פרס, דף עה ע"ב; מח' חלב, דף שכה ע"ב-שכו ע"א. **ועל-ישראל.** בכ"י: **ועל כל ישראל.** **ועל-ציון משכן כבודך.** במח' חלב ללא תיבות אלו. **ועל-העיר.** בכ"י: **ועל-העיר, ללא ו.**

בשמך הטוב. ע"פ תה' נב, יא; נד, ח. **נאמת.** ראו סח"ש ג, ט. **ושים חלקנו עמכם.** ע"פ צבלי צרכות, דף טז ע"ב. **לעולם לא נבוש כי כך בטחנו.** ע"פ ישע' כו, ד ורש"י: ירמ' ח, זדח; תה' כה, ב; צ"ס לב, כד; חדא"ר פ"י יח, ד"ה מעשה צהק, 'הצוטחים בשמך צאמת לא יבושו לעולם'; ולקו"ש תה', סוף רמז השכט. **מלך עולמים.** ע"פ ירמ' י, י; תה' קמה, יג; ספ"ו קדה"י, א, יח, ו. **נאצי משען.** שצה"ל, ענין תפילה, סי' יח, צסס אגדה (אה"מ עמ' 585); סח"ר סי' ה, ענין התפילה, סי' כז ענין צרכות המזון. **משען.** ע"פ ישע' י, כ; תה' מ, ה. **משען ומצטח ללדיקים.** החכר צירושלמי צרכות פ"ד, ה"ג. ע"פ צ"ס לד, יגיד; מד' שו"ט (צובר), מ' כט, סי' ב; שצה"ל, סדר צרכות, סי' קמ, צסס אחיו הרצב"א, ע"פ מד"ש פ"י יג, ד. ראו מכויל דר"י בשלח, מס' דשירה, סוף פ"י, י; 'הצדיקים היו מוצטחים ויודעים שהקצ"ה עושה להם נסים וגבורות'. **צרכות ירושלים.** צבלי מנגילה, דף ח ע"ג; צתמ"ד (וורטהיימר) ח"ב, מד' מנין, סי' כ; ולקו"ש ישעיהו, סוף רמז תפה. **ולירושלים עירך.** ע"פ מ"א יא, לב; דני' ט, טז; ספ"ט א, א; צבלי צרכות, דף מד ע"א. **ולירושלים עירך צרכותיך תשוב.** ע"פ זכ' א, טז; מדת"ה מ' קבא, סי' ג. ראו מד"ש (צובר), פ"י לא, סוף סי' ד; מד' שו"ט (צובר), מ' יח, ד; ולקו"ש ש"צ, רמז קסה, ד"ה ויהן ה'. **וננה אותה.** ע"פ ישע' מד, כה; תה' קמה, ב. **בנין עולם.** ע"פ יוא"ל, ד, כ; ספ"ו א, כח. ראו ירמ' ח, כה. **במהרה בימינו.** ע"פ צבלי צרכות, דף מד ע"א; תד"א פרה"י, סוף פ"י ג; אה"מ, ר' בנאה, עמ' 76. **נליל ט' באב אומרים.** סרע"ג ח"ב, סי' נח; אור"ח ח"א, סדר תפילת ט"ב, אות טז, צסס ר' שמואל מאיוורא; שצה"ל, סדר תענית, סי' רס; סח"ר סי' נט, ענין ח"ב; סה"ת, סדר ח"ב, סי' לא. ראו סד' רס"ג עמ' שיח; רש"י תענית, פ"ד, סוף סי' לד; אר"ז ח"א, הל' סעודה, סי' קצט צסס הגאונים. **צרכות צוה ירושלים.** ע"פ סד' רס"ג עמ' שיח; שצה"ל, סדר תענית, סי' רסז. **נוסח רחם ה'.** ע"פ ירושלמי צרכות פ"ד, ה"ג, ותענית פ"ד, ה"ג; סרע"ג ח"ב, סי' נח; סד' רס"ג עמ' שיח; רמב"ם, סד"ת, נוסח צרכות התפילה; סח"ר סי' נט, ענין ח"ב. צמח' פרס, דף עה ע"ב, הנוסח דומה עם תוספות, אמנם תמיד מתחיל 'צרכות'. **רחם... עלינו.** ע"פ ירמ' לא, יט; ספ"ט ח, א; ספ"ב ג, ב. **רחם... ישראל עמך.** ע"פ ישע' יד, א; יחז' לט, כה; צ"ס לו, י; ספ"ה ו, כו. **רחם... ירושלים עירך.** ע"פ זכ' א, טז; צ"ס לו, יא; מדת"ה מ' עב, סי' א. **רחם... ציון.** ע"פ תה' קב, יד. **ציון משכן.**

הַחֶרֶבָה וְהַשׁוֹמֵמָה. הַנְּתוּנָה בְּיַד זָרִים. הֶרְמוּסָה בְּכַף עֲרִיצִים.
וַיִּבְלְעוּהָ לְגִיזוֹת. וַיִּירְשׁוּהָ עוֹבְדֵי פְסִילִים וְלִישְׁרָאֵל עִמָּךְ נִתְּתָה
וּלְזָרַע יַעֲקֹב יִרְשָׁהּ הוֹרְשָׁתָה. נִעְרָה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מִעֲפָרָה.
וְהַקִּיצָה מֵאַרְצָן דְּוִיָּה. נִטָּה עָלֶיהָ כְּנֶהֱר שָׁלוֹם. וּכְנַחַל שׁוֹטָף
כְּבוֹד גּוֹיִם. כִּי בָאֵשׁ הִצְתָּהּ. וּבָאֵשׁ אֶתָּה עֲתִיד לִבְנוֹתָהּ. כְּאִמּוֹר
וְאֲנִי אֶהְיֶה-לָּהּ נֶאֱסִי-יְהוָה חֲזוּמַת אֵשׁ סָבִיב וְלִכְבוֹד אֶהְיֶה בְּתוֹכָהּ:
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. מְנַחֵם צִיּוֹן עִירוֹ וְאַבְלִי עַמּוֹ וּבּוֹנֵה יְרוּשָׁלַּיִם:

מקורות ומקבילות

ע"פ יואל' ד, ח; חס' עד, 3. משכן כבוד. חס' כו, ח; ספ"ה
ט, ח; סח"ט ט, ח. העיר האגלה. ע"פ חז"ל, ד. החרבה.
ע"פ ירמ' כז, ח; נחמ' 3, ג; ספ"ב ד, טו. והשוממה. ע"פ
ישע' סד, ט; ירמ' מד, ו; ספ"ב ד, טו. הנמונה ביד זרים.
ע"פ יחז' ז, כא; סמק"א א, לה. ראו יואל' ד, ח. הרמוסה.
ע"פ ישע' ה, ה; סמק"א ג, מה. ככף עריצים. ע"פ ירמ'
טו, כא; ספ"ב ג, ח. וינלטה. ע"פ חס' ה, ח; חז"ל, ג, 3.
לגיונות. לשון חכמים בהרבה מקומות, כמו: חוספתא חולין פ"ח,
הט"ז; בבלי ברכות, דף לב ע"ב; מדר"ג פ"י כי תשא, ס"ו טו;
ז"ר פ"י בראשית, פ"ד, ס"ו ו. וירששו עובדי פסילים. ראו
מ"ב ח, כד-מא; חס' פג, יג. ולישראל עמך נתתה. ע"פ זמ'
כ, כד; מ"א ח, מה; ספ"ב 3, לה. ולזרע יעקב ירשה. ע"פ
דב' א, ח; ישע' סה, ט. הורשתה. ע"פ חס' מד, ג; דה"ב
כ, ז. נערה ה' אלהיו מעפרה. ע"פ ישע' יב, 3; זמ' יא, טו;
בבלי ר"ה, דף לא, ריש ע"ב; ז"ר פ"י ע"ה, ס"ו א. והקילה
מארץ דויה. ע"פ ירמ' ח, יחידע. נטה עליה. ע"פ זכ' א, טו;
חז"ל, לה, ה. כננה שלום וכו'. ע"פ ישע' סו, יב. כי באש
הנחה. ע"פ ישע' סד, י; חז"ל, ד, יא; בבלי ז"ק, דף ק ע"א;
בראשית רבה, פ"י וילא, עמ' 138. ונאל אחיה עתיד לננותה.
בבלי ז"ק, דף ס ע"א, ע"פ זכ' 3, ט; פסר"ב פ"י ל, ד"ה ד"א
אמר הקב"ה; ילקוט חורב, סוף רמז שמה. ראו רש"י סנהדרין,
דף ע ע"ב, ד"ה בדבר שנתקלקל. ואני אהיה לה. זכ' 3, ט.
ולכבוד אהיה נתונה. ע"פ ישע' כד, כג; ספ"ב ד, לה; זמ' יא,
דן, ה, יב"ג. חותם בא"י מנחם ציון. ע"פ ספ"ב ח"ב, ס"ו לה;
ספ"ה, סדר ת"ב, ס"ו לה. ראו הל"ק, נהיגת האכל, אות א.
מנחם ציון. ע"פ ישע' נא, ג; זכ' א, ח; זמ' יא, כד; ז"ר
פ"י ק, ס"ו יג, זכ' חזי מנחם לציון ולכל חרבותיה; תד"א"ז סוף
פ"י יט. ציון עירו. ע"פ ישע' ס, יד; חס' עת, סה; קל"ב, יג;
זמ' יב, יג. ואבלי עמו. ע"פ ישע' נא, יב; מד"ז (צובר),

ח"ג והערות

הַחֶרֶבָה. תיבה זו איננה במח' פרס. וְהַשׁוֹמֵמָה. במח'
רומניא: 'השוממה'. במח' פרס וחלב: 'השוממה'.
הֶרְמוּסָה בְּכַף עֲרִיצִים. כ"ה בירושלמי שלפנינו, נוב"ר,
מח' רומניא ופרס. במח' חלב: 'היושבת וראש לה חפוי
כאשה עקרה שלא ילדה', במח' פרס נמצא לאחר 'בכף
עריצים'. וַיִּבְלְעוּהָ. בבנין קל. כ"ה במח' רמ"ו, בולוניא,
כ"י, שד"ל בסדר ת"ב ותתת"ס רפ"ד. במח' רומניא,
שד"ל שחרית של חול, נוסחאות אשכנז ותכלאל ע"ח:
וַיִּבְלְעוּהָ. במח' פרס: וַיִּבְלְעוּהָ. במח' חלב: וַיִּבְלְעוּהָ;
לְגִיזוֹת. כ"ה בנוב"ר, כ"י ומח' רומניא. במח' פרס וחלב:
'לגיונות'. וַיִּירְשׁוּהָ. במח' רומניא: וַיִּחְלְלוּהָ. עובדי
פסילים. הנוסח 'עובדי אילים' הוא נוסח מצונזר. אך
נמצא ברס"דרס"ה, וכן הוא בכ"י, בולוניא ותתת"ס
רפ"ד, ואצל שד"ל הנוסח המצונזר וכן בתכלאל ע"ח.
וְלִישְׁרָאֵל עִמָּךְ. כ"ה במח' רמ"ו. במח' רס"דרס"ה,
בולוניא וכ"י: וְלִישְׁרָאֵל עִמָּךְ. במח' רומניא: וְלִישְׁרָאֵל
יִשְׂרָאֵל בְּאֶהְבָּהּ. במח' חלב ופרס הנוסח שונה בהרבה.
וּלְזָרַע יַעֲקֹב. במח' רומניא: וּלְזָרַע יִשְׂרָאֵל. נִעְרָה
ה"א מעפרה. כ"ה במח' רמ"ו, בולוניא, שד"ל וכ"י
וולמרונה 10, מבנין הקל. במח' רומניא וכ"י מוסקוביץ:
נִעְרָה, מבנין הפיעל. וְהַקִּיצָה. במח' רמ"ו, רומניא
וכ"י: וְהַקִּיצָה, וכ"ה בתה' לה, כג שלפנינו. במח' בולוניא
ושד"ל: וְהַקִּיצָה. מארץ דְּוִיָּה. במח' רומניא: 'מארץ
דְּוִיָּה'. נִטָּה עליה. במח' רמ"ו (סוף שחרית): 'נטה
עליה סכת שלומך', אבל איננה במח' רמ"ו בערבית,
ואף לא במח' בולוניא, שד"ל וכ"י. במח' רומניא: 'נטה

עליה סכת שלום'. כי באש. כ"ה בנוב"ר ומח' רומניא. במח' פרס וחלב: 'כי אֶתָּה יי' באש'. הַצְתָּהּ. כן מנוקד
במח' בולוניא, פרס, חלב, כ"י, רוב אשכנזים ותכלאל ע"ח. במח' רמ"ו ושד"ל: 'הַצְתָּהּ', וכ"ה במח' תתת"ס רפ"ד,
בית אב וסודר רש"ס. במח' רומניא: 'הצתה ובאש הַחֶרֶבָה'. לִבְנוֹתָהּ. במח' רומניא: 'לִבְנוֹתָהּ וְלִנְחָמָה'. כְּאִמּוֹר.
כ"ה בנוב"ר ומח' רומניא. במח' פרס: 'כְּדָבָר שְׁנֵאמַר'. במח' חלב: 'כְּדָבָרֵינוּ'. נֶאֱסִי חֲזוּמַת אֵשׁ סָבִיב. במח'
רומניא: 'חֲזוּמַת אֵשׁ סָבִיב נֶאֱסִי', בשונה מכל הנוסחאות והפסוק שלפנינו. מְנַחֵם צִיּוֹן עִירוֹ וכו'. כ"ה במח' רמ"ו
(בערבית), בולוניא, נ"א בשד"ל וכ"ה בכ"י ובמקום תיבת 'בּוֹנֵה' 'בְּבִנְיָן'. במח' רס"דרס"ה: 'מְנַחֵם אֲבִלִי צִיּוֹן וּבּוֹנֵה'

שָׁמַע קוֹלֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. וְחוּס וְחָנּוּ וְרַחֵם עָלֵינוּ. וּמְקַבֵּל
בְּרַחֲמִים וּבְרַצוֹן אֶת־תַּפְּלָתֵנוּ וְאֶת־תַּחֲנֻנֵּנוּ. כִּי אֵב
מְלֵא רַחֲמִים רַבִּים אַתָּה הוּא מַעֲוֹלִם. וְלֹא נָשׁוּב רִיקָם מִלִּפְנֵיךְ:

עֲנֵנוּ יְהוָה עֲנֵנוּ בְּיוֹם צוֹם תַּעֲנִיתֵנוּ. כִּי בִצְרָה גְדוֹלָה אֲנֵחָנוּ.
וְאֶל־תַּעֲלֵם אֲזִנְךָ מִשְׁמֹעַ תִּפְלָתֵנוּ. וְאֶל־תִּתְּעַלֵּם
מִבִּקְשֹׁתֵנוּ. הִי־הָ נָא קְרוֹב לְשׁוֹעֵנוּ. טָרֵם נִקְרָא אֶתְּהָ תַעֲנֶה.

ח"ג והערות

אִיכָּה, פֶּרֶא, אֵל, מִי: פֶּדֶר׳ךְ פִּי יַעֲ, סוֹף מִי אֵל. וְזוֹנֶה
וְיִשְׁלֹשִׁים. עִיף חֵה קוֹמֶה, בִּצְרִים נֶגֶד, וְיִרְשְׁלֹמִי בִּרְכּוֹת פִּדְה, חֵה:
סִרְהֵת, סִדֵּר חֵה, מִי לֹא. בִּרְכַת לֵמַח דּוּד. צִבְלִי מְגִילֵה, דָּךְ
זֵה״ב: מִדְחֵי (וְרוֹשָׁה) פֶּרֶא, סוֹף יַעֲ, עִיף חֵה סֵי:
בִּחְמֵר״ (וְהִיבְרִיחֵם) חֵה, מִדֵּי מִנִּי, מִי כֹה: וְלִקְרִי׳ יִשְׁעִיחֵה,
סוֹף רֵמֶז חֶפֶה. אֵת לֵמַח דּוּד. עִיף יִרְמֵי לֵה, מִי חֵה קֶלֶב, יֵה:
נֶגֶד, חֵה וְיִקְרֵךְ פֶּרֶא לֹא, מִי אֵל. דּוּד עֶנְדֶּךְ. עִיף שֵׁשׁ שִׁב
זֵה, חֵה קֶלֶב, יֵה. בְּמִרְהֵת תִּמְחִי. עִיף יִשְׁעֵי נֶה, יֵה. וְקִרְטֵי
תִּרְסֹם. עִיף חֵה פֶּה, חֵה כֹה, אֵל, בִּצְרִים מִי. יֵה. בִּישְׁעִיחֵה.
עִיף יִשְׁעֵי נֶגֶד, יֵה חֵה כֹה, יֵה לִישְׁעִיחֵךְ קוֹיֵט כֹּל הַיּוֹם. עִיף
חֵה כֹה, חֵה תִּחְלִיךְ פֶּרֶא, יֵה, דִּי׳ס יִנְכֵה פִּי. לִישְׁעִיחֵךְ קוֹיֵט.
עִיף חֵה מִטֵּי, יֵה יִשְׁעֵי נֶגֶד, חֵה קִרְטֵי, קֶבֶב-קוֹיֵט מִחֵדֵּי
חֵה בְּחִדְרֵי, חֵה. בִּצְלִי מְגִילֵה. שִׁבְחֵי׳ עִיף חֵה פֶּה. מִי יֵה.

[illegible]

בְּדָבָר שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיָה טָרֶם-יִקְרָאוּ וְאֲנִי אֶעֱנֶה עוֹד הֵם מְדַבְּרִים
וְאֲנִי אֶשְׁמָע: כִּי אַתָּה פּוֹדֶה וּמַצִּיל בְּכָל-עֵת צָרָה וְצוּקָה.
עד כאן מוסיף יחיד הצם.

כִּי אֵל שׁוֹמֵעַ תִּפְלָה וְתַחֲנוּן אֶתְּהָּ בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה.
שׁוֹמֵעַ תִּפְלָה:

רִצָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְאֶל-תִּפְלָתָם שָׁעָה. וְהָשִׁב
הָעֲבוּדָה לְדָבִיר בֵּיתְךָ. וְאֲשִׁי יִשְׂרָאֵל וְתִפְלָתָם מְהֵרָה
בְּאַהֲבָה תִּקְבֹּל בְּרִצּוֹן. וְתִהְיֶה לְרִצּוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל
עִמָּךְ. וְתַחֲזִינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן וְלִירוּשָׁלַיִם עִירְךָ בְּרַחֲמִים
כִּמְאֹז. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַמַּחְזִיר בְּרַחֲמָיו שְׂכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מקורות ומקבילות

תפלתנו. ואל תתעלם מנקשתנו. ע"פ תה" נה, ג. ואל-תתעלם
וכי' אתה תענה. משפטים אלו חיוס בסחב"ר. היה נא קרוב
לשוענו. ע"פ תה" נט, יג. אתה תענה. ע"פ תה" נה, טז.
והיה טרם יקראו. ישע' סה, כד. כי אתה פודה. ע"פ תה'
כה, כב-קל, ח; סח"ש טז, ח. ומציל בכל עת. ע"פ נחמ' ט, כה.
זרה ולוקה. ע"פ נפ' א, טו; מש' א, כז. כי אל שומע תפילה.
ראו שח"י, דפ' ויניחא, דף קיו ע"ג, ד"ה מה שתקנו, ע"פ
תה' סו, טז-כ. שומע תפילה. תה' סה, ג; מש' טו, כט; מכיל'
דח"י צשלח, מס' דשירה, פר' ד, 'שומע' נשקת כל באי העולם;
שמו"ר פר' כאל, סי' ד. ותחנן אתה. ע"פ תה' כה, ו; לא, כג.
בא"י שומע תפלה. ע"פ מד' שו"ט (צובר), מז' כט, סי' ג;
צבר"ל, ענין תפילה, סי' יח, צבש אגדה (אה"מ עמ' 585);
סת"ר סי' ה, ענין התפילה. צרכת עבודה. צבלי מגילה, דף
יח ע"א; פסו"ו דב', פר' וחלת הצרכה, דף סז ע"א; צתמ"ד (וורטהיימר) ח"ב, מד' מנין, סי' כג. ראה היא צעמך ישראל. ע"פ
יח' מג, כז; תה' קמט, ד. ואל תפלתם. כה"נ צסה"ע עשה"ד, הל' שופר, דף קג טור ג. וצברמ"ס, סד"ת, נוסח צרכות התפילה,
וצאצורהס על אחר איתא: 'ולתפלתם'. שעה - פנה. ע"פ צר' ד, ד ורש"י; ספ"ר סי' סא, ע"פ הוש' יד, ג; מדת"נ (וורשא),
פרשת וירא, סי' א, 'אפילו אין אדם כדאי לענות צתפלתו ולעשות חסד, עמו כיון שמתפלל וממרה צתחנונוס אני עושה חסד עמו'.
הזכרת עבודה. ויק"ר פר' ז, סי' ג. ראו רש"י צרכות, דף יא ע"ג, ד"ה ועבודה. לדביר ביתך. ע"פ מ"א ת, ו. ואשי ישראל.
ע"פ צמ' כח, צג; ש"א ג, כה; תוס' מנחות, דף קי ע"א, ד"ה ומוכחל. הזכרת קרבות. ויק"ר פר' לו, פר' ז, סי' ג; פדר"ך
פי' כד, סי' ה. ותפלתם מוהרה. ע"פ תה' לא, ג; קצ, ג; תוספתא (ליצרון), צרכות פ"ג, ה"ז; צבלי צרכות, דף כט ע"ג. ותפלתם...
תקבל. ראו שמו"ר פר' צשלח, פר' כאל, סי' ד, ע"פ ישע' מט, ג; מדת"ה מז' קטז, סי' א, 'ישראל אזהבין להקב"ה, שהוא שומע
תפלתן בכל שעה'; שח"ר פר' ח, סי' יב, 'הקבל את תפלתנו בקרבן' וכו'. ותהי לרצון תמיד עבודת ישראל עמך. ע"פ ישע' נז, ז;
מלח' ג, ד; מדת"נ פרשת נשא, סי' כג, 'כשתכנס לפלטרין שלך, אתה רואה כמה פרים נקריב לפניך', ע"פ תה' נא, כאל. עבודה
ישראל עמך. מתע"ד יא, ד, 'כשם שעבודת מזה קרויה עבודה, כך תפלה קרויה עבודה'; ספרי צב', פר' עקב, פי' מלח' ד"ה
ולעבדו; ויק"ר ש' תו, פר' עקב, רמח תחסג. ותחזינה עינינו. ע"פ ישע' לג, כ; נב, ח; מיר' ד, יא. בשוכך לציון. ע"פ ישע' נב, ח;
זכ' ח, ג; שמו"ר פר' ל, סי' ח. ראו ויק"ר פר' לו, פר' ז, סי' ג, 'שכן צליון מהרה יעבדך צניך'. לציון ולירושלים עירך צרחמים
כמלח. צמח' פרס, דף ט ע"א, נוסח קרוב, 'לנוך לציון כמו אז צרחמים'. ולירושלים עירך צרחמים. ע"פ זכ' א, טז; מדת"ה
מז' עז, סי' א. צרחמים כמלח. רמב"ס, סד"ת, נוסח צרכות התפילה; מחו"ו סי' פט; כ"ה צמח' רומניא, דף יד ע"ג. ראו סדו'
רס"ג דף יט; צמח' ארס לובה, דף מז ע"א, 'כמלח צרחמים'. ע"פ אה"מ א"ס, עמ' 66, אות לו. בא"י המחזיר. צבר"ל, ענין
תפילה, סי' יח, צבש אגדה (אה"מ עמ' 585); סת"ר סי' ה, ענין התפילה. המחזיר צרחמיו שכינתו לציון. ע"פ מד' שו"ט (צובר),
מז' נט, סי' א; ויק"ר ש' תהלים, רמח תתגז, ד"ה ה' מלך; סי' הכחרי, מלחמ' צ, סוף אות כד.

ח"נ והערות

(מופיע בתענית אסתר, פתיחה 62). במח' שד"ל:
'לשוענו'. ונראה ששד"ל הגיה מסברא, ע"פ האשכנזים
והספרדים. במח' שד"ל ובמח' רמ"ו בצום גדליה:
'לשוענו'. בְּדָבָר שֶׁנֶּאֱמַר. בסחב"ר: 'באמור'. כי
אתה פודה ומציל. בסחב"ר: 'כי אתה אל טוב פודה
ומציל ועונה לעמו'. הוספת תחינות בברכת ש"ת.
בסדו' החדשים שמקורב באו, נהגו להוסיף כאן תחינות,
לשבח את מקום, ואין זה מנהגנו וכן כ' בלויא, סי' קסז.
ואל-תפלתם. כ"ה במח' בולוניא. במח' רמ"ו וברומניא:
'ובתפלתם'.

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ. שְׂאֵתָהּ הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ.
עַל־חַיֵּינוּ הַמְסוּרִים בְּיָדְךָ וְעַל־נַשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת
לָךְ. וְעַל־נַסִּיךְ שֶׁבְּכָל־יוֹם וְיוֹם עִמָּנוּ וְעַל־נַפְּלֹאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ
שֶׁבְּכָל־עֵת. עָרַב וּבָקָר וְצֹהָרִים. הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ.
הַמְרַחֵם כִּי לֹא־תָמוּ חֲסִדֶיךָ וּמַעֲוֹלָם קוִינֵנוּ לָךְ. לֹא־הִכְלַמְתָּנוּ
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְלֹא־עֲזַבְתָּנוּ וְלֹא־הִסְתַּרְתָּ פָנֶיךָ מִמָּנוּ:

עַל־כָּלֶם יִתְבָּרֵךְ וַיִּתְּרוּמָם שְׁמֶךָ מַלְכֵנוּ תָמִיד. כָּל־הַחַיִּים
יִוְדוּךָ סֵלָה. וַיְהִלְלוּ לְשִׁמְךָ הַטּוֹב בְּאַמֶּת: בְּרוּךְ אַתָּה
יְהוָה. הַטּוֹב שְׁמֶךָ וְלָךְ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

שִׁים שְׁלוֹם. טוֹבָה וּבִרְכָּה. (חַיִּים). חֵן וְחֶסֶד וְרַחֲמִים. עָלֵינוּ
וְעַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל עֲמָךְ. בְּרַכְּנוּ אֲבֵינוּ כָּלֵנוּ כְּאַחֵד בְּאוֹר

מקורות ומקבילות

ברכת הודאה. בבלי מגילה, דף יח ע"א; פס"ו דב', פ"ר חלאת הברכה, דף סב ע"א; בתמ"ד (וורטהיימ) ח"ב, מ"ד מנין, ס' כד. ראו ב"ר (תיאודור), פ"ר ויחי, פ"ר לט; מדר"ג פ"ר ויחי, ס' ת. **מודים אנחנו לך.** דה"א כט, יג; ספרי, דב' פ"ר חלאת הברכה, פ' שמנ; ילקוט ש"תורה, רמז תתקנ"ח, ד"ה ויחמך ה'. **שְׂאֵתָהּ הוּא.** יש המנקדים 'שְׂאֵתָהּ', ע"פ שפי', ו, ח, אונס כבד כתב הרד"ק, 'שהיה ראוי להקדק בסגולה, ורק בעצור להרחיב האל"ף לנך נקמנא', עכ"ל. וכן סובר הצ"ח אר"ח, סוף ס' קז, שכתב: דמנהג העולם לומר הש"ן בסגולה. **שְׂאֵתָהּ הוּא ה' אֱלֹהֵינוּ.** ע"פ ירמ' יד, כב; תה' קה, ז; ספ"ב ג, ו. **ואלהי אבותינו.** ע"פ שפי' ג, טו; ספ"ט ט, ח. **חייט המסורים בידך.** ע"פ תה' לא, טז; סח"ש ז, טז. **נשמותינו הפקודות לך.** ע"פ תה' לא, ו; ח' יז, י; ספרי צמ', פ"ר פינחס, פ"ר קלט; מנכ"ל דר"י, מס' דשירה, ריש פ"ר ט; במדצ"ר פ"ר בלק, פ"ר כ, ס' כ. **נסיד שכל יום ויום עמנו.** ע"פ מדר' שו"ט (בזכר), מ"ס סב, ס' ג, ומ"ח קו, ס' א. **ועל נפלאותיך.** ע"פ תה' ט, ב; ח'י' ה, ט; דה"א עז, ט; ב"ם לט, יט. **נפלאותיך... שכל עת.** ע"פ מדר"ה מ"ח ע"א, ס' ד. **וטובותיך.** ע"פ ישע' סג, ז; תה' עג, א. **ערב ובקר וצהריים.** תה' נה, יח. **הטוב.** ע"פ תה' נד, ה; ב"ם מה, כו. **כי לא כלו רחמיך.** ע"פ ח'י' ג, כב; מדר"ה מ"ח סו, ס' א. **המרחם.** ע"פ ישע' מז, ו; תה' קטז, ה; סח"ש יא, כג-כו. **לא תמו חסדיך.** ע"פ תה' כה, ו; קה, ה; ח'י' ג, כב; ב"ם נא, ת. **ומעולם קוינו לך.** ע"פ ישע' כה, ט; תה' קנג, ב; סרע"ג ח"א, ס' לט. **לא הכלמתנו.** ע"פ תה' כב, ו; וכה, ג; סרע"ג ח"א, ס' לט. **לֹא־הִכְלַמְתָּנוּ וְכוּ'** עד פניך ממנו, במח' רומניא, דף יד ע"ב, הנוסח זהה. **ולא עזבתנו.** ע"פ מ"א ו, יג; נחמ' ט, לא; ספ"ו א, יח. **הסתרת פניך ממנו.** ע"פ ישע' סד, ו; תה' ל, ה; מחבר בהל"ק, ה' חנוכה, ס' ג, ובסדר"ת ס' ח. **יתברך ויתרומם שמך מלכנו.** ירושלמי ברכות פ"ט, ה"ב; ב"ר פ"ר יג, ס' טו. **שמך מלכנו תמיד.** ע"פ תה' מדר, ט. **כל החיים יודוך.** ע"פ ישע' לח, יט; תה' קטו, חדיה; ב"ם ח כ"א; ב"ר (תיאודור), פ"ר ויחי, פ"ר לט, (מט), ח; מדר"ג פ"ר ויחי, ס' ח; מדר' שו"ט (בזכר), מ"ס קמו, ס' א. **יודוך סלה.** תה' פח, יא. **ויהללו לשמך.** ע"פ תה' עד, כא; סמק"א ד, לג. **לשמך הטוב.** ע"פ תה' נב, יא; נד, ה; כ"ה במח' רומניא, דף טו ע"א. **באמת.** ש"א יב, כד. **בא"י הטוב שמך.** שבה"ל, ענין תפילה, ס' יח, בשם אגדה (אה"מ עמ' 585); סת"ר ס' ה, ענין התפילה. **הטוב שמך.** ע"פ תה' נב, יא; מדר' שו"ט (בזכר), מ"ס כט, ס' ב. **ולך נאה להודות.** ע"פ תה' נב, ב; סח"ש טז, כח; מדר"ה מ"ח קיח, ס' ה. **ברכת שים שלום.** בבלי מגילה, דף יח ע"א; פס"ו דב', פ"ר חלאת הברכה, דף סב ע"א; בתמ"ד (וורטהיימ) ח"ב, מ"ד מנין, ס' כה. **שים שלום.** ע"פ צמ' ו, כו; תה' קמו, יד. **טובה.** ע"פ תה' פה, יג; עזר' ח, יח וראו רש"י. **וברכה.** ע"פ דב' כו, טו; מלא' ג, י. **חן וחסד.** חס' ב, יז; ספ"ט ה, א; ספ"ו יב, לה. **וחסד ורחמים.** ע"פ הוש' ב, כא; תה' קג, ד; ת"מ א, יא; סח"ש ג, ט. **עלינו ועל כל ישראל עמך.** ע"פ מס' יד, ו; אה"מ, סוף יתבקר, עמ' 252. **ישראל עמך.** ע"פ דב' כא, ה; ש"ב ז, כג; דה"א ח, כא. **ברכנו אבותינו.** ע"פ צר' מט, כו ורש"י; תה' סו, ב. **כאחד באור פניך.** שבה"ל, ענין תפילה, ס' כד. **באור פניך.** ע"פ צמ' ו, כה; תה' ד, ז; ספ"ב ד, כ.

ח"צ והערות

פָּנִיךָ. כִּי בְּאוֹר פָּנֶיךָ נִתְּתָה לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. תּוֹרַת חַיִּים.
אֶהְבֶּה וְחָסֵד. צְדָקָה. בְּרָכָה. יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם.
וְטוֹב יְהִי בְּעֵינֶיךָ (לְבָרְכֵנוּ) לְבָרֵךְ אֶת־כָּל־עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל
תָּמִיד בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בְּשָׁלוֹמְךָ. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה.
הַמְבָרֵךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּשָׁלוֹם. (אָמֵן):

הנוהגים לומר "אלקי נצור", יאמרו פסוק זה לאחריו.

יְהִיו לְרִצּוֹן אֱמִרֵי־פִי וְהִגִּינוּ לִבִּי לְפָנֶיךָ יְהוָה צוּרִי וְגֹאֲלִי:

ויש נוהגין לומר:

אֱלֹהֵי. נִצּוֹר לְשׁוֹנֵי מַרְעֵי. וּשְׁפָתֵי מַדְבַּר מְרֻמָּה. וְלִמְקַלְלֵי נַפְשֵׁי תְדוּם
וְלִמְצוֹתֶיךָ תִּרְדֹּף נַפְשִׁי. וְנַפְשִׁי כְּעַפְרָה לְכָל תַּהֲיָה. יְהִי רִצּוֹן
מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵי. שְׁכָל־הַקָּמִים עָלֵי לְרַעְהָ. תִּפְרַעְתָּם וְתִמְלָקֵל

ח"ג והערות

אמן. במח' רמ"ו ובולוניה תיבת אמן איננה, אולם
בהנחיות לדין עניית אמן נאמר: אבל בסוף ברכותיו
רשאי לענות אמן. וראו שו"ע או"ח, סי' רטו, ס"א. יש
נוהגים לומר אהי נצור וכו'. תחינה זו איננה בסדר
חיבור ברכות ובכתבי יד קדומים של הסידורים כמנהג
בני רומה וכנראה נוספה כרשות במאות הי"ד-ט"ו. ראו:
אורי ארליך ואבי שמידמן, פסקת מלכינו אהינו בסוף
תפילת שמונה עשרה ובברכת המזון; מקורה, נוסחה
ומעמדה, גנוזי קדם ג (תשס"ז), עמ' 20-21. שכל
הקמים עלי לרעה. בגמ' בבלי, דף יז ע"א, הנוסח
הוא: זכל החושבים עלי רעה. אמנם הנוסח כאן הוא
ע"פ המח, וכן מופיע בסרע"ג ח"א, סי' מג.

מקורות ומקבילות

כי צאור פניך. ע"פ תה' מד, ד. נתת לנו וכו' תורת חיים.
ע"פ צבלי עירוצין, דף גז ע"א, 'נתן תורה לישראל, סס חיים
לכל גופי; ילקוט'ש מש', רמז תתקכט, ד"ה לתת. תורת חיים.
ע"פ צב"ס מה, ה; משנ' אבות פ"ג, מ"ז; אד"ג נוס' א, סוף
פלי"ד, ע"פ מש' ג, יח. אהבה וחסד. ע"פ מו"כ ו, ח; סרע"ג
ח"א, סי' לט; סד' רס"ג עמ' יט. צדקה. ע"פ ישע' מה, ח.
ברכה. דב' יא, כו. יאשועה. ע"פ שמ' טו, ב; ישע' יב, ב.
וחתמים. ע"פ תה' קג, ד; דני' ט, ט. וחיים ושלום. ע"פ מש'
ג, ב; צב"ס א, טו. צמח' רמ"ו תיבת 'חיים' לא מופיעה. וטוב
יהיה צעניך. ע"פ צמ' כד, א; שופ' י, טו; כ"ה צמח' רומניא,
דף טו ע"א. לנצח את כל עמך ישראל. ע"פ צמ' כד, א; דב'
כו, טו; תה' קטו, יב. תמיד ככל עת. ע"פ תה' עב, טו; ספי"ו
כב, מ"א. הלש' ע"פ תה' לד, ב. בשלומך. ע"פ צמ' ו, כו; תה'
כט, יא. צא"י וכו' שלום. שבה"ל, ענין תפילה, סי' יח, צב"ס
אגדה (אה"מ עמ' 585); סת"ר סי' ה, ענין התפילה. המנצח
את עמו וכו'. ע"פ תה' כט, יא; מד' שו"ט (צובר), מח' כט, סי' ב.
פרס, דף י ע"א. הטובים לומר אלקי נצור. ראו סת"ת סי' ד, 'ומנהג לומר וכו', הכל כפי מנהגו'. יהיו לרצון וכו'. תה'
יט, טו; צבלי ברכות, דף ט ע"ב; פסקי רי"ד; שבה"ל, ענין תפילה, סי' יח; סת"ר סי' ה, ענין התפילה. יש נוהגין לומר אלהי
נצור וכו'. תחילתה של תחינה זו מופיעה צבלי, ברכות, דף יז ע"א צבינויים, לנצח נוסחאות רבות אחרות וראו צ"י או"ח סי' קכב,
ד"ה ואומר. צב"ע או"ח, סי' קכב, ס"א, כתב: 'הרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו, אם התחיל הש"ל לסדר תפלתו והגיע לקדוש
או לקדושה, מקצר ועולה, וכתב המש"נ, סק"ו, טעם לזה: 'דאין חוצה לומר תחנונים בכל פעם'. אמירת אלהי נצור וכו'. סד'ר
רס"ג עמ' יט; רש"י עמ"ס ברכות, דף כט ע"ב, ד"ה תחנונים; סת"ת סי' ד. ראו ח"ג והערות. הטעם. ע"פ צבלי ברכות, דף
יז ע"א; סרע"ג ח"א, סי' מג; סד' רס"ג עמ' יט. נצור לשוני וכו' מרמה. ע"פ תה' לד, יד. ראו צב"ס כג, ז; מדת"ג פ"ר מלורע,
סי' ד. ושפתי מדבר מרמה. ע"פ תה' ח, א. ראו פסר"צ פי' מ, ד"ה ד"א צחודש, '...ולא מתוך שפתי מרמה'. ולמקללי נפשי
תדום. ע"פ קה' ז, כא; צבלי חולין, דף פט ע"א, מה אומנותו וכו'; מד' שו"ט (צובר), מח' נח, סי' א. ונפשי כעפר לכל תהיה.
ראו תוס' עמ"ס ברכות, דף יז ע"א, ד"ה ונפשי, ע"פ צב' כח, יד. יהי' מלפניך ה'. ע"פ מש' ח, לה. שכל הקמים עלי לרעה.
ע"פ דב' כח, ז; צ"ב יח, לא-לצ; תה' ג, ב; צב"ס כט, טו. תפר עתם. ע"פ שו"ר ד, ה; נחמ' ד, ט. ותקלקל מחשבותם. ע"פ
תה' לג, י; או"י ה, יב; מח"ג סוף פ"ז, 'כן יקלקל הקב"ה מחשבות אויביו מעלינו'.

מחֲשָׁבוֹתֶם. וְכֵן יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵי. שְׁתַּפְּתָח לִי שְׁעָרֵי תוֹרָה. שְׁעָרֵי חֲכָמָה. שְׁעָרֵי בִינָה. שְׁעָרֵי דַעַה. שְׁעָרֵי פִרְנָסָה וְכָל־כְּלָה. שְׁעָרֵי חַיִּים. חֵן וְחֶסֶד וְרַחֲמִים וְרָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ:

יְהִיו לְרָצוֹן אִמְרֵי-פִי וְהִגִּינוּ לִבִּי לִפְנֵיךָ יְהוָה צוּרִי וְגֹאֲלִי:

פוסע שלש פסיעות לאחוריו בכריעה אחת וחוזר לשמאלו, ואחר כך לימינו ואומר:
עֲשֵׂה שְׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו. הוּא בִּרְחֻמָּיו. יַעֲשֵׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל-כָּל-יִשְׂרָאֵל. אָמֵן:

(יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ. יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ.
שְׁתַּבְּנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ. וְתֵן חֵלְקֵנוּ בְּתוֹרָתְךָ):

לאחר העמידה החזן אומר הקדיש חסר, בקול נמוך וכובד ראש:

יִתְגַּדֵּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. בְּעֶלְמָא דְּבִרָא כְּרַעוּתָהּ. וְיִמְלִיךְ מַלְכוּתָהּ בְּחַיִּיכוֹן וּבְיָמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל-בֵּית-יִשְׂרָאֵל בְּעָגְלָא וּבְזֵמַן קָרִיב. וְאִמְרוּ אָמֵן:

יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ. לְעֵלָם וּלְעֵלְמֵי עֵלְמָיָא.

מקורות ומקבילות

ח"ג והערות

וכן יה"ר וכו' שתפתח לי שערי תורה וכו'. קטע זה מובא בסרע"ג ח"א, סוף סי' מג, בשינויים. והשוו לתפילה למוצאי שבת המופיעה בספר אור"ח, ח"א, הל' הברדלה, אות א. פוסע ג"פ. במח' רמ"ו ובולוניה הנחיתה זו מופיעה קודם יהיו לרצון אמרי פי, וכן מובא בסת"ר, סי' ה, ענין התפילה. וראו בשו"ע או"ח, סי' קכ"ב וקב"ג, ס"א. יהי רצון מלפניך ה' או"א וכו'. איננו בנוב"ר ואף לא במח' רומניא ופרס.

שתפתח לי וכו'. ע"פ סרע"ג ח"א, סי' מג. שְׁעָרֵי תוֹרָה שְׁעָרֵי חֲכָמָה. צבלי סוטה, דף יג ע"ב, "...דדברי תורה, מלמד, שנסתחמו ממנו שְׁעָרֵי חֲכָמָה, ראו גם צדף מט ע"ב. שְׁתַּפְּתָח... שְׁעָרֵי פִרְנָסָה. צ"ר פר' ב, סי' ט, 'הפרנסה ע"י הקצ"ה', ע"פ תה' קמה, טז; מדר"ה פר' פ, סי' ג. פִּרְנָסָה וכו' חיים. צבלי תענית, דף ח ע"ב, 'כי יהיב רחמנא שצעה, לחיי הוא דיהיב', וראו גם צרש"י, ע"פ תה' קמה, טז. חֵן וְחֶסֶד. אס' ב, יח. וְחֶסֶד וְרַחֲמִים. ע"פ תה' קג, ד. וְרָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ. ע"פ מש' ח, לה. יְהִיו לְרָצוֹן. תה' יט, טז; צבלי צרכות, דף יח ע"א; סדו' רס"ג עמ' יט. פוסע ג"פ. צבלי יומא, דף ג ע"ב ופסקי

רי"ד; סרע"ג ח"א, סי' מט; סדו' רס"ג עמ' כא; פסקי רי"ד עמ"ס צרכות, דף לד ע"ב; פסקי רי"ז צרכות, פ"ד, ה"ג, אות ת; סמנט"ו סי' יח, ע"פ תה' לו, חרט וסח, יג; שצה"ל, ענין תפילה, סי' יח; סת"ר סי' ה, ענין התפילה. צרכיטא אחת. צבלי יומא, דף ג ע"ב; ראו פסקי רי"ד עמ"ס צרכות, דף לד ע"ב, ויומא דף ג ע"ב; שצה"ל, ענין תפילה, סי' יח. עושה שלום צמרומיו. או"י כה, ב; ע"פ צבלי יומא, דף ג ע"ב; מחבר צמס"ו פ"י, ה"ו; סרע"ג ח"א, סי' מט; טור או"ח, סי' קג; סת"ר סי' ה, ענין התפילה; גאה"ל או"ח, סי' קג, ס"ק א. הוא צמרומיו. ע"פ ספ"ט ט, א. יעשה שלום עלינו. ע"פ ישע' כז, ה. ועל כל ישראל אמן. מחור"ו סי' שגא; מט"מ, עמוד העבודה, סי' קג, צמס ר"י החסיד. יה"ר מלפניך ה'. ע"פ מש' ח, לה; מש' אבות פ"ה, מ"ב; רמ"א או"ח סי' קג, ס"א. שתצננה. צת"ו ולא ציו"ד. שְׁעָרֵי תַּבּוּצָה או"ח סי' קג, ס"ק ג, צמס מהר"ם די לומאנו וכן מנהגנו. שתצננה צה"מ צמרה צמיט. ע"פ ירושלמי צרכות פ"ד, ה"ב. חלקנו בתורתך. ירושלמי צרכות פ"ד, ה"ב; אד"ג נוס' ב, פ' מח, ד"ה עשרה חלקים; אסת"ר פר' א, סוף סי' יח; פס"ו קה', פ"ב, סי' י. לאחר העמידה החזן וכו'. ע"פ שצה"ל, סדר תענית, סי' רסז, וראו מש"כ שם 'ויש שאין נוהגין לומר קדיש' וכו'; סה"ת, סדר ת"ב, סי' לא. קדיש. מחבר צמס"ו פ"י, ה"ו; סדו' רס"ג עמ' מא; שצה"ל, ענין תפילה, סי' ח, צמס תש"ו הראש"ד סי' קג.

**יְתַבְרַךְ וַיִּשְׁתַּבַּח וַיִּתְפָּאֵר וַיִּתְרוֹמֶם וַיִּתְנַשֵּׂא וַיִּתְהַדָּר וַיִּתְעַלֶּה
וַיִּתְהַלֵּל שְׁמֵהּ דְּקַדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא:
לְעֵלָּא לְעֵלָּא מִן כָּל-בְּרַכְתָּא. שִׁירְתָּא. תִּשְׁבַּחְתָּא וְנַחֲמָתָא
דְּאִמְרִין בְּעֵלְמָא. וְאִמְרוּ אָמֵן:**

תשעה באב שחל להיות במוצאי שבת אין אומרים 'ויהי נועם' ולא 'ויתן לך', ואין מבדילים על הכוס שהרי הן אסורים לטעום כלום אלא מברכים על האור ובמוצאי תשעה באב מבדילים על הכוס בלא נר ובשמים.

במוצאי שבת מברכים על האור:

**בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם.
בּוֹרֵא מְאֹרֵי הָאֵשׁ:**

במוצאי שבת בק"ק רומה נוהגים לומר את הקינה הבאה:

**הַיּוֹם עֵת בּוֹא שְׁמִשִּׁי. שְׁמַחַת לְבִי שָׁבַת. נָפַל הוֹד מְקֻדָּשִׁי. נִשְׁכַּח מוֹעֵד וְשַׁבָּת:
בְּרַכַת יֵין הַטּוֹב. הוֹשָׁמָה לְמְרוֹרִים. כִּי אֵל הִרְבָּה קָטַב. עֲגוּי לִבִּי חָרִים:
יְדִיו הָרִים צוֹרָר. גַּם בְּקִטְרֶת סָמִים. בְּדוֹר כָּלוּ סוֹרָר. אֵין רִיחַ לְבָשָׁמִים: עַל-אֹר
הַנִּתְחַדָּשׁ. עֵתָה כְּפִי אָכָה. כִּי בּוֹ נִשְׂרַף מְקֻדָּשִׁי. וּמְאֹרֵי אֵשׁ נִכְבְּהָ: מִשְׁפָּט הַצּוֹר
תָּמִים. עֵתָה אוֹיֵב הִגְדִּיל. עַל כֵּן אֶהְיָה מִשְׁמִים. בְּבְרַכַת הַמְבָדִיל: כְּבִיר אֵל טוֹב
מְרַעֵה. הָשֵׁב עִם דָּךְ נִכְלָם. רוּעָה עֲדָרוּ יִרְעָה. צָרִיו כָּצַל עוֹלָם:**

ח"ג והערות

במוצאי שבת מברכים על האור. במשנ"ב סי' תקנו, ס"ק א, כתב לברך לפני איכה וכן כתב הרב מ"ע הרטום בחוברת המנהג. אמנם בקד"א כתב הנחיה על ברכת הנר לפני זאתה קדוש, שאין מבדילים על הכוס אבל מברכים על הנר, משמע שאומרים את הברכה אחרי קריאת איכה וכן נראה ממה' שד"ל. מברכים על האור. ואין מבדילים כ"א במוצאי ת"ב על הכוס ללא נר ובשמים. בתניא סי' נט כתוב: זמנהגנו שלא לברך לא על הנר ולא על הבשמים במוצאי של ת"ב. היום עת בוא שמי. קינה מאת החבר שבתי משה מיילי מרומה. פורסמה לראשונה ע"י מו"ר יהודה נילו פאונצ'ילו, 'ידע-עם', יב, 31-32 (תשכ"ד), עמ' 38.

מקורות ומקבילות

אין אומרים ויהי נועם. ע"פ סרע"ג ח"ג, סי' נט; שצה"ל, סדר תענית, סי' רסז; סה"ת, סדר ת"צ, סי' לא. ולא ויתן לך. ע"פ סה"ת, סדר ת"צ, סי' לא. ואין מבדילים על הכוס וכו'. ע"פ שצה"ל, סדר תענית, סי' רסח; סה"ר סוף סי' נט, ענין ת"צ; סה"ת, סדר ת"צ, סי' לא. ונמונאלי תשעה באב מבדילים וכו'. ע"פ שצה"ל, סדר תענית, סי' רסח; סה"ר סוף סי' נט, ענין ת"צ; סה"ת, סדר ת"צ, סי' לא. נמונאלי מברכים על האור. ע"פ שצה"ל, סדר תענית, סי' רסח, צעס רש"י ור' משה צ"ר יקותיאל; סה"ת, סדר ת"צ, סי' לא. ראו תשו' רמ"ג אור"ח, סי' קעה; סה"ר סוף סי' נט, ענין ת"צ. צרכת נר. סדו' רס"ג עמ' קכה; סה"ת סי' יד. מלאורי האש. ע"פ פדר"א פ"כ; צבלי פסחים, דף קג ע"א; צ"ר פ"ר בראשית, פ"ר יא, סי' ג; סרע"ג ח"ג, סי' לח; סדו' רס"ג עמ' קכה; סה"ק ענין הצדלה; סה"ר סי' כה, סדר הצדלה.

נוהגים להחשיך את בית הכנסת, יושבים על הארץ ואומרים את הקינה הבאה ואח"כ קוראים מגילת איכה ללא ברכה.

לְמִי אֲבָכָהּ. וְכִף אֶכָּהּ. וּבִבְכִי אֶמָּרר וְהִמּוֹן מְעִי אֲשַׁנֵּן:
הַלְמַקְדָּשׁ וְאַרְזֵן אוֹ כְּרוּבִים. אֲשֶׁר עוֹרְבִים וְקַפּוּד שָׁם יִקְנָן:
וְעַל-דּוּכָן. אֲשֶׁר הוּכָן. לָלוּי לְנֶצַח בְּשִׁיר לָאֵל וְרִנָּן:
אֶהֱי מְשָׁמִים. עָלֵי אוֹרִים וְתַמִּים. אֲשֶׁר שָׁם כִּהְיִי מְשָׁמֵר יְכוּנָן:
וְעַל-הָרֶג חֲכָמִים. בֵּית אֱלֹהִים. וּבָא קוֹסֶס קְסָמִים גַּם-מְעוֹנָן:
וְאִיכָּה חֲשָׁכָה. אוֹר הַהֶלְכָּה. וְהַתְלַמּוּד כָּמוֹ גִּלְמוּד מִי-יְבוֹנָן:
וְסוּד תוֹרָה. הֵישׁ מוֹצִיא לְאוֹרָה. וּמִי-הוּא זֶה עָלֵי הַדּוֹר יְגוֹנָן:
חֲלָלִים נָפְלוּ. עוֹלָלִים וְיוֹנָקִים. וְאִין-מְקִים וְאִין-חֹמֶל וְחוֹנָן:
לְזֹאת כָּל-יוֹם. וְכָל-לַיִל אֵיילִיל. בְּרוּב חָבֵל כָּמוֹ אָבֵל וְאוֹנָן:
וּמֵר אֶסְפֹּד. וְאֵח אֶקְרָא לְקַפּוּד. וּמִדְמָעִי עֶפֶר צִיּוֹן אֶחֱוֹנָן:
וְאַחֲדֵל מְשָׁמַע קוֹל מֶרְנָן. וְאִיכָּה יִשְׁבָּה בְּדָד אֶקוֹנָן:

מקורות ומקבילות

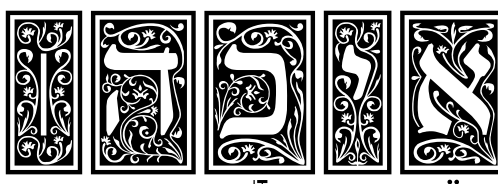
נוהגים להחשיך את ציה"כ, ע"פ איכ"ג, ג, ו; איכ"ר פר' א, סי' ח. יושבים על הארץ וכו'. ע"פ ראו מס"ו פי"ח, ה"ד וס"ו וחי'ה"ו הרמב"ן צסוף מס' תענית צשמה (מספרו תורת האדם). ומדברי המס"ו נראה שזה מנהג ישיבה צשעה חמורת הקינות; סה"ת, סדר ת"צ, סי' לא. ואומרים קינה. ראו צשעה"ל, סדר תענית, סי' רסו, 'ואומר קינות כפי המנהג'; סה"ר סי' נט, ענין ת"צ; סה"ת, סדר ת"צ, סי' לא. קוראים מגילת איכה. ע"פ צשעה"ל, סדר תענית, סי' רסו, וכף אכ"ה. ע"פ יח"כ, כ"ה, כ"ה, וצנכי אמר. ע"פ יטע' כ"ה, ד. והמון מעי. ע"פ יטע' כ"ה, טו. וקפוד שם יקנן. ע"פ יטע' ל"ד, יא. ללוי לנצח בשיר. ע"פ דה"צ ל"ד, יב. לאל ורנן. ע"פ מדת"ה מ"ז, כ"ה, סי' י. הרג חכמים בית אלהים. ע"פ צנלי סוכה, דף נב ע"א; תדא"ר (איש שלום), סוף פר' ד. וצ"ל קוסס קסמים. ע"פ איכ"ר פתח", סי' כג, 'לשמה של ירושלים ועלתה לו'. חללים נפלו. ע"פ ש"צ א, יט; ירמ' נא, מע. עוללים ויונקים. ע"פ ירמ' מד, ז; איכ' ד, ד. ואין מקים. ע"פ עמו"ה, צ. ואין חומל. ע"פ ירמ' טו, ה. ציון אחונן. ע"פ תה"ק, יד. ואחדל... ואיכה... ע"פ פתחתא דאיכ"ר סי' ג; צנלי סוכה, דף מח ע"א, מתחילת המשנה ועד סוף העמ'. אקונן. מגילת איכ' מכונה 'קינות' ע"י ח"ל, ראו צנלי צ"ב, דף יד ע"ב.

ח"נ והערות

יושבים על הארץ. במח' רמ"ז, קד"א וכו' ההוראה לשבת על הארץ באה לפני מגילת איכה. בסה"ת, סי' לא כתב, 'יש נוהגין לישב על הארץ מתחילת תפילת ערבית, ויש שאין נוהגין וכו' אלא בשקוראים מגילת איכה, וכו' בשבחה"ל, סדר תענית, סי' רסו. אבל מתניא סי' נט, ענין ת"ב, משמע שמנהגם היה לשבת לפני קריאת הקינות וכך המנהג היום. ללא ברכה. כך משמע במח' הקדומים וכך המנהג היום. למי אבכה. קינה זו אינה מופיעה במח' הקדומים, וכנראה הונהג לאומרה בהשפעת המנהג הספרדי. הקינה מופיעה גם בסדר הקינות כמנהג התימנים, תכלאל ע"ח, דף נ ע"א; בית אב, דף עד ע"א; מח' תתת"ס רפ"ד, דף רכה. הובאה כאן עפ"י מח' שד"ל ח"א, דף קסד, ב-קסה, א. הַלְמַקְדָּשׁ וְאַרְזֵן. במח' תתת"ס רפ"ד וקפוד שם יקנן. במח' תתת"ס רפ"ד: יקפוד שם יקונן. גלמוד מי יבונן. במח' תתת"ס רפ"ד: גלמוד מי יבונן. וכל-ליל אֵיילִיל. בתכלאל ע"ח: וכל-ליל אֶקוֹנָן.

יִשְׁבֶּה בְּדָד הָעִיר רַבָּתִי
עִם הֵיטָה כְּאַלְמָנָה רַבָּתִי
בְּגוֹיִם שָׂרְתִי בְּמִדְיָנוֹת
הֵיטָה לָמָס: ׀ בָּלוּ

תִּבְכֶּה בְּלֵילָה וְדַמְעָתָהּ עַל לַחֲיָה אֵין-לָהּ מִנְחָם מִכָּל-אֲהָבֶיהָ
כָּל-רֵעֶיהָ בָּגְדוּ בָּהּ הִיוּ לָהּ לְאִיְבִים: ׀ גָּלְתָה יְהוּדָה
מֵעֲנִי וּמִרַב עֲבָדָה הִיא יִשְׁבֶּה בְּגוֹיִם לֹא מִצָּאָה מָנוּחַ
כָּל-רֹדְפֶיהָ הִשְׁיִגוּהָ בֵּין הַמִּצָּרִים: ׀ דִּרְכֵי צִיּוֹן אֲבִלוֹת
מִבְּלִי בָּאִי מוֹעֵד כָּל-שְׁעָרֶיהָ שׁוֹמְמִין כִּהְגִּיָּה נְאֻנְחִים בְּתוֹלְתֶיהָ
נוֹגָזוֹת וְהִיא מֵרָלָה: ׀ הִיוּ צָרֶיהָ לְרֹאשׁ אִיְבֵיהָ
שָׁלוּ כִּי-יִהְיֶה הַזֶּה עַל רַב-פְּשָׁעֶיהָ עוֹלָלֶיהָ הִלְכוּ שָׁבִי לִפְנֵי-

ח"ג והערות

מגילת איכה. באיכה יש בין פסוק לפסוק פרשה סתומה (חוץ מבזכר ה' מה היה לנו), כמו שהעיד רש"י (על 'עין יעקב, מו"ק, דף כו ע"א), וכ"ה בכארצ"ו שהרמב"ם שסמך עליו וכן נהגו בכל ישראל, שאר כתבי יד ודפוסים קדמונים. הרווחים שבין כל פסוק ופסוק נמצאים גם בדפוסים הישנים, מח' תתת"ס רפ"ד ועוד, הם מבטאים הפסק הקינה, שהמקונן עומד מעט בין פסוק לפסוק.

מקורות ומקבילות

מגילת איכה. ע"פ דה"צ לה, כה ורש"י; סרע"ג ח"צ, סי' לט; הלק"ז, ה' ת"צ, אות ה. ראו מס"ו פרי' ית, ה"ה, 'יש שקורין ספר קניות בערב, ויש שמאחרין עד הבקר לאחר קריאת התורה'. אי' ישנה נדד. איכה, א, א; שנה"ל, סדר תענית, סי' רסז; סת"ר סי' נט, ענין ת"צ.

צָרָה: ׀ וַיֵּצֵא מִבֶּת-צִיּוֹן כָּל-הַדָּרָה הָיוּ שָׁרֶיהָ כְּאֵילִים
 לֹא-מִצְאוּ מְרֻעָה וַיֵּלְכוּ בְּלֹא-כֹחַ לִפְנֵי רוּדָף: ׀ זָכְרָה
 יְרוּשָׁלַם יָמִי עֲנִיָּה וּמְרוּדִיָּה כָּל-מַחֲמָדֶיהָ אֲשֶׁר הָיוּ מִימֵי קֶדֶם
 בְּגִפְלָ עֲמָה בִּיד-צָר וְאֵין עוֹזֵר לָהּ רָאוּהָ צָרִים שָׁחֲקוּ עַל
 מִשְׁבֶּתָהּ: ׀ חָטָא חָטָאָה יְרוּשָׁלַם עַל-כֵּן לְגִידָה
 הִיָּתָה כָּל-מְכַבְּדֶיהָ הִזְלִיחָה כִּי-רָאוּ עֲרוּתָה גַם-הִיא נֶאֱנָחָה
 וַתִּשָּׁב אַחֲזֹר: ׀ טָמְאַתָּה בְּשׁוּלֶיהָ לֹא זָכְרָה אַחֲרִיתָהּ
 וַתִּתְּרֵד פְּלָאִים אֵין מְנַחֵם לָהּ רָאָה יְהוָה אֶת-עֲנִיָּי כִּי הִגְדִּיל
 אוֹיֵב: ׀ יָדוּ פֶּרֶשׁ צָר עַל כָּל-מַחֲמָדֶיהָ כִּי-רָאָתָה גּוֹיִם
 בָּאוּ מִקְדָּשָׁהּ אֲשֶׁר צִוִּיתָה לֹא-יָבֹאוּ בְּקֶהֱלָ לָךְ: ׀ כָּל-
 עֲמָה נֶאֱנָחִים מִבְּקָשִׁים לָחֵם נִתְּנוּ מַחֲמָדֶיהֶם בְּאֹכֶל לְהָשִׁיב
 נֶפֶשׁ רָאָה יְהוָה וַהֲבִיטָהּ כִּי הֵייתִי זֹלִלָהּ: ׀ לֹא אֵלֵיכֶם
 כָּל-עֲבָרֵי דָרְךָ הִבִּיטוּ וּרְאוּ אִם-יֵשׁ מִכָּאוֹב כְּמִכָּאוֹבִי אֲשֶׁר
 עוֹלָל לִי אֲשֶׁר הוֹגָה יְהוָה בְּיוֹם חֲרוֹן אַפּוֹ: ׀ מִמָּרוֹם
 שָׁלַח-אֵשׁ בְּעֶצְמָתִי וַיִּרְדָּנָה פֶּרֶשׁ רֶשֶׁת לְרַגְלֵי הַשִּׁיבָנִי אַחֲזֹר
 נִתְּנִי שִׁמְמָה כָּל-הַיּוֹם דָּוָה: ׀ נִשְׁקַדְּ עַל פִּשְׁעֵי
 בִּידוֹ יִשְׁתַּרְגְּנוּ עָלוּ עַל-צֹאֲרֵי הַכְּשִׁיל כַּחַי נִתְּנִי אֲדָנִי בִּידֵי
 לֹא-אוּכַל קוֹם: ׀ סָלָה כָּל-אַבִּירָיו אֲדָנִי בְּקֶרְבִּי
 קָרָא עָלַי מוֹעֵד לְשֹׁבֵר בַּחוּרֵי גֵת דָּרְךָ אֲדָנִי לְבָתוּלָת
 בַּת-יְהוּדָה: ׀ עַל-אַלְהֵהוּ אָנִי בּוֹכִיָּה עֵינָיו עֵינִי
 יִרְדָּה מַיִם כִּי-רָחַק מִמֶּנִּי מְנַחֵם מִשִּׁיב נֶפֶשִׁי הָיוּ בְּנֵי שׁוֹמְמִים
 כִּי גָבַר אוֹיֵב: ׀ פֶּרֶשָׁה צִיּוֹן בִּידֶיהָ אֵין מְנַחֵם
 לָהּ צוּה יְהוָה לִיעֲקֹב סָבִיבוּ צִרֵּיו הִיָּתָה יְרוּשָׁלַם לְגִידָה

ח"ג והערות

מִבֶּת-צִיּוֹן, וְהוּא הַקֶּרֶם, וְהַכְּתִיב: מִמָּרוֹדֵיהֶם, לֹא, לִי זַעֲרָא, מִסּוּרָה.

בִּינִיהֶם: ׀ צִדִּיק הוּא יְהוָה כִּי פִּיהוּ מְרִיתִי
 שָׁמְעוּ-נָא כָּל-הָעַמִּים וְרֹאוּ מִכְּאֲבִי בְּתוֹלָתִי וּבַחֲוָרֵי הָלָכוֹ
 בְּשָׁבִי: ׀ קָרָאתִי לְמַאֲהָבִי הִמָּה רְמוֹנֵי כְּהֲנִי וּזְקֵנֵי
 בָּעִיר גָּזְעוּ כִּי-בִקְשׁוּ אֲכָל לָמוֹ וַיֵּשִׁיבוּ אֶת-נַפְשָׁם: ׀ רָאֵה
 יְהוָה כִּי-צָר-לִי מֵעֵי חֶמְרָמְרוֹ נִהַפֵּךְ לִבִּי בְּקִרְבִּי כִּי מָרוּ מְרִיתִי
 מִחוּץ שְׂכֵל־הַחֶרֶב בַּבַּיִת כְּמוֹת: ׀ שָׁמְעוּ כִּי נֶאֱנַחָה
 אֲנִי אֵין מְנַחֵם לִי כָּל-אֵיבֵי שָׁמְעוּ רַעְתִּי שָׁשׂוּ כִּי אַתָּה עֹשֶׂית
 הִבְאֵת יוֹם-קִרְאָתָּ וַיְהִיו כְּמִנִּי: ׀ תִּבֹּא כָּל-רַעְתָּם
 לִפְנֵיהֶּ וְעוֹלָל לָמוֹ כְּאֲשֶׁר עוֹלָלָת לִי עַל כָּל-פְּשָׁעֵי כִּי-רַבּוֹת
 אֲנַחֲתִי וְלִבִּי דָוִי: פ

אִיכָּה יַעֲיֵב בְּאֶפְסוֹ אֲדֹנִי אֶת-בֵּת-צִיּוֹן הַשְּׁלִיךְ מִשָּׁמַיִם אֶרֶץ
 תַּפְאֲרַת יִשְׂרָאֵל וְלֹא-זָכַר הַדָּם-רִגְלָיו בַּיּוֹם אֲפֹ: ׀ בִּלְע
 אֲדֹנִי וְלֹא חֶמֶל אֶת כָּל-נְאוֹת יַעֲקֹב הָרַס בְּעֶבְרָתוֹ מִבְּצָרֵי
 בֵּת-יְהוּדָה הִגִּיעַ לָאָרֶץ חֲלָל מַמְלָכָה וְשָׁרִיָּה: ׀ גִּדְע
 בְּחָרִי-אֵף כָּל קֶרֶן יִשְׂרָאֵל הִשְׁיֵב אַחֲוֹר יְמִינוֹ מִפְּנֵי אוֹיֵב וַיִּבְעַר
 בְּיַעֲקֹב כָּאֵשׁ לְהִבָּה אֲכָלָה סָבִיב: ׀ דֶּרֶךְ קִשְׁתּוֹ
 כְּאוֹיֵב נָצַב יְמִינוֹ כְּצֹר וַיַּהֲרֹג כָּל מַחֲמֹדֵי-עֵין בְּאֶהֱל בֵּת-צִיּוֹן
 שָׁפַךְ כָּאֵשׁ חֲמָתוֹ: ׀ הִיָּה אֲדֹנִי כְּאוֹיֵב בִּלְע
 יִשְׂרָאֵל בִּלְע כָּל-אַרְמְנוֹתֶיהָ שַׁחַת מִבְּצָרָיו וַיִּרֶב בְּבֵת-יְהוּדָה
 תַּאֲנִיָּה וְאַנְיָה: ׀ וַיַּחֲמֹס כַּנֶּן שָׁכּוֹ שַׁחַת מִעֲדוֹ
 שָׁכַח יְהוָה בְּצִיּוֹן מוֹעֵד וְשַׁבָּת וַיִּנָּאֶץ בְּזַעַם-אֲפֹ מֶלֶךְ
 וַכְּהֵן: ׀ זָנַח אֲדֹנִי מִזִּבְחוֹ נָאֵר מִקִּדְשׁוֹ
 הִסְגִּיר בְּיַד-אוֹיֵב חוֹמַת אַרְמְנוֹתֶיהָ קוֹל גִּתָּנוּ בְּבֵית-יְהוָה כַּיּוֹם

ח"ג והערות

הָעַמִּים, וְהוּא הַקָּרִי, וְהַכְּתִיב: יַעֲמִים, וְלֹא, וְהוּא הַקָּרִי, וְהַכְּתִיב: לֹא.

מוֹעֵד: ׀ חָשַׁב יְהוָה לְהַשְׁחִית חֹמַת בֵּת־
 צִיּוֹן נָטָה קֹו לֹא־הָשִׁיב יָדוֹ מִבִּלְעַ וַיֹּאבֶל־חַל וְחוֹמָה יַחֲדוֹ
 אִמְלָלוּ: ׀ טָבְעוּ בָאָרֶץ שְׁעָרֶיהָ אֶבֶד וְשֹׁכֶר
 בְּרִיחֶיהָ מִלָּכָה וְשָׂרֶיהָ בַּגּוֹיִם אֵין תּוֹרָה גַּם־נְבִיאֶיהָ לֹא־מָצְאוּ
 חֲזוֹן מִיְהוָה: ׀ יֵשְׁבוּ לָאָרֶץ יְדֹמוּ זִקְנֵי בֵת־צִיּוֹן
 הָעֵלּוּ עָפָר עַל־רֹאשֵׁם חָגְרוּ שָׁקִים הִזְרִידוּ לָאָרֶץ רֹאשׁוֹן
 בְּתוֹלַת יְרוּשָׁלַם: ׀ כָּלוּ בְדִמְעוֹת עֵינֵי חֲמַרְמָרוֹ
 מַעֵי נִשְׁפָּךְ לָאָרֶץ כְּבִדִּי עַל־שֹׁכֶר בֵּת־עַמִּי בַּעֲטָף עוֹלָל וַיִּזְנֹק
 בְּרַחֲבוֹת קָרְיָהּ: ׀ לֹא־מָתָם יֹאמְרוּ אִיהָ דָּגָן
 וַיִּין בְּהִתְעַשְׂפָם כַּחֲלָל בְּרַחֲבוֹת עִיר בְּהַשְׁתַּפֵּךְ נַפְשָׁם אֶל־חֵיק
 אִמְתָּם: ׀ מִה־אֶעֱיֹךְ מִה־אֲדַמָּה־לָךְ הַבֵּת
 יְרוּשָׁלַם מִה־אֲשׁוּה־לָךְ וַאֲנַחֲמֶךָ בְּתוֹלַת בֵּת־צִיּוֹן כִּי־גָדוֹל כֵּי־ם
 שִׁבְרֶךָ מִי־יִרְפָּא־לָךְ: ׀ נְבִיאֶיךָ חֲזוּ לָךְ שׂוֹא וְתִפֹּל
 וְלֹא־גָלוּ עַל־עוֹנֶךָ לְהָשִׁיב שְׁבוּתֶךָ וַיַּחֲזוּ לָךְ מַשְׁאוֹת שׂוֹא
 וּמַדּוּחִים: ׀ סִפְקוּ עֲלֶיךָ כַּפִּים כָּל־עַבְרֵי דָרְךָ
 שָׁרְקוּ וַיִּנְעוּ רֹאשָׁם עַל־בֵּת יְרוּשָׁלַם הַזֹּאת הָעִיר שִׁיאֲמָרוּ
 כָּלִילַת יָפִי מְשׁוֹשׁ לְכָל־הָאָרֶץ: ׀ פָּצוּ עֲלֶיךָ פִּיהֶם
 כָּל־אֲיָבֶיךָ שָׁרְקוּ וַיַּחֲרִקוּ־שֹׁן אֲמָרוּ בִלְעָנוּ אַךְ זֶה הַיּוֹם שִׁקּוּיָהּ
 מָצְאוּ רָאִינוּ: ׀ עָשָׂה יְהוָה אֲשֶׁר זָמַם בַּעַע
 אֲמָרְתוֹ אֲשֶׁר צָנָה מִימֵי־קֹדֶם הָרֶם וְלֹא חָמַל וַיִּשְׁמַח עֲלֶיךָ
 אוֹיֵב הָרִים קָרַן צָרֶיךָ: ׀ צָעַק לִבָּם אֶל־אֲדָנִי
 חֹמַת בֵּת־צִיּוֹן הוֹרִידִי כְנָחַל דִּמְעָה יוֹמָם וְלַיְלָה אֶל־תִּתְּנִי
 פּוֹגַת לָךְ אֶל־תִּדּוֹם בֵּת־עֵינֶיךָ: ׀ קוֹמִי רַגִּי בַלִּילָה

ח"ג והערות

טָבְעוּ, ט' זעירא, מסורה. מִיְהוָה, הקריאה היא: 'מִאֲדָנִי'. שְׁבוּתֶךָ, זהו הקרי, והכתיב: 'שְׁבוּתֶךָ'. בַּלִּילָה, זהו הקרי, והכתיב: 'בַּלִּיל'.

מקורות ומקבילות

העלו עפר על ראשם, ראו מש"כ בפרק"ל, סדר תענית, ס"י ער, על מנהג זקינו ר' אברהם הרופא.

לְרֹאשׁ אֲשַׁמְרוֹת שַׁפְכִי כַמִּים לַבֶּדֶךְ נִכַח פָּנַי אֲדַנִּי שְׂאִי אֶלְיוֹ
כַּפִּיךְ עַל-נַפְשִׁי עוֹלָלֶיךָ הָעֲטוּפִים בְּרָעַב בְּרֹאשׁ כָּל-
חוּצוֹת: ׀ רָאָה יְהוָה וַהֲבִיטָה לְמִי עוֹלָלָת כֹּה
אִם-תֵּאכְלֶנָּה נָשִׁים פְּרִים עֲלִילֵי טַפָּחִים אִם-יִהְיֶה בְּמִקְדָּשׁ
אֲדַנִּי כִהֵן וְנָבִיא: ׀ שָׁכְבוּ לָאָרֶץ חוּצוֹת גֶּעֶר
וְזִמָּן בְּתוֹלְתֵי וּבַחוּרֵי נָפְלוּ בַּחֲרֹב הִרְגֹתָ בְּיוֹם אֶפְדָּ טַבַּחַתָּ לֹא
חֲמַלְתָּ: ׀ תִּקְרָא כְיוֹם מוֹעֵד מְגוּרֵי מִסְבִּיב
וְלֹא הָיָה בְּיוֹם אֶף-יְהוָה פָּלִיט וְשָׂרִיד אֲשֶׁר-טַפַּחְתִּי וְרַבִּיתִי
אֵיבִי כָלָם: פ

אֲנִי הַגָּבֵר רָאָה עָנִי בְּשֶׁבֶט עֲבָרְתוֹ: ׀ אוֹתִי
נָהַג וַיִּלְךְ חֲשָׁךְ וְלֹא-אוֹר: ׀ אֵךְ בִּי יֵשֶׁב יִהְפֹךְ
יָדוֹ כָּל-הַיּוֹם: ׀ בָּלָה בְּשָׂרִי וְעוֹרִי שָׁבַר
עֲצָמוֹתַי: ׀ בָּנָה עָלַי וַיִּקַּף רֹאשׁ וּתְלָאָה: ׀ בְּמַחְשָׁכִים
הוֹשִׁיבֵנִי כִמְתִּי עוֹלָם: ׀ גָּדַר בְּעָדַי וְלֹא אֵצָא
הַכְּבִיד נִחַשְׁתִּי: ׀ גַּם כִּי אֲזַעֵק וְאֲשׁוּעַ שָׁתַם
תִּפְלֹתַי: ׀ גָּדַר דְּרָכִי בְּגִזִּית נְתִיבַתִּי עוֹהָה: ׀ דָּב
אֲרֹב הוּא לִי אֲרִי בְּמִסְתָּרִים: ׀ דְּרָכִי סוּרָר
וַיִּפְשַׁחֵנִי שָׁמַנִּי שָׁמֵם: ׀ דָּרַךְ קִשְׁתּוֹ וַיַּצִּיבֵנִי כַּמָּטְרָא
לַחֲץ: ׀ הִבִּיא בְּכִלְיָתִי בְּנִי אֲשַׁפְתּוֹ: ׀ הָיִיתִי
שֹׁחַק לְכָל-עַמִּי נִגְיַנְתָּם כָּל-הַיּוֹם: ׀ הַשְׁבִּיעֵנִי
בְּמַרְוֵרִים הֲרוּנִי לַעֲנָה: ׀ וַיִּגְרַם בְּחֻצָּן שָׁנִי
הַכְפִּישָׁנִי בְּאַפֵּר: ׀ וַתִּזְנַח מִשְׁלוֹם נַפְשִׁי נָשִׁיתִי
טוֹבָה: ׀ וַאֲמַר אֲבַד נִצְחִי וַתּוֹחַלְתִּי מִיְהוָה: ׀ זָכַר-

ח"ג והערות

אֲרִי. זהו הקרי, והכתיב: 'אריה'. מִיְהוָה. הקריאה היא: 'מִיְהוָה'.

עֲנִי וּמְרוּדִי לַעֲנָה וְרָאשׁ׃ ׀ זְכוֹר תִּזְכּוֹר
 וְתִשׁוּחַ עָלַי נַפְשִׁי׃ ׀ זֹאת אָשִׁיב אֶל־לְבִי עַל־כֵּן
 אוֹחִיל׃ ׀ חֲסֵדִי יִהְיֶה כִּי לֹא־תִמְנֹנִי כִּי לֹא־כָלוּ
 רַחֲמָיו׃ ׀ חֲדָשִׁים לְבָקָרִים רַבָּה אֲמוֹנָתְךָ׃ ׀ חֲלָקִי
 יִהְיֶה אֲמָרָה נַפְשִׁי עַל־כֵּן אוֹחִיל לוֹ׃ ׀ טוֹב יִהְיֶה
 לִקְוֹ לְנַפֵּשׁ תִּדְרָשׁנּוּ׃ ׀ טוֹב וַיִּחֵל וְדוֹמָם לְתִשׁוּעַת
 יִהְיֶה׃ ׀ טוֹב לְגִבֹּר כִּי־יִשָּׂא עַל בְּנֵעוּרָיו׃ ׀ יֵשֶׁב
 בְּדֶרֶךְ וַיִּדָּם כִּי נָטַל עָלָיו׃ ׀ יִתֵּן בַּעֲפָר פִּיהוּ
 אוֹלֵי יֵשׁ תִּקְוָה׃ ׀ יִתֵּן לְמַכְהוּ לְחֵי יִשְׁבַּע
 בְּחֶרֶף׃ ׀ כִּי לֹא יִזְנַח לְעוֹלָם אֲדָנִי׃ ׀ כִּי
 אִם־הוֹגָה וְרַחֵם כָּרַב חֲסָדָיו׃ ׀ כִּי לֹא עֲנָה מְלִבּוֹ
 וַיִּגָּה בְּגִי־אִישׁ׃ ׀ לְדַכֵּא תַחַת רַגְלָיו כָּל אֲסִירֵי
 אֶרֶץ׃ ׀ לְהַטּוֹת מִשְׁפַּט־גִּבֹּר נִגְדָה פָּנָי עֲלִיּוֹן׃ ׀ לַעֲנֹת
 אָדָם בְּרִיבּוֹ אֲדָנִי לֹא רָאָה׃ ׀ מִי זֶה אָמַר וַתְּהִי
 אֲדָנִי לֹא צָוָה׃ ׀ מִפִּי עֲלִיּוֹן לֹא תֵצֵא הֲרָעוֹת
 וְהַטּוֹב׃ ׀ מִה־יִּתְאוּנֶן אָדָם חֵי גִבֹּר עַל־
 חֲטָאוֹ׃ ׀ נַחֲפָשָׁה דָּרְכֵינוּ וְנַחֲקָרָה וְנִשְׁוֹבָה עַד־
 יִהְיֶה׃ ׀ נִשָּׂא לְבַבֵּנוּ אֶל־כַּפָּיִם אֶל־אֵל
 בְּשָׁמַיִם׃ ׀ נַחֲנוּ פָשַׁעֵנוּ וּמָרִינוּ אֹתָהּ לֹא
 סָלַחְתָּ׃ ׀ סָכּוֹתָהּ בָּאֵף וַתִּרְדֵּפֵנוּ הֲרָגְתָּ לֹא
 חֲמַלְתָּ׃ ׀ סָכּוֹתָהּ בַּעֲגֹן לָךְ מִעֲבוֹר תִּפְלָה׃ ׀ סָחִי
 וּמָאוֹס תְּשִׁימֵנוּ בְּקֶרֶב הָעַמִּים׃ ׀ פָּצוּ עֲלֵינוּ פִּיָּהֶם
 כָּל־אֲבִינּוּ׃ ׀ פָּחַד וּפַחַת הִיָּה לָנוּ הַשָּׂאת

ח"ג והערות

וְתִשׁוּחַ. זהו הקרי, והכתיב: וְתִשְׁחַח. לַעֲנֹת. ע' זעירא. מסורה. ראו אה"מ, ר' עקיבא, עמ' 432.

וְהִשָּׁבֶר: ׀ פִּלְגֵי-מַיִם תִּרְדַּ עֵינַי עַל-שֹׁבֶר בֵּת-
 עַמִּי: ׀ עֵינַי נִגְרָה וְלֹא תִדְמָה מֵאֵין הַפָּגוֹת: ׀ עַד-
 יִשְׁקִיף וַיֵּרָא יְהוָה מִשָּׁמַיִם: ׀ עֵינַי עוֹלָלָה לְנַפְשִׁי
 מִכָּל בְּנוֹת עִירִי: ׀ צוּד צָדוֹנִי בַצָּפוֹר אֵיבִי
 חֲנָם: ׀ צָמְתוּ בַּבּוֹר חֲזִי וַיְדוּ-טָבֵן בֵּי: ׀ צָפוֹר-
 מַיִם עַל-רֹאשִׁי אָמַרְתִּי נִגְזַרְתִּי: ׀ קָרָאתִי שְׁמֶךָ יְהוָה
 מִבּוֹר תַּחֲתִיּוֹת: ׀ קוֹלִי שָׁמַעַתְּ אֶל-תַּעֲלָם אֲזִנְךָ
 לְרוּחֹתִי לְשׁוֹעֲתִי: ׀ קָרַבְתָּ בְּיוֹם אֶקְרָאָךְ אָמַרְתָּ
 אֶל-תִּירָא: ׀ רַבַּת אֲדֹנִי רִיבִי נַפְשִׁי גָאֵלָת
 חֲזִי: ׀ רָאִיתָה יְהוָה עֲוֹתַתִּי שְׁפָטָה מִשְׁפָּטִי: ׀ רָאִיתָה
 כָּל-נִקְמָתָם כָּל-מַחֲשַׁבְתָּם לִי: ׀ שָׁמַעַתְּ חֲרָפָתָם
 יְהוָה כָּל-מַחֲשַׁבְתָּם עָלַי: ׀ שִׁפְתֵי קָמִי וְהִגִּיזֶם עָלַי
 כָּל-הַיּוֹם: ׀ שִׁבְתֶּם וְקִיַּמְתֶּם הַבִּיטָה אֲנִי
 מִנְּגִינָתָם: ׀ תָּשִׁיב לָהֶם גְּמוּלָה יְהוָה כַּמַּעֲשֶׂה
 יְדִיהֶם: ׀ תִּתֵּן לָהֶם מִגְּנֹת-לֵב תִּאֲלָתֶךָ לָהֶם: ׀ תִּרְדֹּף
 בְּאֶף וְתִשְׁמִידִם מִתַּחַת שָׁמַיִם יְהוָה: פ
 אֵיכָה יוֹעַם זָהָב יִשְׁנָא הַכֶּתֶם הַטּוֹב תִּשְׁתַּפְּכֶנָּה אֲבָנֵי-קֶדֶשׁ
 בְּרֹאשׁ כָּל-חוּצוֹת: ׀ בְּנֵי צִיּוֹן הַיְקָרִים הַמְסֻלָּאִים בַּפֹּז
 אֵיכָה נִחְשָׁבוּ לְגַבְלֵי-חֶרֶשׁ מַעֲשֶׂה יְדֵי יוֹצֵר: ׀ גַּם-
 תַּנִּים חָלְצוּ שָׂדֶה הַיְגִיקוּ גִּוְרֵיהֶן בֵּת-עַמִּי לְאַכְזֹר כִּי־עֲנִים
 בַּמִּדְבָּר: ׀ דָּבַק לְשׁוֹן יוֹגֵק אֶל-חִכּוֹ בַּצָּמָא
 עוֹלָלִים שָׁאֲלוּ לָחֶם פָּרֶשׁ אֵין לָהֶם: ׀ הָאֲכָלִים
 לְמַעַרְנִים נִשְׁמוּ בַּחוּצוֹת הָאֲמָנִים עָלַי תוֹלַע חִבְקוֹ אֲשַׁפְּתוֹת:

ח"ג והערות

תנ"ס. זהו הקרי, והכתיב: יתניך. כ"עגים. זהו הקרי, והכתיב: כי ענים.

וַיִּגְדַּל עֵוֹן בֵּת-עַמִּי מִחַטָּאת סֶדֶם הִהְפֹּכָה כְּמוֹ-
 רִגְעַ וְלֹא-חָלָו בָּהּ יָדַיִם: ־ זָכוּ נְזִירֶיהָ מִשְׁלָג צָחוּ
 מִחֶלֶב אֲדָמוֹ עֵצֶם מִפְּנִינִים סִפִּיר גִּזְרָתָם: ־ חֲשֹׁךְ
 מִשְׁחֹרֶת תֹּאֲרָם לֹא נִכְרוּ בַּחוּצוֹת צָפָר עוֹרֶם עַל-עֵצָם יָבֵשׁ
 הָיָה כְּעֵץ: ־ טוֹבִים הָיוּ חֲלִי-חֶרֶב מִחֲלָלִי רֶעֶב
 שֶׁהֵם יָזְבוּ מִדְּקָרִים מִתְּנוּבֹת שָׂדֵי: ־ יְדֵי
 נָשִׁים רַחֲמָנִיּוֹת בְּשָׁלוֹ יִלְדִּיהֶן הָיוּ לְבָרוֹת לָמוֹ בְּשֹׁבֵר בֵּת-
 עַמִּי: ־ כָּלָה יְהוָה אֶת-חֲמָתוֹ שָׁפַךְ חֲרוֹן אָפוֹ
 וַיִּצַּת-אֵשׁ בְּצִיּוֹן וְתֹאכַל יְסֻדֹתֶיהָ: ־ לֹא
 הֶאֱמִינוּ מַלְכֵי-אֶרֶץ כָּל יֹשְׁבֵי תְּבֵל כִּי יָבֹא צָר וְאוֹיֵב בְּשַׁעְרֵי
 יְרוּשָׁלַם: ־ מִחַטָּאוֹת נְבִיאֶיהָ עֹנֶת כְּהִנִּיָּה הַשֹּׁפְכִים
 בְּקִרְבָּה דָם צַדִּיקִים: ־ נָעוּ עוֹרִים בַּחוּצוֹת נִגְאָלוּ
 בָּדָם בְּלֹא יוֹכְלוּ יָגֵעוּ בְּלִבִּישֵׁיהֶם: ־ סוּרוּ טִמָּא
 קָרְאוּ לָמוֹ סוּרוּ סוּרוּ אֶל-תִּנְעֹעוּ כִּי נָצוּ גַם-נָעוּ אָמְרוּ בַּגּוֹיִם
 לֹא יוֹסֵפוּ לָגוֹר: ־ פָּגִי יְהוָה חֲלָקָם לֹא יוֹסִיף לְהַבִּיטֵם
 פָּגִי כְּהִנִּים לֹא נִשְׂאוּ וְזִמְנִים לֹא חֲנָנוּ: ־ עוֹדִינוּ
 תְּכַלִּינָה עֵינֵינוּ אֶל-עֲזָרָתָנוּ הִבֵּל בְּצַפִּיתָנוּ צָפִינוּ אֶל-גּוֹי לֹא
 יוֹשֵׁעַ: ־ צָדוּ צָעֲדֵינוּ מִלֶּכֶת בְּרַחֲבֵינוּ קָרֵב
 קִצְנוּ מִלֹּאז יָמֵינוּ כִּי-בָא קִצְנוּ: ־ קָלִים הָיוּ
 רִדְפֵינוּ מִנְּשָׂרֵי שָׁמַיִם עַל-הַהָרִים דָּלְקָנוּ בַּמִּדְבָּר אָרְבוּ לָנוּ:
 ־ רוּחַ אֲפִינוּ מָשִׁיחַ יְהוָה נִלְכַּד בְּשַׁחֲתוֹתָם
 אֲשֶׁר אָמְרָנוּ בְּצִלּוֹ נַחֲיָה בַּגּוֹיִם: ־ שִׁישִׁי וְשִׁמְחִי
 בֵּת-אֲדָוָם יוֹשֶׁבֶת בְּאֶרֶץ עוֹץ גַּם-עַלִּיף תַּעֲבֹר-כּוֹס תִּשְׁכָּרִי

ח"נ והערות

כל. זהו הקרי, והכתיב: זכלי. וזקנים. זהו הקרי, והכתיב: זקנים. עוֹדִינוּ. זהו הקרי, והכתיב: עוֹדִינָה. יוֹשֶׁבֶת. זהו הקרי, והכתיב: יושבת.

וּתְתַעֲרִי: ׀ תִּסְעֹנֶךָ בְּתִצִּיּוֹן לֹא יוֹסִיף לְהַגְלוֹתְךָ

פֶּקֶד עֹנֶךָ בְּתִצִּיּוֹן גָּלָה עַל־חַטֹּאתֶיךָ: ֶ

זָכַר יְהוָה מַה־הָיָה לָנוּ הַבִּישָׁה וּרְאָה אֶת־חֲרָפָתָנוּ: נִחַלְתָנוּ
נִהְפַכָּה לְזָרִים בָּתֵּינוּ לְנֹכָרִים: יְתוּמִים הָיִינוּ וְאֵין אָב אֲמָתֵינוּ
כְּאֶלְמָנוֹת: מִיָּמֵינוּ בְּכֶסֶף שָׁתִינוּ עֲצֵינוּ בְּמַחִיר יָבֹאוּ: עַל צוּאֲרֵנוּ
נִרְדְּפָנוּ יִגְעֵנוּ וְלֹא הוֹנַח־לָנוּ: מַצָּרִים נָתַנוּ יָד אֲשׁוּר לְשַׁבַּע
לָחֶם: אֲבָתֵינוּ חָטְאוּ וְאֵינָם וְאֶנְחָנוּ עֹנִיתִיהֶם סָבְלוּ: עֲבָדִים
מִשְׁלוּ בָנוּ פֶּרֶק אֵין מִיָּדָם: בְּנַפְשֵׁנוּ נָבִיא לְחַמְנוּ מִפְּנֵי חֶרֶב
הַמִּדְבָּר: עֹרְנוּ בְּתַנּוּר נִכְמְרוּ מִפְּנֵי זִלְעָפוֹת רָעֵב: נָשִׁים
בְּצִיּוֹן עָנוּ בְּתֵלֶת בְּעָרֵי יְהוּדָה: שָׂרִים בְּיָדָם נָתְלוּ פְּנֵי זִמְנִים
לֹא נִהְדָּרוּ: בַּחוּרִים טָחוֹן נָשְׂאוּ וּנְעָרִים בָּעֵץ כָּשְׁלוּ: זִמְנִים
מִשְׁעַר שַׁבָּתוֹ בַּחוּרִים מִנְּגִינָתָם: שַׁבָּת מִשּׁוֹשׁ לִבָּנוּ נִהְפָּךְ
לְאֵבֶל מִחַלְנוּ: נִפְלָה עֲטָרַת רֹאשֵׁנוּ אוֹי־נָא לָנוּ כִּי חָטְאֵנוּ:
עַל־זֶה הָיָה דָּוָה לִבָּנוּ עַל־אֵלָה חָשְׁכוּ עֵינֵינוּ: עַל הֶרֶץ־צִיּוֹן
שָׁשִׁמָּה שׁוֹעֲלִים הִלְכוּ־בוּ: ֶ

אֵתָהּ יְהוָה לְעוֹלָם תִּשָּׁב בְּסֶאֶךְ לְדוֹר וָדוֹר: לָמָּה לִנְצַח
תִּשְׁכַּחֲנוּ תַעֲזֹבֵנוּ לְאַרְץ יָמִים: הִשִּׁיבֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְנִשׁוּבָה
חֲדָשׁ יִמֵּינוּ בְּקָדָם: כִּי אִם־מָאָס מְאִסְתָּנוּ קִצְפָּת עָלֵינוּ עַד־
מָאֵד: ֶ וחוזרים על פסוק 'השיבנו':

הִשִּׁיבֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְנִשׁוּבָה חֲדָשׁ יִמֵּינוּ בְּקָדָם:

מקורות ומקבילות

וחוזרים על פסוק השיבונו. כן המנהג באשכנז וכ"כ מהר"ן
בתכלאל ע"ח. וכ"ה בהערת המסורה שצדפוס 'יתק"ק סימן',
צספרים ישע', תרי עשר, קניות וקהלת, חוזרים על הפסוק שלפני
אחרון, וכ"כ הרש"י. וראו צמפרשים על הירושלמי ברכות,
פ"ה, ה"א, צביאור השיבונו תחת כי אם מאוס מאסתנו.

ח"נ והערות

הבישטה. זהו הקרי, והכתיב: 'הביט'. וְאֵין. זהו הקרי,
והכתיב: 'אין'. וְלֹא. זהו הקרי, והכתיב: 'לא'. וְאֵינָם
וְאֶנְחָנוּ. זהו הקרי, והכתיב: 'אינם אנחנו'. אֵתָהּ ה'
לְעוֹלָם תִּשָּׁב. הרב מ"ע הרטום, בחוברת המנהג
האיטלקי, כתב כשמגיעים לפסוק 'אתה ה' לעולם תשב',
חוזרים לראש הפרק, ובכל פסוק מוסיפים 'אוי' ובסופו 'אוי מה היה לנו'. עיין דמש"ה, טור או"ח סי' תקנ"ט
ובמשנ"ב שם ס"ק ג. וְנִשׁוּבָה. זהו הקרי, והכתיב: 'נשוב'. וחוזרים על פסוק 'השיבנו'. כ"ה במח' רמ"ו,
בולגניא ושר"ל.

עַל נְהִירוֹתָו בְּכָל שָׁם יִשְׁבְּנוּ גַם-בְּכִינוּ בְּזִכְרָנוּ אֶת-צִיּוֹן:
עַל-עַרְבִים בְּתוֹכָהּ תִּלְיֶנוּ כְּנִירוֹתֵינוּ: כִּי שָׁם שְׁאִלּוֹנוּ
שׁוֹבֵינוּ דְּבִרֵּי-שִׁיר וְתוֹלְלֵינוּ שְׁמִיחָה שִׁירוּ לָנוּ מִשִּׁיר צִיּוֹן: אֵיךְ
נִשְׁרִי אֶת-שִׁיר-יְהוָה עַל אֲדָמַת נָכָר: אִם-אֶשְׁכַּחךָ יְרוּשָׁלַם
תִּשְׁכַּח יְמִינִי: תִּדְבֹּק-לִשׁוֹנִי לְחִכִּי אִם-לֹא אֶזְכְּרֶכִי אִם-לֹא
אֶעֱלֶה אֶת-יְרוּשָׁלַם עַל רֹאשׁ שְׁמִיחָתִי: זָכֹר יְהוָה לְבִגְדֵי אֲדָוָה
אֵת יוֹם יְרוּשָׁלַם הָאֲמָרִים עָרוּ עָרוּ עָד הַיּוֹם בָּהּ: בְּתִבְבֹּל
הַשְׂדֵּוּדָה אֲשֶׁרִי שִׁישְׁלֶם-לְךָ אֶת-זְמוּלְךָ שְׁגִמְלַת לָנוּ: אֲשֶׁרִי
שִׁיאֲחִז וְנִפֵּץ אֶת-עַלְלֶיךָ אֶל-הַסֵּלַע:

ברומה היום נוהגים לומר את הקינה הבאה כמנהג הספרדים:

עוֹרָה נָא יְמִינְךָ רְמָהּ וְלִזְעוּמָה קְרֵא נְחֻמָּהּ וַיֹּאמֶר לָעַם דְּלָה וְעִגּוּמָה.
עֲנִיָּה סַעְרָה נְחֻמָּה:

עוֹרָה נָא חֲשׂוֹף וְרוּעֶה וַיִּגְלֶה קֶץ יִשְׁעֶה וַיֹּאמֶר לְשֵׁה נְאֻלְמָה.
עֲנִיָּה סַעְרָה נְחֻמָּה:

עוֹרָה נָא יְמִינְךָ הָאֵל וּפְדָה בְּרַחֲמֶיךָ יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לָעַם דֵּל הַשּׁוֹאֵל.
וּבֹא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל:

עוֹרָה נָא יְמִינְךָ עֲלִיּוֹן וּבְנֶה בְּרַחֲמֶיךָ אֶת-צִיּוֹן וַיֹּאמֶר לָעַם דֵּל וְאֲבִיּוֹן.
כִּי-נָחַם אֲדָנִי צִיּוֹן.

כְּדִכְתִּיב פִּי-נָחַם יְהוָה צִיּוֹן נָחַם כָּל-חֲרִיבֶתֶיהָ וַיִּשֶׂם מִדְּבָרָהּ כְּעֶדֶן וְעִרְבָתָהּ
כְּגִן-יְהוָה שִׁשְׁוֹן וְשְׁמִיחָהּ יִמְצָא בָּהּ תוֹדָה וְקוֹל זְמִירָה:

לפי מנהג ק"ק רומה אומרים מזמור זה לפני 'והוא רחום'.

מִזְמוֹר לְאַסָּף אֱלֹהִים בָּאוּ גוֹלִים בְּנִחֲלָתְךָ טָמְאוּ אֶת-הֵיכַל
קִדְשְׁךָ שָׁמוּ אֶת-יְרוּשָׁלַם לְעֵיִם: גִּתְנוּ אֶת-נִבְלַת

מקורות ומקבילות

על נהרות צנל תה' מז' קלז. ע"פ מס"ו פ' ית, ה"ד; במח' רומניא, דף קלז ע"א, מז' זה בא לפני תפילת ערבית; סה"ת, סדר ת"צ, ס' לא. מס' כלה פ"א, ה"ד, 'כל הקורא פסוק בזמנו מציא טובה לעולם'; צנל סנהדרין, דף קא ע"א, ע"פ מש' טו, כג. מזמור לאספ. תה' מז' עט;

ח"ג והערות

עוֹרָה נָא יְמִינְךָ רְמָהּ. קינה כמנהג הספרדים והתימנים, מאת ר' יחיי אלדאודי. סימן יחיי. עֲנִיָּה סַעְרָה נְחֻמָּה. נ"א: 'ענייה סערה רחמה'. מזמור לאספ' וכו'. במח' רומניא, דף קצו

עֲבַדְיָה מֵאֵכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם בְּשָׂר חֲסִידֵיךָ לְחִיתוֹ-אֶרֶץ:
שָׁפְכוּ דָמָם בַּמִּים סְבִיבוֹת יְרוּשָׁלַם וְאֵין קוֹבֵר: הֵינּוּ חֲרָפָה
לְשִׁכְנֵינוּ לַעֲג וְלָקֵלס לְסִבִּיבוֹתֵינוּ: עַד-מָה יִהְיֶה תִּאֲנָף לְנֶצַח
תִּבְעֵר כְּמוֹ-אֵשׁ קִנְאָתְךָ: שְׁפֹךְ חֲמַתְךָ אֶל-הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא-
יָדְעוּד וְעַל מַמְלָכוֹת אֲשֶׁר בְּשִׁמְךָ לֹא קָרְאוּ: כִּי אָכַל אֶת-יַעֲקֹב
וְאֶת-נַגְוָהוּ הַשָּׁמוֹ: אֶל-תִּזְכְּרֵנוּ עֲזָתָה רֵאשִׁינִים מִהֵר יִקְדְּמוֹנוּ
רַחֲמֶיךָ כִּי דָלוּנוּ מְאֹד: עֲזָרְנוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עַל-דָּבָר כְּבוֹד-
שִׁמְךָ וְהִצִּילָנוּ וְכִפֵּר עַל-חַטֹּאתֵינוּ לְמַעַן שִׁמְךָ: לָמָּה וְיִאֲמְרוּ
הַגּוֹיִם אֵיךָ אֱלֹהֵיהֶם יוֹדֵעַ בְּגוֹיִם לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דָּם-עַבְדֶּיךָ
הַשְּׁפוּד: תִּבּוֹא לְפָנֶיךָ אֲנָקָה אֶסִּיר כְּגֹדֶל זְרוּעֶךָ הוֹתֵר בְּנֵי
תְּמוּתָה: וְהֵשֶׁב לְשִׁכְנֵינוּ שְׁבָעִתִּים אֶל-חֵיקֶם חֲרָפָתָם אֲשֶׁר
חֲרָפוּךָ אֲדֹנָי: וְאִנְחָנוּ עִמָּךְ וְצֹאן מִרְעִיתְךָ גֹּדֶה לָךְ לְעוֹלָם
לְדוֹר וָדוֹר וְנִסְפָּר תִּהְלָתְךָ:

עומדים מעל הארץ ואומרים:

וְאַתָּה קְדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל: בְּקוֹל: וְקָרָא זֶה אֶל-זֶה
וְאָמַר קְדוֹשׁוּ קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת מְלֹא
כָּל-הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: בְּלִחַשׁ: וּמִקְבֵּלִין דִּין מִן דִּין וְאִמְרִין קְדִישׁ

ח"ג והערות

ע"א, מו' זה בא לפני תפילת ערבית, ולאחריו מו' עד, 'משכיל לאסף למה'. בגוים. זהו הקרי, והכתיב: 'בגיים'. עומדים מעל הארץ. כ"ה במח' רמ"ו, קד"א וכו'. אין אומרים זאני זאת בריתי. שהרי כל המדרשות בטלים, לפי שכתוב (תה' יט, ט), 'פקודי ה' ישרים משמחי לב', ובט' באב אין שמחה. (מח' רמ"ו, בולוניה, ובפ' קמחא דאבישונא). ואתה קדוש. במח' הקדומים ובמח' שד"ל צוין לומר זבא לציון ללא הפסוק זאני זאת בריתי וכו' וכ"כ בסרע"ג ח"ב, סי' צט, שבה"ל סי' רסז, תנאי סי' נט, ובתדיר סי' לא. אולם הרב מ"ע הרטום כתב בחוברת המנהג שלא אומרים זבא לציון, ע"פ השו"ע או"ח, סי' תקנ"ט, ב, והוסיף המ"ב שם ס"ק ו', שאין אומרים זבא לציון היות שאין גאולה בלילה.

מקורות ומקבילות

סה"ת, סדר ת"צ, סי' לא. ע"פ מס"ס פ' יח, ה"ד. קדושה דקדרא. צבלי סוטה, דף מט ע"א; סרע"ג ח"ב, סי' כט; שצה"ל, סדר תענית, סי' רסז; סת"ר סי' נט, ענין ת"צ. ואתה קדוש. תה' כב, ד; סרע"ג ח"א, סי' קא וח"ב, סי' כט; ליקו"פ דף ז ע"א; שצה"ל, סדר תענית, סי' רסז; סת"ר סי' ז, ענין קדישא דסידרא, ע"פ צ"ר פ' מו, ז; סת"ר סי' נט, ענין ת"צ; סה"ת, סדר ת"צ, סי' לא. וקרא זה. ישע' ו, ג; סרע"ג ח"א, סי' קא וח"ב, סי' כט; תשוב"ג - שעת סי' נה; ליקו"פ דף טז ע"ב; שצה"ל, סדר תענית, סי' רסז; סת"ר סי' ז, ענין קדישא דסידרא, וסי' נט, ענין ת"צ. פסוקי תרגום. תש' רמ"ג ח"א, סי' לא; תשוב"ג - שעת סי' נה; ליקו"פ דף ז ע"א; תוס' עמ"ס דרכות, דף ג ע"א, סוף ד"ה וענין; טור ח"א, סי' קנ"ב; שצה"ל, ענין תפילה, סי' מד. ומקנלן. תרגום; סרע"ג ח"א, סי' קא; ראו ילקוט ש תורה, רמז תתנ"ה, סוף ד"ה ועתה ישראל.

בְּשָׁמִי מְרוֹמָא עֲלָא בֵּית שְׁכִינְתָּהּ. קְדִישׁ עַל-אַרְעָא עוֹבֵד
 גְּבוּרְתָּהּ. קְדִישׁ לְעֵלָם וּלְעֵלְמִי עֲלִמְיָא. יְהוָה צְבָאוֹת מְלִיא
 כָּל-אַרְעָא זִיו יְקָרָה ע"כ. בקול: וְתִשְׁאַנִּי רוּחַ וְאַשְׁמַע אַחֲרֵי קוֹל
 רַעַשׁ גָּדוֹל בְּרוּךְ כְּבוֹד-יְהוָה מִמְּקוֹמוֹ: בלחש: וְנִטְלֶתְנִי רוּחָא.
 וּשְׁמַעִית בְּתֵרָאִי קָל זִיע שְׁגִיא. דְּמִשְׁבָּחִין וְאַמְרִין. בְּרִיד יְקָרָא
 דִּיהוָה מֵאַתֵּר בֵּית שְׁכִינְתָּהּ: ע"כ: יְהוָהוּ יִמְלֹךְ לְעֵלָם וְעַד:
 בלחש: יְהוָה מְלִכוּתָהּ (קָאִים) לְעֵלָם וּלְעֵלְמִי עֲלִמְיָא: יְהוָה אֱלֹהֵי
 אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל אֲבֹתֵינוּ שְׁמֵרָה-זֹאת לְעוֹלָם לְיִצְר
 מִחְשְׁבוֹת לֵבָב עַמָּךְ וְהִכֵּן לִבָּבְס אֱלֹהֶיךָ: וְהוּא רַחוּם וְיִכְפֹּר עוֹן
 וְלֹא-יִשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהַשְׁיב אֶפּוֹ וְלֹא-יַעֲזִיר כָּל-חַמְתּוֹ: כִּי-אַתָּה
 אֲדֹנֵי טוֹב וְסֹלַח וְרַב-חֶסֶד לְכָל-קְרֹאֶיךָ: צְדִקְתְּךָ צֶדֶק לְעוֹלָם
 וְתוֹרַתְךָ אֱמֶת: תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר-נִשְׁבַּעְתָּ
 לְאַבְתִּינוּ מִימֵי קֹדֶם: בְּרוּךְ אֲדֹנֵי יוֹסֵם יוֹסֵם יַעֲמֹס-לָנוּ הָאֵל
 יִשׁוּעָתָנוּ סֵלָה: יְהוָה צְבָאוֹת עֲמָנוּ מְשֻׁבָּב-לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב
 סֵלָה: יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר־יֵאָדָם בְּטַח בָּךְ: (יְהוָה הוֹשִׁיעָה
 הַמֶּלֶךְ יַעֲגֵנוּ בְּיוֹם-קְרָאָנוּ: ע"כ בלחש:

מקורות ומקבילות

עלֹא. ראו בסדר דרש"ה, דף לה ע"ב. וְתִשְׁאַנִּי רוּחַ יחז' ג, יב; סרע"ג
 ח"א, ס' קא; סת"ר ס' ז, ענין קדישא דסינרא. וְנִטְלֶתְנִי רוּחָא. תרגום;
 ראו ילקוט ש' תורה, רמז תתנ"ה, סוף ד"ה ועתה ישראל. ה' יִמְלֹךְ. שמו
 טו, יח. ה' מְלִכוּתִי. תרגום. לשון זכר. ראו ס' יעב"ץ ח"א, דף קסו
 ע"ב. ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ. דה"א כט, יח; רמב"ם, סד"ח, נוסח הקדוש.
 והוא רחום. תה' עח, לח. כי אֱמֶת. תה' פו, ה. צְדִקְתְּךָ צֶדֶק. תה' קט,
 קמז. תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב. מו"כ ז, כ. בְּרוּךְ אֲדֹנֵי. תה' סח, כ. ה'
 לְצָאוֹת עַמָּנוּ. תה' מו, יב; ירושלמי זכרות פ"ה, ה"א. ה' לְצָאוֹת אֲשֶׁר־
 תה' פד, יג; ירושלמי זכרות פ"ה, ה"א. ה' הוֹשִׁיעָה. תה' כ, י.

ח"ג והערות

עלֹא. מנהגנו לומר תיבה זו, וכן מובא במח'
 ובתרגום. שכינתה, גבורתיה. בתי"ז דגושה,
 ולכך השוא שלפני זה, הוא שוא נח. ועוד,
 שבלשון ארמי תמיד לאחר תנועה גדולה השוא
 הוא נח. קָאִים. תיבה זו איננה במח' רמ"ז
 ובולוניה, בחומש ליסבון רנ"א, בתרגום;
 סביוניטה, שי"ז, בתרגום; סרע"ג ס' סה; רס"ג
 עמ' מ; סדור נאפולי, ספרד, ר"ן; מח' תתת"ס
 רפ"ד; וכן משמע בסדר"ר ס' עו; כתבי הקדש

בארמית (שפרבר), עמ' 411, בתרגום. שד"ל, בס' אוהב גר, עמ' 26, כתב: "מלת 'קאים' היא שעות בדקדוק, כי
 היה משפטו 'קיימא'." ה' הוֹשִׁיעָה וכו'. פסוק זה איננו במח' רמ"ז, בולוניה ושד"ל וכנראה הוכנס בהשפעת
 המנהג הספרדי.

בְּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ שֶׁבְּרָאנוּ לְכַבֹּדוֹ. וְהַבְדִּילָנוּ מִן־הַתּוֹעִים. וְנָתַן
לָנוּ תוֹרַת אֱמֶת וְחַיֵּי עוֹלָם נָטַע בְּתוֹכֵנוּ. הֶרַחֵמֶן יִפְתַּח
לִבֵּנוּ לְתוֹרָתוֹ וְיִשְׁטַע אֶהְבֵּתוֹ וְיִרְאֵתוֹ בְּלִבֵּנוּ. וְיִשִּׁים בְּלִבֵּנוּ לְאַהֲבָה
אוֹתוֹ. וְלִירְאָה אוֹתוֹ. וְלַעֲבֹדוֹ וְלַעֲשׂוֹת רִצּוֹנוֹ בְּלִבָּב שָׁלֵם וּבְנֶפֶשׁ
חַפְצָה. לְמַעַן לֹא נִיגַע לָרִיק וְלֹא נִלְד לְבִהְלָה. וְכֵן יְהִי רִצּוֹן
מִלִּפְנֵיךְ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאַלְהֵי אֲבוֹתֵינוּ. שֶׁנֶּשְׁמֵר חֻקֶּיךָ בְּעוֹלָם
הַזֶּה. וְנִזְכֶּה וְנַחֲיָה וְנִרְאָה וְנִגִּירֵשׁ יְשׁוּעַת שְׁנֵי הַמְּשִׁיחַ לְטוֹבָה
וְלִבְרָכָה. לְזִכּוֹת וְלִמְעֻשִׁים טוֹבִים וְלַחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא:

החזן אומר קדיש שלם בלי 'תתקבל':

יִתְגַּדֵּל וְיִתְקַדֵּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. בְּעֶלְמָא דְּבִרָא כְּרַעוּתָהּ. וְיִמְלִיךְ
מַלְכוּתָהּ בְּחַיִּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְּכָל־בֵּית־יִשְׂרָאֵל
בְּעָגְלָא וּבְזִמְן קָרִיב. וְאַמְרוּ אָמֵן:

יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ. לְעֵלָם וְלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא.

יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר וְיִתְרוֹמֵם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלָּה
וְיִתְהַלָּל שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא:
לְעֵלָא לְעֵלָא מִן־כָּל־בְּרַכְתָּא. שִׁירְתָּא. תְּשַׁבַּחְתָּא וְנַחֲמָתָא
דְּאַמִּירָן בְּעֶלְמָא. וְאַמְרוּ אָמֵן:

מקורות ומקבילות

ברוך אלהינו. סרע"ג ח"א, סי' סה; סדר' רס"ג עמ' כה ועמ' מ;
שנה"ל, ענין תפילה, סי' מד; סת"ר סי' ז, ענין קדישא דסידורא.
יסוד הנוסח נמצא גם ברמב"ם, סד"ת, נוסח הקידוש. שְׁבַחְאֵנו
לכבודו. ע"פ ישע' מג, ז. והענין מן התועים. ע"פ ויק'
כ, כו; מ"א ח, נג. ונתן לנו תורת אמת. מס"ו פ"ג, ה"ו.
תורת אמת. ע"פ מלא' ב, ו; תה' קוט, קמב; לשון זה שגור בפי
חכמים לרוב, כמו: צבלי ב"מ, דף עה ע"ב; ספרא, פר' שמיני, פר' א',
לח; מס"ו פ"ג, ה"ו; שמו"ר פר' משפטים, פר' ל, סי' יב.
וחיי שולם נטע. ע"פ מש' ג, יח. ראו ראב"ה, ח"א, שו"ת סי' קסה; שנה"ל, ענין תפילה, סי' מא; סת"ר סי' ו, ענין ס"ת.
ויראתו בלבנו. ע"פ ירמ' לב, מ. ויראתו אֵתוֹ. ע"פ דב' ו, כד; צבלי ברכות, דף לג ע"ב; ולקו"ש תורה, רמח תתנה. ולעבדו
ולעשות וכו'. ע"פ דה"א כח, ט. ולעשות רָטוֹ. ע"פ תה' מ, ט; קמג, י. צִלְצֵל שֵׁלֵם. ע"פ דב' יא, יג. ונפש חפלה. מח'
פרס, דף לח ע"ב. לֹא נִיגַע וכו' לנהלה. ע"פ ישע' סה, כג. יֵה"ר מלפניך ה'. ע"פ מש' ה, לה. שְׁנִשְׁמֹר חוֹקֶיךָ. ע"פ תה'
קוט, ה. צֵעוֹלֵס הוּא. ראו משנ' אבות פ"ד מט"ז. שני המשיח. צבלי סנהדרין, דף לט ע"א. ולחיי העולם הבא. ע"פ צבלי
ברכות, דף יז ע"א. קדיש שלם עלי תתקבל. ע"פ שנה"ל, סדר תענית, סוף סי' רס; סת"ר סי' נט, ענין ת"ב; סה"ת, סדר ת"ב,
סי' לא.

ח"ג והערות

וחיי. במח' רמ"ז ובולוניה: חיי' ללא וי". קדיש שלם
בלי 'תתקבל'. מנהיגיו לא לומר 'תתקבל' בקדיש
ערבית ושחרית לפי שנאמר (איכ' ג, ח): גם כי אזעק
ואושע סתם תפילתי (מח' רמז, בולוניה ושר"ל).

לפי מנהג ק"ק רומה מוסיפים:

תתבלי חרבא וכפנא ומותנא ומרעין בישינ יעדי מננא ומעל כל-עמה
בית-ישראל. ואמרו אמן:

יְהִי שְׁלָמָא רַבָּא מִן-שְׁמִיָּא וְחַיִּים טוֹבִים עָלֵינוּ וְעַל-כָּל-יִשְׂרָאֵל. וְאִמְרוּ אָמֵן:
עֲשֵׂה שְׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו. הוּא בְּרַחֲמָיו. יַעֲשֵׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל-כָּל-יִשְׂרָאֵל. אָמֵן:

החזן אומר:

בְּרַכּוּ אֶת-יְהוָה הַמְּבָרֵךְ:

הקהל עונה ואחריו החזן:

בְּרוּךְ יְהוָה הַמְּבָרֵךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

ברומה היום נוהגים להוסיף כאן את הנוסח והקינה דלהלן כמנהג הספרדים:

אֲחִינוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל שְׁמָעוּ הַיּוֹם... שְׁנֵים שְׁנִיחָרְב בֵּית מִקְדָּשֵׁנוּ וְתַפְאֲרֵתֵנוּ. נִפְלָה עֲטֶרֶת רֹאשֵׁנוּ. אִוִּינָא לָנוּ כִּי חָטֵאנוּ: עַל-הִיכָלִי. חֲבָלִי בְּנַחֲשׁ נוֹשֵׁךְ. וְלִשְׁמֹת צִיּוֹן אֲשֶׁב בְּחֶשֶׁךְ: יִכְבֶּה נְרִי. יוֹם בּוֹ מְאֹרֵי הוֹעֵס. יוֹם הַחֲרִיב עָרִי עִירִי. הִיא רַבְּתִי עַם. יוֹם זַעַם וְרַעַם. בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה חֶשֶׁךְ: שׁוֹמֵם בְּחֵיל אֲשֶׁב עַל-נֶגְהָ נְאֻהָ. תָּמִיד אוֹחִיל. עַד בּוֹא נְגִיד וּמִצְוָה. יוֹם יוֹם נִקְוָה. לְאֹר וְהִנֵּה חֶשֶׁךְ: רַפְּדִתִּי אֲנִי בְּחֶשֶׁךְ אֶת-יְצוּעֵי. נְהִי וְאֲנִי הֲלֹא הֵם שְׁעִשׁוּעֵי. אֵל כִּי שָׁם מִסְּעִי וְעַל-נְתִיבוֹתֵי חֶשֶׁךְ: אֵל אֲדִיר נְאֻר. יִשְׁלַח מְזוֹר לְמִזְזָרִי. הוּא יוֹצֵר אוֹר. בְּקֶדֶם יָאִיר אוֹרִי. יִהְיֶה נְרִי. לְאֹרֹו אֶלֶךְ חֶשֶׁךְ:

מקורות ומקבילות

תתבלי חרבא וכפנא. הרי"ג, הל' אצל, עמ' רנט; תורת האדם, שער האצל, ענין ההתחלה; אדוורס, הקדיש ופירוש. נמצא גם במנהג ספרד, מח' תחת"ס רפ"ד, דף רלא-ב-רלז, א. **וכפנא ומותנא.** ע"פ חו"ה, כ. **ומרעין בישינ יעדי מננא.** ע"פ חר"א דב' ז, טו. **יהא שלמא רבא.** ע"פ תה' קכב, ז; ח"ו מ"א ב, לג. **עושה שלום.** חו"ה, כה, ב. **הוא ברחמיו.** ע"פ ספ"ט ט, א. **החזן אומר.** מס"ו פ"י, ה"ו. ראו גאס"ל חו"ה, סי' קלג, ס"ק א. **הקהל עונה ברוך ה'.** ספרי דברים, פ' שו, ד"ה כי שם. **נגיד ומלכה.** ע"פ ישע' נה, ד. **יוֹם יוֹם נקוה.** ע"פ ישע' נט, יא. **יהל נרי.** ע"פ ישע' יג, י. **לאורו אלך חשך.** ע"פ איוב כט, ג.

ח"ג והערות

סיום תפילת ערבית. כתב בשבה"ל, סדר תענית, סוף סי' רסו, סת"ר סי' נט, ענין ת"ב ובפי' קמחא דאבישונא שאין אומרים 'עלינו לשבח', לפי שנאמר (ישע' א, טו): 'גם כי תרבו תפילה אינני שומע, וכן במח' שד"ל כתב שאין אומרים אותו. אחינו בית ישראל. קינה כמנהג הספרדים, מאת ר' ישראל נגיארה, סי' ישראל.

על-היכלי חבלי בְּנֶחֱשׁ נוֹשֵׁף. וּלְשִׁמּוֹת צִיּוֹן אָשֵׁב בְּחֶשֶׁד:
 יִכְבֶּה גְרִי. יוֹם בּוֹ מְאוּרֵי הוּעַם. יוֹם הַחֲרִיב עָרִי. עִירִי הִיא רַבְתִּי עִם. יוֹם וְעַם
 וְרַעַם. בַּיּוֹם הַהוּא יְהִי חֶשֶׁד. וּלְשִׁמּוֹת צִיּוֹן אָשֵׁב בְּחֶשֶׁד:
 שׁוֹמֵם בְּחִיל. אָשֵׁב עַל-נֹה נְאוֹה. תְּמִיד אוֹחִיל. עַד בָּא נְגִיד וּמְצֹה. יוֹם יוֹם
 נִקְנָה. לְאוֹר וְהִנֵּה חֶשֶׁד. וּלְשִׁמּוֹת צִיּוֹן אָשֵׁב בְּחֶשֶׁד:
 רַפְּדִתִּי אֲנִי בְּחֶשֶׁד אֶת־יְצוּעֵי. נְהִי וְאֲנִי הֵלֵא הֵם שַׁעֲשׁוּעֵי. אֵל שֵׁם מְסַעִי. וְעַל
 נְתִיבוֹתֵי חֶשֶׁד. וּלְשִׁמּוֹת צִיּוֹן אָשֵׁב בְּחֶשֶׁד:
 אֵל אֲדִיר נְאוֹר. יִשְׁלַח מְזוֹר לְמְזוּרֵי. הוּא יוֹצֵר אוֹר. בְּקֶדֶם יְאִיר אוֹרִי. יִהְיֶה גְרִי
 לְאוֹרוֹ אֶלֶף חֶשֶׁד.
 הרב אומר: אֵין שְׁאֵלַת שְׁלוֹם בְּתַשְׁעָה בְּאָב.

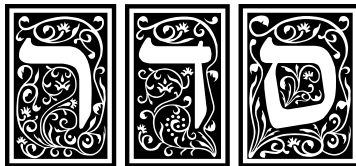
ח"ג והערות

על-היכלי חבלי. קינה מאת ישראל נג'ארה, כמנהג הספרדים. הוכנסה לסדר התפלות בבית הכנסת הגדול של רומה ע"י הרב אליהוא ר"ע שואף, יליד ליורנו.

מקורות ומקבילות

עירי היא רבתי עס. ע"פ ח"כ א, ח. נגיד ומצוה. ע"פ ישע' נה, ד. נקוה לאור והנה חושך. ע"פ ישע' נט, ט. אין שאלת שלום נתתי. ע"פ תוספתא תענית (ליברמן), פ"ג, ה"ב; ירושלמי תענית פ"א, ה"ח; סת"ר סוף סי' ס, ענין יוס' ת"ב.

תפילת שחרית
לתשעה באב

תפילת שחרית לתשעה באב

יטול מים על ראשי אצבעותיו שלש פעמים ויאמר:

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
וַיְצַנְנוּ עַל-נְטִילַת יָדַיִם:**

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר יָצַר אֶת-הָאָדָם
בְּחֻמָּה וּבְרָא בּוֹ נְקָבִים וְנְקָבִים חֲלוּלִים חֲלוּלִים. גְּלוּי
וַיְדוּעַ לִפְנֵי כֶסֶף כְּבוֹדְךָ. שָׂאֵם יִפְתָּח אֶחָד מֵהֶם אוֹ יִסְתֵּם
אֶחָד מֵהֶם. אֵין כָּל-בְּרִיָּה יְכוּלָה לַעֲמֹד לִפְנֶיךָ שְׁעָה אַחַת.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הָרוּפָא לְכָל-בָּשָׂר וּמַפְלִיא לַעֲשׂוֹת:**

מקורות ומקבילות

שחרית לת"צ. שנה"ל, סדר תענית, ס' רסט; סה"ת, ס' לא.
יטול מים. צבלי שנת, דף קט ע"א; רלו סרע"ג ח"א, ס' א;
סה"ת ס' א. נטילה קודם לזכרה. ע"פ גאה"ל א"ח, ס' ד,
ס"ק א. על ראשי אצבעותיו. ע"פ שנה"ל, סדר תענית,
ס' רסט; סה"ת ס' ס, ענין יוס ח"ב. השלמת מאה זכרות.
צבלי מנחות, דף מג ע"ב; פסקי רי"ד; צעה"ט ד' ו, א; סרע"ג
ח"א, ס' א; פסז"ו צמ", דף קיג ע"ב; פסקי רי"ד כחוצות דף
ח ע"א; פסקי רי"א"ז עמ"ס זכרות, פ"ט ה"ג אות יז; שנה"ל,
ענין תפילה, ס' א; סה"ת ס' א, ענין מאה זכרות וס' ס,
ענין יוס ח"ב; מח' פרס, דף יב ע"א; גאה"ל א"ח, ס' מו. ק' זכרות צט"ב. ע"פ שנה"ל, סדר תענית, ס' רסט; סה"ת, סדר
ת"צ, ס' לא. כל זכרה פותחת בשם ומלכות. רלו ירושלמי זכרות פ"א, ה"ה; צבלי זכרות, דף מ ע"ב; מד' שו"ט טז, ח; רלו
פסקי רי"ד; פסקי רי"א"ז עמ"ס זכרות, פ"ו ה"ג אות ד; שנה"ל, סדר זכרות, ס' קסה; רע"ב זכרות פ"ט, מ"א. נטילת ידים.
צבלי זכרות, דף ס ע"ב; סרע"ג ח"א, ס' א; סד' רס"ג עמ' פח; סה"ת ק ענין נטילת ידים; שנה"ל, ענין תפילה, ס' א וסדר
תענית, ס' רסט; סה"ת ס' א, ענין מאה זכרות וס' ס, ענין יוס ח"ב; סה"ת ס' א. ברוך אתה ה' ח' קיט, יב. מלך
העולם. ע"פ ירמ' י, י; ח' י, כז. אשר קדשנו במצוותיו. ס' מל"ה, פר' לו, ד"ה ולפיכך חייבין. וזונו. צבלי זכרות, דף כג
ע"א, ע"פ דב' יז, א; ר"ח עמ"ס שנת, דף כג ע"א; ילקו"ש חורה, רמז תקק"א, ד"ה ועשית; שנה"ל, ענין שנת, ס' נט. אשר
יזר. ע"פ זר' א, כז, א; מדת"ג (וורשא), פר' שמיני, ס' ח; ירושלמי זכרות פ"ט, ה"ה; צבלי זכרות, דף ס ע"ב; סרע"ג ח"א,
ס' א; סד' רס"ג, עמ' פח; סה"ת ק ענין נטילת ידים; שנה"ל, ענין תפילה, ס' א; סה"ת ס' א, ענין מאה זכרות. האדם
נחמיה. חוס' זכרות, דף ס ע"ב, ד"ה אשר; וראו שנה"ל, ענין תפילה, ס' ג, וגם מה ש' בשם אחיו רצב"ה. וברא בו נקבים
נקבים. ע"פ יח' כה, יג; צבלי ז"ב, דף עה ע"א; ילקו"ש יח', רמז שסז, ד"ה צעדן. חלולים חלולים. סרע"ג ח"א, ס' א; מח'
פרס, דף יג ע"ב. כתב הדמשה"ה א"ח, ס' ו; דלשון חללים, הוא ג"כ לשון הריגה, כמו בחלל חרב, צמ' יט, טז, ע"כ יש לומר
חלולים, שהוא לשון חלול ממש. גלוי וידוע לפני כסא כבודך. ע"פ ירמ' כג, כד; דני' ג, כב; לשון חכמים בהרבה מקומות, כמו:
צבלי זכרות, דף ס ע"ב; ויק"ר (מרגליות), פר' אמור, פר' כט; אסת"ר, פר' ח, ס' ז. שאם יפתח... או יסתם. גאה"ל א"ח, ס'
ס' ו, ס"ק א, בשם הר"ף, רש"י ורא"ש. אין כל בריה יכולה לעמוד. צמח' רומניא, דף ו ע"א, הנוסח 'אין שום בריה יכולה
להתקיים'. שעה אחת. ע"פ רי"ף זכרות, דף מד ע"א; רמב"ם הל' תפילה פ"ו, ה"ה; רא"ש זכרות פ"ט, ס' כב; מח' פרס,
דף יד ע"א. וראו מ"ש בהערות. הרופא לכל בשר. ע"פ דב' לב, לט; מש' ד, כב; מח' פרס, דף יד ע"א. ומפליא לעשות. שופ'
יג, יט; זר' פר' זרעית, פר' א, ס' ג; רלו שנה"ל, ענין תפילה, ס' ג, מה ש' בשם רש"י.

ח"ג והערות

חלולים חלולים. ב"ה במח'. והגיר' בגמ' שלפנינו,
זכרות, דף ס ע"ב, 'חללים חללים' (הניקוד ע"פ לו"א
ס' ח), וכך גם גרס רש"י. אולם הר"ף דף מד ע"א,
והרא"ש פ"ט, ס' כב, גרסו בגמ' שניהם יחדיו: 'חלולים
חלולים', וכן גרס בפסקי רי"ד, בגמ'. שעה אחת. לא
נמצא במח' רמ"ו. ובספר תשב"ץ קטן, ס' רטז, כתב
מפורש שאין לאמרו.

אֱלֹהֵי. נִשְׁמָה שְׁנַתָּת בִּי טְהוּרָה. אַתָּה בְּרֵאתָה בִּי. אַתָּה
נִפְחַתָּה בִּי. וְאַתָּה מְשַׁמְרָה בְּקִרְבִּי. וְאַתָּה עֲתִיד
לְטַלֵּה מִמֶּנִּי. וְאַתָּה עֲתִיד לְהַחְזִירָה בִּי לְעֵתִיד לָבוֹא. אֱלֹהֵי
כָּל־זֶמֶן שֶׁהַנִּשְׁמָה בְּקִרְבִּי מוֹדָה (הַנְּשִׁים אוֹמְרוֹת: מוֹדָה) אֲנִי לְפָנֶיךָ
יְהוָה אֱלֹהֵי וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתַי. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. הַמַּחְזִיר נְשָׁמוֹת
לְפָגְרִים מֵתִים:

כשנכנס לבית הכנסת יאמר:

שׁוֹיִתִּי יְהוָה לְגַגִּי תָמִיד. כִּי מִיָּמֵי בֶל־אָמוּט:
וְאֲנִי בְּרַב חֶסֶדְךָ אָבוֹא בֵּיתְךָ אֶשְׁתַּחֲוֶה אֶל־הֵיכַל־קֹדֶשְׁךָ
בִּירְאָתְךָ: מֵה־טָבוֹ אֶהְיֶה יַעֲקֹב מְשַׁכְּנֶתְךָ יִשְׂרָאֵל:
אָבוֹאָה לְמִשְׁכְּנֹתֶיךָ. אֶשְׁתַּחֲוֶה לַהֲדוֹם רַגְלֶיךָ: וְאֲנִי תַפְלִיתִי־לְךָ!
יְהוָה עַת רָצוֹן אֱלֹהִים בְּרַב־חֶסֶדְךָ עֲנֵנִי בְּאַמֶּת יִשְׁעֶךָ:

סדר ברכות השחר

אומרים ביחיד ברכות השחר ופרשת התמיד ואין אומרים כל דבר אחר עד ברוך שאמר
ויתחיל החזן זמירות מברוך שאמר בקול רם.

מקורות ומקבילות

אלהי נשמה. שבה"ל, ענין תפילה, סי' א'; סח"ר סי' א', ענין
מאה ברכות; מעשי ה', מעשי בראשית, פ"ט, ד"ה והנה אומנם.
נוסח הנרקה. ט"פ בצלי ברכות, דף ס ע"ב; רי"ף; פסקי רי"ד;
סרע"ג ח"א, סי' א'; תשרי רנ"ג, חו"ה סי' ט; פסקי רי"א;
ברכות, פ"ט, ה"ג, אות טז; ס' הכחרי, מאמר א', אות קטו.
אינה פותחת ב'צריך'. חוס' עמ"ס פסחים, דף קד ע"ב, ד"ה
כל; ראו שבה"ל, ענין תפילה, סי' ב, וגם מה שכ' בשם אחיו
רצ"א. נשמה שמתה כי טהורה. בצלי ברכות, דף י ע"א; שבת
דף קנז ע"ב. אלה בראת בני. ע"פ זכ' יב, א'. אלה נפחת
בני. ע"פ בר' ב, ז. משמרה בקרבי. ע"פ תה' קכא, ז. עתיד
לטולה ממני. ע"פ קה' יב, ז. לעתיד לנצח. לשון חכמים בהרבה
מקומות, כמו: משנ' מו"ק פ"ג, מ"ט; תוספתא יומא, פ"ב, ה"ז;
ירושלמי ברכות, פ"א, ה"ו; בצלי ברכות, דף ד ע"א; ב"ר פרי

ח"נ והערות

אלהי. הה"א בפתח, ע"פ עזר' ט, ו. שנתת בי. במח'
רמ"ז ובולוניה: שְׁנַפְחָתָּ בִּי. טהורה. ללא תיבת 'היא'.
וכי"ה בבבלי ברכות, דף ס ע"ב, ובפסקי רי"ד. בראתה
בני. במח' רמ"ז: יִצְרַתָּה בִּי. במח' חלב: 'בראתה. אתה
יצרתה'. ואתה עתיד לטלה. במח' רמ"ז ובולוניה:
יִצְרָתָה נִשְׁלָה. להחזירה בני. במח' רמ"ז ובולוניה:
'להחזירה בְּקִרְבִּי. הנשים אומ' מוֹדָה. לא נמצא
במח' רמ"ז, בולוניה ושר"ל. ואין אומרים כל דבר
אחר. ראו שבה"ל, סדר תענית, סי' רסט, 'הלכך מברך
ברכת התורה וקורא בפרשת תמיד בלבד'.

כ"ז שהנשמה בקרבי מודה אני. ע"פ תה' קטו, חידו'. המחזיר נשמות. דצ"ר פרי' שופטים, פרי' ה',
סי' טו, ע"פ ישע' מב, ה; מד' שו"ט (בציר), מח' ז, ח (ו, ט); תדא"ר פרי' ית, ד"ה שמעוני אחי. לפגרים מתים. ע"פ מ"ב
יט, לה; ישע' לו, לו. שויתי ה'. תה' טז, ח. ואני צריך חסדך. תה' ה, ה; סרע"ג ח"ב, סי' קמט; סרע"ג ריש סי' תח; כלבו
סי' פז; סה"ת סי' ב. מה טובו. צמ' כד, ה; סרע"ג ח"ב, סי' קמט; סרע"ג סי' תח; סה"ת סי' ב. ראו בצלי סנהדרין, דף קה
ע"ב. אבואה למשכנותיך. ע"פ תה' ה, ת. ואני תפילתי לך. תה' סט, יד; סרע"ג סי' תח. ופרשת התמיד. ע"פ שבה"ל, סדר
תענית, סי' רסט. ואין אומרים וכו' מנצח שאמר. ע"פ סח"ר סי' ס, ענין יום ת"צ; סה"ת, סדר ת"צ, סי' לא. ויתחיל החזן

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַנוֹתֵן לַשִּׁכּוֹי בֵּינָה
לְהִבָּחִין בֵּין יוֹם וּבֵין לַיְלָה:**

נוסח מחזור רמ"ו ושו"ע (סי' מו, ד):

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
מֶלֶךְ הָעוֹלָם שְׁלֹא
עָשִׂי גוֹי:**

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
מֶלֶךְ הָעוֹלָם שְׁלֹא
עָשִׂי עֶבֶד (נ"א: עֶבֶד הַנָּשִׁים
אומרות: שְׁפָחָה):**

נוסח מחזור בולוניא ושד"ל:

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
מֶלֶךְ הָעוֹלָם שְׁלֹא
עָשִׂי עֶבֶד (נ"א: עֶבֶד הַנָּשִׁים
אומרות: שְׁפָחָה):**

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
מֶלֶךְ הָעוֹלָם שְׁעָשִׂי
יִשְׂרָאֵל:**

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שְׁלֹא עָשִׂי אִשָּׁה
(הנשים אומרות: שְׁעָשִׂי כְּרָצוֹנוֹ):**

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם פּוֹקֵחַ עֲוֹנוֹת:

ח"ג והערות

הנותן לשכוי בינה. לדעת הר"ף וסיעתו, הגירסא בגמ' היא 'שנתן לשכוי בינה'. אמנם לדעת הרע"ג והרמב"ם הנוסח הוא: 'הנותן לשכוי בינה, וכן מובא בפס' ריא"ז, במח' פרס, דף יג ע"א ובמח' רומניא, דף ו ע"א. שלא עשני גוי. במח' רמ"ז הנוסח הוא: 'שלא עשני גוי, ובמח' בולוניא: 'שְׁעָשִׂינִי יִשְׂרָאֵל, אולם הנוסח המקורי לפי מנהג בני רומה כמנהג א"י היה: 'שעשיתני ישראל ולא גוי' (עי' למשל סי' כמנהג בני רומה משנת כ"ה 1265, כתבייד פריס, הספריה הלאומית, מס' 599, ועוד), ובמח' רמ"ז ברכת 'שלא עשני גוי' קודמת לברכת 'שלא עשני עבד' וכן בתוספתא ברכות ו, יח. במח' בולוניא הסדר הפוך וכן כתב בפ' קד"א (עבד, גוי, אשה), אולם בשו"ע או"ח מו, ד כתב כמח' רמ"ז וכן צ"ל. הנשים אומ' שְׁעָשִׂינִי כְּרָצוֹנוֹ. כ"ה במח' שד"ל, אבל איננו במח' רמ"ז, בולוניא ורומניא.

אומרות. טור או"ח, סי' מו; אבודרהם, ברכות השחר. שעשני ברכות, דף ס ע"ב; סרע"ג ח"א, סי' א; סדור רס"ג עמ' פח.

מקורות ומקבילות

זמירות מנצח שאלה. ע"פ שצה"ל, סדר חגיגות, סי' רסט; סת"ר סי' ס. הנותן לשכוי בינה. ע"פ או"י לח, לו; ראו צבלי ר"ה, דף כו ע"א. ע"פ צבלי ברכות, דף ס ע"ב; סרע"ג ח"א, סי' א; סדור רס"ג עמ' ג; רמב"ם הל' תפילה, פ"ז, ה"ה; פסקי ריא"ז עמ"ס ברכות, פ"ט ה"ג אות טז; סת"ר סי' א. שלא עשני גוי. ע"פ ישע' מ, ח; תוספתא ברכות פ"ו, ה"ח; סרע"ג ח"א, סי' א; ע"פ סדור רס"ג עמ' ג; ברכות, דף מד ע"ב; רמב"ם הל' תפילה, פ"ז, ה"ו; שצה"ל, ענין תפילה, סי' א; סת"ר סי' א, ענין מלאה ברכות. עשני. עשני רומניא: 'שְׁעָשִׂינִי, וכן צבלי. עשני עבד. צבלי מנחות, דף מג ע"ב; סרע"ג ח"א, סי' א; ע"פ סדור רס"ג עמ' ג; רמב"ם הל' תפילה, פ"ז, ה"ו; שצה"ל, ענין תפילה, סי' א; סת"ר סי' א, ענין מלאה ברכות. צמח' פרס, דף יד ע"ב: 'שלא שְׁעָשִׂינִי עבד'. שלא עשני שפחה. ראו סדור יעב"ז ח"א, דף סג ע"א. שעשני ישראל. צבלי מנחות, דף מג ע"ב. עשני אשה. תוספתא ברכות פ"ו, ה"ח; סרע"ג ח"א, סי' א; ע"פ סדור רס"ג עמ' ג; רמב"ם הל' תפילה, פ"ז, ה"ו; שצה"ל, ענין תפילה, סי' א; סת"ר סי' א, ענין מלאה ברכות. הנשים כרצונו. ע"פ יונה א, יד. פוקח עוונות. ע"פ תהי קמו, ח; צבלי

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָהוּה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הַמְכִּין מַצְעַד־יִגְבֵּר:
בְּרוּךְ אַתָּה יְיָהוּה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אוֹר יִשְׂרָאֵל
בְּגִבּוֹרָה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. עוֹטֵר יִשְׂרָאֵל
בְּתַפְאֲרָה:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשִׂיתָ לִּי כָּל-צְרָכִי:

ח"נ והערות

ממזר אסורים. ע"פ תה' קמו; ה' צבלי ברכות, דף ט"ז; סדר רס"ג עמ' פח. **מגביה שפלים.** ע"פ חו"ה, יא; סהצ"ר; סרע"ג ח"ה, ס"א; ה' סדר רס"ג עמ' פח; סמ"ק מלוה קמה; ס"ל גדולת ס"ר א' פ"ט ד"ה כד; שבה"ל, ענין תפילה, ה' סדר רס"ג עמ' פח; ה' סהצ"ר, ס"א; ענין מזהה ברכות. **הכונן יוצק בת.** ממזר' ד' סהצ"ר, ס"א; פט; ב"ח חו"ה, ס"א מו, ס"ב ט, בשם הקדמונים; ע"פ ישע' מ, כט; וע"פ מדה"ה סה, ג. **מלכיש ערומים.** צבלי ברכות, דף ט"ז; סרע"ג ח"ה, ס"א; ה' סדר רס"ג עמ' פח; ענין תפילה, ה' סהצ"ר, ס"א; ענין מזהה ברכות. **הוא צבלי סוטה,** דף קד ע"ז; מדה"ה פרי חומר, כ; ילק"ש; תהלים, רמז תתמ, ד"ה כי מי בשחק. **זוקף כפופים.** ע"פ תה' קמו; ה' צבלי ברכות, דף ט"ז; סרע"ג ח"ה, ס"א; ה' סדר רס"ג עמ' פח; שבה"ל, ענין תפילה, ה' סהצ"ר, ס"א; ה' סהצ"ר, ס"א; ענין מזהה ברכות. **רוקע הארץ.** ע"פ תה' קמו; ה' צבלי ברכות, דף ט"ז; סרע"ג ח"ה, ס"א; ה' סדר רס"ג עמ' פח; שבה"ל, ענין תפילה, ס"א; ה' סהצ"ר, ס"א; ה' סהצ"ר, ס"א; ענין מזהה ברכות. **המזין מלכיש** **גבר.** ע"פ תה' לו, כג; צבלי ברכות, דף ט"ז; וצר"ף; סרע"ג ח"ה, ס"א; ה' סדר רס"ג עמ' פח; שבה"ל, ענין תפילה, ס"א; ה' סהצ"ר, ס"א; ה' סהצ"ר, ס"א; ענין מזהה ברכות. **המזין מלכיש** **שטר שרול תפארת.** ע"פ ישע' מ, כט; ה' צבלי ברכות, דף ט"ז; סרע"ג ח"ה, ס"א; ה' סדר רס"ג עמ' פח; שבה"ל, ענין תפילה, ס"א; ה' סהצ"ר, ס"א; ה' סהצ"ר, ס"א; ענין מזהה ברכות.

מתיר אסורים. במח' רמ"ו ברכות מתיר אסורים ומגבית שפלים באות לאחר ברכת ז'וקף כפופים'. הנותן ליעף כח. ברכה זו איננה במח' הקדומים ולא הוזכרה בתלמוד והיא תקנת הגאונים. בשו"ע אורח סי' מו, סי', כתב: יש נוהגין לברך הנותן ליעף כח, ואין דבריהם נראים. שעשית לי כל-צרכי. במח' רמ"ו ובולגוניה: יש שאין מברכים 'שעשית לי כל צרכי', מכיון שהולכים יחפים ומקור דבריהם בסה"ת סי' לא. אמנם בשב"ה,ל, סדר תענית, סי' רסט, כתב: 'אע"פ שהולכין יחפים מברכין 'שעשית לי כל צרכי' לפי דברי בעל הדברות ז"ל, מפני שבידו לרשוותו לעולם מפני סכנת עקרב', וכ"כ בסת"ר סי' ס, ענין יום ט"ו. ברכות 'שעשית לי כל-צרכי'. במח' רמ"ו ברכה זו באה לאחר ברכת 'המכנין מצעדי גברי צרכי'. במח' רמ"ו ובולגוניה: 'צרכי'. במח' שד"ל: 'צרכי'.

"ר סי' א, ענין מאה זכרות **אוזר ישראל**. ע"פ ירמ' יג, יא; ; שבה"ל, ענין תפילה, סי' א; סת"ר סי' א, ענין מאה זכרות. ע"פ סדור רס"ג עמ' פט. **שעשית לי**. ע"פ צבלי זכרות, 97

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הַמַּעֲבִיר חֻבְלֵי שָׁנָה
מֵעֵינֵי וּתְנוּמָה מֵעַפְעָפִי:**

**יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ. יְהוָה אֱלֹהֵי וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵי שְׁתַּרְגִּילֵנִי
לְדַבֵּר מִצְוָה. וְאַל-תִּרְגֵּלֵנִי לְדַבֵּר עֲבָרָה וְעוֹן. וְהַשְׁלֵט
בִּי יֵצֶר טוֹב. וְאַל-תִּשְׁלֹט בִּי יֵצֶר רָע. וְחֻזְקִי בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן
חֻלְקִי בְּתוֹרָתְךָ. וְאַל-תִּבְיַאֲנִי לַיָּדִי חֹטֵא וְלֹא-לַיָּדִי נִסְיוֹן
וְלֹא-לַיָּדִי בְּזִיוֹן. וְכוּף יֵצֶרִי לְהִשְׁתַּעֲבֹד לָךְ. וְהַכְנַע עֲרֻפִּי
לְשׁוֹב אֵלֶיךָ. וְחַדֵּשׁ כִּלְיוֹתֵי לְשׁוֹמֵר פְּקוּדֶיךָ. וּמַל אֶת-לִבִּי
וְאֶת-לִבִּי זֶרְעִי לְאַהֲבָה וּלְיִרְאָה אֶת-שְׁמֶךָ. וְלַעֲשׂוֹת הַטוֹב
וְהַיָּשָׁר בְּעֵינֶיךָ. וְקִרְבֵּנִי לְכָל-מַה-שְּׁאַהֲבָתְךָ. וְרַחֲקֵנִי מִכָּל-מַה-
שְּׁשָׁנְאָתְךָ. וְקִים עָלַי וְעַל-זֶרְעִי וְעַל-זֶרַע זֶרְעִי מִקְרָא שְׁכָתוֹב.
וּמַל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת-לִבְּךָ וְאֶת-לִבִּי זֶרְעֶךָ לְאַהֲבָה
אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל-לִבְּךָ וּבְכָל-נַפְשְׁךָ לְמַעַן חַיֶּיךָ. וְאַנִּי
זֹאת בְּרִיתִי אוֹתָם אָמַר יְהוָה רוּחִי אֲשֶׁר עָלֶיךָ וּדְבָרִי**

ח"ג והערות

המעביר חבלי שינה. במח' רמ"ו, ברכת המעביר חבלי שנה עד הגומל חסדים טובים לעמו ישראל, באה לאחר 'אלהי נשמה' ובראש ברכות השחר. לאהבה. תיבה זו לא נמצאת במח' רמ"ו. וקרבני לכל מה. הקטע מתיבת 'וקרבני' עד 'ששנאת', לא נמצא במח' רמ"ו.

מקורות ומקבילות

ס ע"ג; סרע"ג ח"א, ס' א; סדו' רס"ג עמ' פח; רי"ף עמ"ס ברכות, דף מד ע"ב; רח"ש פ"ט, ס' כג; רמב"ם הל' תפלה, פ"ז, ה"ו מחו"ו ס' פט; סד"ר ס' ו. יש שגרסו 'שעשה לי', אבל במח' הנוסח כמנהגו 'שעשית לי', וכן איתא ברי"ף, ברא"ש וצרמז"ס. בס' שצה"ל, ענין תפילה, ס' א ח' ח' הנוסח 'שלא חסר מזרכי כלום', וכן בסת"ר ס' א, ענין מלה ברכות. אמנם בצה"ל סדר תענית ס' רסט, וכן בזה"ל יוה"כ ס' שט, הנוסח הוא: 'שעשית לי כל זרכי'. ברכת 'שעשית לי' בצה"ל.

שצה"ל, סדר תענית, ס' רסט. ראו בצה"ת, ס' לא; שט"ס ס' מו, אות יב. כל זרכי. ע"פ דה"צ ב, טו. **המעביר חבלי שינה.** בצלי ברכות, דף ס ע"ג; סרע"ג ח"א, ס' א; סדו' רס"ג עמ' פח; שצה"ל, ענין תפילה, ס' א; סת"ר ס' א, ענין מלה ברכות; ראו מח' רומניא, סוף דף ו ע"א; מח' פרס, דף יד ע"א. **שנה מעיני ותנומה מעפעפי.** ע"פ מש' ו, ד. **יהיר מלפניך ה'.** ע"פ מש' ח, לה; בצלי ברכות, דף ס ע"ג; מוצא בסרע"ג ח"א, ס' א, ובסדו' רס"ג עמ' פח בקיזור. במח' פרס, דף יד ע"א, תחילת הברכה וסופה דומות, אמנם התוספת שזאמלע איננה. **כלשון יחיד.** בצלי ברכות, דף ס ע"ג; סרע"ג ח"א, ס' א; ראשונים; מח' פרס, דף יד ע"א; כ"ה במח' רומניא, דף ו ע"ב. **שתרגילי לדבר מלה.** ע"פ תה' קוט, מד; כ"ה במח' רומניא, דף ו ע"ב. **יאר רע.** ע"פ ברא' ח, כא; בצלי סוכה, דף נב ע"א; ספרי דב', פרי' עקב, סוף פ' מה; ב"ר פרי' נח, לה, ס' י; מנחת' (וורשא), פרי' בראשית, ס' ז. **וחזקני במצותיך.** ע"פ יהו' א, ז. **ותן חלקי בתורתך.** ע"פ משנ' אבות פ"ה, מ"כ; ירושלמי ברכות פ"ד, ה"ב. **ולא לידי נסיון.** ע"פ בצלי סנהדרין, דף קז ע"א; ילקוט' ש"ב, ריש רמח קמח; מש"ט (צובה), פרי' שמואל, פ"ב, ס' טו. **והכנע ערפי.** ע"פ דב' י, טו. **לשוב אליך.** ע"פ ירמ' ג, יד. **לשמור פקודיך.** ע"פ תה' קוט, ד. **ומול את לבבי.** ע"פ דב' ל, ו. **לאהבה וליראה את שמך.** ע"פ דב' י, יב. **ולעשות הטוב.** ע"פ דב' יב, כח. **וקרבני לכל מה שאהבת וכו'.** ע"פ ירושלמי ברכות פ"ד, ה"ב. **ומל ה' דב' ל, ו.** ואני זאת בריתי. ישע' נט, כא.

אֲשֶׁר-שָׁמַתִּי בְּפִיךָ לֹא-יָמוּשׁוּ מִפִּיךָ וּמִפִּי זֶרַעַךְ וּמִפִּי זֶרַע
 זֶרַעַךְ אָמַר יְהוָה מִעַתָּה וְעַד-עוֹלָם. וְנוֹדַע בְּגוֹיִם זֶרַעַם
 וְצִאֲצָאֵיהֶם בְּתוֹךְ הָעַמִּים כָּל-רְאִיֵּיהֶם יִכְרֹס כִּי הֵם זֶרַע
 בְּרַךְ יְהוָה: לֹא יִיגְעוּ לָרִיק וְלֹא יֵלְדוּ לְבִהְלָה כִּי זֶרַע בְּרוּכִי
 יְהוָה הֵמָּה וְצִאֲצָאֵיהֶם אִתָּם: וְהָיָה טָרַם-יִקְרָאוּ וְאֲנִי אֶעֱנֶה
 עוֹד הֵם מְדַבְּרִים וְאֲנִי אֶשְׁמַע: כִּי אֶצְקֵם מִים עַל-צִמָּא וְנוֹזְלִים
 עַל-יִבְשָׁה אֶצְקֵם רוּחִי עַל-זֶרַעַךְ וּבִרְכָתִי עַל-צִאֲצָאֵיךָ: וְצִמְחוּ
 בְּבֵין חֲצִיר כְּעֶרְבִים עַל-יְבֵלֵי-מִים: זֶה יֹאמַר לַיהוָה אֲנִי וְזֶה
 יִקְרָא בְּשֵׁם-יַעֲקֹב וְזֶה יִכְתֹּב יְדוֹ לַיהוָה וּבְשֵׁם יִשְׂרָאֵל יִכְנֶה:
 וְהָיָה כַּחוֹל זֶרַעַךְ וְצִאֲצָאֵי מַעֲיָךְ כַּמַּעַתִּי לֹא-יִכָּרֵת וְלֹא-יִשְׁמַד
 שְׁמוֹ מִלְּפָנָי: וְתִהְיֶה לִּי לְמִשְׁגָּב וּמִבְטָח וּמִגְדָּל-עֹז וּבֵית
 מְצוּדוֹת לְהוֹשִׁיעֵנִי וּלְהַצִּיל נַפְשִׁי מִשַּׁחַת וּמִכָּל-צָרָה וּתְנִנִּי
 (הַיּוֹם וּבְכָל-יוֹם). לֶחֶן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינִי
 כָּל-רֹאִי. וְגִמְלָנִי חֲסִדִּים טוֹבִים. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. גּוֹמֵל
 חֲסִדִּים טוֹבִים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ. יְהוָה אֱלֹהֵי וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתַי. שְׁתַּצִּילָנִי הַיּוֹם
 וּבְכָל-יוֹם מֵעֲזִי פָנִים וּמַעֲזוֹת פָּנִים. וּמִיֶּצֶר הָרָע וּמֵאָדָם
 רָע. וּמִחֶבֶר רָע. וּמִשְׁכַּן רָע. וּמִלְשׁוֹן הָרָע וּמִשְׁטָן הַמִּשְׁחִית.

מקורות ומקבילות

ומודע בגוים זרעם. ישע' סא, ט. לא ייגעו לריק. ישע' סה, כג.
 והיה טרם יקראו. ישע' סה, כד. כי אצק מים על צמא. ישע'
 מד, גרה. ויהי כחול זרעך. ישע' מח, יט. ותהיה לי למשגב.
 ע"פ תה' לד, כב. ומנצחת. ע"פ ירמ' ח, ז. ומגדל עוז. ע"פ
 תה' סא, ד. ובית מאודות להושיעני. ע"פ תה' לא, ג. ולהציל
 נפשי משחת. ע"פ תה' פו, יג. ומגדל לרה. ע"פ ש"א כו, כד.
 ותנני. צבלי ברכות, דף ס ע"ב. לחן. ע"פ מש' ג, ד. וגמלני
 חסדים טובים. ע"פ תה' קוט, ח. גומל. ע"פ ישע' סג, ז.
 יהי רצון מלפניך ה'. ע"פ מש' ח, לה; צבלי ברכות, דף טז ע"ב.
 עזי פנים. ע"פ ירמ' ג, ג. עוזות פנים. ע"פ מש' כא, כט.
 פח' עקב, סוף פח' מה; צ"ר פח' נח, פח' לד, סי' י; מדת"נ (וורשא), פח' בראשית, סי' ז. ומאדם רע. ע"פ תה' קמ, ב. ומחבר
 רע ומשכן רע. ראו משנ' אבות פ"א, מ"ז; צמוד"ר פח' קורח, פח' סי' ה. לשון הרע. ע"פ תה' לד, יד.

ח"נ והערות

היום ובכל יום. תיבות הללו אינן במח' רמ"ו, בולוניא,
 רומניא ופרס, דף יד ע"א. גומל חסדים טובים. בכ"י
 פרמה 1898 ובמח' רומניא, החתימה ללא תיבות 'לעמו
 ישראל'. יר"מ ה' או"א שתצילני. במח' רמ"ו לא
 נמצא כל הקטע הזה. ומאדם רע. במח' בולוניא
 נוסף: 'מעין הרע ומדינה של-גיהנם'.

יזר רע. ע"פ צר' ח, כא; צבלי סוכה, דף גב ע"א; ספרי דב',
 פח' עקב, סוף פח' מה; צ"ר פח' נח, פח' לד, סי' י; מדת"נ (וורשא), פח' בראשית, סי' ז. ומאדם רע. ע"פ תה' קמ, ב. ומחבר
 רע ומשכן רע. ראו משנ' אבות פ"א, מ"ז; צמוד"ר פח' קורח, פח' סי' ה. לשון הרע. ע"פ תה' לד, יד.

וּמְדִין קֶשֶׁה וּמִבְּעַל דִּין קֶשֶׁה. בֵּין שְׁהוּא בֶן-בְּרִית וּבֵין שְׁאִינוּ
בֶן-בְּרִית וּמְדִינָה שְׁלִי-גִיהָנָם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
וַיַּצְנֵנוּ עַל-דְּבָרֵי תוֹרָה: (ו)הָעֶרֶב גָּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
אֶת-דְּבָרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ. וּבְפִיפּוֹת עֹמֶךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל. וְנִהְיָה
אֲנַחְנוּ וַיַּצְאֵנוּ (וַיַּצְאֵנוּ וַיַּצְאֵנוּ) וַיַּצְאֵנוּ עִמָּךְ בֵּית
יִשְׂרָאֵל. כָּלָנוּ יִרְאֵי שְׁמֶךָ. וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לְשִׁמְךָ. בָּרוּךְ אַתָּה
יְהוָה. הַמְלַמֵּד תוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ
מִכָּל-הָעַמִּים. וְנָתַן לָנוּ אֶת-תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה.
נֹתֵן הַתּוֹרָה:

ח"ג והערות

על דברי תורה. כ"ה במח' רומניא, דף ו ע"ב, בגאונים
ובחלק מהראשונים. הערב. במח' רמ"ז ובולוניא
'הערב' ללא וי"ו, וכן מובא בפסקי רי"ד ברכות, דף יא,
ע"ב, ובפסקי ריא"ז ברכות פ"א, ה"א, אות יח. בפירוש
קד"א על אחר כתב שזו מחלוקת הראשונים: לר"ת בוי"ו
(ע"פ תוס' ברכות דף מו, ע"א), וכן במח' פרס, דף טו
ע"א. ואילו הרמב"ם מנחה ברכה בפני עצמה וכן עיקר.
מכיון שהלשון משתנה ומדבר להבא וכן נוהגין לומר
ללא וי"ו. וראו בספר שבה"ל, ענין תפילה, שבולת א,
ובסתר, סי' א, ענין מאה ברכות, דכתבו בפירוש שברכת
התורה הרי הם ג' ברכות. אולם עיין שו"ע (או"ח סי'
מ"ז סי') וברמ"א ובמשנ"ב מה שכתבו שם. וצאצאי
צאצאינו. כה"ג במח' רומניא. במח' רמ"ז, בולוניא
ושד"ל, תיבות אלו אינן. ועיינו שו"ע או"ח סי' מו, סי'
ובמשנ"ב סי' ט' בשם המ"א שאין צריך לומר תיבות
אלו. תורתך לשמדה. בגמ' ליתא תיבת 'לשמדה', אמנם
כבר העיר ע"ז הרעק"א בגליון הש"ס, שהרי"ף כן גרס
זאת, וכן הוא מנהגו.

מקורות ומקבילות

בן ברית. שור' בלשון חכמים הרבה פעמים, כמו: תוספתא
סנהדרין פ"א, ה"ד; מכו"ל דר"י, פ"ר' משפטים, מס' דכספא,
פ"ר' כ, ד"ה מדבר; ספרא, פ"ר' אחרי מות, פ"ר' ח, פ"א, סי' א.
ומדינה של גיהנם. לשון חכמים בהרבה מקומות, כמו: פדר"א
פ' ג, מס' דרך ארץ פ"ז, ה"כ; צצלי צרכות, דף סא ע"א;
מתע"ד פ"ג, פ"ג. צרכת התורה אחר יסוד. ראו סי' יע"ז
ח"א, דף סד ע"א; חיי"א ח"א, כלל ט, סי' ג. צרכת צנו"ג.
ע"פ שצה"ל, סדר תענית, סי' רסט, ראו מש"כ צצס הגאונים
וצכס"ת, סדר ח"ג, סי' לא; סת"ר סי' ס, ענין יוס ח"ג.
צרכת התורה. צצלי צרכות, דף יא ע"ב; ע"פ סרע"ג ח"א,
סי' ג; סדו' רס"ג עמ' שנה; שצה"ל, ענין תפילה, סי' א,
וכי' ה; סת"ר סי' א, ענין מאה ברכות. ראו פסקי רי"ד כתובות
דף ח ע"א. צרכת, פ"ר' התמיד ואח"כ צ' כהניס. ראו
סי' האשכול (אלבק), ה' פסד"ז, דף ה, ע"א; מח' פרס, דף
טו ע"א-טז ע"א. על דברי תורה. סרע"ג ח"א, סי' ג; סדו'
רס"ג עמ' שנה; תשו' רמ"ג או"ח סי' ט; פסקי רי"ד עמ"ס
צרכות, דף יא ע"ב; פסקי ריא"ז צרכות, פ"א, ה"א, אות יח.
צמח' פרס, דף טו ע"א: 'לעסוק בקל דברי תלמוד תורה וקל'קה'.
צפיתו. ע"פ ישע' נט, כא. עמך בית ישראל. ע"פ יחז' לד, ל.
ואצאנו לאצאנו. פסקי רי"ד עמ"ס צרכות, דף יא ע"ב; פסקי
ריא"ז צרכות, פ"א, ה"א, אות יח. וראו צ"ח או"ח סי' מז
סק"א; מח' פרס, דף טו ע"א. יראי שמך. תה' סא, ג. יראי

שמך... תורתך. ע"פ צצלי שנת, דף לא ע"א, 'אדם שיש בו תורה ואין בו יראת שמים, דומה...'; שמו"ר פ"ר' א, סי' טז, 'שכר
היראה, תורה'. ולומדי תורתך לשמה. ספרי דב', פ"ר' עקב, פ"ר' מוא, ד"ה לזהבה, ע"פ דב' יא, יג; מתע"ד פ"א, פ"ג. כ' צצדו'
יע"ז, ח"א, סוף דף סד ע"א, חז"ל, 'הלמד תורה שלא לשמה נוח לו שלא נצרה', ראו צצלי צרכות, דף יז ע"א; ולק"ש
תה', רמח"ת. וא"כ תוצת 'תורתך' איננה סוף הצרכה, ולכן אין לה דין של מפסוק, ומפני זה התירו מנוקדת בשוא ולא בסגול.
המלמד תורה לעמו ישראל. ע"פ שמ' כד, יב; מלא' ג, כב; מדת"ג פ"ר' יתרו, סי' טז; ולק"ש ש"ש, רמח"ת, ד"ה מראהו כלצנן;
דני', רמח"ת, סוף ד"ה קדמיתא. צרכת אשר נחר. צצלי צרכות, דף יא ע"ב; סרע"ג ח"א, סי' ג. צחר צנו. ע"פ דב'
ז, ו. ונתן לנו את תורתו. ע"פ שמ' כד, יב; מלא' ג, כב.

וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: צוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ
 אֲלֵהֶם אֶת־קִרְבָּנִי לַחֲמִי לְאִשֵּׁי רִיחַ נִיחָחִי תִשְׁמְרוּ
 לַהֲקָרִיב לִי בְמוֹעֵדוֹ: וְאָמַרְתָּ לָהֶם זֶה הָאִשָּׁה אֲשֶׁר תִּקְרִיבוּ
 לַיהוָה כִּבְשִׁים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם שְׁנַיִם לַיּוֹם עֹלָה תָמִיד:
 אֶת־הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְאֶת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַעֲשֶׂה בֵּין
 הָעֶרְבִים: וְעֹשִׂירִית הָאִיפָה סֹלֶת לְמִנְחָה בָּלוּלָה בְּשֶׁמֶן כָּתִית
 רְבִיעֵת הֶהָיִן: עֹלֹת תָּמִיד תַּעֲשֶׂה בְּהָרְסִי לְרִיחַ נִיחָח אִשָּׁה
 לַיהוָה: וְנִסְכּוֹ רְבִיעֵת הֶהָיִן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד בַּקֹּדֶשׁ הַסֹּף נֶסֶךְ
 שֶׁכֶר לַיהוָה: וְאֶת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַעֲשֶׂה בֵּין הָעֶרְבִים כְּמִנְחַת
 הַבֹּקֶר וּכְנִסְכּוֹ תַעֲשֶׂה אִשָּׁה רִיחַ נִיחָח לַיהוָה:

זמירות

צריך להזהר מלהפסיק בדיבור משמתחיל ברוך שאמר עד סוף י"ח. עומדים ואומרים:

**בָּרוּךְ שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם. בָּרוּךְ אוֹמֵר וְעוֹשֶׂה. בָּרוּךְ גּוֹזֵר
 וּמְקַיֵּם. בָּרוּךְ יֵאל חַי לְעַד וְקִיָּם לְנֶצַח. בָּרוּךְ עוֹשֶׂה
 בְּרָאשִׁית. בָּרוּךְ מְרַחֵם עַל־הָאָרֶץ. בָּרוּךְ מְרַחֵם עַל־הַבְּרִיּוֹת.
 בָּרוּךְ מְשַׁלֵּם שֶׁכֶר טוֹב לִירְאָיו. בָּרוּךְ פּוֹדֶה וּמַצִּיל. בָּרוּךְ**

מקורות ומקבילות

בשנינו סדר. ראו גאה"ל חו"ה, סי' נא, ס"ק א. י' פעמים
 'צרוך'. שבה"ל, ענין תפילה, סי' ז, בשם אחיו רבצ"א. **שאלמר**
 והיה העולם. ע"פ תה"ל, לג, ו-ט; צ"ר פרי בראשית, פ"ר יב,
 סי' י. לשון חכמים בהרבה מקומות, כמו: מכול' דר"י, מס'
 דפסחא, פ"ר יא, ד"ה עד בקר; תוספתא יומא פ"א, ה"ד; ספרא
 פ"ר אחרי מות, פ"ר ט, פ"ג; ירושלמי פאה פ"ד, ה"ב; בבלי
 שבת, דף קלט ע"א. **אומר ועשה**. ע"פ צמ' כג, יט. **גוזר**
 וּמְקַיֵּם. ע"פ חו"י כב, כח; ירושלמי ברכות פ"ט, ה"א; בבלי
 ברכות, דף מ ע"ב; מדרש פ"ר וירא, סי' לו. **אל חי**. יהו'
 ג, י; תה"ל פד, ג. **לעד וקיים לנצח**. ע"פ שמ' טו, יח; ספ"ט
 ת, א; מתע"ד פ"ג, פכ"ג; פס"ו, פ"ר בראשית, פ"ב, סי' ד;
 אה"מ, היכלות, עמ' 111. **עשה בראשית**. ע"פ צ"ר א, א. **ח**.
 מרחם על הארץ. משנ' תענית פ"ב, מ"ד; ירושלמי תענית פ"ב,
 ה"ט. **מרחם על הבריות**. ע"פ תה"ל קמה, ט. **משלם שכר**
 טוב ליראיו. ע"פ תה"ל לא, כ. **פודה ומציל**. ע"פ דני' ו, כח.
 צרוך הוא. ע"פ תה"ל פט, נג.

לימוד נסיוס הצרכות. ירושלמי ברכות פ"א, ה"ה ויהוא שנה
 על אחר; סד' רס"ג עמ' שנה; פסקי ריא"ז עמ"ס ברכות,
 פ"א ה"א אות יח. **סדר קרענות**. בבלי מגילה, דף לא ע"ב.
וידבר ה' צמ' כח, ח"ה. **פרשת התמיד**. סרע"ג ח"א, סי' ב;
 תוס' ע"ז, דף יט ע"ב, ד"ה יטלש; רמב"ם, סד"ה; פסקי ריא"ז
 עמ"ס ברכות, פ"א ה"א אות י"ח; שבה"ל, ענין תפילה, סי' ה;
 סת"ר סוף סי' א; גאה"ל חו"ה, סי' מה, ס"ק א. **להפסיק**
בדיבור. ע"פ פסקי ריא"ז עמ"ס ברכות, פ"ה, ה"א, אות ה;
 שבה"ל, ענין תפילה, סי' ז. וראו בסמנט"ו סי' ג. **צרוך שאלמר**.
 רי"ף עמ"ס ברכות, דף כג ע"א; רא"ש עמ"ס ברכות, פ"ה,
 סי' ה; טור חו"ה, סי' נא, בשם ספר היכלות; שבה"ל, ענין
 תפילה, סי' א, וסי' ז; סת"ר סי' א, ענין מאה ברכות, סי' ב
 ענין הזמירות; סה"ת, סדר ת"צ, סי' לא; מחבר בתדא"ז פ' ד.
הנוסח. סרע"ג ח"א, סי' ט; ע"פ סד' רס"ג עמ' קיה; רמב"ם,
 סד"ה. צמח' פרס, דף יח ע"ב, הנוסח באריות רבה, על פני
 ג' עמ'. אמנם בסופו דף יט ע"ב, דומה לנוסחאותינו, אבל

הוא וברוך שמו. ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם. האל המלך המהלל. המשבח והמפאָר בפי עמו ובלשון כל־חֲסִידיו ועבָדיו. ובשירי דוד עבְדךָ נהִלֵּלךָ יהוה אלהינו ונשבֹּחךָ ונרומֶמְךָ ונגְדִלְךָ ונמְלִיכְךָ. ונזְכִּיר את־שִׁמְךָ מלְכֵנוּ אלהינו יחיד חי העולמים. מלך משבח ומפאָר עַד־עַד שִׁמְךָ הגָּדוֹל. ברוך אתה יהוה מלך מהלל בתְּשֻׁבֹת (נ"א: בתְּשֻׁבֹת):
ע"כ עומדים:

יְהִי כְבוֹד יְהוָה לְעוֹלָם יִשְׁמַח יְהוָה בְּמַעֲשָׂיו: יְהִי שֵׁם יְהוָה מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: מִמְּזֶרֶח־שֶׁמֶשׁ עַד־מְבֹאוֹ מְהִלָּל שֵׁם יְהוָה: רֵם עַל־כָּל־גּוֹיִם יְהוָה עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ: יְהוָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם יְהוָה זְכָרְךָ לְדֹרֹדֹר: יְהוָה בַּשָּׁמַיִם הַכֵּן כֶּסֶף וּמַלְכוּתוֹ בְּכָל מַשְׁלָה: יִשְׁמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתִגַּל הָאָרֶץ וַיֵּאמְרוּ בְּגוֹיִם יְהוָה מֶלֶךְ: יְהוָה מֶלֶךְ: יְהוָה מֶלֶךְ: יְהוָה יְהוָה לְעוֹלָם וָעֶד: יְהוָה מֶלֶךְ עוֹלָם וָעֶד אֲבָרוּ גּוֹיִם מֵאֶרֶץ: יְהוָה הַפִּיר עֲצַת־גּוֹיִם הִנֵּיא מַחֲשָׁבוֹת עַמִּים: עָצוּ עֵצָה וְתַפֵּר דְּבָרוֹ דְּבַר וְלֹא יִקּוּם כִּי עָמְנוּ אֵל: רַבּוֹת מַחֲשָׁבוֹת בְּלִב־אִישׁ

ח"ג והערות

מקורות ומקבילות

בפי עמו. בענין ניקודו עיין בסדור דרש"ה. בתְּשֻׁבֹת. כך הנוסח הנמצא במחזיקי בקובץ ולא בחיריק, וכן הוא במחזיקי פרס, דף יש ע"ב, דף כו ע"א, דף כו ע"א. וכבר הוכיח היעב"ץ בספרו 'לוח ארש', סי' נח, שכן הוא הנכון.
ע"פ תה' קלז, ח. ועבדיו. ע"פ תה' קיג, א. דוד עבדך. ע"פ ש"ב ז, ה; תה' קלז, י. נהלך ה'. ע"פ תה' קיג, א. ונשבֹּחךָ. ע"פ תה' סג, ד. ונרומֶמְךָ. ע"פ תה' לד, ד. ונמְלִיכְךָ. ע"פ ש"א יב, יב. ונזְכִּיר את שִׁמְךָ. ע"פ ישע' כו, יג. מלכנו אלהינו. ע"פ ש"א יב, יב; תה' מז, ז. יחיד. ע"פ דב' ו, ד; לב, לט; ישע' מז, ט; תה' קמח, יג; אג"ס א, קלז, 'הוא יחיד'. קי העולמים. ע"פ דב' לב, מ. בפתח, ולא ציירי. וראו בתשובות 'שאלות וע"פ', ח"א, סי' קמא. פסוקים לפני המזמורים. סדור רס"ג עמ' לג; רמז"ס, סד"ת; צמח' פרס, דף יט ע"ב, עד דף כ ע"ב, כל הפסוקי תולמים. חמנס לאחר ויאלמנו בגוים חסר 'ה' מלך, וי"ש ע"ז שס. ליקוט פסוקים. ע"פ סרע"ג ח"א, סי' י; סדור רס"ג עמ' לג; רמז"ס, סד"ת. יחי כבוד ה'. תה' קד, לא; מס"ו פו"ח, ה"א; סה"ת, סדר ת"ב, סי' לא. יחי שם ה' מבורך. תה' קיג, צד. ה' שמך לעולם. תה' קלה, יג. ה' בשמים. תה' קג, יט. ישמחו השמים. דה"א טז, לא. ה' מלך וכו' לעולם ועד. מס"ו פי"ד, ה"ד. ה' מלך. תה' י, טז. ה' מלך. תה' נג, א. ה' ימלוד. שמו טו, יח. ה' מלך עולם ועד. תה' י, טז. ה' הפיר. תה' נג, י. עולו עלה ותופר. ישע' ת, י; כ"ה צמח' רומניא, דף י ע"ב. רבות מחשבות. מש' יט, כא.

וַעֲצַת יְהוָה הִיא תְּקוּם: עֲצַת יְהוָה לְעוֹלָם תַּעֲמֹד מִחֲשָׁבוֹת
 לְבֹו לְדֹר וָדֹר: כִּי הוּא אָמַר וַיְהִי הוּא אֲצִיָּה וַיַּעֲמֵד: כִּי־בָחַר
 יְהוָה בְּצִיּוֹן אֹזֶה לְמוֹשָׁב לוֹ: כִּי־יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יֵה יִשְׂרָאֵל
 לְסִגְלָתוֹ: כִּי־בֹו יִשְׁמַח לִבָּנוּ כִּי בָשָׂם קִדְשׁוֹ בְּטַחֲנוֹ: כִּי לֹא־יִטָּשׁ
 יְהוָה עַמּוֹ וְנִחַלְתּוֹ לֹא יַעֲזֹב: וְהוּא רַחוּם וְכַפָּר עוֹן וְלֹא־יִשְׁחִית
 וְהִרְבֵּה לְהַשִּׁיב אָפּוֹ וְלֹא־יִלְעִיר כָּל־חַמְתּוֹ: (יְהוָה הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ
 יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קָרְאָנוּ) אֲשֶׁר־י תְּמַיֵּי־דֶרֶךְ הַהֲלָכִים בְּתוֹרַת יְהוָה:
 אֲשֶׁר־י יוֹשְׁבֵי בֵיתְךָ עוֹד יִהְיוּ סֵלָה: אֲשֶׁר־י הָעַם שִׁכְכָה
 לוֹ אֲשֶׁר־י הָעַם שִׁיְהוּה אֱלֹהִיו:

תִּהְיֶה לְדָוִד אֲרוֹמָמָה אֱלֹהֵי הַמֶּלֶךְ וּבִרְכָּה שְׁמֶךָ לְעוֹלָם
 וָעֶד: בְּכָל־יוֹם אֲבָרְכֶךָ וְאֶהְיֶה לְשִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד:
 גָּדוֹל יְהוָה וּמִהֲלָל מְאֹד וְלִגְדָּלְתּוֹ אֵין חֶקֶר: דָּוִד לְדָוִד יִשְׁבַּח
 מַעֲשֵׂיךָ וּגְבוּרָתֶיךָ יִגִּידוּ: הִדָּר כְּבוֹד הוֹדָךְ וְדַבְּרִי נִפְלְאוֹתֶיךָ
 אֲשִׁיחָה: וַעֲזֹז נִזְרָאֲתֶיךָ יֹאמְרוּ וּגְדָלְתֶךָ אֶסְפְּרָנָה: זָכַר
 רַב־טוֹבֶךָ יִבְיְעוּ וַיַּדְקִתֶךָ יִרְנְנוּ: חֲנוּן וְרַחוּם יְהוָה אֶרֶךְ אַפִּים
 וּגְדָל־חֶסֶד: טוֹב־יְהוָה לְכָל־זֶרְחָמִיו עַל־כָּל־מַעֲשָׂיו: יוֹדוּךָ יְהוָה
 כָּל־מַעֲשֵׂיךָ וְחִסֵּיךָ יִבְרְכּוּכָה: כְּבוֹד מַלְכוּתֶךָ יֹאמְרוּ וּגְבוּרָתֶךָ
 יִדְבְּרוּ: לְהוֹדִיעוּ לִבִּנֵי הָאָדָם גְּבוּרָתִיו וְכְבוֹד הִדָּר מַלְכוּתוֹ:

מקורות ומקבילות

ח"צ והערות

עַלֹת ה': תה' לג, יא. כי הוא. תה' לג, ט. כי צחר ה'. תה' קלג, יג. כי יעקב צחר. תה' קלה, ד. כי זו ישמח. תה' לג, כא. כי לא יטוש ה'. תה' לד, יד. והוא רחום. תה' עח, לח. ה' הושיעה. תה' כ, י; פסוק זה איננו במח' רמניא, דף י ע"ב. אשרי תמימי דרך. תה' קוט, א; מח' רמניא, דף י ע"ב. פסוק זה איננו במח' פרס דף כ ע"ב. ג"פ אשרי שצה"ל, ענין תפילה, סי' ז צשם אחיו רצב"א; סת"ר סי' ב, ענין הזמירות. אשרי יושבי. תה' פד, ה; סרע"ג ח"א, סי' י; סדו' רס"ג עמ' לג; תוס' עמ"ס ברכות, דף לב ע"ב, ד"ה קודם; רמב"ם, סד"ת. אשרי העם. תה' קמד, טו; סרע"ג ח"א, סי' י; סדו' רס"ג עמ' לג; רמב"ם, סד"ת. תהלה לדוד. תה' קמה, א"כא; צבלי ברכות, דף ד ע"ב; סרע"ג ח"א, סי' י; רמב"ם, סד"ת; פסקי רי"ד עמ"ס ברכות, דף ד ע"ב; שצה"ל, ענין תפילה, סי' ז וסת"ר סי' ב, ענין הזמירות צשם מס"ו פ"ח, ה"א; סה"ת סי' ב. צסדו' רס"ג עמ' לג, החזקר רק הפסוק 'תהלה לדוד'. ג"פ ציוס תהלה. אוה"ג ברכות, סי' טו; פסקי רי"ד עמ"ס ברכות, סוף דף ד ע"ב; שצה"ל, ענין תפילה, סי' ז. ראו גליון הש"ס, עמ"ס ברכות, דף ד ע"ב, ד"ה בכל יום. להודיע לפני האדם. ראו מל"ה, פר' תולדות, ד"ה דבר הנציל.

לֵב וּמַחֲבֹשׁ לְעַצְבוֹתָם: מוֹנֶה מִסְפָּר לְכוֹכְבִּים לְכָל־שְׁמוֹת
 יִקְרָא: גָּדוֹל אֲדוֹנֵינוּ וְרַב־כֹּחַ לְתַבּוּנָתוֹ אֵין מִסְפָּר: מְעוֹדֵד
 עֲנֻיִם יְהוָה מִשְׁפִּיל רְשָׁעִים עַד־אֶרֶץ: עֲנֻ לַיהוָה בְּתוֹרָה
 וּמָרוּ לֵאלֹהֵינוּ בְּכָנּוֹר: הַמְכֶסֶה שָׁמַיִם בְּעָבִים הַמְכִין לְאֶרֶץ
 מָטָר הַמַּצְמִיחַ הָרִים חֲצִיר: נוֹתֵן לְבִהְמָה לַחֲמָה לְבָנִי עֹרֵב
 אֲשֶׁר יִקְרָאוּ: לֹא בְּגִבּוֹרַת הַסּוֹס יִחְפֹּץ לֹא־בִשְׁוֹקֵי הָאִישׁ יִרְצֶה:
 רוֹצֶה יְהוָה אֶת־יִרְאָיו אֶת־הַמִּיחֲלִים לְחַסְדּוֹ: שֹׁבְחֵי יְרוּשָׁלַם
 אֶת־יְהוָה הַלְלֵי אֱלֹהֶיךָ צִיּוֹן: כִּי־חֹזֶק בְּרִיחֵי שְׁעָרֶיךָ בִּרְךָ בְּנִיךָ
 בְּקִרְבֶּךָ: הַשֵּׁם־גְּבוּלֶךָ שָׁלוֹם חֶלֶב חֲטִיִּם יִשְׂבִּיעֶךָ: הַשֵּׁלַח
 אֲמָרְתוֹ אֶרֶץ עַד־מִהְרָה יִרְוֶץ דְּבָרוֹ: הַנִּתֵּן שֶׁלֶג כַּצֹּמֶר כְּפֹר
 כְּאֹפֶר יִפּוֹר: מִשְׁלִיךְ קִרְחוֹ כְּפִתִּים לִפְנֵי קָרְתּוֹ מִי יַעֲמֹד:
 יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וַיִּמָּסֶם יֵשֵׁב רוּחוֹ יִזְלו־מַיִם: מַגִּיד דְּבָרוֹ לִיעֲקֹב
 חֲקִיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל: לֹא עָשָׂה כֵּן לְכָל־גּוֹי וּמִשְׁפָּטִים
 בְּלִידְעוֹם־הַלְלוּ־יְהוָה:

הַלְלוּ יְהוָה הַלְלוּ אֶת־יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם הַלְלוּהוּ בַּמְרוֹמִים:
 הַלְלוּהוּ כָל־מַלְאָכָיו הַלְלוּהוּ כָל־צָבָאוֹ: הַלְלוּהוּ
 שֶׁמֶשׁ וַיְרַח הַלְלוּהוּ כָל־כוֹכְבֵי אוֹר: הַלְלוּהוּ שָׁמַי הַשָּׁמַיִם
 וְהַמַּיִם אֲשֶׁר מַעַל הַשָּׁמַיִם: יְהַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהוָה כִּי הוּא צִנָּה
 וַנִּבְרָאוּ: וַיַּעֲמִידֵם לְעֵד לְעוֹלָם חֲקִנָתָן וְלֹא יַעֲבוֹר: הַלְלוּ
 אֶת־יְהוָה מִן־הָאֶרֶץ תְּנִינִים וְכָל־תְּהוֹמוֹת: אֵשׁ וּבָרָד שֶׁלֶג וְקִיטוֹר
 רוּחַ סְעָרָה עֲשֵׂה דְבָרוֹ: הַהָרִים וְכָל־גְּבוּעוֹת עֵץ פְּרִי וְכָל־
 אֲרָזִים: הַחִיָּה וְכָל־בְּהֵמָה רֶמֶשׂ וְצֹפּוֹר כָּנָף: מַלְכֵי־אֶרֶץ
 וְכָל־לְאֻמִּים שָׂרִים וְכָל־שֹׁפְטֵי אֶרֶץ: בַּחוּרִים וְגַם־בְּתוּלוֹת

מקורות ומקבילות

הללו את ה'. תהי' קמח, חידו; צצלי שבת, דף קיח ע"ב; סרע"ג ח"א, סי' יג; סדו' רס"ג עמ' לג; שצה"ל, ענין תפילה, סי' ז, צשס
 מס"ו פי"ח, ה"א. וראו רש"י שבת, דף קיח ע"ב, ד"ה פסוקי דזמרה.

זִקְנִים עַסְנֵעָרִים: יְהַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהוָה כִּי־נִשְׁגַּב שְׁמוֹ לְבָדוֹ
הוֹדוּ עַל־אֶרֶץ וְשָׁמַיִם: וַיֵּרָם קָרְנוֹ לַעֲמֹ תְהִלָּה לְכָל־חֲסִידָיו
לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל עִם קָרְבוֹ. הַלְלוּ־יָהּ:

הַלְלוּ יָהּ שִׁירוּ לַיהוָה שִׁיר חֲדָשׁ תְּהַלְתּוּ בְּקֹהֶל חֲסִידִים:
יִשְׁמַח יִשְׂרָאֵל בְּעֲשָׂיו בְּגִי־צִיּוֹן יִגִּילוּ בְּמִלְכָּם:
יְהַלְלוּ שְׁמוֹ בְּמַחֲזֵל בְּתֵף וְכִנּוֹר יִזְמְרוּ־לוֹ: כִּי־רוֹצָה יְהוָה בְּעַמּוֹ
יִפְאֵר עֲנוּיִם בִּישׁוּעָה: יַעֲלֹזוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד יִרְנְנוּ עַל־
מִשְׁכְּבוֹתָם: רוֹמְמוֹת אֵל בְּגִרוֹנָם וְחָרַב פִּיפִיּוֹת בָּיָדָם: לַעֲשׂוֹת
נִקְמָה בַּגּוֹיִם תּוֹכַחֹת בְּלֹאֲמִים: לְאַסֹּר מַלְכֵיהֶם בְּזֻקִים
וְנִכְבְּדֵיהֶם בְּכַבְּלֵי בְרוֹזָל: לַעֲשׂוֹת בָּהֶם מִשְׁפָּט כְּתוֹב הַדָּר
הוּא לְכָל־חֲסִידָיו. הַלְלוּ־יָהּ:

הַלְלוּ יָהּ הַלְלוּ־אֵל בְּקֹדֶשׁוֹ הַלְלוּהוּ בְּרִקִּיעַ עֶזוֹ: הַלְלוּהוּ
בְּגִבּוֹרָתוֹ הַלְלוּהוּ בְּרֹב גְּדָלוֹ: הַלְלוּהוּ בְּתַקְעַת
שׁוֹפָר הַלְלוּהוּ בְּנִגְּבָל וְכִנּוֹר: הַלְלוּהוּ בְּתֵף וּמַחֲזֵל הַלְלוּהוּ
בְּמִנִּים וְעֶגְבִּי: הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי־שֹׁמֵעַ הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה:
כָּל הַנִּשְׁמָה תְהַלֵּל יָהּ. הַלְלוּ־יָהּ: כָּל הַנִּשְׁמָה תְהַלֵּל יָהּ. הַלְלוּ־יָהּ:
בְּרוּךְ יְהוָה לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן: יְמִלֹךְ יְהוָה לְעוֹלָם.
אָמֵן וְאָמֵן:

ח"ג והערות

כל הנשמה. במח' שד"ל הפסוק חוזר על עצמו בראשי
תיבות 'כהתי"ה'. המנהג לכפול פסוק זה, לא מופיע במח'
רמ"ז ובולוניא, וכן איננו במח' פרס, דף כג ע"ב. מקור
מנהג זה, הוא ע"פ מח' ויטרי סי' א.

מקורות ומקבילות

הללו יה שירו לה'. תה' קמט, ארט; צבלי שבת, דף קיח ע"ב;
סרע"ג ח"א, סי' יג; סדו' רס"ג עמ' לג; שבה"ל, ענין תפילה,
סי' ז, בשם מס"ו פי"ח, ה"א. הללו אל נקדשו. תה' קג, א"ו;
צבלי שבת, דף קיח ע"ב; סרע"ג ח"א, סי' יג; סדו' רס"ג
עמ' לג; שבה"ל, ענין תפילה, סי' ז, בשם מס"ו פי"ח, ה"א.
וראו רש"י שבת, דף קיח ע"ב, ד"ה פסוקי דזמרה. טופלין
ברוך ה' לעולם. תה' פט, נג; סדו' רס"ג עמ' לג; רמב"ם, סד"ת; מחו"ז סי' פט; ראו ילקוט"ש תורה, רמז א; תשב"ץ קטן סי' רד; מח'
פרס, דף כג ע"ב; מח' רמניא, דף יא ע"ב. ימלוד ה' לעולם. תה' קמו, י; רמב"ם, סד"ת; מח' פרס, דף כג ע"ב; מח' רמניא,
דף יא ע"ב.

עומדים עד אחרי 'ברכו' ואומרים:

אֶת־יְהוָה לְעֵינֵי כָל־הַקָּהָל וַיֹּאמֶר דָּוִד בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל אֲבִינוּ מֵעוֹלָם וְעַד־עוֹלָם: לְךָ יְהוָה הַגְדֹּלָה וְהַגְבוּרָה
וְהַתְפָּאֶרֶת וְהַנִּצָּח וְהַהוֹד כִּי־כָל בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ לְךָ יְהוָה
הַמְמָלְכָה וְהַמְתַּנְשָׂא לְכָל לְרָאשׁ: וְהַעֲשֵׂר וְהַכְבוֹד מִלְּפָנֶיךָ
וְאַתָּה מוֹשִׁיל בְּכָל וּבִידֶךָ כַּח וְגְבוּרָה וּבִידֶךָ לְגִדְּל וּלְחַזֵּק לְכָל:
וְעַתָּה אֱלֹהֵינוּ מוֹדִים אֲנַחְנוּ לְךָ וּמְהֻלָּלִים לְשֵׁם תְּפָאֶרְתֶּךָ:
וַיְבָרְכוּ שֵׁם כְּבוֹדֶךָ וּמְרוֹמֶם עַל־כָּל־בְּרָכָה וְתִהְיֶה: אַתָּה־הוּא
יְהוָה לְבִדְּךָ אַתָּה עֹשִׂית אֶת־הַשְּׁמַיִם שְׁמִי הַשְּׁמַיִם וְכָל־צָבָא
הָאָרֶץ וְכָל־אֲשֶׁר עָלֶיהָ הַיָּמִים וְכָל־אֲשֶׁר בָּהֶם וְאַתָּה מַחֲיֶה
אֶת־כָּל־שָׂר וְצָבָא הַשְּׁמַיִם לְךָ מִשְׁתַּחֲוִים:

וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִלְכוּ בִּיבֹשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם וְהַיָּם לָהֶם חֲמָה
מִיָּמִינָם וּמִשְׁמָאלָם:

ממשיכים 'יהי חסדך' עמ' 61.

מקורות ומקבילות

ויצרך דוד. דה"א כט, ריג; סרע"ג ח"א, סי' יג; טור אור"ח, סוף סי' גא זשס הגאונים; רמב"ם, סד"ח; מח' פרס, דף כג ע"ב. **ועתה אלהינו.** סדור רס"ג עמ' לג; מח' פרס, דף כד ע"א. **לשם תפארתך.** סרע"ג ח"א, סי' יג; סדור רס"ג עמ' לג; אור"ח ח"א, סדר תפלת ח"ב, אות יט. **ויצרכו שם כבודך.** נחמ' ט, ה"ו; טור אור"ח, סוף סי' גא זשס הגאונים. צמח' פרס, דף כד ע"א, וכן צמח"ס, סד"ח, נמלא רק הפסוק 'ויצרכו'. אמנם צמח' פרס, דף יד ע"ב, הוצא עד 'לך משתחוים', אבל מיקומו צחחילת פסד"ז. **וצני ישראל.** שם' יד, כט"ל; צמח' פרס, דף כו ע"א, צמקס פס"ז, זה, צאו שני פס"ז אחרים

מח"ה' כב, ה"ו. **אלא זיושע' צת"ב.** שצה"ל, סדר תענית, סי' רסט, ע"פ ירמ' יג, ח; סת"ר סי' ס, ענין יוס ת"ב; סה"ח, סדר ח"ב, סי' לא. ראו ספר האגור, הל' ת"ב, סי' תחמט. **אלא 'שירת היס' צת"ב.** הגהות מרדכי עמ"ס מ"ק, הל' ת"ב, סוף רמז התקלד, 'וצרומי' אין לומר יוס שירת היס'; מחז"ו סי' רסה; טור אור"ח, סימן תקנע; שצה"ל, סדר תענית, סי' רסט; סת"ר סי' ס, ענין יוס ת"ב; סה"ח, סדר ח"ב, סי' לא; כלבו סי' סב; ספר המנהיג, הל' ת"ב, עמ' רלז, '...וכן שמעתי צארן ישראל מדלגו' היום שירת היס'; אור"ח ח"א, סדר תפלת ח"ב, אות יט.

בק"ק רומה אומרים:

הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְאֶדְבָּרָה
 יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחֵי
 כִּשְׁעֵירָם עַל־יְדֵי־שָׁא
 כִּי שֵׁם יְהוָה אֶקְרָא
 הַצּוֹר תָּמִיד פִּעֵלוּ
 אֵל אֲמוֹנָה וְאֵין עֹל
 שַׁחַת לוֹ לֹא בָנִי מוֹמָם
 הָ לַיהוָה תִּגְמְלוּ־זֹאת
 הַלֹּא־הוּא אֲבִיךָ קִנְיָ
 זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם
 שְׁאֵל אֲבִיךָ וַיִּגְדֹּד
 בְּהִנָּחַל עֲלִיוֹן גּוֹלָם
 יִצְבֹּר גְּבֻלַּת עַמִּים
 כִּי חֶלֶק יְהוָה עָמוֹ
 יִמְצָאֵהוּ בְּאַרְץ מִדְבָּר
 יִסְבְּבֵנָהוּ יְבוֹנְנָהוּ
 כְּנֹשֶׁר יַעִיר קִנּוֹ
 יִפְרֹשׁ כְּנָפָיו יִקְחָהוּ
 יְהוָה בְּדָד יִנָּחֵנוּ
 יִרְכְּבֵהוּ עַל־בָּמֹתֵי אֶרֶץ
 וַיִּנָּקֵהוּ דָּבֵשׁ מִסֹּלֶעַ
 חֲמַאת בָּקָר וַחֲלָב צֹאן
 וְאֵילִים בְּגִי־בֶשֶׁן וְעֵתוּדִים
 וְדָם־עֵגֶב תִּשְׁתֶּה־חֶמֶר:
 שְׂמֹנֶת עֲבִית כְּשִׁית
 וַיִּגְבֹּל צוֹר יִשְׁעָתוּ:
 בְּתוֹעֵבַת יִכְעִיסָהּ:
 אֱלֹהִים לֹא יִדְעוּם

וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי־פִי:
 תִּזְלַל כְּטָל אִמְרָתִי
 וְכִרְבִּיבִים עַל־יַעֲשֹׁב:
 הִבְנוּ גִדְלֵי לֵאלֹהֵינוּ:
 כִּי כָל־דִּרְכֵּיו מִשְׁפָּט
 צְדִיק וְיֹשֶׁר הוּא:
 דּוֹר עֲקָשׁ וּפְתִלְתֵּל:
 עִם נָבֵל וְלֹא חָכָם
 הוּא עֲשֹׂה וַיִּכְנֹנֶה:
 בָּנֵינוּ שָׁנוֹת דִּרְוֹדֵר
 וַיִּמְנֶה וַיֹּאמְרוּ לָךְ:
 בְּהִפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם
 לְמִסְפָּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
 יַעֲקֹב חָבֵל גָּחַלְתּוּ:
 וּבִתְהוּ יִלֵּל יִשְׁמֹן
 יִצְרָנָהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינָיו:
 עַל־גּוֹזְלָיו יִרְחֹף
 יִשְׁאָהוּ עַל־אֲבֵרָתוֹ:
 וְאֵין עָמוֹ אֵל נָכָר:
 וַיֹּאכֵל תְּנוּבַת שָׂדֵי
 וַיִּשְׁמֹן מִחֲלָמִישׁ צוֹר:
 עַס־חֲלָב כָּרִים
 עַס־חֲלָב כְּלִיֹּת חֲטָה
 וַיִּשְׁמֹן יִשְׂרָאֵל וַיִּבְעֹט
 וַיִּשְׁטֹף אֱלֹהֵי עֲשָׂהוּ
 יִקְנָאֵהוּ בְּזָרִים
 יִזְבְּחוּ לִשְׂדִים לֹא אֱלֹהֵי
 חֲדָשִׁים מִקֶּרֶב בָּאוּ

ח"ג והערות

במקום שירת הים אומרים שירת האזינו. כ"ה האזינו השמים ואדברה. דב' לב, א"מג. ראו רמב"ם פ"ז, הל' יג. מנהג רומניא, דף קצט ע"ב; מח' חלב, דף שיא-שיב. הל"י. היא רבת, והיא תיבה בפני עצמה, וקצת נמוכה מן ליי. הקריאה היא 'הלארני' והלמ"ד בשוא נח. מנחת שי בשם הקדמונים עיי"ש. בָּמֹתֵי. זהו הקרי, והכתיב: 'במותי'.

מקורות ומקבילות

לֹא שְׁעָרוֹם אֲבִיתֵכֶם:
 וּתְשַׁכַּח אֵל מַחְלָלָךְ:
 מִכַּעַס בָּגְיוֹ וּבִגְתָּיו:
 אֲרָאָה מָה אֲחֲרִיתָם
 בָּנִים לֹא־אֵמֶן בָּם:
 כַּעֲסוֹנֵי בְהִבְלִיהֶם
 בָּגְיוֹ נָבֵל אֲכַעִיסֶם:
 וּתִיקַד עַד־שָׂאוֹל תַּחֲתִית
 וּתִלְהֹט מוֹסְדֵי הָרִים:
 חֲצִי אֲכַלֶּה־בָם:
 וְקָטַב מְרִירִי
 עַם־חֲמַת זַחְלִי עֲפָר:
 וּמַחֲדָרִים אֵימָה
 יוֹגֵק עַם־אִישׁ שִׁיבָה:
 אֲשַׁבִּיתָה מֵאֲנוּשׁ וְכָרֶם:
 פֶּן־יִגְבְּרוּ צָרִימוֹ
 וְלֹא יִהְיֶה פֶּעַל כָּל־זֹאת:
 וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה:
 יִבְיֶנוּ לְאַחֲרִיתָם:
 וּשְׁנִים יִנִּיסוּ רַבְבָּה
 וַיהוָה הַסִּגִּירֶם:
 וְאִי־בִינוּ פְּלִילִים:
 וּמִשְׁדָּמֶת עֲמָרָה
 אֲשַׁכֵּלֶת מְרֹרֶת לָמוֹ:
 וְרֹאשׁ פְּתָנִים אֲכֹר:
 חֲתוּם בְּאוֹצְרֹתָי:
 לָעֵת תִּמּוּט רַגְלָם
 וְחֹשׁ עֲתֹדֶת לָמוֹ:
 וְעַל־עֲבָדָיו יִתְנַחֵם
 וְאַפָּס עֲצוֹר וְעֹזֹב:
 צוֹר חֲסִיו בּוֹ:
 יִשְׁתּוּ יַיִן נְסִיכָם

צוֹר יִלְדֶּךָ תִּשִּׂי
 וַיֵּרָא יְהוָה וַיִּנָּאץ
 וַיֹּאמֶר אֲסִתִּירָה פָנַי מֵהֶם
 כִּי דוֹר תִּהְפָּכֶת הֵמָּה
 הֵם קִנְאוּנִי בְלֹא־אֵל
 וְאֲנִי אֲקִנְיָאֵם בְּלֹא־עֵם
 כִּי־אֲשֶׁל קִדְחָה בְּאִפִּי
 וּתֹאכַל אֶרֶץ וַיִּבְלָה
 אֲסַפָּה עָלֵימוֹ רַעוֹת
 מִזֵּי רָעַב וּלְחָמִי רִשָּׁף
 וְשֹׁן־בְּהֵמַת אֲשַׁלַּח־בָּם
 מַחוּץ תִּשְׁכַּל־חֶרֶב
 גַּם־בַּחוּר גַּם־בְּתוּלָה
 אֲמַרְתִּי אֶפְאִיְהֶם
 לוּלִי כַּעַס אוֹיֵב אֲגֹר
 פֶּן־יֹאמְרוּ יָדֵינוּ רַמָּה
 כִּי־גִוִּי אֲבָד עֲצוֹת הֵמָּה
 לֹא חֲכָמוֹ יִשְׁכִּילוּ זֹאת
 אֵיכָּה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלֶף
 אִם־לֹא כִי־צוּרִם מִכָּרֶם
 כִּי לֹא כִצּוּרֵנוּ צוּרִם
 כִּי־מִגֶּפֶן סֹדֶם גִּפְנוֹם
 עֲנִבְמוֹ עֲנִב־רוֹשׁ
 חֲמַת תִּנְיָנִים יִינָם
 הֲלֹא־הוּא כַּמָּס עַמְדִּי
 לִי נָקֵם וְשָׁלֵם
 כִּי קָרוֹב יוֹם אִידִם
 כִּי־יִדִין יְהוָה עַמּוֹ
 כִּי יִרְאֶה כִי־אֲזִלֶּת יָד
 וַיֹּאמֶר אֵי אֱלֹהֵימוֹ
 אֲשֶׁר חֲלָב וּבְחִימוֹ יֹאכְלוּ
 יִקְוִמוּ וַיַּעֲזֹרְכֶם

יְהִי עֲלֵיכֶם סִתְרָה:	רְאוּ עֲתָה כִּי אֲנִי אֲנִי הוּא
וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי	אֲנִי אֲמִית וְאֶחָדָה
מִחֲצֵתִי וְאֲנִי אֶרְפָּא	וְאֵין מִיָּדִי מִצִּיל:
כִּי־אֲשָׂא אֶל־שָׁמַיִם יָדַי	וְאֶמְרָתִי חַי אֲנֹכִי לְעֹלָם:
אִם־שְׁנוּתִי בִּרְק חֲרָבִי	וְתֹאחֲזוּ בְּמִשְׁפָּט יָדַי
אֲשִׁיב נָקֶם לְצָרִי	וְלִמְשֹׁנָאֵי אֲשָׁלָם:
אֲשַׁכֵּיר חֲצִי מִדָּם	וְחֲרָבִי תֹאכַל בָּשָׂר
מִדָּם חֲלָלִי וְשִׁבְיָהּ	מִרְאֵשׁ פְּרָעוֹת אוֹיֵב:
הֲרַנִּינוּ גוֹיִם עִמּוֹ	כִּי דִם־עֲבָדָיו יִקּוּם
וְנָקֶם יִשְׁיב לְצָרָיו	וְכִפֹּר אֲדָמָתוֹ עִמּוֹ:

לפי מנהג ק"ק רומה ממושיכים עם ישתבח.

יְהִי־חֶסֶדְךָ יְהוָה עָלֵינוּ כְּאֲשֶׁר יַחֲלֵנוּ לָךְ: מַלְכוּתְךָ יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ מַלְכוּת כָּל־עֲלָמִים. וּמִמְשַׁלְתְּךָ מַלְכָנוּ
בְּכָל־דּוֹר וָדֹר. שְׂאֵתָהּ הוּא אֲדִיר בְּקִדְשָׁהּ וְלָךְ נָאָה הַמְּלוּכָה.
הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ:

סדר שחרית לתשעה באב

החזן עומד ואומר והציבור לוחשים עמו:

יִשְׁתַּבַּח שְׁמֶךָ לְעַד מַלְכָנוּ. הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ
בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ. כִּי לָךְ נָאָה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאַלֹהֵי
אֲבוֹתֵינוּ. שִׁיר וְשִׁבְחָה. הִלֵּל וְזִמְרָה. עֹז וּמִמְשָׁלָה. נִצָּח. גְּדֻלָּה

ח"ג והערות

גדולה. במח' רמ"ז ובולוניה: זגדולה.

מקורות ומקבילות

יהי חסדך ה' עלינו. תה' לג, כז. מלכותך ה' אל מלכות. ע"פ תה' קמה, יג; צמח' פרס, דף כח ע"ב, צא נוסח דומה. שאתה הוא אדיר. מח' פרס, דף כח ע"ב. אדיר נקדושה. ע"פ שמ' טו, יא. החזן עומד ואומר. ע"פ סת"ר סי' ס, ענין יוס' ח"ב. ישתבח שמך. רי"ף עמ"ס צרכות, דף כג ע"א; ר"א"ש עמ"ס צרכות, פ"ה, סי' ה; טור או"ח, סי' נא בשם הירושלמי; שבה"ל, ענין תפילה, סי' א, וסי' ז; סת"ר סי' א, ענין מאה צרכות, סי' ב ענין הזמירות. הטעם. סרע"ג ח"א, סי' יד; ע"פ סדור' רס"ג עמ' לד; רמב"ם, סד"ת. שמך לעד מלכות. ע"פ תה' קמה, א. המלך הגדול. ע"פ ירמ' י, ו; מלא' א, יד. בשמים ונאריך. דב' ג, כד. כי לך נאה. ע"פ ירמ' י, ז. שיר. ע"פ ישע' מז, י; תה' נט, ח. שיר ושנחה. מחז"ו סי' קא בשם גשאי ישראל. ושנחה. ע"פ דני' ב, כג. הלל וזמרה. ע"פ תה' קמו, ב. וזמרה. ע"פ ישע' נא, ג; תה' פא, ג. עוז. ע"פ תה' כט, א; סב, יב. וממשלה. ע"פ תה' קג, יט. מלח. ע"פ ש"א טו, כט. מלח גדולה ונצורה. ע"פ דה"א כט, יא.

וּגְבוּרָה. תְּהִלָּה וְתַפְאֶרֶת. קִדְשָׁה וּמַלְכוּת. בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת
מַעֲתָה וְעֵד־עוֹלָם. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. מֶלֶךְ גָּדוֹל וּמְהֻלָּל
בְּתַשְׁבְּחוֹת (ו"א: בְּתַשְׁבְּחוֹת). אֵל הַהוֹדָאוֹת. אֲדוֹן הַנִּפְלְאוֹת.
הַבּוֹחֵר בְּשִׁירֵי זִמְרָה. מֶלֶךְ. אֵל. חֵי הָעוֹלָמִים. אָמֵן:

החזן אומר:

יִתְגַּדֵּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. בְּעֶלְמָא דְּבִרָא כְרַעוּתָהּ. וְיִמְלִיךְ
מַלְכוּתָהּ בְּחַיִּיכוֹן וּבְיָמִיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל-בֵּית-יִשְׂרָאֵל
בְּעִגְלָא וּבְזִמְן קָרִיב. וְאָמְרוּ אָמֵן:

יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ. לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמָיָא.
יְתַבְרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר וְיִתְרוֹמֵם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה
וְיִתְהַלָּל שְׁמֵהּ דְּקִדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא:
לְעֵלָּא לְעֵלָּא מִן-כָּל-בְּרַכְתָּא. שִׁירְתָּא. תַּשְׁבְּחָתָא וְנַחֲמָתָא
דְּאָמִירָן בְּעֶלְמָא. וְאָמְרוּ אָמֵן:

החזן אומר:

בְּרַכּוּ אֶת-יְהוָה הַמְּבָרַךְ:

הקהל אומר והחזן אחריו:

בְּרוּךְ יְהוָה הַמְּבָרַךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

מקורות ומקבילות

וגבורה. ע"פ ירמ' י, ו; תה' פט, יד. תהלה. ע"פ תה' מ, ד;
ק, ד; נחמ' ט, ה. ותפארת. ע"פ תה' עא, ח; דה"א כט, יא.
קדושה. ע"פ ש"א ב, ב; ישע' ו, ג; תה' לט, ט. ומלכות. ע"פ
מזכ' ד, ז; תה' לח, ו. ברכות. ע"פ שופ' ה, ב; תה' קג, כ.
והודאות. ע"פ דני' ב, כג. מעתה ועד עולם. תה' קיג, ב.
ברכה לאחר הזמירות. תשובה"ג החזנות ס' לא. מלך גדול
מלא' א, יד. גדול ומהולל. ע"פ תה' מח, ב; דה"א טז, כה.
ומהולל בחושבנות. ע"פ תה' קח, א; קמז, ב. אל ההודאות.
ע"פ צבלי תענית, דף ו ע"ב. אדון הנפלאות. ע"פ תה' פו, ט.
הבוחר בשירי זמרה. ע"פ תה' קלה, גיד. חי העולמים. ע"פ

ח"צ והערות

ברכות והודאות. במח' רמ"ו ובולוניא, תיבות הללו
מופיעות לאחר יהלל וזמרה. מלך גדול. כ"ה במח'
בולוניא. במח' רמ"ו ושד"ל תיבת 'גדול' לא מופיעה.
ומהולל. במח' רמ"ו, שחרית לימות החול ושד"ל: 'מהולל'
ללא וי"ו. במח' רמ"ו, שחרית של שבת ובולוניא תיבת
'מהולל' לא מופיעה. ההודאות. לשון חכמים הוא זה,
כמו: בבלי תענית, דף ו ע"ב. בלי המקרא הוא: 'הודות',
כמו תהי צב, ב. ו; עזר' ג, יא.

דב' לב, מ. חותם ב'אמן'. רא"ש ברכות, פ"ז, ס' י, בשם ר"ח וס"ג; רמב"ם, הל' ברכות, פ"א, ה"ט; סת"ר ס' כז; מח' פרס,
דף כו ע"א. החזן אומר. סדור רס"ג עמ' לה. קדיש. סרע"ג ח"א, ס' יח; סדור רס"ג עמ' לה; סת"ר ס' ב, ענין הזמירות.
ראו רש"י עמ"ס מגילה, דף כג ע"ב, ד"ה אין פורסין. נוסח חזי קדיש. סד"ר ס' לט; מחז"ו ס' פט; רמב"ם, סד"ת, נוסח
הקדיש. החזן אומר. סרע"ג ח"א, ס' יח; סדור רס"ג עמ' לה. ברכו את ה'. ע"פ שופ' ה, ב; תה' לו, ב; נחמ' ט, ה; דה"א

ואומר החזן והצבור לוחשין עמו:

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא
חֹשֶׁךְ עֹשֶׂה שָׁלוֹם וּבוֹרֵא אֶת־הַכֹּל הַמַּאִיר לָאָרֶץ
וְלַדְרִים עָלֶיהָ הַמְחִיד טוֹבו בְּכָל־יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה
בְּרָאשִׁית מְהֻרָּבוּ מַעֲשֵׂיךָ יְהוָה כָּלֵם בְּחֻכְמָה עֲשִׂיתָ מְלָאָה
הָאָרֶץ קִנְיָנְךָ: הַמֶּלֶךְ הַמְרוֹמֵם לְבָדוּ מֵאֵז הַמְהַלֵּל הַמְשַׁבַּח
וְהַמְפָּאֵר וְהַמְתַּנְשֵׂא מִימֹת עוֹלָם אֱלֹהֵי עוֹלָם בְּרַחֲמֶיךָ
הַרְבִּים רַחֵם עָלֵינוּ אֲדוֹן עֲזֹנוּ צוּר מְשֻׁבְּנוּ מִגֵּן יִשְׁעֵנוּ
מְשֻׁבָּב בְּעֲדָנוּ אֵל בְּרוּךְ גָּדוֹל יָדְעָה הַכִּין וּפָעַל זִהְרֵי חֲמָה
טוֹב יוֹצֵר כְּבוֹד לְשָׁמוֹ מְאֹרוֹת נָתַן סְבִיבוֹת עֲזוֹ פְּנוֹת צְבָאוֹת
קְדוֹשִׁים רוֹמְמֵי שְׂדֵי תָמִיד יִסְפְּרוּ כְבוֹד־אֵל וְקִדְשָׁתוֹ:**

**יִתְבָּרַךְ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־הָאָרֶץ מִתַּחַת
וְעַל־כָּל־שֹׁבַח מַעֲשֵׂי יָדֶיךָ וְהַמְאֹרוֹת אֲשֶׁר יִצְרָתָּ
הֵמָּה יִפְאָרוּךְ סֵלָה:**

ח"ג והערות

מקורות ומקבילות

אל ברוך. מיוסד ע"ס א"ב. וראו במבוא למכב"ר מאת שו"ל, עמ' 54. תמיד יספרו. כ"ה גם במח' רומניא, דף יב ע"ב.

כט, כ; צ"ס לט, מז; ג, כב. הקהל לומר. סרע"ג ח"א, ס' יז; סד' רס"ג עמ' לה. ואומר החזן. ראו בצנלי סוטה, דף ל ע"ב ורש"י ד"ה כסופר; סרע"ג ח"א, ס' כ; שצה"ל, ענין תפילה, ס' יג. צרכה ראשונה של קש. בצנלי צרכות, דף יא ע"א וע"ב; מחבר צמד' שו"ט (צוצר), מז' ו, א (יב, א); פסקי ריא"ז צרכות, פ"א, ה"א, אות י; שצה"ל, ענין תפילה, ס' ה, וס' יג; סת"ר ס' ה, ענין מלאה צרכות. כי החוס' עמ"ס חגיגה, דף יג ע"ב, ד"ה מויעתן, דאכנה"ג יסדוה. נוסח הצרכה. סרע"ג ח"א, ס' כ. בסד' רס"ג, עמ' יג ועמ' לו, נמצא רק תחילת הצרכה וסופה; מחו"ו ס' פט; רמב"ם, סד"ת. יוצר אור. ישע' מה, ז. המאיר לארץ ולדרים עליה. ע"פ חיו' כה, ג; ויק"ר פר' אמור, פר' לא, ס' ו. ראו ספרי דב', פי' שג, ס' יד. המחדש טובו. כ"ה צנז"ר ומוח' רומניא, דף יב ע"ב וללא חיבת 'צרחמוס'. המחדש וכו' מעשה בראשית. ע"פ פדר"א פ' ג; בצנלי חגיגה, דף יב ע"ב; מד' שו"ט (צוצר), מז' לו, א; פסז"ו קה', פ"א, ס' ט; ילק"ש ישעיהו, סוף רמז חמה. תמיד. ע"פ צר' ה, כב. מה רבו מעשיך. תה' קד, כד. המלך המרומם. ע"פ נחמ' ט, ה. לצדו מלא. ע"פ מז' יט, טו. המהולל. ע"פ ש"ב כב, ד. המשונת. ע"פ תה' קמה, ד. והמפואר. ע"פ ישע' מט, ג. והמתנשא. ע"פ דה"א כט, יא. מימות עולם. ע"פ תה' ז, ב. אלתי עולם. ישע' מ, כח. צרחמויך הרבים. ע"פ דה"א ט, יח; צ"ס ג, יח. רחם עלינו. ע"פ ירמ' לא, יט; ספ"ט ה, א; ספ"ב ג, ב. אדון עוזנו. ע"פ סד' רס"ג עמ' לו. אור משגבנו. ע"פ תה' סב, ג. מגן ישענו. ע"פ ש"ב, כב, לו. משגב בעדנו. ע"פ תה' מו, ח. גדול דעה. ע"פ ירמ' לב, יט. הכין ופעל זהרי חמה. ע"פ תה' עד, טו. טוב יצר. ע"פ צר' ה, י. יצר כבוד לשמו. ע"פ ישע' מג, ז. מאורות נתן סביבות עזו. ע"פ בית מדרשות (וורטהיימר), מדרש אלפ"א צית"ת, ריש פ"א. יתברך ה'. סרע"ג ח"א, ס' כ. בשמים ממעל ועל הארץ מתחת. דב' ד, לט. שנה מעשי ידך. ע"פ תה' לב, ה. והמאורות אשר יצרת. ע"פ צר' ה, טו. המה יפארוך. ע"פ תה' יט, ב.

תַּתְבַּרְךְ (לְנֶצַח) צוֹרְנוּ מִלְכָּנוּ וְגֹאֲלָנוּ. בּוֹרֵא קְדוֹשִׁים. יִשְׁתַּבַּח
וַיִּתְפָּאֶר שְׁמֹךְ (לְעַד) מִלְכָּנוּ. יוֹצֵר מְשֻׁרְתִּים. וְאֲשֶׁר
מְשֻׁרְתִּיו כָּלֶם עוֹמְדִים בְּרוּם עוֹלָם וּמְשֻׁמִּיעִים בִּירָאָה יַחַד
בְּקוֹל. דְּבַרִּי אֱלֹהִים חַיִּים וּמִלֶּךְ עוֹלָם. כָּלֶם אֶהוּבִים. כָּלֶם
בְּרוּרִים. כָּלֶם גְּבוּרִים. כָּלֶם עוֹשִׂים בְּאִימָה וּבִירָאָה רְצוֹן
קוֹנֵיהֶם. וְכָלֶם פּוֹתְחִים אֶת־פִּיהֶם בְּקִדְשָׁה וּבִשְׁהִירָה. (בְּשִׁירָה
וּבְזִמְרָה) וּמְבָרְכִים וּמְשַׁבְּחִים וּמְפָאֲרִים וּמְקַדִּישִׁים (וּמַעֲרִיצִים
וּמְמַלִּיכִים) אֶת־שֵׁם הָאֵל. הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל. הַגְּבוּר וְהַנּוֹרָא. קְדוֹשׁ
הוּא. וְכָלֶם מְקַבְּלִים עָלֵיהֶם עַל מַלְכוּת שְׁמִים זֶה מִזֶּה. וְנוֹתְנִים
בְּאֶהֱבָה רְשׁוֹת זֶה לָזֶה. לְהַקְדִּישׁ לְיוֹצֵרָם בְּנִחַת רוּחַ. בְּשֹׁפָה
בְּרוּרָה בְּנִעִימָה וּבְקִדְשָׁה. כָּלֶם בְּאַחַד עוֹנִים בְּאִימָה וְאוֹמְרִים
בִּירָאָה. קְדוֹשׁוֹ קְדוֹשׁ. קְדוֹשׁ. יְהוָה צְבָאוֹת. מְלֵא כָל־הָאָרֶץ

מקורות ומקבילות

תתברך. סרע"ג ח"א, סי' כ; ע"פ סדו' רס"ג עמ' לו. כ' בלו"א, סי' קתה, שזהו לשון חכמים, שזה קצתו את נוסחאות תפילות, ולכן תתברך נקוד כפחת. וכדברי הלוי"א, על דבר 'לשון חכמים', כתב ג"כ שד"ל, צמצום למכב"ר, עמ' יט. **אורנו מלכנו וגואלנו.** ע"פ ישע' מד, ג. **יוצר משרתים.** צצלי חגיגה, דף יד ע"א, ע"פ איכ"ג, כג; ולק"ש דניאל, רמז תתרכס; חוס' עמ"ס חגיגה, דף יג ע"ב, ד"ה מויעתן. **ואשר משרתיו.** סה"ת סוף סי' ב. **צירא.** ע"פ יחז' א, יח. **נקול.** ע"פ יחז' ג, יב. **דברי אלהים חיים.** ירמ' כג, לו. **ומלך עולם.** ירמ' י, ג. **כולם גבורים.** ע"פ תהי' קג, כ. **עושים... ראון קוניהם.** ע"פ תהי' קג, כא. **ראון קוניהם.** כך הוא מנהגו, ולא קונס. על מנהג זה ראו בהמהר"ל, ספר נתיבות עולם, נתיב העבודה, סוף פ"ג; תשו' 'לחם רצ', סי' א. **את-שם.** ע"פ תהי' גט, ג. **האל המלך הגדול הגבור והנורא.** ע"פ דב' י, יח; נחמ' ט, לב. **קדוש הוא.** תהי' גט, ג; ע"פ ויק' יט, ב; יהו' כד, יט. **עול מלכות שמים.** לשון חכמים בהרבה מקומות, כמו: משגי' ברכות פ"ב, מ"ב; ספרא, פ"ר, בהר' ה, סי' ד; ירושלמי ברכות פ"ב, ה"א; צצלי ברכות, דף יג ע"א; מדת"נ פ"ר לך לך, סי' א. **ונותנים בזהב רשות.** חוס' עמ"ס חגיגה, דף יג ע"ב, ד"ה מויעתן, ע"פ מד' איכ' (וויגל), פ"ר, ג, סי' ת. **בשפה ברורה.** ע"פ זפ' ג, ט. **בנעימה ובקדושה.** ראו רש"י ישע' ו, ג; חוס' עמ"ס חגיגה, דף יג ע"ב, ד"ה מויעתן. **כולם כאחד.** שצה"ל, ענין תפילה, סי' יג, וע"פ יחז' א, טו; סת"ר סי' ד, ענין ק"ש. קק"ק, ישע' ו, ג; החכר צמס"ו פט"ז, ה"ט.

ח"נ והערות

תתברך. בפתח ולא בצירי. לְנֶצַח. תיבה זו איננה במח' רמ"ו, בולוניה ושר"ל וכה"נ אצל הספרדים. לְעַד. תיבה זו איננה במח' רמ"ו, בולוניה ושר"ל וכה"נ אצל הספרדים. כולם אהובים וכו'. בנוסחאותינו נמצא החרוז רק באותיות אב"ג. אמנם במח' פרס, דף ל ע"א, בא ע"ס א"ב עד אות ל. ובש"ה. כ"ה במקרא כאשר מדובר על לשון זכר, ראו לדוגמא ויק' יב, ד: 'שְׁהִירָה'. בנוב"ר ומח' רומניא: 'שְׁהִירָה'. במח' בולוניה בחול: 'שְׁהִירָה'. אבל בשבת בבבל נוב"ר. בְּשִׁירָה ובזמרה. תיבות אלו אינן במח' רמ"ו, בולוניה ושר"ל וכה"נ אצל הספרדים. ומקדישים אֶת־שֵׁם. כ"ה במח' בולוניה ושר"ל. במח' רמ"ו רק בשחרית של שבת: 'ומקדישים לְאֵל שְׁמוֹ'. במח' רומניא בין בחול ובין בשבת: 'ומקדישים לְשֵׁם'. ומְעַרְצִים ומְמַלִּיכִים. תיבות אלו אינן במח' רמ"ו, בולוניה ושר"ל וכה"נ אצל הספרדים (ומְעַרְצִין ומְמַלִּיכִין). בְּנִעִימָה ובקְדוּשָׁה. כ"ה גם במח' רומניא, דף יב ע"ב. עונים באימה ואומרים ביראה. במח' רמ"ו, בולוניה, שר"ל ורומניא: 'עונים בִּירָאָה ואומרים'. קק"ק. כ' הרש"ס, דלפי משפטי טעמי המקרא יש להפסיק מעט בין כל קדושו.

בְּבוֹדוֹ: וְהָאֹפָנִים וְחֵיּוֹת הַקֶּדֶשׁ כָּלֶם בְּרַעַשׁ גָּדוֹל. מִתְנַשְּׂאִים
לְעִמָּתָם. מְשַׁבְּחִים וְאוֹמְרִים. בְּרוּךְ בְּבוֹד־יְהוָה מִמְּקוֹמוֹ:
לֹאֵל בְּרוּךְ נְעִימוֹת יִתְּנוּ. לְמֶלֶךְ אֵל חַי וְקַיִם לְעַד זְמִירוֹת
יֵאמְרוּ וְתִשְׁבְּחוּת (נ"א: וְתִשְׁבְּחוּת) יִשְׁמִיעוּ. כִּי הוּא לְבָדוֹ
(מְרוֹם וְקָדוֹשׁ). פּוֹעֵל גְּבוּרוֹת. עֹשֶׂה חֲדָשׁוֹת. בֹּעַל מְלָחֳמוֹת.
זוֹרֵעַ צִדְקוֹת. נוֹרָא תְהִלָּתוֹ. בּוֹרָא רְפוּאוֹת. מַצְמִיחַ יְשׁוּעוֹת.
אֲדוֹן הַנִּפְלְאוֹת. הַמַּחֲדֵּשׁ טוֹבוֹ בְּכָל־יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְּרָאשִׁית.
כְּאֹמֹר. לְעֹשֶׂה אוֹרִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חֲסִדּוֹ: וּבְחֲסִדּוֹ נִתְּנָם
לְהָאִיר עַל־הָאָרֶץ. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. יוֹצֵר הַמְּאוֹרוֹת:

אֶהְבֵּת עוֹלָם אֶהְבְּתֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. חֲמֵלָה גְדוֹלָה וַיִּתְּרָה
חֲמֵלָת עַלְיֵנוּ. אֲבִינוּ מִלִּכְנוּ. בַּעֲבוּר אֲבוֹתֵינוּ שְׁבִטְחוּ
בָךְ. וְתִלְמִדִם לַעֲשׂוֹת מִצְוֹת חֻקֵּי חַיִּים. בֶּן תַּחֲנִינוּ וְתִלְמִדֵינוּ.
אֲבִינוּ אָב הֶרְחֵמֵן. הֶמְרַחֵם. רַחֵם נָא עַלְיֵנוּ. וְתֵן בְּלִבֵּנוּ (בִּינָה)
לְהִבִּין וְלַהֲשִׁכִּיל וְלִשְׁמוֹעַ. לְלַמּוֹד וְלִלְמַד. לְשִׁמּוֹר וְלַעֲשׂוֹת

ח"ג והערות

מקורות ומקבילות

והאופנים וכו'. ראו יח"פ"א; סרע"ג ח"ב, סי' כב; שבה"ל,
ענין תפילה, סי' יג. ברוך כבוד ה' יח"פ, ג, יב. לאל ברוך.
סרע"ג ח"א, סי' כ; ע"פ סדור רס"ג עמ' לו. למלך אל חי.
ע"פ ירמ' י, י. וקיים לעד. ע"פ שם"ט, טו, יח. הוא לבדו.
ע"פ דב' ד, לה. מרום וקדוש. ישע' מ, טו. פועל גבורות.
ע"פ תה' מד, ב; דב' ג, כד. עושה חדשות. ע"פ ישע' מג, יט;
איכ' ג, כג. בעל מלחמות. ע"פ ישע' מז, יג. נורא תהלות.
שם"ט, יא. אדון הנפלאות. ע"פ שם"ט, ג, כ. לעושה אוררים.
תה' קלו, ז. להאיר על הארץ. ברי' א, טו. נאצי יוצר. מדת"ג פ' חלת הכרעה, סי' ז; אגב"ר, (צובר), פ' פ, א; מד' שו"ט
(צובר), מז' כח, ה; אה"מ, הלל, עמ' 127; רש"י תה' סה, ט. יוצר המאורות. ע"פ ברי' א, טז; פדר"ך פ' כה, סי' א, ע"פ
ישע' כד, טו; ויקר"ש ישעיהו, רמז תכה, ד"ה והיה. צרכה שניה של ק"ש. מוכר במשני תמיד פ"ה, מ"א; בצלי ברכות, דף יא
ע"א וע"ב; מוכר במד' שו"ט (צובר), מז' ג, א (יב, א); שבה"ל, ענין תפילה, סי' א, סי' יג וסי' יד; סת"ר סי' א, ענין מלה
ברכות, סי' ד ענין ק"ש. טסה הנרכה. סרע"ג ח"א, סי' כ; סדור רס"ג עמ' יג; רמב"ם, סד"ת; במח' פרס, דף לא ע"א, הנוסח
חופף עם הנוספות ושוניוים. אהבת עולם. ע"פ ירמ' לא, ב; סדור רס"ג עמ' יג ועמ' לו; פסקי רי"ד עמ"ס ברכות, דף יא ע"ב;
פסקי רי"ד עמ"ס ברכות, פ"א, ה"א, אות י; שבה"ל, ענין תפילה, סי' יד. אהבת... חמלה. ע"פ ישע' סג, ט. חמלה גדולה
ויתרה חמלת עלינו. ע"פ מל"א, ג, ח. אבינו מלכנו. לשון חכמים הוא זה, כמו: בצלי תענית, דף כה ע"ב. בעבור אבותינו. ראו
מדת"ג (וורשא), פ' כי תשא, סי' כח; שמו"ר פ' יתרו, פ' כח, ריש סי' ב; בעה"ט דב' ד, לו. לעשות מצות חוקי חיים. ע"פ
דב' ד, א; ח, א. אבינו. ישע' סג, טז; סד, ז; דה"צ כט, י. אב הרחמן. ע"פ תה' קג, יג. המרחם. ע"פ ישע' נד, י; ירמ'
לא, יט. רחם נא עלינו. ע"פ ישע' יד, א. להבין. מ"א ג, ט; תה' קוט, כז-ל. ולהשכיל. ע"פ דב' כט, ח. ולשמוע. דב'
כו, יח. ללמוד וללמד. פסקי רי"ד עמ"ס ברכות, דף יא ע"ב; שבה"ל, ענין תפילה, סי' ה. ללמוד. ע"פ דב' ג, ז; מחש"ד פ"ו,
פ"ז; בצלי יומא, דף יט ע"ב; קידושין, דף לו ע"א; מד' שו"ט (צובר), מז' לט, ד. וללמד. ע"פ דב' יא, יט. לשמור ולעשות וכו'

מתנשאים לעממתם. כן נמצא גם במנהג רומניא. מרום
וקדוש. תיבות אלו אינן במח' במנהג בני רומה ובה"ג
אצל הספרדים. ובחסדו נתנם להאיר על-הארץ.
כ"ה במח' רומניא. ותלמידם לעשות מצות חקי
חיים. כ"ה גם במנהג רומניא. בינ"ה. איננו בנוב"ר
ובמח' פרס, דף לא ע"ב. כה"ג אצל הספרדים.

וּלְקַיִם אֶת־כָּל־דְּבָרֵי תִלְמוּד תּוֹרַתְךָ בְּאַהֲבָה. וְהֵאִירָה עֵינֵינוּ
בְּתוֹרַתְךָ. וְדַבֵּק לִבֵּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ. וְיִחַד לִבֵּנוּ לְאַהֲבָה וּלְיִרְאָה
אֶת־שְׁמֶךָ. כִּי־שֵׁם קֹדֶשְׁךָ הַגָּדוֹל בְּאֵמֶת נִקְרָא עָלֵינוּ. עֲשֵׂה
עִמָּנוּ (חֲסֵד) בְּעֶבֶר כְּבוֹד שְׁמֶךָ. הָאֵל הַגָּדוֹל. הַגָּבוֹר וְהַנּוֹרָא.
מִהֲרָה בְּאַהֲבָה תִּרְיֶם קִרְנֵנוּ וְתִמְלֹךְ עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנו לְמַעַן
שְׁמֶךָ. כִּי־כֵךְ בְּטַחָנוּ לֹא גִבוּשׁ. וּבְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל חֲסִינוּ. לֹא־נִפְלֵם
וְלֹא־נִפְשָׁל לָעַד וּלְעוֹלָמִי עַד. כִּי־אֲבִינוּ וְאֱלֹהֵינוּ אִתָּהּ. וְרַחֲמֶיךָ
וְחֲסִדֶיךָ הָרַבִּים אֲלֵינוּ וְנִצַּח סִלָּה וְעַד. וְנִגְלִילָה וְנִשְׁמָחָה
בִּישׁוּעָתְךָ. (מִהֲרָ) וְהִבֵּא עָלֵינוּ בְּרָכָה וְשָׁלוֹם מִהֲרָה מֵאֲרָבַע
כַּנְפוֹת הָאָרֶץ. וְתוֹלִיכֵנוּ מִהֲרָה קוֹמְמִיּוֹת לְאַרְצֵנוּ. כִּי־אֵל פּוֹעֵל
יְשׁוּעוֹת אִתָּהּ. וּבָנוּ בְּחֵרֶת מְכָל־עַם וְלִשׁוֹן. וְקִרְבָּתָנוּ (מִלִּפְנֵי)
לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל סִלָּה בְּאֵמֶת. לְהוֹדוֹת לָךְ וּלְיִחְדָּךְ בְּאֵמֶת
וּבְאַהֲבָה. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. הַבּוֹחֵר בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה:

מקורות ומקבילות

תורתך. ע"פ יהו"ה, ח. ת. **נִחְמָה**. ע"פ דב' י, יב; יא, כב; ספרי פ' וַחֲתָקָן, פ' לז, ס' ה; מתע"ד פ"ו, פ"ה; מדר"א (בזכר), פ' וַחֲתָקָן, פ"ו ס' ה. ראו צבלי עירובין, דף לא ע"א. **וְהֵאִירָה עֵינֵינוּ**. ע"פ תה' יג, ד; מש' ו, כג; כ"ה צמח' רומניא, דף יב ע"ב. **וְדַבֵּק לִבֵּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ**. מדר"ג פ' שלח, ס' לא, ע"פ דב' ד, ד; צמח"ד פ' שלח, פ' י, ס' ו; אה"מ, ה' צחכמה, עמ' 106. **וְיִחַד לִבֵּנוּ וכו' אֶת שְׁמֶךָ**. ע"פ תה' פו, יא. **לֹא־נִפְשָׁל וְלִירְאָה אֶת שְׁמֶךָ**. ע"פ דב' י, יב. **כִּי־שֵׁם קֹדֶשְׁךָ וכו' עַד וְנִגְלִילָה וְנִשְׁמָחָה בִּישׁוּעָתְךָ**. צמח' רומניא, נוסח דומה עס שינויים. **שֵׁם קֹדֶשְׁךָ וכו' נִקְרָא עָלֵינוּ**. ע"פ ירמ' יד, ט. **נִקְרָא עָלֵינוּ**. מש"ט (בזכר), פ' שמות, פ"ה, ס' ג. ראו ירושלמי תענית, פ"ב, ה'; צמח"ד פ' צמח"ד, פ' ה, ס' ו; ויקר"ש יהו"ה, רמז ח. **עֲשֵׂה עִמָּנוּ כְּבוֹד כְּבוֹד שְׁמֶךָ**. ע"פ ירמ' יד, ז; תה' קט, כא. **הָאֵל הַגָּדוֹל הַגָּבוֹר וְהַנּוֹרָא**. ע"פ דב' י, יז; נחמ' ט, לב. **תִּרְיֶם קִרְנֵנוּ**. ע"פ תה' פט, יח. **וְתִמְלֹךְ עָלֵינוּ**. ע"פ דב' לו, ח. **וְהוֹשִׁיעֵנו לְמַעַן שְׁמֶךָ**. ע"פ ירמ' יד, ז; תה' קה, ח; דני' ט, יט; ספ"ב צ, יד. **כֵּךְ צִטָּחָנוּ לֹא נִבוּשׁ**. ע"פ תה' כה, ב. **וְנִשְׁמָחָה הַגָּדוֹל חֲסִינוּ**. ע"פ ש"ב צ, ג. **לֹא נִפְלֵם**. ע"פ תה' סט, ז. **לָעַד וְלְעוֹלָמִי עַד**. ע"פ ישע' מה, ח. **כִּי אֲבִינוּ**. ע"פ ישע' כג, טז. **וְאֱלֹהֵינוּ אִתָּהּ**. ע"פ ירמ' ג, כב; עזר' ט, יג. **וְרַחֲמֶיךָ וְחֲסִדֶיךָ**. ע"פ תה' מ, יב. **אֵל יַעֲזֹבֵנוּ נָלַח**. ע"פ איכ' ה, כ. **נִלַּח סִלָּה וְעַד**. ראו צבלי עירובין, דף נד ע"א; ויקר"ש תהלים, רמז תרפג. **וְנִגְלִילָה וְנִשְׁמָחָה בִּישׁוּעָתְךָ**. ע"פ ישע' כה, ט. **וְהִבֵּא עָלֵינוּ בְּרָכָה**. ע"פ שופ' א, טו. **וְשָׁלוֹם**. ע"פ ישע' מ, ב; תה' כט, יא. **מֵאֲרָבַע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ**. ישע' יא, יב. **וְתוֹלִיכֵנוּ מִהֲרָה קוֹמְמִיּוֹת לְאַרְצֵנוּ**. ע"פ ויק' כו, יג. **כִּי אֵל**. דב' ד, לא. **פּוֹעֵל יְשׁוּעוֹת אִתָּהּ**. תה' עד, יב. **וְכֵן בְּחֵרֶת מְכָל עַם**. ע"פ דב' ז, ו. **הַבּוֹחֵר בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל נִחְמָה**. ע"פ דב' ז, ז. **רַחֵם**. ראו רא"ש עמ"ס יומא, הל' עבודת יוה"כ, על דף ע"א.

ח"ג והערות

עינינו בתורתך. במח' רמ"ז ובולוניא: עינינו בְּמִצְוֹתֶיךָ, וכ"ה בסרע"ג; רמב"ם, סדר תפילות כל השנה; מח' פרס, דף לא ע"ב וכאן הנוסח במח' שד"ל. **לִבֵּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ**. במח' רמ"ז: לִבֵּנוּ לְיִרְאָתְךָ. במח' בולוניא: לִבֵּנוּ לְתוֹרַתְךָ, וכ"ה בסרע"ג; רמב"ם, סדר תפילות כל השנה. במח' שד"ל: לִבֵּנוּ לְמִצְוֹתֶיךָ והנוסח כאן בבית תפלה איטאליאני, ליוורנו תרל"א. **חֲסֵד**. תיבה זו איננה במח' רמ"ז ובולוניא. כ"ה במח' שד"ל. **תִּרְיֶם**. ביז"ד, ואע"פ שזהו הכתיב שבתהלים, וכן מובא בסדור רס"ג עמ' יד. **מִהֲרָה**. תיבה זו איננה במח' כמנהג בני רומה וכח"ג אצל הספרדים. **מִלִּפְנֵי**. תיבה זו איננה במח' רמ"ז, בולוניא ורומניא, ואף לא בסרע"ג ח"א, ס' ב, ובסדר"ר ס' מא וכאן במח' שד"ל.

נחמ' ט, יט; ספ"ב צ, יד. **כֵּךְ צִטָּחָנוּ לֹא נִבוּשׁ**. ע"פ תה' כה, ב. **וְנִשְׁמָחָה הַגָּדוֹל חֲסִינוּ**. ע"פ ש"ב צ, ג. **לֹא נִפְלֵם**. ע"פ תה' סט, ז. **לָעַד וְלְעוֹלָמִי עַד**. ע"פ ישע' מה, ח. **כִּי אֲבִינוּ**. ע"פ ישע' כג, טז. **וְאֱלֹהֵינוּ אִתָּהּ**. ע"פ ירמ' ג, כב; עזר' ט, יג. **וְרַחֲמֶיךָ וְחֲסִדֶיךָ**. ע"פ תה' מ, יב. **אֵל יַעֲזֹבֵנוּ נָלַח**. ע"פ איכ' ה, כ. **נִלַּח סִלָּה וְעַד**. ראו צבלי עירובין, דף נד ע"א; ויקר"ש תהלים, רמז תרפג. **וְנִגְלִילָה וְנִשְׁמָחָה בִּישׁוּעָתְךָ**. ע"פ ישע' כה, ט. **וְהִבֵּא עָלֵינוּ בְּרָכָה**. ע"פ שופ' א, טו. **וְשָׁלוֹם**. ע"פ ישע' מ, ב; תה' כט, יא. **מֵאֲרָבַע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ**. ישע' יא, יב. **וְתוֹלִיכֵנוּ מִהֲרָה קוֹמְמִיּוֹת לְאַרְצֵנוּ**. ע"פ ויק' כו, יג. **כִּי אֵל**. דב' ד, לא. **פּוֹעֵל יְשׁוּעוֹת אִתָּהּ**. תה' עד, יב. **וְכֵן בְּחֵרֶת מְכָל עַם**. ע"פ דב' ז, ו. **הַבּוֹחֵר בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל נִחְמָה**. ע"פ דב' ז, ז. **רַחֵם**. ראו רא"ש עמ"ס יומא, הל' עבודת יוה"כ, על דף ע"א.

הקורא ק"ש יכוון לקיים מצות עשה מהתורה ולקבל עליו עול מלכות שמים, ויקרא בנחת ובנעימה: צריך לפרש האותיות בפיו ובשפתיו וצריך ליתן רווח בין הדבקים כגון 'על לבבך', 'על לבבכם', וצריך להשמיע לאזניו מה שיוצא מפיו שיהיו פיו ולבו שווים בכוונה. אם לא כיוון לבו בפסוק ראשון לא יצא אפילו בדיעבד: צריך להאריך בדליית של 'אחד', וצריך להתניו בזמן של 'תזכרו' ושל 'זוכרתם': אין הש"ץ צריך להנמיק את קולו בפסוקי התוכחה:

המתפלל יחיד אומר: אל מלך נאמן:

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶחָד:

אומרים בלחש: בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מְלֻכּוֹתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאֶהְבֶּתָּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל-לִבְּךָ וּבְכָל-נַפְשְׁךָ וּבְכָל-
מְאֹדְךָ: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנֹכִי מֵצִוְּךָ הַיּוֹם
עַל-לִבְּךָ: וְשָׁנַנְתָּם לְבִנְיָךְ וּדְבַרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ
וּבְלַכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ: וְקִשְׁרָתָם לְאוֹת עַל-יְדֶךָ
וְהָיוּ לְטֹטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ: וּכְתַבְתָּם עַל-מְזוֹזֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ:
וְהָיָה אִם-שָׁמַעַתְּ שְׁמִיעוֹ אֶל-מִצְוֹתֵי אֲשֶׁר אֲנֹכִי מֵצִוְּהָ אֶתְכֶם
הַיּוֹם לֹאֲהַבָה אֶת-יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְעַבְדּוֹ בְּכָל-לִבְבְּכֶם
וּבְכָל-נַפְשְׁכֶם: וְנָתַתִּי מִטֶּר-אֶרְצְכֶם בָּעֵתוֹ יוֹרָה וּמִלְקוֹשׁ
וְאֶסַּפְתִּי דִּגְגֶךָ וְתִירְשְׁךָ וַיִּצְהַרְךָ: וְנָתַתִּי עֹשֶׁב בְּשִׂדְךָ לְבַהֲמֹתָךְ
וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ: הִשְׁמָרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם וְסָרְתֶם
וּעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: וְחָרָה אַף-יְהוָה
בְּכֶם וְעָצַר אֶת-הַשָּׁמַיִם וְלֹא-יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן
אֶת-יְבוּלָהּ וְאֲבַדְתֶּם מִהֲרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְהוָה

מקורות ומקבילות

יכוון לקיים מצוה ראו פסקי ר"ד ר"ה, דף כט ע"א, ופסחים דף קד ע"ב; רע"ב משנ' ברכות פ"ג, מ"א; שבה"ל, סדר ר"ה, ס' ר"א. ולקבל עליו עומ"ש. ירושלמי ברכות פ"ג, ה"א; מש"ט דר' פ' יע, ס' לה; פסקי ר"ד עומ"ס ברכות, דף יג ע"ב; פסקי ריא"ז מוס' ברכות, פ"א, ה"א, אות א; שבה"ל, ענין תפילה, ס' טו וס' טז. לריד לפרש. סה"ת ס' ג. רווח בין הדבקים. דף טו ע"ב; סרע"ג ח"א, ס' כג; סדר רס"ג עמ' ח; שבה"ל, ענין תפילה, ס' טו; סת"ר ס' ד, ענין ק"ש; סה"ת ס' ג. לריד להשמיע לאזניו. צבלי ברכות,

דף טו ע"א; פסקי ר"ד; מנילה דף כ ע"א; ר"ח; פסקי ריא"ז עומ"ס ברכות, פ"ג, ה"א; אות א; סה"ת ס' ג. אל כיוון לבו וכו'. ע"פ מחש"ד פ"ו, פ"ד; חוספתא ברכות פ"ג, ה"ב; צבלי ברכות, דף יג ע"ב; פסקי ר"ד; ילק"ש תורה, רמח תתל"ו; פסקי ריא"ז ברכות, פ"ג, ה"א, אות ג. לריד להאריך גדלות. צבלי ברכות, דף יג ע"ב; סרע"ג ח"א, ס' כג; שבה"ל, ענין תפילה, ס' טו; סת"ר ס' ד, ענין ק"ש; סה"ת ס' ג. ולריד להתייז וזין. ירושלמי ברכות פ"ג, ה"ד; סרע"ג ח"א, ס' כח; שבה"ל, ענין תפילה, ס' טו; סת"ר ס' ד, ענין ק"ש; סה"ת ס' ג.

נָתַן לָכֶם: וְשִׁמַּתֶּם אֶת־דְּבָרֵי אֱלֹהֵי עַל־לִבְבְּכֶם וְעַל־נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל־יְדֵיכֶם וְהָיוּ לְטוֹטְפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם: וְלִמְדֶתֶם אֹתָם אֶת־בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ: וּכְתַבְתֶּם עַל־מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ: לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְנֵיכֶם עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לֹאֲבִתִּיכֶם לָתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ:

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל־כְּנָפֵי בְגָדֵיהֶם לְדֶרֶתָם וְנִתְּנוּ עַל־צִיצִית הַכֶּנֶף פְּתִיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת־כָּל־מִצְוֹת יְהוָה וְעָשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא־תִתּוּרוּ אַחֲרֵי לִבְבְּכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וְעָשִׂיתֶם אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי וְהֵייתֶם קְדוֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְהָיִית לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: הַצִּיבּוֹר אוֹמֵר: אָמֵת:

החזן חוזר ואומר: יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אָמֵת:

וַיִּצְיַב. וְנִכּוֹן. וְקִיָּם. וַיִּשָּׂר. וְנֶאֱמָן. וְאֶהוּב. וְחָבִיב. וְנַחְמָד. וְנַעֲמִים. וְנוֹרָא. וְאֲדִיר. וּמִתְקָן. וּמִקְבֵּל. וְטוֹב. וְיִפְהָ. הַדָּבָר הַזֶּה עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד. אָמֵת הוּא אֱלֹהֵי עוֹלָם מְלַכְנוּ.

מקורות ומקבילות

החזן חוזר. לרוב המור, פר' בראשית, ד"ה ובמדרש אמרו. אמת וליציב. מחבר במשני תמיד פ"ה, מ"א; ירושלמי ברכות פ"א, ה"ו; בבלי ברכות, דף יב ע"א, ורש"י ד"ה שנאמר: פסקי רי"ד; מדר' שו"ט (בוצר), מ"ו, א' (יב, א'); סדר' רס"ג עמ' לה; סת"ר ס"ו ט, ענין תפילת ערבית. אינה פותחת ב'צרוך'. שנה"ל,

ח"ג והערות

ויציב. כי בל"א, סי' קלז, מילה זו ארמית, שאין לו שורש בכתוב, ולא נמצאת כלל במקרא, רק בתרגום שבדניאל ב, מה.

ענין תפילה, סי' טז; סת"ר ס"ו ד, ענין ק"ש. נוסח צרכה לאחר ק"ש. סרע"ג ח"א, סי' כט; סדר' רס"ג עמ' טז; רמב"ם, סד"ת. וליציב. ע"פ דני' ב, מה; המחבר במשני ברכות פ"ב, מ"ב; מחו"ו סי' קא, בשם נשיאי ישראל; שנה"ל, ענין תפילה, סי' טז וסת"ר ס"ו ד, ענין ק"ש, בשם נשיאי ארץ ישראל. ונכון. ע"פ שמי' ח, כב. וקיים. דני' ו, כז. וישר. תה' לג, ד; לב, טז. ונאמן. ישע' מט, ז. ואהוב. ע"פ ישע' מא, ח. וחביב. ע"פ דב' לג, ג. ונעים. תה' קמז, א. ונרא. ע"פ דב' ז, כא; מלא' א, יד. ואדיר. ישע' לג, כא; תה' ח, ב. ומתקן. ע"פ קה' יב, ט. וטוב. ירמ' לג, יא; תה' לד, טז; קה' ה. ויפה. שה"ש א, טז. הדבר וכו' לעולם ועד. ע"פ ישע' מ, ת. אמת הוא אלהי. ע"פ ירמ' י, י. עולם מלכנו. ע"פ שמי' טו, יח; ירמ' י, י.

צור יַעֲקֹב. מִגֵּן יִשְׁעֵנוּ. לְדֹר וְדֹר הוּא קָיָם. וּשְׁמוֹ קָיָם.
 וְכִסְאוֹ נָכוֹן. וּמַלְכוּתוֹ וְאַמוּנָתוֹ לְעַד קֵימָת (נ"א: קֵימָת). וּדְבָרָיו
 חַיִּים וְקָיָמִים וְנֶאֱמָנִים וְנִחְמָדִים לְעַד וּלְעוֹלָמִי עוֹלָמִים.
 עַל־אֲבוֹתֵינוּ וְעַל־נוֹ. עַל־בְּנֵינוּ וְעַל־דּוֹרוֹתֵינוּ. וְעַל־כָּל־דּוֹרוֹת
 זָרַע יִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ. עַל־הָרָאוּשׁוֹנִים וְעַל־הָאַחֲרוֹנִים. דְּבַר
 טוֹב וְקָיָם. אֲמֶת וְאַמוּנָה. חֶקֶתָן וְלֹא יַעֲבֹר: אֲמֶת שְׁאֵתָה
 הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. מַלְכֵנוּ מֶלֶךְ אֲבוֹתֵינוּ. גּוֹאֲלֵנוּ גּוֹאֲלֵ
 אֶת־אֲבוֹתֵינוּ. צוּרֵנוּ צוּר יִשׁוּעָתָנוּ. פּוֹדֵנוּ וּמַצִּילֵנוּ מֵעוֹלָם הוּא
 שְׁמֶךָ. וְאֵין אֱלֹהִים עוֹד וּזְלִתָּךְ:

עֲזַרְתָּ אֲבוֹתֵינוּ אֲתָה הוּא מֵעוֹלָם. מִגֵּן וּמוֹשִׁיעַ (לָהֶם וְ) לְבִנְיָהֶם
 אַחֲרֵיהֶם בְּכָל־דֹּר וְדֹר. בְּרוּם עוֹלָם מוֹשְׁבֶךָ.
 וּמִשְׁפָּטֶיךָ וְצִדְקָתְךָ עַד־אֶפְסֵי־אָרֶץ: (אֲמֶת) אֲשֶׁרִי אִישׁ
 שִׁישְׁמַע אֶל־מִצְוֹתֶיךָ. וְתוֹרָתְךָ וּדְבָרְךָ יִשִּׁים עַל־לְבוֹ. אֲמֶת
 אֲתָה הוּא אֲדוֹן לְעַמְּךָ. וּמֶלֶךְ גָּדוֹל וְגִבּוֹר לָרִיב אֶת־רִיבֶם.

ח"ג והערות

קִימָת. בסוגל, כ"ה בנוב"ר, מח' רומניא ודפו"י. מעולם
 הוא שמך. כ"ה גם בסרע"ג ח"א, ס' כט, ובס' הכוזרי
 מאמר ג, אות יז. לָהֶם וְ. כה"נ אצל הספרדים, ע"פ
 האבודרהם, ברכות ק"ש, ד"ה עזרת. אמנם בנוב"ר,
 מנהג אשכנז ורומניא, ללא התוספת. אֲמֶת אֲשֶׁרִי.
 תיבת 'אֲמֶת' איננה במח' רמ"ו, בולוניא, סרע"ג ומחז"ו.
 וכה"נ במח' שד"ל, רומניא ואבודרהם. ומלך גדול
 וגבור. כן נמצא גם במנהג רומניא.

מקורות ומקבילות

צור יַעֲקֹב. ע"פ ש"צ כג, ג. מִגֵּן יִשְׁעֵנוּ. ע"פ ש"צ כב, לו.
 לְדֹר וְדֹר הוּא קָיָם. ע"פ תה' קב, כה. וּשְׁמוֹ קָיָם. ע"פ
 תה' קלה, יג. וְכִסְאוֹ נָכוֹן. ע"פ תה' לג, ב. וּמַלְכוּתוֹ. ע"פ
 שמי' טו, יח; תוספתא ברכות פ"ב, ה"א; ירושלמי ברכות פ"א,
 ה"ו; ראב"ה ח"א, ברכות ס' מד; טור אר"ח, ס' כו. וְאַמוּנָתוֹ
 לְעַד קֵימָת. ע"פ תה' ק, ה. וּדְבָרָיו חַיִּים. ע"פ ירמ' ב, יג;
 יח, יג. וְנֶאֱמָנִים. ע"פ תה' קיא, ז. וְנִחְמָדִים. ע"פ תה'
 יט, יא. לְעַד וּלְעוֹלָמִי עוֹלָמִים. ע"פ ישע' מה, ח. זָרַע יִשְׂרָאֵל
 עֲבָדֶיךָ. ע"פ דה"א טו, יג. עַל הָרָאוּשׁוֹנִים וְעַל הָאַחֲרוֹנִים. ע"פ
 קה' א, יא. דְּבַר טוֹב. ע"פ תה' יט, ח. אֲמֶת וְאַמוּנָה. ע"פ
 דב' לב, ד. חֶקֶתָן. תה' קמה, ו. שְׁאֵתָה הוּא ה' אֱלֹהֵינוּ.
 גּוֹאֲלֵנוּ. ישע' מד, ו. גּוֹאֲלֵנוּ. ישע' מח, ד; ירושלמי ברכות פ"א, ה"ו. גּוֹאֲלֵ
 אֶת אֲבוֹתֵינוּ. ע"פ שמי' ו, ו. לָרִיב אֶת־רִיבֶם. ע"פ שמי' ו, ו. לָרִיב אֶת־רִיבֶם.
 כה, כ. פוֹדֵנוּ. ע"פ תה' לד, כג; קל, ח. וּמַצִּילֵנוּ. ע"פ שמי' יח, ה; שופ' ח, לד. מֵעוֹלָם הוּא שְׁמֶךָ. ע"פ ישע' סג, טז; תה'
 קלה, יג. וְאֵין אֱלֹהִים עוֹד וּזְלִתָּךְ. ע"פ ישע' מד, ו; מה, כא; ע"י שו"ת חשב"ץ ח"א, ס' קצו. עוֹרֶת אֲבוֹתֵינוּ. ע"פ סד' רס"ג
 עמי' טז. אֲתָה הוּא מֵעוֹלָם. ע"פ תה' לג, ב; דה"א כט, ו. מִגֵּן וּמוֹשִׁיעַ. ע"פ דב' לג, כט; ישע' מה, ח. לְבִנְיָהֶם אַחֲרֵיהֶם כָּל
 דֹּר ודור. ע"פ ישע' מה, יח; תה' ג, א; ק, ה. בְּרוּם עוֹלָם מוֹשְׁבֶךָ. ע"פ ישע' לג, ה; תה' קכג, א. וּמִשְׁפָּטֶיךָ וּדְבָרְךָ. ע"פ תה'
 לו, ז. עַד אֶפְסֵי אָרֶץ. מ"כ, ג. אֲשֶׁרִי אִישׁ שִׁישְׁמַע וכו'. ע"פ מש' ח, לד. שִׁישְׁמַע אֶל מִצְוֹתֶיךָ. ע"פ דב' יא, יג. וְתוֹרָתְךָ
 וּדְבָרְךָ יִשִּׁים עַל לְבוֹ. ע"פ דב' יא, יח; ספרי, פ' עקב, פ' מד, ס' יח; מתע"ד פ"א, פ"ה; ילקו"ש תורה, רמז תחסט. אֲמֶת
 אֲתָה הוּא. ע"פ ש"צ ז, כה. אֲדוֹן לְעַמְּךָ. ע"פ תה' מה, יב. וּמֶלֶךְ. ע"פ ישע' ו, ה. גָּדוֹל גִּבּוֹר. ע"פ דב' י, ח. לָרִיב אֶת
 רִיבֶם. ע"פ מש' כב, כג.

אֶמֶת אַתָּה הוּא רֹאשׁוֹן וְאַתָּה הוּא אַחֲרוֹן. וּמִבְּלָעֲדֶיךָ אֵין-לָנוּ
מֶלֶךְ גּוֹאֵל עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ. (אֶמֶת) בְּמִצְרִים נִגְלִיתָ. כָּל-בְּכוֹרֵיהֶם
הִרְגָתָ. בְּכוֹרְךָ (יִשְׂרָאֵל) גָּאֵלְתָּ. יֵם-סוּף בִּקְעָתָ. יָדִים טִבְעָתָ.
יֵם לִיבְשָׁה שָׁמַתָּ. וַיִּדְיִים עָבְרוּ. וַיִּכְסּוּ-מִים צָרִיחָם אֶחָד מֵהֶם
לֹא נֹתַר: וְעַל-זֹאת שִׁבְחוּ אֱהוּבִים לְאֵל. וְנִתְּנוּ יְדִידִים זְמִירוֹת
שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת (נ"א: וְתִשְׁבָּחוֹת). בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת. לְמֶלֶךְ אֵל
רַם וְנִשְׂאָ. חַי וְקַיִם. גָּדוֹל וְנוֹרָא. מִשְׁפִּיל גְּאִים. מַגְבִּיָּה שְׁפָלִים.
מוֹצִיא אֲסִירִים. וּפּוֹדֶה עֲנֻוִים. וְעוֹזֵר דָּלִים. וְעוֹנֶה לַעֲמֹ יִשְׂרָאֵל
בְּעֵת שְׁוֹעֵם אֱלֹיוֹ. תִּהְלֶה (נ"א: תִּהְלֹת) לְאֵל עֲלִיוֹן בְּרוּךְ הוּא.
מִשָּׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ עָנוּ שִׁירָה בְּשִׂמְחָה רַבָּה וְאָמְרוּ כָל־ם.
מִי־כִמְכָּה בְּאֵלֶם יְהוָה מִי כִמְכָּה נֶאֱדָר בְּקֹדֶשׁ נוֹרָא תִּהְלֶה
עֲשֵׂה פֶלֶא. שִׁירָה חֲדָשָׁה שִׁבְחוּ גְאוּלִים לְשִׁמְךָ (הַגְדוֹל)
עַל-שִׁפְתַּי הֵי־ם. יַחַד כָּל־ם הוֹדוּ וְהִמְלִיכוּ וְאָמְרוּ. יְהוָהוּ יִמְלֹךְ
לְעֹלָם וָעֶד: בְּגִלָּל אָבוֹת תּוֹשִׁיעַ בָּנִים. וְתִבְיֹא גְאֻלָּה לְבְנֵי
בְּנֵיהֶם. כִּי־מַעֲוֹלֶם אַתָּה גּוֹאֵל. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. גְּאֹל יִשְׂרָאֵל:

מקורות ומקבילות

ח"ג והערות

אֶמֶת בְּמִצְרִים. תִּיבַת אֶמֶת אֵינָהּ בְּמַח' רמ"ו, בולוֹניא,
סרע"ג ומחז"ו. וכה"ג בְּמַח' שד"ל ורומניא. בְּכוֹרְךָ
יִשְׂרָאֵל. כה"ג אצל הספרדים. תִּהְלֶה לְאֵל עֲלִיוֹן.
כ"ה הַיָּמִין בְּנוֹבִיר, אֶךְ בְּמַח' שד"ל: 'תִּהְלֹת לְאֵל עֲלִיוֹן.
והוא מִנְהַג קְבִלִי וּמִקְוִי בְּנוֹסַח הַסְּפָרָדִים; ס' הוֹוֶהר
שמי, דף קכח ע"ב וס' נגיד וּמִצְוֶה, קוֹשֶׁטָא, תפ"ו, דף
כו ע"א. לְשִׁמְךָ הַגְדוֹל. תִּיבַת הַגְדוֹל אֵינָהּ בְּמַח'
רמ"ו, בולוֹניא, רומניא, סרע"ג וסד"ר וּכְאֵן כְּמַח' שד"ל.
בְּגִלָּל אָבוֹת וכו'. כ' בְּמַח' כְּמִנְהַג ק"ק רומה, וּיְנִיצִיאָה
שמי"ז, סוף ח"ב (והערות), אֵין לְהַעֲבִיר נוֹסַח זֶה.

טו, יט. וַיִּכְסּוּ מִים לְרִיחָם. תה"ק קו, יא. וְעַל זֹאת שִׁבְחוּ. ע"פ שמי"ט, טו, א' ותה"א. אֶהוּבִים. ע"פ דב' ז, ח; כג, ו. וְנִתְּנוּ
יְדִידִים זְמִירוֹת שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת. שמי"ט, טו, א' ויח. אֵל רַם וְנִשְׂאָ. ע"פ ישע"י ו, א; ח, טו. חַי וְקַיִם. ע"פ דני' ו, כו. גְּדוֹל וְנוֹרָא.
דב' ז, כא; תה"ק לט, ג. מִשְׁפִּיל גְּאִים. ע"פ תה"ק קמ, ו. לֶשׁוֹן חֲכָמִים הוּא זֶה, כְּמוֹ: אֶסְתֵּר, פ'ר' ח, ס"ז; פסז"ו פ'ר' בְּשִׁלָּה,
פט"ו, ס"ו; א; פהר"ב פ' כו, א; מִשְׁט"ט (בְּצִר), פ'ר' בְּשִׁלָּה, פט"ו, ס"ו; א. מַגְבִּיָּה שְׁפָלִים. ע"פ חו"ה, יא. מוֹלִיֵּא אֲסִירִים.
תה"ק סח, ז. וּפּוֹדֶה עֲנֻוִים. ע"פ ישע"י סח, א. וְעוֹזֵר דָּלִים. ע"פ חו"ה, טז; ספ"ה א, יא. וְעוֹנֶה לַעֲמֹ יִשְׂרָאֵל. ע"פ שמי"
ב, כג; שופ' ג, ט. צֵעַת שׁוֹעֵם אֱלֹיוֹ. ע"פ תה"ק לא, כג. תִּהְלֶה לְאֵל עֲלִיוֹן. ע"פ ישע"י מג, כא; תה"ק ט, טו. כ"ה בְּסִרְע"ג ח"א,
ס"ו כט; אֲדוֹרְהֶם; מִנְהַגֵּי מַהֲרִ"ל, ה' תפ"ה, אֹתֵת א; מַח' פֶּרֶס, דף לד ע"א; כ"ה בְּמַח' רומניא, דף רא, סוף ע"ב. בְּרוּךְ

לפי מנהג ק"ק רומה החזן אומר בחזרה:

נִקְדִּישׁוּהוּ וְנַעֲרִיצוּהוּ בְּנֶגֶם שֵׁיחַ סוּד שְׂרָפֵי קֹדֶשׁ. הַמְשִׁלִּים לָהּ קֹדֶשָׁהּ. וְכֵן כְּתוּב עַל־יַד גְּבִיאָהּ. וְקִרְאָהּ אֵלֶּיָּהּ וְאָמַר. קו"ח: קְדוּשׁוֹ קֹדֶשׁ קְדוּשׁ יְהוָה צְבָאוֹת מְלֵא כְּלֵי־הָאָרֶץ בְּכּוֹדוֹ: חֲזוֹ: לְעַמָּתָם בְּרוּךְ יֹאמְרוּ. קו"ח: בְּרוּךְ בְּכּוֹד־יְהוָה מִמְּקוֹמוֹ: חֲזוֹ: וּבִדְבָרֵי קֹדֶשׁ כְּתוּב לֵאמֹר. קו"ח: יִמְלֹךְ יְהוָה לְעוֹלָם. אֱלֹהֵינוּ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר. הַלְלוּ־יָהּ:

הוא. ע"פ בר' ט, כה' שמ' יח, י: ש"א כה, לב. **משה ונביאי**
לך ענו שירה. ע"פ שמ' טו, א. **מי כמנחה.** שמ' טו, יא; סדר'
רס"ג עמ' לח. **שירה חדשה.** ע"פ חר' ד, ל. לשון קנאה, ראו
מנצח' דר"י, מנ' דשירה, פ"י א: שה"ר פ"ר א, ס' ג; חוס'
עמ"ס פסחים, דף קנז ע"ג, ד"ה ונאחז; שנה"ל, ענין תפילה,
ס' טז, בשם אהרן רבצ"א; סת"ר ס' ד, ענין ק"ש; סה"ת
ס' ד. **לשמן הגדול.** יור' יו, ט. **על שפת היס.** ע"פ שמ'
יד, ל. **ימנחך.** שמ' יח, יח; סדר רס"ג עמ' לח. **בגלל**
גלות תושבי ועב'. במנ' רומניא, דף קי ע"ג, היסט' זו זכה,

**לְדוֹר וָדוֹר נִמְלִיךְ לְאֵל. כִּי־הוּא לְבִדּוֹ מְרוֹם וְקָדוֹשׁ. וְשִׁבְחֶךָ
אֱלֹהֵינוּ מִפִּינוּ לֹא־יָמוּשׁ לְעוֹלָם וָעֶד. כִּי־אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל
וְקָדוֹשׁ אַתָּה. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. הָאֵל הַקָּדוֹשׁ:**

**אַתָּה חוֹנֵן לְאָדָם דַּעַת. וּמְלַמֵּד לְאָנוּשׁ בִּינָה. וְחֻנְנוּ מֵאַתָּה
דַּעַה וּבִינָה וְהַשְׁכֵּל. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. חוֹנֵן הַדַּעַת:**

**הַשִּׁיבֵנוּ אֲבִינוּ לְתוֹרָתְךָ. וְדַבְּקֵנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ. וְקַרְבֵּנוּ מִלְּכֵנוּ
לְעַבֹדָתְךָ. וְהַחֲזִירֵנוּ בְּתַשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ. בְּרוּךְ
אַתָּה יְהוָה. הַרוֹצֶה בְּתַשׁוּבָה:**

**סִלַּח־לָנוּ אֲבִינוּ כִּי חָטָאנוּ. מְחַל־לָנוּ מִלְּכֵנוּ כִּי פָשַׁעְנוּ. כִּי
אֵל טוֹב וְסִלַּח אַתָּה. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. חֲנוּן הַמֵּרַבֶּה
לְסִלּוּחַ:**

**רֵאָה נָא בְּעֵינֵינוּ וּרְיִבָה רִיבֵנוּ. וּגְאֹלֵנוּ מִלְּכֵנוּ מִהֲרָה לְמַעַן
שְׁמֹךְ. כִּי (אֵל) גּוֹאֵל חֹזֵק אַתָּה. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה.
גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל:**

לפי מנהג ק"ק רומה החזן אומר בחזרה 'עננו'. ואם אין לפחות ששה צמים הנוכחים, אומר אותה בברכת 'שמע קולנו' ללא חתימה.

**עֲנֵנוּ יְהוָה עֲנֵנוּ בְּיוֹם צוֹם תַּעֲנִיתֵנוּ. כִּי בָצָרָה גְדוֹלָה אֲנַחְנוּ. וְאַל־תַּעֲלֵם אֲזִנְךָ
מִשְׁמוֹעַ תַּפְלָתֵנוּ. וְאַל־תַּתְּעַלֵּם מִבִּקְשֵׁתֵנוּ. הִיָּה נָא קְרוֹב לְשׁוֹעֲנוּ. טָרָם
נִקְרָא אַתָּה תַעֲנֶה. כִּדְבַר שְׁנַאמֵר. וְהִיָּה טָרָם יִקְרָאוּ וְאֲנִי אֶעֱנֶה עוֹד הֵם מְדַבְּרִים
וְאֲנִי אֲשַׁמְעֶ: כִּי אַתָּה פוֹדֶה וּמַצִּיל בְּכָל־עֵת צָרָה וְצוּקָה. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. הַעוֹנֶה
בְּעֵת צָרָה וּמוֹשִׁיעַ:**

מקורות ומקבילות

עננו בשחרית של ט"ז. ע"פ שצה"ל, סדר תענית, סי' רסט; סה"ת, סדר ת"צ, סי' לא. **נא"י העונה וכו'.** ע"פ משנ' תענית פ"ג, מ"ד; פסקי רי"ד תענית, דף יג ע"ב; פסקי רי"ז תענית, פ"א, ה"א, אות יט. ראו ריקאנטי פסקים, סי' קעח. **העונה נעת וכו'.** ע"פ בר' לה, ג; רמב"ם הל' תפילה פ"ג, ה"ד; פסקי רי"ז תענית, פ"א, ה"א, אות יט; שצה"ל, סדר תענית, סי' רסט; סת"ר סי' ס, ענין יוס ת"צ; סה"ת סי' ל. **נעת לרה.** ע"פ ירמ' יד, ח; צנ"ס ב, יא; כט, ג. **ומושיע.** ע"פ ש"א י, יט; ישע' מה, כא; הוש' יג, ד.

ח"נ והערות

חתימת עננו. בנוסח בני רומניא, דף נה ע"ב, החתימה זהה, וכ"ה בשבה"ל, סדר תענית, סי' רסט וסי' רעו. בסחב"ר ללא תיבת ומושיע.

רַפָּאנוּ יְהוָה (אֱלֹהֵינוּ) וְנִרְפָּא הוֹשִׁיעֵנוּ וְנוֹשְׁעָה כִּי תִהְיֶה לָּנוּ
אֶתָּה וְהָעֵלָה רַפּוּאָה שְׁלָמָה לְכָל־מִכּוֹתֵינוּ (וּלְכָל־
תַּחֲלוּאֵינוּ) כִּי אֵל רּוּפָא רַחֲמָן וְנֶאֱמָן אֶתָּה בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה
רוּפָא חוֹלֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרַךְ עָלֵינוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶת־הַשָּׁנָה הַזֹּאת לְטוֹבָה וְאֶת־כָּל־
מִינֵי תְבוּאָתָהּ וְתֵן טַל לְבִרְכָּהּ עַל־פְּנֵי הָאָדָמָה וְשִׁבַּע
אֶת־הָעוֹלָם מִבְּרֻכּוֹתֶיךָ וְתֵן בְּרָכָה רְוָחָה וְהַצְלָחָה בְּכָל־
מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ וּבָרַךְ אֶת־שָׁנוֹתֵינוּ כַּשָּׁנִים הַטּוֹבוֹת הַמְּבֹרָכוֹת
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְבָרַךְ הַשָּׁנִים:

תִּקַּע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל לְחֵירוֹתֵנוּ וְשֵׂא גַם לְקַבֵּץ גְּלִיתֵינוּ (וּמִקְצֵינוּ
יָחַד מֵאֲרָבַע כְּנָפּוֹת הָאָרֶץ לְאַרְצֵנוּ) בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה
מְקַבֵּץ נִדְחֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

הַשִּׁיבָה שׁוֹפְטֵינוּ כְּבָרָאשׁוֹנָה וְיִזְעֲצֵנוּ כְּבִתְחִלָּה וְתִמְלֹךְ
עָלֵינוּ אַתָּה (מְהֵרָה) לְבָדְךָ (בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים)
בְּצֶדֶק וּבִמְשָׁפֵט בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט:

נוסח מחזור רמ"ו ובולוניהא:

וְלַמְלָשִׁינִים בְּלִתְהִי
תִקְוָה וְכָל־
הַמִּינִים כָּלֵם כָּרְגַע יֵאבְדוּ
וְכָל־אוֹיְבֶיךָ מְהֵרָה יִכָּרְתוּ
וּמַלְכוֹת זָדוֹן מְהֵרָה תִּעָקַר
וּתִשָּׁבֵר וְתִכְנֶיעַ אוֹתָם בְּמְהֵרָה
בְּיָמֵינוּ בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה
שׁוֹבֵר אוֹיְבִים וּמִכְנִיעַ זָדִים:

נוסח בלתי מצונזר:

וְלַמְשָׁמָדִים בְּלִתְהִי
תִקְוָה וְכָל־
הַמִּינִים כָּלֵם כָּרְגַע יֵאבְדוּ
וְכָל־אוֹיְבֵי עַמְּךָ מְהֵרָה יִכָּרְתוּ
וּמַלְכוֹת זָדוֹן מְהֵרָה תִּעָקַר
וּתִשָּׁבֵר וְתִכְנֶיעַ אוֹתָם בְּמְהֵרָה
בְּיָמֵינוּ בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה שׁוֹבֵר
אוֹיְבִים וּמִכְנִיעַ זָדִים:

עַל־הַחֲסִידִים וְעַל־הַצַּדִּיקִים וְעַל־גְּרֵי הַצֶּדֶק וְעַל־פְּלִיטַת
עַמֶּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל. יְהִמוּ (נָא) רַחֲמֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. וְתֵן
שָׂכָר טוֹב לְכָל־הַבּוֹטְחִים בְּשִׁמְךָ הַטּוֹב בְּאַמְתּוֹ. וְשִׁים חֲלֻקְנוּ
עִמָּהֶם. לְעוֹלָם לֹא גִבוּשׁ כִּי־בָךְ בִּטְחָנוּ מֶלֶךְ עוֹלָמִים. בְּרוּךְ
אַתָּה יְהוָה. מַשְׁעֵן וּמִבְטָח לַצַּדִּיקִים:

וְלִירוּשָׁלַיִם עִירְךָ בְּרַחֲמִים תָּשׁוּב. וּבִנְיָה אוֹתָהּ בְּגִן עוֹלָם
בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ:

רַחֵם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וְעַל־יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ. וְעַל־ירוּשָׁלַיִם
עִירְךָ. וְעַל־צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדְךָ. וְעַל־הָעִיר הָאֲבֵלָה
הַחֲרֻבָּה וְהַשּׁוֹמְמָה. הַנִּתּוּנָה בְּיַד זָרִים. הַרְמוּסָה בְּכַף עָרִיצִים.
וַיְבַלְעוּהָ לְגִינוֹת. וַיִּירָשׁוּהָ עוֹבְדֵי פְסִילִים וְלִישְׂרָאֵל עַמֶּךָ נִתְּתָה
וּלְזָרַע יַעֲקֹב יִרְשָׁהּ הוֹרֶשְׁתָּהּ. נַעֲרָה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מִעֲפָרָה.
וְהִקִּיצָהּ מֵאֶרֶץ דּוּיָהּ. נָטָה עָלֶיהָ כְּנָהֵר שָׁלוֹם. וּכְנָחַל שׁוֹטֵף
כְּבוֹד גּוֹיִם. כִּי בָאֵשׁ הִצַּתָּהּ. וּבָאֵשׁ אַתָּה עֵתִיד לִבְנוֹתָהּ. כְּאִמּוֹר
וְאֲנִי אֶהְיֶה־לָּהּ נֶאֱמַר יְהוָה חֹמַת אֵשׁ סָבִיב וּלְכָבוֹד אֶהְיֶה בְּתוֹכָהּ:
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. מְנַחֵם צִיּוֹן עִירוֹ וְאֲבֵלֵי עַמּוֹ וּבּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם:
אֶת־צֶמַח דָּוִד עֲבָדְךָ בְּמַהֲרָה תַצְמִיחַ. וְקִרְנוֹ תִּרְוֵם בִּישׁוּעָתְךָ.
כִּי לִישׁוּעָתְךָ קִוִּינוּ כָּל־הַיּוֹם. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. מַצְמִיחַ
קֶרֶן יִשׁוּעָה:

שְׁמַע קוֹלֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. וְחוּם וְחֻנּוּ וְרַחֵם עָלֵינוּ. וְקַבֵּל
בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת־תְּפִלָּתֵנוּ וְאֶת־תַּחֲנֻנָּתֵנוּ. כִּי אָב
מְלֹא רַחֲמִים רַבִּים אַתָּה הוּא מַעוֹלָם. וְלֹא נָשׁוּב רִיקָם מִלְּפָנֶיךָ:

מקורות ומקבילות

נט' נאז' חומרים 'רחם'. ע"פ סרט"ג ח"ב, ס' נח; ר"ח עמ"ס תענית, דף יח ע"ב; ר"ף דף י ע"א; רא"ש תענית, פ"ד, ס' לד;
חז"ן ח"א, הל' סעודה, ס' קצט צבס הגאונים; רמב"ם הל' תפילה, פ"ב, ה"ד; פסקי ריא"ז תענית, פ"ד, ה"ב, אות טו; שנה"ל,

היחיד הצם אומר:

עֲנֵנוּ יְהוָה עֲנֵנוּ בַּיּוֹם צוֹם תַּעֲנִיתֵנוּ. כִּי בִצְרָה גְדוֹלָה אֲנַחְנוּ.
וְאֶל-תַּעֲלֵם אֲזִנְךָ מִשְׁמוֹעַ תִּפְלֹתֵנוּ. וְאֶל-תַּתְּעַלֵּם
מִבִּקְשֵׁתֵנוּ. הֲיֵה נָא קְרוֹב לְשׁוֹעֵנוּ. טָרֶם נִקְרָא אֹתָהּ תַעֲנֶה.
כַּדְּבַר שְׁנֵאמַר. וְהִיָּה טָרֶם יִקְרָאוּ וְאֲנִי אֶעֱנֶה עוֹד הֵם מְדַבְּרִים
וְאֲנִי אֲשַׁמֶּעַ: כִּי אֹתָהּ פּוֹדֶה וּמַצִּיל בְּכָל-עֵת צָרָה וְצוּקָה.
עד כאן מוסיף יחיד הצם.

כִּי אֵל שׁוֹמֵעַ תִּפְלָה וְתַחֲנוּן אֹתָהּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. שׁוֹמֵעַ תִּפְלָה:
רִצָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְאֶל-תִּפְלֹתָם שְׁעָה. וְהֵשֵׁב
הָעֲבוּדָה לְדָבִיר בֵּיתְךָ. וְאֲשִׁי יִשְׂרָאֵל וְתִפְלֹתָם מְהֵרָה
בְּאַהֲבָה תִקַּבֵּל בְּרָצוֹן. וְתִהְיֶה לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוּדַת יִשְׂרָאֵל
עִמָּךְ. וְתַחֲזִיגָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן וּלְיְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ בְּרַחֲמִים
כְּמֵאָז. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. הַמַּחְזִיר בְּרַחֲמָיו שְׂכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

בחזרה כשהחזן אומר "מודים" צריך כל הציבור
לשוח עמו ואומרים "מודים דרבנן":

מודים כורעים ומשתחוים
אֲנַחְנוּ לְפָנֶיךָ אֱלֹהֵינוּ
אֱלֹהֵי כָל-בָּשָׂר. יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר
בְּרָאשִׁית. בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת
לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקְדוֹשׁ. עַל-
שִׁחֲחֵיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ. כֵּן תַּחֲיֵינוּ
וְתַחֲנוּנוּ וְתַאֲסוּף גְּלִיתֵינוּ מֵאַרְבַּע כְּנָפוֹת הָאָרֶץ. וְנָשׁוּב לְשִׁמּוֹר חֻקֶּיךָ
וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּאַמֶּת וּבִלְבָב שָׁלֵם. עַל שְׁאֵנוּ מוֹדִים לָךְ. (בְּרוּךְ אַל
הַהוֹדָאוֹת): עד כאן.

מודים אנחנו לך. שאתה הוא
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי
אֲבוֹתֵינוּ. עַל-חֲיֵינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדְךָ
וְעַל-נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ. וְעַל-
נַפְסֶיךָ שֶׁבְּכָל-יוֹם וְיוֹם עֲמָנוּ וְעַל-
נַפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל-עֵת.

מקורות ומקבילות

סדר תענית, ס' רסז וס' רסט; סת"ר ס' ס, ענין יום ת"צ; סה"ת, סדר ת"צ, ס' לא. היחיד אומר ענו. ע"פ סרע"ג ח"ב,
ס' נט; שנה"ל, סדר תענית ס' רסט; סת"ר ס' ס, ענין יום ת"צ; סה"ת, סדר ת"צ, סוף ס' לא.

עָרַב וּבָקָר וְצִהָרִים. הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ. הַמְרַחֵם כִּי לֹא־תָמוּ חֲסִדֶיךָ וַיַּעֲזֹלֶם קוֹיָנוּ לָךְ. לֹא־הִכְלַמְתָּנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְלֹא־עֲזַבְתָּנוּ וְלֹא־הִסְתַּרְתָּ פָנֶיךָ מִפָּנֵינוּ:

עַל־כָּלֶם יִתְבָּרַךְ וַיִּתְּרוּמָם שְׁמֶךָ מַלְכֵנוּ תָמִיד. כָּל־הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֵלָה. וַיְהִלְלוּ לְשִׁמְךָ הַטּוֹב בְּאַמֶּת: בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. הַטּוֹב שְׁמֶךָ וְלָךְ נָאָה לְהוֹדוֹת:

בחזרת הש"ץ של שחרית אין אומרים ברכת כהנים.

שֵׁים שָׁלוֹם. טוֹבָה וּבִרְכָּה. (חַיִּים). חֵן וְחֶסֶד וְרַחֲמִים. עָלֵינוּ וְעַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל עֲמֶךָ. בְּרַכְּנוּ אֲבֵינוּ כָּלֵנוּ כְּאַחַד בְּאוֹר פָּנֶיךָ. כִּי בְּאוֹר פָּנֶיךָ נִתְּתָ לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. תּוֹרַת חַיִּים. אֲהַבָּה וְחֶסֶד. צְדָקָה. בִּרְכָּה. יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם. וְטוֹב יְהִיָּה בְּעֵינֶיךָ (לְבָרְכֵנוּ וּלְבָרַךְ אֶת־כָּל־עַמֶּךָ יִשְׂרָאֵל תָּמִיד בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בְּשָׁלוֹמְךָ: בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. הַמְּבָרַךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּשָׁלוֹם. (אָמֵן):

הנוהגין לומר "אלקי נצור", יאמרו פסוק זה לאחריו. ובחזרה החזן אומר אותו בלחש:

יְהִי לְרִצּוֹן אֱמֶרֶי־פִי וְהִגִּינוּ לִבִּי לְפָנֶיךָ יְהוָה צוּרִי וְגֹאֲלִי:

ויש נוהגין לומר:

אֱלֹהֵי. נִצּוֹר לְשׁוֹנֵי מַרְעֵי. וּשְׁפָתַי מִדְּבַר מֶרֶם. וְלִמְקַלְלֵי נַפְשִׁי תִדּוּם וְלִמְצוֹתֶיךָ תִּרְדּוּף נַפְשִׁי. וְנַפְשִׁי כְּעֹפֶר לִכְלָ תִהְיֶה. יְהִי רִצּוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵי. שְׂכָל־הַקָּמִים עָלַי לְרָעָה. תִּפְרַעַצְתָּם וּתְקַלְקַל מַחֲשַׁבוֹתָם. וְכֵן יְהִי רִצּוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵי. שְׁתַּפְּתַח לִי שְׁעָרֵי תוֹרָה. שְׁעָרֵי חֻכָּמָה. שְׁעָרֵי בִינָה. שְׁעָרֵי דַעַה. שְׁעָרֵי פִּרְנָסָה וְכֻלְכָּלָה. שְׁעָרֵי חַיִּים. חֵן וְחֶסֶד וְרַחֲמִים וְרִצּוֹן מִלְּפָנֶיךָ:

מקורות ומקבילות

א"א ברכת כהנים. ע"פ שנה"ל, סדר תענית, ס' רסט; סה"ת, סדר ת"צ, ס' ל. ראו סרע"ג ח"צ, ס' ק. החזן אומר יהיו לרצון. מג"א אור"ח, ס' קכג ס"ק יד, צשס השל"ה, עמ"ס תמיד, פ' גר מלוה, ס' פז.

יְהִי לְרִצּוֹן אֱמִרֵי־פִי וְהִגִּיוֹן לִבִּי לִפְנֵיךָ יְהוָה צוּרִי וְגֹאֲלִי:

פוסע שלש פסיעות לאחוריו בכריעה אחת וחוזר לשמאלו, ואחר כך לימינו ואומר:

עֲשֵׂה שָׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו. הוּא בְּרַחֲמָיו. יַעֲשֵׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ
וְעַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל. אָמֵן:

(יְהִי רִצּוֹן מִלִּפְנֵיךָ. יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ.

שְׁתַּבְּנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ. וְתֵן חֵלְקֵנוּ בְּתוֹרָתְךָ):

לפי ק"ק רומה הש"ץ חוזר על תפילת לחש בתוספת 'עננו' ו'רחם'
וללא ברכת כהנים ולאחר מכן עוברים לעמ' 127.

חזרת הש"ץ

לשחרית של תשעה באב

(משולבת עם קינות)

החזן אומר בלחש:

אֲדֹנָי שְׁפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתְךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. אֱלֹהֵי אַבְרָהָם.
אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב. הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא.
אֵל עֲלִיוֹן. גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה אֶת־הַכֹּל וְזוֹכֵר חֲסָדֵי
אֲבוֹת. וּמַבִּיא גּוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה. מִלֶּךְ
גּוֹאֵל עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמִגֵּן.

מקורות ומקבילות

חזרת הש"ץ משולבת עם קינות. ע"פ שצח"ל, סדר תענית, סי' רסז. ראו סרע"ג ח"ב, סי' נט.

**זְכַר אֵיכָה אָנוּ שְׁפָתֵינוּ. אֶךְ אָכּוּ פְעָמֵי מְרוֹן שְׁאִפְתָּנוּ. אוֹתִי
אֲזִי הִשְׁמוּ עֲנִיפְתָּנוּ. אֲנִי אֲנַפּוּ-בִי טָלְאֵי תְכִיפְתָּנוּ. אֵיכָה
אֲבִיבִי תִגְוֹפְתָּנוּ. אַרְוֹכַת תְּרוּפְתָּנוּ. אֵיכָה אָהֵמוּ בְּחִפְתָּנוּ.
אֶת-חֶרְפְּתָנוּ.**

**חֶרְפְּתָנוּ אָצוּ בְּרוּחַם. יַעֲלֶעוּ אֶפְרוּחָם. לָמָּה תִהְיֶה כְּאִישׁ
נִדְהָם. וְאוֹרֶךְ זִוְרָחָם. זְכַר אֲזָרָחָם. וְגִוְנָגָם בְּרָחַם
מִגֵּן אֲבָרָחָם.**

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. מִגֵּן אֲבָרָחָם:

**אַתָּה גִבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנִי. מְחִיָּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ.
מוֹרִיד הַטֶּל. מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד. מְחִיָּה מֵתִים
בְּרַחֲמִים רַבִּים. סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים. מַתִּיר אֲסוּרִים.
וּמְקִים אֲמוֹנָתוֹ לִישְׁנֵי עֶפְרַי. מִי-כְמוֹךְ בַּעַל גִּבּוֹרוֹת וּמִי דוֹמָה**

מקורות ומקבילות

זכור. ע"פ איכ"ה, ה, א. **אנו** - לשון חנינה. ע"פ ישע' ג, כו ורש"י. **אנו שפתינו.** ע"פ חז"ל, יא. **אכנו פעמי מרון.** ע"פ איכ"ה, יג. **שאפתנו** - חשקנו. ע"פ עמו"ב, ז. **אזתי.** ע"פ איכ"ה, ג. **אזי השמנו.** ע"פ ירמ' י, כה; תה"ל עט, ז; פ, יגידה. **עניפתנו.** ע"פ תה"ל פ, יב. **אנפנו בִּי.** ע"פ ישע' יב, א. **טללי תכיפתנו.** ע"פ ישע' מ, יא; ירמ' יב, ג; פדר"א פ"י מה. **צבלי צרכות.** דף מז ע"א, 'הכף לסמיכה שחיטה'. **אביבי.** ע"פ שמו"ב, טו; דב' טז, א. **תופפתנו.** ע"פ ויק' כג, ט"ז. **אררכת.** ע"פ ישע' נח, ח; ירמ' ה, כב. **תרופתנו.** ע"פ יחז' מז, יב. **ראו דב' טז, טו.** **אהמנו.** ע"פ ירמ' ה, כב; תה"ל מז, ז. **נחופתנו** - היכל. דה"ב ג, ה ורד"ק. **את חרפתנו.** ע"פ ישע' כה, ח; ירמ' כט, יח; ירמ' כ, ח; איכ"ה, ה, א. **אלו.** ע"פ יחז' ח, טו. **יעלעו אפרוחם.** ע"פ חז"ל, ל. **ראו ויק"ר פ"י כ, ס"ז.** **למה תהיה כאיש נדחס.** ירמ' יד, ט. **ואורך זרחם.** ע"פ ישע' ס, א; תה"ל קיב, ד; ספרי פ"י נשא, פ"י מה; מדר"ג (וורשא), פ"י ויקהל, ס"ז י. **זכור אורחם** - אצרחם. ע"פ צבלי צ"ב, דף טו ע"א. **זכות אצרחם.** מס' כלה רבתי, פ"ה, ה"י; פסז"ו פ"י צ"ב, פ"י צ"ב, ס"ז. **וגונגם.** ע"פ דב' לג, כט; ישע' לא, ה. **נרחם.** ע"פ הוש' ב, כה; תה"ל קג, יג.

ח"נ והערות

זכר איכה אנו. קרובה לר' אלעזר בריבי קליר (קליר). בתוך כל ברכה שזורים שני בתים (הבית הראשון בן 8 טורים והשני בן 6). הטורים הראשונים מתחילים בראשי פסוקים ממגילת איכה פרק ה', ואחריהם מפרק ד' וגו'. הקרובה מושתת על זכות אבות ואימהות, קבלת התורה והשבטים, משה ואהרן, זקנים ודוד המלך. בבית הראשון בטור הרביעי של י"ב ברכות הראשונות מובא שם המזל ואחריו החודש. בבית השני, במילה השנייה האות הראשונה בכל ברכה מופיע שם הפייטן 'אלעזר בירבי קליר'. הקרובה מופיעה גם במח' רומניא (דף רב ע"א) ומח' אשכנז. ראו גולד', קינות, עמ' קמזקנד. ועי' מבוא לשד"ל, עמ' 33. נמצא גם באתר האקדמיה, עפ"י כ"י רומה, קונטנוה 69 וכ"י אחרים (כולל שני קטעי גניזה). אף אבן. במח' רומניא: 'איכה אבן'. טללי תכיפתנו. בכ"י יש סימן מעל כל אות של השנים עשר מזלות, במשפט הרביעי, ובגליון ציין שם המזל עם ציורו. אָהֵמוּ בחפתנו. במח' רומניא: 'יָהֵמוּ בחפתנו'. וְאוֹרֶךְ זִוְרָחָם. במח' רומניא: 'וְאוֹרֶךְ זִוְרָחָם'. וגונגם בְּרַחֲמָם. בקד"א מבואר שהוא לשון יחיד של רחמים. ובכן, ע"פ הרד"ק שורש רחם, ובמכלול דף קנב, סוף ע"ב, הראוי לנקד 'רַחֲמָם', וכ"ה במח' רומניא, אלא שהרד"ק בקמץ. אמנם בנוב"ר מנוקד בב' קמצים, אך מכיון שלא דקדקו בין ניקוד קמץ לפתח, נראה שניקוד הפנים הוא נכון, והוא חידוש הפייטן. וראו כעין זה בסליחות גולד', מבוא עמ' 15. וראו לקמן בברכת סלח לוחם בפתח מפני החרירה, וא"כ גם כאן יש לומר שצ"ל רחם מלרע בפתח, תמורת הצירוף.

לך. מלך ממית ומחיה ומצמיח לנו ישועה. ונאמן אתה להחיות מתים:

נחלתנו בני בלישם כורים. במחשכים במאפליה עמוק עוברים. בנה בדיק סוללות פרים. בלה בשמצת שור אברים. בלע בעברה זיו נפרים. בחרות אף חוברים. בכה בלא הון נמרים. בתינו לנכרים:

לנכרים לגאיונים מומתים. וחתם לממיתים. למה תהיה בלא יוכל להושיע עמותים. וידך ממתים. וזכר לעקדת בן-מתים. בטל מחיה המתים: ברוך אתה יהוה. מחיה המתים:

פתר יתנו לך המוני מעלה עם-קבוצי מטה. יחד כלם קדשה לך ישלשו. כמה שנאמר על-יד נביאך. וקרא זה

ח"ג והערות

מקורות ומקבילות

נחלתנו. ע"פ איכ"ה, 3. בני עלי שם. ע"פ איוב ל, ח. כורים. ע"פ דב' 3, ו. נמחשכים. ע"פ תה' פח, ז. במאפליה. ורמ' 3, לא. עמוק עוברים. ע"פ הוש' 3, ח. כמה בדיק סוללות פרים. ע"פ יחז' ד, 3; כא, כז. בלה בשמצת. ע"פ שמו' לג, כה. שור. ע"פ תה' ק, כ; מדת"ג פ' כי תשא, ס"ו; פסו"ו פ' כי תשא, פ' לג, ס"ו ד. איברים. ע"פ ירמ' יד, ד. בלע בעברה. ע"פ איכ"ה, 3. זיו נפרים. ע"פ ישע' סא, ט; שמו"ר פ' מו, ס"ו ד. 'צפניהם הם יוכרים' מדת"ג (וורשא), פ' בראשית, ס"ו ו, 'לעתיד הקב"ה מחזירם, זיו פניו מנין' וכו'. נחרות אף. ע"פ תה' קכד, ג. חוברים. ע"פ דב' יד, ג; איכ"ה, ח. בלא הון נמרים. ע"פ תה' מד, יג. בתינו לנכרים. איכ"ה, 3; איכ"ר פ' ה, ס"ו 3. לגאיונים. תה' קכג, ד. מומתים. ע"פ מ"צ יא, 3. וחתם לממיתים. ע"פ איכ"ה, כג; במדב"ר פ' יג, ס"ו 3. למה תהיה בלא יוכל להושיע. ע"פ ירמ' יד, ט. עמותים. במדב"ר פ' ט, ס"ו ח, 'הקב"ה שהוא רוע ושראלי'; דב"ר פ' ג, ס"ו יא, ע"פ תה' קכג, ח. וידך ממתים. ע"פ תה' ח, יד; וראו בד"ק ע"פ וצורש 'מתה'. זכור לעקדת. ע"פ מכויל דר"י פ' בלא, מס' דפסחא, פ' ז, ד"ה וראיתי את; ירושלמי תענית פ"ג, ה"ד; בבלי ר"ה, דף טז ע"א; ויק"ר פ' פ' כט, ס"ו ט. בן מתים - יחזק. ע"פ פדר"א פ' לא, 'פרחה וילאה נשמתו של יחזק'; אה"מ ויושע, עמ' 148. זכות יחזק. ע"פ דב"ר פ' מט, ס"ו יא; מדת"ג פ' בלא, ס"ו ז. בטל מחיה המתים. ע"פ פדר"א פ' לד; אה"מ, מעשה בראשית, עמ' 317. קדושה. בבלי ברכות, דף כא ע"ב; פה"ר"ב מפ' ג ואילך; רמב"ם, סד"ח, נוסח ברכות התפילה; שצה"ל, ענין תפילה, ס"ו כ. אמירת 'אתר' בכל יום. סרע"ג ח"א, ס"ו נו; ר"ח עמ"ס חגיגה, דף יג ע"ב "...כדרך שמזכירין בכל יום ישראל תהפלתם כתר' וכו'. ה' תשבוש"ג החדשות ס"ו 5; שצה"ל, ענין תפילה, ס"ו יג. כתר יתנו לך. ע"פ פה"ר"ב פ' כה, ס"ו ד. המוני מעלה. אה"מ, חזיונות, סוף עמ' 67. עס קבוצי מטה. ראו מע"ה, מעשי אבות, פכ"א, ד"ה ונאמת הדברים. כולם קדושה לך ישלשו. ע"פ פה"ר"ב פ' כה, ס"ו ה. וקרא זה וכו' קדוש וכו'. ישע' ו, ג.

בלה בשמצת. כ"ה במח' בולוניא, קד"א, כ"י, רומניא, גולד' ואתר האקדמיה, בבית. במח' רמ"ו ושרד"ל: 'בלה בשמצת'. בלע בעברה זיו. כ"ה במח' רומניא, כ"י, גולד', אתר האקדמיה ונ"א בשד"ל. במח' רמ"ו וקד"א: 'בלה בעברה זיו, וכ"ה בנוסח ראשון בשד"ל. במח' בולוניא: 'בלה בעברה זיו. בחרות אף. כ"ה במח' רמ"ו, בולוניא, שד"ל, אתר האקדמיה וגולד'. בכ"י ורומניא: 'בחרון אף. אף חוברים. במח' גולד' ואתר האקדמיה: אף חוברים. לגאיונים. במח' רומניא: 'לגאיונים. עמותים. במח' רומניא: 'עמותים. וידך. כ"ה במח' בולוניא ושרד"ל. במח' רומניא וגולד': וידך ממתים. כ"ה במח' בולוניא, כ"י, רומניא וגולד', המ"ם בשוא. במח' שד"ל: וידך ממתים. במח' רמ"ו תיבות 'וידך ממתים' נשמטו, כנראה בטעות.

אֶל־זֶה וְאָמַר. קו"ח: קָדוֹשׁוּ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת מְלֹא
כָּל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: חזון: לְעֶמְתָּם בְּרוּךְ יֵאמְרוּ. קו"ח: בְּרוּךְ
כְּבוֹד־יְהוָה מִמְּקוֹמוֹ: חזון: וּבְדַבְרֵי קִדְשְׁךָ פָּתוּב יֵאמַר. קו"ח:
יְמַלֵּךְ יְהוָה לְעוֹלָם. אֱלֹהֵינוּ צִיּוֹן לְדָר וָדָר. הִלְלוּ־יָהּ:
לְדוֹר וָדוֹר נִמְלִיךְ לְאֵל. כִּי־הוּא לְבָדוּ מְרוֹם וְקָדוֹשׁ. וְשִׁבְחֶךָ
אֱלֹהֵינוּ מִפִּינוּ לֹא־יָמוּשׁ לְעוֹלָם וָעֶד. כִּי־אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל
וְקָדוֹשׁ אַתָּה.

יְתוּמִים גַּם־גֵּרִים נִחְשְׁבוּ מִמְּנוֹת. גֶּדֶר גְּזִית לְהַפְשִׁיט
הָאוֹמְנוֹת. גַּם גָּמַר אָמַר אֶמוֹנוֹת. גֶּדֶר גְּבִי תְאוּמִי
נֶאֱמָנוֹת. גֶּדֶעַ גֶּדֶשׁ שְׁלִישִׁי מִמְּנוֹת. גְּעָרָה הַמְּנוֹת. גְּזֻלָּתָה גּוֹלָה
וְסוּרָה לְמְנוֹת. אִמְתִּינוּ כְּאֶלְמְנוֹת:

כְּאֶלְמְנוֹת עֲנוּנוּ לְדוֹשׁ. סֵעַר מִתְבֵּן כְּהַדוֹשׁ. לָמָּה תִּהְיֶה
כְּעוֹמֵד בְּרַחוּק קָדוֹשׁ. וְאַתָּה קָדוֹשׁ. זָכַר עֶקֶב

מקורות ומקבילות

קו"ח קדוש. תוספתא זכרות פ"א, ה"ט; רמב"ם, סד"ח, נוסח
זכרות התפילה. קו"ח כרוך. ע"פ תוספתא זכרות פ"א, ה"ט.
כרוך כבוד ה'. יח"ג, יב. ימנול ה' לעולם. תה' קמו, י.
יתומים. ע"פ איכ' ה, ג. גס גרים. ע"פ ויק' כה, כג; דה"א
כט, טו; מדה"כ פ"ר וישב, ס"ג. נחשבו ממנות. ע"פ ירושלמי
ר"ה פ"א, ה"א, 'לא זכו למנות לעלמין; מכויל' דרשב"י פ"ט, פ"א.
גדר גזית. ע"פ איכ' ג, ט. להפשיט האומנות. ע"פ יח"ז
טז, לט; כג, כו; איז' יט, ט. האומנות. ע"פ מ"ב יח, טז; איכ'
ד, ה. גס גמר אומר. ע"פ תה' טז, ט. אומר אומנות. ע"פ
תה' פח, יב; פט, ג. גדר גבי. ע"פ איכ' ג, ט. תאומו
נאמנות - משה וזהרן. ע"פ שם"ר פ"ר ד, ס"ה; ויק"ש שם"ש,
רמז תחקפה, ד"ה כמגדל דוד. גדע. ע"פ איכ' ג, ג. גדע
שלישי. ע"פ שם' כג, טח. שלישי - סיון. ע"פ שם' יט, א.
ממנות. ע"פ ישע' א, יד; עמו' ה, כ"א; ח, י; מלכ' ג, ג. גערה
הימנות. ע"פ ירושלמי ר"ה פ"א, א, 'לא זכו למנות לזנינו התחילו
מונין להרצנו; מכויל' דרשב"י פ"ט, פ"א. גלתה. ע"פ איכ'
א, ג; אס' ג, ג. גולה וסורה. ע"פ ישע' מט, כ"א. אומותינו
כאלמנות. איכ' ה, ג; אסתר פ"ר ו' ס"ז. עיטנו לדוש. ע"פ
איכ' ה, ה; צמד"ר פ"ר ג, ס"ז, יג. 'לכך ישראל עשויס דייש'.
לדוש. ע"פ הוש' י, יא. סוער מתקן כהדוש. ע"פ הוש' יג, ג
וישע' כה, י. למה תהיה. ע"פ ירמ' יד, ח"ט. כעומד כרחוק.
ע"פ תה' י, א; ספרי צמ', פ"י מז. ואתה קדוש. תה' כב, ד;

ח"ג והערות

נחשבו ממנות. במח' רומניא, אתר האקדמיה וגולד':
'נחשבו ממנות'. תאומו נאמנות. במח' רמ"ז ונוסח א'
בקד"א: 'יתומי נאמנות', אך צ"ל כאן מול תאומים.
גדרש. כ"ה במח' בולוניה, קד"א, כ"י ושר"ל. במח' רמ"ז,
גולד' ואתר האקדמיה כ"י קיימברידג': 'גדרש', ע"פ ויק'
ב, יד. במח' רומניא: 'גדר'. שלישי מןמנות. במח'
רומניא: 'שלישי למנות'. גערה המנות. כן מנוקד
בכ"י, מח' רומניא וגולד'. והוא ניקוד שם דבר, וכן דעת
קד"א. במח' שר"ל: 'גערה', כניקוד פועל. באתר
האקדמיה כ"י קיימברידג': 'גער ההמנות'. גולה וסורה
למנות. כ"ה במח' רמ"ז, רומניא ושר"ל. במח' בולוניה,
כ"י וגולד': 'גולה וסורה למנות'. סער מתבן כהדוש.
כן מנוקד בכ"י וגולד', וכן נראה נכון. ראו מכלול דף
סב ע"ב. במח' רמ"ז, בולוניה ושר"ל: 'סער מתבן
כהדוש'. במח' רומניא: 'סוער מתבן כהדוש'. ברחוק
קדוש. במח' רומניא דפ' ויניציאה: 'ברחוק קדוש', דפ'
קושטא: 'ברחוק קדוש'; זכר עקב בבטן. כן מנוקד
בכולם, כלשון הפס' בהוש' יב, ד: 'בבטן עקב', ושלא
כבר' כה, כו.

בִּבְטָן וְתִקְדּוֹשׁ. הָאֵל הַקָּדוֹשׁ:
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. הָאֵל הַקָּדוֹשׁ:

אַתָּה חוֹנֵן לְאָדָם דַּעַת. וּמְלַמֵּד לְאָנוּשׁ בִּינָה. וְחֻנְנוּ מֵאַתָּה
דַּעַת וּבִינָה וְהַשְׁכֵּל.

מִיָּמִינוּ דְּבִק דְּאָגָה וְרִנָּה כְּבָאוּ. דֶּרֶךְ דִּי עֵינֶיהָ לוֹ וַיִּבְּאוּ.
דְּרִכֵּי דוֹדָנִים כְּהוֹבְּאוּ. דֵּב דְּאָב סִרְטָן בְּמֵאָרֵב
חֲבָאוּ. דֶּרֶךְ דְּמַעַ מְבִכּוֹת תִּמּוֹז כְּבָאוּ. דוֹהֲרֵי קֶץ תִּבְּאוּ.
דְּרִכֵּי דוֹלְקִים אֲשֶׁר יִלְבָּאוּ. בְּמַחֲרֵי יָבָאוּ:

יָבָאוּ זְדוּנֵי נִגְדָּעַת. הַשְׁנִית זְמַנֵּי מוֹדַעַת. לָמָּה תִּהְיֶה כְּזוּעָם
לְדַעַת. וּמִפִּיד דַּעַת. זְכַר זָקֵן עֲדָנָה וְחֵן מִיָּדַעַת.
חוֹנֵן הַדַּעַת:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. חוֹנֵן הַדַּעַת:

הַשִּׁיבֵנוּ אֲבֵינוּ לְתוֹרָתְךָ. וְדַבְּקֵנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ. וְקַרְבֵּנוּ מִלִּפְנֵי
לַעֲבוֹדָתְךָ. וְהַחֲזִירֵנוּ בְּתִשּׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ.

ח"ג והערות

בבטן וְתִקְדּוֹשׁ. כן מנוקד בכולם בחולם, מלשון ארמי של קדוש. דאגה וְרִנָּה. כן ניקד גולד, וכן נראה נכון, מפני שמשפט זה הוא ע"פ יחו' יב, יח. בשאר המח' מנוקד: דאגה וְרִנָּה, ניקוד זה נמצא גם בישע' לב, יא. במח' רומניא: רִנָּה וְדָאָה. עֵינֶיהָ לוֹ. באתר האקדמיה: עֵינֶיהָ לוֹ. דוֹדָנִים. במח' רומניא ואתר האקדמיה: דְּדָנִים. דֵּב דְּאָב. במח' רומניא ובאתר האקדמיה כ"י קיימברידג': דֵּב דְּאָב. במארב חֲבָאוּ. במח' רומניא: בְּמֵאָרֵב הוֹבְּאוּ. לָמָּה תִּהְיֶה כְּזוּעָם. במח' רומניא וגולד: לָמָּה תִּהְיֶה כְּזוּמָס. ומפיד דַּעַת. במח' רומניא: זִמְפִּיד דַּעַת.

מקורות ומקבילות

צ"ח פח' מה, ס"ז ז. עקב כִּנְטָן - יעקב. ע"פ צר' כה, כו; הוש' יב, ד. זכות יעקב. ע"פ מהע"ד פח' לג, פ"א; מרח"ט פח' צא, ס"ז ז. כִּנְטָן וְתִקְדּוֹשׁ. ע"פ צר' כה, כג; ירמ' א, ה; ילקוט' ש' אור, רמז תתל"ט. מִיָּמִינוּ דְּבִק דְּאָגָה וְרִנָּה. ע"פ יחו' יב, יח; איכ"ר פח' ד, ס"ז ד. כְּבָאוּ. ע"פ צר' מה, ג. דְּרִכֵּי... וַיִּבְּאוּ. ע"פ צר' כה, א; דב' כה, כה. עֵינֶיהָ לוֹ. מוזכר בירושלמי מזה פ"א, ה"א, 'מעשה בריצה אחת צעירות' דרכי דודניס כהנאל. ע"פ ישע' כה, יג; מרח"ט (וורשא), פח' יח, ס"ז ה; איכ"ר (בוצר), פח' צ, ס"ז ג, ד"ה א"ר יוחנן שמונים אלף וכו' וצידס שמונים אלף. דוֹב דְּאָב. ע"פ איכ' ג, י. דֶּרֶךְ דְּמַעַ. ע"פ איכ' א, ב; ג, יא. מְבִכּוֹת תִּמּוֹז כְּבָאוּ. ע"פ יחו' ח, יד. דוֹהֲרֵי קֶץ תִּבְּאוּ. ע"פ שופ' ה, כב; נחו' ג, ב. דוֹהֲרֵי קֶץ תִּבְּאוּ. ע"פ ירמ' ד, יג; חבק' א, ח; איכ' ד, יחידע. דְּרִכֵּי דוֹלְקִים. ע"פ צר' לא, לו; ישע' ה, כרכח. אֲשֶׁר יִלְבָּאוּ. ע"פ ישע' ה, כט"ל. בְּמַחֲרֵי יָבָאוּ. איכ' ה, ד. זְדוּנֵי נִגְדָּעַת. ע"פ תהי' טה, יא. הַשְׁנִית זְמַנֵּי. ע"פ דני' ב, כה. מוֹדַעַת. ע"פ ירמ' י, יד; נח, ח. לָמָּה תִּהְיֶה כְּזוּעָם. ע"פ ירמ' טו, חריה; זכ' א, יב. וּמִפִּיד דַּעַת. ע"פ מש' ב, ו; שמו"ר פח' מה, ס"ז ג. זָקֵן עֲדָנָה - שרה. ע"פ צר' יח, יב. זְכַר זָקֵן עֲדָנָה. ע"פ אסת"ר פח' ז, ס"ז יא; מרח"ט פח' צשלה, ס"ז כג. וְחֵן מִיָּדַעַת. ע"פ ישע' לג, ב; תהי' קכג, ג. מוֹדַעַת. ע"פ שמו' כט, מה"מ.

עַל-הָאוֹכְלִים הִלְעַן הַחֲלָנוּ. הַשְּׁבִיעֵנִי הַרְוֵנִי וּמִלָּחֶם בְּהִלָּנוּ.
הָיִיתִי הַלּוּמִי יֵין כְּהִבְהִילָנוּ. הִבִּיא הַהֲגָרִים אָרִי וְנִהְלָנוּ.
הָיָה הוֹרֵס אָב וְאִם חֲלוּנוּ. הַשָּׂאת וְהַשְׁבֵּר לְנַחֲלָנוּ. הָיוּ הַמְצָרִים
לְזַחֲלָנוּ. וְלֹא הוֹנַח-לָנוּ:

לָנוּ רָעוֹת חֲשִׁבָּה. לְמַגֵּר כֶּסֶּף יְשִׁיבָה. לָמָּה תִּהְיֶה כְּרוּעָה שְׂפָא.
וְעִדְרוּ גִשְׁבָּה. זָכַר רְצוּצָה וְשׁוּבָה. הַרְוּצָה בְּתִשׁוּבָה:
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. הַרְוּצָה בְּתִשׁוּבָה:

סִלַּח-לָנוּ אֲבִינוּ כִּי חָטְאֵנוּ. מַחֲלֵל-לָנוּ מִלְכָּנוּ כִּי פָשַׁעְנוּ. כִּי
אֵל טוֹב וְסִלַּח אַתָּה.

מְצָרִים וַיְגַדֵּל שָׁם שֵׁם גִּשְׁוֹאֵי רַחֵם. וְאוֹמֵר כְּמִמִּין בֶּן יַעֲרִץ
לֶחֶם. וְתִזְנַח רוּחַ בְּחֶטָּא נֶאֱפוֹף זֶה־ס. וַיְגַרֵס הוֹד

מקורות ומקבילות

על האוכלים. ע"פ איכ' ד, ה. הלען... השביעני הרוני. ע"פ איכ' ג, טו. החלטנו. ע"פ דב' כח, נט"סא; ישע' א, ה. ומלחם. ע"פ ויק' כו, כו. צהלנו. ע"פ ויק' כו, טז. הייתי הלוּמִי יין. ע"פ ישע' כח, א. כהנהילנו. ע"פ איז' כג, טז; מדח"ה מח' 3, סי' ז, 'לומי' שהכחילו את ישראל צאף וצחמה; ולק"ש ח, דה, רמז תק. הציא... ארי. ע"פ עמו' ה, יט; חס' כב, ח; איכ' ג, ו. ההגרים. ע"פ חס' פג, ז. ארי. ע"פ ירמ' ד, ז ורש"י צבלי מגילה, דף יא ע"א. ארי ומהלנו. ע"פ מ"צ כד, ידרטו. היה הורס. ע"פ איכ' 3, 3; 3, ח. חילוטו. ע"פ ישע' כו, יח. השאת והשבר למחלנו. ע"פ איכ' ג, מח. למחלנו. ע"פ איכ' ה, 3. היו המצרים. ע"פ איכ' א, ג. לחלנו. ע"פ איז' 3, ו. ולא הונח לנו. איכ' ה, ה. לנו רעות חשבה. ע"פ חס' קמ, ג; מדח"ה מח' כב, סי' כ. למגר. ע"פ חס' פג, ו. כס ישיבה. ע"פ ישע' סו, א; ירמ' ח, יב. למה תהיה. ע"פ ירמ' יד, חרט. כרועה. ע"פ חס' כג, א; פ, 3. ועדנו נשכה. ע"פ ירמ' יג, ח; צבלי חגיגה, דף ה ע"ב; ולק"ש ירמ', סוף רמז רלא. רלוּה - רצקה. ע"פ צר' כה, כב. זכות רצקה. ע"פ צ"ר פרי' מוקן, עמ' 205. ושוּבָה. ע"פ חס' 5, יג; קכו, ד. מנרים. ע"פ איכ' ה, ו. ויגדל שם. ע"פ שמי' א, ז, יב; צבלי צרכות, דף ז, סוף ע"א. ויגדל... שם. ע"פ שמי' טו, יד; דני' ט, טו. נשואי רחם. ע"פ ישע' מו, ג; צמדצ"ר פרי' ד, סי' 3. ולומר. ע"פ חס' עז, יא. כמימין בן יערץ. ע"פ שמי' טו, ו. לוחם. ע"פ שמי' יד, יד; דב' א, לו; מכיל' דר"י צשלה, מס' דויהו, פרי' 3, ד"ה ה' ילחם לכם. ומזנח רות. ע"פ ישע' סג, י; איכ' ג, ח. נחטף נאפוף זהס. ע"פ חס' 3, ד. ויגרס. ע"פ איכ' ג, טז. הוד צחלה. ע"פ ישע' סב, ה; ירמ' 3, לב.

ח"נ והערות

השביעני הרוני. במח' רומניא: 'השביעני הרוני'. ומלחם בְּהִלָּנוּ. כ"ה במח' רומניא וגולד, אלא שנוסחם ובאתר האקדמיה, בחי"ת 'בְּהִלָּנוּ', וכן בכ"י, בשינוי ניקוד. במח' רמ"ו ובולוניה בה"א עם ניקוד שונה. הייתי. במח' רומניא: 'הייתי'. ההגרים. במח' רומניא ובאתר האקדמיה: 'ההגרים'. ארי ונהלנו. במח' רומניא ונ"א בגולד: 'ארי ונהלנו'. היה הורס. כ"ה בכ"י, מח' רומניא, גולד, נוסח שני בקד"א ובאתר האקדמיה. במח' בולוניה, שד"ל ונוסח א' בקד"א: 'היה חורס'. במח' רמ"ו: 'היה חורס', אך במח' רס"ד-רס"ה תוקן: 'היה חורס'. היו המצרים. כ"ה במח' רמ"ו, בולוניה וכ"י. במח' רומניא וקד"א: 'היו המצרים'. בגולד: 'היו המצרים' בצירי. לזחלנו. במח' רומניא: 'לזחלנו' \ יגענו. ועדנו נשכה. באתר האקדמיה: 'ועדנו נשכא' \ כן יערץ. במח' רומניא: 'כן יערץ'. באתר האקדמיה: 'כן ירעץ'. לחם. בכ"י: 'לוחם', אך בשאר נוסחאות בפתח מפני החריזה. ומ"מ נראה שהוא מלרע שם תואר, על משקל הפועל. בְּחֶטָּא נֶאֱפוֹף. במח' רומניא: 'בְּחֶטָּט נֶאֱפוֹף'. באתר האקדמיה: 'בְּחֶטָּט נֶאֱפוֹף'.

בְּתוֹלָה מְקַדְרוֹת פָּחַם. וַיַּחֲמַס טוֹר שָׁהֵם. מְעַשְׂרֵי בִשְׁשֵׁי
יָחַם. וַיֵּצֵא קוֹל נָהֵם. בְּדָקְרוּ שִׁבְעַ לָּחֶם:

לָּחֶם בַּעֲרַב לְמַלְחָה. תְּמֹר נִזְלִי שִׁילּוֹחַ. לָמָּה תִּהְיֶה בָּבוֹ
לְשִׁלְחָה. וְהֵם עִמָּךְ אֱלֹהֶיךָ. זָכַר בְּרוּכָת בִּטְשָׁן וּסְלִיחָה.
הַמֶּרְבֶּה לְסְלִיחָה:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. חֲנוּן הַמֶּרְבֶּה לְסְלִיחָה:

רְאֵה נָא בְּעֵינֵינוּ וְרִיבָה רִיבָנוּ. וַנֶּאֱלָנוּ מִלִּבְנוּ מִהֲרָה לְמַעַן
שָׁמְךָ. כִּי (אל) גּוֹאֵל חֵזֶק אַתָּה.

אֲבוֹתֵינוּ זָכוּ וַחֲטָאִים תִּבְלָנוּ. זֹאת הָעֵת בִּכְנָן בְּסוּל וְקוֹץ
נִבְלָנוּ. זָכַר גְּזֵרַת סִפְרִי קִבְלָנוּ. זָכַר לְהַכְרִיעַ
בַּפֶּלֶס זְכוֹת הַרְהֲגִבְלָנוּ. זָנַח וַחֲבִלָנוּ. עַל־חֲבוּל חֲבִלָנוּ. זָכְרָה
דָּת בְּשִׁבְעֵי עוֹלָנוּ. כִּי־לֹא סִבְלָנוּ:

ח"ג והערות

מקדירות פחם. כ"ה במח' רמ"ז, קד"א, בולוניא, שד"ל
וגולד. בכ"י, מח' רומניא ובאתר האקדמיה: 'מקדירות
פחם'. מְעַשְׂרֵי בִשְׁשֵׁי. בכל הנוסחאות בשון שמאלית,
אמנם בקד"א פירשו בשון ימנית, לשון עושר. בישוי
יָחַם. במח' רומניא: 'בשוי יָחַם'. קול נָהֵם. בגולד:
'קול נָהֵם'. במח' רומניא: 'קול נָהֵם'. בְּדָקְרוּ שִׁבְעַ.
בלי צורת הפסק. במח' רומניא: 'בְּדָקְרוּ לְשִׁבְעַ'. באתר
האקדמיה: 'בדוקרו משבוע'. לָחֶם בַּעֲרַב. במח'
רומניא: 'לָחֶם בַּעֲרַב'. תְּמֹר נִזְלִי. במח' רומניא: 'תמור
נזללי'. זָכוּ וַחֲטָאִים תִּבְלָנוּ. במח' רומניא: 'זָכוּ וַחֲטָאִים
סִבְלָנוּ'. זֹאת הָעֵת. במח' רומניא: 'זֹאת הָעֵת'. בכנ
בסול. במח' רמ"ז: 'בכנ בְּסוּל'. נִבְלָנוּ. במח' רומניא
ובאתר האקדמיה: 'נִבְלָנוּ'. הַרְהֲגִבְלָנוּ. כן הוא בכ"י,
מח' שד"ל, גולד' ואתר האקדמיה. במח' רומניא:
'הַרְהֲגִבְלָנוּ'. במח' רמ"ז, בולוניא (וכן נראה מקד"א):
'הַרְהֲגִבְלָנוּ'. בְּשִׁבְעֵי עוֹלָנוּ. כן הוא במח' רמ"ז,
בולוניא ושד"ל. בקד"א, כ"י, רומניא, גולד' ואתר
האקדמיה: 'בְּשִׁבְעֵי עוֹלָנוּ'.

מקורות ומקבילות

מקדירות פחם. ע"פ ישע' נ, ג; איכ"ד, ד, ח. ויחמוס. ע"פ ירמ'
יד, יט; איכ"ד, ג, ו. טור. ע"פ צצלי גיטין, דף נה ע"ב. שוהם.
ע"פ שמו"ח, כ; איכ"ד, ד, ג. מעשרי בישוי - צאלול. ע"פ
משנ"ר, ה"ה פ"א, מ"א; אסתר פ"ד, ז, ס"י יא. וילאל קול נוהם.
ע"פ צצלי ברכות, דף ג ע"א. כדוקרו שבע לחם. ע"פ איכ"
ד, ט. לחם בערב למלות. ע"פ איכ"ר (צובר), פ"ד, ג, ס"י ג.
ד"ה ח"ר יוחנן שמונים אלף וכו' וצידס שמונים אלף. מל
שילוח. ע"פ משנ" סוכה פ"ד, מ"ט. כצו. ע"פ מ"ב כה, יד;
ישע' מב, כב; ירמ' ג, יד. לשלוח. ע"פ ויק' כו, כה. והס
עמך. ע"פ שמו"ט, כט; מ"א ח, נא. ברכות כטן - ללה. ע"פ
צ"ר כט, לא. אבותינו זכו וכו'. ע"פ איכ"ד, ה, ז. זכו. ע"פ
איכ"ד, ד, ז. וחתאם תבלנו. ע"פ ילק"ש חו', רמז תרכב, 'שחבלנו
את החטא, שחתנו את החטא'. ככן בסול וקוץ. ע"פ יחז'
כה, כד. ראו ירושלמי קידושין, פ"א, ה"ב. נבלנו. ע"פ ישע'
כד, ד; ירמ' טז, יח. גזרת ספיר. ע"פ איכ"ד, ז; ספרי צמ',
פ"ד בהעלתך, פ"י קא; משר"א פ"ד, יד, תחילת עמ' 265, 'הלווחות
היו שלספיר'. קבלנו. ע"פ שמו"ח, כד, יב; משר"א פ"ד, יד,
עמ' 266, 'וקבלום כל ישראל'. להכריע פלס. ע"פ ישע'
מ, יב; משר"א, יא. זכות הר. ע"פ מדת"ה מח' פז, ס"י ג;
ה"מ, י' גלויות, עמ' 436, ד"ה גלות ט. הר הגבלנו. ע"פ
שמו"ח, יב. זנח וחבלנו. ע"פ חת"ה מח' ג; איכ"ד, ג, ז. על
חבל חבלנו. ע"פ נחמ"א, ז. כשיעני עולנו. ע"פ נחמ"א, יג,
כ"י לא סבלנו. ע"פ נחמ"א, ד, ד; משנ"א צבות פ"ג, מ"ה;

חידושי: מתע"ד פ"ד, ה, פט"ו, ע"פ יחז' כב, כו; צצלי שבת, דף קט ע"ב. כי לא סבלנו. ע"פ נחמ"א, ד, ד; משנ"א צבות פ"ג, מ"ה;
צצלי ע"ז, דף ה ע"ב, 'כשור לעול וכחמור למשחוי'.

**סְבַלְנוּ יְסוּרֵי אֵל. וְנִהְיֶנוּ הוּי אֲרִיאֵל. לָמָּה תִּהְיֶה כְּיֶשֶׁן, אֵל.
עוֹרָה וְאֵל־תִּישֵׁן אֵל. וְצִדְקַתְךָ כְּהֶרְרִי־אֵל. זִכֹּר יִפֹּת
תֹּאֲרַר לְהִנָּאֵל, גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל:
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל:**

אם נוכחים לפחות ששה צמים אומר:

**עֲנֵנוּ יְהוָה עֲנֵנוּ בְּיוֹם צוֹם תַּעֲנִיתֵנוּ. כִּי בִצְרָה גְדוֹלָה אֲנִי
וְאֵל־תַּעֲלֵם אֲזִנְךָ מִשְׁמוֹעַ תִּפְלֹתֵנוּ. וְאֵל־תַּתְּעַלֵּם
מִבִּקְשֵׁתֵנוּ. הִיָּה נָא קְרוֹב לְשׁוֹעֵנוּ. טָרֶם נִקְרָא אַתָּה תַּעֲנֶה.
כַּדְּבַר שְׁנֵאֲמַר. וְהִיָּה טָרֶם יִקְרָאוּ וְאֲנִי אֶעֱנֶה עוֹד הֵם מִדְּבָרִים
וְאֲנִי אֶשְׁמָע: כִּי אַתָּה פּוֹדֶה וּמַצִּיל בְּכָל־עֵת צָרָה וְצוּקָה.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. הָעוֹנֶה בְּעֵת צָרָה וּמוֹשִׁיעַ:**

**רַפְּאֵנוּ יְהוָה (אֱלֹהֵינוּ) וְנִגְרָפָא. הוֹשִׁיעֵנוּ וְנִוְשָׁעָה. כִּי תִהְלֹתֵנוּ
אַתָּה. וְהַעֲלֵה רַפּוּאָה שְׁלֵמָה לְכָל־מִכּוֹתֵינוּ (וּלְכָל־
תַּחֲלוּאֵינוּ). כִּי אֵל רּוֹפֵא רַחֲמָן וְנִאֲמָן אַתָּה.**

**עֲבָדִים חֲשָׁד־לִי לְיוֹם אִידֶם. חֲלָקִי וְאַבִּיָּה בְּנֵאֲצֵם בְּחִידֶם.
חֲדָשִׁים מִקְרֹב עָמִי בְּצִידֶם. חֲסִדִּי מְקוֹם עֲקָרָב**

מקורות ומקבילות

ח"צ והערות

כְּיֶשֶׁן, אֵל. כ"ה בנוב"ר וכ"י אחר באתר האקדמיה.
במח' רומניא: כְּיֶשֶׁן אֵל. בנוב"ר: כְּיֶשֶׁן צֵל. באתר
האקדמיה: כְּיֶשֶׁן אֵל. עוֹרָה וְאֵל־תִּישֵׁן אֵל. כ"ה
בנוב"ר ונ"א אחר באתר האקדמיה. תיבות אלו אינן
במח' רומניא ונוב"ר. חֲשָׁד־לִי לְיוֹם. במח' רומניא,
גולד' ואתר האקדמיה: חֲשָׁד־לִי יוֹם. וְאַבִּיָּה. באתר
האקדמיה: וְאַבִּיָּה. בְּנֵאֲצֵם. במח' רומניא: בְּנֵאֲצֵם.

לְהִנָּאֵל. ע"פ דני' א, ח ורש"י: מדת"נ פ"י וינ"א, ס' ב, "...היתה רחל מזוהר, לומר שמא יטלנה עשו מואחר שלא הולדתו בן; מדת"ה
מח' נה, ס' ד. **לפחות ששה צמים.** ע"פ סה"ת, סוף ס' לז; שו"ת קול גדול, ס' יד; דרכי יוסף אור"ח, ס' תקסו ס"ק ב; כף
החיים אור"ח, ס' תקסו ס"ק לז; מח' הרב מ"ע הרטום. ראו שו"ת, אור"ח, ס' תקסו, סק"ד. צאור"ח ח"א, הלכות תענית,
אות טו, כתב בשם ר' נתן, שדי בג' מתענין, וכ"ה צבית הצחירה למאורי עמ"ס מגילה, דף ז ע"א, ד"ה מה שאמרו בסוגיא.
ענו בחזרת הש"ץ. סה"ג ח"ב, ס' לט; טור אור"ח, ס' תקסו; רמב"ם, סד"ת, נוסח דרכות התפילה; פסקי רי"ד תענית, סוף דף
יג ע"ב; פסקי רי"ז תענית פ"א, ה"א, אות יט; שבה"ל, סדר תענית, ס' רעו, בשם רבינו נסים וסדר תענית, ס' רסט; סת"ר
ס' ס, ענין יוס' ח"ב; סה"ת, סדר ח"ב, ס' לא. **עבדים.** ע"פ ש"צ ת, יד; דה"א יח, יג; איכ"ה, ת. **חשך לי.** ע"פ יטע' ט, א;
מב, ז; מו"כ, ז, ת. **ליום אידם.** ע"פ ירמ' מט, לב. **חלקי.** ע"פ נחמ' יב, טו. **ואביה.** ע"פ נחמ' יב, ת. **בנאצם.** ע"פ ירמ'

סנלנו. ע"פ איכ"ה, ז. **יסורי אל** ע"פ ויק' כו, יח; דב' ח, ה; ירמ' טו, גרה. **והיטו.** ע"פ ישע' נט, יא. **הוי אריאל** ישע' כט, א. **כישן, אל.** ע"פ תה' עח, סה; ירושלמי מע"ש פ"ה, ה"ה; מדת"נ (וירש"א), פ"י בשלח, ס' טו; רש"י עמ"ס מגילה, דף עו ע"ב, ד"ה שנת מלכו. **עורה ואל תישן אל** ע"פ תה' מד, כד; מדת"ה מח' קבא, ס' ג. **ולדקתך כהררי אל** ע"פ תה' לו, ז; ד"ר פ"י לג, ס' א; מדת"נ פ"י נח, ס' ת. **יפת תואר** - רחל. ע"פ דב' כט, ת. **זכות רחל** איכ"ר, סוף פתחי' כד, ע"פ ירמ' לא, טז; ד"ר (תיאודור), פ"י וישלח, פ"י פב, ס' יט.

תָּמוּ לַיָּדָם. חָשַׁב לַצִּידָם. בָּבִיל שְׁמִינִי לַגִּידָם. חָטָא כְּחִיבוֹ
לַיָּדָם. פָּרַק אֵין מִידָם:

מִיָּדָם רָשָׁע מַחְלִי. וְרָפָה חִילִי. לָמָּה תִּהְיֶה כְּרַע־כָּאָח לִי.
וְלֹא תִרְפָּאֲנִי מַחְלִי. זָכַר רַבֵּעַ מַחְזִילִי. רוֹפֵא חִילִי:
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. רוֹפֵא חוֹלֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרַךְ עָלֵינוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. אֶת־הַשָּׁנָה הַזֹּאת לְטוֹבָה וְאֶת־כָּל־
מִינֵי תְבוּאָתָהּ. וְתֵן טַל לְבִרְכָּהּ עַל־פְּנֵי הָאָדָמָה וְשִׁבַּע
אֶת־הָעוֹלָם מִבְּרֻכּוֹתֶיהָ. וְתֵן בְּרָכָה. רוּחָהּ וְהַצִּלָּחָה בְּכָל־
מַעֲשֶׂה יְדֵינוּ. וּבָרַךְ אֶת־שָׁנוֹתֵינוּ כְּשָׁנִים הַטּוֹבוֹת הַמְּבוֹרָכוֹת.
בְּנִפְשָׁנוּ טוֹבִים נֶאֱלָחוּ לֹלֵא דָבָר. טוֹב מִבָּצָר שׁוֹד וְאַרְבֵּל
הַדָּבָר. טוֹב עַד־צוּלָה אֶתֶם גִּדְּבָר. טוֹב רָשָׁפִי
קֶשֶׁת בְּעֵמֶק שִׁבְרִי. טָבְעוּ בַּמִּדְבָּר. עַד־תִּשְׁעֵי דָבָר. טַמְאָתָהּ
מִשְׁלַח דָּבָר. לְצוֹק הַמִּדְבָּר:

ח"נ והערות

מקורות ומקבילות

תָּמוּ לַיָּדָם. כ"ה במח' רומניא, שד"ל וגולד'.
במח' רמ"ז, בולוניא וכ"י: תָּמוּ לַיָּדָם. חָטָא.
באתר האקדמיה: יחאט'. ולא תִרְפָּאֲנִי.
במח' רומניא: ז'לא תִרְפָּאֲנִי. טוֹבִים נֶאֱלָחוּ.
במח' רומניא: טוֹבִים נֶאֱלָחוּ. שׁוֹד וְאַרְבֵּל.
בגולד' ואתר האקדמיה: שׁוֹד אֶרְבֵּל, נגד שאר
הנוסחאות. במח' רומניא: שׁוֹד וְאַרְבֵּל.
צוּלָה אֶתֶם. במח' רומניא: צוּלָה אֶתֶם.
אתם גִּדְּבָר. כן מנוקד במח' בולוניא, כ"י,
שד"ל וגולד'. במח' רמ"ז ורומניא: אתם גִּדְּבָר.
טבועו בַּמִּדְבָּר. כן נראה הנוסח הנכון ע"פ
קד"א. במח' רמ"ז, בולוניא, כ"י, רומניא, גולד'
ואתר האקדמיה: טבועו בַּמִּדְבָּר. במח' שד"ל
נ"א: טבועו בַּמִּדְבָּר. טַמְאָתָהּ מִשְׁלַח. ש"ץ
דגושה. כ"ה במח' בולוניא, כ"י ושד"ל. במח'
רמ"ז, רומניא וגולד' בלי דגש. ואולי השמטת
הדגש איננה אלא ט"ס. משלח דָּבָר. במח'
רומניא, גולד' ואתר האקדמיה: משלח דָּבָר.
לְצוֹק הַמִּדְבָּר. כ"ה בנוב"ר, גולד' ואתר האקדמיה. לְצוֹק הַמִּדְבָּר.

כג, ח. חדשים מקורב. ע"פ דב' לב, ח. חסדי. ע"פ ירמ' ב, ב; מכיל'
דר"י בשלח, מס' דויהי, פר' ג. מקום עקרב. ע"פ דב' ח, טו; מכיל'
דר"י בשלח, מס' דויהי, פר' א. נבול שמיני. ע"פ מ"א ו, לח. חטא
מחוינו לידס. ע"פ יח' ז, יא; שופ' י, י; ישע' מז, כד. פורק אֵין מידס.
איכ' ה, ח; ע"פ ישע' ג, א. מידס. ע"פ יח' לד, י; איכ' ה, ח. רוטפס
מחלי. ע"פ אי' לג, כה. ורפה - מלשון רפיון. ע"פ שופ' יט, ט ומז' א.
ורפה חילי. ע"פ ישע' מט, ד; תה' לא, יא. חילי. ע"פ חבק' ג, יט.
כרע כאלה לי. תה' לה, יד; ע"פ שה"ש ח, א; מדת"ג (וורשא), פר' יתרו,
ס' ה, ז'ס הקצ"ה שקרא לישאל אלחיס ורעיס'. ולא תרפאני מחולי.
ע"פ דה"צ כא, יח; לו, טז; בצלי שבת, דף קט ע"ב. רובע - ד' אמהות.
ע"פ צ"ר פר' לג, ס' יא; מדת"ג פר' ראה, ס' יב. מחוללי. ע"פ דב'
לב, יח ורש"י, ד"ה אל מחוללך. זכות אמהות. בצלי ר"ה, דף יא ע"א.
נפפשו. ע"פ איכ' ה, ט. טובים. ע"פ מ"א כ, ג; איכ' ד, ט. נאלחו.
ע"פ תה' יד, ג. טוב מנצל שוד וארכל הודנר. ע"פ הוש' י, יד. טוב -
הקצ"ה. ע"פ תה' קמה, ט; בצלי מנחות, דף ג ע"ב. עד לולה - בצל.
ע"פ ישע' מד, כז, תי"ו ורש"י. רשפי קשת נעמק שינר. ע"פ יח' כא,
כרבו; תה' עו, ד; איכ' ר פתוח' כג. ...לקסס קסס וכו', קלקל צחאיס'
וכו'. טבעו. ע"פ איכ' ב, ט. עד תשיעי דובר. ע"פ יח' כד, א.
טומאתה. ע"פ איכ' א, ט. משלוח דובר לזק המדנר. ע"פ ויק' טז, י;
טז, כ"דכב; משנ' יומא פ"ו, ד"ו.

**הַמְדַּבֵּר בְּאִישׁוּנִים. בְּפָנִים מְשֻׁנִּים. לְמַה תִּהְיֶה
כְּבִשׁוּשֵׁינִים. מִבְּעִיר עֶשְׂנִים. זִכֵּר בְּרִית רֵאשׁוּנִים.
בְּטַל מְבָרֵךְ הַשָּׁנִים:**

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. מְבָרֵךְ הַשָּׁנִים:

**תִּקַּע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל לְחִירוֹתֵנוּ. וְשֵׂא גַם לְקַבֵּץ גְּלִיּוֹתֵינוּ.
עוֹרְנוּ יְדֵי עַב כְּמָרוּ לִיעָב. יִתֵּן עַל כָּבוֹל מְתִימִי לְהִתְעַב.
יִתֵּן יְשׁוּעָתִי לְהַעֲבִיר כְּעַב. יֵשֵׁב בְּמִאֲרֵב טֶבַח גְּדִיִּי
מֵעֵיו. יֵשְׁבוּ מִרְעִים. בְּעֶשׂוֹר עִיר לְלַעֲב. יָדוּ נַחַת וְתַעֲב.
בְּזִלְעָפוֹת רָעַב:**

רָעַב יַעֲף יִשְׂרָאֵל. מִרְגָּשׁ הָרִירִי אֵל. לְמַה תִּהְיֶה כְּיוֹסֵר

מקורות ומקבילות

הַמְדַּבֵּר בְּאִישׁוּנִים. ע"פ דב' לז, י. בְּאִישׁוּנִים. ע"פ מש' ז, ט.
כְּבִשׁוּשֵׁינִים. ע"פ ירמ' יח, ח; יחז' ז, יח. כְּבִשׁוּשֵׁינִים. ע"פ
שה"ש ו, ב; ירושלמי ברכות פ"ב, ה"ח. מְבָרֵךְ. ע"פ מ"א
טז, ג. עֶשְׂנִים. ע"פ דב' כט, יט; תה' עד, א. זִכֵּר בְּרִית
רֵאשׁוּנִים - שְׂבָטִים. ע"פ ויק' כו, מה ורש"י: שְׂבָטִים פ"ר מל,
ס"ו ט; מדרש"ג פ"ר ושלח, ס"ו כ"א; אגז"ר פ"ר פ, ס"ו א. כְּטַל
מְבָרֵךְ. ע"פ דב' לג, יג. עוֹרְנוּ... כְּמָרוּ. ע"פ חזק' ה, י. יְדֵי
עַב. ע"פ ירמ' כג, יד; יחז' יג, כב. לִיעָב. ע"פ ישע' מט, ז
ורש"י; ירמ' ו, טו. יִתֵּן עוֹל. ע"פ ירמ' כז, ח. כָּבוֹל - שם
מקום. ויק"ר פ"ר כ, ס"ו ג. מְתִימִי. ע"פ שה"ר פ"ר ב, ס"ו ד,
ישראל חללי הם מתימים כיונים. לְהַעֲבִיר. ע"פ מדרש"ג
(צוהר), פ"ר א, פ"ה, 'כך ישראל האומות מצוין עליהם'; מדרש"ג
מז' כב, ס"ו ב. יִתֵּן יְשׁוּעָתִי. ע"פ תה' יד, ז. יְשׁוּעָתִי לְהַעֲבִיר
כְּעַב. ע"פ חזק' ל, טו. יֵשֵׁב בְּמִאֲרֵב טֶבַח. ע"פ תה' י, ח.
טֶבַח גְּדִיִּי. ע"פ צבלי גיטין, דף ח ט"ב; מדרש"ג פ"ר תולדות,
ס"ו י. גְּדִיִּי מֵעֵיו - אֶלְלָאֵי יַעֲקֹב. ע"פ ישע' מח, יט ואח"מ,
מנין, עמ' 305, ע"פ דב' כז, טז. יֵשְׁבוּ מִרְעִים. ע"פ ירמ'
ד, ד; יח, יב; תה' כו, ה; מדרש"ג (וורשלא), פ"ר צהעלותך, ס"ו ד.
כְּעֶשׂוֹר עִיר. ע"פ יחז' כד, א"ב. לְלַעֲב. ע"פ מ"ב יט, כ"א;
יחז' לו, ד; תה' טז, ד; דני' ט, טז. יָדוּ נַחַת. ע"פ ש"ב
כב, לה; תה' לח, ג. נַחַת וְתַעֲב. ע"פ מ"ב יט, גיד, כ"א-כג.
בְּזִלְעָפוֹת רָעַב. ע"פ חזק' ה, י. רָעַב יַעֲף. ע"פ שופ' ח, טו;
ש"א יד, כח. יִשְׂרָאֵל. ע"פ תה' לו, יא; מדרש"ג פ"ר יד, פ"א.
מִרְגָּשׁ הָרִירִי אֵל. ע"פ דב' כב, יד; ישע' ב, ב"ג; תה' נה, טו.
כְּיוֹסֵר אֵל. ע"פ ויק' כו, יח; דב' ח, ה; ירמ' ל, יא.

ח"נ והערות

בְּאִישׁוּנִים. כ"ה בנוב"ר, גולד' ואתר האקדמיה. במח'
רומניא: בְּאִישׁוּנִים. תהיה כְּבִשׁוּשֵׁינִים. כ"ה במח'
רומניא, שד"ל וגולד'. במח' רמ"ו, בולוניא וכ"י: תהיה
כְּבִשׁוּשֵׁינִים. בְּטַל מְבָרֵךְ. כ"ה במח' בולוניא, שד"ל
וגולד'. במח' רמ"ו ורומניא: כְּטַל מְבָרֵךְ. באתר
האקדמיה: בְּטַל לְבָרֵךְ. עורנו ידי עַב. במח' רומניא
וגולד': עוֹרְנוּ יְדֵי עַב. עַב כְּמָרוּ. במח' רמ"ו: עַב
חֲמָרוּ. במח' רומניא: עַב יְכָמְרוּ. יִתֵּן עַל. במח'
רומניא: יִתֵּן עַל. כָּבוֹל מְתִימִי. כ"ה במח' רמ"ו, כ"י
ושד"ל. במח' בולוניא: כָּבוֹל מְתִימִי, ופירש בקד"א שהוא
לשון מתמימים ומכלים אותי (משורש תמס בהפעיל, ראו
מכלול, דף קל ע"ב). במח' רומניא וגולד': כָּבוֹל מְתִימִי.
לְהִתְעַב. במח' רומניא: לְהַעֲבִיר. יִתֵּן יְשׁוּעָתִי
לְהַעֲבִיר. במח' רומניא, גולד' ואתר האקדמיה: יִתֵּן
לְהַעֲבִיר יְשׁוּעָתִי. יֵשֵׁב מִרְעִים. כ"ה במח' רמ"ו,
קד"א, בולוניא וכ"י, דהיינו עושים רע ורשע, וכן עיקר.
במח' שד"ל וגולד': יֵשְׁבוּ מִרְעִים, לשון רעים ואהובים.
במח' רומניא ואתר האקדמיה: יֵשְׁבוּ מִרְעִים. רָעַב
יַעֲף. במח' רומניא, גולד' ונ"א אחר באתר האקדמיה:
יָרַעַב יַעֲף. לְמַה תִּהְיֶה כְּיוֹסֵר. ברי"ש, כ"ה בב"י,
פ"י קד"א ומח' שד"ל. במח' רמ"ו וכן נראה מבולוניא:
לְמַה תִּהְיֶה כְּיוֹסֵר, בדל"ת. במח' רומניא, גולד' ונ"א אחר באתר האקדמיה: לְמַה תִּהְיֶה כְּיִשְׁרָאֵל, וכן נראה יותר לפי
הענין.

אל. הקיצה ואלתזנח אל. זכר יה שבטי ישראל. מקבץ
נדחי ישראל:

ברוך אתה יהוה. מקבץ נדחי עמו ישראל:

השיבה שופטינו בבראשונה ויועצינו בבתחלה. ותמלך
עלינו אתה (מהרה) לבדך (בחסד וברחמים).
בצדק ובמשפט.

נשים כלה נבו אתם מלהתיחדה. כפינויות קנה אותם
ליחדה. כפיבעולות מלט וצור לו הודה. כפיכמסלול
חר דליו חודה. כלו בפחידה. כהפקד שפט לחדה. כלגיא
בירו אחודה. כגלתה יהודה:

יהודה קהלה נשפט. בארבעת שפטי שפט. למה תהיה
בקמים להשפט. בעמק יהושפט. זכר קשט שפט.
אוהב המשפט:

ברוך אתה יהוה. מלך אוהב צדקה ומשפט:

ח"ג והערות

זכר יה שבטי. כ"ה בנוב"ר, גולד' ואתר האקדמיה.
במח' רומניא: זכר שבטי. מקבץ נדחי. במח' רומניא,
גולד' ואתר האקדמיה: קבץ נדחי. מלהתיחדה.
במח' רומניא ואתר האקדמיה: להתיחדה. כפיכמסלול.
במח' רומניא, גולד' ואתר האקדמיה: כפיכמסלול. דליו
חודה. כ"ה במח' רמיו ובולוניה. במח' רומניא, כ"י
שר"ל ואתר האקדמיה: דליו חודה. בגולד': דליו חודה,
וכן נראה מקד"א. כהפקד. כ"ה בנוב"ר, גולד' ואתר
האקדמיה. במח' רומניא: כהפקד. שפט לחדה.
בגולד': שפט לחדה, ופירושו שם החודש, שבו שולט
מזל דלי. בירו אחודה. במח' רמיו וכ"י: בירו אחודא,
כפי קד"א. שהוא לשון אחיזה ועל דרך ארמית שעיין
בלשון מתחלף בדל"ת). כקמים להשפט. כ"ה במח'
בולוניה ושר"ל. במח' רמיו ורומניא: כקמים להשפט.
אוהב המשפט. כ"ה בנוב"ר, גולד' ואתר האקדמיה.
במח' רומניא: אלהי המשפט, ע"פ ישעי' ל, יח.

מקורות ומקבילות

הקילה ואל תזנת. ע"פ חז"ל, מד, כד. תזנת אל. ע"פ חז"ל
מג, ב; מדרש"ה מח' מג, סי' א. זכור יה. ע"פ חז"ל, ה, א;
שמו"ר פר' מד, סי' ט. שטי ישראל. ע"פ חז"ל, מט, כח; חז"ל
קכב, ד. נשים כלה נבו איתם מלהתיחדה. ע"פ חז"ל (בוצר),
פר' ה, סי' יא. נבו - נבוכדנצר. חז"ל, עשרת המלכים,
עמ' 463, 'ומה פירושו של נבוכדנצר? נבו' וכו'; שו"ר פר' ב,
סי' יד. בעולות מלט. ראו ויק' יח, כ. ואור לו הודה. ראו
אד"נ נוסח א, סוף פר' לו. כי כמסלול חד. ע"פ ירמ' ד, יג;
חזק' א, ח. דליו חודה. ע"פ צבלי ברכות, דף נט ע"ב, 'מימיו
חדין וקלין'. הכשדים היו חלק מנבוכדנצר, ע"פ מ"צ כד, ב;
כה, יג. ראו יחז' יב, יג; כג, טו. כלו בפחידה. ע"פ חז"ל
כה, סו; ישע' כד, חזית; לג, יד; ירמ' ל, ה. כהפקד שפט
לחדה. ע"פ ירמ' יא, כג; טו, כ"ג; עמ"ג, ג. לחדה. ע"פ
יחז' ה, א; חז"ל, ה. כל גיא. ע"פ ישע' מ, ד. בירו
אחודה. ע"פ חז"ל, כה, כו; יחז' ל, כד; חז"ל, יג. כגלתה
יהודה. ע"פ חז"ל, א, ג. יהודה קהלה. ע"פ דה"צ ב, ה; ל, כה.
נשפט. ע"פ ישע' ה, ג. נארינעת שפטי שפט. ע"פ יחז' יד, כא;
משר"א פר' ה, סוף עמ' 104. כקמים להשפט בעמק יהושפט.
ע"פ יחז' ד, ב, יב; בתמ"ד ח"ב, זרובבל ד"ה חס דבר ה'.
קושט שפט - משה. ע"פ שם יח, יג; עמ' כז, ה; דב' לג, כא; חוספתא סוטה, פ"ד, ה"ט. אוהב המשפט. ע"פ שמו"ר פר' ל,

נוסח מחזור רמ"ו ובולוניה:

וְלַמְּשִׁינִים בַּל־תְּהִי תְקוּהָה.
וְכָל־הַמִּינִים
כָּלֶם כָּרְגַע יִאבְּדוּ. וְכָל־
אוֹיְבֶיךָ מִהֲרָה יִפְּרֹתוּ. וּמַלְכוּת
זְדוֹן מִהֲרָה תִּעָקֵר וּתִשָּׁבֵר
וְתִכְנֶיעַ אוֹתָם בְּמִהֲרָה בְּיָמֵינוּ.

נוסח בלתי מצונזר:

וְלַמְּשִׁינִים בַּל־תְּהִי תְקוּהָה.
וְכָל־הַמִּינִים
כָּלֶם כָּרְגַע יִאבְּדוּ. וְכָל־אוֹיְבֵי
עַמְּךָ מִהֲרָה יִפְּרֹתוּ. וּמַלְכוּת
זְדוֹן מִהֲרָה תִּעָקֵר וּתִשָּׁבֵר
וְתִכְנֶיעַ אוֹתָם בְּמִהֲרָה בְּיָמֵינוּ.

שָׂרִים לֹא־מֵצְאוּ מְרֻעָה כְּנִעֲדָרוֹ. לְעוֹת מְבַצֵּר צִפַּת אֲדָמוֹת
נִעֲדָרוֹ. לְהַטּוֹת מִדִּין דְּלִים נֶאֱדָרוֹ. לְדַכָּא גְדָגִים
רִשְׁתוֹת סָדְרוֹ. לְאִמּוֹתָם לֹא־גָדְרוֹ. וְגִיָּה אֲדָר קָדְרוֹ. לֹא־שָׁלְמוֹ
כְּנִדְרוֹ. לֶכֶן לֹא־נִהְדָּרוֹ:

נִהְדָּרוֹ לְהֶאֱדִים. פָּגִי כְּשָׂדִים. לָמָּה תִּהְיֶה כָּלוּחִם יְדִידִים.
וּמַלְחִים מְזִידִים. זְכֹר לְאִישׁ חֲסִדִים. וְהַכְנֵעַ זָדִים:
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. שׁוֹבֵר אוֹיְבִים וּמַכְנִיעַ זָדִים:

מקורות ומקבילות

ס' א; מרח"ק פ' וישב, ס' יד; משר"א פ' פ' טז, עמ' 309.
שָׂרִים לֹא מֵצְאוּ מְרֻעָה. ע"פ אי"א, א, ו. **כְּנִעֲדָרוֹ.** ע"פ צבלי
 שבת, דף קיט ע"ב, 'צבלי שלא הוכיחו וכו'; אי"א (צובר),
 פ' א, ס' כ. **לְעוֹת.** ע"פ אי"א, ג, לו. **אֲדָמוֹת נִעֲדָרוֹ.** ע"פ
 ד' כט, כז; מ"ב יז, כג; ישע' א, ז. **לְהַטּוֹת מִדִּין דְּלִים.** ישע'
 י, ב. **נֶאֱדָרוֹ.** ע"פ שמי' טו, ו, א; ישע' נט, טו. **לְדַכָּא.** ע"פ
 אי"א, ג, לו; ישע' ג, טו. **נֶאֱדָרוֹ.** ע"פ צ' מ"ח, טז ורש"י; צ"ר
 פ' בראשית, עמ' 19. **רָחוּ צבלי ע"ז,** דף ג ע"ב. **רִשְׁתוֹת**
סָדְרוֹ. ע"פ יחז' יט, ח; הוש' ה, א; חז' י, ט. **לְאִמּוֹתָם.** אי"א
 ב, יב. **לֹא גָדְרוֹ.** ע"פ ישע' ה, ה; יחז' יג, ה; חז' פ, יג.
וְגִיָּה אֲדָר קָדְרוֹ. ע"פ ישע' ג, ג; יחז' ב, י; ד, טו. **אֲדָר** -
 מלבוש יקר. מ"ב, ב, ח ומל"ג; זכ' יג, ד. **לֹא שָׁלְמוֹ כְּנִדְרוֹ.**
 ע"פ ד' כג, כב; כג; חז' טו, יב; מחט"ד פ' כד, פט"ו, 'ממך
 נפרעין'; ויק"ר פ' לו, ס' א; מרח"ק פ' וישלח, ס' ח. **לֹא**
נִהְדָּרוֹ. אי"א, יב. **נִהְדָּרוֹ לְהֶאֱדִים פָּגִי כְּשָׂדִים.** ע"פ ישע'
 יג, יט; חזק' א, ה"ח. **כְּלוּחִם.** ע"פ אי"א, ב, ה; מכל' דר"י
 צשלח, מ"ס דשירה, סוף פ' ה. **יְדִידִים** - ישראל. ע"פ חז"ל
 נוסח' ב, פ' מנ, ד"ה [נשה] אלו; צבלי מנחות, דף נג ע"ב.
וּמַלְחִים. ע"פ מ"ב ח, ה"ה; כד, א"ב. **מְזִידִים.** ע"פ ירמ'
 מט, טז; חז' פו, יד. **לְאִישׁ חֲסִדִים** - אהרן. ע"פ ד' לג, ח;
 שמו"ר פ' ה, ס' י; מ"ל, ילקוט ת"ת, פ' צהעלותך, דף מט

ח"ג והערות

אֲדָמוֹת נִעֲדָרוֹ. כ"ה במח' רמ"ו, קד"א, בולוניה ושר"ל.
 בכ"י וגולד: 'אֲרָחוֹת נִעֲדָרוֹ. במח' רומניא: 'אֲרָחוֹת
 נִעֲדָרוֹ. באתר האקדמיה: 'אֲרָחוֹת גִּדְרוֹ. דל"ס נֶאֱדָרוֹ.
 כ"ה במח' רמ"ו, בולוניה, כ"י ורומניא, וכן עיקר. במח'
 שר"ל: 'מִדִּין דְּלִים נֶאֱדָרוֹ. בגולד: 'דְּלִים נִהְדָּרוֹ, ולא
 צוין שום שנוס'. **לְדַכָּא גְדָגִים.** כ"ה בנוב"ר, גולד'
 ואתר האקדמיה. במח' רומניא: 'לְדַכָּא גְדָגִים'. **לְאִמּוֹתָם**
 גולד' ואתר האקדמיה. במח' שר"ל: 'לְאִמּוֹתָם לֹא גָדְרוֹ.
 ובגולד' בשם לקח טוב: 'לְאִמּוֹתָם לֹא גָדְרוֹ. וְגִיָּה.
 בחירק, כן מנוקד בכ"י, רומניא ושר"ל. במח' רמ"ו
 ובולוניה: 'וְגִיָּה, בצירי. אֲדָר קָדְרוֹ. כ"ה במח' רמ"ו,
 כ"י, רומניא, גולד' ואתר האקדמיה. במח' בולוניה, קד"א
 ושר"ל: 'הָדָר קָדְרוֹ. לֹא־שָׁלְמוֹ. כ"ה בנוב"ר וגולד'.
 במח' רומניא: 'לֹא־שָׁלְמוֹ. לְאִישׁ חֲסִדִים. כ"ה במח'
 רמ"ו, בולוניה ושר"ל. בכ"י, מח' רומניא וגולד' ואתר
 האקדמיה: 'לְאִישׁ חֲסִדִים'. וְהַכְנֵעַ זָדִים. כ"ה בנוב"ר,
 גולד' ואתר האקדמיה. במח' רומניא: 'מַכְנִיעַ זָדִים'.

עַל-הַחֲסִידִים וְעַל-הַצַּדִּיקִים וְעַל-גָּרֵי הַצֶּדֶק וְעַל-פְּלִיטַת
עַמֶּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל. יְהִמוּ (נא) רַחֲמֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. וְתַן
שָׂכָר טוֹב לְכָל-הַבוֹטָחִים בְּשִׁמְךָ הַטּוֹב בְּאַמַּת. וְשִׁים חֲלָקֵנוּ
עִמָּהֶם. לְעוֹלָם לֹא גִבוּשׁ כִּי-בָךְ בְּטַחָנוּ מֶלֶךְ עוֹלָמִים.

בַּחוּרִים מַחֲטָאת בְּנִקְוָה נִשְׁלָו. מֵה-יִתְרוֹן כִּי-דָלוּ וּמִמָּעוֹן
נִחָשְׁלוּ. מִפִּי גִזְרַת מֶלֶךְ נוֹשִׁים מִשְׁלוּ. מִי-הָאִמִּין
בַּנוֹגְשִׁים כִּי-בָם נִמְשָׁלוּ. מֵה-בְּצִעַ כִּי-נֶאֱשָׁלוּ. וּבִזְקִים שְׁלָשְׁלוּ.
מִמָּרוֹם בָּאֵשׁ בְּשָׁלוּ. בְּאֶשֶׁר כָּשָׁלוּ:

כָּשָׁלוּ יְלָדִים דָּקִים בְּיַד מַדְקִים. לָמָּה תִּהְיֶה בָּיָם רַחוּקִים.
וְלֹא-תִעָנֶה דְּחוּקִים. זָכַר יִשְׁיִשְׁרָת מַצַּדִּיקִים.
מִבְּטָח לַצַּדִּיקִים:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. מִשְׁעָן וּמִבְטָח לַצַּדִּיקִים:

ח"ג והערות

בנקף נִשְׁלָו. במח' רומניא: 'בנקף בְּשָׁלוּ. וממָּעוֹן
נחשלו. כן הוא במח' רמ"ז, בולוניא, שד"ל וגולד. בכ"י
ורומניא: יממָּעוֹן נחשלו. נוֹשִׁים משלו. במח' רומניא:
נָשִׁים משלו, ע"פ ישע' ג, יב. מִי-הָאִמִּין בַּנוֹגְשִׁים.
בכ"י ורומניא: מִי-הָאִמִּין בַּנוֹגְשִׁים. כי בם נִמְשָׁלוּ.
כ"ה במח' רמ"ז, קד"א, בולוניא ושד"ל. בכ"י, מח'
רומניא, גולד' ואתר האקדמיה: יְכִי בָם יִמְשָׁלוּ. באש
בְּשָׁלוּ. במח' רומניא: 'באש בְּשָׁלוּ. בא"י משען
ומבטח לצדיקים. במח' רומניא לא באה הוראה על
סיום הברכה, כתמיד, אלא ממשיך 'זקנים נעו'.

מקורות ומקבילות

ע"פ 3. והכנע זדים. ע"פ משר"א פרי' יב, סוף עמ' 231.
נחוריס מחטאת. ע"פ ישע' מז, כדרכו. ראו מס' דרכ"א,
פרי' ר"ש, הל' ז; ולקרי"ש ש"א רמז קלו. כטקף נשלו. ע"פ
ישע' ח, ו; מז, כדרכו; איכ' ה, יד. נשלו. ע"פ דב' כח, מ.
מה יתרון. ע"פ קה' א, ג. כי דלו וממעון. ע"פ איז' כח, ד.
וממעון - מקדש. ע"פ תה' כו, ח. ראו ש"א 3, כט ורש"י.
נחשלו. ע"פ ש"א כו, יט; צצלי מגילה, דף יב ע"ב; צמדצ"ר
פרי' ז, ס"ו י. מפי גזרת מלך. ע"פ ירמ' כט, דרש; מש' ח, 3;
אה"מ, י' הרוגי מלכות, עמ' 447, ד"ה ואתריו ר"י. נושים
משלו. ע"פ ישע' נב, ה; ירמ' כח, יד; איכ' ה, ח. מי האמין.
ע"פ איכ' ד, יב. צנוגשים כי בם נמשלו. ע"פ ישע' ג, יב.
מה נלע. ע"פ צר' לו, כו; מלא' ג, יד. כי נאשלו. ע"פ שמו'
ג, ה; דב' יט, ה; רות 3, טו. וצוויקס שלשלו. ע"פ חסתי"ר
פרי' ג, ס"ו ה; מנח"ג פרי' וישב, ס"ו יח. ממרום באש נשלו.
ע"פ איכ' א, יג; צצלי סנהדרין, דף קד ע"ב; איכ"ר (צובר), פרי' א, ס"ו כב. נושלו. ע"פ איכ' ד, י; ירושלמי סנהדרין פ"י, ה"ב,
'...והיו מסיקין תחתיו; פד"ך פ"י כד, ד"ה תשובתו של מנשה. כאשר נשלו. ע"פ ויק' כו, לו; ישע' ג, ורש; ירמ' ו, כא. נשלו
ילדים דקים. ע"פ איכ' ה, יג. ציד מדיקים. ע"פ ויק' כו, כה; מ"ב כא, יד; ירמ' יט, ז. מדיקים - אויבים. ע"פ דני' ז, ז.
כיס רחוקים. ע"פ תה' סה, ו. ראו דצ"ר פרי' 3, ס"ו יב. ולא תענה דחוקים. ע"פ איכ' ג, ח; צצלי ברכות, דף לב ע"ב; צמדצ"ר
פרי' יא, ס"ו א; ולקרי"ש שה"ש, רמז תקלד, ד"ה כרס היה. ישיבת מדיקים - זקנים. ע"פ ירושלמי ברכות פ"ב, ה"ד; שמו"ר
פרי' לא, ס"ו טז; שה"ר פרי' ד, ס"ו ז, 'צדיקים העמידה לו צחוצחה' וכו'. זכות הוקנים. ע"פ שמו"ר פרי' טו, ס"ו ד; אה"מ,
י' המלכים, עמ' 465; צ"ר פרי' כח, ס"ו ה, 'זכות הצדיקים והצדיקות; מנח"ג פרי' מקץ, ס"ו יג.

**וְלִירוּשָׁלַיִם עִירָךְ בְּרַחֲמִים תָּשׁוּב. וּבִגְּהָ אֹתָהּ בְּגִין עוֹלָם
בְּמִהְרָה בְיָמֵינוּ.**

**זְקֵנִים גָּעוּ מִסֹּדֶר אֲנָתָם. נַחְנוּ כָּרִינוּ שִׁיחִים לְגִנוּתָם. נִשְׂאָ
קִינָה לְאַלֶּף מַגְנָתָם. נַחֲפָשָׁה אֵין מִצָּא יְשִׁיבַת גִּנְתָּם.
נְבִיאֶיךָ בְּאַגְנָתָם. הִפֵּךְ מַגְנִינָתָם. נִשְׁקָד עַל גְּלוּתָם. וּפְסוּ
אֲמוּנִים מִנְּגִינָתָם:**

**מַגְנִינָתָם רָבִיד. יְהִיר הָאֲבִיד. לָמָּה תִּהְיֶה כָּרֵב מִקְפִּיד.
מִשְׁאוּי לְהַכְבִּיד. זָכַר רָם וְתִלּוּל לְהַרְבִּיד.
אֱלֹהֵי דוֹד:**

ח"נ והערות

זקנים געו. כ"ה במח' רמ"ו, בולוניה, רומניא, נ"א בשד"ל
ובגולד'ר. במח' שד"ל נוסח העיקרי: זקנים ענו. מִסֹּדֶר
אגנתם. כ"ה במח' בולוניה וקד"א. במח' רמ"ו וכ"י
בנוסח הפנים, ללא תיבת 'מִסֹּדֶר'. בכ"י תוקן בגליון
'מִשְׁקָר', וכ"ה באתר האקדמיה. בגולד'ר: 'מִשְׁקָר' אגנתם.
במח' רומניא: 'מִשְׁקָר' אגנתם. ובקד"א נראה שהסכים
לתיקון כתב היד. ניקוד גולד'ר הוא ע"פ הפסוק שה"ש
ז, ג. נחננו כרינו. כן הוא בקד"א, רומניא, גולד'ר ואתר
האקדמיה. במח' רמ"ו, בולוניה, כ"י ושד"ל: נחננו כרינו.
כרינו ש"חיים. כ"ה בקד"א. במח' רמ"ו, שד"ל ואתר
האקדמיה: 'כרינו שו"חיים', וכן נראה במח' בולוניה. בכ"י,
מח' רומניא וגולד'ר: 'כרינו שו"חיים', רק שברומניא אין
ניכר הניקוד. ש"חיים לְגִנוּתָם. בגולד'ר: ש"חיים לְגִנוּתָם.
לאלף מגנתם. בגולד'ר: 'לאלף קגנתם'. נחפשה אֵין.
כ"ה במח' רמ"ו, בולוניה ושד"ל. בכ"י ומח' רומניא:
נחפשה אֵין. בגולד'ר: נחפשה אֵין. נביאיך בְּאַגְנָתָם.
במח' רומניא: נביאיך בְּהַגְנָתָם. ופסו אֲמוּנִים
מגנינתם. תיבת 'אֲמוּנִים' איננה במח' רומניא, באתר
האקדמיה נמצאת בסוגריים. רָבִיד. במח' רומניא: 'מִשְׁאוּי
להכביד'. בכ"י: 'מִשְׁאוּי להכביד'. אֱלֹהֵי דוֹד. באתר
האקדמיה בא כאן תחילת הקינה 'דוד זרעו מכסאו וכו'
עד 'לכן משוש לב שבת' ובוהו מסיימת הקרובה. לפי
מח' רמ"ו ובולוניה ממשיכים כאן עם הקינות הנמצאות
לאחר חזרת הש"ץ, אולם לא נוהגים כן כיום.

מקורות ומקבילות

זקנים נעו. ע"פ אי"ה, יד ופסו"ו: צבלי שבת, דף טו ע"א;
ילקוט'ש ישע', רמז חכט, ד"ה צטחו צה'. מסדר אגנתם. ע"פ
צבלי סנהדרין, דף לו ע"ב [פ"ד, מ"ג]; שמו"ר פר' ה, ס' יב;
פסר"צ (א"ש שלום), פ"י י, ד"ה כי תשא את, 'אלה אסטרונגילון
חלי גורן עגולה'. נחננו. ע"פ אי"ה, ג, מז. כרינו שו"חיים. ע"פ
ירמ' יח, כ"ב; תה' נז, ז; מדה"ה מז' קיט, ס' לב. לגנותם.
ראו צבלי צ"ק, דף טז ע"ב, 'שחשדוהו מזונה'. נישא קינה.
ע"פ יוח' כו, ח; כז, לב; עמו"ה, ה, א; תדא"ר פר' כה, ד"ה ולא
זו בלבד. לאלף מגנתם. ע"פ שה"ש ד, ד; אגז"ר פר' פ, פ,
ס' א; ילקוט'ש שה"ש, רמז תתקפת, ד"ה כמגדל דוד לוארץ.
נחפשה. ע"פ אי"ה, ג, מ. אֵין מלוא. ע"פ צבלי צרכות, דף ה
ע"א, 'פשפש ולא מלוא, יתלה צבטול תורה'. ישיבת גינתם.
ע"פ שה"ש ה, יג; צבלי שבת, דף סג ע"א. נביאיך בְּאַגְנָתָם.
ע"פ מדה"ה (וורשא), פר' צא, ס' ה, 'לא נדבר עם הנביאים
אלא צמקוס טהור'. הפך מגנינתם. ע"פ אי"ה, ג, סג, ה, יד.
נשקד עול גלותם. ע"פ אי"ה, יד; אי"ה פר' א, ס' מז,
'שקד הקצ"ה איד להציל עלי את הרעה וכו' הציא אותן עלי
מכופלות'. ופסו אֲמוּנִים מגנינתם. ע"פ תה' יב, ב; אי"ה, ה, יד;
איו"ל, ח"י. מגנינתם רביד. ע"פ תה' קלו, ד; שה"ש צ, יד.
יהיר - יצודגלגל. ע"פ חזק' צ, ה ורש"י. האביד. ע"פ צבלי
סנהדרין, דף לב ע"ב; אסת"ר פר' ג, ס' ה, 'יצודגלגל הרשע
שבת ומחריב בית המקדש ומגלה את ישראל'. כרב מקפיד.
ע"פ משנ' אבות פ"ב, מ"ה; מס' כלה רבתי, פ"ד, הל' לא.
משאווי להכביד. ע"פ תה' לח, ה, או ע"פ: צ"ר פר' מד, ס' ו;
מד"ז איכה (צובר), פר' א, ס' ז, 'איוו רולה להחבאות עליהם
נצואה קשה'. רם ותלול - דוד. ע"פ ש"א טז, יג; יח, יד. ראו
ספרי דב' פ"י כו, ד"ה שני פרכוסים טושים, 'יכולים לתלות את
העולם צמעהים הטושים'; שה"ר פר' ד, ס' ד. להרביד.
ע"פ מש' ז, טז. אלהי דוד. ע"פ ש"צ, ה, י; מ"צ כ, ה; ישע'
לח, ה; ירושלמי צרכות פ"ד, ה"ה; מדה"ה פר' כו, ס' ג.

רַחֵם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וְעַל-יִשְׂרָאֵל עַמָּךְ. וְעַל-יְרוּשָׁלַיִם
 עִירְךָ. וְעַל-צִיּוֹן מְשָׁכֵן כְּבוֹדְךָ. וְעַל-הָעִיר הָאֲבֵלָה
 הַחֲרֵבָה וְהַשׁוֹמֵמָה. הַנִּתּוּנָה בְיַד זָרִים. הַרְמוּסָה בְכַף עֲרִיצִים.
 וַיִּבְלָעוּהָ לַגִּינוֹת. וַיִּירָשׁוּהָ עוֹבְדֵי פְסִילִים וְלִיִּשְׂרָאֵל עַמָּךְ
 נִתְּתָה וּלְזָרַע יַעֲקֹב יִרְשָׁה הוֹרֶשְׁתָּהּ. נִעְרָה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
 מִעֲפָרָה. וְהִקִּיצָה מֵאֶרֶץ דְּוִיָּה. נִטָּה עָלֶיהָ כְּנֶהֱרַ שָׁלוֹם.
 וּכְנָחַל שׁוֹטֵף כְּבוֹד גּוֹיִם. כִּי בָאֵשׁ הִצַּתָּהּ. וּבָאֵשׁ אָתָּה עֲתִיד
 לִבְנוֹתָהּ. כְּאֹמֹר וְאֲנִי אֶהְיֶה-לָּהּ נְאֻם-יְהוָה חֹמַת אֵשׁ סָבִיב
 וּלְכָבוֹד אֶהְיֶה בְּתוֹכָהּ:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה.

מִנְחָם צִיּוֹן עִירוֹ וְאַבְלֵי עַמּוֹ וּבֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם:

אֶת-צֶמַח דָּוִד עֲבַדְךָ בְּמַהֲרָה תִצְמִיחַ. וְקִרְנוֹ תִרְוַם בִּישׁוּעָתְךָ.
 כִּי לִישׁוּעָתְךָ קִוִּינוּ כָּל-הַיּוֹם. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. מִצְמִיחַ
 קֶרֶן יִשׁוּעָה:

שִׁמְע קוֹלֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. וְחוּס וְחַנּוּן וְרַחֵם עָלֵינוּ. וְקַבֵּל
 בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת-תְּפִלָּתֵנוּ וְאֶת-תַּחֲנֻנָּתֵנוּ. כִּי אָב
 מְלֵא רַחֲמִים רַבִּים אַתָּה הוּא מַעֲוִלָם. וְלֹא נָשׁוּב רִיקָם מִלְּפָנֶיךָ:

אם אין נוכחים לפחות ששה צמים אומר כאן החזן 'עננו' לעיל עמ' 84 ללא חתימה.

כִּי אֵל שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה וְתַחֲנוּן אַתָּה. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה.
 שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

רִצֵּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּעַמָּךְ יִשְׂרָאֵל וְאֶל-תְּפִלָּתָם שְׁעָה.
 וְהַשֵּׁב הָעֲבוּדָה לְדָבִיר בֵּיתְךָ. וְאֲשֵׁי יִשְׂרָאֵל וְתְּפִלָּתָם

מקורות ומקבילות

רחם ה': ראו סרע"ג, ח"ב סדר ת"ב; הלכות רי"ן גיאות, הל' ת"ב, עמ' לב.

מִהֶרָה בְּאַהֲבָה תִּקְבֹּל בְּרָצוֹן. וְתִהְיֶה לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוּדָת
יִשְׂרָאֵל עִמָּךְ. וְתַחֲזִיגָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן וְלִירוּשָׁלַיִם
עִירְךָ בְּרַחֲמִים כְּמֵאֶז. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. הַמַּחְזִיר בְּרַחֲמָיו
שְׂכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

בחזרה כשהחזן אומר "מודים" צריכים כל הציבור
לשוח עמו ואומרים "מודים דרבנן":

מודים כורעים ומשתחוים
אֲנַחְנוּ לְפָנֶיךָ אֱלֹהֵינוּ
אֱלֹהֵי כָל-בֶּשָׂר. יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר
בְּרָאשִׁית. בְּרֻכּוֹת וְהוֹדָאוֹת
לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקְדוֹשׁ. עַל-
שְׁהַחֲיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ. בֵּן תַּחֲיִינוּ
וּרְתַנְּנוּ וְרַאֲסוּף גְּלִיּוֹתֵינוּ
מֵאֲרָבַע בְּנִפּוֹת הָאָרֶץ. וְנָשׁוּב
לְשִׁמּוֹר חֻקֶּיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּאַמֶּת וּבִלְבָב שָׁלֵם. עַל שְׁאָנוּ מוֹדִים
לָךְ. (בְּרוּךְ אַל הַהוֹדָאוֹת): עַד כָּאן.

מודים אֲנַחְנוּ לָךְ. שְׁאַתָּה הוּא
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאַלֹהֵי
אֲבוֹתֵינוּ. עַל-חֲיִינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדְךָ
וְעַל-נְשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ. וְעַל-
נֶסֶיךָ שֶׁבְּכָל-יוֹם וְיוֹם עִמָּנוּ וְעַל-
נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל-עֵת.
עָרֵב וּבָקָר וְצִהָרִים. הַטוֹב כִּי

ח"ג והערות

ברוך אל. במח' ללא החתימה וכו' בבבלי סוטה מקור
הנוסח. ונוהגים לחתום ע"פ הירושלמי ברכות. אמנם
קשה לשיטתם מדוע אינם חותמים 'ברוך אתה יי אלי'
וכדאיתא בירושלמי, וכן פסקו הרא"ש, עמ"ס ברכות
פ"ג, סי' כ, והטור או"ח, סי' קכו. וכו' במנהג רומניא,
דף טו ע"ב.

הנוסח. ע"פ צבלי סוטה, דף מ ע"א; סרע"ג ח"א, סי' ס; רח"ש עמ"ס ברכות, פ"ג, סי' כ; רמב"ם, הל'
ענין תפילה, סי' כ. פסקי ריא"ז ברכות, פ"ג, ה"ב, אות ז. **נשוח עמו.** ירושלמי ברכות פ"א, ה"ה; סרע"ג ח"א, סי' ס; ריא"ז ברכות, דף כד ע"א; רב נסים גאון
ברכות, דף לד ע"א; פסקי ריא"ז ברכות, פ"ג, ה"ב, אות ז. **מודים דרבנן.** תשובה"ג החדשות, סי' כח, אות תשמט; שבה"ל,
ענין תפילה, סי' צ. כתב הצ"ח, או"ח סי' קכו, 'מלאתי כתוב,
נקרא מודים דרבנן, לפי שהוא תיקון הרצה חכמים'. ומשמע
מסוטה, דף מ ע"א, כדבריו. **אינה פותחת ב'ברוך'.** שבה"ל,
ענין תפילה, סי' צ. **הנוסח.** ע"פ צבלי סוטה, דף מ ע"א; סרע"ג ח"א, סי' ס; רח"ש עמ"ס ברכות, פ"ג, סי' כ; רמב"ם, הל'
תפילה, פ"ט, ה"ד; פסקי ריא"ז ברכות, פ"ג, ה"ב, אות ז. **כורעים.** ע"פ ישע' מה, כג; עזר' ט, ה; ת"מ א, יא. **כורעים**
ומשתחוים. לשון הפ' בא"ס ג, ב. ע"פ תה' לה, ו; פדר"א פ' מג. **ומשתחוים.** ע"פ לפ' ב, יא; תה' כט, ב; נחמ' ט, ג. **אנחנו**
לפניך אלהינו. ע"פ דה"א כט, יג. **אלהי כל בשר.** ירמ' לב, כז; ע"פ ספי"ו י, ג. **יוצרנו.** ע"פ צר' ב, ז; ישע' סד, ז; צ"ס
מג, לה; לו"ה, נפתלי, ב, ה. **יוצר בראשית.** בראשית א, א; ספי"ו ב, ברכו; ספי"ו קדה"י א, א, א. **ברכות... לשמך.** ע"פ תה'
לז, ב; קמה, א; צ"ס לט, מז. **והודאות לשמך.** ע"פ מ"א ח, לג; תה' קו, מז; קב, ד. **לשמך הגדול והקדוש.** ע"פ תה' לט, ג;
שה"ר פ' ת, סי' יב, '...משבחים ומקלסים לשמך הגדול'. ראו יחז' לו, כדכג. **תחינו.** ע"פ תה' פ, יט; פה, ז. **ומתנו.** ע"פ
ישע' לג, ב; מלא' א, ט. **ותאסוף גליותנו מארבע כנפות.** ע"פ דב' ל, גיד; ישע' יא, יב. **ונשוב לשמור חוקיך.** ע"פ דב' ל, ח"ה;
תה' קט, קמו. **ולעשות רצונך.** ע"פ תה' מ, ט; צ"ס ב, טז. **באמת.** ע"פ יחז' כד, יד; ש"א יב, כד. **ונלכד שלם.** מ"צ כ, ג;
דה"צ יט, ט; לו"ה, יחודה, כג, ה; משנ' תענית פ"ב, מ"ב, צ. **שאינה לבו שלם בהפלה.** **שאינו מודים לך.** ע"פ דה"א כט, יג.
אינה חותמת ב'ברוך'. רמב"ם, הל' תפילה, פ"ט, ה"ד; סמ"ג, עשן סי' יט; שבה"ל, ענין תפילה, סי' צ. ראו צבלי סוטה, דף מ
ע"א; רשב"א עמ"ס ברכות, סוף דף לד ע"א. **ברוך אל ההודאות.** ע"פ ירושלמי ברכות פ"א, ה"ה; רח"ש עמ"ס ברכות, פ"ג,
סי' כ.

מקורות ומקבילות

בחזרה כשהחזן פסקי ריא"ז ברכות פ"ג, ה"ב, אות ז; שבה"ל,
ענין תפילה, סי' כ. **נשוח עמו.** ירושלמי ברכות פ"א, ה"ה; סרע"ג ח"א, סי' ס; ריא"ז ברכות, דף כד ע"א; רב נסים גאון
ברכות, דף לד ע"א; פסקי ריא"ז ברכות, פ"ג, ה"ב, אות ז. **מודים דרבנן.** תשובה"ג החדשות, סי' כח, אות תשמט; שבה"ל,
ענין תפילה, סי' צ. כתב הצ"ח, או"ח סי' קכו, 'מלאתי כתוב,
נקרא מודים דרבנן, לפי שהוא תיקון הרצה חכמים'. ומשמע
מסוטה, דף מ ע"א, כדבריו. **אינה פותחת ב'ברוך'.** שבה"ל,
ענין תפילה, סי' צ. **הנוסח.** ע"פ צבלי סוטה, דף מ ע"א; סרע"ג ח"א, סי' ס; רח"ש עמ"ס ברכות, פ"ג, סי' כ; רמב"ם, הל'
תפילה, פ"ט, ה"ד; פסקי ריא"ז ברכות, פ"ג, ה"ב, אות ז. **כורעים.** ע"פ ישע' מה, כג; עזר' ט, ה; ת"מ א, יא. **כורעים**
ומשתחוים. לשון הפ' בא"ס ג, ב. ע"פ תה' לה, ו; פדר"א פ' מג. **ומשתחוים.** ע"פ לפ' ב, יא; תה' כט, ב; נחמ' ט, ג. **אנחנו**
לפניך אלהינו. ע"פ דה"א כט, יג. **אלהי כל בשר.** ירמ' לב, כז; ע"פ ספי"ו י, ג. **יוצרנו.** ע"פ צר' ב, ז; ישע' סד, ז; צ"ס
מג, לה; לו"ה, נפתלי, ב, ה. **יוצר בראשית.** בראשית א, א; ספי"ו ב, ברכו; ספי"ו קדה"י א, א, א. **ברכות... לשמך.** ע"פ תה'
לז, ב; קמה, א; צ"ס לט, מז. **והודאות לשמך.** ע"פ מ"א ח, לג; תה' קו, מז; קב, ד. **לשמך הגדול והקדוש.** ע"פ תה' לט, ג;
שה"ר פ' ת, סי' יב, '...משבחים ומקלסים לשמך הגדול'. ראו יחז' לו, כדכג. **תחינו.** ע"פ תה' פ, יט; פה, ז. **ומתנו.** ע"פ
ישע' לג, ב; מלא' א, ט. **ותאסוף גליותנו מארבע כנפות.** ע"פ דב' ל, גיד; ישע' יא, יב. **ונשוב לשמור חוקיך.** ע"פ דב' ל, ח"ה;
תה' קט, קמו. **ולעשות רצונך.** ע"פ תה' מ, ט; צ"ס ב, טז. **באמת.** ע"פ יחז' כד, יד; ש"א יב, כד. **ונלכד שלם.** מ"צ כ, ג;
דה"צ יט, ט; לו"ה, יחודה, כג, ה; משנ' תענית פ"ב, מ"ב, צ. **שאינה לבו שלם בהפלה.** **שאינו מודים לך.** ע"פ דה"א כט, יג.
אינה חותמת ב'ברוך'. רמב"ם, הל' תפילה, פ"ט, ה"ד; סמ"ג, עשן סי' יט; שבה"ל, ענין תפילה, סי' צ. ראו צבלי סוטה, דף מ
ע"א; רשב"א עמ"ס ברכות, סוף דף לד ע"א. **ברוך אל ההודאות.** ע"פ ירושלמי ברכות פ"א, ה"ה; רח"ש עמ"ס ברכות, פ"ג,
סי' כ.

לֹא-כָלוּ רַחֲמֶיךָ. הַמְרַחֵם כִּי לֹא-תָמוּ חֲסִדֶיךָ וַיַּעֲזֹלֶם קִוְיָנוּ
 לָךְ. לֹא-הִכְלַמְתָּנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְלֹא-עֲזַבְתָּנוּ וְלֹא-הִסְתַּרְתָּ
 פְּנֶיךָ מִמֶּנּוּ:

עַל-כֵּלָם יִתְבָּרַךְ וַיִּתְרוֹמֶם שְׁמֶךָ מִלִּפְנֵינוּ תָּמִיד. כָּל-הַחַיִּים
 יוֹדוּךָ סֵלָה. וַיְהִלְלוּ לְשִׁמְךָ הַטּוֹב בְּאַמֶּת: בְּרוּךְ אַתָּה
 יְהוָה. הַטּוֹב שְׁמֶךָ וְלָךְ נָאָה לְהוֹדוֹת:

אין אומרים ברכת כהנים.

שִׁים שְׁלוֹם. טוֹבָה וּבִרְכָּה. (חַיִּים). חֵן וְחֶסֶד וְרַחֲמִים. עָלֵינוּ
 וְעַל-כָּל-יִשְׂרָאֵל עֲמָךְ. בִּרְכֵנוּ אֲבִינוּ כָּלֵנוּ כְּאַחַד בְּאוֹר
 פְּנֶיךָ. כִּי בְּאוֹר פְּנֶיךָ נִתְּתָ לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. תּוֹרַת חַיִּים.
 אֶהְבֶּה וְחֶסֶד. צְדָקָה. בִּרְכָּה. יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשְׁלוֹם.
 וְטוֹב יְהִי בְּעֵינֶיךָ (לְבִרְכָּנוּ וּלְבִרְךָ אֶת-כָּל-עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל
 תָּמִיד בְּכָל-עֵת וּבְכָל-שָׁעָה בְּשָׁלוֹמְךָ: בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה.
 הַמְבָרֵךְ אֶת-עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּשָׁלוֹם. (אָמֵן):

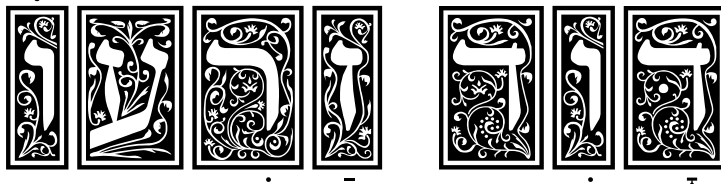
החזן אומר פסוק זה בלחש:

יְהִיו לְרִצּוֹן אֱמִרֵי-פִי וְהִגִּינוּ לִבִּי לְפָנֶיךָ יְהוָה צוּרִי וְגֹאֲלִי:

מקורות ומקבילות

אֵל זֶרֶק כְּהִנִּים. ע"פ שצה"ל, סדר תענית, סי' רסט; סת"ר סי' ס, ענין יום ת"ב; סה"ת, סדר ת"ב, סי' לא. ראו סרע"ג ח"ב, סי' קב. אֵל זֶרֶק כְּהִנִּים וַיִּג מִיָּדוֹת. ע"פ שצה"ל, סדר תענית, סי' רסט, צשס מנהג שתי ישיבות ומונהג הנפוץ; סת"ר סי' ס, ענין יום ת"ב; סה"ת, סדר ת"ב, סי' לא. אֵין נפילת אִפִּים. ע"פ שצה"ל, סדר תענית, סי' רסט; סה"ת, סדר ת"ב, סי' לא.

יושבים ואומרים את הקינות.

**מִכְסָּאוֹ נִשְׁבֵּת. עַל־כִּי־עָבְרוּ אֲמִרֵי מְשִׁיבַת. וּבְעֹנוּתָם הִגְלוּ
נִצְוֵרֵי כְּבֶבֶת. לָכֵן מְשׁוֹשׁ יֵלֵב שַׁבֵּת:**

**שַׁבֵּת סֹוֹרוֹ מְנִי שְׁמֵעֹנִי עוֹכְרִי. סְחִי הַשִּׁמּוֹנִי בְּעֶדְרִי
חֲבֵרִי. סִפּוֹת מִשְׁכָּן
מִסְכּוֹת דְּבִירִי. סִפּוֹת וְהִבְלָגוּ גְבוּרִי. סִפְקוֹ כֶּף וּמַעְדּוֹ אֲבִירִי.
כְּסֻלָּה כָּל־אֲבִירִי:**

מקורות ומקבילות

קינות. ע"פ מס"ו פ' ית, ה"ט; שבה"ל, סדר תענית, סי' רסט; סה"ת, סדר ת"צ, סי' לא. **יושבים ואומרים את הקינות.** ע"פ סה"ר סי' ס, ענין יוס"ת"צ. **דוד זרעו.** ע"פ ש"צ כב, נא; מ"א ב, לג; תה"פ, לרלח; דה"צ יג, ה; מדה"נ (וורשא), פ' לך לך, סי' כ; מדה"ש פ' טו, סי' יז, ע"פ תה"קלג, יא. **מכסאו נשבת.** ע"פ ירמ' כב, לו, לג, כו; תה"פ, לט"מ; בצלי סנהדרין, דף לו ע"ב; ספרי צמ' פי קט, ד"ה אני חלקך, 'ודוד זיכה ללדיקים ולא לרשעים'. **על כי עברו אמרי.** ע"פ תה"קז, יא; מניחן דר"י יתרו, מס' (דעמלק) [דיושמע], פ' ב, 'הצריח שנכרתה עם דוד לא נכרתה אלא על תנאי'; מניח' דרשצ"י פ' ית, פכ"ז; מדה"ה מ' קלג, סי' א; משר"א פ' טז, סוף עמ' 305. **משיבת.** ע"פ תה"יט, ה; מדה"ה מ' כג, סי' ה; ילקו"ש ישע', רמז תפ. **ונעונוס הגלו.** ע"פ איכ"ד, כב; איכ"ר פתיח, סוף סי' י; ילקו"ש ישע', רמז תמ. **נצורי כבבת.** ע"פ זכ"ב, יב; ספרי צמ' פי פד, ד"ה וינוסו משנאך; שמו"ר פ' ל, סי' טו. **משוש לב שבת.** ע"פ איכ"ה, טו. ראו ירושלמי סוטה, פ"ט, הל' יב. **סורו מני.** ע"פ ישע' כב, ד; ל, יא; תה"ו, ט; קט, קטו. **שמעוני.** ע"פ איכ"ד, טו; פדר"ך פי ח, סי' ו; מדה"נ פ' תזריע, סי' טז. **עוכרי.** ע"פ צר' לד, לו. **סחי השימוני.** ע"פ איכ"ג, מה; פסז"ו איכ", פ' ג, סי' מה. **צעדרי חצרי.** ע"פ שה"ש ח, ז; פסז"ו שה"ש פ' ח, סי' יד. **סכות משכן.** ע"פ איכ"ג, מג. **מסכות דבירי.** ע"פ ישע' סג, טו; איכ"ה, יא. **והנלגו.** ע"פ ירמ' ח, יח, רד"ק ומז"ל; אי"ז, כ. **גבורי.** ע"פ מ"ב כד, יד; עמו"ז, יד. **ספקו כף.** ע"פ איכ"ב, טו. **ומעדו.** ע"פ ש"צ כב, לו; תה"ל, לא. **כסילה כל אבירי.** ע"פ תה"קט, קיה; איכ"ה, טו; איכ"ר פתיח, סי' יא, 'אלו זכיתם הייתם קוראים וכו', ועכשוו שלא זכיתם, הרי אתם קוראים סלה כל אבירי.

ח"נ והערות

יושבים ואומרים את הקינות. לפי מח' רמ"ז ובולוניא ממשיכים עם העמידה והקרובה (המשך של ברכת ירושלים, לפני ירחם). וראו זה גם בגולד' דף לה ובמבואו עמ' ח. במח' שד"ל כתוב: 'יש קהלות שנהגין לומר כאן רחם ולגמור אחר כך כל התפלה ואחר כך יושבין על הארץ ומתחילין מכאן לומר הקינות. ומנהג יפה הוא שלא להפסיק כ"כ התפלה בדבור ובמעשה, וכן נהוג כהיום. דוד זרעו מכסאו נשבת. סלסלה שאינה במח' אשכנז ורומניא. שבת סורו מני. קינה מאת ר' אלעזר קליר. סי' 'אלעזר', הנמצאת גם במנהג אשכנז, מח' נירנברג, דף 194; גולד' דף לה, סי' ז; מע"צ דף 333; ערוגת הבושם, ח"ג, דף 256; מח' רומניא, דף רג ע"א. במח' רומניא במקום הבית הראשון בא: 'זקנים אדירי משיבת. לופצו ונלפצו משיבת. עת סועה בגזית נשבת. זקני חרש ומסגר הושבת. רגל ומועד נשבת. שופח בציון ושוש שבת'. מ"מ שתי הנוסחאות אינן מהקינה המקורית. ובכ"י, תיבת 'שבת' מקושטת, כבראש קינה. שמעוני עוכרי. כ"ה במח' רמ"ז, קד"א, בולוניא, כ"י, רומניא ושד"ל. נ"א בקינות אשכנז: 'שמעוני עוכרי', וכן פירש בחכם קדמון, וכן נראה מעד"ב והחריוה. מסכות דבירי. בכ"י: 'מסכות דבירי', וכן בח"נ בגולד'. ועוד נ"א שם: 'מסכות דבירי', ע"י ביאוריו. בעד"ב: 'מסכות דבירי',

נִפְלָה עוֹדְנוּ בַּחוּג דְּכוּיָהּ. עֵינֵי חֻכְתָּה חֲזוֹן בֶּן-בְּרַכְיָהּ.
עַד-פְּלִאֵי גִלְגָּל חֲבוּיָהּ. עֵינֵי מְעַלְלַת בְּיוֹנִית נְכוּיָהּ.
עָשָׂה וְנָחַם וַיִּקְרָא לְבִכְיָהּ. וְנָם עַל-אַלְהוֹ אֲנִי בּוֹכְיָהּ:
עַל-פְּנֵי פֶרֶת נִפְצוּ חֲסִידֶיהָ. פִּלְגֵי סוּף זָכְרָה כְּעָרוֹ יְסוּדֶיהָ.
פָּחַד חֲטָא שִׁילוֹ תִכַּף סוּדֶיהָ. פָּצוּ יַעֲרֵי חֲזִיר אִיָּה חֲסִידֶיהָ.
פָּצוּ מַעֲשֵׂה עֲרוּהָ לְנִידֶיהָ. פִּרְשָׁה צִיּוֹן בְּיָדֶיהָ:
עַל-הָר צִיּוֹן צָדוּ שְׂאוּנֵי מְדִינָהּ. צָפוּ עַל-רֹאשֵׁי יְדוּנֵי. צָמְתוּ

ח"נ והערות

פ"י מנהיגי. נפלה עוֹדְנוּ. כן הוא ע"פ מבנה הקינה ע"פ איכה ד, יז. וכ"ה במח' רמ"ו, כ"י, רומניא, מח' נירנברג, עה"ב, גולד' ושאר אשכנז. במח' בולוניה ושר"ל: 'נפלה עֵירוֹנוּ'. בַּחוּג דְּכוּיָהּ. כ"ה במח' רמ"ו, קד"א, בולוניה, כ"י, רומניא, שד"ל, וכן בעה"ב וקד"ן. באשכנז: 'בַּחוּג דְּכוּיָהּ, וכ"ה במח' נירנברג, גולד' ועוד. חֲזוֹן בֶּן-בְּרַכְיָהּ. במח' רומניא, נירנברג ואשכנז: 'חֲזוֹן בֶּן-בְּרַכְיָהּ. פִּלְאֵי גִלְגָּל. כ"ה במח' רמ"ו, קד"א, בולוניה, נירנברג וכ"י. במח' שד"ל, רומניא, עה"ב, כמה אשכנז וגולד': 'פִּלְאֵי גִלְגָּל'. גִּלְגָּל חֲבוּיָהּ. במקצת אשכנז: 'גִּלְגָּל חֲבוּיָהּ'. בְּיוֹנִית נְכוּיָהּ. כ"ה במח' רמ"ו ובולוניה. בכ"י: 'בְּיוֹנִית נְכוּיָהּ'. במח' רומניא: 'בְּיוֹנִית נְכוּיָהּ. וַיִּקְרָא לְבִכְיָהּ. כן מנוקד במח' בולוניה, כ"י ושר"ל. במח' רמ"ו ואשכנז: וַיִּקְרָא לְבִכְיָהּ. זָכְרָה כְּעָרוֹ יְסוּדֶיהָ. כ"ה בכל המקורות, בקמץ. בגולד' ניקדו בצירי, ע"ש. פָּצוּ יַעֲרֵי חֲזִיר. במח' נירנברג, עה"ב ועוד אשכנז: 'פָּצוּ חֲזִירֵי יַעֲרֵי, וע"י ביאור גולד'. אִיָּה חֲסִידֶיהָ. כ"ה במח' רמ"ו, בולוניה, רומניא וגולד'. במח' שד"ל ודפוס אשכנז: 'אִיָּה חֲסִידֶיהָ'. מַעֲשֵׂה עֲרוּהָ לְנִידֶיהָ. פירוש, לשון נודד. עַל-הָר צִיּוֹן צָדוּ. בדל"ת, כ"ה בפסוק, במח' שד"ל, גולד', רומניא ואשכנז. במח' רמ"ו, בולוניה וכ"י: 'עַל-הָר צִיּוֹן צָדוּ'. ראו בחורי מאמר ג, סי' כז, ובמנ"ש איכ' ד, יח. בתנ"ך קניקוט מצייין רק לכ"י אחד של איכה

מקורות ומקבילות

נפלה. ע"פ ישע' כד, כ; איכ' ה, טז; צבלי צרכות, דף ד ע"ב. שד"ל. ע"פ ירמ' כה, ג. צחוג. ע"פ ישע' מ, כב. דכוי. ע"פ ישע' ח, טז; ירמ' מז, יד; איכ' ג, לה. עיני חכמה. ע"פ חבק' ג, ג; תה' לג, כ; דני' יב, יב. ראו ישע' סד, ג. חזון בן ברכיה. ע"פ זכ' ח, דדה; ספרי דב', פ"ר עקב, פ"י מג, סי' טז. פלאי גלגל. ע"פ יהו' י, ט"ז; שד"ל, שד"ר פ"ר ד סי' ת. חבוי. ע"פ שד"ר פ"ר ג, סי' א; מדרש' מו' א, סי' ב. עיני מעללת. ע"פ איכ' ג, נח; איכ' טז, טז; ירושלמי תענית פ"ד, ה"ה. ציונית. ע"פ צבלי צ"ק, דף פג ע"א, 'חמש מאות למדו חכמת ציונית, ולא נשתייר מהם אלא חצי כהן וכן אחי אבא צעסויא! נכוי. ע"פ ש"צ ד, ד; צבלי סוטה, דף מט ע"ב, 'ואחור אדם שילמד לבטח חכמת ציונית'. עשה. ע"פ איכ' ג, יח; ויק"ר פ"ר ו, סי' ה. ונחם. ע"פ איכ"ר פתיח' כד, '...צוכה וחומר חיו לי מה עשיתי'. ויקרא לנכיה. ע"פ ישע' כב, יב. ונס. לשון חכמים, כמו: משנ' יצמות פט"ז, מ"ז, 'צומותיו לוי'. על אלה אני צוכיה. ע"פ איכ' א, טז; איכ"ר פתיח', סי' יא, 'אלו זכיתם הייתם קוראים וכו', ועכשיו שלא זכיתם, הרי אתם קוראים על אלה אני צוכיה'. על פני פרט טפלו. ע"פ מדרש' מו' קל, סי' ג, 'הרג צהם פרט צישראל יוחר ממה שהרג ציכדלר הרשע' וכו'; פסר"ב פ"י כח, ד"ה ד"א על נהרות צבלי. טפלו - שוצרו. ע"פ שופ' ז, יט ורש"י; תה' קל, ט ומנ"ל. חסידים. ע"פ ירושלמי קידושין, פ"ד, ה"א; צמד"ר פ"ר ח, סי' ד; מדרש פ"ר כה, סי' ז. פלגי סוף. ע"פ שמי' יד, כד"ב, כט; טו, ח; ישע' סג, יב"ד; תה' עת, יג; קל, יג. כערו יסודיה. ע"פ תה' קל, ז. פחד חטא. ע"פ ישע' לג, יד; צבלי צרכות, דף ס ע"א. חטא שילו. ע"פ ירמ' ז, יב; חוספתא מנחות פ"ב, הל' כב; צבלי יומא, דף ט ע"א. תכף. ע"פ מדרש' מו' כ, סי' ד. סודיה. ע"פ צ"ר מט, ו; תה' סד, ג. פלו. ע"פ תה' כב, יד; איכ' ג, טז; ג, מו. יערי חזיר. ע"פ תה' פ, יד; אד"נ נוסח א, פ"ר לה, ד"ה כיוצא בו. איס חסדיה. ע"פ תה' פט, ג. מעשה ערוה לנדיה. ע"פ איכ"ר (צובר), פ"ר א, סי' טז, 'מילא שלש ספיות אנשים וגושי' וכו'; מה"ג כח, סח, ד"ה והשיבך. פרשה ציון צידיה. איכ' א, יח; איכ"ר פתיח', סי' יא, 'אלו זכיתם הייתם קוראים וכו', ועכשיו שלא זכיתם, הרי אתם קוראים פרשה ציון צידיה'. על הר ציון. ע"פ איכ' ה, ח. לזו. ע"פ איכ' ג, כב; ד, יח. שאוני מדיני. ע"פ ישע' כה, ה; מנ"י, יב. צפו על ראשי ידוני. ע"פ איכ' ג, מד ותה' קכד, ה. למתו.

שנוסחו 'צרו ברי"ש, אך במח' רמ"ו, בולוניה וכ"י באיכה עצמה, הנוסח 'צדו בדל"ת'. שְׂאוּנֵי מְדִינָהּ. בכ"י: 'בְּעֵלֵי מְדִינָהּ'. עַל-רֹאשֵׁי יְדוּנֵי. כ"ה במח' נירנברג, רמ"ו, בולוניה, עה"ב, חכם קדמון מראש"ך, וכן מקצת אשכנז וגולד', בצירי. במח' שד"ל, כ"י ועוד אשכנז: 'עַל-רֹאשֵׁי יְדוּנֵי'. ברומניא: 'עַל-רֹאשֵׁי מִי מְדִינָהּ'.

לַעֲמֹד בְּנוֹב לַעֲמֹד זְדוֹנִי. צוֹד נִצְרַת לְעוֹרֵר מְדִנִּי. צַעֲק עַמִּי
בְּיָמֵי בְּדִינִי. צַדִּיק הוּא יְהוָה:

אַתָּה קָלִים הַכְּבֹדֶת וּמַעֲדֵי עֲרֻמוֹנִי. קָרַבְתָּ בָּא אֵלַי וַיַּחְרִימֵנִי.
קָרַאתִי לַיּוֹשְׁבֵי גְבֻעוֹן עוֹד הֵם זְרֻמוֹנִי. קוֹלִי לְהַשְׁמִיעַ
בְּעָרֵב הַגְּרִימוֹנִי. קוֹמִי עֲבוּרִי בְּהִתֵּל הַעֲרִימוֹנִי. קָרַאתִי
לְמֶאֱהָבֵי הַמָּה רְמוֹנִי:

לָמָּה רִוַּח אֶפְיָנוּ לַטֶּבֶח שָׁמְרוּ. רָאִיתָ כִּי־כִתְנוֹר עוֹרוֹ כָּמְרוּ.
רָאִיתָ עֲמָל וּכְעַס בְּאוֹוֶיךָ גָּמְרוּ. רַבְתָּ בְּיָד יַחְזָקָאֵל
לְקוֹם כְּמוֹ מָרוּ. רָאֵה וְנִכְחִידֶם מְגוֹי אֲמָרוּ. רָאֵה יְהוָה כִּי־צָר־לִי
מַעֲי חֲמֻרָמוֹ:

הַשִּׁיבֵנו שִׁישִׁי שְׁמַע לְגוֹי צֹאנִי. שְׁבֹתֶם רְמַס חֲצָרִי

מקורות ומקבילות

ע"פ תה' פח, ח ורד"ק. לעמוד נטב. ל' יסע' י, לב. לעמוד
זדוני. ע"פ צמ' ה, טו; יחז' כח, כט. לוד. ע"פ איכ' ג, נב.
נצרת. ראו צבלי סנהדרין, דף לה ע"א. "...גשתייר מעונה של
נוב". לעורר מדני. ע"פ מש' י, יב; ויק"ר (מרגליות), פר' ז,
ס' א; אה"מ, היכלות, עמ' 125, ד"ה היכל חמישי. לעק
עמי. ע"פ ירמ' יא, יא; מו"כ ג, ד; חצק' א, ב. בימי בן דיני.
ע"פ משנ' סוטה פ"ט, מ"ט; ספ"י מלה"י ב, יב, ד; רש"י
עמ"ס כתובות, דף כז ע"א, 'רוחח היה ולאנזר שמו'. לדיק
הוא ה' איכ' א, יח; איכ"ר פתיח, ס' יא, 'אלו זכיתם הייתם
קוראים וכו', ועכשיו שלא זכיתם, הרי אתם קוראים לדיק הוא
ה' כ"י. אתה קלס הכנדה. ע"פ ישע' כג, יג; צבלי חגיגה,
דף יג ע"ב, 'שלא יאמרו אוה"מ ציד אומה שפלה מסר הקב"ה
את צניו; ולקו"ש יחז', סוף רמז שלו. ומעדי ערמוני. ל' שמו'
לג, ה; איכ' כב, ו. קרבת נא אלי. ע"פ דב' כח, מט; צבלי
סוכה, דף נא ע"ב. ויחרימוני. ע"פ אפ' ג, ז; דה"צ לג, יד.
ליושבי גבעון. ע"פ יחז' ט, ג. הם זרמוני. ע"פ ישע' ל, כב.
קולי להשמיע צער. ע"פ איכ"ר פר' ב, ס' ד. הגרימוני.
כמו 'הן גרמו לי', צבלי חגיגה, דף יג ע"ב. קומי עבורי. ע"פ
ישע' כג, יב. כהתל הערימוני. ע"פ איכ"ר פר' ב, ס' ד,
'אמרו להן אכלו קדמיי ולבתר כן אתון שתיין וכו'. קראתי
למאהבי המה רמוני. איכ' א, יט; איכ"ר פתיח, ס' יא, 'אלו
זכיתם הייתם קוראים וכו', ועכשיו שלא זכיתם, הרי אתם
קוראים קראתי למאהבי; ולקו"ש שה"ש, רמז תתקפ"ד, ד"ה צני
חמו. למה רוח אפינו לטבח. ע"פ איכ' ד, כ; צבלי חגיגה, דף כב ע"ב; ספ"ר פר' כד. לטבח שמו. ע"פ ישע' יד, כח; סה, יב.
כי כחמור עורו כמרו. ע"פ איכ' ה, י; מש"ט ב"ר, פר' מג, פ"ל. ראית עמל וכעס. ע"פ תה' י, יד; אסת"ר פר' ג, ס' ה.
באוויך - במקדשך. ע"פ תה' קלב, יג. ראו ירמ' נא, נא. גמרו. ע"פ מ"צ כה, ט; ישע' סג, יח. רבת. ע"פ איכ' ג, נח. ציד
יחזקאל לקום. ע"פ יחז' כה, יד; צבלי גיטין, דף נו ע"א. כמו מרו. ע"פ תה' ה, יא. ונכחידם מגוי אמרו. ע"פ תה' פג, ה;
מדת"ג (וירש"ה), פר' שופטים, ס' טו. ראה ה' כי וכו'. איכ' א, כ; איכ"ר פתיח, ס' יא, 'אלו זכיתם הייתם קוראים וכו',

ח"נ והערות

לעמוד זדוני. בכ"י: לעמוד זדוני. צוד נצרת. תוקן
ע"פ בכ"י וע"פ הפסוק שלפנינו, וכ"ה בעה"ב, קד"ן.
גולד' ואשכנז. במח' רמ"ז, קד"א, בולוניא ושר"ל: צור
נצרת. במח' רומניא: צור נצרת. נצרת לעורר.
כ"ה במח' בולוניא, קד"א, שר"ל ומקצת אשכנז. במח'
רמ"ז ורומניא: נצרת לעורר. בכ"י: נצרת לעורר, וכ"ה
במח' גירנברג. בגולד': נצרת לעורר, וכ"ה בקניה יא,
עמ' נא. בימי בן דיני. כ"ה במח' רמ"ז, בולוניא,
רומניא וגולד'. במח' שר"ל: בימי בן דיני. בא אלי
ויחרימוני. בגולד' ואשכנז: בא אלי ויחרימוני. ביד
יחזקאל לקום. כ"ה במח' רמ"ז, בולוניא, כ"י, רומניא.
במח' שר"ל ודפוסי אשכנז: ביד יחזקאל לקום.
השיבנו שיש'י. כ"ה בפסוק, בנוב"ר ובמח' רומניא.
במח' שר"ל בשיין ימנית: שיש'י בטעות. שבתם
רמס. כ"ה במח' רמ"ז, כ"י, רומניא, קד"ן, חכס קדמון,
גולד' וכצ"ל ע"פ הפסוק. במח' בולוניא וקד"א: שבתם
רמס, וכ"ה במח' תתת"ס רפ"ד. חצרי להדיבאיני.
בחכס מקדמ"א וגולד': חצרי להדיבאיני. במח' רומניא
וני"א בגולד': חצרי להדיבאיני.

לענה שמו. ע"פ ישע' יד, כח; סה, יב.
כי כחמור עורו כמרו. ע"פ איכ' ה, י; מש"ט ב"ר, פר' מג, פ"ל. ראית עמל וכעס. ע"פ תה' י, יד; אסת"ר פר' ג, ס' ה.
באוויך - במקדשך. ע"פ תה' קלב, יג. ראו ירמ' נא, נא. גמרו. ע"פ מ"צ כה, ט; ישע' סג, יח. רבת. ע"פ איכ' ג, נח. ציד
יחזקאל לקום. ע"פ יחז' כה, יד; צבלי גיטין, דף נו ע"א. כמו מרו. ע"פ תה' ה, יא. ונכחידם מגוי אמרו. ע"פ תה' פג, ה;
מדת"ג (וירש"ה), פר' שופטים, ס' טו. ראה ה' כי וכו'. איכ' א, כ; איכ"ר פתיח, ס' יא, 'אלו זכיתם הייתם קוראים וכו',

לְהַדְבִּיאֲנִי שְׁפָתַי מְשׁוֹרְרֵי דְבִיר דְּמָמוּ לְהַדְבִּיאֲנִי שְׁמַעַת
זְמוֹרוֹת אֵף הַכִּין לְטֹאטְאֲנִי שְׁכָבוּ וְנָדְרוּ חֲצֵץ לְהַבְרִיאֲנִי שְׁמַעוּ
כִּי נִאֲנַחָה אֲנִי:

כִּי־תִם חֲקַת בְּכֶס אוֹפְנִיךָ תִּשֵּׁב גְּמוּל כְּאֵז חֲזוֹת פְּנִיךָ תִּרְדֹּף
לְצַלְמוֹן יוֹעֲצִי עַל־צְפוּנֶיךָ תִּתֵּן לְהִבְהֵב נוֹתְצִי פְּנִיךָ
תִּקְרָא לְשִׁפְרָם כּוֹס כְּמוֹס פְּנִינֶיךָ תִּבְא כָּל־רַעְתָּם לְפָנֶיךָ:
תִּבְא אֶל־צֵר אֲשֶׁר כָּלְנוּ לְמִבְּא חֲמַת בְּחִמָּה גְּהֻלָּנוּ
עַד־לַחֲלָח וְחִבּוֹר הֶגְלָנוּ זָקֵן בַּחֲוֹר וּבִתְוִלָּה כְּבָלְנוּ
רֶם הִבְטַנָּא עִמָּךְ כָּלְנוּ זָכָר יְהוָה מָה־הִיָּה לָנוּ:

ח"ג והערות

מקורות ומקבילות

ועכשיו שלא זכיתם, הרי אתם קוראים ראה ה' כי לא לי.
השינוי שיש. ע"פ תה' נא, יד. שיש שמע לגוי. ע"פ איכ' ד, כא. לגוי לאני. ע"פ מ"צ כה, יא; ירמ' כט, א; חס' צ, ו. שנתם. ע"פ איכ' ג, סג. רמוס חזרי. ע"פ ישע' א, יב. להדביאני. ע"פ תה' נג, ג ורש"י. שפתי משוררי - חלו הלויים. ע"פ ירושלמי תענית פ"ד, ה"ב. משוררי דביר. ע"פ דה"א ט, לג ונחמ' י, מ. שמעת זמורות אף. ע"פ יחז' ח; איכ"ר פר' א, ס' מ. הכין לטאטאני. ע"פ ישע' יד, כג. שכנו. ע"פ ישע' יד, יח; תה' לו, ה. וגדו. ע"פ איכ' צ, טו; איכ"ר פר' צ, ס' יט, ווייטו ראשן על צת ירושלם. חקן. ע"פ איכ' ג, טז; פסר"ב, סוף פי' לג, ד"ה ד"ה איכ"ר פר' ג, ס' טז. להבדריאני. ע"פ ש"צ ג, לה. שמעו כי נאנחה אני. איכ' א, כא; איכ"ר פתיח, ס' יא, 'אלו זכיתם הייתם קוראים וכו', ועכשיו שלא זכיתם, הרי אתם קוראים שמעו כי נאנחה אני. תם - יעקב. ע"פ צר' כה, כז. חקת כנס אופניך. ע"פ משר"א פר' י, סוף עמ' 187. ראו צבלי חולין, דף לא ע"ב, ורש"י ד"ה בדיוקנו; צ"ר פר' עה, סוף ס' ג; מדר"ג (וורשא), פר' צמדבר, ס' יט; ילקו"ש ישעיהו, רמז תנב, ד"ה אמר ה'. תשיב גמול. ע"פ תה' עט, יב; איכ' ג, סד; מדר"ה מו' קכא, ס' ג. כלא חזות פניך. ע"פ ישע' ל, כ; תה' יח, טו; מדר"ג (וורשא), פר' צלק, ס' יד. תרדוף. ע"פ תה' פג, טז; איכ' יועלי על צפוניך. ע"פ תה' פג, ד. תתן להכניס - לגיהנוס. ע"פ נחמ' ע"פ ירמ' לג, ד. פניך - מקדש. ע"פ יחז' מה, יט; איכ' א, יט. תקרא לשכרם כוס. ע"פ ישע' נא, כדכג; תה' עה, ט; איכ' ד, כא. כמוס פניך. ע"פ דב' לג, לד. תנא כל רעתם לפניך; איכ' א, כב; איכ"ר פתיח, ס' יא, 'אלו זכיתם הייתם קוראים וכו', ועכשיו שלא זכיתם, הרי אתם קוראים תנא כל רעתם לפניך; איכ"ר פר' א, ס' כא. תנא אל לר. ע"פ ירמ' י, כה; תה' עט, ו. אשר כלנו. ל' ש"צ כה, ה; ע"פ ירמ' ג, יח; תה' עט, צ"ג. למנא חמת כחמה נהלנו. ע"פ עמ' ו, יד. ראו מ"צ כה, כא. עד לחלח וחבור הגלנו. ע"פ מ"צ ח, ו; יחז' יא, יא. זקן בחור וכתולה. ע"פ ירמ' נא, כב. ככלנו. ע"פ מדר"ג (וורשא), פר' יתרו, ס' ה, 'היו כפיתים ידוהם מאחוריהם נתונים בשלשלאות של צחל'. רם - הקצ"ה. ע"פ ישע' ו, א; ח, מ; תה' קיג, ד; קלח, ו. הכט נא עמך כולנו. ישע' סד, ת. זכור ה' מה היה לנו. איכ' ה, א.

דביר דממו. בגולד: דביר דוקמו. דממו להדיאני. במקצת אשכנו: דממו להדיאני, ובמקצת אשכנו: דממו להדיאני. אף הכין. כ"ה בקד"א, רומניא, כ"י, אשכנו וגולד. במח' רמ"ו ובולוניא: אף הכין. תם חקת. בפסוק הוא בפתח, כי הוא פעל, משא"כ כאן. חקת בבס. בכ"י: חקקת בבס. תרדף לצלמו. כ"ה בכ"י, מח' רומניא, גולד, אשכנו, קד"ן, וכן צ"ל ע"פ הפסוק. במח' רמ"ו, קד"א, בולוניא ושד"ל: תרדף לצלמו. יועצי על-צפוניך. כ"ה בקדמ"א וצרפת, גולד, ודפוס אשכנו, וכ"ה ע"פ הפסוק. במקצת דפוסים: יועצי רע על-צפוניך. בנוב"ר ורומניא, ללא תיבת 'על'. נותצי פניך. במח' שד"ל וקד"א: נותצי פניך. באשכנו וגולד: נותצי פניך, וכ"ה בנוסח אחר בשד"ל. כוס כמוס פניך. כ"ה בנוב"ר ורומניא. בגולד, אשכנו, קדמ"א וצרפת: כוס כמוס פניך. בחמה גהלנו. במח' רומניא: בחמה גהלנו.

לָנוּ שְׁלוֹת בַּחֲרוֹן אַפָּךְ. מֵעַת נָתַנוּ סְפִינוּ אֶת־
סְפִיךְ. וְסִכְרָתָנוּ בְּשִׁצָּף
קִצְפֶּךָ. אוֹיְבִים עָלֵינוּ בְּהִצִּיפֶךָ. לְבַלַּע נַחֲלָתְךָ וְחִפֶּךָ. אֵיכָה
אַצֵּת בְּאַפֶּךָ:

אֵיכָה אָצַת בְּאַפֶּךָ. לְאַבֵּד בְּיַד אֲדוֹמִים אֲמוֹנִיךָ. וְלֹא
זְכַרְתָּ. בְּרִית בֵּין־בְּתָרִים. אֲשֶׁר
בִּרְרַת לְבַחוּנִיךָ. וּבִכֵּן בְּטִינוּ.
זָכַר יְהוָה מַה־הָיָה לָנוּ:
אֵיכָה גָעַרְתָּ בְּגַעְרֶךָ. לְגָלוֹת בְּיַד גָּאִים גְּמוּלִיךָ. וְלֹא זְכַרְתָּ.

מקורות ומקבילות

לנו שלות. ע"פ ירמ' ז, טו; איכ' ב, א. שלות. ע"פ חבק' ב, ח. נחרון אפך. ע"פ מ"ב כג, כו; ישע' יג, ט; ירמ' ד, ת. מעת נתנו ספינו את ספיך. ע"פ יחז' מנ, ח; ירושלמי ברכות פ"ד, ה"ד; קה"ר פר' ה, ס"ו. וסכרתנו - סגרתנו. ע"פ צר' ח, ב; ישע' יט, ד. בשנף קלפך. ע"פ ישע' נד, ת. אויבים עלינו. ע"פ איכ' איכ' ג, מו; ספרי דב', פ' שכן, סוף ס"ו לא; מדת"ה מ"א, כג, ס"ו. בהצפך. ע"פ דב' יא, ד. לנלט מחלתך. ע"פ חבק' א, יג; איכ' פר' ב, פסוק: ב, ה, ת. איכה אלת נאסף. ע"פ איכ' ב, א. אלת. ע"פ ירמ' ח, טז. לאגד. ע"פ ירמ' כו, י; מו; טו; איכ' ג, יח. ביד אדומים. ע"פ דה"ב כה, ח. אמוניך. ע"פ מנח"ל דר"י בשלח, מס' דוה"ה, פר' ו, ו'לא נאלו ישראל ממלכים אלא בשכר האמנה, ע"פ שם' ד, לא; ילקוט שם, רמז רמ. ולא זכרת. ע"פ תה' פח, ו; ראו תה' קו, מדרמה. צרית צין צתרים. ע"פ צר' טו, יח; צמדצ"ר פר' יד, ס"ו יא. אשר צרתך. כמו: צרתך לך משצעים לשונות וצרת צרית, ילקוט' תר, רמז כה. לצחוניך. ע"פ תה' סו, י; פא, ח; מדת"ה מ"א קמג, ס"ו ב. וכן ציטנו. ע"פ ויק' ה, ד. זכור ה' מה היה לנו. איכ' ה, א. גערת געערך. ע"פ ישע' ל, ח; לא, כ; תה' פ, ח. לנלות. ע"פ ירמ' יג, יט; כד, א; יחז' א, ב; לג, כא. ציד גאים. ראו צבלי ברכות, דף נח ע"ב. גמוליך. ע"פ ישע' סג, ז; תה' עג, א; איכ' ג, כג; מדת"ה מ"א פט, ס"ו א.

ח"נ והערות

לנו שלות בחרון אפך. סלסלה לחבר בין קינה לקינה, ס"י שמואל ואינה במח' אשכנז. בחרון אפך. במח' רמ"ז וכ"י: 'בחרון אפך'. את-ספיך. במח' רמ"ז וכ"י: 'את-ספיך'. בשצף קצפך. במח' רמ"ז וכ"י: 'בשצף קצפך'. עלינו בהצפך. במח' רמ"ז וכ"י: 'עלינו בהצפך'. נחלתך וחפך. במח' רמ"ז וכ"י: 'נחלתך וחפך'. אצת באפך. במח' רמ"ז וכ"י: 'אצת באפך'. איכה אצת באפך לאבד. קינה מאת ר' אלעזר קליר, המכילה 11 בתים, בכל בית שתי אותיות המיוסדת ע"ס א"ב, חמש פעמים בכל בית. נמצאת גם במנהג אשכנז, מח' גירנברג, דף 195א; גולד' דף לח, ס"ח; מע"צ 384; עה"ב 260; מח' רומניא, דף רג ע"ב; אתר האקדמיה: בודפשט, האקדמיה, אוסף קאופמן, גניזה (76)117. אצת באפך. כ"ה במח' בולוניא, שד"ל ורומניא. במח' רמ"ז וכ"י: 'אצת באפך', על דרך לשון חז"ל, וכן הלאה בקינה. ביד אדומים. במח' שד"ל: 'ביד כשדים', נוסח מצונור, ובסוגריים הנוסח המקור 'אדומים'. זכר ה' מה-היה לנו. כ"ה במח' גירנברג, שד"ל, רומניא, אשכנז, קדמונים ואתר האקדמיה. במח' רמ"ז, בולוניא וכ"י, אין זכר ה' מה היה לנו ונראה לפי נוסח זה, שבסוף כל חרוז אומרים זיבן בטינו וכו' איכה' ו'איכה' של החרוז הבא משמש גם לסוף החרוז הקודם. וראו קד"א ד"ה ובכן דברת (צ"ל דברנו). ורק בסוף בא אחרי החרוז זיבן תאננו, זכור ה' מה היה לנו. גערת געערך. כ"ה במח' רומניא ורומניא. במח' גירנברג, גולד' ואשכנז: 'גערת געערך', או 'געערךך'. לְגָלוֹת בְּיַד גָּאִים. כ"ה במח' גירנברג, כ"י, גולד', אשכנז וכן נראה מקד"א שהוא כמו להגלות, וכ"כ בעה"ב. בולוניא, רומניא ושד"ל: 'לְגָלוֹת בְּיַד גָּאִים', בבנין הפיעל. אמנם בבנין הפיעל לא מצינו אלא במשמעות של גילוי ולא של גלות. גְּמוּלִיךְ. באתר האקדמיה: גאול'ך.

דְּגִילַת דָּלוּג דָּרָךְ. אֲשֶׁר דִּבְרַתָּ לְדַגְלִיךָ. וּבִכֵּן דִּבְרַנּוּ:
זָכַר יְהוָה מַה־הָיָה לָנוּ:

אֵיכָה הִבְעַתְּ בְּהִגְיָךְ. לַהֲדֹף בְּיַד הַזָּלִים הַמוֹנִיד. וְלֹא זָכַרְתָּ.
וְתָקַע וְעוֹד וְסֵת. אֲשֶׁר וַתִּרְתָּ לְעוֹדֶיךָ. וּבִכֵּן וְקוֹנְנוּ:
זָכַר יְהוָה מַה־הָיָה לָנוּ:

אֵיכָה זָנַחְתָּ בְּזַעֲמָךְ. לְזַלְזֹל בְּיַד זָרִים זְבוּלָךְ. וְלֹא זָכַרְתָּ.
חֲתוֹן חָקִי חוֹרֵב. אֲשֶׁר חָקַקְתָּ לְחַמּוּלֶיךָ. וּבִכֵּן חוֹיְנוּ:
זָכַר יְהוָה מַה־הָיָה לָנוּ:

אֵיכָה טָרַחְתָּ בְּטָרְחֶךָ. לְטָרֹף בְּיַד טִמְאִים טְלֹאֶיךָ. וְלֹא זָכַרְתָּ.

ח"ג והערות

דְּגִילַת דָּלוּג. כ"ה בנוב"ר ורומניא. בגולד' ואשכנז:
דְּגִילַת דָּלוּג. ובקדמונים וח"ג בגולד' דְּגִילַת דָּלוּג.
אֲשֶׁר דִּבְרַתָּ. כ"ה בנוב"ר, מח' רומניא ובאתר
האקדמיה. במח' נירנברג וגולד' אֲשֶׁר דִּבְרַתָּ. ובאשכנז:
אֲשֶׁר דִּבְרַתָּ. אֵיכָה הִבְעַתְּ. כ"ה בנוב"ר, מח' רומניא,
קד"ץ ואתר האקדמיה. במח' נירנברג, גולד' ואשכנז:
אֵיכָה הִגְיָךְ. וְתָקַע וְעוֹד. כ"ה בנוב"ר, מח' רומניא,
נירנברג, קד"ץ ומקצת אשכנז. בגולד' ומקצת אשכנז:
וְתָקַע וְעוֹד. וְעוֹד וְסֵת. כ"ה במח' רמ"ז, בולוניא וכ"י,
הוי"ו בצירי. במח' שד"ל: וְעוֹד וְסֵת בחיריק, וכ"ה
באשכנז. וַתִּרְתָּ. באתר האקדמיה: וְעוֹד וְסֵת.
לְעוֹדֶיךָ. כ"ה במח' רמ"ז, בולוניא וכ"י, הוי"ו בצירי.
במח' שד"ל ואשכנז: לְעוֹדֶיךָ, בחיריק. לְזַלְזֹל. באתר
האקדמיה: לְזַלְזֹל. ביד וְרִים. כן הוא בקד"א, כ"י
רומניא, גולד' ואשכנז. במח' רמ"ז, בולוניא ושד"ל: ביד
צָרִים, אע"פ שאמור להיות כאן אות ז. בח"ג שבגולד'
ובאתר האקדמיה: ביד וְרִים. אֲשֶׁר חָקַקְתָּ. בגולד':
אֲשֶׁר חָקַקְתָּ. חֲקַקְתָּ לְחַמּוּלֶיךָ. כן הוא בכ"י, גולד'
ואשכנז. במח' רמ"ז, קד"א, בולוניא, שד"ל ורומניא:
חֲקַקְתָּ לְחַמּוּלֶיךָ, בה"א: אע"פ שאמור להיות כאן אות ח.
לְחַמּוּלֶיךָ. לשון חמלה, כלומר 'למרוחמך'. כי לא מצינו
במקרא ובחז"ל לשון המון בחי"ת. באתר האקדמיה:
לְחַסִּידֶיךָ. ובכ"י חוּיְנוּ. באתר האקדמיה: זב' חוּיְנוּ.
טָרַחְתָּ. באתר האקדמיה: שפחתה.

מקורות ומוקבילות

דְּגִילַת דָּלוּג דָּרָךְ. ע"פ שמו"י, ד; דב' א, ב ורש"י: מְכִיל' דר"י,
פר' ב' מ"ס' דפסחא, פר' יד; ספרי במו', ריש פ"י פנ; מד"א
שמו', פר' יג, פ"כ. אֲשֶׁר דִּבְרַתָּ. ע"פ שמו"י לב, לד; שופ' ו, לו;
מ"א ח, כג. לְדַגְלִיךָ. ע"פ שמו"י א, נב; שמו"י פר' טו, ס"ו ו;
מדח"ג פר' במדבר, פר' ט"ז. הִבְעַתָּ. ע"פ שמו"י א, כג.
בְּהִגְיָךְ. ע"פ ישע' כז, ח. לְעוֹדֶיךָ. ע"פ ירמ' מו, טו ומל"א.
הַזָּלִים. ע"פ שמו"י א, ו; עה, ה. הַמוֹנִיד - ישראל. ע"פ ש"צ
ו, יט; פס"ז שמו"י פר' ח, ס"ו יא; וילק"ש שמו"י רמז תתקנ"ד,
ד"ה כרס. וְתָקַע וְעוֹד. ע"פ ישע' מו, יד; תה' פח, ו. אֲשֶׁר
וַתִּרְתָּ. ע"פ ירושלמי חגיגה, פ"א, ה"ז, "...שְׁוִיטָה הַקֶּבֶד"
לְיִשְׂרָאֵל וכו'; ויק"ר פר' א, ס"ו ג; מדח"ג פר' קורח, הוספה
ס"ו ב. וּבִכֵּן וְקוֹנְנוּ. ע"פ ירמ' ט, טז. זָנַחְתָּ בְּזַעֲמָךְ. ע"פ
תה' עד, א; פט, לט; איכ' ב, ר"ז. לְזַלְזֹל בְּיַד זָרִים זְבוּלָךְ. ע"פ
יח' ז, כרכב; ירושלמי ברכות, פ"ד, ה"ג, 'הנחונה ביד זרים
הרמוסה ביד עריליס'. זְבוּלָךְ - מקדשך. ע"פ מ"א ח, יג.
חֲתוֹן. ע"פ שמו"י ג, יא ומשנ' תענית פ"ד, מ"ח; ויק"ר פר' כ,
סוף ס"ו י; מדח"ג פר' אחרי מות, ס"ו ח. חוֹקִי חוֹרֵב אֲשֶׁר.
ע"פ מל"א ג, כב; נחמ' ט, יג. חֲקַקְתָּ. ע"פ ירושלמי כלאים
פ"א, ה"ז; צבלי וימא, דף סז ע"ב, 'אני ה' חֲקַקְתָּיו'; ויק"ר
פר' לה, ס"ו ד; מדח"ג פר' חוקת, ס"ו ד. לְחַמּוּלֶיךָ. ע"פ ישע'
סג, ט; מד"א ויק', פר' כב, ס"ו כז. חוֹיְנוּ. ע"פ ל' תה' יט, ג.
טָרַחְתָּ בְּטָרְחֶךָ. ע"פ צבלי שבת, דף קמה ע"ב, 'מטריחין אותי
לִידַע אֲחִיז גוֹרֵה קֶשֶׁת אֲחִיז עֲלֵיהֶן'. ראו איכ"ר פתח' כג, 'יח'
שנה היתה בת קול יולדת צלעתין של נצובדלגלר ואומרת עבדא
צִישָׁא זֵיל חרצ צִישָׁא דמנר'. לְטָרֹף. ע"פ יח' יט, ג; תה'
יח, יב; מדח"ג מ"ח קד, ס"ו ח. צִיד טִמְאִים. ע"פ ירמ' כז, ו
ויק"ר (מרגליות), פר' ח ס"ו ז, 'מקום טמא זו צבלי; תה'
טט, א; קי, מא. טִלְאֶיךָ. ע"פ ישע' מ, יא; ירמ' ג, יח; יח'
לד, לא.

יָקָר יְדִידוֹת יִשְׂרָאֵל יַחֲדָה לְיֹדְעֶיהָ וּבְכֵן יִלְלֵנוּ:
זְכֹר יְהוָה מַה־הִיָּה לָנוּ:

אִיכָה כּוֹנֵנָה בְּכַעֲסֶךָ. לְכָלוֹת בְּיַד כּוֹשְׁלִים כְּרָמֶיךָ. וְלֹא זָכַרְתָּ.
לֹא לִזְגָח לְעוֹלָם. אֲשֶׁר לַמֶּדֶת לְלִקְוֹנֶיךָ. וּבִכֵּן לְהִגָּנוּ.
זָכַר יְהוָה מִה־הִיא לָנוּ:

אֵיכָּה מִלֵּלְתָּ בְּמַאסָּךְ. לְמַחֹת בְּיַד מוֹנִים מִנְּשֹׂאֶיךָ. וְלֹא זָכַרְתָּ.
נְשִׂיאוֹת גּוֹצֵצַת נָשֶׁר. אֲשֶׁר נִשְׁאֵת לְנִשְׂוֹאֶיךָ. וּבִכֵּן נִהְיֵנוּ.
זָכַר יְהוָה מִה־הִיא לָנוּ:

אִיכָּה סָעַת בְּסַעְרָךְ. לְסֹגֵר בִּיד סַעֲפִים סִהַדְיָךְ. וְלֹא זָכַרְתָּ.
עוֹ עַדִּי עַדִּיִּים. אֲשֶׁר עֲטַרְתָּ לַעֲבָדְיָךְ. וּבִכְן עָנִינוּ.
זָכַר יְהוָה מִה־הִיא לָנוּ:

אִיכָה פָּצַת בְּפִתְחָךְ. לִפְנֵי בֵּיד פְּרִיזִים פִּלְאַיִךְ. וְלֹא זָכַרְתָּ.
צַהֲלֵת אָבִי צֶדֶק. אֲשֶׁר צַפְנֵת לְעַבְאִיךָ. וּבִכֵּן צִעֲקֵנוּ.
זָכַר יְהוָה מֶה־הָיָה לָנוּ:

מקורות ומקבילות

[illegible]

ח"ג והערות

אשר יִחַדְתָּ. במח' רומניא: אשר יִסְדַּתְּ. כּוֹשְׁלִים
כְּרָמִיד. באחר האקדמיה: 'כושים כלולִיד'. אשר
לְמַדְתָּ. במח' בולוניא: אשר לְמַדְתָּ. איכה סֶעֱת
בסעֶרְךָ. באשכנז, רומניא וגולד': איכה סֶחֶת בסעֶרְךָ.
פְּרִיצִים פְּלִאִיד. כ"ה במח' רמ"ו, קד"א, בולוניא, שד"ל,
רומניא ומקצת אשכנז. בכ"י, גולד', ראש"ד ומקצת
אשכנזים: 'פְּרִיצִים פְּלִאִיד'.

ומה"ח פ"ר רח"ה סי' ג. **לא נחמנו לעולם.** ע"פ חז"ל ג. לא; חז"ר פ"ר א. סי' א. **אשר למות.** ע"פ ד"ד ד. ה; ישע' מה' ח. ו. **דדח"נ** פ"ר ש"ח, סי' כו; במדבר פ"ר א. סי' א. **לנחשוד.** ע"פ ד"ד ד. לז. **להגנו.** ע"פ ק"ה יב, יב. **מלל** - דברת. ע"פ ה"ח ד"ר ג. ח. **במאס.** ע"פ ה"ש ד. ו. ראו יומ"ל לא, לו. **למחות.** ע"פ שמע"ר פ"ר מו, סי' ט. 'בשק הקב"ה לנחות'. **ידי מוה"ס** - ביד משיקוס. ע"פ ויק' כה; יבש' מט, כו. **מנשד.** ע"פ במד"ר ח"ב, מד' אלפ"א ביהא, 'שמנשחן הקב"ה על אברתו'. **נשיא טלת נשר.** ע"פ שמו"י יט, ד. מטי"ל דר"י כו. מס' דפסחא, ריש פ"ד. **אשר נאחז.** ע"פ צ"מ יד, נה יוח"ל כ. כח. **לנחשוד.** ע"פ ישע' מו, כו; במדבר פ"ר א. סי' א. **נכטו.** ע"פ רימ"ל נ"ה, ו. מ"ז; ב. ד. **סענת כסדר.** ע"פ יוח"ל כה, נה. **לסגר.** ע"פ ש"א כד, יח; היפך ת"ה לא, טו. **ידי טעפים.** ע"פ יוח"ל, ה; ת"ה כ"ה, יב; קוט, קיג. **ססדי.** ע"פ ישע' מו, יב, יח"ס ע"ד; מד' א. עז. ע"פ במד"ר פ"ר יב, סי' יב, 'והכל צנח וז חורר'; מה"נ פ"ר במדבר, סי' ג. **עזי עזרים.** ע"פ יוח"ל טז, ז. **אשר עטרת.** ע"פ יוח"ל טז, יב. **צנדי.** ע"פ ויק' כה; יבש' מט, ג. **ענינו.** ע"פ ד"ד כו, יד; חז"ר טו, יד. **על פ"ר ב"ר ד. יא.** **צפחוד.** ע"פ יוח"ל, ז; יבש' טו, ה. **לפגר** - למחיה. ע"פ ויק' כו, נה יוח"ל ג, ה; יוח"ל א. **פגל פרייט.** רש"י. ע"פ יוח"ל, כז וס"ח; צבלי דמריס, דף ס"ה. **ד"ד** (ליצמנו), פ"ר א. סי' א. **פרימל** - ישראל. ע"פ

איכה קראת בקריאתך. לקנות ביד קמים קרואיך. ולא זכרת. רגש רכב רבותים. אשר רצית לרעיך. ובכן רגנו.

איכה שאגת בשאגך. לשלות ביד שוללים שלמך. ולא זכרת. תקף תלתלי תאר. אשר תפנת לתמימך. ובכן תאנגנו.

לנו שחת צר ותעב כמנדה. מפני נתינת נדה. ובכן במר נפש אדדה. אבכה ואבכה על-פי בודה. למה תחת על רודה. מחוג ועד חוג אאדה.

ח"ג והערות

לקנות ביד. כ"ה במח' רמ"ו, בולוניה, כ"י ורומניא. במח' שד"ל, גולד', ראש"ך ונוסחאות אשכנזים: 'לקנות ביד'. באתר האקדמיה: 'לקלע ביד'. קרואיך. באתר האקדמיה: 'קהליך'. אשר רצית. בכ"י: 'אשר רצית'. ובכן רגנו. בכל הנוסחאות: 'ובכן רגנו', ואין זה שיבוש. איכה שאגת בשאגך. באשכנז: 'איכה שאגת בשאגך', וכ"ה בגולד' וראש"ך. שאגת בשאגך. בכ"י: 'שאגת בשאגך'. במח' רומניא: 'שאגת בשאגך'. לשלות ביד. בכ"י ומקצת אשכנז: 'לשלות ביד'. ביד שוללים. נ"א בגולד' ובאתר האקדמיה: 'ביד שוללים'. ובכן תאנגנו. כ"ה במח' רמ"ו, בולוניה ושר"ל. בכ"י, אשכנז, רומניא וגולד': 'ובכן תאנגנו'. והשווה לרגנו לעיל. לנו שחת צר ותעב כמנודה. סלסלה מאת ר' שמואל במבנה של הסלסלה הקודמת ואיננה בנוסחאות אשכנז. אבכה ואבכה על-פי. כ"ה במח' בולוניה ושר"ל. בכ"י ובמח' רמ"ו: 'אבכה ואבכה על-פי'.

מקורות ומקבילות

שמו' לד', י; יחז' ג, ה; מו"ר ז, טו; שמו"ר פ"ר ה, ס' ט, ה'רמ"ה בקולו לישראל פלאי פלאים'. להלן זני דק. ע"פ ישע' כד, טז. אשר לפנת. ע"פ תה' לא, כא. ללכך. ע"פ שמו' יב, מו. ובכן זעקנו. ע"פ איכ' ב, יח. קראת בקריאתך. ע"פ איכ' א, כא. לקנות. ע"פ שמו' ח, ו; יחז' ד, ח. ביד קמים. ע"פ דב' כה, ז; תה' ג, ב; ספרי במו' פ"ר צהעלותך, פ"י פד, 'מוי שקס על ישראל'. קרואיך. ע"פ הוש' ב, יח; מדרש' מו' קטז, ס' ג, 'ולעולם חנו קוראים בשמך'. רגש. ע"פ תה' ב, א; נה, טו. רכב רבותים. ע"פ תה' סה, יח; מדרש' פ"ר יתרו, ס' יד; תד"ר פ"ר ב, ד"ה הנה חגני. אשר רצית. ע"פ יחז' מג, כז; תה' קמו, יא. לרעיך. ע"פ שמו"ר פ"ר כז, ס' ט; מדרש' (וורשא), פ"ר יתרו, ס' ה. ובכן רגנו. ע"פ דב' א, כז. איכה שאגת בשאגך. ע"פ ירמ' כה, ל; צבלי ברכות, דף ג ע"א; שמו"ר פ"ר כט, ס' ט. לשלות. ע"פ חבק' ב, ח; איכ' ב, א. ביד שוללים. ע"פ זכ' ב, יב. תוקף תלתלי תואר. ע"פ שה"ש ה, יא וצבלי עירובין, דף כא ע"ב; מדרש' (וורשא), פ"ר צהעלותך ס' א; חגב"ר פ"ר פד, ס' א. אשר תפנת. ע"פ ישע' מ, יב; תה' לא, כ. לתמימך. ויק"ר פ"ר ה, ס' ז, 'וישראל נקראו תמימים', ע"פ מו' כח, י; מדרש' פ"ר חוקת, ס' כח, ע"פ שה"ש ו, ט. ובכן תאנגנו. ע"פ איכ' ב, ה. לנו שחת. ע"פ שמו' א, יא. ותעב כמנודה. ע"פ איכ' ד, טו; מדרש' פ"ר חזקוני, ס' טו. מפני נתינת נדה. ע"פ יחז' ז, כ; איכ' א, ח. במר נפש אדדה. ע"פ ישע' כד, טז; ירמ' ח, כג. למה תחת. ע"פ ירמ' יד, יד. עול רודה. ע"פ דב' כה, מת.

אֶאֱדָה עַד־חוּג שָׁמַיִם. אֶאֱלָה אֶתִּי שָׂא מַיִם. אָאֹר
יוֹם מַחְרִיבִי פְעַמִּים. אֶתְרוֹנִן
מִי־יִתֵּן רֹאשִׁי מַיִם: אֶבְחִין בְּבָכִי לֵיל מְדַבֵּר. אֶבְחֶנָּה לֵיל
מְלִיל וּמְדַבֵּר מְדַבֵּר. אֶבְכֶּה אֶתִּי עוֹלֶת מְדַבֵּר. אָשָׂא
מִי־תִנֵּנִי בַּמְדַּבֵּר:

אָגוּעַ וְאֶנְשֵׁל כְּנֻקָּף זֵית. אֶגְרָה־בִּי כָל־בְּנֵי בֵּית. אָגֶרֶם שְׂיֵאֶמֶר
בְּעַל הַבֵּית. אֶרְשֶׁה מִי־תִנֵּנִי שְׂמִיר שְׂיֵת: אָדוּה בְּכָל־לֵב

מקורות ומקבילות

אֶאֱדָה. ע"פ ישע' לח, טו ורש"י: תה' מז, ה. **עד חוג שמים.** ע"פ חז"ל, יד. **אֶאֱלָה.** ע"פ יוא' ח, ה; תי"ז ש"צ ג, לג. **אֶתִּי שָׂא מַיִם.** ע"פ חז"ל: פ' ח, ס' כג, 'צוכה ומצכה שמים וארץ עמה'; ויק"ש חז"ל, רמז תתרח. **שָׂא מַיִם.** ע"פ ז"ר פ' ח, ד, ס' ז, 'שמים שֶׁאֵין מַיִם, טעון מַיִם'. **אָאֹר יוֹם.** ע"פ ירמ' כ, יד; חז"ל, ג. **מַחְרִיבִי פְעַמִּים.** ע"פ משנ' תענית פ"ד, מ"ו, 'צט"ג... וחרב הבית בראשונה וצניניה; ספרי דב', פ"ו ל. **אֶתְרוֹנִן.** ע"פ תה' עח, סה ורש"י: **מִי יִתֵּן רֹאשִׁי מַיִם.** ירמ' ח, כג; חז"ל: פ' ח, ס' נג. **אֶבְחֶנָּה.** ע"פ חז"ל, מ, מעשיות, עמ' 322, 'אֶבְחֶנָּה לֵךְ זֶה הַדָּבָר שֶׁאֵין לוֹמֵר'. **בְּבָכִי לֵיל מְדַבֵּר.** ע"פ זמ' יד, ח; ירושלמי תענית פ"ד, ה"ה, 'אֶחָס צִיָּהִם לַפְּנֵי צִיָּהִם שֶׁל תַּפְלוֹת' וכו'; צמדצ"ר פ' טז, ס' כ; מדר"ג פ' שלח, ס' כח. **אֶבְחֶנָּה לֵיל מְלִיל.** ע"פ ישע' כח, יא; פס"ו ש"ש, פ' ח, ס' א. **לֵיל.** ע"פ זמ' יד, ח. **וּמְדַבֵּר.** ע"פ צמדצ"ר פ' ח, ס' א, 'ישראל צמדצ"ר כד שיהיו יודעים מה נסים שעשיתי להם'; מדר"ג פ' מסעי, ס' א. **מְמַדְבֵּר.** ע"פ חז"ל, רבינו הקדוש, עמ' 511, 'זו גלות טיגס וחצירותיה'. **אֶבְכֶּה אֶתִּי.** ע"פ חז"ל: פ' ח, ס' כג, 'צוכה ומצכה כנסת ישראל עמה'. **עוֹלֶת מְדַבֵּר.** ע"פ ש"ש ג, ו; מדר"ג ש"ש, פ' ח, ג, ס' ו; ויק"ש ש"ש, רמז תתקפז, ד"ה מִי זֶה עוֹלֶת. **מִי יִתֵּנִי בַּמְדַּבֵּר.** ירמ' ט, א. **אָגוּעַ.** ע"פ חז"ל, ג, יא. **וְאֶנְשֵׁל.** ע"פ דב' כח, מ. **כְּנֻקָּף זֵית.** ע"פ ישע' י, לד ורש"י: ח, ו; כד, יג. **אֶגְרָה.** ל' דב' ז, כד. **צַעַל הַנִּיט** - זה הקצ"ה. מדר"ג ח' מז, ס' יג, ע"פ תה' כד, ח. ראו מס' דרכ"א, פ' בן עזאי, פ"ד, ה"א. **אֶרְשֶׁה.** ע"פ תה' כח, ג. ראו קינות לב"א, ס' ח, הערה כג. **מִי יִתֵּנִי שְׂמִיר שְׂיֵת.** ע"פ ישע' כז, ד. **אָדוּה כָּל־לֵב.** ע"פ חז"ל, ה, יז; דה"א כב, יט; ספ"ט ד, ח; סח"ש ח, ו.

ח"נ והערות

אֶאֱדָה עַד־חוּג שָׁמַיִם. קינה מאת ר' אלעזר קליר, ס' לעזר. מכילה 12 בתים ומיוסדת ע"ס א"ב משולש עד אות ל ובכל משפט אחרון של כל בית, משלים מאות ת עד אות מ. קינה זו נמצאת גם במנהג רומניא, דף רד ע"א; גולד, דף מ, ס' ט; מע"צ 335; מח' גירנברג דף 195; עה"ב 261; באתר האקדמיה, ע"פ כ"י ירושלים הספריה הלאומית, 781 4. **אֶאֱדָה.** באשכנז: **אֶאֱדָה.** אתי שָׂא מַיִם. כ"ה בנוב"ר (ע"י קד"א). באשכנז, גולד' ואתר האקדמיה: אתי שָׂמַיִם. **אֶתְרוֹנִן מִי־יִתֵּן.** כ"ה בנוב"ר, מח' רומניא, קד"ץ ואתר האקדמיה. בגולד' ואשכנז: **אֶתְרוֹנִן מִי־יִתֵּן.** **מִי־יִתֵּן רֹאשִׁי מַיִם.** במח' רומניא הפסוק בשלמותו. **אֶבְחֶנָּה בְּבָכִי.** במח' רמ"ו: **אֶבְחֶנָּה בְּבָכִי.** וכנראה שקד"א בא לאפוקי מנוסח זה. **בְּבָכִי לֵיל מְדַבֵּר.** בגולד', מקצת אשכנז וקד"ץ: **בְּבָכִי לֵיל מְדַבֵּר.** **מִי־יִתֵּנִי בַּמְדַּבֵּר.** במח' בולוניא וכ"י: **מִי־יִתֵּנִי בַּמְדַּבֵּר.** וכן נמצא בכ"י בודדים בירמיה. במח' רומניא הפסוק בשלמותו. **אָגוּעַ וְאֶנְשֵׁל.** במח' גירנברג ובפירושו: **אָגוּעַ וְאֶנְשֵׁל.** **אֶגְרָה־בִּי כָל.** כ"ה בנוב"ר, רומניא וחלק מאשכנז. במקצת אשכנז, נ"א בגולד' וקד"ץ: **אֶגְרָה אֶתִּי כָל.** **שְׂמִיר שְׂיֵת.** כ"ה במח' שד"ל ובגולד', כלשון הפסוק. במח' רמ"ו, קד"א, בולוניא, רוב אשכנז, רוב כ"י, רומניא ואתר האקדמיה: **שְׂמִיר וְשְׂיֵת.** וכ"ה בקצת כ"י בישע, אמנם כבר כתב המנ"ש, ש"ע"פ המסורת צ"ל חסר ו. במח' רומניא הביא הפסוק בשלמותו. **אָדוּה כָּל־לֵב.** כן מנוקד בגולד' ועוד קינות בבנין הקל. במח' בולוניא, כ"י, שד"ל, רומניא ושאר

אשכנז: **אָדוּה כָּל־לֵב.** בבנין ההפעיל, ואף שלא נמצא בתנ"ך כי אם בקל, יש לומר שבא בקינה בהפעיל, לריבוי הדיבור. או פירושו אדאיב את נפשי.

לְהַמְצִיאוֹ אֶדְעָה מְלִים בָּם לְאַמְצָהוּ אֶדְאָג רוּעָה וְלֹא־
אֶמְצָאָהוּ אֶקְרָא מִיִּיתָן יִדְעָתִי וְאַמְצָאָהוּ:

אֶהֱפָכָה וְאֶתְהַפְּכָה כְּאוֹפֵן בְּמַלִּי אֶהְיֶה פָּנִים בְּפָנִים לְתַנּוֹת
עַמִּלִּי אֶהְיֶה חֶרֶס וְסֶהֱר מְלֶהְגִּיה לְמוֹלִי אֶצְרִיחַ מִיִּיתָן אֶפּוֹ
וְיִכְתְּבוּן מְלִי: אֶזְרַח מְשֻׁפְּטִי גִוְנְבִי עָלִי אֶוֹדִיעַ בְּבִצְעִי וּמַעֲלִי
אוֹמְלָלוּ מְזֻלוֹת בְּקָרְעִי מְעִילִי אֶפּוֹנֶה מִי יִתֵּן־לִי שְׁמַע לִי:

אֶזְדָּה כְּהוֹפְרָה הָאֲבִיוָּנָה אֶזְכָּרָה כְּהִיִּיתִי מַחְתַּנָּה אֶזִּיל פְּלָגִים
כְּבִרְכָּה הָעֲלִיוָּנָה אֶעֱגֹב מִיִּיתָן־לִי אֶבֶר כִּיּוֹנָה: אַח גִּפְשַׁע

ח"ג והערות

מקורות ומקבילות

להמציאו. ע"פ דב' ד, כט; ירמ' כט, יג; מדרש"ג (וורשא) פר' בשלח, ס' ט. אדעה מלים. ע"פ חו' כג, ה. לאמציאו. ע"פ זכ' יב, ה; חו' ח, ט. אדאג. ע"פ שופ' ו, יג; ועתה נטענו. ראו ירמ' ג, ו. רועה - הקב"ה. ע"פ תה' כג, א; פ, ג; שמו"ר פר' לד, ס' ג. ולא למלאהו. ע"פ שה"ש ג, ב. אקרא. ע"פ דב' לב, ג; ש"ש כב, ז. מי יתן ידעתי. חו' כג, ג. ראו קה' ת, ח ורש"י ד"ה כי לא יוכל. צמילי. ע"פ חו' ט, כג. אהנה פנים צפנים. ע"פ דב' ה, ד; איכ' ב, יט; מדרש"ר פר' יח, ד"ה נוכח פני ה' (השני). לתנות - לקנות. שופ' יא, מ ורש"י עמלי. ע"פ תה' כה, יח. אהנהו. ע"פ יח' ל, ב; יוח' א, טו. חרס. ע"פ חו' ט, ז; מדרש"ג (וורשא) פר' משפטים, ס' יב. וסרה - ירח. ע"פ שה"ש ז, ג ומל"ג; חו' יח' לב, ז. מנהגיה למולי. ע"פ ישע' יג, י; פדר"ך נספח ס' ו, ד"ה מרו שש אשים, 'חמה ולצנה תחבלי'. אצריח. ע"פ לפ' א, יד. מי יתן אפו ויכתנון מלי. חו' יט, כג. אורח משפטי. ע"פ ישע' כו, ה; מ, יד. גונבי עלי. ע"פ מג"ת, הסכוליון, ד"ה מה הם גונבי צבלי תענית, דף כח ע"א. אודיע צבלי ומעלי. ע"פ ירמ' יא, יח; תה' נא, ה; מש' א, כג. אומללו מזלות. ע"פ ישע' ג, ג; צבלי צרכות, דף נט, סוף ע"א. בקרעי מעילי. ע"פ ויק"ר פר' ו, ס' ה, 'בזע פורפירה'; איכ"ר (צורה), פר' א, ס' א. אפונה. ע"פ תה' פח, טז, רש"י ורד"ק. מי יתן לי שומע לי. חו' לא, לה. אודה. לשון חכמים, כמו: צבלי שבת, דף לד ע"ב, 'ואזדו לטעמיהו'. כהופרה האציונה. ע"פ קה' יב, ה. ראו רש"י ד"ה וסרה, ע"פ דב' א, כו וסרה' קיט, קעז; איכ"ר, פתוח' כג, 'ותפר האציונה, זו זכות אבות'; קה"ר פר' יב, ס' ז. אזכרה. ע"פ תה' מז, ה; עז, ד; איכ"ר, פתוח' כד, 'כנגד כנסת ישראל'. כהייתי מחותנה. ע"פ שה"ש ד, ה; דב"ר פר' ב, ס' א, 'קרא הקב"ה לישראל כלל'. אזיל פלגים. ע"פ ירמ' ה, כג; איכ' ג, מה; מדרש"ה מו' קיט, ס' סז. כנכרה העליונה. ע"פ מ"צ יח, ח. ראו ויק"ר פר' לו, ס' ג. אעגוב - אחשוק. ע"פ יח' כג, ז ומל"ג. מי יתן לי אבר כיונה. תה' נה, ז. אלת. ע"פ שה"ש ת, א; מדרש"ג פר' שמות, ס' כד, 'ישראל אומרים להקב"ה מי יתן כאלה לי'. נפשע... אל זור.

להמציאו. באתר האקדמיה: 'להמציאו'. אדעה מלים. במח' רומניא, ואתר האקדמיה: 'אדעה מלין'. אדאג. באתר האקדמיה: 'אדאג'. אקרא מייתן. כ"ה בנוב"ר, רומניא ואתר האקדמיה. בגולד' ואשכנז: 'אקונן מייתן'. מייתן ידעתי וכו'. במח' רומניא הביא הפסוק בשלמותו. אהפכה ואתהפכה. כ"ה במח' רמ"ו, בולוניא ורומניא. בגולד': 'אהפכה ואתהפכה'. כאופן במלי. באתר האקדמיה: 'כאופן מלי'. אהנה פנים. כ"ה במח' רמ"ו, בולוניא, רומניא וגולד', כבמקרא ישע' לח, יד, תה' סג, ז. במח' שד"ל: 'אהנה פנים'. באתר האקדמיה: 'אהנה בה פנים'. אצריח מייתן. כ"ה במח' רמ"ו, בולוניא ושד"ל. במח' רומניא: 'אצריח מייתן'. בגולד', מח' שד"ל בסוגריים ואתר האקדמיה: 'אצרח מייתן'. מייתן אפו וכו'. במח' רומניא הפסוק בשלמותו. גונבי עלי. כ"ה במח' שד"ל וגולד'. במח' רמ"ו ורומניא: 'גונבי עלי'. במח' בולוניא נראה: 'גונבי עלי'. אודיע בבצעי. במח' רומניא: 'אודיע קצרי'. מי יתן לי שמע. במח' רומניא הפסוק בשלמותו. אודה כהופרה. כ"ה במח' רמ"ו, בולוניא, רומניא, גולד', ראש"ך, קד"ץ ואתר האקדמיה. לדעת קד"א: 'אודה כהופרה'. במח' שד"ל: 'אודה כהופרה'; ונ"א בסוגריים: 'אודה כהופרה'. כהייתי מחתנה. כ"ה במח' רמ"ו, קד"א, בולוניא ושד"ל. בכ"י, גולד', ראש"ך, קד"ץ ואתר האקדמיה: 'כהייתי מחתנה'. במח' רומניא: 'כהייתי מחתנה'. פלגים כברכה. בלי ידיעה כפולה, כמצוי בלשון חז"ל. בגולד': 'פלגים כברכה'. מייתן לי אבר. במח' רומניא הפסוק בשלמותו.

ע"פ צבלי מנילה, דף כט ע"א, 'גלו לצבלי שכינה עמה', ע"פ ישע' ה, כט. ע"פ עמ"ס; מדרש"ג פר' אחרי, ס' יג, ע"פ ישע' סג, ט.

מִקְרִית עוֹ אֶל-צוֹר. אָחוּ בְּלִי מִים בְּאֵף לַעְצֹר. אוֹחֹז קָמוֹת
לְקַצֵּר וְעוֹלָלוֹת לְבַצֵּר. אֲשִׁיחַ מִי יִבְלְגִי עֵיר מְצוֹר:

אֲטַע אֶהְיֶה אֶפְדִּי בְּצִלְמוֹת. אֲטוֹשָׁה וְאֶשְׁכְּנָה עַד-חֲצֵר מוֹת.
אֲטַפֵּל אֶת-הַמַּחֲכִים לַמּוֹת. אֶנְהָה מִי גִבֹּר יַחִיָּה וְלֹא יִרְאֶה-מּוֹת:
אֵילוֹתֵי לְעוֹרֹתֵי תַרְתִּי לַחֲזוֹת. אֵימָתִי בְּכַל-שָׁנָה אוֹמֶרֶת הִיא
שָׁנָה זֹאת. אֵידַע לְכָל כִּי-מוֹדַעַת זֹאת. אֶסְלֹא כִּי יִדְיָהוּנָה
עֲשֵׂתָה זֹאת:

אָבוֹף לָךְ רֹאשׁ חִילִי. אֶכְרַעָה לָךְ בִּרְךְ לַחֲתֵל מַחְלִי. אֶכְתִּירְךָ

מקורות ומקבילות

מקריית עוֹ. ע"פ מו"ס יח, יט; דני' יח, לא. אל לור. צבלי פסחוס, דף מז ע"ב, ע"פ יח' כו, ב. אחו צלי מוס. ל' אוי' ח, יח. מוס באף לעזר. ע"פ דב' יח, ח. אוחז קמות ליקצור. ע"פ מחש"ד פ"ר יח, פ"ז; ולק"ש ח"ו, רמז תחסט, 'משל לליסטים שנכנסו בשדה בעל הבית וקצרו קמחם וכו'. ועוללות לצלור. ע"פ ירמ' מט, ט. אשית. ע"פ תה' נה, יח; טז, ד; מכיל' דר"י בשלח, מוס' דויהו, פ"ר, ב, ד"ה וישאלו. מי יובילני עיר מלור. תה' ס, יח; תי"ו; דב"ר פ"ר א, ס' טז. אטע אהלי אפדני. ע"פ דני' יח, מה. אפדני - עניינו חרמון. מז"ל דני' יח, מה, ע"פ צבלי ברכות, דף נו ע"א. ראו ירמ' יח, כו. צללמות. ע"פ ישע' ט, א; תה' כג, ד; קו, י. אטושה ואשכנה. ע"פ אוי' ט, כו ותי"ו; תה' נה, ז. עד חצר מות. ע"פ צ"ר י, כו; צ"ר פ"ר א, ס' ח, 'מקום הוא וכו' ומאפיס למיתה בכל יום'. ראו צבלי ברכות, דף יח ע"ב, ורש"י ד"ה לחצר מות. אטפל - לתחבר. ע"פ תה' קט, סט ורש"י; אוי' יד, ח. את המחכים למות. ע"פ אוי' ג, כא; אה"מ, כתפות צעלי, סוף עמ' 263. אנהה. ע"פ יח' לב, יח; מוס' ב, ד. מי גבר יחיה וכו'. תה' פט, מט; דב"ר פ"ר ט, ס' ד; מד"ש פ"ר י, ס' א. אילותי לעורתי. ע"פ תה' כב, כ. תרתי לחזות. ע"פ צמ' יג, כא; תה' כו, ח; ולק"ש תה', רמז תשמ"א, "...אלא לראות את פניך". אומותי. ע"פ שמו"ר פ"ר טו, ס' ו, 'שדימה הקב"ה את ישראל למלאכים'. בכל שנה אומרת היא שנה זאת. ע"פ מדר"ה מו' מז, ס' ו. אידע לכל. ראו ש"ר פ"ר ד, ס' ג, 'כבר מודעת זאת מסוף העולם ועד סופו'. כי מודעת זאת. ע"פ ישע' יב, ה. אס לא כי יד וכו'. ע"פ דב' לב, כט; ישע' מה, כ; אוי' יב, ט. אבוף לך ראש. ע"פ ישע' נח, ה. חילי. ע"פ חבק' ג, יט. אכרעה לך ברך. ע"פ עזר' ט, ה. לחתל - לחבש. ע"פ יח' טז, ד ורש"י; אוי' לח, ט. מחלי. ע"פ שם כג, כה. אכתירך. ע"פ אה"מ, היכלות, עמ' 114, 'מכתירי כתרים מרגני עליון צעירי גילה'; בתנ"ד ח"א, סדר רצה, ס' מז.

ח"נ והערות

באף לעצור. כן הוא בקד"א, כ"י, מח' רומניא, גולד' ואתר האקדמיה. במח' רמ"ו, בולוניא ושר"ל: 'אף לעצור'. אוחז קמות. כן הוא במח' רמ"ו, בולוניא וקד"א. בכ"י, שד"ל, גולד', רומניא, קד"ן, ראש"ך ואתר האקדמיה: 'אחז קמות'. ועוללות לְבַצֵּר. בכ"י: 'ועוללות לְנַצֹּר'; אֲשִׁיחַ מִי יִבְלְגִי. כ"ה במח' רמ"ו (רק שבמקום ש"ן סי"ן), בולוניא ושר"ל. במח' רומניא וגולד': 'אֲשִׁיחָה מִי יִבְלְגִי'. מי יבלגני עיר מצור. במח' רומניא נוסף: 'או', והביא את המשך הפסוק כולו. אטע אֶהְיֶה אֶפְדִּי. כן הוא במח' רמ"ו, קד"א, בולוניא, כ"י ושר"ל. במח' רומניא, קד"ן, ראש"ך ואתר האקדמיה: 'אטע אפדני, וללא תיבת 'אֶהְיֶה'. אפדני. גולד' ואתר האקדמיה. במח' רומניא, קד"א וכו"י: 'אפדני', כנמצא בדני'. בְּצִלְמוֹת. באתר האקדמיה: 'בצלמות'. אֲטוֹשָׁה ואשכנה. כ"ה באתר האקדמיה ושר"ל במכב"ר, עמ' 55. באתר האקדמיה חרוז זה בא לאחר 'אטפל את המחכים למות'. במח' רומניא, קד"א, שד"ל ראש"ך וגולד': 'אֲטוֹשָׁה ואשכנה'. במח' רמ"ו, בולוניא וכו"י: 'אֲטוֹשָׁה ואשכנה'. אֲטַפֵּל את. כ"ה במח' רמ"ו, קד"א, גולד', עה"ב, אשכנזים וכן נראה מרומניא. במח' בולוניא, שד"ל וכו"י: 'אֲטַפֵּל את'. אֶנְהָה מִי גִבֹּר. כ"ה במח' רמ"ו, בולוניא, שד"ל וגולד'. במח' רומניא: 'אֶנְהָה מִי גִבֹּר'. ולא יראה-מוֹת. במח' רומניא הפסוק בשלמותו. בכל-שָׁנָה אוֹמֶרֶת. כ"ה במח' רמ"ו, בולוניא, שד"ל וגולד'. במח' רומניא ואתר האקדמיה: 'בכל-עֵת אוֹמֶרֶת'. היא שָׁנָה זֹאת. כ"ה בנוב"ר ובמח' רומניא. בנוסחאות האשכנזים: 'היא השָׁנָה הזֹּאת'. אֶסְלֹא כִּי יִדְיָהוּנָה. כ"ה במח' רמ"ו, בולוניא, שד"ל, גולד' ואתר האקדמיה. במח' רומניא: 'אֶמְנֵם כִּי יִדְיָהוּנָה'. אכתירך בְּשִׁיר. כ"ה בנוב"ר, אשכנז ואתר האקדמיה. במח' רומניא: 'אכתירך שִׁיר', ללא ב'.

בְּשִׁירֵי מְחֹלִי. אֲכֹנֶן מִי יִתְנַדֵּל כְּאֵחַ לִי: אֶל-תִּשְׁכַּח צַעֲקַת
אֲרִיאֵל. אֵלָיו לֶאֱגֹר יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל. אֶלְפִי שִׁנְאָן אֲשֶׁר מָסַר
אֵל. לֵאמֹר מִי יִתֵּן מִצִּיּוֹן יִשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל:

יִשְׂרָאֵל לְמַעַת בְּדַרְכֵי לֹא-הֶלְכוּ. עֲזָבוּנִי וְעֲזָבוּתִים וְשָׁכְבוּ.
זַעֲמָתִי וּפְנֵי מַהֵם נִהַפְּכוּ. רָגַנְתִּי וְהִילַלְתִּי. אֵיכָה
תַּפְאֲרָתִי מִרְאשׁוֹתֵי הַשָּׁלִיכוּ:

יִשְׂרָאֵל שְׁתִּילִי בֵּיתִי. מֵאֶסּוּ וְגִרְשׁוֹ מִנְחָלְתִּי. וְכֹלֵא אָבוּ קֶשֶׁב
דְּבָרֵי תוֹכַחְתִּי. אֶסְפוּ וְיָדֵי כְּבֹדָה עַל-

אֲנַחְתִּי. לְמַטָּה לְמַטָּה עַד-עֶפְרַת אֲדַמְתִּי. אֵיכָה תַּפְאֲרָתִי:

לְמָה תִּרְיָבוּ אֵלֵי כָלְכֶם.

חֲזָקוּ עָלַי דְּבָרֵיכֶם. מִיִּדְכֶם הֵיטָה זֹאת לְכֶם:

מקורות ומקבילות

בְּשִׁיר - לעתיד לבוא. מְחֹלִי דְרֶשֶׁבֶן שִׁמְיָה פְּרִי טוֹר, פ"א, ע"פ
יִשְׁעִי מִזֶּה, יוֹן וְלִקְוֶה שִׁמְיָה רַמְבַּם. **כְּשִׁירֵי מְחֹלִי**. ע"פ תה"ו
ל, יב; צִבְלֵי הַעֲנִיּוֹת, דף לא ע"א, 'עֲתִיד הַקִּבְצָה' לַעֲשׂוֹת מְחֹל
לְלִידִיקִים' וכו'. **אֲכֹנֶן**. ראו קינות לז"א, הערה כט. **מִי יִתְנַדֵּל**
כְּאֵחַ לִי. ש"ס ט, א; פֶּדֶרֶךְ פִּי טו, ס' ה. **אֶל תִּשְׁכַּח צַעֲקָתְךָ**
ע"פ תה"ו ט, יג. **אֲרִיאֵל** - יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרָא אֲרִיאֵל, פֶּסֶר"ב
פ' כו, ד"ה ד"א וימלק. ראו רד"ק יִשְׁעִי ב, כט. **אֵלָיו לֶאֱגֹר**
יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל. ע"פ יִשְׁעִי יא, יריב; מִדְתִּי פ' מִסְעִי, ס' ה;
מִדְתִּי מ' קו, ס' ד. **לֶאֱגֹר**. ע"פ מ' ו, ה; ב"ר פ' לו,
ס' ת. **אֶלְפִי שִׁנְאָן**. ע"פ תה"ו סח, יח; מִסְעִי פ' לב, פ"ט,
'יִרְדּוּ עִמּוֹ מַחֲנוֹת מַחֲנוֹת שֶׁל מַלְאָכֵי הַשָּׁמַיִם'. **אֲשֶׁר מָסַר אֵל** -
מַלְאָכִים. ע"פ צִבְלֵי מַנְחוֹת, דף פו ע"א ורש"י ד"ה שוֹמְרִים.
מִי יִתֵּן מִצִּיּוֹן וְכו'. תה"ו יד, ז; ויק"ר פ' כד, ס' ד; מִדְתִּי
מ' יד, ס' ו. **יִשְׂרָאֵל לְמַעַת**. ע"פ יחז' לה, ה; אד"נ נוסח' א,
פ' לד, ד"ה כיוצא ב. **בְּדַרְכֵי לֹא הֶלְכוּ**. ע"פ שו"פ ב, יח;
מ"א יא, לג. **עֲזָבוּנִי וְעֲזָבוּתִים וְשָׁכְבוּ**. ע"פ דב' לא, טז.
זַעֲמָתִי. ע"פ יִשְׁעִי י, ה; זכ' א, יב; תה"ו קב, יא; איכ"ב ב, ו.
וּפְנֵי מַהֵם נִהַפְּכוּ. ע"פ דב' לא, יח; יִשְׁעִי גט, ב; תה"ו ל, ה.
רָגַנְתִּי. ע"פ דב' א, כו. **וְהִילַלְתִּי**. ע"פ יִשְׁעִי יג, ו; ירמ' ד, ה;
יוא' א, ה. **יִשְׂרָאֵל שְׁתִּילִי בֵּיתִי**. ע"פ יחז' ח, כג; תה"ו לב, יד;

מִדְתִּי מ' מז, ס' יא. **מֵאֶסּוּ**. ע"פ ויק' כו, מג; יִשְׁעִי ה, כד; איכ"ר פתוח' ב, יא"ר יודן כי מֵאֶסּוּ אֶת' וכו'. **וְגִרְשׁוֹ מִנְחָלְתִּי**.
ע"פ מ"ב כח, יד; דה"צ ז, כ; איכ"ר פ' א, א, ג, 'כִּבְר גִּרְשֵׁי אֶתְכֶם', ע"פ ירמ' ג, ח. **וְכֹלֵא אָבוּ קֶשֶׁב**. ע"פ יִשְׁעִי ל, ט; יחז'
כ, ה; מִדְתִּי (וירש'א), פ' יחז', ס' ד. **דְּבָרֵי תוֹכַחְתִּי**. ע"פ איז' יג, ו; מִדְתִּי ב'מ' פ' ל, פט"ו, 'הַקְשִׁיבִי לְדַבְרֵי תוֹכַחְתִּי'. **אֶסְפוּ**.
ע"פ יִשְׁעִי כד, כב; הו"ש' י, י. **וְיָדֵי כְּבֹדָה עַל אֲנַחְתִּי**. ע"פ איז' כג, ב. **לְמַטָּה לְמַטָּה עַד עֶפְרַת**. ע"פ דב' כח, מג; אֲבָגֶר פ' לט,
ס' א, 'וְכִשְׁלֹאִן עוֹשִׂין רְלוּי כֶּסֶם שֶׁהִעֲפִיר לְמַטָּה' וכו'. **עֶפְרַת אֲדַמְתִּי**. ע"פ יחז' יט, יב; איכ"ב ב, א; כט. **לְמָה תִּרְיָבוּ אֵלֵי**
כָּלְכֶם. ירמ' ב, כט. **חֲזָקוּ עָלַי דְּבָרֵיכֶם**. מִלֵּא' ג, יג. **מִיִּדְכֶם הֵיטָה זֹאת לְכֶם**. ע"פ מִלֵּא' א, ט.

ח"ג והערות

בְּשִׁירֵי מְחֹלִי. באשכנז: 'משירי מחולי'. במח' רומניא:
'בְּשִׁירֵי מְחֹלִי. באתר האקדמיה: 'שירי מחולי'. מי
יתנדל כאח לי. במח' רומניא הפסוק בשלמותו. אֶל-
תשכח. במח' רומניא: 'אל אֶל־תשכח'. אֵלָיו לֶאֱגֹר.
כ"ה במח' רמ"ו, בולוניה, שד"ל וגולד'. במח' רומניא:
'אֵלָיו לֶאֱסֹף'. מי יתן מציון וכו'. במח' רומניא הפסוק
בשלמותו, ובזה מסתיימת הקינה. יִשְׂרָאֵל לְמַעַת
בְּדַרְכֵי וכו'. בכ"י 169 בא בשורות קצרות ואותיות
קטנות. נמצא גם באתר האקדמיה. לְמַעַת בְּדַרְכֵי.
באתר האקדמיה: 'מעַת בְּדַרְכֵי'. וְשָׁכְבוּ זַעֲמָתִי.
תיבות אלו אינן בנוסחאות האשכנזים ואתר האקדמיה.
רַגַנְתִּי וְהִילַלְתִּי. בנוסחאות האשכנזים נוסף: 'צִמְעִי וְלָבִי
נִשְׁפָּכוּ'. יִשְׂרָאֵל שְׁתִּילִי בֵּיתִי. סלסלה, ס' שמואל.
מֵאֶסּוּ וְגִרְשׁוֹ. כצ"ל, ובטעות נוקד במח': 'מֵאֶסּוּ וְגִרְשׁוֹ'.
אֶסְפוּ וְיָדֵי. כצ"ל. במח' רמ"ו, בולוניה ושד"ל: 'אֶסְפוּ
וְיָדֵי'. לְמָה תִּרְיָבוּ אֵלֵי וכו'. פתיחה לקינה הבאה.

**אִיכָה תִּפְאַרְתִּי מִרְאשׁוֹתֵי הַשָּׁלִיכוֹ. וּכְנָגֵד כִּסֵּא
הַכְּבוֹד צָלַם**

**הַמְּלִיכוֹ. וּבַחֲלָלִי תִנְאִי אֲשֶׁר חוּזִי נִמְלְכוֹ. נָס אֶסְבְּחָקְתִּי תִלְכוֹ:
לְמָה תִּרְיִבוּ אֵלַי כָּלֶכֶם. חֲזָקוּ עָלַי דְּבָרֵיכֶם:**

**בְּלַע שׁוֹפְטִי בְּמוֹעֲצוֹת עֲוֹתָם. וּפָנִים הִסְתִּיר מִהֶם כְּשֶׁר עֲוֹתָתָם.
וְיוֹמֵר לְאַבְק מִטָּרֶם לְהַבְעִיתָם. חֲלָף וְנָתַתִּי גִשְׁמִיכֶם בְּעֵתָם:
סָחִי וּמָאוֹס שְׁמִנִי. כָּלָה בָּאֶפֹּ וַיִּשְׁטְמֵנִי. נְחוּמִי מִהֶרָה יִשְׁעִשְׁעוּנִי:
גִּדְע רֹס קֶרְנִם וְעִלּוּמָם הִקְצִיר. וּבְאַבְחַת חֶרֶב שִׁעְרִיהֶם**

מקורות ומקבילות

איכה תפארתִי. ע"פ איכ' ב, א. **מראשתי השליכו.** ע"פ ירמ' יג, יח; איכ' ד, א. **וכנגד כסא הכבוד.** ע"פ ירמ' ח, יב ורש"י; מדרש"ג (וירש"א), פיר' ויקהל, סי' ז. **צלם המלכו.** ע"פ מ"ב כה, ז; וירושלמי יומא פ"ד, ה"ד; בבלי גיטין, דף ז ע"א. **ובחללי תנאי.** ע"פ אגז"ר פיר' עו, סי' א, 'הכרית שכרת הקב"ה עט האבות חנו מוחללין'. **חוזי** - נציח. ע"פ מ"ב ח, יג. **נמלכו** - נחשלו. ע"פ שמ' יט, זח. **אס סבוכותי תלכו.** ויק' כו, ב. **כלע** ישע' כה, ח; איכ' ב, ב. **שופטי.** ע"פ ישע' א, כג. **במועצות.** ע"פ ירמ' ז, כד. **עוותם.** ע"פ איכ' ג, לו. **ופנים הסתיר מהם.** ע"פ דב' לב, כ; יח' לו, כד; בבלי חגיגה, דף ה ע"ב. **כשר עותתם.** ע"פ איכ' ג, נט. **גולד.** **ויומר לאבק מטרם.** ע"פ דב' כה, כד. **להבעיתם.** ע"פ ישע' לג, יד. **חלף.** ע"פ ירמ' ג, ז. **ונתתי גשמיכם בעתם.** ויק' כו, ד. **סחי ומאוס שמני.** ע"פ איכ' ג, מה. **כלה באפו וישטמני.** ע"פ איוב טז, ט. **נחומי מהרה ישעשעוני.** ע"פ תה' נד, יט; מתע"ד פכ"ו, פ"ט, 'אלו חכרין נחמות שכתבת לנו ומשתעשן צהן'. **גדע רוס קרנם.** ע"פ איכ' ב, ג. **ועלומם הקציר.** ע"פ תה' פט, מו; איכ' ב, כה. **ובאבחת חרב.** ע"פ יח' כה, כ. **שעריהם הליר.** ע"פ דב' כה, נב.

ח"נ והערות

איכה תפארתִי מראשתי. קינה מאת ר' אלעזר קליר, מבילה 28 בתים ומיוסדת ע"פ התיבה הראשונה של איכה פרק שני, בכל אותיות א"ב האות הראשונה במילה השניה של כל בית ע"ס תשר"ק מתחילתו לסופו ולאחר מכן מסופו לתחילתו. בסוף כל בית, קטע ראשון של פסוקי בחוקותי (ברכות וקלות), בין הבתים פזמון מתחלף. קינה זאת נמצאת גם במנהג רומניא, דף רד ע"ב; מח' נירנברג, דף 195-196; גולד', דף מג, סי' י; מע"צ 336; עה"ב 262; אתר האקדמיה: כ"י קמברידג', ספריית האמטיברסיטה, T-S Collection, H 14, 19. **וכנגד כסא הכבוד.** במח' רומניא ואתר האדקמיה ללא תיבת 'כסא'. **ובחללי תנאי.** כ"ה במח' רמ"ו, בולוניא ושר"ל. **במח' רומניא, גולד' ואתר האקדמיה:** 'בַּחֲלָלִי תִנְאִי'. **נָס אֶסְבְּחָקְתִּי.** כ"ה במח' רמ"ו ובולוניא. **במח' שר"ל:** 'נָס אֶסְבְּחָקְתִּי'. **באשכנז:** 'נָס אֶסְבְּחָקְתִּי'. **במח' רומניא:** 'נָס אֶסְבְּחָקְתִּי', וכ"ה בקצת נחשאות אצל גולד'. **באתר האקדמיה:** 'עֲרַךְ אֶסְבְּחָקְתִּי'. **למה תריבו וכו' עלי דבריכם.** כ"ה במח' רמ"ו ובולוניא, ובא ללא ניקוד וללא תיבות: 'מירכס היתה זאת לכם, אבל כן נמצא במח' רומניא. **במח' שר"ל,** מופיע תיבת 'למה' בלבד. **שופטי במועצות.** כ"ה במח' רומניא, כ"י ושר"ל, לשון סמיכות. **במח' רמ"ו, בולוניא ואשכנז:** 'שופטי במועצות, לשון נפרד. **במועצות עוותם.** באשכנז, מח' רומניא וכ"י: 'במועצות עֲוֹתָם'. **הסתיר מהם כשר.** כ"ה במח' רמ"ו, בולוניא, שר"ל ואשכנז. **במח' רומניא ואתר האקדמיה:** 'הסתיר כשר, וללא תיבת 'מהם'. **ויומר לאבק.** כ"ה בנבו"ר, אשכנז ואתר האקדמיה. **במח' רומניא:** 'ויומר אָבֶק, ואולי זו ט"ס. **לאבק מטרם.** נ"א במח' שר"ל: 'לאבק מטר'. **סחי ומאוס וכו' מהרה ישעשעוני.** באתר האקדמיה איננו. **מהרה ישעשעוני.** במח' רומניא: 'בַּמְהֵרָה יִשְׁעִשְׁעוּנִי'. **ובאבחת חרב.** כן מנוקד במקרא ובגולד', ואולי כך ניקוד גם במח' בולוניא. **במח' רמ"ו ושר"ל:** 'בַּבְּאֲבַחַת חֶרֶב'. **במח' רומניא:** 'בַּבְּאֲבַחַת חֶרֶב'. **שעריהם הציר.** כ"ה במח' רמ"ו, בולוניא ושר"ל. **במח' רומניא:** 'שַׁעְרֵיכֶם הִצִּיר'. באשכנז: 'שַׁעְרֵיהֶם הִצִּיר'.

הַצִּיר־ מִזֵּי רָעַב עָשׂ בְּקִצִּיר־ תָּמוּר וְהַשִּׁיג לָכֶם דִּישׁ אֶת־בְּצִיר־
לָמָּה תָּרִיבוּ אֵלַי בָּלָכֶם חֲזָקוּ עָלַי דְּבָרֵיכֶם:

דֶּרֶךְ מִשְׁתּוֹ וְכֻלָּה בְּחֶרֶץ־ וּכְבִּירוֹל אָפֵל שָׁמַי עֶרֶץ־ פִּרְצָנִי
שְׁלֵשׁ עֶשְׂרֵה פָּרִץ־ תַּחַת וְנִתַּתִּי שָׁלוֹם בְּאֶרֶץ־
סָחִי וּמָאוֹס שָׁמָּנִי כָּלָה בָּאֶפּוֹ וַיִּשְׁטְמֵנִי נַחֲמוּ מְהֵרָה יִשְׁעֵשְׂעוּנִי:

הִיָּה צוּרְכֶם עֲזוּכֶם וּמִשְׁגָּבְכֶם הִפֵּךְ לְאִכְזוֹר וְנִלְחַם בָּכֶם הַנוֹצְרֶכֶם
חוֹשְׁקֵיכֶם תַּעֲבֹכֶם אָנָּה הַבִּטָּחַת וּרְדַפְתָּם אֶת־אֲבֵיכֶם:
לָמָּה תָּרִיבוּ אֵלַי בָּלָכֶם חֲזָקוּ עָלַי דְּבָרֵיכֶם:

וַיַּחֲמֹס פָּנָה צֶדֶק מְלֹאָה כִּי־בִמְשִׁכִּיתָהּ מָצָא כָּל־טְמֵאָה־
וּמִכְבִּדֶיהָ הִזְלִיחָהּ בְּדוֹה מְטֵמֵאָה בְּשָׁנוּי וְרַדְּפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה מְלָאָה:
סָחִי וּמָאוֹס שָׁמָּנִי כָּלָה בָּאֶפּוֹ וַיִּשְׁטְמֵנִי נַחֲמוּ מְהֵרָה יִשְׁעֵשְׂעוּנִי:

ח"ג והערות

עָשׂ בְּקִצִּיר־ כ"ה בנוב"ר ומח' רומניא, בשי"ן ימנית, וכ"ב הקד"א. באשכנז: עָשׂ בְּקִצִּיר־ בשי"ן שמאלית, וכ"ה בראש"ך ועה"ב. באתר האקדמיה: עָשׂ כבדס בקציר. וְכֻלָּה בְּחֶרֶץ־ באתר האקדמיה: כְּבִלִּין וחרץ. פִּרְצָנִי שלש. כן מנוקד במח' רמ"ז, בולוניא וכ"י. במח' שד"ל וחלק מאשכנז: פִּרְצָנִי שלש. בגולד' ועוד: פִּרְצָנִי שלש, וכן נראה במח' רומניא. באתר האקדמיה: בְּמִקוֹם אחד פרצני שלש. עֲזוּכֶם. באתר האקדמיה: זְמַעוּכֶם. הִפֵּךְ לְאִכְזוֹר. כ"ה בנוב"ר ומח' רומניא. באשכנז: הִקְהֵפֶךְ לְאִכְזוֹר, כמו באי"ל, טו. הַנוֹצְרֶכֶם חושקכם. כ"ה במח' רמ"ז, בולוניא, קד"א, כ"י ואשכנז, ואיננו בלשון תמיה. במח' שד"ל: הַנוֹצְרֶכֶם חושקכם. במח' רומניא: הַנוֹצְרֵיכֶם חושקכם. באתר האקדמיה: הַנוֹצְרֶם רחקכם וחשקכם. באשכנז נוסף: הַנוֹצְרֶם רחקכם חושקכם, אך בנוב"ר רומניא, כבפנים. חוֹשְׁקֵיכֶם תַּעֲבֹכֶם. כ"ה

מקורות ומקבילות

מזי רעב. ע"פ דב' לב, כד. עַשׂ צָקָיִר. ע"פ ישע' נא, ח וירמ' ג, טז. וְהַשִּׁיג לָכֶם דִּישׁ אֶת בְּצִיר. ויק' כו, ה. דֶּרֶךְ קִשְׁמוֹ. ע"פ איכ' ב, ד. וְכֻלָּה בְּחֶרֶץ. ע"פ ישע' י, כג. וּכְבִּירוֹל אָפֵל שָׁמַי עֶרֶץ. ע"פ ויק' כו, יט. פִּרְצָנִי שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה פָּרִץ. ע"פ משנ' מידות פ"ב, מ"ג; ירושלמי שקלים פ"ו, ה"ב, י"ג פרצות היו צ"ו וכ"ו. וְנִתַּתִּי שָׁלוֹם בְּאֶרֶץ. ויק' כו, ו. הִיָּה לִוְרֶכֶם. ע"פ איכ' ב, ה. עֲזוּכֶם וּמִשְׁגָּבְכֶם. ע"פ תה' נט, יח. הִפֵּךְ... וְנִלְחַם בָּכֶם. ע"פ ישע' סג, ו. הִפֵּךְ לְאִכְזוֹר. ע"פ אי"ל, כא. הַטֹּלְרֶכֶם. ע"פ דב' לב, י. מִשְׁטָם. ע"פ דב' ז, ז. תַּעֲבֹכֶם. ע"פ תה' קו, מ. וּרְדַפְתָּם אֶת אֲוִיבֵיכֶם. ויק' כו, ז. וַיַּחֲמֹס פָּנָה. ע"פ איכ' ב, ו. פָּנָה - יקר ומולק. ע"פ ירמ' נא, כו ומלצ"ס. לָדָק מְלֹאָה. ע"פ ישע' א, כא; לג, ה; צ"ר פ"ר, מג, ס"ו, ו' לָדָק נִקְרָאת ירושלים. נִמְשָׁכִיתָ מֵאֵל כָּל טִמְאָה. ע"פ יחז' ת, יד"ג. וּמִכְבִּדֶיהָ הִזְלִיחָהּ. ע"פ איכ' א, ח. כְּדוֹה מִטְמָאָה. ע"פ ישע' לו, כג; איכ' א, יג. וּרְדַפּוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה מְלָאָה. ויק' כו, ח.

בנוב"ר. באשכנז: חוֹשְׁקֵיכֶם תַּעֲבֹכֶם. אָנָּה. במח' רומניא: אָנָּה. באשכנז: אָנָּה. הַבִּטָּחַת וּרְדַפְתָּם. כ"ה במח' רמ"ז, כ"י, אשכנז ורומניא. במח' שד"ל: הַבִּטָּחַתְנוּ וּרְדַפְתָּם. במח' בולוניא: הַבִּטָּחַת וּרְדַפְתָּם. פָּנָה צֶדֶק. כ"ה בנוב"ר, קד"ן, ראש"ך ועה"ב. באשכנז ומח' רומניא: פָּנָה צֶדֶק. צֶדֶק מְלֹאָה. במח' רומניא: צֶדֶק מְלֹאָה. מָצָא כָּל־טְמֵאָה. כ"ה במח' רמ"ז, בולוניא, שד"ל ואשכנז. במח' רומניא: מָצָא כָּל־טְמֵאָה.

זָנַח עֲלֵינוּ קְרִית מוֹעֲדֵיכֶם. וְהָאֵבִיל שְׁעָרֵי חֵיל עֲמִידַת רַגְלֵיכֶם.
מִי־בִקֵּשׁ זֹאת פֶּן וְהִגְלָכֶם. וְגָמַר אָמַר וּפְגִיתִי אֲלֵיכֶם:

לָמָּה תָּרִיבוּ אֵלַי בְּלָכֶם. חֲזָקוּ עָלַי דְּבָרֵיכֶם:

חָשַׁב שְׁנָאת אִם לִקְטַת כְּשׁוֹשָׁן. וּמַחְלָב עוֹלָלִיָּה אוֹתָהּ דִּשָּׁן.
קִיטוֹר חֲפָתָה הָעֵלָה בְּכַבְשָׁן. וְשָׂאֲלוּ אִיָּה דָגָן וְאֶכְלֶתֶם יֶשֶׁן נוֹשָׁן:

סָחִי וּמָאוֹס שְׁמָנִי כָּלָה בְּאֶפֶס וַיִּשְׁטְמֵנִי. נַחוּמִי מִהֲרָה יִשְׁעֶשְׂעוּנִי:

טָבְעוּ נָכְסוּ רוֹבְדֵי דוּכָנִי. בְּגִי חֲמַת בְּנִקְטָל מִכְהֲנִי. אֶלֶף וַחֲמִשׁ
מֵאוֹת גָּלָה יְסוֹד מְכוֹנִי. וְסַע מְתוּכִי אָמַר וְנִתְתִּי מִשְׁכָּנִי:

לָמָּה תָּרִיבוּ אֵלַי בְּלָכֶם. חֲזָקוּ עָלַי דְּבָרֵיכֶם:

יִשְׁבוּ מִבְּכִים מִנְּאֶק מִתִּיכֶם. בְּאַרְבַּע מִיתוֹת הַפִּיל מִתִּיכֶם. חָרַב

מקורות ומקבילות

זנח עליון. ע"פ אי"ז, 3, ז. קרית מועדים. ע"פ ישע' לג, כ. והאביל שערי חיל. ע"פ אי"ז, 3, ח. ראו קינות לז"א, ס"ו ט. עמידת רגליכם. ע"פ תה' קכב, 3. מי בקש זאת. ישע' א, יב. פן. ע"פ ישע' י, יד. והגלכם. ע"פ מ"צ כד, יד. וגמר אומר. ע"פ תה' עז, ט. ופגיתי אליכם. ויק' כו, ט. חשב אי"ז, 3, ח. שנאת אם. ע"פ אי"ז, 3, ה; מכו' דר"י, מס' דשירה, פר' ה; מדח"נ פר' בהקיות, ס"ו 3. לקט כשוסן. ע"פ שה"ש 3, א. ומחלג עולליה. ע"פ ויק' כו, כט. אותה דשן. ע"פ ישע' לד, ז. קיטור... העלה ככשן. ע"פ צר' יט, כח; מ"צ כה, ט. ושאלו אי"ז דגן. ע"פ אי"ז, 3, יב. ואכלתם יסן נושן. ויק' כו, י. טבעו. אי"ז, 3, ט. רובדי. ע"פ משנ' יומא פ"ד, מ"ג. דוכני. ע"פ משנ' ערכין פ"ג, מ"ו. בני חמת כנקטל מכהני. ע"פ מ"צ כה, יחכא. גילה יסוד. ע"פ מוכ' א, ו. מכוני. ע"פ שם' טו, יח; מ"א ח, יג. וסע מתוכי. ע"פ צצלי ר"ה, דף לא ע"א; סע"ר פר' כו. ונתתי משכני. ויק' כו, יא. ישבו מבכים. יחז' ח, יד; אי"ז, 3, י. מנאק מתיכם. ע"פ אי"ז, כד, יב. בארבע מיתות הפיל וכו'. ע"פ יחז' יד, כא. ראו צצלי כתובות, דף ל, סוף ע"א.

ח"נ והערות

והאביל. כ"ה בנוב"ר ואשכנז. במח' רומניא: 'האביל', ללא וי"ו. שְׁעָרֵי חֵיל. כ"ה בנוב"ר ואשכנז. בכ"י: 'שְׁעָרֵי חֵיל'. במח' רומניא: 'שְׁרֵי חֵיל'. פֶּן וְהִגְלָכֶם. באשכנז: 'פֶּן וְהִגְלָכֶם'. במח' רומניא: 'פֶּן וְהִגְלָכֶם'. חשב שְׁנָאת אִם. באשכנז: 'חשב שְׁנָאת אִם'. במח' רומניא: 'חשב שְׁנָאת אִם', ותיבת 'אִם' באה פעמיים: לְקַט כְּשׁוֹשָׁן. כ"ה במח' רמ"ז, בולוניה, שד"ל ובאשכנז. בחלק מאשכנז: 'לְקַט כְּשׁוֹשָׁן'. במח' רומניא: 'לְקַט כְּשׁוֹשָׁן'. אותה דשן. במח' נירנברג, ראש"ד, עוד כ"י ואתר האקדמיה: 'חָרַב דִּשָּׁן'. ואכלתם יסן. בנוסחאות האשכנזים ומקצת כ"י בגולד' נוסף: 'תָּמַר ואכלתם יסן'. טבעו נָכְסוּ. כ"ה בכ"י, מח' נירנברג, עה"ב וגולד'. במח' רמ"ז, בולוניה ושד"ל: 'טבעו נָכְסוּ'. במקצת אשכנז: 'טבעו נָכְסִי'. במח' רומניא: 'טבעו נָכְסִי'. בְּגִי חֲמַת. כ"ה במח' שד"ל וכן נראה מבולוניה. במח' רמ"ז וכ"י (כנראה תיקון): 'בְּגִי חֲמַת'. בנוסחאות האשכנזים, רומניא ואתר האקדמיה: 'בְּגִי חֲמַת'. בנקטל. באתר האקדמיה: 'ברבלה כנקטל'. בנקטל מְכַהֲנִי. במח' רומניא: 'בְּנִקְטָל מְכַהֲנִי'. אֶלֶף וַחֲמִשׁ מֵאוֹת. כ"ה בנוב"ר, קד"ץ, מח' רומניא ואתר האקדמיה. בנוסחאות האשכנזים: 'חָרִי בְּמָה שְׁנִים', זכ"ז, ג, וכו' בסוגריים במח' שד"ל. גָּלָה. כ"ה במח' בולוניה, שד"ל, רומניא, כ"י, נוסחאות האשכנזים, ראש"ד ועה"ב. במח' רמ"ז ונירנברג: 'גָּלָה'. יְסוֹד מְכוֹנִי. כ"ה בנוב"ר ואתר האקדמיה. במח' רומניא וראש"ד: 'סוד מכוני', וכו' בפירוש מח' נירנברג (בניגוד לנוסח הפנים). וסע מתוכי. באתר האקדמיה: 'וסע מתוכי'. יִשְׁבוּ מִבְּכִים. כ"ה בפסוק, כ"י, גולד' ומקצת אשכנז. במח' רמ"ז, בולוניה, שד"ל, רומניא ושאר אשכנז: 'יִשְׁבוּ מִבְּכִים'. מִנְּאֶק. במח' רומניא: 'מִנְּאֶק'. מִנְּאֶק מִתִּיכֶם. כ"ה במח' בולוניה, שד"ל, נירנברג, עה"ב, נוסחאות האשכנזים, כ"י ורומניא. במח' רמ"ז: 'מִנְּאֶק מִתִּיכֶם'. הפיל מִתִּיכֶם. כ"ה במח' בולוניה, שד"ל, נירנברג, עה"ב

וְרַעַב וְחֵיה וְדָבָר שְׁחַתְכֶם. כָּסֶר צֶלַח פֶּן וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם:
סְחִי וּמָאוֹס שְׁמִנִי כֻלָּה בָּאֶפּוֹ וַיִּשְׁטַמְנִי נַחוּמִי מִהֲרָה יִשְׁעִשְׁעוּנִי:

כָּלוּ לְשׁוֹד רָגַע אֶהְלִיכֶם. וּבְכֶם נִשְׁבְּעוּ מְהוֹלְלֵיכֶם.
לְחִיקְכֶם שָׁפְכוּ נִפְשׁוֹת עוֹלְלֵיכֶם. בְּמִאֲסָכֶם שִׁיחַ אֲנִי יְהוָה
אֶלְהֵיכֶם: לָמָּה תָרִיבוּ אֵלַי כָּלְכֶם. חֲזָקוּ עָלַי דְּבָרֵיכֶם:

לְאַמּוֹתֶם כָּלְכוּל אָנָּה שׁוּעוֹ. וְצוֹר לְמִלְאָכֵיו שָׁח מִנִּי שְׁעוֹ. אֶרֶץ
הַכְרֶמֶל הִבֵּאתִים וְשִׁעֲשְׁעוֹ. וְשָׁנְאוּ מוֹכִיחַ וְאִסְרָא תִשְׁמְעוּ:
סְחִי וּמָאוֹס שְׁמִנִי כֻלָּה בָּאֶפּוֹ וַיִּשְׁטַמְנִי נַחוּמִי מִהֲרָה יִשְׁעִשְׁעוּנִי:

מִה־אֶעֱיֹד יִשִּׁישִׁיךְ עַם־גּוֹרִיךְ בּוֹסְסוֹ. אוֹמְרִי עַל־סוֹס נָנוּס
עַל־כֵּן נָסוּ. נִלְאִיתִי נִשְׂא עֲוֹנוֹתֶיכֶם כְּהַעֲמָסוֹ. וְאִי־סָרְכֶם וְנִמְתִּי
וְאִסְ־בַּחֲקָתִי תִמְאָסוּ: לָמָּה תָרִיבוּ אֵלַי כָּלְכֶם. חֲזָקוּ עָלַי דְּבָרֵיכֶם:

ח"ג והערות

מקורות ומקבילות

שחַתְכֶם. ע"פ יחז"ל, טז. כסר כל. ע"פ צמ"ד, ט. והתהלכתי
צמ"ד. ויק' כו, יב. כלו. חז"ל, יא. לשוד רגע. ע"פ צמ"ד
טז, כה; ח, י. אהליכם. ע"פ תה' עה, ס. ונכס נשעו
מהוללים. ע"פ תה' קב, ט. ראו דב' כה, לו. לחיקכם שפכו
נפשות עוללים. ע"פ חז"ל, יא. נמאסכם שית. ע"פ ויק'
כו, מג. אני ה' אלהיכם. ויק' כו, יג. ראו שמור' פ' כט,
ס' ג. לאמונתם כלכלו אנה שועו. ע"פ חז"ל, יב. וזור.
ע"פ דב' לב, יח. למלאכיו שח מני שוע. ע"פ ישע' כב, ד
ורש"י: מדת"ה מ' קלו, ס' ג. ארץ הכרמל הנאמרים. ע"פ
ירמ' ג, ז. ושעשעו. ע"פ מד"ש (צוצר), פ' א, פ"א,
ו'להתעזר בחוכה'. ושנאו מוכית. ע"פ עמו"ה, י. ואס לא
תשמעו. ויק' כו, יד. מה אעידך. חז"ל, יב. ישישך עס
גורידך. ע"פ דה"צ לו, ח. נוססו. ע"פ ישע' סג, יח; ירמ'
יב, י. אומרי על סוס וכו' נסו. ע"פ ישע' לו, טז; משר"א
פ' ב, עמ' 38. מלאכיו שוא. ע"פ ישע' א, יד. כהעמסו.
ע"פ מ"א יב, יא. ואי־סרכם. ע"פ חז"ל, יב. ואס בחקתי תמאסו.
תמאסו. ויק' כו, טו.

נכון. בנוב"ר ומח' רומניא: בְּמִאֲסָכֶם שִׁיחַ. אֲנִי יְיָ אֶלְהֵיכֶם. באתר האקדמיה: זפנית אליכם. אָנָּה שׁוּעוֹ.
כ"ה במח' בולוניה, נוסחאות האשכנזים ורומניא. במח' רמ"ז, קד"א ושר"ל: אָנָּה שׁוּעוֹ. באתר האקדמיה: ידגן אנה
שיועו. שׁוּעוֹ. במח' רומניא: שׁוּעוֹ. הבאתים וְשִׁעֲשְׁעוּ. כן הניקוד בנוב"ר, מח' נירנברג וחלק מאשכנז. בגולד'
ועוד אשכנז: הבאתים וְשִׁעֲשְׁעוּ. אוֹמְרִי עַל־סוֹס. במח' רומניא: אוֹמְרִים עַל־סוֹס, וכ"ה באשכנז. נ"א בשר"ל:
אֶמְרוּ עַל־סוֹס. באתר האקדמיה: זיאמרו עַל־סוֹס. נִלְאִיתִי נִשְׂא עֲוֹנוֹתֶיכֶם. כ"ה בנוב"ר ובאשכנז. במח' רומניא:
נִלְאִיתִי עֲוֹנוֹתֶיכֶם נִשְׂא. כְּהַעֲמָסוֹ. באשכנז: כְּהַעֲמָסוּ. במח' רומניא: יוֹלָא הַעֲמָסוּ. באתר האקדמיה: יולא
הועמסו. וְאִי־סָרְכֶם. לא נמצא במח' רומניא. וְנִמְתִּי. כ"ה במח' רמ"ז, בולוניה ורומניא. באשכנז: קְנַמְתִּי. במח'
שר"ל, הביא את שתי הנוסחאות, אלא שהגיה בתוספת אל"ף, 1) וְנִמְתִּי, 2) וְנִמְתִּי. וְאִסְ־בַּחֲקָתִי תִמְאָסוּ.

נְבִיאִיךָ טָעוּ תִּרְמִית שָׁוָא חֲזוֹתִי וְאֶדְרֹשׁ לְסִלַּח וְנִמְתִּי אִי
לְזֹאתִי פְתִיתִים וּכְנִגְדִי הִשְׁיבוּ עֲזוֹתִי וְאֶנְפְּתִי וְשִׁחֲתִי אֶף־אֲנִי
אֶעֱשֶׂה־זֹאת:

סְחִי וּמָאוֹס שְׁמִנִי כָּלָה בָּאֶפּוֹ וַיִּשְׁטְמֵנִי נַחֲמֵנִי מְהֵרָה יִשְׁעִשְׁעוּנִי:

סִפְקוּ חֲרָקוּ שְׂרָקוּ מוֹנִי מִבְּפָנַי וּמִבְּחוּץ לְהַצְמִית אֲמוּנִי.
כִּי־בָנִים זָרִים חָלְלוּ סִפּוּנִי לָרָעָה וְלֹא לְטוֹבָה גַם וְנִתְתִּי פָנַי:
לְמָה תִּרְיְבוּ אֵלַי כָּלְכֶם חֲזָקוּ עָלַי דְּבָרֵיכֶם:

פָּצוּ זָדִים לִפְנֵי מִי־תַחֲלֶה עִם כָּבֵד עוֹן פֶּקֶד וַיִּלְאַה לֹא
תַּחֲכוּ מוֹפֶת וְאוֹת וּפְלֵא כָּנָסָב וְנִסְעָ וְגַם וְאֶס־עַד־אֶלָּה:
סְחִי וּמָאוֹס שְׁמִנִי כָּלָה בָּאֶפּוֹ וַיִּשְׁטְמֵנִי נַחֲמֵנִי מְהֵרָה יִשְׁעִשְׁעוּנִי:

מקורות ומקבילות

נְבִיאִיךָ טָעוּ וכו'. ע"פ יחז' יג, י; איכ' ג, יד. תרמית שווא חזות. ע"פ ירמ' יד, יד; כג, כה; יחז' כב, כה. ואדרשו לסלות. ע"פ ירמ' ה, א. אי לואת. ירמ' ה, ז. פתייתם. שמו"ר פר' כז, סו' ט, 'הנביאים ישראל שהוא מפתח הוהס', ע"פ ישע' נה, ג. הלשון ע"פ ש"צ ג, כה. השיבו עזות. ע"פ ישע' ה, יט; מו' יח, כג. ואנפתי. ע"פ מ"א ח, מו; ישע' יב, א. אף אני אעשה זאת. ויק' כו, טו. ספקו חרקו שרקו. ע"פ איכ' ג, טרנטו. ראו חס' כב, יד. מוני. ע"פ ישע' מט, כו ורש"י ע"פ ויק' כה, יד. מנפנים ומנחון. ע"פ יחז' ז, טו; איכ' א, כ. להצמית. ע"פ ש"צ כב, מא. אמוני. ע"פ חז"ל ישע' כו, ג. כי בנים זרים. ע"פ הו"ב ה, ז. חללו ספוני. ע"פ יחז' ז, כה; כב; דני' יא, לא. לרעה ולא לטובה. ע"פ ירמ' כה, י; ספרה, פר' בחוקותי, פר' ג, פ"ד סו' ד, 'כשם שנאמר בטובה ופניתי אליהם כך נאמר צרעה ונתתי וכו'. ונתתי פני ויק' כו, יח. פלו זדים. ע"פ איכ' ג, טו. תחלה. ע"פ שמו"ר ג, יח. עס כבד עון. ישע' א, ד. פקד. ע"פ ירמ' ה, ט; יח, כג; כה, ג. וילאה. ע"פ ישע' א, יד. לא תחכו מופת וכו'. ע"פ דב' לא, יח; צבלי חגיגה, דף ה ע"ב, 'שמע דההדרינהו מריה לאפיה מוניה'. כנסב ונסע. ע"פ הו"ב ה, טו. ואס עד אלה. ע"פ ויק' כו, יח.

ח"נ והערות

כ"ה בנוב"ר ובמקרא. באשכנז, מח' רומניא ואתר האקדמיה: 'אס-בחקתי תמאסו, וללא אלף בתיבת 'אס'. נביאיך טעו. כ"ה בנוב"ר ואשכנז. במח' רומניא: 'נביאיך תעו'. באתר האקדמיה: 'נביאיך טחו'. תרמית שווא חזות. במח' שד"ל ג"א: 'עק'תרמית שווא (ל)חזות. ואדרש לסלח. בעה"ב: 'ידרשתי לסלח'. ונמתי אי לואת. כ"ה במח' רמ"ז ובולוניה. במח' שד"ל: 'ונמתי אי לואת'. באשכנז, קד"ן, ראש"ן ואתר האקדמיה: 'נפצתי אי לואת'. במח' רומניא: 'נפצתי לואת', וללא תיבת 'א'. להצמית אמוני. כ"ה בנוב"ר ובאשכנז. במח' רומניא: 'להצמיד המוני'. באתר האקדמיה: 'להכחיד אמוני'. כי-בנים זרים. בגולד: 'כי-בני זרים'. בעוד אשכנז: 'כי-בנים זרים'. ג"א באשכנז ונ"א בשד"ל: 'כי-באו זרים'. במח' רומניא: 'בבני בית זרים'. במח' נירנברג ועוד: 'כי-בני זרים'. חללו ספוני. כ"ה בנוב"ר, מח' נירנברג, קד"ן וגולד. בדפוס אשכנז ומח' רומניא: 'חללו צפוני'. גם ונתתי. במח' שד"ל: 'נאם ונתתי'. במח' רומניא ואתר האקדמיה ללא תיבת 'נס'. פצו זדים לפני מיתחלה. במח' רומניא: 'פצו צרים לפני מתחלה'. פקד וילאה. כ"ה בנוב"ר ובאשכנז. במח' רומניא: 'פקד וילא'. בקד"ן, ג"א במח' שד"ל וגולד: 'נפקד קלא'. באתר האקדמיה: 'פקד ויכלה'. וילאה לא. במח' רומניא: 'זילא וילא', בתוספת וי"ו. לא תחכו. בכ"י נוסף בגליון תיבת 'עוד', וכ"ה בתוספתאות האשכנזים, מח' רומניא ואתר האקדמיה, אבל איננו בנוב"ר וכ"י בתוספת המקורי. מופת ואות ופלא. במח' רומניא: 'מופת ואות פלא'. בגולד: 'אות ומופת ופלא', וכן בעוד אשכנז. במח' נירנברג: 'עוד מופת ופלא'. בעוד אשכנזים: 'עוד למופת ופלא'. כנסב ונסע. כ"ה בנוב"ר ואתר האקדמיה. במח' רומניא: 'כנסב ונסע'. בגולד: 'נסב ונסע'. אשכנז: 'אנף ונסע'. ונס ואס-עד. במח' שד"ל: 'נאם ואס-עד'.

עֲשֵׂה וַיִּרְם קָדְקֹד בְּגִי שְׂאוֹן. וְדָמִי שְׂכָרְנִי בְּגִי צְמָאוֹן.
וּבְכָל-שָׁנָה וְשָׁנָה הוֹסִיף יָגוֹן עַל-אוֹן. מֵעַת כָּעַס וְנֹם וְשִׁבְרֹתִי
אֶת-גְּאוֹן:

לָמָּה תִּרְיֵבוּ אֵלַי כָּלכֶם. חֲזָקוּ עָלַי דְּבָרֵיכֶם:

צָעַק הוּא הוּא וְאַשְׁפָּה הִרִיק. מָפָה וּמָפָה הִבִּיא מַעְרִיק. וּבִלְעָגִי
מְעוּג שְׁנֵי צָר הִחְרִיק. וְכָלָה כְּחִי בְּנוֹאֵם וְתֵם לָרִיק:
סָחִי וּמֵאוֹס שְׁמִנִי. כָּלָה בָּאֶפֶס וַיִּשְׁטַמְנִי. נְחוּמִי מִהֲרָה יִשְׁעִשְׁעוּנִי:

קוּמִי דְּפָקִי שְׁוֹעִי אֶל-דָּמִי. וְתָנִי כְּאוֹב קוֹלְךָ מֵאַרְצְךָ וְדָמִי. מִי
רֹאשׁ הַשְּׁקָנִי וְהִדְמִי. וְחֻשְׁךָ הַלּוּכִי בְּנוֹאֵם וְאִם-תִּלְכּוּ עִמִּי:
לָמָּה תִּרְיֵבוּ אֵלַי כָּלכֶם. חֲזָקוּ עָלַי דְּבָרֵיכֶם:

רֹאה גּוֹרֵל אֵינִי הוֹשֵׁם לְעֵית. וְלִקְאֵת מִדְּבַר הֵייתִי דְמוּת.

ח"ג והערות

בְּגִי צְמָאוֹן. כ"ה במח' בולוניא ושד"ל. במח' רומניא, אשכנזים ואתר האקדמיה: 'בְּגִי צְמָאוֹן. במח' רמ"ו: 'בְּגִי צְמָאוֹן. וְנֹם וְשִׁבְרֹתִי. במח' שד"ל: וְנֹם וְשִׁבְרֹתִי. צָעַק הוּא הוּא. במח' רומניא: 'צָעַק אוֹי אוֹי. וְאַשְׁפָּה הִרִיק. באשכנז: וְאַשְׁפָּה הִרִיק. וּבִלְעָגִי מְעוּג שְׁנֵי. במח' רומניא: וּבִלְעָגִי מְעוּג שְׁנֵי. בְּנוֹאֵם וְתֵם. כ"ה במח' רס"ד-רס"ה, בולוניא, כ"י, רומניא, נ"א בשד"ל ואתר האקדמיה. באשכנז: 'בְּנוֹאֵם וְתֵם. במח' שד"ל: 'בְּנוֹאֵם וְתֵם. קוּמִי דְּפָקִי. באשכנז: 'קוּמִי דְּפָקִי. כְּאוֹב קוֹלְךָ מֵאַרְצְךָ וְדָמִי. באשכנז: 'כְּאוֹב מֵאַרְצְךָ קוֹלְךָ וְדָמִי. במח' רומניא: 'כְּאוֹב מֵאַרְצְךָ קוֹלְךָ וְדָמִי. מִי רֹאשׁ. במח' רומניא ואתר האקדמיה: 'מִי רֹשׁ. הַשְּׁקָנִי וְהִדְמִי. כ"ה בנוב"ר ואתר האקדמיה. באשכנז: 'הַשְּׁקָנִי וְהִדְמִי. במח' רומניא: 'הַשְּׁקָנִי וְהִדְמִי. וְחֻשְׁךָ הַלּוּכִי בְּנוֹאֵם. באשכנז: 'וְחֻשְׁךָ הַלּוּכִי בְּנוֹאֵם. במח' רומניא: 'וְחֻשְׁךָ הַלּוּכִי בְּנוֹאֵם. באתר האקדמיה: 'וְחֻשְׁךָ הַלּוּכִי בְּנוֹאֵם.

מקורות ומקבילות

עשה. אי"ב, ז, ת. קדקוד בני שאלון. ע"פ ירמ' מנח, מה. ראו קינות לב"ה, ס"ו, ט. ודמי שכרני. ע"פ ישע' מנח, כו. בני שאלון. כמו תה' כג, ד. שאלון. ע"פ דב' כה, מנח. וכל שנה ושנה הוסיף וכו'. ראו משנ' סוטה פ"ט, מ"ג. יגון על און. ע"פ ירמ' ת, יח; מה, ג; יח' כג, לג. ושברתי את גאון. ע"פ ויק' כו, יט. צעק. אי"ב, ז, יח. הוּא הוּא. ע"פ זכ' ב, י. ואשפה הריק. ע"פ אי"ב, ג, יג. מעריק - ערק. ע"פ תי"ו ב' לא, כג; חו"י, ג. ראו קינות לב"ה, ס"ו, ט. ובלעגני מעוג. ע"פ תה' לה, טז. שני צר החריק. ע"פ תה' לו, יב; חו"י טז, ט; אי"ב, ז, טז. וכלה כוחי. ע"פ תה' טז, ט. ותם לריק. ויק' כו, כ. קומי. אי"ב, ז, יט. דפקי. ע"פ ילקו"ש תה' רמז תרעה, ודפק על פתחו של מלך' וכו'. שועי אל דמי. ע"פ ישע' סב, ו. ותני כאוב קולך מארץ. ע"פ ישע' כט, ד. ודומי. ע"פ תה' סב, ו. מי ראש השקני והדמי. ע"פ ירמ' ת, יד. וחשך הלוכי. ע"פ ישע' ג, י ורש"י. ואם תלכו עמי. ע"פ ויק' כו, כה. ראה. אי"ב, ז, כ. גורל אֵינִי. ע"פ תה' קלז, יג. הוֹשֵׁם לְעֵית. ראו ח"ג והערות. ולקאת מדבר הייתי דמוית. ע"פ תה' קב, ז. ראו רש"י ורד"ק ד"ה דמיתי.

באומר. ראה גורל אֵינִי הוֹשֵׁם. כ"ה בנוב"ר, אשכנז ואתר האקדמיה. במח' רומניא: 'ראה גורל רעים שמוקד'. נ"א בשד"ל: 'ראה גורל אוֹ רועים הוֹשֵׁם. במקצת אשכנז: 'ראה גורל הוֹשֵׁם לְרועים. הוֹשֵׁם לְעֵית. הוא שם עיר בישיע' י, כח וראו יהו' ח, כ. במקצת אשכנז וגולד' מנוקד: 'הוֹשֵׁם לְעֵית, ופירשוהו, שהוא לשון 'שמו את ירושלים לעיים, (תה' עט, א), לעי השדה.

גולה גְנוּיַת וְסוּרָה כְּנוּיַת. בְּשִׁמְעִי וְהַשְׁלַחְתִּי בָכֶם אֶת־חֵית:

סְחִי וּמָאוּס שְׁמָנִי כְּלָה בָּאֶפּוּ וַיִּשְׁטְמָנִי נַחוּמִי מְהֵרָה יִשְׁעִשְׁעוּנִי:

שָׁכְבוּ בְּעֶלְוִי כְּתָא וְאִין דּוּלָה. הַמְלָאִים גָּעַר לְאִין מֶרְפָּא
עוּלָה. וְהִירִי בְּמָה שָׁנִים לְהַתְכַּלָּה. אֲנוּשִׁים בְּנוּכַח וְאִם־בְּאַלָּה:
לְמָה תְּרִיבוּ אֵלֵי כְּלָכֶם. חֲזָקוּ עָלַי דְּבִרְיָכֶם:

תִּקְרָא אִיד עוּלְלָתִי עַל־אַרְמוֹנִי. לְסַחְפּוּ וּלְשַׁסְפּוּ שְׁבַעֲתִים
כְּאוּנִי. תְּהוּם צָרִי בְּצֵאת קוּל מֶאֱרָמוֹנִי. כְּנֶהֱמַמְתִּי בְּרִיב וְהִלַּכְתִּי
אַף־אֲנִי. סְחִי וּמָאוּס שְׁמָנִי כְּלָה בָּאֶפּוּ וַיִּשְׁטְמָנִי נַחוּמִי מְהֵרָה יִשְׁעִשְׁעוּנִי:

אֲנִי לְבַטְתִּי מִיַּד כָּל־עוֹבֵר. עֲבוּר שַׁעֲשׁוּעֵי כִּי־תַעֲבֹתִי
מִלַּחְבֵּר. זְרוּמִים הָעִיר
עָלִי לְהַתְגַּבֵּר. רְדוּת בִּי וְעוּלָלִי לְשִׁבֵּר. לָכֵן קוֹנְנָתִי אִיכָה
אַשְׁפָּתוּ פְּתוּחַ כְּקֶבֶר:

מקורות ומקבילות

גולה גְנוּיַת וְסוּרָה כְּנוּיַת. ע"פ ישע' מט, כח ואיכ' ד, טו.
נשמעני. ע"פ ישע' מז, ח. והשלחתי בכס את חית השדה. ויק'
כז, כב. שכנו בעלויף כחא. ע"פ ישע' נח, כ; איכ' ב, כח.
דולה. ע"פ חה' ל, ב. המלאים גער. ע"פ ישע' נח, כ. לאין
מרפא עולה. ע"פ דה"צ לו, טז. והרי כמה שנים. ע"פ זכ'
ז, ג. להתכלה. ע"פ ישע' י, כג; יחז' יא, יג. אנושים. ע"פ
ירמ' טו, יח. ואם באלה. ויק' כז, כג. תקרא. איכ' ב, כב.
איד. ע"פ ירמ' מט, ח. עוללתי. ע"פ איכ' ח, כב. על
ארמוני - על עשו. ע"פ צר' כה, ל. לסחפו. ע"פ ירמ' מז, טו.
ולשספו. ע"פ ש"א טו, לג. שבעתים. ע"פ חה' עט, יב; מדת"ג
פר' כי תאח, סי' י. כאוני - כלערי. ע"פ בראשית לה, יח
ורש"י. תהום. ע"פ דב' ז, כג; חה' קמד, ו. בצאת קול
מארמוני. ע"פ ישע' סו, ו; שמו"ר פר' ט, סי' יג; מדת"ג פרשת
ואחא, סי' טו. כנהממתי. ע"פ ישע' ה, ל. בריב. ע"פ ישע'
ג, יג; מז, טז; ירמ' ב, ט. והלכתי אף אני. ויק' כז, כד.
לכנתי. ע"פ מש' י, ח. מיד כל עובר. ע"פ איכ' ב, טו.
שעשועי - תורה. ע"פ חה' קוט, עז. כי תענתי מלחברי. ע"פ
ירמ' ט, יב; מיד' ג, ט. זרומים העיר עלי להתגבר. ע"פ ישע'
ג, יב. ועוללי לשבר. ע"פ מ"צ ח, יב. לכן קוננתי. ע"פ ירמ'
ט, טזיח.

ח"צ והערות

גולה גְנוּיַת וְסוּרָה כְּנוּיַת. כ"ה בנוב"ר, גולד' ואתר
האקדמיה. במח' רומניא: גולה קְנוּיַת וְסוּרָה כְּנוּיַת.
בחלק מאשכנז: גולה קְנוּיַת וְסוּרָה כְּנוּיַת. וְהִירִי בְּמָה
שָׁנִים. כ"ה בנוב"ר ובאשכנז. במח' רומניא: זְהִירִי תִשְׁעֵ
מֵאוֹת וְחֲמִשִּׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה. נוסח כ"י אחד בגולד': אֶלְף
וּמֵאָה וְשֵׁשׁ וְעוֹד. באתר האקדמיה: זְהִירִי אֶלְף וְעֶשְׂרִים
וְחֲמֵשׁ שָׁנָה. להתכלה. באשכנז ומח' נירנברג נוסף:
יְהִמְמָנִי לְהַתְכַּלָּה. אנושים בְּנוּכַח. באשכנז, מח' רומניא
ואתר האקדמיה: אנושים בְּנוּכַח. איד עוּלְלָתִי. במח'
שד"ל: איד עוּלְלָתִי. עַל־אַרְמוֹנִי. כ"ה במח' רמ"ז
(שונה ע"י הצנוורה), בולוניה, שד"ל, אשכנז ואתר
האקדמיה. במח' רומניא: עַל־אַרְמוֹנִי. בקד"א: עוּלְלָתִי
לְאַרְמוֹנִי. לסחפו ולשספו. במח' רומניא ואתר
האקדמיה: לסחפו ולשספו, וללא וי"ו. שבעתים
כְּאוּנִי. בכ"י, מח' רומניא ואתר האקדמיה: שבעתים
כְּאוּנִי. תְּהוּם צָרִי. כן מנוקד בנוב"ר ומח' רומניא.
במח' נירנברג, אשכנז וגולד': תְּהוּם צָרִי. בְּצֵאת קוּל
מֶאֱרָמוֹנִי. במח' רומניא: בְּצֵקוּל מֶאֱרָמוֹנִי. כְּנֶהֱמַמְתִּי
בְּרִיב. במח' רומניא: כְּנֶהֱמַמְתִּי בְּרִיב. והלכתי אף אני וכו' נחומי מהרה ישעשעוני. כאן מסתיימת הקינה
במח' רומניא ואתר האקדמיה. אני לבטתי מיד וכו'. סלסלה מאת ר' אלעזר קליר. סי' לעזר.

אִיכָה אֲשַׁפְתִּי פֶתִיחַ כְּקָבֶר. וְלִרְוִדִי בְּאֶף הוֹסִיף אֶבֶר.
אֲנִי הַגִּבֹּר: אִיכָה אֲשָׂא
עוֹן הָג וְחֶסֶס פִּי מִפֶּלֶל לֶהֱג. אוֹתִי נָהַג: אִיכָה אֲנִי זַעֲמוּ
לְשַׁפְּךָ. הָכִיל גִּלְאִיתִי וְגַם שַׁפְּךָ. אַךְ בִּי יֵשֶׁב יִהְיֶה זִכְרְךָ
אֲפִיפְתִּי בְּזָרְב. וְגַם בַּל־יִנְטוּ צִלְלִי עֶרְב. וְהִבְאֵתִי עָלֶיכֶם חֶרֶב:
בָּכָה בָּעֵת כָּל חֶסְרִי. וּבְעֶזֶב אֶרֶח יִסְרִי. בָּלָה בְּשָׂרִי בַּלַּע
בֵּית לָרוֹם מְזָקָךְ. וּבִבְרָזָל סָבְכוּ נַקְף. בָּגָה עָלַי וַיִּקָּף: בָּגִי

ח"ג והערות

איכה אשפתו פתוח. קינה מאת ר' אלעזר קליר, המכילה כ"ב בתים, ארבעה טורים בכל בית. מיוסדת ע"ס א"ב משולש לכל טור. המילה הראשונה של ג' הטורים הראשונים בכל בית לקוחה מפר' א, ב וד מאיכה ע"ס א"ב ובסוף כל טור בא מפסוקי איכ' (פר' ג) ע"ס א"ב משולש. המילה הראשונה בטור הרביעי בכל בית, היא המילה הראשונה מכל פסוק של פ"ה של איכ', הקטע האחרון מהטור הרביעי בכל בית, הוא ציטוט מתחילת פסוקי ויק' פר' כו, פסו' כה"מ. הקינה נמצאת גם במנהג אשכנז, גולד' דף סה, ס' טז; רומניא, דף רה ע"ב; כ"י 170; מע"צ דף 337; עה"ב דף 264; מח' נירנברג דף 208-206; אחר האקדמיה: Oxford, Bodleian Library, e.35 (2720), 33-34. פתוח כְּקָבֶר. כ"ה במח' בולוניה ושר"ל. במח' רמ"ו, רומניא ואשכנז: 'פתוח כְּקָבֶר, וכ"ה בירמ'. וְלִרְוִדִי בא"פ. כ"ה במח' רמ"ו, בולוניה, כ"י, נירנברג וגולד'. במח' שר"ל ודפוסי אשכנז: וְלִרְוִדִי בא"פ. במח' רומניא: וְלִרְוִדִי בא"פ. אשא עוֹן.

מקורות ומקבילות

אשפתו פתוח כקבר. ע"פ ירמ' ה, טו. ולרודי בא"פ. ע"פ ויק' כו, ח. הוסיף אבר - כקף. ע"פ ישע' מ, לא ורש"י דצ' כח, מט. אני הגבר. איכ' ג, א. הג - דבר דבדורו הקשה. רש"י ישע' כז, ח. וחסס פי מפלל. ע"פ איכ' ג, ח. להג - לשון הגייה ודבור. אלשיך על קה' יב, יב. אותי נהג. איכ' ג, ג. אך. ע"פ נפ' ה, יד. זעמו לשפוך. ע"פ יחז' כז, לא. הכיל גלילתי וכו'. ע"פ ירמ' ו, יא. ונס שפוך. ע"פ יחז' כ, ח. אך בי ישוב יהפוך. איכ' ג, ג. אפיפתי. ע"פ חה' יח, ה. ינטו כללי ערב. ע"פ ירמ' ו, ד; סט"ר פר' כו, 'עס חשכה הליחו' וכו'; צבלי חעניח, דף כט ע"א. והנאתי עליכם חרב. ויק' כו, כה. ככה נעת כל חסרי. ע"פ דצ' כח, מח' ירמ' ח, כג; איכ' ה, ג. ובעזב אורח יסרי. ע"פ מש' טו, י ורש"י. בלה בשרי. איכ' ג, ד; איכ"ר פר' ג, ג. בלע. ע"פ איכ' ג, ג; ג, ה. ראו ירמ' נב, יג. בית לרום מזוקף. ע"פ שור' ט, ט; משנ' מידות פ"ד, מ"ו, 'ההיכל וכו' רוס מלאה; צבלי וימלא, דף נב ע"א. ובעזב סבכו נקף. ע"פ ישע' י, לד. ככה עלי ויקף. איכ' ג, ה. בני צנני לנאטול הקשיניני. ע"פ ויק' כו, כט; דצ' כח, נג; מד"א (בוצר) דצ', א, א.

כ"ה בנוב"ר, רומניא, גולד' ומקצת אשכנז, וכן נראה מקד"א, עה"ב וקד"ץ. במח' נירנברג ושאר אשכנז: 'אשא עוֹן, בסמיכות. הָג וחסס. כ"ה במח' בולוניה במקום הָגָה, ובא בחסרון ה"א, ראו קד"א. וכן מעוקד במח' נירנברג, גולד' ודפוסי אשכנז. במח' רמ"ו, שר"ל וכ"י: 'הָג וחסס'. במח' רומניא: 'הָג וחסס'. פי מִפֶּלֶל. כ"ה בנוב"ר ואשכנז. במח' רומניא: פי מִפֶּלֶל. באתר האקדמיה: פי מִפֶּלֶל. לָהֱג. במח' רמ"ו הוגה בטקסט: וְלִהְיֶה, בתוספת ו, וכן נוסף כניא במח' שר"ל. הָכִיל גִּלְאִיתִי. במח' רומניא: הָכִיל גִּלְאִיתִי. וְגַם שַׁפְּךָ. כ"ה במח' רמ"ו, בולוניה, אשכנז ואתר האקדמיה. במח' רומניא, נירנברג ומקצת כ"י: וְגַם שַׁפְּךָ. במח' שר"ל: וְגַם שַׁפְּךָ. זכר אפיפתי בורב. באתר האקדמיה: Cambridge, Lewis-Gibson (formerly Westminster), Liturgica, II, 26. בְּזָרְב. כ"ה בנוב"ר, מח' רומניא, עה"ב ואתר האקדמיה. במח' נירנברג, אשכנז, גולד', קד"ץ וראש"ד: בְּזָרְב, וכ"ה בניא במח' שר"ל. בַּל־יִנְטוּ. באשכנז: בְּיִנְטוּ. בָּכָה בָּעֵת כָּל. כ"ה בנוב"ר ואתר האקדמיה. באשכנז ומח' רומניא: 'בָּכָה תִּבְכֶּה בָּעֵת כָּל. וּבְעֶזֶב אֶרֶח יִסְרִי. כ"ה בנוב"ר, מח' רומניא ועה"ב. באשכנז: וּבְעֶזֶב אֶרֶח יִסְרִי. בקד"ץ וניא במח' שר"ל: וּבְעֶזֶב אֶרֶח יִסְרִי. וּבִבְרָזָל סָבְכוּ. כ"ה במח' בולוניה, קד"א, כ"י גולד', מקצת אשכנז, ראש"ד ואתר האקדמיה. במח' רמ"ו, שר"ל, קד"ץ עה"ב ורומניא: וּבִבְרָזָל סָבְכוּ. סָבְכוּ נַקְף. כ"ה בכ"י, קד"א, רומניא, גולד' ומקצת אשכנז. במח' בולוניה: סָבְכוּ נַקְף. בשאר אשכנז, ראש"ד וקד"ץ: סָבְכוּ נַקְף. במח' רמ"ו: סָבְכוּ נַקְף.

בְּטָנִי לֶאֱכֹל הַקְּשִׁיבָנִי מִנִּי צָר אַחֲזֹר הַשִּׁיבָנִי בְּמַחְשָׁכִים
הוֹשִׁיבָנִי נַחֲלָתָנוּ בְּנִתְּשׁוֹ בִּיד לֹחֶם נָם לֹא-אָחוּס וְלֹא-אָרְחָם.
בְּשִׁבְרִי לָכֶם מִטֶּה-לָּחֶם:

גָּלְתָה גְּהוּצָה לַעֲנֹד עָדִי וּמִחֻפָּה לְגָלוּת לְעִתְדִי גָדֵר בְּעָדִי:
גָּדַע גָּאוֹן נָגִיד וְשׁוּעִי וְהַשִּׁיב יָמִין אַחֲזֹר מִלְּהוֹשִׁיעִי גַם כִּי
אֲזַעֲק וְאֲשׁוּעַ: גַּם-גִּבֹּר עָלִי פּוֹרְכִי וּבִנְאָקִי סֵתֶם חֲרָכִי גָדֵר
דְּרָכִי: יְתוּמִים גְּרוּשִׁים מֵאֲחֻזּוֹת וְלֹא שָׁב אָפוּ בְּכָל-זֹאת.
בְּאוֹמֵר וְאֵם-בְּזֹאת:

דְּרָכִי דִין סֶךְ לְהֶאֱבִילִי וּבְגָלוּת לְשִׁשְׁךְ הוֹבִילִי דָב אֶרֶב

מקורות ומקבילות

מִנִּי לֹר וכו'. ע"פ תה' מד, יא. אַחֲזֹר הַשִּׁיבָנִי. ע"פ איכ' א, יג.
בְּמַחְשָׁכִים הוֹשִׁיבָנִי. איכ' ג, ו. מַחֲלֵתָנוּ בְּנִתְּשׁוֹ. ע"פ ישע' ב, ו.
צִיד לֹחֶם. ע"פ מ"ב כח, יד; ירמ' יב, ז. לֹא אָחוּס וְלֹא אָרְחָם.
ע"פ ירמ' יג, יד. כְּשֶׁנֶּרִי לָכֶם מִטֶּה לָחֶם. ויק' כו, כו. גִּלְתָּה.
ע"פ איכ' א, ג. גִּהוּצָה. ע"פ שה"ש פ"ד, ס' ב, 'הענן היה
שָׁךְ צֶהַם וּמִנְהִילָן; מִדֶּת"ה מו' כג, ס' ד. לַעֲנֹד עָדִי. ע"פ
יחז' טו, ז; מִדֶּת"ה (וורשא), פ"ד, צא, ס' ח. וּמִחֻפָּה. ע"פ
צבלי שבת, דף פח ע"ב. '...בְּתוֹךְ חוֹפְתָה'. ראו בְּתוֹמ"ד ח"ב, ב.
פ"ר רְאוּת יחז', ד"ה אֲמַר ר' יִצְחָק, 'וּחוֹפְתָה שֶׁל תוֹרָה'. לְגָלוּת
לַעֲתִיד. ע"פ ילק"ש יהו"ר, רמז לו, '...גְּזֵרָה גְזֵרָה עַל יִשְׂרָאֵל
שֶׁלֹּא מִדֵּוּר תוֹרָה מִתּוֹךְ הַלֵּצֵר וּמִתּוֹךְ הַשְּׁעִיבֹד'. וכו'. ראו פד"א
פ"ר מ, 'יודע אני שֶׁאֵין צָנִי מִמֶּתִין' וכו'. גָדֵר כְּעָדִי. איכ'
ג, ז. גָדַע גָּאוֹן. ע"פ ויק' כו, יט; איכ' ב, ג; צבלי גיטין, דף
לו ע"א. נָגִיד וְשׁוּעִי. ע"פ ישע' לב, ה. ראו צבלי סוטה, דף
מא ע"ב. וְהַשִּׁיב יָמִין אַחֲזֹר. ע"פ איכ' ב, ג. מִלְּהוֹשִׁיעִי. ע"פ
שופ' י, יג; ירמ' יד, ט. גַּם כִּי אֲזַעֲק וְאֲשׁוּעַ. איכ' ג, ח; צבלי
צרכות, דף לב ע"ב. גַּם גִּבֹּר עָלִי. ע"פ איכ' א, טו. פּוֹרְכִי.
ע"פ שמו' א, יג. וּבִנְאָקִי. ע"פ שמו' ב, כד ורש"י; ישע' ה, ז.
סֵתֶם חֲרָכִי. ע"פ ישע' א, טו; ירמ' ז, טז; איכ' ג, מד. גָדֵר
דְּרָכִי. איכ' ג, ט. יְתוּמִים. ע"פ איכ' ה, ג. גְּרוּשִׁים מֵאֲחֻזּוֹת.
ע"פ מ"ב טו, כט; כד, יד'טז; כה, יא. וְלֹא שָׁב אָפוּ כָּל זֹאת.
ע"פ ישע' ה, כה; טו, טז. וְאֵם בְּזֹאת. ויק' כו, כו. דְּרָכִי
דִין. ע"פ תה' מז, ה. ראו קינות לב"א, ס' טו. דִין - אֶחָד
מִן לְשׁוֹנוֹת שֶׁל שְׁמַחָה. ע"פ אד"ג נוסח א, פ"ר לד. סֶךְ לְהֶאֱבִילִי.
ע"פ הוש' ב, ח. וְנִגְלוּת לַשִּׁשְׁךְ הוֹבִילִי. ע"פ ירמ' כד, א; כו, כ;
מ, א. לַשִּׁשְׁךְ - לַצֵּבֶל. ע"פ ירמ' כה, כו ורש"י. דוֹב אֶרֶב

ח"נ והערות

מִנִּי צָר. באתר האקדמיה: זמני צר. נחלתנו בְּנִתְּשׁוֹ.
במקצת אשכנז: נחלתנו בְּנִתְּשׁוֹ, ובמקצת: נַחֲלָתָנוּ
בְּנִתְּשׁוֹ. במח' רומניא: נחלתנו בְּנִתְּשׁוֹ. אבל לפי
האקדמיה: צ"ל: 'בנ...' ולא 'בנ...'. נָם לֹא-אָחוּס.
במח' רומניא ואתר האקדמיה: פָּץ לֹא-אָחוּס. במח'
שד"ל: נָאָם לֹא-אָחוּס. לַעֲנֹד עָדִי. כ"ה בכ"י, מח'
נירנברג, ראש"ך, גולד' ואתר האקדמיה. במח' רמ"ו,
קד"א, שד"ל, רומניא וקד"ן: 'לַעֲנֹת' לַעֲנֹת עָדִי. במקצת
אשכנז: 'לַעֲשֹׂת עָדִי, ובמקצת: 'לַשְׁנוֹת עָדִי, וכ"ה ב"א
בשד"ל. במח' בולוניה: 'לַעֲדוֹת עָדִי. עָדִי. כן מנוקד
במח' שד"ל, גולד' ודפוס אשכנז. במח' רמ"ו, בולוניה,
כ"י ונירנברג: 'עָדִי. לפי נוסח זה, נראה שהניקוד אינו
מדויק וצ"ל: 'עָדִי, לשון תכשיט, וכן פירש בקד"א
לגירסת 'לַעֲנֹת. אמנם מקד"ן נראה ש'לַעֲנֹת עָדִי, הוא
לשון עדות, וא"כ ניקדו צ"ל: 'עָדִי, מלרע. וּמִחֻפָּה
לְגָלוּת. במח' נירנברג, אשכנז וגולד': 'מִחֻפָּה לְגָלוּת,
ללא וי"ו, וכ"ה במח' רומניא, אך שניקדו: 'מִחֻפָּה.
לְגָלוּת לְעִתְדִי. באשכנז וגולד': 'לְגָלוּת בְּהִתְעַדִּי.
באתר האקדמיה: 'לְגָלוּת עִתְדִי. נָגִיד וְשׁוּעִי. כ"ה
במח' בולוניה ושד"ל. במח' רמ"ו ואשכנז: 'נָגִיד וְשׁוּעִי.
במח' רומניא (קושטא): 'נָגִיד וְשׁוּעִי. יָמִין אַחֲזֹר. באתר
האקדמיה: אַחֲזֹר יָמִינוּ. גַּם-גִּבֹּר עָלִי. בחלק מאשכנז:
גַּם-גִּבֹּר עָלִי. סֵתֶם חֲרָכִי. במח' רומניא: 'סֵתֶם חוֹרְכִי.

גְּרוּשִׁים מֵאֲחֻזּוֹת. במח' בולוניה, חסרה התיבה: 'מֵאֲחֻזּוֹת'.
בְּאוֹמֵר וְאֵם-בְּזֹאת. במח' רמ"ו: 'בְּאוֹמֵר'. בכ"י: 'בְּאוֹמֵר'. באשכנז וְאֵמֵר. במח' רומניא ואתר
האקדמיה: 'אוֹמֵר. דְּרָכִי דִין. במח' רומניא: 'דְּרָכִי דִין'. במח' נירנברג, אשכנז וגולד': 'דְּרָכִי דִין. נ"א בשד"ל:
דְּרָכִי דִין. סֶךְ לְהֶאֱבִילִי. במח' רומניא: 'סֶךְ לְהֶאֱבִילִי. ובגולד' לַשִּׁשְׁךְ. באשכנז: 'לְגָלוּת שִׁשְׁךְ. בגולד':

הוא לִי: דָּרֶךְ דוֹחֵק עַל-בְּמוֹת לְהַשְׁתַּרֵּר. שָׁעוּ מִנִּי בִבְכִי
אֶמְרִי. דִּרְכֵי סוֹרֵר: דָּבֵק דוֹלֵקִי וְצָדִי בְּרִשְׁתּוֹ. עָלִי לְלִטֵּשׁ
מִחֲרִשְׁתּוֹ. דֶּרֶךְ קִשְׁתּוֹ: מִיָּמִינוּ דָּלַח וְנָס אֲשַׁמְכֶם. גִּיָּא גָלוֹת
אֲטִילְכֶם לְהַכְלִימְכֶם. וְהִלַּכְתִּי עִמָּכֶם:

הָיוּ הָיָה לְיוֹם בְּכִיּוֹתִי. וְצָרַבְתָּ אֵשׁ כְּוִיּוֹתִי. הִבִּיא בְּכִלְיֹתִי: הָיָה
הוֹלֵךְ מִפְּנֵי וּמִזְעִימִי. וְכַעֲסִים דָּמִי הִטְעִימִי. הָיִיתִי שֹׁחֵק
לְכָל-עַמִּי: הָאוֹכְלִים הֶקְדַּשׁ פֶּסַח בְּלִיל שְׁמוּרִים. הָאֹכִילִם
בְּכַפֵּן רֹאשׁ חֲמוּרִים. הַשְׁבִּיעֵנִי בְּמַרְוָרִים: עַל-צוּאָרְנוּ הַסְּגִיר
וְחִלְחַל שְׁכֶם. וְנָס אֶפְקֹד עַל-עוֹנוֹתֵיכֶם. וְאֶכְלֹתֶם בְּשָׂר בְּנֵיכֶם:

ח"ג והערות

יְגָלוֹת לְשִׁשְׁךְ. במח' רומניא: יְגָלוֹת לְשִׁשְׁךְ. נ"א במח'
שד"ל: יְגָלוֹת לְשִׁשְׁךְ. באתר האקדמיה: יְגָלוֹת שִׁשְׁךְ.
הוֹבִילִי. באתר האקדמיה: יְהַבִּילִי. דָּרֶךְ דוֹחֵק. נ"א
במח' שד"ל: דִּרְכֵי דוֹחֵק, אך ע"פ מבנה הקינה, צ"ל
כאן יִדְרֶךְ, תיבה ראשונה של אי"ב ב'. ד. בְּמוֹת
להשתרר. באשכנז, מקצת כ"י, ראש"ד ונ"א במח'
שד"ל: בְּמוֹתֵי להשתרר. שְׁעוּ מִנִּי. כ"ה במח' רמ"ו,
שד"ל וגולד. במח' בולוניה ואשכנז: שְׁעוּ מִנִּי. במח'
רומניא: שְׁעוּ מִנִּי. וְצָדִי ברשתו. כ"ה במח' רמ"ו,
בולוניה וקד"א. במח' שד"ל וכ"י: יְצָדִי ברשתו. באשכנז:
יְצָדִי ברשתו. במח' רומניא ואתר האקדמיה: יְצָד
ברשתו. לְלִטֵּשׁ מִחֲרִשְׁתּוֹ. במח' רומניא: לְלִטֵּשׁ
מִחֲרִשְׁתּוֹ. מִיָּמִינוּ דָּלַח. כ"ה במח' רמ"ו, בולוניה,
ראש"ד, קד"ץ, עה"ב, אשכנז, גולד' ואתר האקדמיה.
במח' רומניא, שד"ל וכ"י: מִיָּמִינוּ דָּלַח, וכ"ה במח'
נירנברג ובפירשו. וְנָס אֲשַׁמְכֶם. במח' שד"ל: וְנָס
אֲשַׁמְכֶם. במח' רומניא: וְנָס אֲשַׁמְכֶם. באתר האקדמיה:
וְנָס אֲשַׁמְכֶם. לְיוֹם בְּכִיּוֹתִי. כן מנוקד בנוב"ר, מח'
רומניא, נירנברג ומקצת אשכנז. בגולד' ושאר אשכנז:
לְיוֹם בְּכִיּוֹתִי. הוֹלֵךְ מִפְּנֵי וּמִזְעִימִי. כ"ה במח' רמ"ו,
בולוניה, כ"י, נירנברג וגולד'. במח' רומניא ושד"ל: הוֹלֵךְ
מִפְּנֵי מִזְעִימִי. הָאֹכִילִם בכפן. באתר האקדמיה:
וְהִלַּכְתִּי בכפן. רֹאשׁ חֲמוּרִים. באשכנז וגולד':
רֹאשֵׁי חֲמוּרִים. עַל-צוּאָרְנוּ הַסְּגִיר. במח' נירנברג, עה"ב, רומניא, כ"י, קד"ץ, ראש"ד, אשכנז, גולד' ואתר
האקדמיה: עַל-צוּאָרְנוּ הַסְּגִיר, וכ"ה בני"א בשד"ל. וְחִלְחַל שְׁכֶם. כ"ה בנוב"ר, מח' רומניא ואתר האקדמיה.
במח' נירנברג, אשכנז, גולד' ועה"ב: וְחִלְחַל שְׁכֶם. בקד"ץ: וְחִלְחַל שְׁכֶם. בפירוש מח' נירנברג נראה נ"א: שְׁכֶם גוֹרֵל
וְחִלְחַל. וְנָס אֶפְקֹד. במח' שד"ל: וְנָס אֶפְקֹד.

מקורות ומקבילות

הוא לִי. אי"ב ג'. י. ראו קינות לז"א, ס' טו, הערה לא. דרך.
ע"פ אי"ב ב'. ד. דוֹחֵק. ע"פ שופ' ב, יח. על צמות להשתרר.
ע"פ ישע' יד, יד; בצלי פסחים, דף לד ע"א; מדר"ג פ' ואר"ה,
ס' ת. שְׁעוּ מִנִּי צַנְדִּי אֶמְרִי. ע"פ ישע' כב, ד; מדר"ה
מח' קל, ס' ג'. דרכי סורר. אי"ב ג', יא. דָּבֵק דוֹלֵקִי. ע"פ
אי"ב ד, יט; קה"ר פ' ה, ס' ב. וְצָדִי ברשתו. ע"פ הוש'
ז, יא; תה"י ט; אי"ב פ' ה, ס' מה, דמלכא צעו למיטן
וכו' וד"ן יהודאין. עַלִי לְלִטֵּשׁ מִחֲרִשְׁתּוֹ. ע"פ ש"א יג, כ.
דרך קשתו. אי"ב ג', יב; מדר"ג פ' נצבים, ס' א. מִיָּמִינוּ
דָּלַח. ע"פ יח' לב, ב. וְנָס אֲשַׁמְכֶם. ע"פ ויק' כו, לא; ספרא
צחוקות, פ' ב פ"ו, אות ה. גִּיָּא גָלוֹת. ע"פ תה"י כג, ד.
אֲטִילְכֶם לְהַכְלִימְכֶם. ע"פ דה"צ ז, כ. והלכתי עִמָּכֶם. ויק'
כו, כח. הָיוּ הָיָה. ע"פ ירמ' ד, י; אי"ב א, ה. ראו קינות
לז"א, ס' טו, הערה לב. לְיוֹם בְּכִיּוֹתִי. ע"פ ישע' כב, יב;
בצלי חגיגה, דף ה ע"ב. וְצָרַבְתָּ אֵשׁ כְּוִיּוֹתִי. ע"פ ויק' יג, כח;
אי"ב פ' ה, ס' כה. וְחִלְחַל שְׁכֶם. על לחייהם כצורת השח"ך.
הָיִיתִי שֹׁחֵק לְכָל-עַמִּי. אי"ב ג', יג. וְנָס אֲשַׁמְכֶם. ע"פ ישע'
מט, כו. הָיִיתִי שֹׁחֵק לְכָל-עַמִּי. אי"ב ג', יד. ראו רש"י על תה"
קמד, ב, ו' פותחים' וכו'. הָאֹכִילִם הֶקְדַּשׁ פֶּסַח. ע"פ שמו'
יב, יא. צִלְעֵי שְׁמוּרִים. ע"פ שמו' יב, מז. כַּפֵּן - צרעב.
ע"פ חו"י ה, כב. רֹאשׁ חֲמוּרִים. ע"פ מ"ב ז, כה. ראו קינות
לז"א, ס' טו, ומש"כ צסס הרמב"ן. הַשְׁבִּיעֵנִי בְּמַרְוָרִים. אי"ב
ג, טו; אי"ב ר (צו"ר), פתוח' יח. עַל צוּאָרְנוּ. ע"פ אי"ב א, יד.
וְחִלְחַל שְׁכֶם. ע"פ ירמ' ו, כד. שְׁכֶם. ע"פ צ"ר ט, כג. אֶפְקֹד עַל
עוֹנוֹתֵיכֶם. ע"פ עמו' ג, ב; אה"מ, יחצ"ק, סוף עמ' 251.
וְאֶכְלֹתֶם בְּשָׂר בְּנֵיכֶם. ויק' כו, כט.

וַיֵּצֵא וַיִּקְדֹּקֵד סֵפֶח וְרֵצֶץ. וַחֲזַק מוֹסְרֵי כִּי־אֶתְלוּצֶץ. וַיִּגְרַם
בְּחֶצֶץ. וַיַּחֲמֹס וַעֲוִדֵי לְהַכְפִּישִׁי. וְלִתְהוֹם נִמְגָּה הִרְפִּישִׁי. וַתִּזְנַח
מִשְׁלוֹם נִפְשִׁי. וַיִּגְדֹּל וַיִּכְבֵּד גֹּאֲק רֵצֶחִי. וּבְקִדְקֵדִי עָלָה צֹחִי.
וְאָמַר אֲבֵד גִּצְחִי. מִצָּרִים וְכוּשׁ סָח אֲשִׁיבְכֶם. וְאַשְׁפֹּטְכֶם
בְּזִמּוֹתֵיכֶם. וְהִשְׁמַדְתִּי אֶת־בְּמֹתֵיכֶם:

זָכְרָה זֹאת כִּי־נִכְבָּאָר נִרְדִּי. וְלִכְלָה פֶּץ מִכְבוֹד רְדִי. זָכְר־עֲנִי
וּמְרוֹדִי: זָנַח זֹעֵם וְלֵב הִקְשִׁיחַ. וּבִהֲתַעֲבֵרוּ עַם־מִשְׁיַח. זָכוֹר

מקורות ומקבילות

ויאל. ע"פ איכ' א, ו. וקדקוד ספח. ע"פ ישע' ג, ח; צצלי
שבת, דף סז ע"ב. ורץ. ע"פ ויק"ר פר' טז, ס"א א, "...עוצרות
עליהן ומרמסין". וחזק מוסרי כי אתלוצץ. ע"פ ישע' כח, כב.
ויגרם צחץ. איכ' ג, טז; איכ"ר (צובר), פר' א, ס"ב ב, "והיו
לרורות מדובקים בה" וכו'. ויחמס. איכ' ב, ו. ועודי -
מקדש. ע"פ יחז' ז, כ ורש"י. להכפיש. ע"פ איכ' ג, טז.
ולתהום נמגה. ע"פ איכ' ב, א; צצלי חגיגה, דף ה ע"ב, "אמר,
מאגרא רס לצירה עמיקתא". הרפיש. ע"פ ישע' מ, כ.
ותזנח משלום נפשי. איכ' ג, ח; מדר"ה מ' קט, ס"א ע. ויגדל
איכ' ד, ו. וכבד גאק רצחי. ע"פ ירמ' נא, כב; איז' כד, יב.
ובקדקדי. ע"פ דב' כח, לה; ישע' ג, ח. עלה צחי. ע"פ ירמ'
יד, ב; רצ"ה (לרנר), פר' א, ס"א ו; אה"מ, ר' עקיבא, עמ' 432.
ואומר אבד גצחי. איכ' ג, יח. מלרים וכוש סח אשיבכם. ע"פ
דב' כח, סח; אה"מ פתיח' ס"א ג. וכוש. ראו מדר"א (צובר),
צ"ר פר' יב, פ"א. ואשפטכם בזמותיכם. ע"פ יחז' יח, ג;
שמו"ר פר' א, ס"א יח, "שחין הקצ"ה משלם חלל מדה כנגד
מדה". והשמדת את צמותיכם. ויק' כו, ל. זכרה זאת. ע"פ
איכ' כ, כ"ב. כי נכאר נרדי. ע"פ שה"ש א, יב; צצלי שבת,
דף פח ע"ב, "דכתיב נתן ולא כתב הסריח"; שה"ר פר' א,
ס"א יב. וקצלה. ע"פ שמו"ל א, יח, ורש"י ד"ה ככלתו; שמו"ר
פר' מא, ס"א ה. מכבוד רדי. ע"פ שמו"ל ג, ה; צצלי צרכות,
דף לב ע"א, "...גדולה חלל צצלי ישראל". זכר עני ומרודי.
איכ' ג, יט; מדר"א (צובר) דב', פר' א, פ"א. זנח זועם. ע"פ
איכ' ב, ר"ז. ולב הקשיח. ע"פ ישע' סג, ח. ובהתעברו עם
משיח. ע"פ תה' פט, לט; איכ' ד, כ. זכור תזכור ותשוח. איכ'
ג, כ.

ח"נ והערות

מוסרי כי אתלוצץ. כ"ה בנוב"ר, מח' רומניא, נירנברג,
גולד', מקצת אשכנז ואתר האקדמיה. בכ"י נוסף: 'מוסרי
כ"ב אתלוצץ. במקצת אשכנז: 'מוסרי כי אתלוצץ.
ויחמס ועודי. כ"ה בכל הנוסחאות אשר לפנינו. במח'
שד"ל: יחמס ועודי. ועודי להכפיש. כ"ה במח'
רמ"ז, קד"א, בולוניא, כ"י, שד"ל ונירנברג בנוסח הפנים.
במח' רומניא: יועדי להכפיש. באשכנז, גולד', ראש"ד
והוגה"ה במח' נירנברג: יונצל מעדי להכפיש, וכ"ה
בנ"א במח' שד"ל. ולתהום נמגה הרפיש. כ"ה
במח' רמ"ז, קד"א, בולוניא ונוסח ראשון בשד"ל. במח'
נירנברג, אשכנז וגולד': ימגבה לתהום הרפיש, לשון
רפ"ש ושיט, ע"פ ישע' נז, כ, וכן מבואר בקד"ץ, ראש"ד,
עמ"ב וקד"א. בגולד' ניקד: 'הרפיש, בשי"ז ואולי זו
טעות. בראש"ד ורומניא: נמגה לתהום הרפיש, וכן
נראה מפירוש מח' נירנברג. ויגדל ויכבד. בקצת
אשכנז מנוקד: ויגדל ויכבד. גאק רצחי. באתר
האקדמיה: אגק רצחי. ובקדקדי עלה. באתר
האקדמיה: וקדקדי עלה. מצרים וכוש. בראש"ד:
'מצרים ואשור'. בפירוש מח' נירנברג: 'כוש דנקט, עבור
מצרים, דכתיב (בר' י, ו) ובני חם כוש ומצרים. סח
אשיבכם. במח' רומניא: שח אשיבכם! באתר
האקדמיה: נס אשיבכם. ואשפטכם בזמותיכם. כ"ה
במח' רמ"ז ובולוניא. במח' רומניא ושד"ל: זאשפטכם
בזמותיכם. באשכנז: זאשפטכם בזמותיכם. באתר האקדמיה:
זאשפט אתכם בזמותיכם. זכרה זאת כי נכאר וכו'.
אתר האקדמיה: כ"י ירושלים, הספרייה הלאומית, 781 4. כי נכאר נרדי. כ"ה בנוב"ר, קד"א, מח' נירנברג,
עמ"ב ואתר האקדמיה. באשכנז ובולד': כי נכאר נרדי. במח' רומניא: כי נכאר נרדי. בראש"ד: קנבאר נרדי,
עיי"ש שהוא כמו נבער. מכבוד רדי. כ"ה במח' רומניא, נירנברג, אשכנז, ראש"ד וגולד', וכך הוגה במח' רמ"ז,
וכ"ה בנ"א במח' שד"ל וכ"י (אלא שנראה שהוא תיקון של יד הראשונה). במח' רמ"ז נוסח המקורי, בולוניא ושד"ל
נוסח הראשון: 'מכבוד רדי'. זנח זועם. כ"ה בנוב"ר, מח' רומניא ואתר האקדמיה. במח' נירנברג, גולד' ועמ"ב:
זנח זועם. באשכנז ומקצת כ"י: זנח זבול.

תִּזְכֹּר וְתִשְׁוּחַ: זָכוּ זְקֵנִי וּפְעָלָם אָבִיא. כִּי־בָכָן פָּרַץ גָּדֵר נְבִיא.
זֹאת אָשִׁיב אֶל־לִבִּי: אָבוֹתֵינוּ זָעְקוּ וְכָלוּ מְרִיבָה. וְשָׁח
עַל־רַעְתָּנוּ כִּי־רָבָה. וְנִתְּתִי אֶת־עֲרִיכָם חֲרָבָה:

חֲטָא חָז כִּי־עָוֹן נִכְתַּמְנוּ. תָּמוּר בְּצִיּוֹן כִּי־נִחַתְמָנוּ. חֲסִדֵי יְהוָה
כִּי לֹא־תָמְנוּ: חָשַׁב חוֹרְשֵׁי לְקַרְקֵר קִיר יְקָרִים. מֶר יִבְכּוּ
מִכְּתֵי סוּקָרִים. חֲדָשִׁים לְבָקָרִים: חֲשַׁךְ חֲזוֹן מַגִּישֵׁי אֲשֵׁי קִיר
כַּעֲזֹר מַגִּישֵׁי. חֲלָקֵי יְהוָה אֲמָרָה נִפְשֵׁי: עֲבָדִים חֲסָמוֹנִי

ח"ג והערות

זָכוּ זְקֵנִי. בחלק אשכנז: זְכוּת זְקֵנִי, אך איננו התיבה
שבראש הפסוק, אי"ב ד, ו. פָּרַץ גָּדֵר. במח' רומניא:
פָּרַץ גָּדֵר. פָּרַץ גָּדֵר נְבִיא. כ"ה בנוב"ר ומח' רומניא.
במח' נירנברג, ראש"ך, אשכנז וגולד. פָּרַץ נְתִיבִי.
באתר האקדמיה: נִפְרָץ נְתִיבִי. זָעְקוּ וְכָלוּ. במח'
נירנברג, אשכנז, גולד' ורומניא: זָעְקוּ וְכָלוּ. וְכָלוּ
מְרִיבָה. כ"ה בנוב"ר, מח' רומניא, עה"ב, ראש"ך ואתר
האקדמיה. במח' נירנברג, אשכנז וגולד: וְכָלוּ מְדָבָה.
חֲטָא חָז כִּי־עָוֹן וכו'. במח' רמ"ז בלבול בסדר השורות,
מבית האחרון של אות מ עד בית הראשון של אות פ,
נכנסו בשעות לפני אות ח. כִּי־עָוֹן נִכְתַּמְנוּ. כ"ה
בנוב"ר, מח' רומניא, גולד' ואתר האקדמיה. באשכנז
ונו"א במח' שד"ל: כִּי־עָוֹן נִכְתַּמְנוּ. בקד"א ללא תיבת
עָוֹן. בעה"ב: כִּי־עָוֹן נִחַתְמָנוּ. תָּמוּר בְּצִיּוֹן כִּי־נִחַתְמָנוּ.
באשכנז: תָּמוּר כִּי־נִחַתְמָנוּ. בגולד': תָּמוּר הַצִּהָה
כִּי־נִחַתְמָנוּ. בקדמ"א: תָּמוּר בְּצִיּוֹן כִּי־נִחַתְמָנוּ. בעה"ב:
בְּחֲטָאֵינוּ כִּי־נִחַתְמָנוּ. באתר האקדמיה: תָּמוּר כִּי בְצִיּוֹן
נִחַתְמָנוּ. חָשַׁב חוֹרְשֵׁי. במח' רומניא: חָשַׁב חוֹרְשִׁים.
באתר האקדמיה: חָשַׁב חוֹרְשֵׁי. לְקַרְקֵר קִיר יְקָרִים.
כ"ה בנוב"ר, גולד' ומקצת אשכנז. במח' רומניא, קד"ץ
ומקצת אשכנז: לְקַרְקֵר יְקָרִים, וללא תיבת יְקִיר.

מקורות ומקבילות

זָכוּ זְקֵנִי. ע"פ אי"ב ד, ז; ספרי דב', פ"ו, לו, סו' יח, 'הכל זכוכות
אבותיך'; שמו"ר פ"ו, טו, סו' ז, 'זאלו האבות זכור'. וּפְעָלָם
אָבִיא. ע"פ מדר"ג פ"ו כי חטא, סו' ג, 'שהגנת עלינו זכוכות
אבותינו'. פָּרַץ גָּדֵר. ע"פ ישע' ה, ה; תה" פ, יג. נְבִיא.
ע"פ ישע' ג, ב. זֹאת אֲשִׁיב אֶל לִבִּי. אי"ב ג, כא; אה"מ,
פסיקתא, עמ' 490. אָבוֹתֵינוּ זָעְקוּ. ע"פ צמ" יד, א; צצלי
תענית, דף כט ע"א. מְרִיבָה. ע"פ צמ" יד, ב. וְשָׁח
עַל־רַעְתָּנוּ כִּי־רָבָה. ע"פ צמ" ו, ה; צמ" יד, יא. וְנִתְּתִי אֶת
עֲרִיכָם חֲרָבָה. ויק' כו, לא. חֲטָא. ע"פ אי"ב א, ח. כִּי עוֹוֹן
נִכְתַּמְנוּ. ע"פ ירמ' ב, כב. צִיּוֹן כִּי נִחַתְמָנוּ. ע"פ אי"ב ב, יג; מדר"
אי"ב (צוה), פ"ו, א, סו' ז, '...נחתם גזר דניס של ירושלים'.
חֲסִדֵי ה' כִּי לֹא תָמְנוּ. אי"ב ג, כב; מדר"ג מח' סו' א,
'רחמינו של הקב"ה קיימים וכו', אלא שהיית מחדשנו ומעמידנו
בכל צוקר'; מדר"ג מח' קיח, סו' ד, 'כל חסידים שהקב"ה עושה
לישראל לעולם הו'. חֲשַׁב חוֹרְשֵׁי. ע"פ תה" קט, ג. לְקַרְקֵר
קִיר. ע"פ ישע' כב, ה; מדר"א (צוה), צמ" פ"ו, כד, פ"ו.
יְקָרִים. ע"פ אי"ב ד, ב. מֶר יִבְכּוּ. ע"פ ישע' לג, ז. מִכְּתֵי
סוּקָרִים. ע"פ דב' כט, כא. חֲדָשִׁים לְבָקָרִים. אי"ב ג, כג; צצלי
חגיגה, דף יד ע"א, 'כל יומא ויומא נבראין מלאכי וכו'; צ"ר
פ"ו, עה, סו' א. חֲשַׁךְ חֲזוֹן. ע"פ צצלי סנהדרין, דף יא ע"א.
מַגִּישֵׁי אֲשֵׁי. ע"פ ויק' ד, לה. קִיר כַּעֲזֹר מַגִּישֵׁי. ע"פ ישע'
נט, י; צמ"ד פ"ו טו, סו' ה. חֲלָקֵי ה' אֲמָרָה נִפְשֵׁי. אי"ב
ג, כד; מהע"ד פ"ו האלוני, פ"ו, לב, פ"ט; מדר"ג מח' כה,
סו' א. עֲבָדִים. ע"פ צמ" כו, לו. רַחוּ קִינֹת לְבָא, סו' טו.

בראש"ך: לְקַרְקֵר קִירִים. באתר האקדמיה: לְקַרְקֵר יְקִירִים. מקד"א נראה שהנוסח הוא: לְקַרְקֵר קִיר, וללא תיבת
יְקִירִים. מֶר יִבְכּוּ. כ"ה בנוב"ר ומח' נירנברג. במח' רומניא, ראש"ך, עה"ב, גולד', אשכנז ואתר האקדמיה:
זִמֵּר יִבְכּוּ. חֲשַׁךְ חֲזוֹן. כ"ה במח' בולוניה, כ"י, שד"ל, רומניא, אשכנז וגולד'. במח' רמ"ז: חֲשַׁךְ חֲזוֹן, בשי"ן
שמאלית, וכן נראה מראש"ך ופירוש מח' נירנברג, שפירשו לשון חיסור ונמנעות. במח' רס"ד-רס"ה תוקן ל'חֲשַׁךְ
חֲזוֹן, בשי"ן ימנית. קִיר כַּעֲזֹר. כך מנוקד בכ"י, ע"פ ישע' נט, י. במח' רמ"ז: קִיר כַּעֲזֹר. במח' בולוניה, שד"ל,
אשכנז ורומניא: קִיר כַּעֲזֹר. כַּעֲזֹר מַגִּישֵׁי. כ"ה בנוב"ר, ראש"ך ואתר האקדמיה. במח' רומניא: כַּעֲזֹר מַגִּישֵׁי.
במח' נירנברג, אשכנז וגולד': כַּעֲזֹר מַגִּישֵׁי. בקד"ץ: כַּעֲזֹר מַגִּישֵׁי. עֲבָדִים חֲסָמוֹנִי. באשכנז: עֲבָדִים חֲסָמוֹנִי.
במח' רומניא: עֲבָדִים חֲסָמוֹנִי.

מִלְגָּדֵר פֶּרֶץ. וְתוֹכָחוֹת קִשּׁוֹת פֶּץ בְּחֶרֶץ. וְהַשְׁמַתִּי אֲנִי
אֶת־הָאָרֶץ:

טַמְאָתָה טְפוּלָה וְנִטָּה קוֹ. וְלֹא נָסוּב אַחֲזוֹר מִקּוֹ. טוֹב יְהוָה
לִקְוֹ: טָבְעוּ טִירוֹתַי וּפִי צָר הָמָס. וְכָל־עוֹבֵר שָׂרָק וְשָׁמַם.
טוֹב וַיַּחֲלִי וְדוֹמָם: טוֹבִים טַפִּים נָכְלוּ כְּהוֹסִיפוּ לְמַעַל.
וּכְמַעֲלִי חָר בִּי לַפְעַל. טוֹב לִגְבֵּר כִּי־יִשָּׂא עַל: בְּנַפְשׁוֹ
טָרַף אֶפֶר נִבְרָה. כִּי־כֻמוּ בְּרַחַת וּבִמְזוּרָה. נָם וְאַתְכֶּם אֲזָרָה:
יְדוּ יָרָה בִּי אֹר כְּסָדוֹם. וְעַל־כָּל־אַלֶּה הוֹנֵתִי בֵּת־אָדוֹם. יֵשֵׁב

מקורות ומקבילות

מלגדור פרץ. ט"פ יחו' יג, ה. ותוכחות קשות פץ. ט"פ יחו' ה, טו; תה' לט, יב. בחרץ. ט"פ מ"א כ, מ; ישע' י, כג. והשמתי אני את הארץ. ויק' כו, לב. טמאתה טפולה. ט"פ איכ' א, ט. ונטה קו ולא נסוב. ט"פ איכ' ב, ח. ולא נסוב אחר. ט"פ ש"ב א, כב; ישע' א, ד; כה, יג. טוב ה' לקו. איכ' ג, כה; צבלי סנהדרין, דף לט ט"ב; מדה"ג פ"י מלורע, סי' יא. טבעו טירותי. ט"פ איכ' ב, ט; צבלי סוטה, דף ט ט"א, 'משה ודוד שלא שלטו שולחיהם צמטשיהם'; צמדצ"ר פ"י טו, סי' יג. וכל עובר שרק ושמש. ט"פ ירמ' יח, טז; איכ' ב, טז. טוב ויחיל ודומם. איכ' ג, כו. טובים טפים נכלו כהוסיפו למעול. ט"פ דה"ב לו, יד. וכמעללי... לפעול. ט"פ ירמ' ד, יח. חר בי. ט"פ דב' לא, ח. טוב לגבר כי ישא עול. איכ' ג, כז; תה"ר (א"ש שלום), פ"י יח, ד"ה צרוך המקום צרוך. בנפשו טרף אפר וכו'. ט"פ איכ' ה, ט. טרף - אוכל. ט"פ מלא' ג, י. נברה. ט"פ ש"ב יג, ו ותי"ו. כי כמו נחת ונמורה. ט"פ ישע' ל, כד. ואתכם אזרה. ויק' כו, לג; ספרא בחוקותי, פ"י ב, פ"ו, אות ו. ידו ירה בי אור. ט"פ איכ' א, יג; מד"א איכ' (ציצק), פ"י א, סי' ז. כסדום. ט"פ צ"י יט, כד; ישע' א, ט; ירמ' כג, יד; איכ' ד, ו. ראו צבלי סנהדרין, דף קד ט"ב. ועל כל אלה. ט"פ ירמ' ב, לה; קה' יא, ט. הונתני - לערני. ט"פ ש"י כב, כ; ויק' יט, לג. הונתני נת אדום. ט"פ יחו' כה, יב; איכ' ד, כ"א. יש צד וידום. איכ' ג, כח ורש"י. ראו קינות לב"א, סי' טו.

ח"נ והערות

פֶּץ בְּחֶרֶץ. בכ"י: 'פֶּץ בְּחֶרֶץ'. טמאתה טפולה. כ"ה בנוב"ר ומח' רומניא. במח' נירנברג, ראש"ד, אשכנז וגולד': 'טמאתה טפולה', וכ"ה ג"א במח' שד"ל ואתר האקדמיה. ולא נסוב. במח' רומניא, נירנברג, ראש"ד, גולד' ואשכנז: 'זלא נסוג'. ג"א במח' שד"ל ואתר האקדמיה: 'זלא נסוג'. אחר מ'קניו. במח' נירנברג, אשכנז, גולד' ורומניא: 'אחור מ'קניו'. ג"א במח' שד"ל: 'אחור מ'קניו'. טבעו טירותי וכו'. במח' רומניא התחלפו סדר החרוזים - קודם 'טובים טפים' וכו', ואח"כ בא חרוז זה. אמנם לפי מבנה הקינה, צ"ל כבפנים על סדר איכה. ופי' צר. בראש"ד: 'יפצר צר'. במח' רומניא: 'יפה צר'. צר הקם. כ"ה בנוב"ר ומח' רומניא. בקד"ק, אשכנז, גולד' ואתר האקדמיה: 'צר ד'קם'. במח' נירנברג ועוד כ"י: 'צר ו'קם'. וכל-עובר. באשכנז נוסף: 'וכל-עובר עלי'. באתר האקדמיה: 'וכל עובר עליו'. שָׂרָק וּשְׁמַם. במח' רומניא: 'שָׂרָק וּשְׁמַם'. טפים נכלו. כ"ה במח' רמ"ז, כ"ה נירנברג, גולד', אשכנז, וכן פירשו בעה"ב וקד"ק. במח' בולוניה, שד"ל ורומניא: 'טפים נכלו', וכן נראה מראש"ד. כְּהוֹסִיפוּ לְמַעַל. כ"ה במח' נירנברג, בולוניה, כ"י ושד"ל. במח' רמ"ז: 'כְּהוֹסִיפוּ לְמַעַל'. במח' רומניא, גולד' ואשכנז: 'כְּהוֹסִיפוּ לְמַעַל'. וּכְמַעֲלִי. כ"ה בנוב"ר, אשכנז ואתר האקדמיה. במח' נירנברג וגולד': 'יבמעללי'. במח' רומניא: 'יבמעלי'. חָר בִּי לַפְעַל. כ"ה במח' בולוניה, שד"ל, גולד' ואתר האקדמיה. במח' רמ"ז: 'חָר בִּי לַפְעַל'. במח' נירנברג, אשכנז ונ"א בשד"ל: 'חָרָה בִּי לַפְעַל', וכן נראה מראש"ד. במח' רומניא: 'חָרָה בִּי לַפְעַל'. בנפשו טרף אפר נברה. כ"ה בנוב"ר, מח' נירנברג וגולד'. באשכנז: 'בנפשו נביא טרף נברה, או: נברה'. במח' רומניא: 'בנפשו אפר נברה', וללא תיבת 'טרף'. בקד"ק: 'טרף אפר נברה'. בעה"ב: 'טרף אפר מורה'. נברה. כך ניקדו במח' נירנברג, רומניא וגולד'. במח' בולוניה ושד"ל: 'נברה', בנין פיעל, יוצא לשני. במח' רמ"ז: 'נברה', בנין הנפעל - 'אנחנו נברה'. בכ"י: 'נברה'. כִּי־כֻמוּ בְּרַחַת וּבִמְזוּרָה. במח' רומניא: 'כִּי־כֻמוּ בְּרַחַת וּבִמְזוּרָה'. נם ואתכם. במח' רומניא ושד"ל: 'נם ואתכם'. ירה בי אור כסדום. כ"ה במח' בולוניה, נירנברג, גולד' ואשכנז. במח' רמ"ז ושד"ל: 'ירה בי אור

בְּדֶרֶךְ וַיֵּלֶם: יֵשְׁבוּ יְגוֹנִים בְּנֵי עַל־חֻפָּהוּ. כִּי־כָבֵד עָלֵי אֶפְהוּ.
יִתֵּן בְּעֶפֶר פִּיהוּ: יָדֵי יִסּוּדֵי שְׁתוּבֵי מַחֵי. וְקִשְׁבֵּתִי מִפִּי צָר
שְׁחִי. יִתֵּן לְמַכְהוּ לְחִי: עוֹרְנוּ יוֹעַם בְּחָרֶשׁ בְּקָרָץ. וְגוֹיֵנו שְׁמֵנו
בְּאָרָץ. אֹז תִּרְצָה הָאָרֶץ:

כָּל־כְּבוֹד תִּאָּרְנוּ הַכָּלָם. וְצוֹר אֲרָחוּתוֹ חֶסֶד כָּלָם. כִּי לֹא
יִזְנַח לְעוֹלָם: כָּלֹו כְּמַעַט כִּי־בִי גִלְחָם. וְעַל־הֶרְעָה הוּא גַחֵם.
כִּי אִסְּחֻגָּה וְרַחֵם: כָּלָה כְּעֶסֶו וְהִצִּית לְהַבּוֹ. וּבִתְכָלִית שְׁפָה

ח"ג והערות

כסדוס'. בעה"ב: ירה ב' אש כסדוס'. במח' רומניא:
"ירה ביאור כסדוס', תיבה אחת. בראש"ך ואתר
האקדמיה: "ירה ב' כסדוס', וללא תיבת "אור". הונתני
בת. כ"ה במח' שד"ל, גולד' ומקצת אשכנז. במח'
נירנברג ושאר אשכנז: "הונתני בת". במח' רמ"ז ובולוניה:
"הונתני בת". במח' רומניא: "הונתני בת". באתר
האקדמיה: "הכתני בת". יגונים בני על". כ"ה בנוב"ר,
מח' רומניא, נירנברג, ראש"ך ועה"ב. בגולד' ואשכנז:
"יגונים בני עלי". חופהו. נ"א בראש"ך: "אפיהו", לשון
"אופי של אומה זו". כ"כבד עלי. במח' רומניא:
"כ"כבד עלי". אפיהו. כ"ה בנוב"ר, מח' רומניא,
נירנברג, עה"ב, גולד', אתר האקדמיה וכן נראה
בראש"ך. באשכנז: "אכפהו". ידי יסודי. במח' רומניא:
"ידי יוסדי". במח' נירנברג ומקצת אשכנז: "ידי יוסרי".
בגולד' ומקצת אשכנז: "ידי יוסרי". בעה"ב: "ידי אסרי".
שתו"ב' מחי. כ"ה במח' בולוניה, שד"ל ורס"דרס"ה.
במח' רמ"ז ואשכנז: "שתו"ב' מחי". במח' רומניא ואתר
האקדמיה: "שתו במחי". מפי צר שחי. כ"ה במח'
בולוניה ושד"ל, וכן תוקן ברס"דרס"ה. במח' רמ"ז: "מפי
צר שחי". במח' רומניא: "מפי צר שחי". בחרש בקרץ.
כ"ה בנוב"ר, מח' נירנברג, גולד', אשכנז ונ"א בראש"ך.
במח' רומניא: "בחרש בקרץ", ע"פ תה" כב, טז. נוסח

מקורות ומקבילות

ישנו יגונים. ע"פ יחז' כג, לג; תה" יג, ג; קטז, ג. ישנו... בני.
ע"פ הוש' ג, ה. על חופהו. ע"פ דצ' לג, יב; בצלי זכחים, דף
קוט ע"ב. "זה מקדש" וכו'. כי כנד עלי אפיהו. ע"פ דצ'
כט, כב; ישע' ה, כה; ל, כז; ירמ' כה, לג"ל; איכ' ב, כב.
יתן בעפר פיהו. איכ' ג, כט. שתו בני ע"פ תה" ג, ז. מחי.
ע"פ יחז' כו, ט. וקשנתי מפי צר שחי. ע"פ ישע' נא, כג;
מדת"ה מח' קמו, ס"ו ו; מד"א (בוצר), דצ' פ"י, פט"ז. יתן
למכהו לחי. איכ' ג, ל. עורנו. ע"פ איכ' ה, י. יועם. ע"פ
איכ' ד, א ורש"י. כחרש. ע"פ תה" כב, טז. בקרץ. ע"פ
ירמ' מז, כ; איז' לג, ו. וגוינו שמו נאקץ. ע"פ ישע' נא, כג;
צ"ר רצתי, עמ' 148. אז תרצה הארץ. ויק' כו, לד; מדת"ה
מח' פה, ס"א. כל כנדו תארנו הכלם. ע"פ איכ' א, ה; ד, ה;
בצלי יומא, דף גז ע"ב. ואור אורחותיו חסד כולם. ע"פ תה'
כה, י; קמה, ח; מדת"ה פ"י וירא, ס"ו; ד; אגז"ר פ"י יט, ס"א. ה.
כי לא יזנח לעולם. איכ' ג, לא; אה"מ, יהודית, עמ' 206. כלו
כמעט. ע"פ תה' קוט, פז; מדת"ה מח' קוט, ס"ו, לג, "בקשו
הרשעים לנלותנו מן העולם" וכו'. כי כי נלחם. ע"פ ישע'
סג, י; איכ' ב, ה; מדת"ה (וורשא), פ"י בחקותי, ס"ו ב. ועל
הרעה הוא נחם. ע"פ שמי' לג, יד; יוא' ב, יג; יוא' ד, ב; משנ'י
אבות פ"ב, מ"ג. כי אס הוגה ורחם. איכ' ג, לב ורש"י.
כלה כעסו. ע"פ יחז' ה, יג; איכ' ד, יא; מדת"ה פ"י תוריע,
ס"ו יג; מדת"ה מח' עט, ס"ו ג. והצית להבו. ע"פ ירמ' ח, כז;
איכ' ד, יא; בצלי ב"ק, דף ס ע"ב. ובתכלית. ע"פ איז' יא, ז;
כה, ג. שסה. ע"פ מ"ב כא, יד; ישע' מז, כב"כ; תה' פט, מז.

הראשון בראש"ך: "בחרת בקרץ". בעה"ב: "בחרש בקרץ". באתר האקדמיה: "כי בחרש בקרץ". וגוינו שמו
בארץ. כ"ה בנוב"ר, מח' נירנברג, עה"ב ראש"ך, גולד' ומקצת אשכנז. במקצת אשכנז ופירוש מח' נירנברג: "וגוינו
שמו בארץ". במח' רומניא: "עונותינו שמונו בארץ". וצור ארחותיו. במח' נירנברג, רומניא ואתר האקדמיה:
"צור ארחותיו, וללא ויו". כלו כמעט. כ"ה בנוב"ר, מח' רומניא, ראש"ך, גולד' ואתר האקדמיה. באשכנז: "כלינו
כמעט". במח' נירנברג: "כלו כלם". ועל-הרעה. במח' רומניא נוסף: "ועל-כל-הרעה". ויהצית להבו. במח' רומניא
ושד"ל: "יהצית להבו". ובתכלית שסה. כ"ה במח' בולוניה, קד"א ושד"ל. במח' רמ"ז, רומניא, נירנברג ופירוש,
קד"ץ, ראש"ך, עה"ב, גולד' ואתר האקדמיה: "ובתכלית ששה", ע"פ ויקר' פ"י כו, ס"ח, "שש שנים היו אותן גחלים
עמומות בירו של גבריאלי".

מֵאֲוִי כִי-בּוֹ. כִּי לֹא עָנָה מִלְּבּוֹ: נָשִׁים כְּפָרוּעוֹת יוֹשְׁבוֹת שָׁמָּה.
בְּכָל-שָׁנָה וְשָׁנָה מִזְכִּירוֹת אֲשָׁמָה. כָּל-יְמֵי הַשָּׁמָה:

לֹא אֵלֵיכֶם לוֹחֲצִי גִילְיוֹ. וְעַל-בְּנֵי הָעֶבֶר גִּילְיוֹ. לְדַכֵּא תַּחַת
רַגְלָיו: לְאֻמוֹתָם לָעֵת כָּמָהוּ מִשְׁבָּר. יַעַן כִּי-פָתְחוּ גְרוֹן כְּקֶבֶר.
לְהַטּוֹת מִשְׁפַּט-גָּבֶר: לֹא לְמַחֲוֹת פֶּץ לְעַם קְרוֹבוֹ. וְאִידָּהּ מִתַּעַר
הוֹצִיא חֲרָבוֹ. לְעֹת אָדָם בְּרִיבּוֹ: שָׂרִים לְכוּדִים הוֹצִיא
מִשְׁעָרִים. תַּת כְּתָאנִים הַשּׁוֹעָרִים. לְעוֹלָל וְהַנְּשָׁאָרִים:

מקורות ומקבילות

מֵאֲוִי כִי בּוֹ. ע"פ תה" קמ, ט; צצלי מנילה, דף ו, סוף ע"א;
מד"ש פ"ר כ"ה, ס"ו ג. כִּי לֹא עָנָה מִלְּבּוֹ. ח"כ"ג, ל. נשים
כפרועות - דרך ציון, ע"פ צמ"ה, יח ורש"י; צצלי כחוצות, דף
טז, סוף ע"א. יושבות שמה. ע"פ ישע"ה, ט; ירמ' ב, טו.
מזכירות אשמה. ע"פ צמ"ה, טו; דב' ט, ז. כל ימי השמה.
ויק' כו, לד; דה"צ לו, כ"ה; מדת"נ פ"ר צהר, ס"ו ב. לֹא אֵלֵיכֶם.
ע"פ ח"כ"ג א, יב. לוחצי גיליו. ע"פ דני' א, י; ויק"ר פ"ר ז,
ס"ו ו, ילחן את בני ישראל בחוקה וכו', לא נדון חלל באש;
מדת"נ פ"ר לו, ס"ו ד; תדא"ר (ח"ש שלום), פ"ר ה, ד"ה דס
וצהר. ראו קינות לב"א, ס"ו טו והערה לו. צמ"ה. ע"פ דב'
יד, א; משנ"י אבות פ"ג, מ"ד. העניר גליו. ע"פ יו"ב ב, ד;
תה" מ"ב, ה; קד"ה. לֹא עָנָה מִלְּבּוֹ. ח"כ"ג, ל. לוחצי גיליו.
פ"ר ג, ס"ו ל. לאמונת לעת וכו'. ע"פ ח"כ"ג, יב. כמנה -
חלוו. ע"פ תה" ס"ג, צ ורש"י. משנה. ע"פ צמ"ה, מ"ב, יט; ש"ב
כז, ה. כִּי פָתְחוּ גְרוֹן כְּקֶבֶר. ע"פ תה" ה, י. להטות משפט
גבר. ח"כ"ג, ג; לה; צצלי יומא, דף פז ע"א. לֹא לְמַחֲוֹת. ע"פ
מ"ב יד, כז; שמו"ר פ"ר מד, ס"ו י; מדת"נ פ"ר צמדצר, ס"ו לא.
לעם קרובו. ע"פ דב' ז, ז; תה" קמח, יד; ירושלמי דרכות
פ"ט, ה"א, "...קורא לכל ישראל קרובים"; מדת"נ פ"ר צשלת,
ס"ו י. ואידָּהּ מִתַּעַר הוֹצִיא חֲרָבוֹ. ע"פ יחז"ל כ"ה, ה; מכו"ל דר"י
פ"ר צ"ה, מ"ס דפסחא, פ"ר יא, ד"ה והגעתס אל. לעת אדם
צריצו. ח"כ"ג, לו. שרים. ע"פ משנ"י שבת פ"ד, מ"ד, 'ישראל
בני מלכים ה'. ראו מכו"ל דר"י פ"ר צ"ה, מ"ס דפסחא, פ"ר א,
'הו' כל ישראל כשרים למלכות'. לכודים הוציא משערים. ע"פ
ח"כ"ג פ"ר א, ס"ו כ"ה, 'צשעה שנקנסו שוגאים' וכו'. תת
כתאנים השוערים. ע"פ ירמ' כט, ח; צצלי עירובין, דף כ"ה ע"ב.
לעולל והנשארים. ע"פ ישע"ה, ו; ירמ' ו, ט; אה"מ, פנחס בן
יאיר, עמ' 485. והנשארים. ע"פ ויק' כו, לו.

ח"נ והערות

מֵאֲוִי. במח' רומניא: 'מאוי'. בקד"ץ: 'אוי'. במח'
נירנברג, עה"ב, גולד' ואתר האקדמיה: 'מאורי'. באשכנז:
'מאורי אורי'. בראש"ד: 'מאלי'. כ"ה בנב"ר
ופירוש מח' נירנברג. בראש"ד, גוף הטקסט במח'
נירנברג, עה"ב, אשכנז, גולד' ואתר האקדמיה: 'כבו'.
במח' רומניא: 'ביבו'. נשים כפרועות. בראש"ד: 'נשים
כפרועות'. יושבות שמה. כ"ה במח' רמ"ו, בולוניא,
גולד' ואשכנז. במח' נירנברג: 'יושבות לשמה', ולדעת
כולם לשון שממה הוא. במח' שד"ל ורומניא: 'יושבות
שמה', אמנם קשה לדעת האם יש כאן ש"ג או אי דיוק
בחילוף בין פתח לקמץ, ובודאי מסתבר שהוא לשון
'שממה'. בכל-שנה וְשָׁנָה מזכירות. במח' רומניא:
'בכל-שנה מזכירות', וללא תיבת יְשָׁנָה. לוחצי גיליו.
במח' רמ"ו: 'לוחצי גיליו'. באתר האקדמיה: 'לוחצי רגליו'.
וְעַל-בְּנֵי. כ"ה בנב"ר, גולד' ומקצת אשכנז. במח'
נירנברג, ראש"ד, רומניא ומקצת אשכנז: 'על-בניו',
ללא ו. באתר האקדמיה: 'על בניה'. יַעַן כִּי-פָתְחוּ
גְרוֹן כְּקֶבֶר. כ"ה במח' בולוניא ונ"א בשד"ל. במח'
רמ"ו, קד"א ושד"ל נוסח עיקרי: יַעַן כִּי-גָבְהוּ גְרוֹן כְּקֶבֶר,
ע"פ ישע"ה ג, טז. באשכנז: יַעַן כִּי-גָרוֹן פָּתְחוּ כְּקֶבֶר. במח'
רומניא: יַעַן גְרוֹן פָּתְחוּ כְּקֶבֶר. פָּתְחוּ. במח' נירנברג,
עה"ב, ראש"ד וקד"ץ: 'פָּתְחוּ'. וְאִידָּהּ מִתַּעַר. בראש"ד
ומח' נירנברג: 'אִידָּהּ מִתַּעַר', ללא ו. לְעֹתָם. ע' זעירא
ע"פ המסורה. שרים לכודים. במח' רמ"ו: 'שרים
לכודים'. תת כְּתָאנִים. כ"ה במח' שד"ל ואשכנז, וכ"ה
בירמ' שלפנינו. במח' רמ"ו, בולוניא ורומניא: 'תת
כתאנים'. כתאנים השוערים. באשכנז: 'כתאנים משוערים'. לְעוֹלָל.
במח' נירנברג: 'לאבד'. באתר האקדמיה: 'לדלוך'. וְהַנְּשָׁאָרִים. בחלק אשכנז:
'את הנשארים'.

בְּמִירוֹם מְגִלָּה כְּתַב בְּגָהִי קִנְיִם וְהִגָּה וְהִי מִי זֶה אָמַר וְתִהְיֶה:
מִה־אֲעִידֶךָ מְאוּסָה מְלֵה־רִצָּה נִתְּנָה בְּיַד מְרִיב וּמִתְנַצֶּה.
מִפִּי עֲלִיזָה לֹא תֵצֵא: מַחֲטָאוֹת מִדִּיחִי אֶקְוֶן. מְנַחֲמִי כְּמִיזֵן
מִתְרוֹנֶן מִה־יִּתְאוּנֶן: בַּחוּרִים מוֹטְטוּ בִּי לְהֶרֶב. וּשְׂכִינָה הָעֵלְיָה
מִקָּרֵב. וְכָשְׁלוּ אִישׁ־בְּאֲחִיו כְּמִפְּגִיחָרֵב:

נִשְׁקָד גִּטָּל עַל פּוֹרְכֵינוּ. וַיִּתְּעַב שִׁי עֲרֻכְנוּ. נִחְפָּשָׁה דְרָכֵינוּ:
נִבְיֵאִיךָ נֶאֱצוּ לְקִרְיָן עֲפֻעָפִים. וְאֶכְזְרוּ עֲלֵינוּ אֶרֶךְ אַפִּים. נִשְׂא
לְבַבְנוּ אֶל־כַּפֵּי־נֶגְעוֹ נָדוּ רֹאשׁ בְּמַהְמוּרְנוּ. רְשָׁעִים מִפִּילִים

ח"ג והערות

מקורות ומקבילות

ממרוס מגילה כתב. ע"פ ירמ' לו, א"ב; לו, ו. ראו צבלי ב"ב, דף טו, תחילת ע"א. צנה. ע"פ ירמ' ט, ט; עמו' ה, טו. קינים והנה וסי. יחז' ב, י; צבלי טורנין, דף כא ע"א. מי זה אמר וזה. איכ' ג, לו; מדת"נ (וורשא), פ"ר תולדות, ס"ה. מה אעידך. ע"פ איכ' ב, יג; איכ"ר פ"ר ב, ס"ה; פדר"ך פ"ר טז, ס"ה ג. מלוסס. ע"פ ירמ' לא, לו; איכ' ג, מה; ויק"ר פ"ר לו, ס"ה ב, 'נרחין כאלו מלוסין צעה"ז וכו'. מנוסה ציד. ע"פ ירמ' לב, כד; לו; יח; איכ' א, יד. מריב ומתנצה. ע"פ ישע' נח, ד; תה' קב, ז; מדת"ה מ' קט, ס"ה ג. מפי עליז לא תלא. איכ' ג, לו; מדת"נ (וורשא), פ"ר ראה, ס"ה ג. מחטאות. ע"פ איכ' ד, יג. מדיחי אקוין. ע"פ ירמ' ט, יג; איכ' ב, יד. מנחמי - הקצ"ה. ע"פ ישע' מ, א; נח, יג; ויק"ר פ"ר לב, ס"ה ת, 'אמר הקצ"ה עלי לנחמן'; מד"א איכ' (צובר), פ"ר א, ס"ה טו. כמיון מתרוקן. ע"פ תה' עת, סה; ירושלמי מעשר שני, פ"ה, ה"ה; מדת"ה מ' נט, ס"ה ה. מה יתאוין איכ' ג, לו. נחוריס מוטטו. ע"פ ישע' מ, לו; איכ' ה, יג. צי להרב. ע"פ ירמ' מו, טו. ושכינה העלה מקרב. ע"פ צבלי ר"ה, דף לא ע"א, 'נסעה שכינה'; מכויל דר"ו פ"ר בלא, מס' דפסחא, פ"ר יד, 'כזיכול גלגה שכינה עמהס'; ויק"ר (מרגליות), פ"ר אומר, פ"ר לב, ס"ה ת. וכשלו איש באחיו כמפני חרב. ויק' כו, לו; צבלי סנהדרין, דף כז, סוף ע"ב. נשקד נטל עול. ע"פ איכ' א, יד. פורכינו. ע"פ שמ' א, יג. ויתעב ע"פ תה' קו, מ. שי ערכנו. ע"פ תה' טו, יג. נחפשה דרכינו. איכ' ג, מ; מד"א (צובר), ויק' פ"ר יד, פ"ב. נביאך וכו'. ע"פ איכ' ב, יד. נאלו. ע"פ דב' לא, כ; ישע' א, ד; תה' קו, יא. לקרין טעפס. ע"פ מש' ו, יג. ואכזרו. ע"פ ישע' יג, ט; סג, י; איח' לו, כא; מדת"נ (וורשא), פ"ר בחקות, ס"ה ב, 'עשיהם אחי לאכזרי'. ארך אפים. ע"פ שמ' לו, ו. נשא לנחנו קל כפס. איכ' ג, מה; צבלי תענית, דף ח ע"א; אה"מ, חסד ויחס, עמ' 198. נעו נדו ראש. ע"פ ירמ' יח, טו. נמהורנו. ע"פ תה' קמ, יא. רשעים מפילים נמהורנו. ע"פ תה' קמא, י.

כתב בְּגָהִי. כ"ה בנוב"ר, מח' נירנברג, ראש"ך, עה"ב, גולד' ומקצת אשכנז. במח' רומניא: כתב בְּגָהִי. מקצת אשכנז: כתב בְּגָהִי. קניס והגה. כ"ה בפסוק, בחסר י. מריב ומתנצה. במח' רומניא: 'מריב ומתנצה'; מחטאות מדיחי. כ"ה במח' בולוניא וקד"א, נירנברג, עה"ב, ראש"ך וגולד'. באשכנז: 'מחטאות מדיחי שווא'. במח' רמ"ו: 'מחטאות מדיחי'. במח' רומניא: 'מחטאות נדוהי'. מְנַחֲמִי כְּמִיזֵן. במח' רומניא ושר"ל: 'מְנַחֲמִי כְּמִיזֵן'. בַּחוּרִים מוֹטְטוּ. כ"ה בנוב"ר, מח' נירנברג, גולד' ואשכנז. בקד"ן וראש"ך: 'בַּחוּרִים מוֹטְטוּ'. במח' רומניא: 'בַּחוּרִים מוֹטְטוּ'. מוֹטְטוּ. במח' נירנברג, גולד', אשכנז ונ"א בשד"ל: 'מוֹטְטוּ כוּשָׁל'. בראש"ך: 'מוֹטְטוּ כוּשָׁל'. במח' רומניא: 'מוֹטְטוּ כוּשָׁל'. בִּי לְהֶרֶב. כ"ה במח' בולוניא ושר"ל. במח' רמ"ו: 'בִּלְי לְקָרֵב'. באשכנז: 'בִּי לְהֶרֶב'. ושכינה הָעֵלְיָה. כ"ה בנוב"ר ומח' רומניא. במח' נירנברג, גולד' ואשכנז: 'ושכינה הָעֵלְיָה'. נִשְׁקָד. במח' רומניא: 'נִשְׁקָד'. גִּטָּל עַל פּוֹרְכֵינוּ. כ"ה במח' בולוניא, שד"ל, גולד', אשכנז, נירנברג, עה"ב, ראש"ך וקד"א. במח' רמ"ו: 'גִּטָּל עַל פּוֹרְכֵינוּ'. במח' רומניא: 'גִּטָּל עַל פּוֹרְכֵינוּ'. וַיִּתְּעַב שִׁי. במח' רומניא: 'וַיִּתְּעַב שִׁי'. שִׁי עֲרֻכְנוּ. כ"ה בנוב"ר ומח' רומניא. במח' נירנברג, אשכנז וגולד': 'שִׁי עֲרֻכְנוּ'. נִבְיֵאִיךָ נֶאֱצוּ. במח' רומניא, עה"ב, נירנברג, ראש"ך, אשכנז, גולד' ואתר האקדמיה: 'נִבְיֵאִיךָ נֶאֱצוּ'. וְאֶכְזְרוּ עֲלֵינוּ. כ"ה בגולד' ואשכנז, וכן נראה נכון. במח' רמ"ו: 'וְאֶכְזְרוּ עֲלֵינוּ', אבל לקמן באות פ', בחרו פצו, ברס"ד-רס"ה: 'וְאֶכְזְרוּ עֲלֵינוּ', בחיריק. במח' בולוניא ושר"ל: 'וְאֶכְזְרוּ עֲלֵינוּ'. במח' רומניא: 'וְאֶכְזְרוּ עֲלֵינוּ'. ראש בְּמַהְמוּרְנוּ. כ"ה בקד"א, מח' שד"ל, נירנברג, אשכנז, גולד', רומניא ואתר האקדמיה. במח' רמ"ו ובולוניא: 'ראש בְּמַהְמוּרְנוּ'. רְשָׁעִים מִפִּילִים. במח' רומניא: 'רְשָׁעִים מִפִּילִינִי', וכ"ה באתר האקדמיה אבל ללא ו' בתבנית ירשעים.

במח' רומניא: 'רְשָׁעִים מִפִּילִינִי', וכ"ה באתר האקדמיה אבל ללא ו' בתבנית ירשעים.

בְּמִכְמוֹרֵינוּ. גָּחֲנוּ פִּשְׁעֵנוּ וּמְרִינוּ: זִקְנִים נִינִים לָרֹב סְגוּיִים.
אֲכָלוּם וְהוֹשַׁתְנוּ מִשָּׁל בְּגוֹזִים. כָּנָם וְאַבְדָּתָם בְּגוֹזִים:

סֵלָה שָׁמִי קְטוּרָה בָּאֵף. וְאַפְעַר פֶּה וְאַשְׁאֵף. סְכּוּתָה בָּאֵף:
סִפְקוּ סוּטְנֵי כָף וְאַשְׁתוֹנֵן. וְאַצְעַק חֲמָס וְאַתְחַנֵּן. סְכּוּתָה בָּעֵנָן:
סוּרוּ טָמֵא שָׁחוּ מְאֻשִּׁימֵנוּ. בְּהִנָּתֵן כְּבִרְזֵל שְׁמִינוּ. סָחִי וּמְאֹס
תְּשִׁימֵנוּ: שָׁבַת מְשׁוֹשׁ שְׁמַח מְשׁוֹרְרִים. וְרוֹדְפֵי קָלוּ מְנַשְּׁרִים.
לְאַבֵּד וְהַנְּשָׂאֲרִים:

עַל-אֵלָה עֲשִׂקוֹנוּ בְּחִרּוּפֵיהֶם. הַגְדִּילוּ שְׁאוֹן גִּדּוּפֵיהֶם. פָּצוּ

מקורות ומקבילות

נחט פשענו ומרינו. איכ' ג, מז. סגויס. ע"פ תה' עג, יב;
זכ, יג. אכלום. ע"פ ירמ' ג, ז. והושחנו משל בגוים. ע"פ
דב' כח, לו; תה' מז, טו; מדה"ה מז' עט, ס"ה. ואבדתם
בגוים. ויק' כו, לה; צבלי מכות, דף כד ע"א. סלה. ע"פ ירמ'
ג, כו; איכ' ח, טו. שמי קטורה באף. ע"פ דב' לג, ו. ואפער
פה ואשאף. ע"פ ישע' מז, יד; תה' קט, קלא. סכותה באף.
איכ' ג, מג; איכ"ר פ"ר ג, ס"ו. ספקו סוטני כף. ע"פ איכ'
ג, טו. ואשתונן. ע"פ תה' עג, כח. ואצעק חמס. ע"פ חזק'
ח, ג; איכ' יט, ז. ואתחנק. ע"פ ירמ' ג, כח. סכותה בענן.
איכ' ג, מז. סורו טמא שחו. ע"פ איכ' ד, טו; ויק"ר פ"ר טו,
ס"ו א; מדה"ה פ"ר חזריע, ס"ו טו. מאשימנו. ע"פ ראו קינות
לז"א, ס"ו טו. בהנתן כבירזל שמינו. ע"פ ויק' כו, יט; צמדז"ר
פ"ר ג, ס"ו יב. סחי ומאוס תשימנו. איכ' ג, מה. שבת משוש.
ע"פ ישע' כד, ח; איכ' ה, טו; ירושלמי סוטה פ"ט, ה"ו. ג.
שמה משוררים. ע"פ דה"צ כג, יג. ורודפי קלו מנשרים. ע"פ
איכ' ד, יט; קה"ר פ"ר ה ס"ו ג. לאבד והנשארים. ע"פ ויק'
כו, להלנט. על אלה. ע"פ איכ' ח, טו; ה, ח. עשקונו
בחרופיהם. ע"פ ישע' יב, דה. הגדילו שאון גידופיהם. ע"פ

ח"ו והערות

בְּמִכְמוֹרֵינוּ. כן מנוקד במח' רמ"ו, רומניא, גולד', מקצת
אשכנז, וכן נראה נכון ע"פ הפסוק. במח' בולוניה,
נירנברג, שד"ל ומקצת אשכנז, המ"ס הראשונה בחיריק.
במכמורינו, כ"ה במח' רמ"ו, שד"ל, נירנברג, רומניא
קד"ץ, ראש"ד, עה"ב ואשכנז. במח' בולוניה וקד"א:
בְּמִכְמוֹרֵינוּ, בכ"ף. זקנים נינים. כ"ה במח' בולוניה,
קד"א, שד"ל, גולד' ואתר האקדמיה. במח' נירנברג
ורומניא: זקנים נינים, ע"פ תה' עז, ח. באשכנז: זקנים
ונינים. במח' רמ"ו: זקנים נינים. אכלום והושחנו.
כ"ה בנוב"ר ומח' רומניא. בגולד' ואשכנז: אכלום
והושחנו. במח' נירנברג: אכלונו והושחנו. כָּנָם
ואבדתם. במח' שד"ל: כָּנָם ואבדתם. באתר
האקדמיה ללא תיבת כָּנָם. סלה שמי. כ"ה בגולד'
ואשכנז, וכן נראה ניקודו לפירושי קד"ץ וראש"ד. במח'
רמ"ו ורומניא: סלה שמי. במח' נירנברג, בולוניה ושד"ל:
סלה סמי. ואפער פה. כ"ה בנוב"ר ואתר האקדמיה.

באשכנז: אָפְעַר פֶּה. במח' רומניא: אָפְעַר פֶּה. ואצעק חמס. כ"ה בנוב"ר, גולד' ואתר האקדמיה. בראש"ד,
מח' נירנברג, אשכנז ורומניא: אָצְעַק חמס. חמס ואַתְחַנֵּן. כ"ה בנוב"ר, מח' רומניא ואתר האקדמיה. במח'
נירנברג, קדמ"א, גולד' ואשכנז: חמס ואַתְחַנֵּן. שָׁחוּ מְאֻשִּׁימֵנוּ. כ"ה בקד"א, מח' שד"ל, נירנברג, גולד' ומקצת
אשכנז. במח' רמ"ו, בולוניה, קדמ"א, מקצת אשכנז ואתר האקדמיה: שָׁחוּ מְאֻשִּׁימֵנוּ, כדרך כתיבת חז"ל, שדרכם
להחליף ש"ן שמאלית שבמקרא לסמ"ך. במח' רומניא: שָׁחוּ מְאֻשִּׁימֵנוּ! בְּהִנָּתֵן כְּבִרְזֵל. כ"ה במח' בולוניה
ואשכנז. במח' רמ"ו, רומניא ושד"ל: בְּהִנָּתֵן כְּבִרְזֵל, בכ"ף. באתר האקדמיה: בְּהִנָּתֵן כְּבִרְזֵל. מְשׁוֹשׁ שְׁמַח. כ"ה
בנוב"ר, מח' רומניא, גולד', עה"ב ומקצת אשכנז. במח' נירנברג ומקצת אשכנז: מְשׁוֹשׁ שְׁמַח. בקדמ"א: מְשׁוֹשׁ
שָׁבַח, וכ"ה נ"א במח' שד"ל. באתר האקדמיה: שְׁשׁוֹן שְׁמַח. שְׁמַח מְשׁוֹרְרִים. במח' רומניא נוסף: שְׁמַח תוֹף
מְשׁוֹרְרִים. וְרוֹדְפֵי קָלוּ. במח' רומניא: וְרוֹדְפֵי קָלוּ. באתר האקדמיה: וְרוֹדְפֵי קָלוּ. לְאַבֵּד. במח' רומניא:
וְרוֹדְפֵי קָלוּ. באתר האקדמיה: וְרוֹדְפֵי קָלוּ. וְהַנְּשָׂאֲרִים. כ"ה בנוב"ר, מח' נירנברג, רומניא ואתר האקדמיה, עם ו, כלשון
הפסוק. בראש"ד, גולד' ואשכנז: וְהַנְּשָׂאֲרִים, ללא ו. עַל-אֵלָה עֲשִׂקוֹנוּ וכו' פיהם. במח' רמ"ו, רומניא, נירנברג,
ראש"ד, גולד' ואשכנז, שורה זו באה כאן, שהרי באי' הראשון אות ע' קודמת לאות פ', ורק באחרים הקדימו
אות פ' לעיין. במח' בולוניה ושד"ל הקדימו אות פ' לעיין. עֲשִׂקוֹנוּ בְּחִרּוּפֵיהֶם. במח' רומניא: עֲשִׂקוֹנוּ בְּחִרּוּפֵיהֶם.

עֲלֵינוּ פִּיהֶם: פָּצוּ וּפָעְרוּ פִּיהֶם מִבָּאֵר שַׁחַת. וְאֶכְזְרוּ עֲלֵינוּ
בְּתוֹכָחַת. פָּחַד וּפַחַת: פָּנֵי פָאֵר חֶפֶת מְעוֹנִי. הִקְמִיל וְהָרִים
מְעוֹנִי. פִּלְגֵי-מִים תִּרְדַּד עֵינָי: נִפְלָה עֲטָרַת עוֹז מִשְׁעָנָם. וְצָר
בְּשִׁבְעָה דָּרְכִים עֵינָם. וְהִתְוֹדוּ אֶת-עוֹנָם:

פִּרְשָׁה פָּצְתָה אוֹי כִּי-סָגְרָה. תִּמּוֹר מְתַנֶּיָּה בָּעוֹ חֲגָרָה. עֵינֵי
נִגְרָה: עָשָׂה עֲבָרְתוֹ וַיַּחְרָה. וְעָרַף אֶת-מְדוֹן מִגְרָה. עַד-יִשְׁקִיף
וַיֵּרָא: עוֹדֵינוּ עַף כְּבוֹד וְעָלָה. וְעָשָׂר מַעְלֹת נִעְלָה. עֵינֵי

ח"ג והערות

באתר האקדמיה: ¹ענו(שק)נו יחד בחירופיהם.
הַגְדִּילוּ שְׁאוֹן. כ"ה בנוב"ר, מח' רומניא ואתר
האקדמיה. במח' נירנברג, גולד' ואשכנז: ²הַגְדִּילוּ שְׁאוֹן.
פָּצוּ וּפָעְרוּ פִּיהֶם. באשכנז, מח' רומניא ואתר
האקדמיה: ³פָּצוּ וּפָעְרוּ פִּיהֶם. וְאֶכְזְרוּ. כ"ה במח'
רס"ד-רס"ה ונירנברג. במח' בולוניה ושו"ל: ⁴וְאֶכְזְרוּ.
באשכנז, גולד', ראש"ד, מח' רומניא, ג"א בקד"א ואתר
האקדמיה: ⁵וְאֶכְזְרוּ. בעה"ב: ⁶וְאֶכְזְרוּ. עֲלֵינוּ בְּתוֹכָחַת.
באשכנז ואתר האקדמיה: ⁷עֲלֵינוּ בְּתוֹכָחַת. במח' רומניא:
⁸עֲלֵינוּ בְּתוֹכָחַת. חֶפֶת מְעוֹנִי. כ"ה במח' בולוניה,
שו"ל, רומניא, נירנברג, אשכנז וגולד', וכן מוכח מקד"א
וראש"ד. במח' רמ"ז: ⁹חֶפֶת מְעוֹנִי. הִקְמִיל וְהָרִים.
כ"ה במח' בולוניה, קד"א ושו"ל. במח' רמ"ז, רומניא,
נירנברג, ראש"ד, גולד' ואשכנז: ¹⁰הִקְמִיל וְהָרִים. והרים
מְעוֹנִי. במח' רמ"ז: ¹¹זִהְיִים מְעוֹנִי. עוֹז מִשְׁעָנָם. כ"ה
בנוב"ר ומח' רומניא. במח' נירנברג, גולד' ואשכנז: ¹²עוֹז
מִשְׁעָנָם. ושני הניקודים נכונים, ומקורם בתנ"ך. וְצָר
בְּשִׁבְעָה דָּרְכִים עֵינָם. באתר האקדמיה: ¹³זִכְשִׁמַּח צָר
עֵינָם. דְּרָכִים עֵינָם. נראה שהוא מלשון: ¹⁴עוֹן אֶת
דוֹד, ש"א יח, ט, וכך פירש בקד"א, וראו בשרשי רד"ק.
במח' נירנברג, גולד' ומקצת אשכנז: ¹⁵דְּרָכִים עֵינָם.
במקצת אשכנז: ¹⁶דְּרָכִים דָּנָם. פִּרְשָׁה פָּצְתָה וכו'.

מקורות ומקבילות

ישע' מג, כה; חה' מד, ח. פָּלוּ עֵלִיט פִּיהֶם. איכ' ג, מו; פסז"ו
איכ' פר' ג, פמ"ו. פָּלוּ וּפָעְרוּ פִּיהֶם. ע"פ ישע' ה, יד, חה'
כז, יד ואיו' טז, י. מִנְחָל שַׁחַת. ע"פ חה' נה, כד; צנלי
טירובין, דף יט ע"א; פסר"צ (איש שלום), סוף פי' י. וְאֶכְזְרוּ.
ע"פ דב' לב, לג; ירמ' ו, כג. בְּתוֹכָחַת. ע"פ חה' עג, יד.
ס, ז; ס, יג. מְעוֹנִי. ע"פ ירמ' כה, ל. הִקְמִיל. ע"פ ישע'
יט, ו. וְהָרִים מְעוֹנִי. ע"פ איכ' ג, מו; פסז"ו איכ' ג, מו. פָּאֵר. ע"פ ישע'
פלגי מִים תִּרְדַּד עֵינֵי. איכ' ג, מו; פסז"ו איכ' ג, מו. נִפְלָה עֲטָרַת. ע"פ איכ'
ה, טו; חה"מ, עשר גלויות, עמ' 435. עוֹז מִשְׁעָנָם. ע"פ ישע'
ג, א. כְּשִׁנְעָה דְּרָכִים עֵינָם. ע"פ ויק' כו, יח; דב' כח, כה.
וְהִתְוֹדוּ אֶת עוֹנָם. ויק' כו, מ; ספרא פר' בחוקותי, פר' ב,
תחילת פ"ח, אות ג; צמד"ר פר' ה, ס' ה. פִּרְשָׁה. ע"פ
איכ' א, ח. פִּלְגֵי. ע"פ צר' ד, יא; צמ' טז, ל. אוֹי כִּי
סוֹגְרָה. ע"פ ירמ' יג, יט. מִתְנַהֵּה צִעוֹ חֲגָרָה. ע"פ מו' לא, ח.
רְאוּ מִדְמִי' ש' פר' לא, ס' לו [ח]. עֵינֵי נִגְרָה. איכ' ג, מו.
עָשָׂה עֲבָרְתוֹ. ע"פ איכ' ג, צ; ח, ג, א. וַיַּחְרָה. ע"פ שמו'
כז, כג; מ"צ כג, כו; ישע' ה, כה. וְעָרַף. ע"פ דב' כח, ד.
מְדוֹן מִגְרָה. ע"פ מו' טו, יח; כט, כז. עַד יִשְׁקִיף וַיֵּרָא. איכ'
ג, ג; איכ"ר פר' ג, ס' ע; פסז"ו איכ' פר' ג, פ"ג. עוֹדֵינוּ.
ע"פ איכ' ד, ח. עָפָה. ע"פ דני' טו, כח. כְּבוֹד עוֹלָה. ע"פ
ש"א ד, כח. וְעָשָׂר מַעְלֹת נִעְלָה. ע"פ צנלי ר"ה, דף לא ע"א;
סע"ר פר' כו; איכ"ר פתיח, ס' כה. עֵינֵי עוֹלָה. איכ'
ג, נא; צנלי סוטה, דף מט ע"ב.

נגרה. ברוב הנוסחאות שורה זו באה כאן, וכ"ה בקד"א על אתר. פִּרְשָׁה. במח' רומניא:
¹⁷פִּרְשָׁה, שלא כבפסוק. פָּצְתָה אוֹי. כ"ה במח' שו"ל, גולד' ומקצת אשכנז. במח' רמ"ז, בולוניה ונירנברג: ¹⁸פָּצְצָה
אוֹי. במקצת אשכנז ואתר האקדמיה: ¹⁹פָּצְצָה אוֹי. במח' רומניא: ²⁰פָּצְצָה אוֹי. תִּמּוֹר. באתר האקדמיה: ²¹זִמּוֹר.
מְתַנֶּיָּה בָּעוֹ חֲגָרָה. כ"ה בנוב"ר וגולד'. במח' רומניא: ²²בָּעוֹ מְתַנֶּיָּה סָגְרָה. במח' נירנברג ואתר האקדמיה: ²³עוֹ
מְתַנֶּיָּה שֶׁן חֲגָרָה. במקצת אשכנז: ²⁴מְתַנֶּיָּה, ובמקצת אחרים: ²⁵קָשֶׁק. עֲבָרְתוֹ וַיַּחְרָה. במח' נירנברג: ²⁶עֲבָרְתוֹ
בָּאף וַיַּחְרָה. וְעָרַף אֶת-מְדוֹן. במח' רומניא, גולד' ואשכנז: ²⁷וְעָרַף אֶת-מְדוֹן. במח' נירנברג: ²⁸וְעָרַף אֶת-מְדוֹן. עֲבָרְתוֹ
עוֹדֵינוּ עַף כְּבוֹד. באתר האקדמיה: ²⁹עוֹדֵינוּ עַף כְּבוֹד. וְעָשָׂר מַעְלֹת. כ"ה בנוב"ר, קד"א ומח' רומניא. בקד"א,
ראש"ד, אשכנז, גולד' ואתר האקדמיה: ³⁰וְעָשָׂר מַעְלֹת. במח' נירנברג: ³¹וְעָשָׂר מַעְלֹת, ללא ו'. נִעְלָה. כן מנוקד
בנוב"ר. אמנם במקרא: ³²נִעְלָה, וכו' במח' רומניא, נירנברג, גולד' ומקצת אשכנז. במקצת אשכנז: ³³נִעְלָה.

עוֹלָלָה: עַל־זֶה פָּסַק נְאֻמָּם. וְשָׁח לֹא אָעֻזְבְּכֶם בְּכַף זֹעֲמָם.
אֶף־אֲנִי אֵלֶיךָ עֲמָם:

צִדִּיק צָר צָעָדִי לְסִפְרִי. וּכְעַקְלָתִי יִשָּׁר וְאֶכְפֹּר. צוֹד צָרוֹנִי
בַּצָּפוֹר: צָעַק צוֹרִי וְסִכְךָ מַעֲבֵר. וּבַחֲלָלִי עֶרֶךְ לְשִׁבְרִי. צָמְתוֹ
חַי בְּבוֹר: צָדוֹ צָדִי וְסָע דּוֹרְשִׁי. בְּהַעֲלוֹת כַּיִּם עָלִי לְגִרְשִׁי.
צָפוֹמִים עַל־רֹאשִׁי: עַל־הֶר צִיּוֹן צָבָאוֹ לְהַכְרִיתִי. וְצוֹר שָׁח
אֶחְמַל עַל־שְׂאֵרִיתִי. וְזִכְרָתִי אֶת־בְּרִיתִי:

קָרָאתִי קָשֶׁב חֶרְפָּת מוֹנִי. עַל־הַלְחִי מַכִּים בְּנִי. קָרָאתִי שְׁמִיךְ

מקורות ומקבילות

על זה. ע"פ אי"ב ה, ח. לא אעזבכם. ע"פ ויק' כו, מד; ישע' מא, ח. נכף זעמם. ע"פ ישע' י, ה. אף אני אלך עמם. ויק' כו, מא; ירושלמי חנוני, פ"א, ה"א, 'כל מקום שגלו ישראל גלת השכינה עמה'; ספרי צמ', פ"ר מסעי, פ"י קסא. לדיק. ע"פ דב' לב, ד; אי"ב א, יח. לר. ע"פ תה' קיט, סט. צעדי לספור. ע"פ אי"ב לא, ד. וכעקלתי ישר. ע"פ אי"ב לג, כז. לוד לזוני כלפור. אי"ב ג, נב. ראו קינות לז"א, סי' טו, הערה ק. צעק לורי. ע"פ ירמ' כה, לו בצלי צרכות, דף ג ע"א, '...ושואג כחרי'. וסכך מעבור. ע"פ אי"ב ג, מד. ונחללי. ע"פ יח' לו, כחכנ; עמו' ג, ז. לנחמו חיי צבור. ע"פ אי"ב ג, נג. צמדצ"ר פ"ר י, סי' ג. לוד לדי. ע"פ אי"ב ד, יח; ירושלמי חנוני פ"ד, ה"ה. דורשי. ע"פ יח' לו, לו. נהעלות כים. ע"פ יח' כו, ג. לנרשי. ע"פ הוש' ט, טו. לפו מים על ראשי. אי"ב ג, נד. ראו תה' קכד, ד. על הר ציון לנלו. ע"פ ישע' כט, ח. להכריתי. ע"פ ירמ' ט, כ; יח' יד, חייט. לחמול על שאריתי. ע"פ ירמ' מז, ט"ז; מיי' ז, יח. וזכרתי את צריתי. ויק' כו, מז; ירושלמי סנהדרין פ"י, ה"א, 'זכות אבות לעולם קיימת'; ויק"ר פ"ר לו, סי' ו. קראתי. ע"פ אי"ב ג, נה. קשבו חרפת מוני. ע"פ ישע' נא, ז; תה' פט, נא; אי"ב ג, סא; דני' ט, טזח. על הלחי מכים. ע"פ אי"ב ג, ל. ראו ישע' ג, ו. קראתי שמך ה'. אי"ב ג, נה; ע"פ תה' ג, ה.

ח"נ והערות

על־זה פסק. במח' רומניא, נירנברג, ראש"ך, גולד' ואשכנז נוסף: 'על־זה פסק נוי'. באתר האקדמיה: 'על זה פסק נואי'. נאָמם. כ"ה בקד"ץ וראש"ך, וכן נראה נכון. בנוב"ר: 'נאָמם'. במח' נירנברג, גולד' ואשכנז: 'נאָמם'. וְשָׁח לֹא. כ"ה במח' רמ"ו, בולוניא, מקצת אשכנז ואתר האקדמיה. במח' שד"ל: 'שח לא, וללא ו'. במח' רומניא: 'נָם לא'. במח' נירנברג, גולד', מקצת אשכנז וניא בשד"ל: 'וְצוֹר שָׁח לא'. לא אָעֻזְבְּכֶם. במח' רומניא, נירנברג, אשכנז, גולד' ואתר האקדמיה: 'לא אָעֻזְבֶם, וכן נראה נכון בגלל זועמם' שאחרי. בְּכַף זֹעֲמָם. כ"ה בנוב"ר, מח' רומניא, גולד' ואשכנז. במח' נירנברג וראש"ך: 'צִדִּיק וזעמם'. צִדִּיק צָר. בראש"ך: 'צדיק צו, לשון צוואה. במח' נירנברג: 'צדיק צור'. במח' רומניא: 'צדיק, וללא תיבת צר'. באתר האקדמיה: 'צדיק צר'. צָעָדִי לְסִפְרִי. בלשון רבים, כ"ה במח' רמ"ו, בולוניא, ראש"ך, גולד', רומניא ונירנברג. במח' שד"ל: 'צָעָדִי לְסִפְרִי, לשון יחיד, אך איננו מתאים לענין. במח' רומניא נוסף: 'צָעָדִי דָרַש לְסִפְרִי. וּכְעַקְלָתִי יִשָּׁר. במח' רומניא: 'וכעקלתי ישר'. צָעַק צוֹרִי. במח' נירנברג ורומניא: 'צעק צירי'. וְסִכְךָ מַעֲבֵר. בקד"ץ ומח' רומניא: 'וסכך מעבר'. וּבַחֲלָלִי עֶרֶךְ. במח' נירנברג: 'ובחללתי ערך'. באתר האקדמיה: 'ובחללתי ערך'. עֶרֶךְ לְשִׁבְרִי. במח' רומניא: 'צמתי חיי בבור'. באשכנז ומח' רומניא: 'צמתו בבור', וללא תיבת חיי'. צָדוֹ צָדִי. צָדוֹ צָדִי. בפסוק הוא מלרע, משורש 'צדה'. צָדוֹ צָדִי. כ"ה במח' רמ"ו ובולוניא. בקד"א, מח' רומניא, שד"ל: 'צדו צרי'. בגולד' וניא בשד"ל: 'צדו צָעָדִי. וְסָע דּוֹרְשִׁי. במח' רומניא: 'וצר דורשי'. בְּהַעֲלוֹת. כן מנוקד במח' בולוניא, שד"ל ורומניא. במח' רמ"ו: 'בהעלות'. בראש"ך: 'בהעלות'. במקצת אשכנז: 'בהעלות'. בעה"ב: 'בהעלות'. בפ"י מח' נירנברג: 'בהעלות'. כַּיִם עָלִי לְגִרְשִׁי. במקצת אשכנז: 'עלי לדורשי', ובמקצת: 'עלי כים לגרשי', וכ"ה בראש"ך ובאתר האקדמיה. בעה"ב ובפ"י מח' נירנברג: 'הים עלי לגרשי'. במח' רומניא: 'כַּיִם עָלִי לְגִרְשִׁי'. שח אֶחְמַל. במח' רומניא: 'שח אֶתְמול'. וזכרתי את. באתר האקדמיה: 'וזכרתי אני את'. ע"פ יח' טו, ס. עַל־הַלְחִי. במח' רומניא: 'על־לחי'. וללא ה', וכ"ה באתר האקדמיה. מַכִּים בְּנִי. במח' רמ"ו: 'מכים בְּנִי'.

יהוה: קומי קראי כִּי־לֹא יָבֹלֵם. עַל־יֵתֶר לְמִקְנֵי־שָׁלֶם. קוֹלִי
שָׁמַעַתְּ אֶל־תַּעֲלָם: קָלִים קָרָאוּנִי וְעֲלַמַת מְרֹאֶךְ. הַשֵּׁת בְּגוֹיִם
מוֹרְאִיךְ. קָרַבְתָּ בַּיּוֹם אֶקְרָאֶךְ: אַתָּה יְהוָה קִין אֶל־תִּכְזֹּב.
עַד־מָתִי כְּחֶרֶשׁ אֶעֱזֹב. וְהָאָרֶץ תִּעָזֹב:

רָאָה רִגְזוֹ מִכַּת אֲנוּשִׁי. וְאוֹמֵר בְּהִנָּטְשִׁי בְנֹשִׁי. רַבַּת אֲדֹנִי
רִיבִי נִפְשִׁי: רָאָה רִיב בְּעִיתִתִּי. הַשְׁמוֹת כָּל־עַדְתִּי. רְאִיתָה
יְהוָה עֹנֹתַי: רוּחַ רִפְתָּה־בִּי מֵאִמָּתָם. לְבַלְעִי הָעֵלוּ חֲמָתָם.
רְאִיתָה כָּל־נִקְמָתָם: לָמָּה רָחוּק תַּעֲמֹד בְּדַבָּרָם עֲזוֹת. נִמְתָּ
הַנִּשְׁמָה אוֹשִׁיב פְּרוּזוֹת. וְאֶף־גַּם־זֹאת:

מקורות ומקבילות

קומי קראי. ע"פ יו"א, ו; אי"ב, ב; יט. קראי. ע"פ תה' ד, ד;
קמה, יח. כי לא יכלם. ע"פ דב' ד, ז; ויק"ש תו', פה' ואתחק;
רמז חתכה, ד"ה כי מי גוי. על יתר למקניאי שלם. ע"פ תה'
לא, כד. ראו קינות לז"א, ס"ו טו והערה קא. קולי שמעת
אל תעלם. אי"ב, ג; נה; מדת"ה מ' סא, ס"ו א. קלים. ע"פ
אי"ב, ד, יט. קראוני. ע"פ אי"ב, ד, טו. ועלמת מראך. ע"פ
דב' לא, יח; ב"ר פ"ר מז, ס"ו ג. השת בגוים מוראך. ע"פ
תה' ט, כא; מדת"ה פ"ר וארא, ס"ו טו. קרבת ביום אקראך.
אי"ב, ג, ט. אתה ה'. ע"פ יו"א, יד; אי"ב, ה, יט. קן אל
תכזב. ע"פ חז"ל, ג; בצלי סנהדרין, דף א' ע"ב; מדת"ה מ' עז,
ס"ו א. עד מתי כחרש אעזוב. ע"פ ישע' ח, טו. והארץ תעזוב.
ויק' כו, מג. ראה. ע"פ אי"ב, א, ט"ד; ב, כ. רגז. ע"פ
דב' כה, סה. מכת אנושי. ע"פ ירמ' טו, יח; מ"כ, א, ט.
ואומר. ע"פ ישע' יב, א. בהנטשי נפשי. ע"פ ישע' ב, ו; תה'
פה, יג; אי"ב, ג, ח. רעת ה' ריבני נפשי. אי"ב, ג, נח. ראה
ריב. ע"פ מ"כ, ז, ט; אי"ב, ג, לו. צעיתתי. ע"פ ש"א טו, יד;
ישע' כא, ד. השמות כל עדתי. ע"פ אי"ב, טו, ז. ראייתה ה'
עושת. אי"ב, ג, נט. רוח רפתה. ע"פ שופ' ח, ג. מאימתם.
ע"פ ירמ' ל, ה; אי"ב, ג, מח. לנלעי. ע"פ ישע' מט, יט.
ראייתה כל נקמתם. אי"ב, ג, ס. למה רחוק תעמוד. ע"פ תה'
י, א; פס"כ (א"ש שלום), פ"י לא, ד"ה ד"א ותאמר וכו' נביאים
קראו. בדברים עזות. ע"פ תה' מד, ח; מ"ש, יח, כג; חז"ל;
נוסח ב, פ"ז, 'התחיל מחקר ומגדף ומנאץ ומרקק' וכו'; מדת"ה
(וורשא), פ"ר פקודי, ס"ו ד. הנשמה. ע"פ יחז' לו, לה. אושיב
פרוזה. ע"פ זכ' ב, ה; בצלי ב"ב, דף ע"ב ע"ג. ואף גם זאת.
ויק' כו, מד.

ח"ג והערות

כִּי־לֹא יָבֹלֵם. בגולד' ומקצת אשכנז: כִּי־לֹא יָבֹלֵם. במח'
נירנברג: כִּי־לֹא יָבֹלֵם. בעה"ב: כִּי־לֹא יָבֹלֵם. במח'
רומניא: כִּי־לֹא יָבֹלֵם. על־יֵתֶר. במח' רומניא:
עַל־יֵתֶר. לְמִקְנֵי־שָׁלֶם. בקד"ץ: מְשֻׁנָּא. לְמִקְנֵי־שָׁלֶם.
שָׁלֶם. בעה"ב, גולד' ורוב אשכנז: לְמִקְנֵי־שָׁלֶם.
בראש"ך ומח' רומניא: לְמִקְנֵי־שָׁלֶם. קָלִים קָרָאוּנִי.
כ"ה בגוב"ר ונוסח ראשון בקד"א. בראש"ך, אשכנז,
גולד' ואתר האקדמיה: קָלִים קָרָאוּנִי. נ"א בקד"א: קָלִים
קָרָאוּנִי. וכ"ה בעה"ב. במח' נירנברג ורומניא: קָלִים
קָרָאוּנִי. נ"א בשד"ל: קָלִים קָרָאוּנִי. וְעֲלַמַת מְרֹאֶךְ.
במח' רומניא: וְעֲלַמַת מְרֹאֶךְ, אבל הניקוד צ"ל:
וְעֲלַמַתְּ. הַשֵּׁת בְּגוֹיִם. באשכנז: הַשֵּׁת בְּגוֹיִם. במח'
רומניא: הַשֵּׁת בְּגוֹיִם. עַד־מָתִי כְּחֶרֶשׁ. במח' רומניא:
עַד־אֲנִי כְּחֶרֶשׁ. רגז מכת. במח' רס"ד־רס"ה: רגז
מכות. אָנוּשִׁי. כ"ה במח' בולוניה, שד"ל, רומניא
נירנברג, גולד' ואשכנז. במח' רמ"ז מנוקד: אָנוּשִׁי.
בראש"ך: אָנוּשִׁי. וְאוֹמֵר בְּהִנָּטְשִׁי. במח' רומניא:
וְאוֹמֵר כֹּה נָטְשִׁי. באתר האקדמיה: וְאוֹמֵר כֹּה־נָטְשִׁי.
בְּנֹשִׁי. במח' נירנברג, מקצת אשכנז ורומניא מנוקד:
בְּנֹשִׁי. רבת אֲדֹנִי. כ"ה באשכנז, כארצ"ו ובדפוסים
שלפניו. בגוב"ר, מח' רומניא ואתר האקדמיה: רבת
יְי, וכ"ה בפסו"ז ובלקח טוב על אי"ב. ראה ריב. כ"ה
בגוב"ר ומח' נירנברג. בראש"ך, גולד', אשכנז, מח'

רומניא, נ"א בשד"ל ואתר האקדמיה: ראה ריב. בְּעִיתִתִּי. כ"ה בגוב"ר, אתר האקדמיה ובדומה במח' נירנברג
ורומניא. במקצת אשכנז: בְּעִיתִתִּי, ובמקצת: בְּעִיתִי. בגולד': בְּעִיתִתִּי. לְבַלְעִי הָעֵלוּ. במקצת אשכנז ונ"א בשד"ל
נוסף: כִּי־לְבַלְעִי הָעֵלוּ. בדברים עזות. כ"ה במש' יח, כג. במח' רומניא: בדברים עזות. נִמְתָּ הנשמה. במח'
שד"ל: נִמְתָּ הנשמה. אוֹשִׁיב פְּרוּזוֹת. במח' רומניא: אוֹשִׁיב פְּרוּזוֹת. ואף־גַּם־זֹאת. במח' רומניא נוסף: זְבוֹת
הַבְּשִׁמָּה מִזֹּאת ואף־גַּם־זֹאת.

שָׁמְעוּ שְׁנוּקָשָׁתִי בְּדַחֲפָתָם. וְכִילֵק עָלָה עֵיפָתָם. שְׁמַעַת חֲרָפָתָם: שָׁכְבוּ שׁוֹחָחִים בְּנֵי בִיגוֹנָם. וְשׁוֹבִיָּהֶם גָּאָה לְמָאֹד גָּאוֹנָם. שִׁפְתֵי קָמִי וְהִגִּיזוֹנָם: שִׁישִׁי שׁוֹסְתִי כִּי־בִי יָד מָטָה. מְשַׁפֵּלַת עַד־שָׂאוֹל מָטָה. שְׁבָתָם וְקִימָתָם הִבִּיטָה: הַשִּׁיבֵנוּ שִׁלָּם שָׁנִים. וְתֹאמַר אֶפְדָּם מְשׁוֹנִים. וְזָכַרְתִּי לָהֶם בְּרִית רֵאשֻׁנִים: תָּבוֹא תִשׁוּר מְעַנִּי לְמוֹל. הֵם שָׁגְבוּ וְאוּוֹיָךְ אָמוֹל. תִּשָּׁיב לָהֶם גְּמוֹל: תִּקְרָא תִּגְלָה יוֹם כָּמוֹס מִלֵּב. וּמִחֲפָשִׁי לִפְעֹל

מקורות ומקבילות

שמעו. ע"פ אי"ח, א, כח. שנוקשתי בדחפתי. ע"פ תה"י, ח"א. וכלק - מין חרצה. ע"פ ירמ' נח, יד ומ"ז. עיפתי. ע"פ עמו"ד, יג; אי"ח, י, כב ורש"י. שמעת חרפתם. אי"ח, ג, סא; מדר"ה מ"ח, לה, ס"ח. א. שכנו. ע"פ אי"ח, ג, כח. שוחחים בני. ע"פ מדר"ה מ"ח, קמו, ס"ו. ו. ביגונם. ע"פ ירמ' ח, יח. ושוניסם. ע"פ מ"ח, ח, מו; ירמ' ג, לג. גאה למאד גאונו. ע"פ ירמ' מ"ח, כט; א"פ, ג, ח"ה תה"י נט, יג. שפתי קמו והגיזונו. אי"ח, ג, סב. שיש. ע"פ אי"ח, ד, כח. שוסתי. ע"פ מ"ח, כח, יד; ישע' מ"ב, כד. כי בי יד מטה. ע"פ אי"ח, יט, כח. משפלת עד שאל. ע"פ ישע' ח, ט. שאל מטה. ע"פ מ"ח, טו, כד. שבתם וקמתם הביטה. אי"ח, ג, סג. ראו קינות לז"א, ס"ו טו והערה קב. השיגנו שלם שנים. ע"פ ש"מ, כב, ג, תה"י, טו וילק"ש ח"י, רמז סג, 'שכל מי שנוטל ממון כאלו שופך דמים'. ראו צבלי צ"ק, דף ס ע"ב, 'עלי לשלם את הצערה שהצערתי'. אפדס. ע"פ הוש' ז, יגיד. משונים. ע"פ ישע' יג, ד. וזכרתי להם צרות ראשונים. ויק' כו, מה; שמו"ר פ"ח, מד, ס"ו טו; מדר"ה ויק' פ"ח, כו, פמ"ה. תגול. אי"ח, א, כב. תשור - ראה. ע"פ ישע' מ, ט ורש"י; מ"ח, יד, כו. מעני. ע"פ ישע' ס, יד; א"פ, ג, יט. למול - ל' כריחה. ע"פ רש"י על תה"י, לו, צ. הס שגנו. ע"פ תה"י, עג, יב; אי"ח, א, ג; ספרי דב', פ"ג, נג, 'הרשעים שמלליחים'. ואוויך. ע"פ תה"י, קלב, יג. אמול - מקולקל. ע"פ יחז' טז, ל ורש"י. תשיב להם גמול. אי"ח, ג, סד. ע"פ תה"י, עט, יב; מדר"ה מ"ח, קכא, ס"ו ג; אי"ח פ"ח, ג, ס"ח. תגלה. ע"פ עמו"ד, ג, ז; תה"י, לה, א"ב ורש"י ד"ה שירו לה. יום כמוס מלב. ע"פ דב' לג, לד; מכיל' דר"י צלח, מ"ב דויסע, פ"ה, ה, ד"ה ויקראו; צבלי פסחים, דף נד ע"ב. ומחפשי. ע"פ מ"ח, י, כט; כח, טו. לפעול עולות מלב. ע"פ תה"י, נח, ג; סד, ז.

ח"נ והערות

שנוקשתי בדחפתי. כ"ה בנוב"ר ואשכנו. בכ"י: שנוקשתי בדחפתי. במח' רומניא: שנוקשתי מר בדחפתי. וכלק עלה עיפתי. כ"ה בנוב"ר ואשכנו. בכ"י, מח' רומניא ואתר האקדמיה: וכלק עלי עיפתי. בראש"ך: וכלק עיפתי עלי. שוחחים בני. כ"ה בנוב"ר ואשכנו. בכ"י ניקד תיבת שוחחים, בשי"ן שמאלית. במח' רומניא: שוחחים בני. ביגונם. כ"ה בנוב"ר, עה"ב, מח' רומניא ואתר האקדמיה. במח' נירנברג, ראש"ך, גולד' ואשכנו: ביגונם. ושוביהם גאה למאד. במח' רומניא: ושוביהם גאו מאד. באשכנו: ושוביהם גאה מאד. שיש שוסתי. כן מנוקד בנוב"ר, גולד' ומקצת אשכנו, בלשון נקבה. במח' נירנברג ומקצת אשכנו: שיש שוסתי. במח' רומניא: שיש שוחתי. כי-בי יד מטה. במח' רומניא: כי-ביד מטה. השיבנו שלם שנים. כ"ה בנוב"ר, וראו גם הערה הבאה, ד"ה שלם. במח' נירנברג: השיבנו שלם שנים. בראש"ך: השיבנו שלם לארך ימים. בגולד' ואשכנו נוסף: השיבנו שלם שלם שנים. בחלק מדרפוס אשכנו וני"א בשר"ל: השיבנו ארך שנים. במח' רומניא: השיבנו שלם שנים. באתר האקדמיה: השיבנו שלם לאורך שנים. שלם. כן מנוקד במח' שר"ל וגולד', וכן נראה מעה"ב וקד"א. במח' רמ"י, בולוניה, כ"י וראש"ך: שלם, ופירש שם לירושלים, ע"פ בר' יד, יח; תה"י, עו, ג. ותאמר אפדס. במח' רומניא: ותאמר ותפדס. משונים. כ"ה בנוב"ר וקד"ן. בראש"ך: משאון. באשכנו וגולד': משאונים. במח' נירנברג, עה"ב, כמה כ"י ואתר האקדמיה: מאישונים. במח' רומניא: משונים. מעני למול. כ"ה בכ"י, מח' נירנברג, ראש"ך, עה"ב, גולד', אשכנו ומח' שר"ל. במח' רמ"י ובולוניה: מעני למול. בקד"ן: אויבי למול. במח' רומניא: מעני למול. הם שגבו. כ"ה בנוב"ר, מח' נירנברג, רומניא, ראש"ך, עה"ב ואתר האקדמיה. בגולד' ואשכנו נוסף: הם שגבו חיל. ואוויך אמול. בעה"ב: ואימך אמול. יום כמוס מלב. כ"ה בנוב"ר וגולד'. בחלק מאשכנו ומח' רומניא: יום כמוס בלב. באתר האקדמיה: יום נקם כמוס בלב. ומחפשי. כ"ה בנוב"ר, בכ"י, מח' נירנברג, ומקצת אשכנו: ומחפשי. בעה"ב: ומחפשי. במח' רומניא: ומחפשי. לפעול עולות

עולות מלב. תתן להם מגנת לב: תם תכלית תקפם ללכדם.
יפלו בלי להעמידם. תרדף באף ותשמידם: כיתמיד
רוקדים ושחקים ומתורתך אנו לא רחוקים. השיבנו והורנו
אלה החקים:

עד כאן אין אומרים בק"ק ברומה.

בְּרֹמִיָּה בְּדָד אֲשָׁבָה. כִּאִם עֲזוּבָה נִחְשָׁבָה. לְכָל-
צָר קָהְלָה נִשְׁבָּה. וְכָל-
תַּנְחוּמֶיהָ לֹא-קָשְׁבָה. עַל־כִּי שׁוֹבָבָה מְשׁוּבָה. נְהִי קוֹנְנָה
אִיכָהוּ יִשְׁבָּה:

לפי מנהג ק"ק רומה אומרים רק את שני הבתים הראשונים והאחרונים.

ח"ג והערות

מלב. בעה"ב: 'עולות לטמון בלב'. במח' רומניא: 'לפעל
עולות בלב'. באתר האקדמיה: 'עולות לפעול מלב'.
יפלו בלי להעמידם. תרדף. במח' רומניא נוסף:
'תשיבם ותלכדם. ויפלו בלי להעמידם. בעל-שלישים.
ועל-רבעים תפקידם. תרדוף וכו'. כיתמיד רוקדים.
במח' רומניא: 'כיתמיד רוקדים. רוקדים ושחקים.
כ"ה בנוב"ר ומח' רומניא. במח' נירנברג, ראש"ד, קד"ץ,
גולד, מקצת אשכנז ואתר האקדמיה: 'דוקרים ושחקים.
במקצת אשכנז: 'דוקרים ושחקים. ויחזיקים. כ"ה
במח' רמ"ז, בולוניא, שד"ל ורומניא. במח' רס"דרס"ה
וגולד: 'ישחקים. במקצת אשכנז: 'יחזיקים. לא
רוקדים. במח' נירנברג ומקצת אשכנז: 'לא רחוקים.
בגולד: 'לא רחוקים. בדומיה בדר אשבה וכו'.
סלסלה הנמצאת בנוב"ר בלבד. לפני הסלסלה כתוב:
'זיושבין על הארץ. כנראה שהערה זו שייכת למנהג
הישן שאמרו כל הקינות בחזרת הש"ץ ומכאן ישבו כלשון
הסלסלה: 'בדומיה בדר אשבה, וכן הקינה 'איכה ישבה
חבצלת. בדומיה. במח' שד"ל: 'בדומיה. לכל-צד
קהלה. כ"ה במח' בולוניא ושד"ל. במח' רמ"ז: 'לכל-צד
קהלה, וכן נראה מכ"י.

מקורות ומקבילות

תתן להם מגנת לב. איכ' ג, סה; איכ"ר פר' ג, ס' ת; פס"ז
איכ' פר' ג, ס' סה. חס. ע"פ צר' מז, יח. תכלית - גבול.
ע"פ איכ' יח, ז. ללכדם. ע"פ תה' נט, יג; מש' ה, כב. יפלו
כלי להעמידם. ע"פ צבלי מגילה, דף טז ע"ב, 'שלא תהא תקומה
למפלתך; מדת"ה מח' יח, ס' לד; אה"מ ר' עקיבא, עמ' 431.
אות ע'. תרדוף באף ותשמידם. איכ' ג, סה; מכו' דר"י בשלה,
מס' דעמלק, פר' ב, ד"ה ויאמר ה'; מש"ט פר' בשלה, פר' יח,
ס' טז, ד"ה מלחמה לה; מדת"ה מח' קבא, ס' ג. רוקדים.
ע"פ צבלי יומא, דף סט ע"ב, 'נכרים מקרקרין צהיכלו'; ולק"ש
תו', רמח תתנו; מה"ג דצ', פר' י, פ"ז. ושחקים. ע"פ ירמ' 40,
מח, כז; איכ' ג, יד; ויק"ר פר' לו, ס' ב; איכ"ר פתיח' ס' כד,
'שחקו לגוים ולעג לצריות'. ומתורקד. ע"פ תה' קיט, נח.
אנו לא רחוקים. ע"פ דצ' ל, יח; צבלי צרכות, דף ח ע"א, 'אפילו
ריקנין שצד מלאים מלאות כרמון'. ראו תה' מ, ט; צבלי צרכות,
דף ח ע"א, 'רזוננו לעשות ריוקד'. השיבנו. ע"פ תה' פ, ד;
איכ' ה, כא; ירושלמי צרכות, פ"ה, ה"א, 'השיבנו תחת כי מאוס
מאסתנו'; מדת"ה מח' ד, ס' י; איכ"ר פר' ה, ס' כא. והורנו.
ע"פ דצ' ד, יד; ישע' מח, יח; תה' קיט, יב; צ"ר (תיאודור-אלנצק),
פר' ויגש, פר' לה, ד"ה ואת יהודה, ע"פ ישע' נד, יג. אלה
החוקים. ויק' כו, מו; ספרא פר' ח, סוף פר' יב, אות י, 'שמירה
ועשייה לחוקים וכו' וחי צה"ס. בדומיה. ע"פ תה' נט, ג;
מדת"ה מח' סה, ס' א. דד אשבה. ע"פ איכ' א, א; צבלי
סנהדרין, דף קד ע"א; מד"ז איכ' (צוצר), פר' א, ס' יח. כאס
עוזבה נחשבה. ע"פ ישע' נד, ה, ס; טו; איכ' א, א; איכ"ר
פר' א, ס' ג. לכל צר. ע"פ ישע' סג, ט. קהלה נשבה. ע"פ
ירמ' יג, יח; צבלי תגינה, דף ה ע"ב; איכ"ר פתיח', ס' כה.
פס"ז צ"פ כח. שזכנה משונה. ע"פ ירמ' ג, יב; ת, ה. נהי קוננה. ע"פ ירמ' ט, טז; איכ"ר פתיח', ס' ב; ולק"ש ירמ',
רמח רפ.

**אִיכָהּ יוֹשְׁבַת חֲבָצֶלֶת הַשָּׂרוֹן. וְדָמָם רָן מִפִּי נוֹשָׂאִי
אָרוֹן. נָעוּ מִמִּשְׁמְרוֹתָם**

כִּהְיִי בְנִי־אֶהְרֹן. בְּגִמְסֵר הַבַּיִת בְּמִסְרָכֵי מָרוֹן (יְהוֹרִיב):

**בָּכָה תִּבְכֶּה מִחֲמַשֶּׁת סְפָרִים. כְּנֶהְרַג כִּהֵּן וְנָבִיא בְיָוִם
הַכַּפּוּרִים. וְעַל־דָּמוֹ נִשְׁחַטוּ פְּרָחִים כַּצִּפְרִים. וְגָלוּ
כַּצִּפְרִים כִּהְיִי צְפוּרִים (יְדַעְיָה):**

**גָּלְתָה מֵאַרְצָה כָּלָה מְקַשָּׁטָה. בַּעֲוֹן מַעֲשָׂרוֹת וּשְׂמִטָּה.
וּבְאַרְבַּעַת שָׁפְטִים הִשְׁפִּטָּה. וּמַעֲדִיָּה הִפְשִׁטָּה
מִשְׁמֶרֶת מִפְּשָׁטָה (חָרִים):**

מקורות ומקבילות

איכ' ישנה. איכ' א, א. חננאל השרון. שה"ש 3, א; שה"ר
פר' 3, א; א; מדת"ה מ' א, א; ס' כ. ודמס. ע"פ מ"א יט, יב;
תה' קז, כט; צבלי ערכין, דף יא ע"ב, 'לא הספיקו לומר...'.
רון. ע"פ תה' ק, ב; חו"ר לה, ז; צבלי ערכין, דף יא ע"א, ע"פ
דב' יח, ז. נושאי ארון - לויים. ע"פ דב' לה, ט; יהו' ה, לג.
נעו. ע"פ עמו' ד, ח; יב; איכ' ד, יד'טו. ממשמרות כהני
כני אהרן. ע"פ צמ' ג, לה; צבלי חמיד, דף כו ע"א. כנמסר
הנית. ע"פ צבלי גיטין, דף נו ע"ב; 'אד"ג נוסח ב', סוף פ"ו.
במסרכי מרון יהויריב. ע"פ ירושלמי תענית פ"ד, ה"ה, 'יהויריב,
יה הריב עס צניו על שמרו וסרצו צו'. יהויריב. דה"א כד, ז.
צכה תצכה. ע"פ איכ' א, 3. מחומשת ספרים - 'חמשה חומשי
תורה', ע"פ צבלי נדרים, דף כב ע"ב; ירושלמי סוטה פ"ה, ה"ו.
כנהרג כהן ונציל. ע"פ איכ' 3, ב; דה"צ כד, כ"ב; מדת"ג
פר' ויקרא, ס' ת. כנהרג וכו' ציוס הכיפורים. ע"פ ירושלמי
תענית פ"ד, ה"ה; מד"ז (בוצר), פר' א, ס' ט; ילקוט איכ',
רמז תחריד. ועל דמו נשחטו פרחים כלפירים. ע"פ ירושלמי
תענית פ"ד, ה"ה; צבלי גיטין, דף מ ע"ב; סנהדרין, דף לו ע"ב.
פרחים. ע"פ משנ' יומא פ"א, מ"ז; צבלי חולין, דף ל"ב ע"א.
וגלו כלפירים. ע"פ מש' כז, ה; שמו"ר פר' כ, ס' ו. כהני
לפורים ידעיה. ע"פ ירושלמי תענית פ"ד, ה"ה, 'ידעיה, עמוק
לפורים'. ידעיה. ע"פ דה"א כד, ז. גלתה מארצה. ע"פ
איכ' א, ג. כלה - ישראל. דבר פר' 3, ס' לו. כלה מקושטה.
ע"פ ישע' סא, י; שמו"ר פר' כג, ס' ה. צעון מעשרות.
ע"פ רצ"ה פר' ד, ס' ה; מדת"ה מ' מ, ס' 3. צעון...
שמיטה. ע"פ אד"ג נוס' א, פל"ה; צבלי שבת, דף לג ע"א, ע"פ
ויק' כו, לד. ובארבעת שפטים השפטה. ע"פ יח' יד, כא;

ח"צ והערות

איכה יושבת חבצלת השרון. קינה מאת ר' אלעזר
קליר, מיוסדת ע"ס א"ב, לפי הפסוק שבפר' א שבאיכה.
כאן צוינו כל הכ"ד משמרות שבדה"א פרק כד, על
הסדר חוץ מישבאב ובלגה. בלגה וישבאב היו משמרות
גם בדה"א כד, יד, וגם בבית שני כמובא בסוף סוכה,
דף נו ע"ב. ואולי גנתון זה משמרת בלגה, ופשחור זה
ישבאב. ועי' לקמן אות ל' ואות ס'. בנוב"ר ציין בסוף
כל בית שם המשמרת על הסדר, כפי שמופיע בדברי
הימים, אך הזיהו לא תמיד ברור וכן היחס לשנים
המצוינות בסוף הקינה. וראו את הקדמת גולד' ואוצ"ר,
ובהקדמתו עמ' 8 ד"ה כסניף ובלב אהרן בהרחבה.
קינה זו נמצאת גם במנהג אשכנז; מח' נירנברג, דף 197;
קינות אוצר ראשונים, דף קעז; עה"ב דף 268; מע"צ
דף 340; גולד' דף מו, ס' יא. בכ"י 170; באתר האקדמיה:
Cambridge, University Library, T-S Collection, H 14, 42.
כִּהְיִי בְנִי־אֶהְרֹן. במח' נירנברג, גולד' ואשכנז: כִּהְיִים
בְּנִי־אֶהְרֹן. בְּגִמְסֵר הַבַּיִת. בכ"י: בְּגִמְסֵר הַבַּיִת.
בְּמִסְרָכֵי מָרוֹן. במח' נירנברג, עה"ב, קד"ץ, ראש"ך,
גולד' ואשכנז: בְּמִסְרָכֵי מָרוֹן. יְהוֹרִיב. שמות
המשמרות מופיעות בסוף כל בית בנוב"ר וכ"י וללא
ניקוד, אך במח' בולוניה הם מנוקדים, והשלמנו את
הניקוד על פיו וע"פ ניקוד השמות של משמרות כהונה
בדה"א כד, יח. במח' נירנברג, גולד' ואשכנז אינם.
וְגָלוּ כַּצִּפְרִים. בגולד' ואשכנז: וְגָלוּ כַּצִּפְרִים. בקד"ץ
ומקצת כ"י: וְנָעוּ כַּצִּפְרִים. כן מנוקד בחולס בכ"י, מח' שד"ל, נירנברג, גולד' ואשכנז. וכן מסתבר,
ע"ש מקום מושבם בציפורי. במח' רמ"ז ובולוניה מנוקד: כִּהְיִי צְפוּרִים. יְדַעְיָה. כ"ה במח' רמ"ז, בולוניה וכ"ה
במשמרות כהונה בדה"א כד, ז. במח' שד"ל: יְדַעְיָהוּ.
מִשְׁמֶרֶת מִפְּשָׁטָה. באתר האקדמיה: יְחָרִים מִפְּשָׁטָה.

יִרְכִּי הֵיכַל דְּמָמוּ כְּנַפְרִין כְּתָלוּ. וְהַמְעִיל כְּנֻקְרַע פְּתִילוֹ.
וְהוֹרֵד וְהַשְׁפִּיל מִתָּלוּ. וְנָעַ מִשְׁתִּילוֹ כִּהֵן עֵינֵיהֶלּוּ
(שְׁעוּרִים):

הָיוּ מַלְעִיבִים בְּלוֹחֲמֵי לָחֶם. כְּבִטְלוּ הָלוֹא פָּרַס לָרַעַב לָחֶם.
וְרַעְבוּ וְצָמְאוּ מִמֵּי־וּמִלָּחֶם. וּבִטְלוּ שְׁתֵּי הַלָּחֶם מִבֵּית
לָחֶם (מִלְכִּיה):

וַיֵּצֵא אֶם בְּכֶסֶף נַחֲפָת. וּתְמוּרוֹ אֶפֶר בְּרֹאשָׁה חֲפָת. וְגִירוֹת
נִכְבּוּ וּמִגִּירוֹת נִכְפָּת. כִּפְשָׁעוּ בְּלָחֶם פֶּת, גִּלְכָּדָה יוֹדֶפֶת
(מִיָּמִין):

ח"ג והערות

מקורות ומקבילות

מִשְׁרָא פִּי הָ, סוף ע"ו 104. וּמַעֲדִיב. ע"פ ירמ' ב, לז.
הוֹפְשִׁטָה. ע"פ ב"ר פ' נד, ס' ד, וְהַפְּתִיחוּ בִיד לִרְ, אֲלוּ בְּגִדֵי
 כְּהוֹנֵה; מִדְּתָנִי פִּי קְדוּשִׁים, ס' ז. **חֲרִיס.** ע"פ דה"א כד, ח.
דִּרְכֵי הֵיכַל. ע"פ מל"א ג, א; ח' א' ד. **דָּמָמוּ.** ע"פ ח' א' ד.
 פִּתְיוֹ, ס' יא; פִּדְרִין נִסְפָּה ו, ד"ה שֶׁשׁ אֲשֵׁר. **כְּנַפְרִין כְּתָלוּ.**
 ע"פ נחמ' א, ג. ראו ח' א' מ, רש"י, ע"ו 552, ד"ה וְהַמְלִיךְ
 הַשֵּׁנִי. וְהַמְעִיל כְּנֻקְרַע פְּתִילוֹ. הִפְךָ שֵׁם כֶּה, לֹא-לֵב. וְהוֹרֵד
 וְהַשְׁפִּיל. ראו מִדְּתָנִי (וּרְשָׁא), פ' תְּלוּה, ס' יא. **מִתָּלוּ.** ע"פ
 ירושלמי ברכות פ"ד, ה"ה; צבלי ברכות, דף ל ע"א, ע"פ ש"ס
 ד, ד. וְנָעַ מִשְׁתִּילוֹ. ע"פ ב"ר ד, יב; ח' קט, י. **עֵינֵיהֶלּוּ.**
 ע"פ ירושלמי מדה פ"א, ה"א. **שְׁעוּרִים.** ע"פ דה"א כד, ח.
הָיוּ מַלְעִיבִים. ע"פ דה"א לו, טז; שו"ת פ' ל, ס' טז; צבלי
 שבת, דף קט ע"ב, צבלי שבת צ"ה ת"ח. **נִכְבּוּ וּמִגִּירוֹת**
 צבלי חגיגה, דף יד ע"א, ע"פ מ"ש ט, ה; מִדְּתָנִי פ' צִלְחָה,
 ס' ג. **כִּפְשָׁעוּ הָלוֹא פָּרוּס.** ראו צבלי יומא, דף ט ע"ב; מִדְּתָנִי
 פ' מִקֵּץ ס' ח. **הָלוֹא פָּרוּס לִרְעַב לָחֶם.** ע"פ ישע' נח, ז;
 ירושלמי פאה פ"ה, ה"ה; צבלי ב"ב, דף י ע"א. וְרַעְבוּ וְצָמְאוּ
מִמֵּי־וּמִלָּחֶם. ע"פ יח' ד, טז; ח' א' ד, ד"ה. **שְׁתֵּי הַלָּחֶם.**
 ע"פ ויק' כג, ח. **מִבֵּית לָחֶם.** ע"פ יח' יט, טו. **מִלְכִּיה.**
 ע"פ דה"א כד, ט. **וַיֵּצֵא אֶם.** ע"פ ב"ר כה, כג-כה; ש"ס יד, ח.
נִכְכָּף נַחֲפָת. ע"פ ח' סח, יד; צבלי סוטה, דף יא ע"ב.
נִכְכָּף - הַתּוֹרָה שֶׁנִּמְשְׁלָה לִכְכָּף. ע"פ מִדְּתָנִי מ' סח, ס' ח.
נַחֲפָת. ע"פ ש"ס פ' א, א, ס' ג, וְכָךְ תּוֹרָה מְכֻסֶּיט וְכו'; דה"א
 פ' כה, סוף ד"ה כִּי תִרְחַח עֲרוֹס. וְתִמְנוּרוֹ אֶפֶר. ע"פ ישע'
 סא, ג; יח' כז, ל. **נִרְאָשָׁה חֲפָת.** ע"פ ירמ' יד, ד. וְגִירוֹת
 נִכְבּוּ. ע"פ ירושלמי יומא פ"ו, ה"ג, וְנִרְאָשָׁה חֲפָת; ח' א' ד, דה"א
 סוטה פ"ג, ה"ז. וְתִמְנוּרוֹ נִכְכָּף. ראו ירושלמי יומא פ"א, ה"א,
 וּפְנֵי מִשָּׁה ד"ה אֲמָרוּ כִּפָּה הַסִּיחַ אֶת הַמְנוּרָה; וְיִקְרָא פ' כה,
 ס' ט. **כִּפְשָׁעוּ נִלְחָם פֶּת.** ע"פ מ"ש כה, כה. **יִודֶפֶת**
 ערכין פ"ט, מ"ו. **מִיָּמִין.** ע"פ דה"א כד, ט.

ובגדה דף כ ע"א. במקצת אשכנז: יוֹרְפֶת, וְכִיָּה בְּתוּכִי פִּי, בְּהָר, מִהֲדוּ וּיִס. בְּנוֹבִיר, מִח' נִירְנִבְרִג, וּמִקְצַת אֲשִׁכְנִי
 מְנוֹקֵד: יוֹ.../ בְּשׁוּרוֹק. בְּכִי גוֹלֵד וּמִקְצַת אֲשִׁכְנִי: יוֹ.../ בְּחוֹלֵם.

זָכְרָה זְמַן נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע הַשִּׁיבוּ וְעַתָּה אָמֵן עֲנוֹת לֹא אָבוּ לַעֲנָה וְרֹאשׁ שָׁבְעוּ וָרוּוּ וְהִקְצוּ וְהִלְעֲבוּ כִּהְיִי עֵלְבוּ (הַקּוֹץ):

חֲטָא חֲטָא וְאִמְרָה לְאֵלִיל זֶה אֵל וְהִלְעִיגָה וְתַעֲתֶגָה בְּחוּזֵי אֵל עֶבֶר בֶּן הַקְּנָאָה בְּמַרְגִּיזֵי אֵל וַיֵּצֵא מִמֶּעוֹן אֵל כֶּפֶר עֲזִיאל (אֲבִיה):

טְמֵאתָה הַחֲנִיפָה תִּבֵּל וְנַעֲלָה רַב הַחוּבֵל וְעֵנָן אֲבִק רִגְלִי בְּאֵבֶל וְאִין מִתְכַּרְבֵּל בְּכִהְיִי אֲרִבֵּל (יִשׁוּע):

יָדוּ פֶּרֶשׁ צַר בְּבֵית זָבוּל כִּי כָלְיָה חִיבְתִּי כְדוֹר הַמְּבוּל כֶּסֶּאוֹ הַשִּׁית לְתִבּוּל וְנָבוּל וַיֵּצֵא בְּכָבֵל כָּבוּל כִּהֵּן כָּבוּל (שְׁכִנְיָהוּ):

מקורות ומקבילות

ח"נ והערות

זכרה זמן. ע"פ איכ"ה, ז. נעשה ונשמע הסינו. ע"פ שמי' כד, ז; מדר"ג פ"ה וישראל, סי' י; מדר"ה מ"א, ח, סי' כ. ועתה אמן ענות לא אבו. ע"פ ספרי דצ"י, פ"ה שך, אות ב, ד"ה רבי דוסתאי, ע"פ ירמ' יא, ה; מהע"ד לב, כ. לענה ורוש שבעו ורוו. ע"פ איכ"ה, ג, טו; ג, יט; איכ"ר פתיח, סי' יח; מדר"א דצ"י, ח, א. והוקלו והולענו. ע"פ איכ"ה, ד, טו. ראו מדר"ג פ"ה חריע, סי' טו. והולענו. ע"פ דה"צ לו, טו. הקוץ. ע"פ דה"א כד, י. חטא חטא. ע"פ איכ"ה, ח, ת. ואמרה לאיל ז' א' ע"פ ירמ' ב, כו. זה א' ע"פ שמי' ד, ד. והלעיגה ותעתיגה נחוזי. ע"פ דה"צ לו, טו; בצלי שבת, דף קט ע"ב. ותעתיגה. ע"פ ברי' כו, יב. נחוזי א' ע"פ מ"ב ח, יג; אד"ג נוסח א' פ"ה לד, י' שמי' נקרא נצח וכו', חחה'. עזר כן הוקנאה. ע"פ דצ"י, כא. במרגיזי א' ע"פ איכ"ה, יב, ו. ממשון א' ע"פ ירמ' כה, לו, תה' כו, ח. אציה. ע"פ דה"א כד, י. טומאתה החניפה חנל. ע"פ צמ' לה, לג; ישע' כד, ה; ירמ' ג, ט; כג, טו. חנל - אר"י. ספרי דצ"י, פ"ה עקב, פ"ה לו, ד"ה וכהי, ע"פ מש' ה, לא; תד"ר פ"ה ב, ד"ה ד"א יוס'. ונעלה רב החובל. ע"פ מהע"ד לב, כ, ד"ה ויאמר א'ס; מדר"ג פ"ה שמות סי' י. וענן אבק רגליו כנצל. ע"פ נחו' א, ג; איכ"ר פ"ה א, סי' א; פדר"ך פ"ה טו, סי' ג. מתכנצל - מהע"ד. ע"פ דה"א טו, כז ודרד"ק. ארצל. משנ' אבות פ"א, מ"ו. ישוע. ע"פ דה"א כד, יא. ידו פרש א' ע"פ איכ"ה, י; בצלי יצמות, דף טז ע"ב. צבית זבול. ע"פ מ"א, ח, יג. כי כלים חוינתי כדור המבול. ע"פ בצלי שבת, סוף דף סב, ותחילת דף סג ותוספתא מנחות פ"ג, הכ"ב. ראו בצלי תענית, דף כז ע"ב. כדור המבול. ע"פ ברי' ו, ז; משנ' צ"מ פ"ד, מ"ב. כסאו - מקדש. ע"פ ירמ' ח, יב; מדר"ג פ"ה נשא, סי' יט. השית. ע"פ ש"ב כב, יב ומו"ד. לחיבול וחיבול. ע"פ שמי' יח, יח. וילא כנצל כבול. ע"פ שמו"ר פ"ה לא, סי' י; אסתר פ"ה ג, סי' ה. כן כנול - עיירה גדולה. ע"פ ירושלמי תענית פ"ד, ה"ה. שכיניהו.

זמן נעשה. באשכנז נוסף: זמן אשר נעשה. אמן ענות. באשכנז: ענות אמן. באתר האקדמיה: לענות אמן. לענה. באתר האקדמיה: ילענה. וראש שבעו. כ"ה בנוב"ר, וכן כתוב באיכ"ה ובכל מקום במקרא שלפנינו, חוץ מדב"ר לב, לב, וכעדות המס"ס של בראש וקודקס הל"י "ל' כתיב ו", כלומר אין עוד מקום בתנ"ך שתיבה זו כתובה ב"ו. בכ"י, מח' נירנברג, גולד' ואשכנז: ירוש' שבעו. וְהִקְצוּ. באתר האקדמיה: וְהִקְצוּ. כהני עילבו. כ"ה בנוב"ר, מח' נירנברג ומקצת אשכנז. בגולד' ומקצת אשכנז: כהני עילבו. ויצא. באתר האקדמיה נוסף: ויצא ונע. הַחֲנִיפָה תִּבֵּל. באתר האקדמיה: שְׁנָפָה תִּבֵּל. בכהני אֲרִבֵּל. כן מנוקד במח' בולוניא, כ"י, שד"ל, נירנברג ואשכנז. במח' רמ"ז וגולד' יבכהני אֲרִבֵּל, ללא דגש, כנראה ע"פ הניקוד בהוש' י. יד. ולפ"ז נראה שהשוו נע, מפני המתג באל"ף, וראו בלח"ז ליעב"ץ עמ"ס אבות פ"א, מ"ו, ובלו"א ח"ב, סי' י. ידו פֶּרֶשׁ. באתר האקדמיה: ידו פרס. כי כָלְיָה חִיבְתִּי. במח' שד"ל: כי כָלְיָה חִיבְתִּי. באתר האקדמיה: כְּנוֹתְתִי כְלִיָּה. כֶּסֶּאוֹ. באתר האקדמיה: יֶכְסֶּאוֹ. לְתִבּוּל. במח' נירנברג, קד"ץ, אשכנז וגולד': לְחִבּוּל. וְנָבוּל. במח' שד"ל: וְנָבוּל. וַיֵּצֵא בְּכָבֵל. כן מנוקד במח' רמ"ז, בולוניא, שד"ל, גולד' ומקצת אשכנז. בכ"י, מח' נירנברג ומקצת אשכנז: וַיֵּצֵא בְּכָבֵל.

**כָּל-עַמָּה קוֹנְנוּ קִינָה. כִּי-הִכְעִיסוּ לָאֵל קִנְאָה. בְּגוֹי נָבֵל אוֹתָהּ
קִנְאָה. וְנָדָה מִן-קִנְיָה. מִשְׁמֶרֶת אֶלְקָנָה (אֶלְיָשִׁיב):
לֹא לְמָרוֹם עֵין צִפְתָּ. וְכֶסֶף עַל-חֶרֶס צִפְתָּ. בְּחֻזּוֹק מוֹסֵר
הִרְפַּתָּ. וְנִהְרָס וְנִלְפַת כִּהֵן צִפְתָּ (יָקִים):
מִמָּרוֹם הַשָּׁמַיִם נִלְאִיתִי טָעוֹן. וְהִכְנִי בְּעוֹרוֹן וּבִשְׁעוֹן. וּפָקֵד
עָלַי עוֹן נָב וְגִבְעוֹן. וְנָעָה מִמְּעוֹן כְּהִנֵּת בֵּית מְעוֹן
(חֻפָּה):**

**נִשְׁקָד עַל עוֹן וְנִכְאָב. כְּהוֹשְׁבֵתִי אֲנוּנָה מִבְּלִי אָב. דּוֹמָמְתִי
מִלְצַפְצָף בְּמַנִּים וְעוֹגֵב. וְנִשְׁאָה עָלַי קִינָה מִשְׁמֶרֶת
יִשְׁבָּאָב (אָמַר):**

ח"ג והערות

כִּי-הִכְעִיסוּ לָאֵל. במקצת אשכנו: כִּי-הִכְעִיסוּ אֶת אֱלֹהֵינוּ. בְּגוֹי נָבֵל. באתר האקדמיה: זִבְגוֹי נָבֵל. אוֹתָהּ קִנְאָה. באשכנו: יֹאמְתָם קִנְאָה. וְנָדָה. באשכנו וגולד: וְנִדְדָה. מִן-קִנְיָה. באשכנו וגולד: מִקְנָה. מִשְׁמֶרֶת אֶלְקָנָה. כִּי בְנוּבִיר וּבְחָלֵק אֲשַׁכְנוּ. באתר האקדמיה: מִשְׁמֶרֶת קִנְיָה, וְכִי בְנוּלִי עֵינִי הִרְאִינִי וְכִי אַחֵר, וּלְדַעַתוֹ זוּהִי הַגִּירָסָה הַנְּכוּנָה, עֵינִי. עַל-חֶרֶס צִפְתָּ. באתר האקדמיה: עָלַי חֶרֶס חֻפָּתִי. באשכנו: עַל-חֶרֶס חֻפָּתִי. בְּחֻזּוֹק מוֹסֵר. באשכנו: זִבְחֻזּוֹק מוֹסֵר. באתר האקדמיה: זִבְחֻזּוֹק יָד מוֹסֵר. מוֹסֵר הִרְפַּתָּ. באשכנו: מוֹסֵר הִרְפַּתָּ. וְנִהְרָס וְנִלְפַת. באתר האקדמיה: זִנְחָרֵד וְנִלְפַת. כִּהֵן צִפְתָּ. יש גורסים: כִּהֵן פִּשְׁחֹר צִפְתָּ, ראו קינות יקול ברמה, מהדו"ק, ב"ב תשמ"ז: כתב עת שמעתין 118, עמ' 71. וראו גם בראש"ד ופי' במח' נירנברג. ובגולד: כתוב, שצפת היא מושב משמרת פשחור. וְנָעָה מִמְּעוֹן כְּהִנֵּת בֵּית מְעוֹן. באתר האקדמיה: וְנָעָה מִמְּעוֹן חֻפָּה בֵּית מְעוֹן. עַל עוֹן וְנִכְאָב. כִּי בְמַח' רמ"ז, שד"ל ואשכנו. במח' בולוניה: עַל עוֹן נָב וְגִבְעוֹן, ואולי זו ט"ס, שהרי כבר נמצא בבית שלפניו. באתר האקדמיה: עוֹל עוֹן וְנִכְאָב. כְּהוֹשְׁבֵתִי אֲנוּנָה. במח' שד"ל: כְּהוֹשְׁבֵתִי אֲנוּנָה? דּוֹמָמְתִי מִלְצַפְצָף.

מקורות ומקבילות

ע"פ דה"א כד, יא. כל עמם. ע"פ איכ"א, יא. קונו קינה. ע"פ יחז"ל כז, לז. ראו צבלי העניות, דף כט ע"א, 'קובע לכס צבלי לדורות'. כי הכעיסו. ע"פ דצ"ד, ד, כה; מ"צ ח, יח; ורמ"י יא, ח. לאל קנא. ע"פ שמו"ב, ה; צבלי ע"ז, דף נד ע"ב; מדרש"ג (וורשא), פרי יתרו, ס"ו טז. בגוי נבל אותה קינא. ע"פ דצ"ד, לז, כא. ונדה מן קינה. ע"פ מ"ש כז, ח. אלשיב. ע"פ דה"א כד, יב. למרום עין. ע"פ ישע' לח, יד; מ. כז. וכסף על חרס יצפת. ע"פ מ"ש כז, כג. בחוזק מוסר. ע"פ ירמ' ה, ג; מ"ש ד, יג. הרפת. ע"פ ירמ' ו, כד. והרס. ע"פ יחז"ל לח, כ. יקיס. ע"פ דה"א כד, יב. ממרום השמיים. ע"פ ירמ' כה, ל; צבלי ברכות, דף ג ע"א. נלחית טעון. ע"פ ישע' א, יד; צבלי שבת, דף קמ"ה ע"ב. והכני בעורון ובשעון. ע"פ דצ"ד, כה, כח. עון טוב וגענון. ע"פ ש"א כב, חזיט; ירושלמי סנהדרין פ"ו, ה"ז. ממעון - ממקדש. ע"פ ירמ' כה, ל; תה"כ כז, ח. בית מעון. ראו צ"ר פרי' פב, ס"ו ו. חופה. ע"פ דה"א כד, יג. נשקד. ראו ס' השרשים לרד"ק, ערך שקד. נשקד עול עון. ע"פ איכ"א, יד. עול עון ונכאב. ע"פ ירמ' ל, טו; תה"כ לז, ג ורש"י; צבלי שבת, דף נה, סוף ע"א. כהושבתי אנונה. ע"פ הוש' ד, ג; עמו"ט, ה. אנונה. ע"פ מ"ש מע"ש ה, יב. מצלי אב. ע"פ איכ"א, ה; ג; מדרש"ג מ"א סח, ס"ו ג. דוממתי. ע"פ תה"כ קלא, ב. צמינים ועוגב. ע"פ תה"כ קג, ד. ונשאה עלי קינה. ע"פ יחז"ל כז, יא. ישנאב. ע"פ דה"א כד, יג. אימר. ע"פ נחמ"י יב, ב.

כִּי בְמַח' רמ"ז, גולד' ומקצת אשכנו, וכניקוד הפס' בתה' קלא, ב. במח' בולוניה, שד"ל וכ"י: דְּמָמְתִי מִלְצַפְצָף. במקצת אשכנו ומח' נירנברג: וְנִמְנָעְתִי מִלְצַפְצָף. וְנִשְׁאָה עָלַי קִינָה. במע"צ ומקצת כ"י: וְנִשְׁאָה עָלַי קִינָה. יִשְׁבָּאָב. כִּי בְמַח' בולוניה, שד"ל, גולד' וברד"א כד, יג שלפנינו. במח' רמ"ז: יִשְׁבָּב; ובדומה לו בחלק מאשכנו.

סִלָּה אֲבִירֵי מוֹרָה הוֹרִיָּה וְלֹא־נִזְכָּרִי לִי עֲקֵדַת מוֹרִיָּה מֶרֶב מְרִירָה וּמְרִיָּה וְצָגָה עָרוֹם וְעָרִיָּה מְשֻׁמֶּרֶת מַעֲדָיָה
(חזיר):

עַל־גִּבִּי חֲרָשׁוֹ חֲרָשִׁים וְהֶאֱרִיכוּ מַעֲנִית וְהֶרִיקוּ עָלַי חָרֵב וַחֲנִית וְהֶרְבִּיתִי צוּמוֹת וְתַעֲנִית וּמַצוֹרֹת תִּבְנִית יִצְאָה יוֹנִית (הפִּצִּץ):

פֶּרֶשָׁה וְאִין־יָד שׁוֹלַח כִּי־לֹא הָאֲמִינָה בְּהִשָּׁכֵם וְשׁוֹלַח וְהִשְׁבֵּתָה בְּרִית מְלַח וְאִין שָׁמֶן מְמַלַּח בְּרֹאשׁ מְמַלַּח (פֶּתִחִיָּה):

צִדִּיק הוּא יְהוָה כִּי פִּיהוּ מָרַת וְעָרוּ עָרוּ הָעֵרַת תִּמּוֹר עָזִי

ח"ג והערות

אבירי מוֹרָה כ"ה בנוב"ר. אך צ"ל לשון רבים: 'אבירי מוֹרִי, וכ"ה במח' נירנברג וביפרוש, מע"צ, אשכנז וגולד'. בחלק מאשכנז: 'כל־אבירי מוֹרִי'. מרב מְרִירָה. באשכנז וגולד: 'מרב מְרִד'. גולד: בשם כמה כ"י: 'מרב מְרִידָה'. במח' נירנברג נראה: 'מרב מְרִד'. מרב מְרִידָה וכו' מְשֻׁמֶּרֶת מַעֲדָיָה. באתר האקדמיה: זהותי במכת טרייה. והוצנתי ערום ועריה. בלגה מעריה. וְצָגָה עָרוֹם. באשכנז: וְצָגָה עָרוֹם. משמרת מַעֲדָיָה. כ"ה בנוב"ר, מע"צ ומקצת אשכנז, בדל"ת, שם הנמצא בנחמ"י, ה. במח' נירנברג, ראש"ד ומקצת אשכנז: 'משמרת מַעֲדָיָה'. לדעת פ"י ראש"ד, מח' נירנברג ומע"צ, משמרת בלגה. ומצורת תִּבְנִית. באשכנז: 'זמזורת תִּבְנִית'. יצאה יוֹנִית. כ"ה בנוב"ר, מע"צ, אשכנז וגולד'. במח' נירנברג: יצאה יוֹנִית. בעה"ב ואתר האקדמיה: יצאה יבנית, וכ"ה במקורות אחרים, ראו שם עמ' 269 הערה 30. ואולי זה יבנית של ימינו, הקרובה לעיר צפת. וראו באור ישראל, גליון ד, תשנ"ו, עמ' קעט, בענין הקינה הזאת וכ"ד משמרות. פרשה וְאִין־יָד שׁוֹלַח. באתר האקדמיה: 'פרשה יד ואין שולח'. בְּהִשָּׁכֵם ושולח. באתר האקדמיה: 'להשכם ושולח'.

בְּרִית מְלַח וכו' בְּרֹאשׁ מְמַלַּח. באתר האקדמיה: 'ברית מלח מלח. ואין כהן ממליח. בחזיר ממליח'. בראש מְמַלַּח. כ"ה בנוב"ר וכן נראה מעה"ב וקד"א. במח' נירנברג, מע"צ, אשכנז וגולד: 'בראש מְמַלַּח, וא"כ הוא שם מקום. באור ישראל הנ"ל ובקול ברמה מהדו"ק במקורות, צוין שהוא מקומו של רבי דוסא ממלחאי, מוזכר בירושלמי סוטה פ"ג, ה"ז, ובכמה מקומות במדרש. בגולד' כתוב שיותר נכון לגרוס: 'ממלח, בה"א, שהוא מקום מושב משמרת חזיר, כמו שכתב בראש"ד. וערו עָרוּ הָעֵרַת. כ"ה בנוב"ר ובאתר האקדמיה. במע"צ, אשכנז וגולד: 'וערו ערו עֲדִי־סוֹד בְּהָעֵרַת, ע"פ הפס' בתה' קלז, ז. נ"א בשד"ל נוסף רק: 'עֲדִי־סוֹד'. תִּמּוֹר עָזִי. כ"ה בנוב"ר ומע"צ,

מקורות ומקבילות

סילה אֲבִירֵי. ע"פ חז"ל, טו ורש"י. אֲבִירֵי - חז"ל אבירי אלא לשון אב צ"ד. מדרש"י פיר' שופטים, סי' ב, ע"פ ש"א כח, ח. מורה הוריה. ע"פ דב' יח, יא. הוריה. ע"פ ירושלמי ברכות פ"ד, סוף ה"ה. וְלֹא נִזְכָּר לִי עֲקֵדַת. ראו צצלי שבת, דף נה ע"א, 'תמיה זכות אבות', ותוס' ד"ה ושמאל אומר. עֲקֵדַת מוֹרִיָּה. ע"פ צ"ר כב, ט. מוֹרִיָּה. ע"פ דב' טז, ז; לא, כז. ומוֹרִיָּה. ע"פ צמ"ח, כה; כ, י. וְלֹא נִזְכָּר לִי עֲקֵדַת מוֹרִיָּה. ע"פ יח"ט, נט. משמרת מַעֲדָיָה. ע"פ נחמ"י, ה. חזיר. ע"פ דה"א כד, טו. על גבי חרשו וכו' מענית. ע"פ תה' קכט, ג. והריקו - שלפו. ע"פ שם טו, ט ורש"י, ע"ש. והריקו עלי חרב. ע"פ יח"ט כח, ז. חרב וחנית. ע"פ ש"א ח, מה. והרעית למוות ותענית. ע"פ ישע' נח, ג; תה' סט, יא; קט, כד. ומלואת תננית. ע"פ יח"ט נח, י; דה"א כח, יט ורש"י. הפילן. ע"פ דה"א כד, טו. פרשה. ע"פ חז"ל, ח. וְאִין יָד שׁוֹלַח. ע"פ מ"צ יד, כה; ישע' יג; תה' כב, יב. כִּי לֹא הָאֲמִינָה. ע"פ דב' ט, כג; מ"צ יח, יד; תה' עח, כב. נהשכס ושולח. ע"פ ירמ' ז, כה; דה"א לו, טרנט. והשנחה ברית מלח. היפך מוֹיִק' ב, יג. וְאִין שָׁמֶן. ע"פ תוספתא סוטה פ"ג, ה"א; צצלי יומא, דף נב ע"ב. ממולת. ע"פ שם' ל, לה. פתחיה. ע"פ דה"א כד, טז. לדיק הוא ה' וכו' מרת. ע"פ חז"ל, ח. וְעָרוּ עָרוּ. ע"פ תה' קלז, ז. הוערת. ע"פ ישע' מה, כה. עָזִי וזמרת. ע"פ שם' טו, ב.

וְזַמַּרְתָּ קִינִים עָלֶיהָ נִחְרַת־ וּבִשְׁעָרֵי אֶרֶץ נִזְרַת, מִשְׁמַרְת
נִצְרַת (יִחְזַקְאֵל):

קָרָאתִי בְּצַר־לִי וְלֹא־קָרַב. וְקוֹנֵנְתִי בִיעָר בְּעָרַב. וְכִבָּה נֹר
הַדֶּלֶק בְּמַעְרַב. וְרִיחַ לֹא־עָרַב מֵאֲכָלָה עָרַב (יְכִינֹ):

רְאֵה כִּי־הִסְעֵרְתִּי כְּאֻנְיָה. בְּתֹאנְיָה וְאֻנְיָה. וְקָהֲלִי בַּצֹּאן לַטֶּבַח
מְנוּיָה. וְנָעָה מִחֻנְיָה, מְגִדֵּל נוֹנְיָא (גְּמוּלָה):

שָׁמְעוּ כִּי־נִזְהַמְתִּי בַצִּחְנָה. וְסִתַּם מִנִּי תַחְנָה. וְלֹא נָתַן לִי
רַחֲמִים וְחֻנִּינָה. וּמִקְרִית חָנָה, נָעָה כְּפָר יוֹחֲנָה (דְּלִיָּהוּ):

מקורות ומקבילות

קִינִים עָלֶיהָ נִחְרַת. ע"פ יחז"ל, ב' ט"ו; צבלי טירובין, דף כ"א ע"א. וּבִשְׁעָרֵי אֶרֶץ נִזְרַת. ע"פ ירמ' טו, ז; מדרש"ג פ' מסעי, ס"ו יג. מִשְׁמַרְת. 'נסוגו לאחוריהם מאלל המוקוס', רש"י ישע' א, ד. יִחְזַקְאֵל. ע"פ דה"א כד, טז. קָרָאתִי בִיעָר לִי. ע"פ ש"צ כז, ז; ישע' כו, טז. וְלֹא קָרַב. ע"פ ישע' א, טו; ירמ' ז, טז. וְקוֹנֵנְתִי נִיעָר צַעֲרָה. ע"פ ישע' כ"א, יג; איכ"ר (פזמר), פ' ב, ס"ב, ד"ה א"ר יוֹסֵף שְׁמוּנִים; ילקו"ש ישע', רמז תכ"א. וְכִבָּה נֹר. ע"פ דה"א כ"ב, ז; ירושלמי פ"ו, ה"ג; צבלי יומא, דף לט ע"ב. נֹר הַדֶּלֶק צַעֲרָה. ע"פ משנ' תמיד פ"ו, מ"א; צבלי שבת, דף כז ע"ב. וְרִיחַ לֹא עָרַב. ע"פ ישע' א, יג. עָרַב - כפר המזכר צירושלמי, צרכות ותענית פ"ד, ה"ח. יְכִינֹ. ע"פ דה"א כד, ח. רִיחָה כִּי. ע"פ איכ"ר, כ. הוֹסַעְרִיתִי כֹלְיָה. ע"פ ישע' נד, יא ויו"ט א, ד. בְּתֹאנְיָה וְאֻנְיָה. ע"פ ישע' כט, ג; איכ"ר ב, ה. וְקָהֲלִי כֹאֵן לַטֶּבַח. ע"פ ישע' נג, ז; דה"א מד, כג; ספרי דצ' פ' ואתחנן, פ"י, לז, אות ה, ד"ה ככל לצדק; מדרש"ג פ' תלוי, ס"ו א. מְנוּיָה. ראו ירמ' יב, ג. וְנָעָה מִחֻנְיָה. ע"פ צבלי ר"ה, דף לא ע"א, 'מחנות לירושלים'. ראו ירמ' לו, טז. מְגִדֵּל טוֹיָא. צבלי פסחים, דף מז ע"א. גְּמוּלָה. ע"פ דה"א כד, ח. שְׁמַעוּ כִּי. ע"פ איכ"ר, כ"א. צַחְנָה. ע"פ ישע' ד, יו"ט ב, כ. וְסִתַּם מִנִּי תַחְנָה. ע"פ איכ"ר ג, ה; צבלי צרכות, דף לז ע"ב. וְלֹא נָתַן לִי רַחֲמִים וְחֻנִּינָה. ע"פ ישע' מז, ו וירמ' טו, יג; צבלי סנהדרין, דף לח ע"ב. וּמִקְרִית חָנָה. ע"פ ישע' כט, א; איכ"ר פתיח, ס"ו כו; ילקו"ש ישע' רמז תלו, ד"ה הוּא אֲרִיָּאֵל. דְּלִיָּהוּ. ע"פ דה"א כד, יח.

ח"ג והערות

ללא ו'. במח' נירנברג, אשכנז וגולד: יתמור עזי. וּבִשְׁעָרֵי אֶרֶץ. כ"ה בנוב"ר, ראש"ד, קד"ץ, מע"צ וכן נראה נכון ע"פ ירמ' טו, ז. במח' נירנברג, אשכנז וגולד: יְכִינֹ. ארץ נִזְרַת. במח' רמ"ו: ארץ נִזְרַת, ע"פ ויק' טו, כב. מִשְׁמַרְת נצרת. באתר האקדמיה: 'הפצץ נצרת'. נִצְרַת. דומה לזה במח' נירנברג ובגולד: יְכִינֹ. באשכנז ומע"צ: יְכִינֹ. קראתי בְּצַר־לִי. באשכנז: 'קראתי לצורי'. במח' נירנברג: 'קראתי לצורי בְּצַר־לִי'. וְלֹא־קָרַב. כ"ה בנוב"ר, ראש"ד ומע"צ, בפועל במח' נירנברג וגולד: וְלֹא־קָרַב. באשכנז: יְכִינֹ לֹא עָרַב. וְכִבָּה נֹר. במח' נירנברג, מע"צ, אשכנז וגולד: יְכִינֹ נֹר. בקל. הַדֶּלֶק בְּמַעְרַב. במח' נירנברג, מע"צ, אשכנז וגולד: הַדֶּלֶק בְּמַעְרַב. וְרִיחַ לֹא־עָרַב. במח' שד"ל, נירנברג, אשכנז וגולד: וְרִיחַ לֹא־עָרַב. מֵאֲכָלָה עָרַב. כ"ה בנוב"ר, מקצת אשכנז וכן נראה ממח' נירנברג, אלא שניקד 'ערב'. בגולד: ומקצת אשכנז: 'מֵאֲכָלָה עָרַב, ופ' שם מקום. בכ"י: 'מֵאֲכָלָה עָרַב, ללא מפיץ. במע"צ: 'מֵאֲכָלָה עָרַב, גם ללא מפיץ. לדעת המפרשים שהוא שם מקום, הניקוד אינו ברור, גם לא מובן מה טיבו של המפיץ בה"א במקצת נוסחאות. באתר האקדמיה: 'מפתחיה' (מאכלה ערב). וְנָעָה. בכ"י: יְכִינֹ. מִחֻנְיָה. במח' נירנברג, ראש"ד, מע"צ, אשכנז וגולד: 'מִחֻנְיָה'. מְגִדֵּל. בולוניה, שד"ל וכו'. במח' רמ"ו, מע"צ ומקצת אשכנז: 'מִחֻנְיָה'. במח' נירנברג: 'מִחֻנְיָה'. בשאר אשכנז וגולד: 'מִחֻנְיָה'. שְׁמַעוּ כִּי־נִזְהַמְתִּי בַצִּחְנָה. במח' נירנברג ובמקצת אשכנז, בית זה בא לאחרי בית 'שמעו כי יצאתי בשביה'. אמנם בנוב"ר, מע"צ, גולד: ומקצת אשכנז, הסדר כבפנים. מִנִּי תַחְנָה. בגולד: 'מִנִּי תַחְנָה', כדרך המקרא שלא בהפסק. וְלֹא נָתַן לִי. במח' נירנברג, גולד: ואשכנז: וְלֹא נָתַן לִי.

נירנברג, ראש"ד, מע"צ, אשכנז וגולד: 'מִחֻנְיָה'. מְגִדֵּל. בולוניה, שד"ל וכו'. במח' רמ"ו, מע"צ ומקצת אשכנז: 'מִחֻנְיָה'. במח' נירנברג: 'מִחֻנְיָה'. בשאר אשכנז וגולד: 'מִחֻנְיָה'. שְׁמַעוּ כִּי־נִזְהַמְתִּי בַצִּחְנָה. במח' נירנברג ובמקצת אשכנז, בית זה בא לאחרי בית 'שמעו כי יצאתי בשביה'. אמנם בנוב"ר, מע"צ, גולד: ומקצת אשכנז, הסדר כבפנים. מִנִּי תַחְנָה. בגולד: 'מִנִּי תַחְנָה', כדרך המקרא שלא בהפסק. וְלֹא נָתַן לִי. במח' נירנברג, גולד: ואשכנז: וְלֹא נָתַן לִי.

**שָׁמְעוּ כִּי־צָאֲתִי בַשָּׁבִיָּה וְנִשְׁרָפָה דֶּת מְרוֹם שְׁבוּיָהּ וְהוֹשָׁתִי
לְשִׁמָּה וְעַרְבָּבִיָּה וּמִהֶסְתֵּר חֲסִיָּה, גָּלַת בֵּית חוּבִיָּה
(מַעֲזִיָּהוּ):**

**תָּבֹא רַעַת שְׁמוֹנִי הַדְּמִין וְשָׁתוּ שְׁעָרֵי שׁוּמְמִין וְהַשִּׁיב אַחֲזֹר
יָמִין וּבַעֲזֹן צִלְמִים נָעָה צִלְמִין (גִּנְתָּוֶן):**

**תָּבֹא תַמְרִיחַ וְחֶשְׁכִי תַזְרִיחַ וּכְדָשָׁא עֲצָמוֹתֵינוּ תַפְרִיחַ וְרִיחַ
בְּקָדָם תַּרְיחַ וּמִשְׁלַחֲנָךְ תֹּאֲרִיחַ, שׁוּלֵי חֲמַת אֲרִיחַ (פְּשָׁחוֹר):**

לפי מנהג ק"ק רומה עוברים לעמ' 139, 'איכה אהובים'.

מקורות ומקבילות

שמעו... בשביה. ע"פ דה"צ כח, יא. ונשרפה דת. ע"פ משנ' תענית פ"ד, מ"ו; צבלי תענית, דף כו ע"ב. ראו סמק"א ח, נו. דת מרום שביה. צבלי שבת, דף פט ע"א, ע"פ תה' סח, יט; מדה"נ פר' האזינו, ס' ג. והושינו לשמה. ע"פ ירמ' ב, טו. ומהסתה. ע"פ דב' לא, יח; תה' ל, ח. חסיה - הקצ"ה. ע"פ ש"צ כב, ג; ישע' כה, ד; יוא' ד, טז. מעזיהו. ע"פ דה"א כד, יח. תבא רעת. ע"פ איכ' א, כב. שמוני הדמין. ע"פ דני' ב, ה ורש"י. ושמו - שמו מלך. ע"פ ישע' כב, ז ורש"י. שערי שוממין. ע"פ איכ' א, ד. והשיג אחור ימין. ע"פ איכ' ב, ג; מכויל דר"י בשלה, מס' דשירה, סוף פר' ה; מדה"נ (וורשא), פר' בשלה, ס' טו. ובעזון אלמים. ע"פ משנ' אבות פ"ה, מ"ט. אלמים - ע"ז. ע"פ משנ' ע"ז פ"ג, מ"א. גינתון. ע"פ נחמ' י, ז; יב, ד. תמרית. ע"פ ישע' לח, כא. וחשכי תזריח. ע"פ ש"צ כב, כט; ישע' נח, י; תה' קיב, ד. וכדשא טלמותינו תפריח. ע"פ ישע' סו, יד; אגז"ר פכ"ג, אות ד. וריח בקדם תריח. ע"פ מלא' ג, ד; במדב"ר פר' ח, ס' ד. ומשולחנך. ע"פ ויק' כד, ו; יחז' מל, כב. ומשולחנך תאריח. ע"פ צבלי זילה, דף כא ע"א, 'משלחן גבוה קא זכר'. ראו צבלי ז"ב, דף עה ע"א, 'עתיד הקצ"ה לעשות' וכי. שולי - כהניס. ע"פ ילקו"ש ישע', רמח תד, ד"ה בשנת מות. אריח. ע"פ ירושלמי כלאים פ"א, ה"ד, 'בתחום אריח'. פשחור. ע"פ דה"א ט, יב.

ח"נ והערות

דת מרום. כ"ה במח' רס"ד-רס"ה, שד"ל, נירנברג, מע"צ, אשכנז וגולד. במח' רמ"ו: דת מרום. במח' בולוניה: דת מרום. באתר האקדמיה ומקצת כ"י: דת מרום. והושינו לשמה. באתר האקדמיה: והושינו שמה, ללא ל'. ומהסתה חסיה. במח' נירנברג, ראש"ך, מע"צ, אשכנז וגולד: ומהסתה חבניה. באתר האקדמיה: זמסתר חבניה. גלית. באשכנז: צלית. בית חוביה. במח' נירנברג: כפר חוביה. חוביה. כ"ה במח' רמ"ו, מע"צ ושד"ל. במח' בולוניה וכ"י: חוביה. באשכנז וגולד: חוביה. במח' נירנברג: חוביה. באתר האקדמיה: חוביה, ראו עור' ב, סא; נחמ' ו, סג. ושנו שערי שוממין. באתר האקדמיה: ושערי שנו שוממין. ובעזון צלמים נעה. בראש"ך ומקצת כ"י: זבעזון צלמים נדה. נעה צלמין. כ"ה בנוב"ר, ראש"ך ומע"צ. באתר האקדמיה: נלכדה צלמין. בעה"ב, אשכנז וגולד: נעה גנתון צלמין. במח' נירנברג: נדה גנתון נעה צלמין. גנתון. כן מנוקד בנחמ' י, ז, וכך היא מופיעה בגוף הקינה באשכנז ומח' נירנברג. בגולד: צוין, שגם כאן שם המשמר הוא 'גנתון', אך אינו מופיע בנוסחי

הקינות שלפנינו. וְחֶשְׁכִי תַזְרִיחַ. באשכנז: וְחֶשְׁכִי תַזְרִיחַ. באתר האקדמיה: וְחֶשְׁכִי תַזְרִיחַ. שׁוּלֵי חֲמַת אֲרִיחַ. כ"ה במח' בולוניה, שד"ל ואשכנז. במח' רמ"ו: חמת אריח, וללא תיבת 'שולי'. באתר האקדמיה: 'מעזיה שולי חמת אריח'. אֲרִיחַ. כן מנוקד בנוב"ר ומע"צ. במח' נירנברג וגולד: 'אֲרִיחַ'. פְּשָׁחוֹר. כן מנוקד בתנ"ך, אך אינו מופיע בנוסחאות הקינות שלפנינו. אמנם בבבלי תענית דף כו, סוף ע"א, וערכין דף יג, ריש ע"א, נזכר כאחד מארבעה משמרות שעלו מן הגולה. וראו רש"י בערכין, דף יב ע"ב, ד"ה ידעיה, ובמיוחס לרש"י בתענית שם, ד"ה פשחור, ובהגהות הב"ח אות ד'. אך בראש"ך כתב שמדובר כאן במשמרת מעזיה וכ"כ גולד. ולענין משמרת פשחור, ראו בעלי תמר על הירושלמי תענית פ"ד, ה"ב, ד"ה ד' משמרות עליו, ובכתב עת שמעתין, מס' 113, תשנ"ג, עמ' 71. סיום כ"ד משמרות. כאן צוינו כל הכ"ד משמרות שבד"ה על הסדר, חוץ מישבאב ובלגה, אלא שישבאב נזכרה באות נ, ובלגה וישבאב היו משמרה גם בד"ה"א כד, פס' יג"ד, וגם בבית שני, כמוכא בסוף סוכה, דף נו ע"ב. ושם גנתון זהו בלגה, וכונה גנתון לשון גנאי, ע"ש המעשה בסוף סוכה, ופשחור זה ישבאב,

לו אלה געונו וּשְׁכָכָה חֲמָה. עָבְרוּ וְעוֹד נוֹסֵף עָלֵיהֶם
דְּבָרִים רַבִּים כְּהַמְדָּה.
זָכַרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ מֵעוֹלָם וְאַתְּנַחֲמָה. רוּאָה וְשׁוֹחָה. עַד-קֵץ
נַחֲמָה:

נַחֲמָה לַפֶּתַח מַחֲלִי. עוֹמֶדֶת מִצָּפָה לְקוֹל פְּתִיחֵי-לִי. זְרוֹן
כְּרִתוֹת וְדִבְרוֹת בְּבִהְלִי. רִשְׁשֵׁתִי לַחֲשׁוֹנָם אֲרַבְעִים
וְשֵׁשׁ לְמִנֵּן אֶהְיֶה:

אֶהְיֶה אֲנִי עֹבְרֶת בְּדַבּוֹר סָרָה. וְגוֹרְרוּ יְרִיעוֹת עֶשֶׂר
בְּמִאֲסֵי עֶשְׂרָה. בָּלָה
קֶרְנוֹת עֶשֶׂר לְמִרְבֵּה הַמִּשְׁרָה. וְדָמָמוּ מִיִּרְיחוֹ קוֹלוֹת עֶשְׂרָה:

ח"ג והערות

וצ"ע. וראו לעיל הערה על בית ל', ד"ה כהן צפת, ועל
בית ס', ד"ה משמרת מעדיה. לו אלה געונו. מחרוזות
השרשור מאת ר' אלעזר קליר, הנוערות לקשר בין קינה
זו לקינה הבאה. לפי שד"ל, במכב"ר עמ' 54-55, בכל
אחד משני הבתים האחרונים חתום 'לעזר'. אמנם הבית
האחרון פותח בנחמה ורק המילה השנייה מתחילה
בלמ"ד - 'לפתח' והאות רי"ש (של לעזר) איננה בכלל
בדפוסים, לכן תיקנו על-פי כ"י את המילה 'לְרִשְׁשֵׁתִי' (או
'לְרִשְׁשֵׁתִי') תחת 'רִשְׁשֵׁתִי'. יש לציין עוד שהמילה 'נחמה'
בתחילת הבית איננה בכמה כ"י ואולי נוספה בטעות
(נחמה) היא גם המילה האחרונה של הבית הקודם).
וּשְׁכָכָה חֲמָה. כ"ה במח' רמ"ו ושד"ל. במח' בולוניה
וגולד'ן: וּשְׁכָכָה חֲמָה. דברים רבים כהמה. תיבת
ירבים' איננה בכ"י. אמנם קטע זה חוזר על עצמו בסוף

מקורות ומקבילות

ושככה חמה. ע"פ יחז' טז, מז; חס' ז, י. עזרו. ע"פ הוש'
ח, א; חס' לח, ה; מז, ח. ועוד נוסף וכו' כהמה. ירמ' לו, לב.
זכרתי משפטיך מעולם ואתנחמה. ע"פ חס' קיט, יב. ושוחה.
ע"פ חס' מד, כו. עד קץ נחמה. ע"פ דני' יב, יג; צבלי פסחים,
דף נד ע"ב. נחמה לפתח מחלי. ע"פ חס' יג, יב. עומדת
מלפני לקול. ע"פ יסע' כה, יח. פתחי לי. ע"פ שר"ה, ה, ב.
זרון. ע"פ דב' ח, יב. ודברות צבלי. ע"פ ירמ' טו, ח; חס'
טח, לב. רועשתי. ע"פ חס' י, יד. אהלי ירמ' י, כ. אלו.
איכ' ג, א. דבבור סרה. ע"פ דב' יג, ו; צבלי שבת, דף קט
ע"ב, 'צבלי שפסקו מומה אנושי אמנה'. ראו צבלי יומא, דף
ט ע"ב, 'היתה זו שגלח חס'. 'יריעות עשר. ע"פ שמו' כו, א.
עשרה. ע"פ שמו' לד, כח. נלה. איכ' ג, ד. קרנות עשר. ע"פ
דני' ז, ז ורש"י. למרצה המשרה. ע"פ יסע' ט, ו. קולות
עשרה. ראו צבלי יומא, דף נט ע"ב, 'אלמר צבצ"ח מירושלים
ליריחו וכו'.

הקינה 'עונינו ארוכים', כ"י פתיחה 174, ומופיעה שם תיבת 'רבים'. מעולם וְאַתְּנַחֲמָה. הנו"ן בסגול. כ"ה במח'
בולוניה, וכן נראה נכון. ראו מכלול לרד"ק, דף סט ע"א. או וְאַתְּנַחֲמָה, ללא צורת הפסק וכמו שהוא במח' רמ"ו
וכ"י. נַחֲמָה לַפֶּתַח. במספר כ"י המילה 'נחמה' לא מופיעה (למשל בכ"י פארמה, כ"י 2884, דף 137א). לְקוֹל
פְּתִיחֵי-לִי. במח' רס"ד-רס"ה: לְקוֹל פְּתִיחִי, וללא תיבת 'לי'. זְרוֹן כְּרִתוֹת וְדִבְרוֹת וכו' לְמִנֵּן אֶהְיֶה. בכ"י: 'זמיתי
כי לעד יאהלי. רִשְׁשֵׁתִי וְנִסְעֵתִי וְנִשְׁשֵׁתִי אֶהְיֶה. ודברות בְּבִהְלִי. כ"ה במח' בולוניה וגולד'ן. במח' רמ"ו, כ"י ושד"ל:
ודברות בְּבִהְלִי. רִשְׁשֵׁתִי. כ"ה בכ"י (למשל כ"י ווטיקן, Ross. 436, דף 243א) ובגולד'ן. במח' רמ"ו ושד"ל: לְרִשְׁשֵׁתִי.
במח' בולוניה ונ"א בשד"ל: לְרִשְׁשֵׁתִי. וראו לעיל הערה סוף ד"ה לו אלה געונו. אהלי אני עבטתי. קינה מאת
ר' אלעזר קליר. התיבה הראשונה של כל בית מיוסדת ע"פ הפסוק בירמ' ב, 'אהלי שדר וכל מיתרי' וכו'. והתיבה
השנייה של הפיוט, מראש של אי"ב הנמצא באני הגבר, איכ' פיג, וכ"ה בראש חצי השני של הבתים. קינת זו
נמצאה גם בכ"י 171; באתר האקדמיה: בודפשט, האקדמיה, כ"י קאופמן, גניזה (117/76). וְגוֹרְרוּ יְרִיעוֹת. כ"ה
במח' בולוניה ושד"ל. במח' רמ"ו וכ"י: וְגוֹרְרוּ יְרִיעוֹת. באתר האקדמיה בש"ג. וְדָמָמוּ מִיִּרְיחוֹ. כ"ה במח' רמ"ו,
כ"י קד"א ושד"ל. במח' בולוניה: וְדָמָמוּ מִיִּרְיחוֹ.

שִׁדְד גִּדְר צֹאן בְּאֶפֶס חֲצִיר. בְּבִגְדֵי בְּאֻנְכֵי שָׁלַח אֵשׁ בְּקִצִּיר.
דָּב שָׁכַל בְּקֶרֶן בֶּן־שָׁמֹן וַיַּעַר הַבְּצִיר. וְנֶאֱלַם מִפֶּתַח
שְׁמַע קוֹל הַצִּיר:

וְכָל־הִבִּיא פֶתַע וּבּוֹעֵרוֹת הַפְּשִׁיר. וּכְצָג אֱלִיל בְּאוֹי לְשִׁשְׁךְ
אוֹתָם הַשִּׁיר. וַיִּגְרַס סְבוּךְ קֶרֶן בְּנָע דָּל וַעֲשִׂיר. וַיְדוּם
מִמֶּרְחֶק שְׁמַע קוֹל הַשִּׁיר:

מִיתָרֵי זֹאת פִּסְקָה מִחֲצֹרֶת. בְּמִשְׁאוֹת שׁוֹא אֲשֶׁר פּוֹצֵרֶת.
חֲסִדֵי קֶרֶן־רֹאם לֹא הָיוּת נּוֹצֵרֶת. הָיָה לָהּ לְהַשְׁמִיעַ
בָּאֵז קוֹל חֲצוּצֹרֶת:

נִתְקַן טוֹב בְּרַע עֲנָג בְּהוֹפֵר. בְּחִלָּל בְּהוֹיֵד בְּלִי הָיוֹת מְשֻׁפֵּר.

מקורות ומקבילות

שודד. ירמ' י, כ. **גדר.** איכ' ג, ז. **צאן באפס חציר.** ע"פ מ"א כב, ח; יח' לד, כג. **בבגדי.** ע"פ ישע' כד, טז. **באנכי.** ע"פ שמו' כ, ב; ירמ' ה, יב; דב"ר (ליצרון), פ"ה דברים, ס"ו יא. **שלח אש.** ע"פ איכ' א, יג; בבלי סנהדרין, דף קד ע"ב. **נקציר.** ע"פ תה" פ, יב. **דב שכל.** ע"פ הוש' יג, ח; איכ' ג, י. **קרן בן שמן.** ע"פ ישע' ה, א; מדר"ג (וורשא), פ"ה וילך, ס"ה ב. **וער הציר.** ע"פ זכ' יא, ב; אד"ג נוסח א, פ"ה ד, ד"ה וכשנא אספסיונים, 'זה בית המקדש'. **ונאלם מפתח שמע.** ע"פ איכ' ה, יד; איכ"ר פ"ה, ס"ו טו. **קול הציר.** ע"פ אד"ג נוסח ב, פ"ה לט, ד"ה עשרה נסים. **וכל ירמ' י, כ. הביא פתע.** ע"פ ישע' כט, ה; חזק' ב, ז; איכ' ג, יג. **ונוערות הפשיר.** ע"פ מדר"ג פ"ה אמור, ס"ה, 'הפשירן ונתקן לו'; ויק"ר פ"ה כו, ס"ו ת. **וכנע אליל.** ע"פ ישע' י, י. **נאוי לששך חותם.** ע"פ מ"ב כד, טז; כה, יא; ירמ' כ, ד"ה. ראו ירמ' כה, כו ורש"י ד"ה ששך. **ויגרס.** איכ' ג, טז; איכ"ר (בוצר), פ"ה א ס"ו א, '...היו שניו קהות'. **סבוך קרן.** ע"פ ויק"ר פ"ה כט, ס"ו י. 'כך תחדין בניך להיות נאחים בטעות ונסבכים בצרות' וכו'. **כנע דל ועשיר.** ע"פ מ"ב כד, יד; ירמ' יד, ט ויג, טו. **שמע קול השיר.** ע"פ משנ' תמיד פ"ה, מ"ה; בבלי תמיד, דף ל ע"ב. **מיתרי ירמ' י, כ. זאת.** איכ' ג, כא. **מחצרת.** ע"פ תה" ק, ד. **במשאות שוא.** ע"פ איכ' ב, יד; איכ"ר (בוצר), פ"ה א, ס"ו יט; פדר"ך פ"ה טז, סוף ס"ו ג. **אשר פולרת.** ע"פ ש"א טו, כג. **חסדי קרני ראם.** ע"פ דב' לג, ח; איכ' ג, כב; ד"ר פ"ה לט, ס"ב ב, 'יוסף כנגד מלכות אדום'; מדר"ש פ"ה ד, ס"ו ג. **היות נולרת.** ע"פ שמו' לד, ז; מכויל דר"י בשלח, מס' דוהי, פ"ה ג, 'צויות עלמות של יוסף' וכו'; ד"ר פ"ה פד, ס"ו ה. **היה לה להשמיע.** ע"פ ישע' נח, ד. **כאז קול חולרת.** ע"פ דה"צ ה, יג. **נתקן.** ירמ' י, כ. **טוב ברע ענג.** איכ' ג, כה; ע"פ ספרא בחוקותי, פ"ה ב, פ"ד, אות ד. **כהופר.** ע"פ ישע' כד, ה; מדר"ג פ"ה ראה, ס"ו יא; איכ"ר פתחי' ס"ו כד, 'רצשע', הופר ברית של אברהם' וכו'. **כחלל בהויד.** ע"פ יח' כ, יג; לו, כח"כ; מלא' א, יב; נחמ' ט, טז-כט.

ח"נ והערות

גִּדְר צֹאן. כ"ה במח' הקדומים ובפסוק. בכ"י: גִּדְר צֹאן. בְּבִגְדֵי בְּאֻנְכֵי. במח' רמ"ו: בְּבִגְדֵי בְּאֻנְכֵי. במח' בולוניה, שד"ל ובאתר האקדמיה: בְּבִגְדֵי בְּאֻנְכֵי. שָׁלַח אֵשׁ. באתר האקדמיה: שוּלַח אֵשׁ. וַיַּעַר הַבְּצִיר. בכ"י: וַיַּעַר הַבְּצִיר. וְנֶאֱלַם מִפֶּתַח. באתר האקדמיה: נֶאֱלַם מִפֶּתַח. לֵאל ו'. וְכָל־הִבִּיא. כ"ה במח' בולוניה וכ"י, וכן מנוקד באי"ש שלפנינו. במח' רמ"ו: כָּל־הִבִּיא, לֵאל ו'. במח' שד"ל: כָּל־הִבִּיא. הביא פֶתַע. בכ"י: יִבִּיא פֶתַע. וּכְצָג אֱלִיל. כ"ה במח' בולוניה, שד"ל ובאתר האקדמיה. במח' רמ"ו: וּכְצָג אֱלִיל. הַשִּׁיר. באתר האקדמיה: הַשִּׁיר, לִשׁוֹן תְּשׁוּרָה. כְּנָע דָּל. כ"ה במח' הקדומים ובאתר האקדמיה. במח' שד"ל: כְּנָע דָּל. שְׁמַע קוֹל. מפי' קד"א נראה, שלא היה בנוסחו תיבת 'שְׁמַע'. פִּסְקָה מִחֲצֹרֶת. כ"ה במח' רמ"ו, בולוניה וכ"י. במח' שד"ל: פִּסְקָה מִחֲצֹרֶת. הָיוֹת נּוֹצֵרֶת. באתר האקדמיה: הָיוֹתָ נּוֹצֵרֶת. לַהֲשִׁמִּיעַ בְּאֵז. באתר האקדמיה: לַהֲשִׁמִּיעַ בְּאֵז. נִתְקַן. כ"ה במח' רמ"ו ובירמ' שלפנינו, בהפסק. במח' בולוניה ושד"ל: נִתְקַן. בְּחִלָּל בְּהוֹיֵד. כ"ה במח' בולוניה ושד"ל. באתר האקדמיה: בְּחִלָּל בְּהוֹיֵד. במח' רמ"ו: בְּחִלָּל בְּהוֹיֵד.

ס"ו ה. היה לה להשמיע. ע"פ ישע' נח, ד. כאז קול חולרת. ע"פ דה"צ ה, יג. נתקן. ירמ' י, כ. טוב ברע ענג. איכ' ג, כה; ע"פ ספרא בחוקותי, פ"ה ב, פ"ד, אות ד. כהופר. ע"פ ישע' כד, ה; מדר"ג פ"ה ראה, ס"ו יא; איכ"ר פתחי' ס"ו כד, 'רצשע', הופר ברית של אברהם' וכו'. כחלל בהויד. ע"פ יח' כ, יג; לו, כח"כ; מלא' א, יב; נחמ' ט, טז-כט.

לַחֲרוֹזֵי צוֹד צָדוּ קַרְנֵי מִזְבֵּחַ בּוֹ חֲזִיר לַפְּרוֹז וּפֶס מְדוּכָן קוֹל
גְּבִינֵי כְרוֹז:

נִשָּׂה קָרָאתִי וַחֲרֵ אֶף לְהֶשֶׁם וַיַּעֲדוּ בִי שָׁקָר בְּנֵי בְלִי־שָׁם.
רַבַּת קָרָן נְבוּאָה וּמַלְכוּת מְלֵהֶרֶשֶׁם וְלֹא נִשְׁמַע עוֹד
קוֹל בֶּהֶן אוֹמֵר אֲנִי הֶשֶׁם:

עוֹד שְׁמַעַת תְּנוּאוֹת מְקַטְרֶת. בְּלֹא חֲמֻדָּה הִיִּית בְּרָמִים
נוֹטְרֶת. אֶהְלִי שְׁפָתִי כַחֲשִׁי שָׁלְלוּ מִנִּי עֲטָרֶת. וְלֹא
הִפִּיחָה עַד־יַעֲזֹר רִיחַ עֵנָן הַקְטָרֶת:

וּמִקָּיִם יְרִיעוֹתֵי תַשִּׁיב בְּאֶרְחוֹ. בְּמַלְךְ בְּמִסְבּוֹ גִרְדִּי נָתַן
רִיחוֹ. אֶחָד עֶשֶׂר סָמִים בְּהֶרִיחוֹ. יִשׁוּבֵב
לְקַדְמָתָן שְׁמַע עֲשֶׂרָה אֵלֶּה מִירִיחוֹ:

מקורות ומקבילות

לֹד לָדוּ. חִיכ' ג, נב. קרני מזבח. ע"פ תה' קיח, כז ורש"י.
חזיר לפרז. ע"פ צבלי ד"ק, דף פב ע"ב, 'והעלו להם חזיר'
וכו'; וירושלמי ברכות, פ"ד, ה"א. ופס מדוכ. ע"פ ירושלמי
תענית, פ"ד, ה"ה; צבלי תענית, דף כט ע"א, 'ולא הספיקו
לומר' וכו'. קול גבני כרוז. ע"פ משנ' שקלים פ"ה, מ"א;
משנ' תמיד פ"ג, מ"ח; צבלי יומא, דף כ ע"ב. נוטה. ירמ'
י, כ. קראתי. חִיכ' ג, נה. וחר אף להשם. ע"פ דב' לא, ח.
ויעידו בי שקר. ע"פ ישע' ט, יד; ח, ד; נט, ג; ירמ' ה, ב; צבלי
שבת, דף לג ע"א, 'בטון שבעת' וכו'. צמי צלי שם. ע"פ חז"ל
ל, ח. רבת. חִיכ' ג, נח. קרן נבואה ומלכות מלהרשם. ע"פ
אד"נ נוסח ב, פ"ר, מ, ד"ה על ג' [דברים]; חִיכ"ר פ"ר ב,
ס' ו, '...כיון שחטאו ניטלו מהן'. וְלֹא נִשְׁמַע עוֹד קוֹל כֶּהֱן.
ע"פ אד"נ נוסח ב, פ"ט, 'מיריחו היו שומעים קול כהן גדול
צויה' כ' אומר אלה השם'. כהן אומר אלה השם. ע"פ משנ'
יומא פ"ג, מ"ח; ירושלמי יומא, פ"ג, ה"ז. עוד. ירמ' י, כ.
שמעת. חִיכ' ג, סא. תנואות. ע"פ שופ' יד, ד; חז"ל, ג, י.
בלא חמודה. ע"פ דה"צ כח, כ ורש"י. היות כרמים נוטרת.
ע"פ שה"ש א, ו; ח, יא; ירושלמי עירובין, פ"ג, ה"ט. אהלי.
ירמ' י, כ. שפתי כחשי. ע"פ ישע' ל, ט; חז"ל, טז, ח. שללו
מני עטרת. ע"פ ישע' ל, יג; חִיכ' ה, טז. הפיחה... הקטורת.
ראו מדת"נ פ"ר תולדות, ס' כב, 'הפיח הקצ"ה ריחה צנגדיו
של יעקב'. יעזר. צמי לב, לה; יהו' כח, לו. ריח ענן הקטורת.
ע"פ ויק' טז, יג; משנ' תמיד פ"ג, מ"ח; צבלי יומא, דף לט
ע"ב. ומקום יריעותי. ירמ' י, כ. תשיב. חִיכ' ג, סד. כמלך

ח"נ והערות

קרני מזבח. באתר האקדמיה: 'קרנות מזבח'. חזיר
לפרז. באתר האקדמיה: 'חזיר לתרוז'. גבני כרוז.
כן מנוקד במח' בולוניא, כ"י ורס"דרס"ה. במח' רמ"ז
ושר"ל נראה שמנוקד: 'גבני כרוז', הנו"ן בחיריק. וְחֵר
אף. כ"ה במח' רמ"ז ובולוניא. במח' רס"דרס"ה, שר"ל
ובאתר האקדמיה: 'וְחֵרָה אף'. אף לְהֶשֶׁם. באתר
האקדמיה: 'אף להאשם'. קרן נבואה. באתר
האקדמיה: 'קרן כהונה'. כהן אומר. באתר האקדמיה:
'כהן גדול אומר'. כרמים נוטרת. בכ"י: 'כרמים
גוטרות? מני עטרת. ראו בקינה הקודמת 'איכה ישבה
חבצלת השרון, אות שיין, בית 'שמעו כי נזהמתי', בענין
ניקוד של תיבה 'מני'. ריח ענן הקטרת. באתר
האקדמיה: 'ריח הקטרת', וללא תיבת 'ענן'. תשיב
בְּאֶרְחוֹ. במח' רמ"ז: 'תשיב בְּאֶרְחוֹ'. באתר האקדמיה
מציע: 'תשיב לאורחו'. אֶחָד עֶשֶׂר סָמִים. כן מנוקד
בכל הנוסחאות, בסגול וקמץ, אבל במקרא מופיע: 'אחד
עשר', בשני פתחים ושמה כן הוא דרך לשון חז"ל.
ישובב לְקַדְמָתָן. במח' בולוניא: 'ישובב לְקַדְמָתָם'.
שְׁמַע עֲשֶׂרָה אֵלֶּה מִירִיחוֹ. באתר האקדמיה: 'שיממע
עשרה מיריחו'.

צמקנו וכו' ריחו. ע"פ שה"ש א, יב; צבלי שבת, דף פח ע"ב, 'ועדיין חציבותא היא גבן'. אחד עשר סמים. ע"פ צבלי כריתות,
דף ו ע"ב, ע"פ שמי' ל, לד. ישובב לקדמתן. ע"פ תה' כג, ג; מדת"ה מ' קכה, ס' א; אה"מ, ארקים, עמ' 70, 'עתיד הקצ"ה
להחזיק לישראל לעתיד לבא'. שמע עשרה אלה מיריחו. ע"פ משנ' תמיד פ"ג, מ"ח; צבלי ערכין, דף יא ע"א, 'עשרה נקבים היו
בה, כל אחד ואחד מניח עשרה מיני זמר'. צבלי תמיד, דף ל ע"ב, מצוה עוד י' דברים ששמעו ציריחו.

**מִירִיחוֹ לְכַד קָהְלִי עַד־הַנִּסְתָּרִים לְהַבְהִילִי זָרְחִי
בְּחֶרְמוֹ לְהַנִּיא צְהִלִי רַחֲקָה
וּמִשָּׁם סִלְקָה שְׂכִינַת אֱהִלִי:**

**זְקֵנִים יֵשְׁבוּ וַיִּדְמוּ וְכִיָּם יִהְמוּ מְקוֹר דְּמָעָתִי יִזְלוּ מֵיָם:
מִי־יִתֵּן רֹאשִׁי מֵיָם עֵינָיו עֵינִי יִרְדֶּה מֵיָם אֲבָבָה
בְּמַר נִפְשִׁי:**

בירושלים עוברים לעמ' 141 'אוי כי אסרתי בזקים'. לפי מנהג ק"ק רומה אומרים כאן:

אֵיכָה אֶהוּבִים נְאֻמָּנִים אֲבָדוּ בְּיַד מְעַנִּים בְּנֵי רַעִי

אֲבָבָה בְּמַר נִפְשִׁי:

אֵיכָה גְּאוּלִי בְּחִילִי גָלוּ מִזְבוּלִי דוּדֵי רַעִי

אֲבָבָה בְּמַר נִפְשִׁי:

ח"ג והערות

מקורות ומקבילות

מִירִיחוֹ לַכֹּד. ע"פ מ"צ כה, ה. לַכֹּד קָהְלִי. ע"פ מ"צ יז, ו; ירמ' נב, ג. עַד הַנִּסְתָּרִים לְהַבְהִילִי. ע"פ ירמ' נט, ד; נב, ז. זָרְחִי בְּחֶרְמוֹ. ע"פ ירמ' ז, א; ספרי צמ" פ"ר נשא, פ"ב, ד"ה לַמַּעֲלָה מַעֲלָה בְּמַדְבָּר פ"ר ח, ס"ה. לְהַנִּיא אֱהִלִי. ע"פ ירמ' ז, ה; מדר"ג (וורשא), פ"ר נצבים, ס"ב. רַחֲקָה וּמִשָּׁם סִלְקָה. ע"פ ירמ' ז, יצ"ג. שְׂכִינַת אֱהִלִי. ע"פ צבלי יומא, דף י, תחילת ע"א; סנהדרין, דף קה ע"ב. זְקֵנִים יֵשְׁבוּ וַיִּדְמוּ. ע"פ איכ"ב, י. וְכִיָּם יִהְמוּ. ע"פ ישע' נא, טו. מְקוֹר דְּמָעָתִי. ע"פ ירמ' ח, כג. יִזְלוּ מֵיָם. ע"פ ירמ' ט, ח; פדר"ק פ"י טו, ס"ד. מִי יִתֵּן רֹאשִׁי מֵיָם. ע"פ ירמ' ח, כג; איכ"ר פ"ר א, ס"ה נב. עֵינִי עֵינִי יִרְדֶּה מֵיָם. ע"פ איכ"ר א, טז; צבלי גיטין, דף נח ע"א; איכ"ר פ"ר א, ס"ה נא. אֵיכָה אֶהוּבִים. ע"פ ש"ש דף א, ז. אֶהוּבִים נְאֻמָּנִים. ע"פ מ"ש כז, ו. אֲבָדוּ בְּיַד מְעַנִּים. ע"פ ירמ' ג, רז; איכ"ר ג, יח. צְנִי. ע"פ דב' יד, א; הוש' ב, א. רַעִי. ע"פ ספרי דב' תחילת פ"י טו, נקראו אחים ורעים וכו' וכל לשון חיבה; שמו"ר פ"ר כז, ס"ה ט. אֲבָבָה בְּמַר. ע"פ תה' סט, יא. בְּמַר נִפְשִׁי. ע"פ מ"צ ד, כז; ישע' נא, טו. גְּאוּלִי. ע"פ ישע' סב, יב; תה' קו, ב. צְהִלִי. ע"פ דב' ח, יח; חבק' ג, יט. גָלוּ. ע"פ מ"צ כה, ט"א; ירמ' ג, א; צבלי חגיגה, דף ה ע"ב, ש"ש דמעות הללו למה'?. מִזְבוּלִי - מִקְדָּשׁ. ע"פ מ"א ח, יג; צבלי ר"ה, דף ח ע"א. דוּדֵי רַעִי. ע"פ ש"ש ה, א; מדר"ג פ"ר קדושים, ס"ה ה, 'קרא להם דודים'.

מִירִיחוֹ לַכֹּד קָהְלִי וכו'. סלסלה מאת ר' אלעזר קליר. סימן 'לעזר'. לדעת שד"ל במכב"ר, דף 55, בית זה הוא סיום הפיוט הקודם וחתימת הפיוט בו. עַד־הַנִּסְתָּרִים. בכ"י: עַד־הַסְתָּרִים. זָרְחִי. כ"ה במח' בולוניה ושד"ל. במח' רמ"ז: זָרְחִי, וכן במספר מכ"י. בְּחֶרְמוֹ לְהַנִּיא. כ"ה במח' בולוניה ושד"ל. במח' רמ"ז: בְּחֶרְמוֹ לְהַנִּיא. רַחֲקָה וּמִשָּׁם. כ"ה במח' בולוניה. במח' רמ"ז ושד"ל: רַחֲקָה וּמִשָּׁם. מנוסח המקורי בכ"י נראה: רַחֲקָה מִשָּׁם, ויד מאוחרת הוסיפה ו' לתיבת 'שם' וגם הוסיפה 'סִלְקָה' בגליון. וּמִשָּׁם סִלְקָה. כן נראה נכון. במח' רמ"ז ובולוניה: זִמְשָׁם סִלְקָה. במח' שד"ל: זִמְשָׁם סִלְקָה. בגוף הכ"י ללא תיבת 'סִלְקָה'. שְׂכִינַת אֱהִלִי: זְקֵנִים יֵשְׁבוּ וכו'. כ"ה במח' בולוניה ושד"ל. במח' רמ"ז: שְׂכִינַת אֱהִלִי זְקֵנִים וכו'. אֶהוּבִים יֵשְׁבוּ, הכל בא בקטע אחד וללא הפסק לאחר תיבת 'אהלי', ולכך היא מנוקדת בצירי. יֵשְׁבוּ וַיִּדְמוּ. בכ"י: יֵשְׁבוּ וַיִּדְמוּ. מִי־יִתֵּן רֹאשִׁי וכו' בְּמַר נִפְשִׁי. מכ"י ומח' שד"ל, נראה ששייך לסוף קינה זו. אמנם ממח' בולוניה ואולי גם ברמ"ז, נראה שהיא הקדמה לקינה הבאה 'איכה אהובים נאמנים', שהרי כל שורה מסתיימת ב'אבבה במר נפשי'. בכל אופן שורה זו נראה שמקשרת בין סוף הקינה הנוכחית לקינה 'איכה אהובים נאמנים'. 'איכה אהובים נאמנים'. קינה מאת ר' אלעזר קליר, מיוסדת ע"ס א"ב. נמצאת גם במנהג רומניא, דף רח ע"ב; אתר האקדמיה: רומה, קונטננה, 69.

דף רח ע"ב; אתר האקדמיה: רומה, קונטננה, 69.

איכה המונים. הגלו מפעונים. ומאמיני רעי. אבכה במר נפשי:
 איכה זכים. זוללו ביד זועכים. חביבי רעי. אבכה במר נפשי:
 איכה טפים. טרפו ביד טורפים. ידידי רעי. אבכה במר נפשי:
 איכה כהני. כלו ביד מעני. לקוחי רעי. אבכה במר נפשי:
 איכה מאמינים. מגרו ביד מונים. נגיד רעי. אבכה במר נפשי:
 איכה סגלים. סלפו ביד סכלים. עמוסי רעי. אבכה במר נפשי:
 איכה פזורים. פלצו ביד זרים. צנועי רעי. אבכה במר נפשי:
 איכה קדושים. קלעו ביד קדשים. רחומי רעי. אבכה במר נפשי:
 איכה שלמים. שפחו ביד אשמים. תמימי רעי. אבכה במר נפשי:
 זכר יהודה מה יהיה לנו:

מקורות ומקבילות

המונים. ע"פ יחז"ל, יא. הוגלו ממעונו. ע"פ ירמ' כה, ל; ירושלמי ברכות, פ"ט, ה"ב; בבלי ברכות, דף ג ע"א, וא"ו להם לבנים שגלו וכו'. ראו ירמ' ט, י, כג. ומאמיני. ע"פ בבלי שבת, דף לו ע"א, 'מאמינים בני מאמינים'. זכיס. ע"פ איכ' ד, ז; שה"ש ו, ט; ברי' רבתי עמ' 110, 'אחס זכיס'. זוללו. ע"פ ירמ' ג, ח ואיכ' א, יא; תה' מד, יב. זועכים. ע"פ איכ' ח, א. חביבי רעי. ע"פ משנ' אבות פ"ג, מו"ד; בבלי מגילה, דף כט ע"א; שמו"ר פ"ב, כז, ס"ו, ט, 'חביבים ישראל שנקראו רעים', ע"פ תה' קכב, ת. טפים טורפו ביד טורפים. ע"פ ירמ' ט, כ; איכ' א, ה. ראו מ"ב, יב. ידידי רעי. ע"פ בבלי מנחות, דף נג ע"ב, 'ידידים אלו ישראל', ע"פ ירמ' יב, ז; במדב"ר פ"ר ה, ס"ו, ט. כהני כלו ביד מעני. ע"פ איכ' א, יט; ד, טז. כלו. ע"פ תה' עח, סד; עזר' ט, ז; נחמ' ב, ג. ביד מעני. ע"פ ישע' ס, יד; לפ' ג, יט; תה"ר פ"ר ה, ד"ה דס ובשר, 'א"ה מעני את ישראל ולחליק אותן ושחקן את עממן ואת עשרן וכו'. לקוחי רעי. ע"פ דב' ד, ל; יחז"ל, כה; מביק דרשב"י שם, פ"ר יט פ"ה, 'אינו מחבב אלא ישראל, ולמה? שלקחם' וכו'. מאמינים. ע"פ בבלי שבת, דף לו ע"א, 'גלוי קמי קב' דמהימני ישראל'; מדת"נ פ"ר שמות, ס"ו, ב. מוגרו. ע"פ מייכ' א, ד; תה' פט, מה; איכ' ג, מט. ביד מונים. ע"פ ישע' מט, כו ורש"י ע"פ ויק' כה, יד. סגולים. ע"פ שם יט, ה ורש"י; תה' קלה, ד. סולפו. ע"פ מש' יא, ג. ביד סכלים. ראו ב"ר פ"ר ג, ס"ו, ג, 'נצודנלר טפסר טפס'. עמוסי. ע"פ ישע' מו, ג; ילקו"ש ת"י, רמז תתל. פזורים. ע"פ ירמ' ג, ח; יו"א ד, ב; א"ס ג, ח; בבלי פסחים, דף פז ע"ב, 'לדקה עשה הקב"ה בישראל ששורן לבין האומות'. פלצו. ע"פ ישע' כה, ד ורש"י; ירמ' טו, ח; יחז"ל, כה, ד. ביד זרים. ע"פ יחז' ז, כא; ירושלמי ברכות פ"ד, ה"ג. צנועי. ע"פ שם"ר פ"ר א, ס"ו, ב, 'כך ישראל צנועים'. קדושים. ע"פ שם יט, ח; כב, ל; ויק' כה, כ; ו' וישראל קדושים'. קדושים - זממה. ע"פ מ"ב כג, ז ורש"י. רחומי. ע"פ דב' יג, יח; ישע' מד, ז; הוש' ב, כה. שלמים. ע"פ במדב"ר פ"ר יג, ח, 'כולם שלמים היו'; ס"ו יד, 'והיו ישראל צימיהם מושלמין'. שוכחו. ע"פ ירמ' ל, יד. תמימי. ע"פ

ח"צ והערות

איכה המונים. במח' רומניא: איכה הדוריי. הגלו מפעונים. במח' רומניא: פתאום הגלו מהדריי. ומאמיני רעי. במח' רומניא: זותיקי רעי. זוללו ביד זועכים. חביבי רעי. במח' רומניא: זונחו ביד זרים. חסוני רעי. איכה טפים. כ"ה במח' רמ"ו, שד"ל ואתר האקדמיה. במח' בולוניה: איכה טפים. במח' רומניא: איכה טהורים. טרפו ביד. כ"ה במח' רמ"ו, בולוניה ואתר האקדמיה. במח' שד"ל: שטרפו ביד. במח' רומניא: שטרפו ביד. ביד טורפים. במח' רומניא: ביד טמאים. איכה כהני. במח' רומניא: בשד"ל: איכה כהנים. כלו ביד מעני. במח' רומניא: בקלם לחרב נתנים. מגרו ביד. במח' רומניא: סוגרו ביד. סלפו ביד. כ"ה במח' בולוניה ושד"ל. במח' רמ"ו: סולפו ביד. סלפו ביד סכלים. במח' רומניא: ספז ביד מגלים. איכה פזורים. במח' רומניא: איכה פקודים. פלצו ביד זרים. במח' רומניא: פנקדו ביד פושעים. נ"א במח' שד"ל: פלצו ביד פריצים. שפחו אשמים. נ"א במח' שד"ל: ביד שודדים. זכר יי מה יהיה לנו. איננו באתר האקדמיה. במח' הקדומים ובמח' שד"ל מופיע כאן הקינה: זכור אשר עש צר בפנים וכו', שהיום לא נהוג לאמרה ולכן לא הובאה כאן.

ג, ל' ח"ל בהרצה מקומות, כמו: ב"ר פ"ר עה, ס"ו, ב, 'כך ישראל צנועים'. קדושים. ע"פ שם יט, ח; כב, ל; ויק' כה, כ; ו' וישראל קדושים'. קדושים - זממה. ע"פ מ"ב כג, ז ורש"י. רחומי. ע"פ דב' יג, יח; ישע' מד, ז; הוש' ב, כה. שלמים. ע"פ במדב"ר פ"ר יג, ח, 'כולם שלמים היו'; ס"ו יד, 'והיו ישראל צימיהם מושלמין'. שוכחו. ע"פ ירמ' ל, יד. תמימי. ע"פ

עד כאן מוסיפים בק"ק רומה וממשיכים בעמ' 146 'אנה אלך ואזיל'. בירושלים בשנים האחרונות נהגו לעבור לעמ' 153 'אם תעירו', או לעמ' 156 'אז בחטאינו'.

**אוי בי אַסרתי בַּזְקִים וּבַכָּבֵל. בִּיד כּוֹרְעִי לִבִּל הָבֵל.
גּוֹלָה וְסוֹרָה יִשְׁבְּתִי
בְּאָבֵל. דְּרוֹסָה שְׁבָעִים בְּרַגְלִי בֵּת-בָּבֶל:**

**אוי בי היכלי גִּהְרִס. וּקְלוּנִי לְעֵין כָּל נִפְרָס. זְדוֹן עֲרַפִּי נִדְרָס.
חֶשְׁבּוֹן חֲמִשִּׁים וּשְׁתַּיִם בִּיד מְדִי וּפְרָס:**

**אוי בי טַמָּא לְמוֹלִי גִתְפָּן. יַעֲזֵן עֲלוֹת לְבֵית הַמִּכּוֹן. כְּבֶה גֵרוֹת
וְהַשְׁבִּית קֶרֶבֶן. לְהַטְתֵּנִי מֵאָה וּשְׁמוֹנִים מַלְכוּת יוֹן:**

**אוי בי מְכַרְסֵס תְּפֶשׁ הָדוֹס. גָּעֵז כַּחֲזִיר אוֹתִי לְקָדֹס. סְחִי
וּמֵאוֹס כְּמַהֲפַכַת סְדוֹס. עֲשִׁקֵנִי כַּמָּה שָׁנִים עֲשׂו אַבִּי אֲדוֹס:**

ח"ג והערות

מקורות ומקבילות

ויק"ר פר' ה, ס' ז, ע"פ מש' כח, י; מדרש"ג פר' חוקת, ס' כח.
זכור ס' מה היה לנו. איכ' ה, א. **בזקים ובכבל**. ע"פ תהי' קמט, ח. **כורעי לכל**. ע"פ ישע' מו, א. **הכל**. ע"פ דב' לב, כח. **גולה וסורה**. ע"פ ישע' מט, כח. **דרוסה ע' צרגל נה ככל**. ע"פ ירמ' כה, יא-יג. **חשבון חמשים ושתיים**. ע"פ פדר"ך פי' ה, ס' ט, ד"ה ד"ה ענה דודי ילקו"ש דני, רמז תתרכס, פ"ט. **נצ ציד מדי ופרס**. ע"פ סע"ר (לייגר), פר' ל, 'כל שני מלכי מדי ופרס חמשים ושתיים שנה'. **לגית המכון**. צמדצ"ר פר' ד, ס' יג, 'המקדש מכון כנגד בית המקדש והלחון כנגד הכסא', ע"פ שם' טו, יח; מדרש"ג (וורשא), פר' ויקהל, ס' ז, 'מקדש של מעלה מכון כנגד צה"מ של מעלה, והלחון מכון כנגד כסא הכבוד של מעלה', ע"פ ירמ' יח, יב. **סחי ומאוס**. ע"פ איכ' ג, מה. **כמהפכת סדוס**. ע"פ דב' כט, כב. **עשו אבי אדוס**. ע"פ צר' לו, ח.

אוי כי אסרתי בזקים. קינה מאת ר' אלעזר קליר, מיוסדת ע"ס א"ב. בכל בית חתום מלכויות שהציקונו, 'בבל, פרס, יון, אדום, ישמעאל ושחוריס'. נמצאת גם בכ"י 172 ובאתר האקדמיה: Cambridge, University Library, T-S Collection, H 14, 15. **בזקים ובכבל**. כ"ה במח' בולוניה. במח' שד"ל: 'בזקים ובכבל'. **לביל הבל**. באתר האקדמיה: 'לביל ולהבל'. **ישבתי כאבל**. באתר האקדמיה: 'יושבת כאבל'. **ברגל בת**. באתר האקדמיה: 'ביד בת'. **כי היכלי**. באתר האקדמיה כ"י בודפשט ועוד: 'כי הכלי'. **לעין כל נפרס**. באתר האקדמיה כ"י קמברידג' ועוד: 'לעין כל נפרש'. ובכ"י בודפשט ועוד: 'לעין כל מופרס'. **כל נפרס**. כ"ה נראה הניקוד הנכון, אף שנוקד בטעות במח' 'צביל'. **ערפי נדרס**. באתר האקדמיה כ"י בודפשט ועוד: 'ערפי

כלא נדרס'. **חשבון חמשים**. באתר האקדמיה כ"י בודפשט ועוד: 'חוייבתי חמשים'. **ביד מדי ופרס**. באתר האקדמיה כ"י בודפשט ועוד: 'במלכות פרס'. **למולי גתפן**. כ"ה במח' בולוניה ושד"ל. במח' רמ"ז: 'למולי גתפן'. **כבה גרות**. במח' רמ"ז: 'כבה גרות'. **להטתני מאה ושמונים מלכות**. באתר האקדמיה כ"י קמברידג' ועוד: 'לוחצני ק' ופ' במלכות'. **מאה ושמונים**. במח' שד"ל: 'מאה שמונים', ללא ו'. **אוי כי מכרסס**. כ"ה במח' בולוניה ושד"ל. במח' רס"ד-רס"ה מנוקד: 'מכרסס', ואולי גם במח' רמ"ז. **סחי ומאוס כמהפכת**. באתר האקדמיה כ"י קמברידג' ועוד: 'שמני כמהפכת'. **עשקני כמה**. בכ"י: 'עשקני כמה'. **כמה שנים עשו אבי אדום**. בגלל הצנזורה – במח' רמ"ז תיבות: 'עשו אבי', נמחקו. במח' בולוניה תיבות: 'כמה שנים', נמחקו. במח' שד"ל: 'כמה שנים שמיני לרגליו הדוס'.

אוי כּי פּראַ בעדי נועל. צבאיו אפּפּוני כּמעל מועל. קצרו
חיי להגעל. רוחי קפדה בשלטון ישמעאל:

אוי כּי שחרים הכבירו עלינו. שאלו עמלנו אכלונו הממונו.
תקף עלם למאד עלינו. ומדירת מושבותינו הגלונו:

זכר יהוה מה יהיה לנו:

כשרה שכינה נמה. אלך ואשוב ברחמים. אולי ישובו:

אוי כּהכנים תרף בהיכל. ברחה שכינה בְּזוֹיוֹת הֵיכַל:
ברחה מהיכל לעזרה

במבוכות. וראתה הנשים תמוז מבכות:

מקורות ומקבילות

פרא. ע"פ צר' טז, יב. אפסונו. ע"פ ש"א כב, ה. קצרו
חיי. ע"פ תה' קב, כד. שחורים - מזרים. ע"פ מד"א (בוצר),
צר' פד' יב, יא. למקום שחורים, לפי שמזרים היו מזניהם
שהיו שחור. הכנידו עולינו. ע"פ ישע' מז, ו. אכלונו הממונו.
ע"פ ירמ' נח, לד. זכור ה' מה היה לנו. איכ' ה, ח. אלך
ואשוב. ע"פ הוש' ה, טו. אויל. ראו צבלי סנהדרין, דף קב
ע"ג, 'נפתח בחצות' ורש"י ד"ה חמר למחר. כהכנים תרף
זהיכל. ע"פ ירושלמי יומא פ"ד, ה"ד, 'שהעמיד מנשה אלס
זהיכל'. ברחה שכינה. ע"פ צבלי ר"ה, דף לא ע"א, 'עשר
מסעות נסעה שכינה'. בְּזוֹיוֹת הֵיכַל. ע"פ תה' קמד, יב. ראו
פסכ"צ (א"ש שלום), פי' כו, 'בארבעה זוויות של היכל'. ברחה
מהיכל לעזרה. ע"פ אה"מ, חופת אליהו, עמ' 177, 'ומגג ההיכל
לחומת עזרה'. ממבוכות. ע"פ מו"כ ז, ד. הנשים תמוז מבכות.
ע"פ יחז' ח, יד; ילק"ש איכ', רמז תתרג.

ח"נ והערות

כּמעל מועל. כ"ה במח' בולוניה ושר"ל. במח' רמ"ו,
כ"י ואתר האקדמיה: כּמעל מועל. קצרו חיי. באתר
האקדמיה כ"י קמברידג' ועוד: קצתי בחיי. חיי להגעל.
כן מנוקד במח' בולוניה, כ"י ושר"ל, וכן נראה מאתר
האקדמיה. במח' רמ"ו: חיי להגעל. רוחי קפדה
בשלטון. באתר האקדמיה כ"י קמברידג' ועוד: רוחי
רפתה במלכות. שחרים הכבירו עלינו. באתר
האקדמיה כ"י קמברידג' ועוד: שחרים הכבירו עלינו.
שאלו עמלנו אכלונו הממונו. באתר האקדמיה כ"י
קמברידג' ועוד: שדרוני הממוני ואכלו עמלי. תקף
עלם למאד עלינו. באתר האקדמיה כ"י קמברידג'
ועוד: 'לארץ לא לי הגלוני במעלי'. עלם למאד.
במח' רס"ד-רס"ה: עולם למאד. ומדירת מושבותינו

הגלונו. באתר האקדמיה כ"י קמברידג' ועוד: 'עת כי פשעתי בצור מחוללי. אוי כי תפשוני ברוע מפעלי. ולא
זכרתי חסד אלי. לכן בכל שנה אנהה במילולי. כי אש' בח' י"א ל"י. כשרה שכינה וכו'. בית זה בא בכ"י 172,
בשורות קצרות ואותיות קטנות, עומד בפני עצמו בין הקינות. נראה שבית זה שייך לקינה הבאה. במח' רומניא
מופיעה שורה זו, כרפריין בין בית לבית. ויש להעיר, שדרך מח' רומי להקדים הרפריין לקינה, היפך ממנהג מח'
אשכנז. שְׂכִינָה נִמָּה. כ"ה במח' רמ"ו, בולוניה וכ"י. במח' שד"ל כדרכו: 'שְׂכִינָה נִמָּה. במח' רומניא: 'השְׂכִינָה
נִמָּה. והשווה לקמן אות ע', בית 'עברה מן הגדודים' ואות ת', בית 'תלת מהר הזיתים'. ברחמים אולי ישובו.
לפי מח' שד"ל, כאן מסתיימת הקינה 'אוי כי אוסרתי בוקים'. אויל כהכנים תרף. קינה מאת ר' אלעזר קליר,
מיוסדת ע"ס א"ב. נמצאת גם במנהג רומניא, דף רז ע"ב; אתר האקדמיה: Cambridge, University Library, T-S Collection, H 14, 12.
בְּזוֹיוֹת הֵיכַל. במח' רומניא: 'בְּזוֹיוֹת הֵיכַל. ברחה שכינה בְּזוֹיוֹת הֵיכַל. במח' רומניא:
'ברחה השְׂכִינָה מִהֵיכַל. באתר האקדמיה: 'ברחה השכינה מוֹזוֹת הֵיכַל. בְּרָחָה מִהֵיכַל. במח' רומניא: 'בְּרָחָה
מִהֵיכַל, אך לכאורה אינו נראה נכון, שהרי צ"ל כאן אות ב'. אמנם יכול להיות שלפי מח' רומניא, אות ב' כבר
באה על לעיל 'ברחה שכינה'. באתר האקדמיה: 'ברחה מן ההיכל'. לעזרה במבוכות. כצ"ל, הלמד בקמן,
מפני שהוא לעזרה הידועה, וכדלקמן 'לפתח...' 'לרחוב...' במח' הקדומים: 'לעזרה'. במבוכות. במח' רומניא:

גִּלְתָּהּ מַעֲזָרָה לַפֶּתַח עַל־תִּנְאִי. וְרֵאֲתָה אַחֲרֵיהֶם אֶל־הֵיכַל
יְהוָה: דָּאֵת מִפֶּתַח לְרֹחוֹב מִן־הַנְּאוֹצִים. וְרֵאֲתָה הַבָּנִים
מִלִּקְטִים עֲצִים:

הִלְכָה מִרְחוֹב לִפְנֵת הַגָּזוֹת. וְרֵאֲתָה מִשְׁתַּחֲוִים עַל־הַגָּזוֹת: וּמִן־
הַגָּזוֹת לְחֹמֶה נִדְּהָ בְּחֶרֶץ. וְרֵאֲתָה נִשְׁבָּעִים בְּאַשְׁמַת שׁוֹמְרוֹן:
זֹוּהָ וְנִדְּהָ מִחֹמֶה לְשָׂדֶה. וְרֵאֲתָה מִזְבְּחוֹתֶם כְּגִלִּים עַל תִּלְמֵי
שָׂדֶה: חֲזָרָה מִשָּׂדֶה אֶל־הַהָרִים. וְרֵאֲתָה זֹזְבָּחִים עַל־הַהָרִים:
טָסָה מִן־הַהָרִים אֶל־הַגְּבָעוֹת. וְרֵאֲתָה מִקְטָרִים עַל־הַגְּבָעוֹת:
יִצְאָה מִן־הַגְּבָעוֹת אֶל־הַגְּדֹלִים לְנַעַל. וְרֵאֲתָה כִּי־הִמָּה יַחֲדוּ
שָׁבְרוּ עוֹלָם:

כְּמָסָה מְגִדֹלִים אֶל־כִּהְנִי יְהוָה. וְרֵאֲתָה וְלֹא אָמְרוּ אֵינָהּ יְהוָה:
לִכְתָּה מִן־הַכִּהְנִים אֶל־הַנְּעָרִים. וְרֵאֲתָה נוֹדָרִים וְגַם־מִפִּירִים:

ח"ג והערות

מקורות ומקבילות

אחריהם אל היכל ה'. יחז' ח, טז; משנ' סוכה פ"ה, מ"ד. מן
הנאוצים. ע"פ ישע' א', ד; נחמ' ט, יח; ט, כרכו. הכניס
מלקטים ע"ס. ירמ' ז, יח; איכ"ר פ"א א', ס"ו מ. משתחווים
על הגזות. ע"פ זכ' א', ה; איכ"ר פתיח, ס"ו כב. ומן הגזות
לחומה. ע"פ צבלי ר"ה, דף לא ע"א, 'ומנג לחומה'; פדר"ק
פ"י יג, ס"י יא. משנעים באשמת שומרון. ע"פ עמו"ח, יד.
זוה. ע"פ מדר"ג (וורשא), פ"ר פקודי, ס"י יא. מונחותם כגלים
על תלמי שדה. ע"פ הוש' יב, יב; צבלי סנהדרין, דף קב ע"ב;
דצ"ר פ"ר ב, ס"י יט. זנבנים על ההרים. ע"פ ישע' ס"ה, ז.
מן ההרים אל הגזות. ע"פ הוש' ד, יג. מקטרים על הגזות.
ע"פ ישע' ס"ה, ז. המה יחדו שברו עול ירמ' ה, ה. כמסה.
ע"פ דב' לב, לד; לה"מ, ר' עקיבא, עמ' 412, 'ששכנה העלה
למרומים צלילה לבית מסתרים שלה'; נחמ' ח"ב, מד' א"ב,
ד"ה ד"א מ"ן. ולא אמרו איש ה'. ירמ' ב, ו.

'במבוכות'. הנשים תמוז. במח' רומניא: 'הנשים יושבות
תמוז. באתר האקדמיה: 'שגגות יושבות תמוז. מעזרה
לפתח. כן מנוקד במח' רומניא ושר"ל. במח' רמ"ו,
בולניא וכ"י: 'מעזרה לפתח. מן הנאוצים. כן מנוקד
במח' בולניא ושר"ל. במח' רמ"ו וכ"י: 'מן הנאוצים.
במח' רומניא: 'מן הנאוצים. וראתה הבנים. במח'
רומניא: 'וראתה בנים, ללא ה'. הבנים מלקטים.
באתר האקדמיה נוסף: 'הבנים בשבת מלקטים. הלכה
מרחוב. באתר האקדמיה: 'הלכה מן הרחוב. על-
הגזות. במח' רומניא: 'אל הגזות? לחומה נדדה. במח'
רומניא ובאתר האקדמיה: 'לחומה געה. בחרון. כן
מנוקד בכ"י ומח' רומניא, וכן נראה נכון בנפרד. במח'
רמ"ו, בולניא ושר"ל: 'בחרון, בצורת הסמיכות. ולפי'

צריך לפרשו כאילו היה כתוב: 'בחרון אף, והפייטן קיצר לצורך החרון. זוה ונדה מחומה לשדה. האתר
האקדמיה: זוה מן החומה אל השדה. על תלמי שדה. במח' רומניא: 'על פני שדה, שלא כלשון הפסוק.
חזרה משדה. באתר האקדמיה: 'חזרה מן השדה. זנבנים על ההרים. במח' רומניא ובאתר האקדמיה: 'זנבנים
על ראשי ההרים. טסה מן ההרים. במח' רומניא: 'טסה מהרים. יצאה מן הגבעות. במח' רומניא: 'יצאה
מגבעות. וראתה כיהמה. במח' רומניא ללא תיבת 'כ"י. באתר האקדמיה: 'וראתה והנה המה. מגדולים
אל כיהני יי. במח' רומניא: 'מגדולים אל הגבעות. באתר האקדמיה: 'מן הגדולים אל הנערים. וראתה. באתר
האקדמיה: 'וראתה אותם. ולא אמרו איננה יי. במח' רומניא ובאתר האקדמיה: 'נודרים וגם מפירים. מן הכהנים
אל הנערים. במח' רומניא ובאתר האקדמיה: 'מן הנערים אל כיהני יי. נודרים וגם מפירים. במח' רומניא: 'לא
אמרו איננה יי! באתר האקדמיה: 'זלא אמרה איננה יי.

מִן־הַנְּעָרִים לְיוֹנָקִים חֲנָנָה. וְרֵאֲתָה זֶרַע מְנַאֵף בְּנֵי עוֹנָנָה: נִסְעָה
מִיוֹנָקִים אֶל־גּוֹמְלֵיהֶם בְּצַבִּיּוֹן. וְרֵאֲתָה כִּי גָבְהוּ בְּנוֹת צִיּוֹן:
סָלְקָה מִמִּכְעִיסוֹת אֶל־גְּדוּדֵי זָךְ. וְרֵאֲתָה מְשׁוֹטְטִים וְלֹא
מוֹצְאִים זָךְ: עֲבָרָה מִן־הַגְּדוּדִים אֶל־הַשָּׂרִים. וְרֵאֲתָה וְנָמָה
שָׂרִיךְ סוֹרְרִים:

פְּנֵת מְשָׁרִים אֶל־כֶּת מִתְנַבְּאִים. וְרֵאֲתָה כִּי כָלֶם חֲבָרִי גְנָבִים:
צָעָדָה מִחֲבָרִי גְנָבִים אֶל־זֶרַע אֲמַת בְּלִי כַחַד. וְרֵאֲתָה כִּי־כָלוּ
אֹהֶב שֹׁחַד:

קָרְאֵת בְּכַפֵּל הַנְּגִי לְהַרְגִיעַ. וְרֵאֲתָה אֵין אִישׁ וְאֵין מִפְּגִיעַ:

מקורות ומקבילות

חננה. ע"פ ישע' ל, יח; חזק' קכ, יד; צבלי סנהדרין, דף לו ע"ב. זרע מנאף בני חננה. ע"פ ישע' מ, ג; צבלי שבת, דף לג ע"א. כי גבהו בנות ציון. ישע' ג, טז; צבלי שבת, דף סב ע"ב. סלקה. ירושלמי סנהדרין פ"ח, ה"ח, 'ומסלקת את השכינה'; במדבר"ר פר' יג, ס"ו 3. ממכעיסות. ע"פ דב' לב, יט; מ"א יד, טו; ישע' סה, ג. משוטטים. ע"פ חזק' סוף פר' עד, ע"פ עמר' ח, יב. ולא מוצאים זך. ע"פ ירמ' יד, ג; חזק' טו, ה; שה"ש ג, א. שריך סוררים. ישע' א, כג; פסד"ך פי' טו, ס"ו ט; מד"א שמי' פר' כא, ס"א. משרים. ע"פ ירמ' ד, ט. כת מתנבאים. ע"פ ש"א י, ה; מנח"ל דר"י פר' בל, מס' דפסחא, פר' א, סוף ד"ה לאמר. כי כולם חברי גנבים. ע"פ ישע' א, כג; ולקו"ש ישע' רמז שלח; איכ"ר (בוצר), פר' א, ס"ו יט, 'מתנבאים עלי נבואות של שקר'. זרע אמת. ע"פ ירמ' ב, כא; מדת"נ פר' נשא, ס"ו יג; פסד"א פר' לח. כולו אוהב שוחד. ישע' א, כג. קראת בכפל. ע"פ ישע' מ, ב. הנגי להרגיע. ע"פ ירמ' לא, א; צבלי מכות, דף כד ע"א. אין איש ואין מפגיע. ע"פ ישע' נט, טז; צבלי סנהדרין, דף לח ע"א; שמו"ר פר' ל, ס"י כד.

ח"נ והערות

מִן־הַנְּעָרִים לְיוֹנָקִים. במח' רומניא: 'מן־הנענים ליונקים'. באתר האקדמיה: 'מן־הנענים אל התינוקות'. וראתה זרע. במח' רומניא: 'זראתה אותם זרע'. בני עוננה. במח' רומניא: 'בני אוננה'. נסעה מיונקים. באתר האקדמיה: 'נדרה מן התינוקות'. סלקה ממכעיסות. כן מנוקד במח' רמ"ז, בולניא ושד"ל, וכן נראה באתר האקדמיה כ"י קמברידג' ועוד. בכ"י: 'סלקה ממכעיסות', וכן נראה באתר האקדמיה. במח' רומניא: 'סלקה ממכעיסות'. ממכעיסות אֶל־גְּדוּדֵי זָךְ. באתר האקדמיה כ"י קמברידג' ועוד: 'ממכעיסים אל השרים'. מְשׁוֹטְטִים וְלֹא מוֹצְאִים זָךְ. באתר האקדמיה כ"י קמברידג' ועוד: 'זנמה שריך סוררים'. מוֹצְאִים זָךְ. במח' רומניא: 'מונים זך'. מִן־הַגְּדוּדִים אֶל־הַשָּׂרִים. באתר האקדמיה כ"י קמברידג' ועוד: 'מן השרים אל כת מתנבאים'. וראתה וְנָמָה. במח' שד"ל: 'זראתה ונאמה', כדרכו. וְנָמָה שָׂרִיךְ סוֹרְרִים. באתר האקדמיה כ"י קמברידג' ועוד: 'כולם חברי גנבים'. פְּנֵת. במח' רומניא ובאתר האקדמיה כ"י קמברידג' ועוד: 'פנתה'. מְשָׁרִים אֶל־כֶּת מִתְנַבְּאִים. באתר האקדמיה כ"י קמברידג' ועוד: 'מחבירים אל השופטים'. וראתה כִּי כָלֶם. במח' רומניא ללא תיבת כ"י. כִּי כָלֶם חֲבָרִי גְנָבִים. באתר האקדמיה כ"י קמברידג' ועוד: 'יתומים ואלמנות לא נשפטים'. צָעָדָה מִחֲבָרִי גְנָבִים אֶל־. במח' רומניא: 'צערה' [!]; מחבירים אל, וללא תיבת גְנָבִים. באתר האקדמיה כ"י קמברידג' ועוד: 'צאתה מן השפטים אל'. וראתה כִּי־כָלוּ. במח' רומניא ובאתר האקדמיה כ"י קמברידג' ועוד, ללא תיבת כ"י. קָרְאֵת. כ"ה במח' שד"ל ורומניא. במח' רמ"ז ובולוניא: 'קראת'. קָרְאֵת בְּכַפֵּל הַנְּגִי לְהַרְגִיעַ. באתר האקדמיה כ"י קמברידג' ועוד: 'קראה לזרע אמת שובו בניס'. בכפל הַנְּגִי. באתר האקדמיה: 'בכפל הַנְּגִי הַנְּגִי'. וראתה אֵין אִישׁ. באתר האקדמיה: 'זראתה כי אין איש'. אֵין אִישׁ וְאֵין מִפְּגִיעַ. במח' רומניא: 'אין איש מפגיע'. באתר האקדמיה כ"י קמברידג' ועוד: 'מקטרים על הלבנים'.

רַתְקָה בְּגִהֶץ בְּרַבּוֹת בְּנוֹת־וְרֵאָתָה כְּעַם בְּנִים וּבָנוֹת־
 שְׁחָרָה לְדַפֵּק אֶל־הַשׁוֹפְטִים־וְרֵאָתָה יְתוּמִים לֹא נִשְׁפָּטִים־
 שְׁלֹשׁ שָׁנִים וּמַחְצָה עֲשָׂתָה בְּהִרְהוּיֹתֵם־וְהִיתָה בְּתִקּוֹל
 מְפֹאָצֶת שׁוּבוּ עֲמוּתִים־
 תָּלַת מֵהָר הַזֵּיתִים לְמָרוּמִים־וְרֵאָתָה וְנִמָּה אֶל־ךְ־לִי לְמָרוּמִים־
 תַּחְבּוּלוֹת עֲשֵׂתָה לְגִזּוֹ גִּנְתִּי־וְרֵאָתָה וְנִמָּה מִבְּלִיגִיתִי־
 כִּפְתוּב אֶלְךָ אֲשׁוּבָה אֶל־מְקוֹמִי עַד אֲשֶׁר־יֵאָשְׁמוּ וּבִקְשׁוּ פָנַי
 בַּצֵּר לָהֶם יִשְׁחַרְגְּנִי־אָנָּה אֶלְךָ וְאָנָּה אֲזַעַק וְאָנָּה אֲבַכָּה
 וְאִמָּצָא בְנִי־

ח"ג והערות

מקורות ומקבילות

צִרְנוֹת צוּת. ע"פ מ"ש' ל"א, כט. כְּעַם צִנִּים וּצְנוּת. ע"פ ד' ל"ב, יט; מחש"ד פ' יד, פ"א; צבלי כחוצות, דף ח ע"ב. שְׁחָרָה. ע"פ ח"ה' סג, ב; מ"ש' ז, טו. לַדְּפֹק אֶל הַשׁוֹפְטִים. ראו מדת"נ (וורשא), פ' משפטים, ס' ד; משר"א פ' טו, עמ' 331. יְתוּמִים לֹא נִשְׁפָּטִים. ע"פ ד' כז, יט; וס' א, יח; ירמ' ה, כח; אגב"ר פ' סז, ס' א. ג' שָׁנִים וּמַחְצָה עֲשָׂתָה צָהָר וכו'. ע"פ איכ"ר פתיח, ס' כה; פדר"ך (מגדלצוים), פ' יג, ס' יא; ילקוט שירמ', רמז רמ; ילקוט מכירי, הוש' ה, טו; מדת"ה מ' י, ס' ב [י, א]. וְהִיתָה בְּתִקּוֹל מְפֹאָצֶת. ע"פ ש"ר פ' ב, ס' ג. שׁוּבוּ. ע"פ ירמ' ג, יד; מל"א ג, ז. לְמָרוּמִים. ע"פ צבלי ר"ה, דף לא ע"א, 'עלמח וישנה צמקומה', ע"פ הוש' ה, טו. וְנִמָּה אֶלְךָ לִי לְמָרוּמִים. ע"פ איכ"ר פתיח, ס' כה, ע"פ הוש' ה, טו. תַּחְבּוּלוֹת עֲשֵׂתָה. ע"פ מ"ש' כ, יח. לְגִזּוֹ גִּנְתִּי. ראו איכ"ר, פתיח ס' לז, 'עשיתי ציתי גיתי'. מְבִלִּיגִיתִי. ע"פ ירמ' ה, יח. כִּכְחוּז אֶלְךָ אֲשׁוּבָה. הוש' ה, טו.

ועוד, ללא תיבת וְהִיתָה. מהר הזיתים לְמָרוּמִים. כן מנוקד במח' בולוניה, כ"י ורמניא. במח' רמ"ו ושד"ל: 'לְמָרוּמִים'. וְרֵאָתָה וְנִמָּה וכו' וְנִמָּה מִבְּלִיגִיתִי. באתר האקדמיה כ"י קמברידג' ועוד, חסר. וראתה וְנִמָּה. במח' שד"ל: 'וראתה וְנִמָּה'. וְנִמָּה אֶלְךָ־לִי לְמָרוּמִים. במח' רמניא: וְנִמָּה מְרוּמִים. תַּחְבּוּלוֹת עֲשֵׂתָה. במח' רמניא: תַּחְבּוּלוֹת עֲשֵׂתָה. לְגִזּוֹ גִּנְתִּי. כ"ה במח' רמ"ו, בולוניה וכו'. במח' רס"ד-רס"ה ושד"ל: לְגִזּוֹ גִּנְתִּי. במח' רמניא: לְגִזּוֹ גִּנְתִּי. וראתה וְנִמָּה. במח' בולוניה: וראתה וְנִמָּה? במח' שד"ל: וראתה וְנִמָּה. ונממה מִבְּלִיגִיתִי. כאן מסתיימת הקינה באתר האקדמיה. כִּפְתוּב אֶלְךָ. במח' רמניא: וְאִמָּצָא אֶלְךָ. באתר האקדמיה כ"י קמברידג' ועוד: ונממה אֶלְךָ. אֶלְךָ. כ"ה במח' שד"ל, רמניא ובפסוק שלפניו, וראו מדת"נ (וורשא), פ' בחוקות ס' ג. במח' רמ"ו ובולוניה: אֶלְךָ, וכו' בס"ז פ' יב, פ"ט; איכ"ר (ווילנא), פתיח, ס' כד. אֲשׁוּבָה אֶל־מְקוֹמִי. כ"ה במח' שד"ל ובפסוק שלפניו. במח' רמ"ו, בולוניה ורמניא: וְאִמָּצָא אֶל־מְקוֹמִי, ביו"ו. וכו' בירושלמי ברכות, פ"ד, ה"ה; ס"ז פ' יב, פ"ט; איכ"ר, פתיח, ס' כד. וּבִקְשׁוּ פָנַי בַּצֵּר לָהֶם יִשְׁחַרְגְּנִי. באתר האקדמיה כ"י קמברידג' ועוד: ויבקשוני ברחמים, ובה מסתיימת הקינה. אָנָּה אֶלְךָ וְאָנָּה וכו'. במח' רמ"ו ובולוניה, בית זה הוא פתיחת הפיוט. לְפִי מַח' שד"ל, הוא סיום הפיוט הקודם.

בירושלים עוברים לעמ' 153 'אם תעירו' ולפי ק"ק רומה מוסיפים:

אָנָה אַלֶּךְ וְאַזִּיל דְּמָעוֹת כַּמִּים. עַל־בְּנֵי כִי גָלוּ.
אוֹיָה מִי־יָתֵן רֹאשִׁי מִים:

אָנָה אַלֶּךְ וְאַגִּיר דְּמָעָה. עַל־דּוּדֵי כִי גָלוּ. וְעֵינֵי מְקוֹר דְּמָעָה:
אָנָה אַלֶּךְ וְאַהֲמָה בְּקוֹל יִלְלָה. עַל־וִתִּיקִי כִי גָלוּ. וְאַבְכָּה
יוֹמָם וְלַיְלָה:

אָנָה אַלֶּךְ וְאַזִּיל זַעֲמִי. עַל־חֲסוֹנֵי כִי גָלוּ. אֶת חֲלָלִי בַת־עַמִּי:
אָנָה אַלֶּךְ וְאַטּוֹסָה בְּמַעֲוֹנוֹת. עַל־יְדֵי כִי גָלוּ. וּפֶן קָרָאוּ
לְמַקְוִנָּנוֹת:

אָנָה אַלֶּךְ וְאַיְכָּה אֶמְצָאָנָה. עַל־לְקוּחֵי כִי גָלוּ. וּפֶן קָרָאוּ
לְמַקְוִנָּנוֹת וּתְבוֹאִינָה:

אָנָה אַלֶּךְ וְאַמְצָא יוֹנָה. עַל־נְגִידֵי כִי גָלוּ. וְאַל־הֶחֱכַמּוֹת שִׁלְחוּ
וּתְבוֹאָנָה:

אָנָה אַלֶּךְ וְאַשְׁיַח בְּטַעֲמִי. עַל־עַמּוּסֵי כִי גָלוּ. וְאִין קוֹרָא בְּעַמִּי:
אָנָה אַלֶּךְ וְאַפְעָה בְּהִידָד. עַל־צְנוּעֵי כִי גָלוּ. אֵיכָה וְיִשְׁבָּה בְּדָד:

מקורות ומקבילות

אנה אלך. ע"פ תה' קלט, ז. ואזיל דמעות כמים. ע"פ ירמ' ח, כג, ט, ח. על בני כי גלו. ע"פ יחז' לט, כג. מי יתן ראשי מים. ירמ' ח, כג. דודי - 'קרא לישראל דודים', מד"א (צובר), פרי קדושים, פרי יע, ס"ב, ע"פ שה"ש ה, א; פסז"ו שה"ש, פרי ה, ס"ב, א. ועיני מקור דמעה. ירמ' ח, כג. ותיקי - 'אנשים עניים ומחזבני מלוא', רש"י עמ"ס ברכות, דף ט ע"ב. ואנכה יומם ולילה. ירמ' ח, כג. את חללי צת עמי. ירמ' ח, כג. ופן קראו למקוננות. ע"פ ירמ' ט, טז. ואל החכמות שלחו ותבואנה. ירמ' ט, טז. על עמוסי - ישראל. ע"פ ישע' מו, ג; ולקו"ש תורה, רמח תהל, '...ומי חביב יותר מ ישראל? שהן עמוסין מן הקב"ה'. ואין קורא בעמי. ע"פ הוש' ז, ז. אנועי - ישראל. שה"ר פרי' א, ס"ב, ז, 'כך ישראל נוערים'. איכה ישבה בדד. איכ' א, א.

ח"ג והערות

אנה אלך ואזיל דמעות. קינה מאת ר' אלעזר קליר, מיוסדת ע"ס א"ב. נמצאת גם אתר האקדמיה: רומה, קונטננה, 69. בְּקוֹל יִלְלָה. כ"ה במח' בולוניה, שד"ל וכ"י. במח' רמ"ז: 'בְּקוֹל יִלְלָה'. עַל־וִתִּיקִי כִי גָלוּ. כ"ה במח' שד"ל. במח' רמ"ז, בולוניה וכ"י: 'עַל־וִתִּיקִי כִי גָלוּ'. עַל־חֲסוֹנֵי כִי גָלוּ. עַל־חֲסוֹנֵי. בכ"י: 'עַל־חֲסוֹנֵי'. וְאַטּוֹסָה בְּמַעֲוֹנוֹת. במח' רמ"ז, בולוניה ושד"ל: 'וְאַטּוֹסָה בְּמַעֲוֹנוֹת'. ובאן תוקן על פי כ"י ואתר האקדמיה. קָרָאוּ לְמַקְוִנָּנוֹת. כ"ה במח' בולוניה, שד"ל וכ"י. במח' רס"ד-רס"ה: 'קָרָאוּ לְמַקְוִנָּנוֹת'. שִׁלְחוּ וּתְבוֹאָנָה. כ"ה במח' בולוניה, שד"ל וכ"י. במח' רמ"ז: 'שִׁלְחוּ וּתְבוֹאָנָה'. וְאַשְׁיַח בְּטַעֲמִי. כ"ה במח' בולוניה ושד"ל. במח' רמ"ז ואתר האקדמיה: 'ואפעה בְּהִידָד'. כ"ה במח' רמ"ז ושד"ל. במח' בולוניה, כ"י ואתר האקדמיה: 'ואפעה בְּהִידָד'.

אָנה אַלד וַאָקרא בְּקוֹל יִלְלָהּ. עַל־רַעִי כִּי גָלוּ. בָּכוּ תִבְכֶּה
בְּלִילָהּ:

אָנה אַלד וַאָשְׁפֹד לֵב כַּמִּים. עַל־תְּמִימֵי כִּי גָלוּ. עַד־יִשְׁקִיף
וַיֵּרָא יְהוָה מִשָּׁמַיִם:

שְׁתֵּים נָשִׁים בָּנוֹת אִסְאֲחָת. וַתִּהְיוּ לִי שְׁתֵּיהֶן כְּאֲחָת.
וּכְעֻתּוֹ שַׁלְחָתִים כְּאֲחָת. עַל גְּהֵרוֹתוֹ בְּבָל
פָּגַעָה אַחַת לְאַחַת. וַתִּשְׁאַלְנָה אַחַת לְאַחַת. וַתִּקְוֶנָּה אַחַת
אֶל־אַחַת. וַשְּׁמוֹתֵן שְׁמֵרוֹן אֶהְלָהּ. וִירוּשָׁלַם אֶהְלִיבָהּ:

בְּמַכַּת אֶהְלָה אֲמַרְתִּי יֵשׁ פְּלִיטָה.
וּבְמַכַּת אֶהְלִיבָה בָּהּ לֹא יִכְלָתִי לְהַבִּיטָהּ:
בְּמַכַּת אֶהְלָה גְּזַרְתִּי לְבַצֵּעַ אֲמַרְתִּי.
וּבְמַכַּת אֶהְלִיבָה דְּמַמְתִּי וּבַצָּעֵתִי אֲמַרְתִּי:

ח"ג והערות

בָּכוּ תִבְכֶּה. כ"ה באי"כ שלפנינו ובמנ"ש. במח' רמ"ו, בולוניה, שד"ל וכ"י: 'בכה תבכה'. על־תְּמִימֵי. בכ"י: 'על־תְּמִימֵי'. במח' הקדומים ובמח' שד"ל מופיע כאן הקינה: 'איכה אלי קוננו מאליו וכו' עם פסוק חיבור לפניה, שהיום לא נהוג לאמרה ולכך לא הובאה כאן. שְׁתֵּים נָשִׁים. סלסלה המקשרת לקינה: 'אוי כי מחלוקת ביני ובינך נסבה, שהיום לא נהוג לאמרה ולכך לא הובאה כאן. בָּנוֹת אִס. כ"ה במח' רמ"ו, בולוניה ושד"ל. במח' רס"ד־רס"ה: 'בנות אס'. שַׁלְחָתִים. כ"ה במח' רמ"ו ובולוניה. במח' שד"ל: 'שְׁלַחָתִים'. על גְּהֵרוֹת. כ"ה בפסוק שלפנינו ובמח' בולוניה ושד"ל. במח' רמ"ו: 'על גְּהֵרוֹת'. וַתִּקְוֶנָּה. כ"ה במח' רס"ד־רס"ה. במח' רמ"ו, בולוניה ושד"ל: 'וַתִּקְוֶנָּה', וצ"ע. במכַת אהלה אמרתי. קינה מאת ר' אלעזר קליר, מיוסדת ע"ס א"ב. נמצא בכ"י דף 174; אתר האקדמיה: Oxford, Bodleian Library, d.59 (2845). לא יכלתי להביטה. באתר האקדמיה נוסף: 'שמו שמים ע'. לְבַצֵּעַ אֲמַרְתִּי. כ"ה במח' בולוניה ושד"ל בסגול, ע"פ הפסוק. במח' רמ"ו וכ"י: 'אֲמַרְתִּי', כדרך שאר המקרא, וכמו במשפט הבא: 'ובצעתי אֲמַרְתִּי'.

מקורות ומקבילות

כְּבוֹ תִבְכֶּה גְלִילָה. אי"כ, ח, 3. ואשפוד לב כמים. ע"פ אי"כ, 3, יט. תמימי ויק"ר פר' ה, ס"ז, 'וישראל נקראו תמימי'; שד"ר פר' 3, ס"ז, ח [יד], 'אמר הקב"ה לישראל, אלני הם תמימים כיונים'. עד יסקוף וירא ה' משמים. אי"כ, ג, 3. שמים נשים. יחז' כג, 3; ויק"ר (מרגליות), פר' כג, ס"ז, 1. ותהיו לי שתיים כאלה. ע"פ ש"א כה, מג. וכעיותו שלחתי כאלה. ע"פ ירמ' ג, ח; תה' פא, יד"ג; מתע"ד פר' האזינו, 13, ח; אי"כ פר' ה, ס"ז, ג. על נהרות צבל תה' קלז, ח. ושמותן שומרון וכו'. ע"פ יחז' כג, ד. במכַת אהלה. ע"פ מ"צ יח, ה"ג יח, ט"ד; אהלה - שומרון. יחז' כג, ד ורש"י; צתמ"ד ח"ב, מד' חסרות, ס"ז, 33. אמרתי יש פליטה. ע"פ עזר' ט, ח; נחמ' ח, 3; דה"צ יב, 1; צר' רצה (תיאודור־אלנצק), פר' טו, ח"ט. וצמכת אהלינה. ע"פ מ"צ כה, ח"א; ישע' נא, ח; פסר"צ (א"ש שלום), פי' כו, 'דומה מכתך למכתו של איוב'. אהלינה - ירושלים. יחז' כג, ד ורש"י. לא יכולתי להביטה. ע"פ ישע' נא, יט; ג, ח; תה' מ, יג; אי"כ, ד, טז. גזרתי. ע"פ ויק"ר פר' ו, ס"ז, ה, 'צזע פורפורה'; ילקו"ש תה', רמז תרל, 'כמה גזרות נחרת עלי'. לנצח אמרתי. ע"פ ויק' כו, יח; אי"כ, 3, ח. דממתי. ע"פ תה' עט, ג. ונצחתי אמרתי. ע"פ ישע' י, יב; אי"כ, 3, ח.

בְּמִכְתָּא אֶהְלָה הֵייתִי צוֹעֵק וּמִתְנַחֵם.
 וּבְמִכְתָּא אֶהְלִיבָה וּכְחֵתִי אֶל־תֵּאִיצוּ לְנַחֵם:
 בְּמִכְתָּא אֶהְלָה זַעֲקָתִי אֵלֶיהָ הוּי.
 וּבְמִכְתָּא אֶהְלִיבָה חֲרָדְתִּי וְזַעֲקָתִי הוּי הוּי:
 בְּמִכְתָּא אֶהְלָה טָסְתִּי לְבָרַח מִפְּנֵי אָרִי הָרָאוּן.
 וּבְמִכְתָּא אֶהְלִיבָה יֵצְאֵתִי לִילֶךְ אֶל־מְקוֹמִי הָרָאוּן:
 בְּמִכְתָּא אֶהְלָה כְּגִלְתָּהּ לֹא נֶאֱמְרוּ עָלֶיהָ קִינּוֹת.
 וּבְמִכְתָּא אֶהְלִיבָה לַעֲת גִּלְתָּהּ גִּמְתִּי קִרְאוּ לְמִקְוִנּוֹת:
 בְּמִכְתָּא אֶהְלָה מְסִרְתִּי שְׁבִטִי קִדְשִׁי.
 וּבְמִכְתָּא אֶהְלִיבָה נִתְתִּי אֶת־יְדֵדוֹת נַפְשִׁי:
 בְּמִכְתָּא אֶהְלָה סְמִכְתִּי נְחוּמִים לְהִנָּחֵם.
 וּבְמִכְתָּא אֶהְלִיבָה עָלֶיהָ פִּצְתִּי הוּי אֲנָחֵם:
 בְּמִכְתָּא אֶהְלָה פּוֹל בָּא אוֹתָהּ לַחֲטָף.

מקורות ומקבילות

הייתי לוֹעֵק וּמִתְנַחֵם. ע"פ איכ"ר פר' ב, סי' ד, יהיה דורש ויזכה ומתנחם; מדר"ה מ"ז ע"ז, סי' ב, 'מתנחם והולך'. וכחתי. ע"פ ישע' א, יח. **אל תאילו לנחם.** ע"פ ישע' כב, ד; תה' טז, ג. **זעקתי אליה.** ע"פ יחז' ט, ח. **הוּי.** ע"פ עמו' ו, א. **חרדתי.** ע"פ ירמ' ל, ה. **ולעקתי.** ע"פ ישע' ה, ז; ירמ' כה, לו; איכ"ר ב, יח. **הוּי הוּי.** ע"פ זכ' ב, י. **טסתי לברוח.** ע"פ תה' נה, זרח. **לנחות.** ע"פ ישע' מה, כ. **ארי הראשון.** ע"פ ירמ' ג, יח. **ילאחי לילך אל מקומי הראשון.** ע"פ הוש' ב, ט; ה, טו; צבלי ר"ה, דף לא ע"א; איכ"ר פתיח, סי' כד; מדר"ה מ"ז י, סי' ב. **אלהם כגלתה.** ע"פ מ"צ יח, ה'ו; יח, ט"ו. **לעת גלתה.** ע"פ ירמ' ט, טו; איכ"ר א, ג; חס' ב, ו. **נמתי.** ל' חכמים, כמו: תוספתא פסחים פ"א, ה"ג; צבלי יצמית, דף קטו ע"א. **קראו למקוננות.** ע"פ ירמ' ט, טז; נחמ' ג, ז; איכ"ר פתיח, סי' כז. **מסרתי שבטי קדשי.** ע"פ דב' לב, לו; נחמ' ט, כה; פסר"צ (א"ש שלום), פי' לו, ד"ה ד"א אמר הקצ"ה, 'מסרתים ביד א"ה'. **נתתי את ידידות נפשי.** ירמ' יב, ז; פדר"ך נספח' ה, ד"ה קול לופך. **נחומים להנחם.** ע"פ ישע' ס"א, ב. **עליה פתתי.** ע"פ ישע' כב, ד. **פתיתי.** ע"פ שופ' יא, לה. **הוּי אֲנָחֵם.** ישע' א, כד; פדר"ך פי' טו, סי' יא. **פול בל.** ע"פ מ"צ טו, יט; דה"א ה, כו. **אותה לחטוף.** ע"פ תה' י, ט.

ח"נ והערות

אל־תאיצו לנחם. באתר האקדמיה נוסף: ש' ש'. זעקתי אליה הוּי. כ"ה במח' רמ"ז, בולוניה וכו'. במח' שד"ל ובאתר האקדמיה: זעקתי אליה אוי, באל"ף. חֲרָדְתִּי וְזַעֲקָתִי. באתר האקדמיה: 'חרדה נשמעה כפליים'. הוּי הוּי. במח' שד"ל: 'אוי אוי'. באתר האקדמיה: 'אוי ואבוי. שומו שמים'. טָסְתִּי לְבָרַח. כ"ה במח' רס"ד־רס"ה, בולוניה ושד"ל. במח' רמ"ז: 'טָסְתִּי לְבָרַח'. ארי הָרָאוּן. באתר האקדמיה: 'ארי ראשון'. יֵצְאֵתִי לִילֶךְ אֶל־מְקוֹמִי הָרָאוּן. באתר האקדמיה: 'יומתי אלך ואשובה אל אישי הראשון. שומר. לִילֶךְ אֶל־מְקוֹמִי. כ"ה במח' רמ"ז, בולוניה וכו'. במח' שד"ל: 'לִילֶךְ אֶל־מְקוֹמִי. כְּגִלְתָּהּ לֹא נֶאֱמְרוּ עָלֶיהָ. באתר האקדמיה: 'כגלת לא (אני) נאמר עליה. לא נֶאֱמְרוּ. במח' רמ"ז, בולוניה ושד"ל: 'לא נֶאֱמְרוּ. גִּמְתִּי. במח' שד"ל: 'נֶאֱמְתִּי. קראו לְמִקְוִנּוֹת. כ"ה במח' רמ"ז, בולוניה ושד"ל. במח' רס"ד־רס"ה: 'קראו לְמִקְוִנּוֹת'. סְמִכְתִּי נְחוּמִים לְהִנָּחֵם. באתר האקדמיה: 'שמתי נחומים על לבי. עָלֶיהָ פִּצְתִּי הוּי אֲנָחֵם. באתר האקדמיה: 'עליה דווה כל לב. שומר'. הוּי אֲנָחֵם. כ"ה במח' רמ"ז, בולוניה וכו', וכ"ה בישע' א, כד, שלפנינו. במח' שד"ל: 'אוי אֲנָחֵם. פול בָּא אוֹתָהּ.

ובמפת אהליבה צר חש כִּירוֹחַ מִלִּפְנֵי יַעֲשׂוּף:
בְּמַכַּת אֶהְלָה קִרְאֲתִי שְׁאֲרִית יֵשׁ פֹּה.
ובמפת אהליבה רִבְתִּי וְעַתָּה מִה־לִּי־פֹה:
בְּמַכַּת אֶהְלָה שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה הָיִיתִי מְפִיגָה:
ובמפת אהליבה תִּנִּיתִי אֶל־תִּתְּנִי פּוּגָה:

שְׁמוֹ שְׁמִים עַל־זֹאת. חֲטָאנוּ כְּאֵלָה וְלָקִינוּ בְּכָל־אֵלָה:

נִשְׁכָּבָה בְּבִשְׁתָּנוּ וְתִכְסֵּנוּ כְּלִמְתָּנוּ. כִּי לִיהוָה אֵלֵהֶינוּ
חֲטָאנוּ אֲנַחְנוּ וְאֲבוֹתֵינוּ. אֱלֹלִי לִי

אֶס־תֵּאכְלֶנָּה נָשִׁים פְּרִים עֲלֵלִי טַפָּחִים. אֱלֹלִי לִי
אֶס־תִּבְשֹׁלֶנָּה רַחֲמָנִיּוֹת הַמְדוּדִים טַפָּחִים טַפָּחִים. אֱלֹלִי לִי

ח"ג והערות

מקורות ומקבילות

לר' חש. ע"פ ישע' כו, טז; מדר"ה מ' סג, ס' א. כי רוח
מלפני יעשוף. ישע' ח, טז. קראתי. ע"פ ישע' סה, יב; סו, ד.
שארית יש פה. ע"פ מ"צ יט, ד; כח, יד; ירמ' לא, ו; יחז' יא, יג.
רִבְתִּי. ע"פ מ"כ ו, ב; איכ' ג, נח; מדר"ג פר' חמור, ס' יג.
ועתה מה לי פה. ישע' נב, ה; מדר"ג (וורשא), פר' פקודי,
ס' א; מדר"ה מ' כ, ס' א. שלשים ושתיים שנה. ע"פ פד"ך
פ' ה, ד"ה ד"ה ענה דודי, 'אילו שלשים ושמונה שנה שהיה
כעס על ישראל. הייתי מפיגה. ע"פ פסר"צ (אש שלום),
פ' ב, ד"ה ד"ה ממור שיר, 'ואני מפיג חמתו, ע"פ איכ'
ב, ד; מדר"ה מ' סג, ס' ד. תניתי - קונתו. ע"פ שופ'
יא, מ ורש"י; הוש' ח, ט. אל תתני פוגה. ע"פ איכ' ב, יח.
שמו שמים על זאת ירמ' ב, יב. חטאנו כאלה. ע"פ ויק'
ה, כג; ירמ' ג, כה; דני' ט, ה"א. ולקינו בכל אלה. ע"פ ישע'
סד, ט"ז; ירמ' ה, יט; דני' ט, יצ"ד; ויק' פר' א, ס' ה.
'ישראל חוטאין והאין הוא מתקללת'. נשכנה נשנתנו ותכסנו
כלמיתנו וכו'. ירמ' ג, כה. אס תאכלנו נשים וכו'. איכ' ב, כ;
ע"פ ויק' כו, כט; מדר"א דב', פר' א, ס' א; ויק' ש' איכ', רמז
תריד, 'היה אמו וקריבותיו אוכלים אותו'. אללי לי. ע"פ
מ"כ ז, א; איכ' י, טו; מדר"א איכ', פר' א, ס' יא. תשכלנה
רחמניות. ע"פ איכ' ד, י. המדודים טפחים טפחים. ע"פ צדלי
יומא, דף לח ע"ב; ספרא צחוקותי, פר' ב, פ"ו, אות ג.

פול ארב ברשתו. צר חש. באתר האקדמיה ע"פ
אוקספורד ועוד: 'צרחתי. קראתי שארית וכו' ועתה
מה־לִי־פֹה. באתר האקדמיה י"ג: 'קולעתי לנהר גזון
אותי לחבל. ובמכת אהליבה רוששתי ביד בורעי לבל
בבבל. וי"ג שם: 'קמתי לשלח המוני. ובמכת אהליבה
רצתי להשתחוות במעני. שומי. שארית יש. במח'
בולוניה: 'ראשית יש. שלשים ושתיים שנה. באתר
האקדמיה: 'שלשים ומאה, וללא תיבת שנה. שמו
שמים על־זֹאת. כ"ה במח' רמ"ז ושד"ל, אבל איננו
בבולוניה וכו'. חטאנו כאלה. בכ"י: 'חטאנו כאלה.
במח' הקדומים ובמח' שד"ל מופיע כאן קינה: 'עונינו
ארוכים וכו', שהיום לא נהוג לאמרה ולכן לא הובאה
כאן. נשכבה בבשתנו ותכסנו. סלסלה זו איננה
במח' רמ"ז, אשכנז, נירנברג ורומניא, אך ישנה במח'
בולוניה ושד"ל. ונראה שהיא תוספת לחבר בין הקינות.
אֲנַחְנוּ וְאֲבוֹתֵינוּ. כ"ה במח' בולוניה ובירמ' שלפנינו.
במח' שד"ל: 'אנו ואבותינו. אֱלֹלִי לִי - סיום כל בית.
במח' רומניא לא באה סיומת זאת כלל. אֶס־תֵּאכְלֶנָּה
נשים וכו'. קינה מאת ר' אלעזר קליר, מיוסדת ע"ס

א"ב. נמצאת גם במנהג אשכנז, מח' נירנברג, דף 196א-197ב; מעגלי צדק דף 341; ערוגת הבושם דף 281; גולד'
דף עה, ס' יח; מח' רומניא דף רו ע"א; כ"י דף 176. תבשלה רחמניות. כ"ה בנוב"ר ומח' רומניא. בראשך
ואשכנז: 'תבשלה נשים רחמניות ילדי'. במקצת אשכנז: 'ילדים, ובמקצת: 'ילדיהן. במח' נירנברג וגולד': 'תבשלה
רחמניות ילדיהן. הקדודים טפחים. במח' רומניא: 'הקדודים טפחים. בגולד': 'הקדודים טפחים'.

אֶסְתַּגְוֶנָה פֶּאֶת רֹאשׁ וְתִקְשׁוּרְנָה לְסוּסִים פּוֹרְחִים. אֶלְלִי לִי
 אֶסְתַּדְבֵּק לְשׁוֹן חֵךְ בְּצִמְאֹן שִׁיחִים. אֶלְלִי לִי
 אֶסְתַּהֲמָנָה זֹו לְעַמְתָּזוּ וּנְבִשֵּׁל אֶת־בְּנֵי צוֹרְחִים. אֶלְלִי לִי
 אֶסְתַּוְמַרְנָה זֹו לָזוּ תְנִי אֶת־בְּנֶךָ וְהוּא חָבּוּי מְנַתַּח נְתַחִים נְתַחִים.
 אֶלְלִי לִי
 אֶסְתַּזְמִין בְּשֵׁר אָבוֹת לְבָנִים בְּמַעְרוֹת וְשִׁיחִים. אֶלְלִי לִי
 אֶסְתַּחֲיִבְנָה בְּנוֹת עַל־חֵיק אֲמוֹתָם נְתַפְחִים. אֶלְלִי לִי
 אֶסְתַּטְוֶסְנָה רוּחוֹת עוֹלָלִים בְּרַחוּבוֹת קָרִיָּה טְפוּחִים. אֶלְלִי לִי

מקורות ומקבילות

תְּנוּנָה פֶּאֶת וכו' פורחים. ע"פ איכ"ר פר' א, סי' מז, 'אס לא רחיתיה שקשרו שערוותיה בזנבי סוסיהם של ערציים והיו מרלין לה' וכו'. ראו איכ"ר פר' ב, סי' יד. **לסוסים פורחים.** ע"פ ישע' ה, כח; חזק' א, ת. **תדבק לשון חך.** ע"פ יחז' ג, כו; איכ' ד, ד; תה' קלו, ו. **צלמאון.** ע"פ דב' כח, מה; ישע' ה, יג; איכ' ד, ד. **שיחים.** כמו: 'ומשיחים זה לזה', חז"ל נוסח' ב, פר' ית. ע"פ ישע' מל, ה; איכ"ר (צוהר), פר' ד, סי' ד, 'ומצק לשחות'. **תהומנה.** ע"פ יחז' ז, טז ורד"ק. **זו לעומת זו.** ע"פ קה' ז, יד. **ונגשל את בני לורחים.** ע"פ מ"צ ו, כרכט; איכ' ד, י; פסר"צ (איש שלום), פי' כט, ד"ה צכה חככה. **תומנה וכו' חזוי.** ע"פ מ"צ ו, כרכט. **מנוחה נתיים נתיים.** ע"פ שופ' יט, כט; פסר"צ (איש שלום), פי' כט, ד"ה צכה חככה למח, 'שהיה שחוט ומבשל'; ילקו"ש מ"ב, רמז רלא. **תזמין נשר לנות וכו'.** ע"פ יחז' ה, י; איכ"ר פר' א, סי' מה, 'אשכחיה לאצורה דקטיל נסביה' וכו'. **תחוינה ננות.** ע"פ ישע' ג, טז. **ננות על חיק אמונתם.** ע"פ איכ' ב, יב; פסר"צ (איש שלום), פי' כו, ד"ה ויחזק הרעצ. **ננפחים.** ע"פ דב' לב, כד ותר"א. **תטוסנה.** ע"פ איכ' ט, כו. **רוחות.** ראו אה"מ, גן עדן, עמ' 89, 'פורחות הנשמות וכו' כי הרוחות למטה'. **עוללים נרחות קריה.** ע"פ איכ' ב, יא. **טפוחים.** ע"פ איכ' ב, כ.

ח"צ והערות

תְּנוּנָה. כ"ה בנוב"ר, מח' רומניא, נירנברג ומע"צ, מנוקד בקמץ משורש 'נוז' בבנין הקל, וכן עיקר. במקצת אשכנז וגולד: 'תְּנוּנָה'. ולפי ניקוד זה, הוא נפעל משורש 'נוז', במקום 'נוז'. **פאת ראש.** כ"ה בנוב"ר ורומניא. במע"צ, אשכנז וגולד: 'פאת ראש ונקן'. **ותקשורנה.** כ"ה בנוב"ר ומע"צ. בכ"י, ומקצת אשכנז: 'ותקשורנה', מבנין הקל. בגולד: ומקצת אשכנז: 'ותקשורנה', מבנין הנפעל, אך אין לשון זו מתאימה להיות מוסבת על 'פאת ראש'. והשוה לעיל הערה ד"ה 'תְּנוּנָה'. במח' נירנברג ורומניא: 'ותקשור'. **לשון חך.** כ"ה בנוב"ר וראש"ך. במח' רומניא: 'לשון', וללא תיבת 'חך'. במח' נירנברג, מע"צ, אשכנז וגולד: 'לשון יונק לחיד'. **בצמאון.** כ"ה בכ"י, גולד: ומקצת אשכנז, בצורת סמיכות וכן מסתבר. בנוב"ר, מח' נירנברג, רומניא, מע"צ ומקצת אשכנז: 'בצמאון'. **שיחים.** במח' נירנברג, מע"צ, אשכנז וגולד: 'צחחים'. במח' רומניא: 'צוחים'. בראש"ך: 'צחחים', ע"פ תה' סח, ו. **אסתהמרנה.** במח' רומניא ומקצת אשכנז: 'אס' **תהומינה.** בגולד: ומקצת אשכנז: 'אסתהומינה'. זו לעמת. במח' רומניא: 'זאת לעמת'. ונבשל. במח' נירנברג, רומניא, מע"צ, אשכנז וגולד: 'את־בְּנֵי'. **אסתהמרנה.** כ"ה בנוב"ר, מח' רומניא ומע"צ, אלא שנכתב באלף: 'אסתהמרנה', כמפוט, רק בשביל סדר א"ב הוחלף לאות ו'. במח' נירנברג, אשכנז וגולד: 'אסתהמרנה'. זו לזו. במח' רומניא: 'זאת לזאת'. והוא חבוי. במח' בולוניה תיבת 'חבוי' חסרה. **נתיים נתיים.** במח' רומניא ומקצת אשכנז, 'נתיים' השני חסר. **אסתזמין.** במח' נירנברג: 'אסתזמן'. בקדמ"א: 'אסתהומינה'. בגולד: 'אסתהומינה'. **אבות לבנים.** כ"ה במח' רמ"ו, בולוניה ורומניא. באשכנז ובמח' שד"ל: 'אבות לבנים'. במעורות ושיחים. בשיין ימנית. כן מנוקד במח' רמ"ו, בולוניה, רומניא, גולד: ואשכנז, וכ"כ במלאכת שלמה, ב"ק פ"ח, מ"ה, שכן ניקודו, ע"ש והשוה תהלים נו, ו, רד"ק, מתורגמן שורש וערך שוח וערוך השלם ערך 'שח' הרביעי. בכ"י ומח' שד"ל: 'שיחים', בשיין שמאלית. **תחיבנה בנות.** בגולד: ומקצת אשכנז: 'תחיבנה הבנות'. במח' רומניא: 'תחיבנה בנותיהם'. **על־חיק.** במח' נירנברג, רומניא, מע"צ, ראש"ך, אשכנז וגולד: 'אל־חיק'. **אסתטוסנה.** במח' נירנברג, מע"צ, אשכנז וגולד: 'אסתטוסנה'. בראש"ך: 'אסתטופנה'. **קריה טפוחים.** במח' רומניא וכ"י: 'קריה טפוחים'. במע"צ, אשכנז וגולד: 'קריה טפוחים'. במח' נירנברג וראש"ך: 'קריה נפוחים'.

אִסְתִּיקְדָּנָה בְּשָׂכּוּל רָחֵם וְצִמּוּק שְׂדִים אִם עַל־בְּגִים שְׂחִים.
 אֶלְלִי לִי
 אִסְתִּכְשִׁלָּנָה שְׁמוֹנִים אֲלָפִים מְגִנִּים בְּעֶרֶב אֱלוֹחִים. אֶלְלִי לִי
 אִסְתִּלְהִטָּנָה רוּחַם בְּמִינֵי מְלוּחִים וְנוֹדוֹת נְפוּחִים. אֶלְלִי לִי
 אִסְתִּמַּעֲטָנָה מֵאֶלֶף מֵאָה וּמֵמֵאָה עֶשְׂרֵה וּמַעֲשָׂרָה אֶחָד
 לְמַפְחִים. אֶלְלִי לִי
 אִסְתִּנּוֹסָנָה לְמִסָּךְ הַיֵּכָל שְׁמוֹנִים אֲלָף פָּרָחִים. אֶלְלִי לִי
 אִסְתִּשְׂרָפָנָה שֵׁם כָּל־אוֹתָן הַנִּפְשׁוֹת בְּקוֹצִים בְּסוּחִים. אֶלְלִי לִי
 אִסְתִּעֲרָפָנָה עַל־דָּם נְקִי שְׁמוֹנִים אֲלָף כְּהֲנִים נִרְצָחִים. אֶלְלִי לִי

מקורות ומקבילות

תיקדנה. ע"פ ויק' ו, ב; ירמ' טו, יד. בשכול רחם ולמוק שדים.
 ע"פ הוש' ט, יד; ספרי דב', פ' שמד, ד"ה חלת הצרכה;
 פסר"ב (חוש שלום), פ' מד, ד"ה ד"ה [שוכה ישראל]. אס
 על כניס שחים. ע"פ הוש' י, יד. שחים. ע"פ תה' י, י; מש'
 ב, יח. אס תכשלה. ע"פ ישע' ג, ח; ירמ' ו, כא; צבלי שבת,
 דף קיט ע"ב, 'צבעת כשלוה של ירושלים; פס"ו איכ' פ' ב, ב,
 ס' ב. שמונים אלפים מגינים וכו'. ע"פ איכ"ר פ' ב, ס' ד, ה'
 'שמונים אלפים וכו' וצידן מגיני וכו' צערב'. צערב. ע"פ
 ישע' כא, יגיד. אלוחים. ע"פ תה' ג, ד; אי' טו, טז.
 תלהטנה. ע"פ ישע' מז, כה; יוא' ב, ג. ראו מדת"ה מו' עה,
 ס' ז. כמיני מלוחים ונודות נפוחים. ע"פ ירושלמי (וולגה),
 תענית פ"ד, דף סט טור ב; איכ"ר פ' ב, ס' ד, 'והואיל להם
 מיני' וכו'. אס תמעטנה. ע"פ ירמ' י, כד. מאלף מאלה
 וממאה עשרה. ע"פ עמוס ה, ג. אחד למפחים. ע"פ ישע'
 ל, ח; ירושלמי תענית פ"ד, ה"ה, 'ומכולם לא נשתיר אלא חני',
 ע"פ איכ' ג, נח. למפחים. ע"פ אי' יא, כ. תוספה. ע"פ
 ויק' כו, לו. למסך היכל וכו' פרחים. ע"פ ירושלמי תענית
 פ"ד, ה"ה, 'שמונים אלף פירחי כהנא ברחו להם לתקן קלחתים
 של צית המקדש; איכ"ר (בוצר), פ' ב, ד"ה ס"ר יוחנן שמונים.
 פרחים. ע"פ מש' יומא פ"א, מ"ז ורע"ב. תשרפה שם וכו'.
 ע"פ ירושלמי תענית פ"ד, ה"ה, 'וכלהם נשרפו' וכו'. כקוליס
 כסוחים. ע"פ ישע' לג, יב. תערפנה. ע"פ שמ' ג, יג; דב'
 כא, ד. על דם נקי. ע"פ ירמ' כב, ח; תה' זל, כא; דה"ב כד,
 כ"כ. שמונים אלף כהנים נרצחים. ע"פ ירושלמי תענית

ח"ג והערות

אִסְתִּיקְדָּנָה. במע"צ ואשכנז: 'אִסְתִּיקְדָּנָה'. במח'
 נירנברג וגולד': 'אִסְתִּיקְדָּנָה'. במח' רומניא: 'אִסְתִּיקְדָּנָה'.
 בְּשָׂכּוּל. במח' רס"דרס"ה: 'בְּשָׂכּוּל'; בכ"י
 תיבת 'בְּשָׂכּוּל' חסרה. בְּשָׂכּוּל רָחֵם וְצִמּוּק שְׂדִים.
 במח' רומניא: 'בְּשָׂכּוּל רָחֵם וְצִמּוּק יְדִים'. רָחֵם. כ"ה
 במח' בולוניא, שד"ל וגולד'. במח' רמ"ו, אשכנז ורומניא:
 'רָחֵם'. אִם עַל־בְּגִים. ללא ו. במח' נירנברג, אשכנז
 וגולד': 'וְאִם עַל־בְּגִים'. שְׂחִים. במח' רומניא: 'שְׂחִים';
 אִסְתִּכְשִׁלָּנָה. במח' רומניא: 'אִסְתִּכְשִׁלָּנָה'; שְׁמוֹנִים
 אֲלָפִים. במח' נירנברג: 'שמונים אֲלָף'. בעה"ב, ראש"ד,
 מע"צ, אשכנז, גולד' ומח' רומניא: 'שְׁמוֹנָה מֵאוֹת'.
 אִסְתִּלְהִטָּנָה. כ"ה במח' נירנברג ושד"ל, בחולם וכן
 נראה נכון, כפי המשתמע ממכלול דף סב ע"ב, שהה"א
 הוא תשלום הדגש, וכן מצינו 'מְבִהִלִּים', אס' ח, יד,
 'מְשִׁיחֵהוּ יָחוּ' כב, כד. במח' רמ"ו, בולוניא, רומניא
 ואשכנז: 'אִסְתִּלְהִטָּנָה'. במיני מְלוּחִים. תיבת 'מְלוּחִים'
 חסרה בכ"י. אִסְתִּמַּעֲטָנָה. כן מנוקד במח' נירנברג,
 רמ"ו, בולוניא, שד"ל ורומניא. בכ"י, מע"צ, אשכנז וגולד':
 'אִסְתִּמַּעֲטָנָה'. וממאה עשרה. במח' נירנברג: 'וממאה
 עֶשְׂרֵה'. וּמַעֲשָׂרָה אֶחָד. כ"ה במח' בולוניא ושד"ל.
 במח' רמ"ו: ללא תיבת 'וּמַעֲשָׂרָה'. במח' נירנברג,
 ראש"ד, מע"צ, אשכנז, גולד' ורומניא: 'עֶד־אֶחָד'. בכ"י: 'ומעשרה אחד אֶחָד'. אִסְתִּנּוֹסָנָה. בחולם, כ"ה במח'
 נירנברג, אשכנז וגולד' וכן נראה נכון, כמש"כ במכלול דף קא ע"ב ובולוחות הפעלים. בנוב"ר: 'אִסְתִּנּוֹסָנָה'. במלאפוס.
 במח' רומניא ומע"צ: 'אִסְתִּנּוֹסָנָה'. לְמִסָּךְ הַיֵּכָל. באשכנז ומח' רומניא: 'לְמִסָּךְ הַיֵּכָל'. במע"צ תיבת 'לְמִסָּךְ'
 חסרה. שְׁמוֹנִים אֲלָף. במח' רומניא: 'שמונים אֲלָפִים'. פִּרְחִים. במח' נירנברג, אשכנז וגולד': 'כְּהֲנִים פִּרְחִים',
 אבל אינו בנוב"ר, מח' רומניא ומע"צ. כָּל־אוֹתָן. כ"ה במח' רמ"ו, שד"ל וגולד'. במח' בולוניא ורומניא: 'כָּל־אוֹתָם'.
 בְּקוֹצִים כְּסוּחִים. במח' רמ"ו וכו': 'בְּקוֹצִי כְּסוּחִים', כמצוי לרוב, ראו לו"א ח"ב, ס' קנט וביראשונו רעננה שם.
 אִסְתִּעֲרָפָנָה. כ"ה במח' נירנברג, אשכנז, גולד', ורומניא, וכן נראה נכון להיות נפעל לפי הענין. בנוב"ר, ראש"ד
 ומע"צ: 'אִסְתִּעֲרָפָנָה'. כהנים נִרְצָחִים. באשכנז: 'כהנים מְשֻׁחִים', ע"פ במ' יח, ח ורש"י שמ' כט, כט.

אֶסְתַּפְחָנָה נִפְשׁוֹת מְדַקְרִים מִרֵּיחַ תְּנוּבוֹת שִׁיחִים. אֶלְלִי לִי
אֶסְתַּצְבְּרָנָה עַל־אֶבֶן אַחַת תִּשְׁעָה קָבִין מוֹחֵי יְלָדִים מוֹבְחִים.
אֶלְלִי לִי

אֶסְתַּקְעָנָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת יוֹנָקִים. עַל־שׁוֹכָה אַחַת מִתּוֹחִים.
אֶלְלִי לִי

אֶסְתַּרְאִינָה רַכּוֹת עֲנָנוֹת כְּבוֹלוֹת עַל־יַד רַב טַבָּחִים. אֶלְלִי לִי
אֶסְתַּשְׁכְּבָנָה בֵּין שִׁפְתֵּים בְּנוֹת מְלָכִים מְשַׁבְּחִים. אֶלְלִי לִי
אֶסְתַּתַּעַלְפָּנָה הִבְתּוֹלוֹת וְהִבְחוּרִים בְּצִמָּא צִיחִים. אֶלְלִי לִי

עד כאן מוסיפים לפי ק"ק רומה ועוברים לעמ' 156 'אז בחטאינו חרב מקדש'.

מקורות ומקבילות

פ"ד, ה"ה, 'שמונים אלף פירחי כהונה נהרגו על דמו של זכריה';
איכ"ר פר' ב, ס' ד; פדר"ך פי' טו, סוף ס' ז. **תפחנה**
נפשות. כמו: ילק"ש חבק' רמז תקסב, 'היפח רוחי'. **נפשות**
מדוקרים וכו' שיחים. ע"פ איכ"ר ד, ט; איכ"ר פר' ד, ס' יב
וראו קינות לז"א, ס' יח, הערה קכג. **תלזרנה**. ע"פ זכ" ט, ג.
על אבן אחת תשעה קבין. ע"פ צבלי גיטין, דף נח ע"א, '...מוח
נמלאו על אבן אחת, עולא אמר, תשעת קבין'. **מוחי ילדים**.
ע"פ ירושלמי תענית פ"ד, ה"ה, 'מוחי תינוקות מלאו' וכו';
איכ"ר (צובר), פר' ב, ס' ב, ד"ה שלש מאות. **תוקענה** חלו.
ע"פ צמ' כה, ד; ש"א לא, י. **שלוש מאות וכו' מתוחים**. ע"פ
איכ"ר פר' ה, ס' יג, 'שלש מאות תינוקות נמלאו חרחים צפוכה
אחת; פסז"ו איכ"ר פר' ה, ס' יג. **שוכה**. ע"פ שופ' ט, מה.
אס תראינה. ע"פ דב' כח, לד; ירמ' לב, ד. **רכות ענוגות**.
ע"פ דב' כח, נו. **רב טבחים**. ע"פ מ"ב כה, ת. **אס תשכננה**.
ע"פ זכ" יד, ב; איכ"ר ה, יא. **בין שפתים**. ע"פ תה' סח, יד;
צבלי סוטה, דף יא ע"ב, ורש"י ד"ה בין שפתים. **צנות מלכים**
משוחחים. ע"פ תה' מה, י ורש"י ע"פ מחמ"ג דף 17, לוגדון,
תר"ד. **תתעלפנה הנתולות והבחורים בלמא**. ע"פ ישע' נח, כ;
עמו' ח, יג. **בלמא ליחים**. ע"פ דב' כח, מה ויחז' כד, ז;
צמדב"ר פר' ג, ס' ו, 'ואין לחימה חלל לשון למא', ע"פ ישע'
ה, יג.

ח"נ והערות

תפחנה נפשות. במח' רומניא: 'תפחנה נפשות'.
תנובות שיחים. במח' נירנברג: 'תנובות ושיחים'.
אסתצברנה. במח' רומניא: 'אסתצברנה'. ילדים
מובחים. כ"ה במח' רמ"ו, בולוניא ושד"ל בנוסח
הראשון. בכ"י, מח' נירנברג, מע"צ, אשכנז, גולד'
ורומניא: 'ילדים מנחים', וכ"ה בג"א בשד"ל. אס-
תקענה. כ"ה במע"צ, אשכנז, גולד' וכעין זה במח'
נירנברג, לשון הופעל וכן נראה נכון לפי הענין שהוא
סביל. בנוב"ר ומח' רומניא: 'אסתקענה'. על-שוכה.
כ"ה במח' נירנברג, אשכנז וגולד', או 'סוכה' כפי דרך
כתיבת חז"ל, וכן נראה נכון לפי הענין והמפרשים. במח'
רומניא ומע"צ: 'על-סוכה'. במח' רמ"ו: 'קסוכה'. במח'
בולוניא ושד"ל: 'קסוכה'. אחת מתוחים. במח' רומניא:
'אחת מונחים'. אסתראינה. במח' רומניא: 'אס-
תראינה'. רכות ענוגות. כ"ה בנוב"ר ומח' רומניא.
נירנברג, ראש"ך, מע"צ, אשכנז וגולד': 'רכות
וענוגות'. קבולות. בכ"י: 'קבולות' ותוקן ביד מאוחרת:
'קבולות'. רב טבחים. במע"צ, גולד' ומקצת אשכנז:

רב הטבחים. אסתשכננה. כן מנוקד במח' רמ"ו, שד"ל, מע"צ ומקצת אשכנז. במח' בולוניא, כ"י, נירנברג,
גולד', שאר אשכנז ורומניא: 'אסתשכננה'. והבחורים בצמא. כ"ה במח' רומניא ושד"ל. במח' רמ"ו, בולוניא
וכ"י: 'זהבחורים בצמא', בלי ידיעה, וכן הנוסח לקמן. במח' נירנברג, מע"צ, ומקצת אשכנז: 'זהבחורים בצמאון'.
בגולד' ומקצת אשכנז: 'זהבחורים בצמאון', בסמיכות. ציחים. במח' נירנברג, מע"צ, גולד', אשכנז ורומניא:
'ציחים'. במח' הקדומים ובמח' שד"ל מופיעים כאן מסי' פסוקים שהיו לא נאמרים.

**אִם-תִּעֲרֹו תִלְוֹתֵיכֶם. דָּעוּ מַעֲשֵׂי וּמַעֲשִׂיכֶם. וְהִנְנִי עֲנֹו
בִּי: אִם-שָׁמְעוּ שָׁמוֹעַ מִלְּתִי.
צִוִּיתִי וְלֹא-עָנִיתָם אוֹתִי. וְמָה הִלָּאתִיךָ עֲנֵה בִּי:**

**אִם-רָחֲצוּ הַזְכוּ פָּצְתִי. וְלֹא קָרָאתָם אוֹתִי. מַה-יִּגְעָתָם בִּי: אִם-
קָרָאתִי וְתִכְבְּדוּ אֲזִינֵיכֶם. תִּקְרְאוּ וְלֹא-אֶשְׁמַע לָכֶם. מַה-תִּלְוִינוּ בִּי:
אִם-צִירִים שִׁלַּחְתִּי וְהִעַדְתִּי בָכֶם. מִכְתָּמִּים לְשׁוּבָב אֶתְכֶם.
מַה-תִּהְיֶה בִּי: אִם-פְּתִימָה תֹאדְהָבוּ פְתִי וְכַחֲשׁוּ. וּפְתִיִּים עֲבְרוּ
וְנִעְנְשׁוּ. מַה-תִּכְחָשׁוּן בִּי:**

מקורות ומקבילות

אִם תעירו. ע"פ שה"ש כ, ז. תלמוד. ע"פ שם טז, זח. ראו צבלי סנהדרין, דף קי ע"א. דעו מעשי ומעשיכם. ע"פ שה"ר פ"ה, ה, ס"ו ב; מדת"נ פ"ה קדושים, ס"ו טו. ראו ויק"ר פ"ה כט, ס"ו ו; פדר"ך פ"ה כג, ס"ה ת. והנני ענו צי. ע"פ ש"א יב, ג. שמעו שמוע מלתי. ח"ו יג, ח; כה, ב. לוי. ע"פ דב' לא, כט; מ"ב ח, יג; ירמ' יא, ד. ולא עניתם אותי. ע"פ ישע' סה, יב; ירמ' ז, יג; פסר"ב (ח"ס שלום), פ"ה לג, ד"ה ד"א חכמי (השלישי). ומה הלאתיך ענה צי. מיכ' ו, ג; צמדצ"ר פ"ה כ, ס"ה ה. רחלו הזכו. ע"פ ישע' א, טז; ירושלמי ר"ה, פ"ד, ה"ז, י' וידוויים שאלמר ישעיה; צ"ר פ"ה מה, ס"ו ו. ולא קראתם אותי. ע"פ ישע' מג, כב; מדת"נ פ"ה ויחי, ס"ו ט; ח"ה"מ, יחצרך, עמ' 251. מה יגעתם צי. ע"פ ישע' מג, כב; חסתר"ר פ"ה ג, ס"ו ד; ח"כ"ר (צוצר), פתיח, ס"ו ו. אִם קראתי. ע"פ ישע' ג, ב; סה, יב; ח"ו ט, טז. ותכבדו אזניכם. ע"פ ישע' ו, י; נט, א. תקראו ולא אשמע לכם. ע"פ ירמ' יא, יד; צבלי צרכות, דף לב ע"ב, "...נעלו שברי תפלה", ע"פ ח"כ"ר ג, ת. מה תלוי צי. ע"פ שם טז, ז. לזרים שלחתי. ע"פ מ"ב ח, יג; ירמ' ז, כה; מש' כה, יג; ח"כ"ר פתיח, ס"ו לא. והעזתי ככם. ע"פ דב' ח, יט; ל, יט; ח"כ"ר פ"ה ב, ס"ו ח; פדר"ך פ"ה טז, ס"ו ג. מכתמים. ע"פ ישע' א, יח; ד, ד. לשוננו אתכם. ע"פ ישע' מט, ה; ירמ' ג, יד; יחז' לט, כז. תהכרו. ע"פ ח"ו יט, ג. פתים תאהבו פתי. מש' א, כב; מד"ז ח"כ"ר (צוצר), פ"ה א ס"ו כט. וכחשו. ע"פ ישע' נט, יג; ירמ' ה, יב; נחז' ג, א; שמו"ר פ"ה ל, ס"ה ה. ופתים עברו ונענשו. מש' כב, ג. תכחשו צי. ע"פ יחז' כד, כ; ח"ו ח, יח.

ח"ג והערות

אִם-תעירו תלונותיכם. קינה מאת ר' אלעזר קליר, מוסדת ע"ס תשר"ק. קינה זו נמצאת גם באתר האקדמיה: Oxford, Bodleian Library, d.57 ובתחילת הקינה באה סלסלה: "משמים העדתי אליכם. השכם והערב בשלחי נביאכם. ולא שמעתם ולא השיתם אונכם. למה תעירו עלי תלונותיכם". וְהִנְנִי עֲנֹו. בפסוק שלפניו ובאתר האקדמיה: 'הנני ענו, ללא ו'. ענו בי. באתר האקדמיה נוסף: 'בנים גידלתי ורוממתי בטובי. והם פשעו בי, וכיה בכל בית, רק שצוין בנים וגו'. שָׁמְעוּ שָׁמוֹעַ. כ"ה במח' בולוניה ושר"ל, כלשה"כ בא"י יג, ז, כא, ב. במח' רמ"ז וכ"י: 'שָׁמְעוּ שָׁמוֹעַ'. באתר האקדמיה: 'שמעו שמעו'. צִוִּיתִי וְלֹא וכו' עֲנֵה בִּי. באתר האקדמיה: 'ולא אביתם וליסרכם הוספתי. מה תשנונו בי. ומה הִלָּאתִיךָ. כ"ה בפסוק שלפניו. במח' רמ"ז ובולוניה: 'זכה הִלָּאתִיךָ'. קָרָאתָם וכו' יִגְעָתָם בִּי. באתר האקדמיה: 'קראת אותי כי יגעת בי. מה תרגנו בי. ותכבדו אֲזִינֵיכֶם. כ"ה במח' בולוניה. במח' רמ"ז, כ"י ושר"ל: 'ותכבדו אֲזִינֵיכֶם, לשון יחיד. באתר האקדמיה: 'ולא שמעתם'. תִּלְוִינוּ בִּי. באתר האקדמיה: 'תקנאו בי. שלחתי. באתר האקדמיה: 'שלחתי אליכם. וְהִעַדְתִּי בָכֶם. כ"ה במח' רמ"ז, בולוניה ושר"ל. בכ"י: 'וְהִעַדְתִּי בָכֶם'. מִכְתָּמִּים לְשׁוּבָב. באתר האקדמיה ללא תיבת 'מכתמים'. מה-תִּהְיֶה בִּי. במח' רמ"ז ושר"ל. במח' רמ"ז: 'מה-תִּכְחָשׁוּ'. באתר האקדמיה: 'פְּתִימָה תֹאדְהָבוּ'. וְכַחֲשׁוּ. כ"ה במח' רמ"ז ובולוניה: 'וְכַחֲשׁוּ'. עֲבְרוּ. כ"ה באתר האקדמיה ובמח' שלפניו. במח' רמ"ז, בולוניה ושר"ל: 'זפתאים עברו'. ונענשו. באתר האקדמיה: 'נענשו בפת'. מה-תִּכְחָשׁוּן. באתר האקדמיה: 'מה תפשעו'.

כ"ה במח' בולוניה, כ"י ושר"ל. במח' רמ"ז: 'מה-תִּכְחָשׁוּ'. באתר האקדמיה: 'מה-תִּצְרוּ'. פְּתִימָה תֹאדְהָבוּ. כ"ה במח' רמ"ז ושר"ל. במח' רמ"ז: 'פְּתִימָה תֹאדְהָבוּ'. וְכַחֲשׁוּ. כ"ה במח' רמ"ז ובולוניה: 'וְכַחֲשׁוּ'. באתר האקדמיה ללא תיבה זו. וּפְתִיִּים עֲבְרוּ. כ"ה באתר האקדמיה ובמח' שלפניו. במח' רמ"ז, בולוניה ושר"ל: 'זפתאים עברו'. ונענשו. באתר האקדמיה: 'נענשו בפת'. מה-תִּכְחָשׁוּן. באתר האקדמיה: 'מה תפשעו'.

אֶסְעֶל־דָּגָן וְתִירוֹשׁ תִּתְגַּוְּרוּ. וּכְפָרָה סוֹרְרָה סָרְרוּ. מִה־
תְּסוּרוּ בִּי: אֶסְסַרְתֶּם מִן־הַדֶּרֶךְ. וְהִבֵּאתִי בִלְבַבְכֶם מֶרֶךְ.
מִה־תִּתְגַּרוּ בִּי:

אֶסְנַאֲצוּ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וְנָזְרוּ אַחֲרֵי. וְהִשִּׁיב יָמִין אַחֲרֵי.
מִה־תִּתְחַרוּ בִּי: אֶסְמַאֲנֶתֶם אַרְבַּע עַד־אַנְהָה. וְנִגְמַלְתֶּם אַרְבַּע
עַד־אַנְהָה. מִה־תִּדְבְּרוּ בִּי:

אֶסְלַבֵּן אֲמוּץ נִסְרֶתֶם בְּמִגְרָה. וְדָמוּ גִדְרֵשׁ בְּעֵבְרָה. מִה־
תִּהְיֶה לִּי בִּי: אֶסְכַּח וְנִבְיָא נִסְקַל בְּשִׁבְתִּי וְכַפּוֹר וְדָמוּ מוֹכִיחַ.
וְעָלִיו אֶתְכֶם אוֹכִיחַ. מִה־תַּעֲנוּ בִּי:

אֶסְיָשׁוּבוּ לֵאלֹא עָלִי. וְנִפְלוּ שְׂרִיכֶם בְּמַעַל. מִה־תִּרְגְּנוּ בִּי:
אֶסְטַבַּחְתֶּם מוֹכִיחַ בְּשַׁעַר. וּבֹא צַר בְּשַׁעַר. מִה־תִּשְׁיָחוּ בִּי:

מקורות ומקבילות

על דגן ותירוש תתגורו. ע"פ הוש' ז, יד. וכפרה סוררה סררו. ע"פ הוש' ד, טז; פדר"ך פי' ד, סי' י, ד"ה ד"ה פרה; תה"ר (חש' שלום), פ"ר, ב, ד"ה וירקודם כמו עגל. תסורו ב. ע"פ ישע' ל, יא; הוש' ז, יד. סרתם מן הדרך. ע"פ דב' ט, טז; לא, כט; מל"א' ב, ח; ג, ז; ילק"ש ח"י, רמז תתע"ז, ד"ה וסרתם מן הדרך. והנאחזי בלבבכם מרדך. ע"פ ויק' כו, לו; ספר"א בחוקות, פ"ר, ב, פ"ז, אות ג; ילק"ש ח"י, רמז תרע"ה, ד"ה ואחשם אזרה. נאלו קדוש ישראל וכו'. ע"פ ישע' א, ד; ה, כד; איכ"ר פתיח, סי' ב; מדה"ג פ"ר מזרע, סי' י. והשיב ימין אחור. ע"פ איכ"ר ב, ג; מוכ"ל דר"י בשלת, מס' דשירה, פ"ר, ה; איכ"ר פתיח, סי' כד; מדה"ה מ" קל, סי' ה. מה תתחרו ב. ע"פ ירמ' יב, ה. אלס מאנתם ארבע עד אנה. ע"פ מדה"ה מ" יג, א; ילק"ש ח"י, רמז תרנ"ט, ד"ה למנלח ממור. מה תדברו ב. ע"פ חבק' ב, א; מל"א' ג, יג. לבן אמוץ. ע"פ מ"צ יט, ב; ישע' א, א. ראו בצלי סוטה, דף י ע"ב. נסרתם במגרה. ע"פ בצלי יצמות, דף מט ע"ב, 'אחיה לאח' וסרוה; ילק"ש ח"י, רמז שס. ודמו נדרש. ע"פ צ"ר מז, כב. בעצרה. ע"פ ישע' יג, ט. תהתלו ב. ע"פ אי"י יג, ט. כהן ונב"א. ע"פ איכ"ר ב, כ; בצלי יומא, דף לה ע"ב. ראו ויק"ר פ"ר, י, סי' ג. בשנת וכפרה. ע"פ ירושלמי תענית, פ"ד, ה"ה [דף כה ע"א]; מדה"ז איכ"ר (בזכר), פ"ר, א, סי' ט; ילק"ש איכ"ר, רמז תתרי"ה. ודמו מוכיח. ע"פ ירושלמי תענית, פ"ד, ה"ה [דף כה ע"א]; בצלי גיטין, דף מ ע"ב; איכ"ר פתיח, סי' כג. ועליו אתכם אוכיח. ע"פ ירושלמי תענית, פ"ד, ה"ה [דף כה ע"א], 'הקב"ה רואה לחצו דמו מידיו'. ישונו ללא על. ע"פ הוש' ז, טז. ונפלו שריכם. ע"פ ש"צ ג, לה. תרגמו. ע"פ דב' א, כו. טכחם. ע"פ מ"א יט, י; נחמ' ט, כו. מוכיח בשער. ע"פ ישע' כט, כא; עמו"ה, י. ונא' לר בשער. ע"פ דב' כח, נב; איכ"ר ד, יב; איכ"ר פתיח, סי' ל.

ח"נ והערות

סררו מדה"תסורו ב. באתר האקדמיה: 'תסוררו מה תענו ב. אס'סרתם. באתר האקדמיה: 'אם סרו מהר'. וְהִבֵּאתִי בִלְבַבְכֶם. באתר האקדמיה: 'זוהבא בול'בם'. מִה־תִּתְגַּרוּ. באתר האקדמיה: 'מה תסורו'. קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וְנָזְרוּ. באתר האקדמיה: 'ובישע' שלפנינו: 'את'קדוש ישראל נזרו'. וְהִשִּׁיב יָמִין. באתר האקדמיה: 'זימינו השיב'. מִה־תִּתְחַרוּ. באתר האקדמיה: 'מה תנאצו'. וְנִגְמַלְתֶּם אַרְבַּע. באתר האקדמיה: 'ונגמלתם בארבע'. מִה־תִּדְבְּרוּ. באתר האקדמיה: 'מה תמאנו'. נִסְרֶתֶם בְּמִגְרָה. באתר האקדמיה: 'צרו במגרה'. מִה־תִּהְיֶה לִי בִּי: באתר האקדמיה: 'מה תלינו'. בְּנוֹבִיר: 'מה'תה'תלוי'. וְנִבְיָא נִסְקַל. באתר האקדמיה: 'ונביא ודיין ומוכיח נסקל'. וְדָמוּ מוֹכִיחַ וכו' מִה־תַּעֲנוּ בִּי. באתר האקדמיה: 'ודמו הוכיח מה תכפרו ב. ללא על. העיין קמוצה, ראו רש"י ורד"ק הוש' ז, טז. בְּנוֹבִיר: 'ללא על'. שְׂרִיכֶם בְּמַעַל. באתר האקדמיה: 'בחרב שריהם ממעל'. מִה־תִּרְגְּנוּ. בְּנוֹבִיר: 'מה'ת'רגנו'. באתר האקדמיה: 'מה תיגעו'. מוֹכִיחַ בְּשַׁעַר וּבֹא. באתר האקדמיה: 'בשער. מוכיח ובא'. וּבֹא צַר. כ"ה במח' רמ"ז ובולוניה. במח' שד"ל: 'זבא צר'. בכ"י: 'זבא שר'. בְּשַׁעַר מִה־תִּשְׁיָחוּ בִּי. באתר האקדמיה: 'בכל שער מה תטפלו ב.י'.

אִם-חֲזָקוֹ עָלַי דְּבָרֶיכֶם. מִה־גִּדְּבָרְנוּ רִגְגַּתְּם כָּלְכֶם. מִה־תִּחְשְׁבוּ
בִּי: אִם-זָכְרוֹן הוּשֵׁם אַחֵר הִדְּלַת בְּהִשְׁתַּתֵּתֶם. וְנִלְכַּד
בְּשַׁחֲתוֹתֶם. מִה־תִּפְּנוּ לָלוֹן בִּי:

אִם-זָתִיק עֲנִיתוֹתַי הִשְׁלַכְתֶּם לְבוֹר. וְנִצַּמְתֶּם בְּבוֹר. מִה־תִּכְבִּידוּ
בִּי: אִם-הִקְנִיאוֹנִי בְּלֹא אֵל. וְאֲנִי אֶקְנִיאֶם בְּלֹא עֵם וּמִרְגִּיזִי
אֵל. מִה־תִּכְעִיסוּ בִּי:

אִם-דָּם נִמְלָאָה יְרוּשָׁלַּיִם פֶּה לִפְּהָ. וַיֹּאכְלוּ אֶת-יִשְׂרָאֵל
בְּכָל-פֶּה. מִה־תִּגְדּוּ בִּי: אִם-גִּמְלָתִי שׁוּלְמִי רָע. וְהוֹמַר
טוֹב בְּרָע. מִה־תֹּאִילוּ בִּי:

אִם-בִּקְשָׁתִי לֹלֵא בִקְשׁוֹנִי. גִּדְּרָשָׁתִי לֹלֵא דְרָשׁוֹנִי. מִה־תִּשְׁיִבוּ
בִּי: אִם-אִמְרָתִי הִגְנִי הִגְנִי. קָרָאתִיו וְלֹא עֲנִנִי. מִה־כָּלְכֶם

ח"ג והערות

מקורות ומקבילות

חזקו עלי וכו' נדברנו רגגתם. ע"פ מלא' ג, יג. מה תחשבו
צ"י. ע"פ נח"א, ט. זכרון הושם אחר הדלת. ע"פ ישע' מז, ח;
איכ"ר פתיח, ס"י כב. נהשתתתם. ע"פ דב' לא, כט; שופ'
ג, יט. ונלכד בשחיתותם. ע"פ איכ"ר ד, כ. ותיק ענותי -
ירמיהו הנביא. ע"פ ירמ' א, א. השלמתם לצור. ע"פ ירמ'
לא, רז; איכ"ר ג, נד; פסר"צ (איש שלום), פ"י כו, ד"ה ירמיהו
היה אחד מנבי. ונלמדתם צור. ע"פ איכ"ר ג, נג; צמדצ"ר פ"י י,
ס"י ג. הקניאוני בלא אל וכו' בלא עס. ע"פ דב' לב, כא;
ספרי דב', פ"י האזינו, פ"י שכ, ד"ה ואני אקניאם. ומרגיזי
אל. ע"פ איכ"ר יב, ו. מה תכעיסו בי. ע"פ ירמ' כה, ו; סע"ר
פ"י כו, 'מכעיסין לפני הקב"ה'; צ"ר פ"י ט, ס"י ה, ע"פ מלא'
ג, ח. דם נמלאה ירושלים פה לפה. ע"פ מ"צ כה, טז; כד, ד;
ישע' ד, ד; מו"כ ג, י; תה"י עט, ג. ויאכלו את ישראל בכל פה.
ישע' ט, יא; איכ"ר פ"י א, ס"י מז; פדר"ן פ"י טז, ס"י יא.
מה תגדו. ע"פ ירמ' כב, י. אם גמלתי שולמי רע. תה"י ז, ה.
והומר טוב צרע. ע"פ ויק' כז, י; ישע' ה, כ; צצלי סוטה, דף
מא ע"ב. ללא בקשוני נדרשתי וכו'. ע"פ ישע' סה, א; מדת"ה
מ"י י, ס"י ג. מה תשיבו בי. ע"פ איכ"ר טו, יגידה. אמרתי
הנני הנני. ישע' סה, א; ילקו"ש תה"י רמח"ש. קראתיו ולא
ענני. שר"ש ה, ו. ע"פ תה"י כב, ג; מדת"ה מ"י כב, ס"י ו.
כלכם נגדתם בי. ע"פ ירמ' ג, כ; צצלי סנהדרין, דף פז ע"א;
מדת"ה פ"י משפטים, ס"י י.

מִה־גִּדְּבָרְנוּ. במח' רמ"ז תיבת 'מה' חסרה. באתר
האקדמיה: זמיהנדברנו, בו"י. רִגְגַּתְּם כָּלְכֶם. באתר
האקדמיה: אמרתם, ללא תיבת 'קלככם'. מִה־תִּחְשְׁבוּ.
כ"ה במח' בולוניה ושר"ל. בכ"י: מִה־תִּחְשְׁבוּ ובעין זה
במח' רמ"ז. זכרון הושם. בכ"י: זכרון אותם הושם.
אַחֵר הִדְּלַת בְּהִשְׁתַּתֵּתֶם. באתר האקדמיה: אחר
דלתם, וללא תיבת בְּהִשְׁתַּתֵּתֶם. מִה־תִּפְּנוּ לָלוֹן בִּי.
באתר האקדמיה: מִה־תִּתּוּרוּ בִּי. עֲנִיתוֹתַי וכו' תִּכְבִּידוּ
בִּי. באתר האקדמיה: עֲנִיתוֹת הוּשֵׁם לְבוֹר וצומת תם
בבור מה תועילו בו"י. הִקְנִיאוֹנִי בְּלֹא אֵל. באתר
האקדמיה: יום קנאוני בלא אל בפשעם. בלא עס.
כ"ה במח' בולוניה ושר"ל וכן נראה נכון. במח' רמ"ז:
'בלא עס'. וּמִרְגִּיזִי אֵל מִה־תִּכְעִיסוּ בִּי. באתר
האקדמיה: מה תהתלו בִּי. דם נִמְלָאָה יְרוּשָׁלַּיִם.
באתר האקדמיה: יום נמלא, וללא תיבת 'ירושללים',
ע"פ יחז"ט, ט. פה לִפְּהָ. כ"ה במח' בולוניה וכן נראה
נכון. במח' רמ"ז: פה לִפְּהָ. במח' שר"ל: פה לִפְּהָ.
מִה־תִּגְדּוּ. באתר האקדמיה: מִה־תִּדְּבִרְ. וְהוֹמַר
טוֹב. בכ"י: וְהוֹסֵר וְהוֹמַר טוֹב. מִה־תֹּאִילוּ. בכ"י:
מִה־תִּעִילוּ. באתר האקדמיה: מִה־תִּנְעִלוּ. לֹלֵא

דְּרָשׁוֹנִי מִה־תִּשְׁיִבוּ. באתר האקדמיה: לֹלֵא שאלוני מה תבשושי. הִגְנִי הִגְנִי. באתר האקדמיה ללא 'הגנני השני'.
וְלֹא עֲנִנִי. כ"ה נראה נכון וכ"ה בש"ש שלפנינו. בנוב"ר: וְלֹא עֲנִנִי. מִה־כָּלְכֶם בְּגִדְּתֶם בִּי. באתר האקדמיה:
מִה־תֹּאִיצוּ לָלוֹן בִּי.

בְּגִדְתֶם בִּי: אִם־יִהְיֶה בְּמִקְדָּשׁ אֲדֹנָי כִּהֵן וְנָבִיא. תִּמְוֹרוּ אֶשְׁלַח
לָכֶם. אֶת־אֱלֹהֵי הַנְּבִיא:

אֲזוּ בַּחֲטָאֵינוּ חָרַב מִקְדָּשׁ. וּבַעֲוֹנוֹתֵינוּ נִשְׂרַף הֵיכַל:
בְּעִיר שֶׁחֲבָרָה־לָּהּ קִשְׁרָה מְסֻפֶּד. וַיִּצְבֹּא הַשָּׁמַיִם נִשְׂאוּ קִינָה:
גַּם בָּכוּ בְּמִרְהָ שְׁבִטֵי יַעֲקֹב. וְאֵף מְזֻלֹת יִזְלוּ דְמָעָה:
דְּגָלֵי יִשְׂרָאֵל חָפוּ רֹאשָׁם. כִּימָה וּכְסִיל קָדְרוּ פְּנִיָּהֶם:
הֶעֱתִירוּ אָבוֹת וְאֵל כָּלֹא שׁוֹמֵעַ. וַעֲקוּ בָּנִים וְלֹא־עָנָם:

מקורות ומקבילות

אם יהרג במקדש ה' (אי"כ) ב, כ; בצבלי יומא, דף לח ע"ב; מדר"ג (וורשא), פ"ר ויקרא, סי' ו. אשלח לכם את אליהו הנביא. ע"פ מנח"ג, כג; דבר פ"ר, ו, סי' ז; מדר"ג פ"ר משפטים, סי' יב. אליהו. ראו רש"י ויק' כו, מז. אלו קינות לצ"ה, סי' ה. בחטאינו חרב מקדש. ע"פ ויק' כו, יחידע; בצבלי שבת, דף לג ע"א; ב"ר פ"ר מז, סוף סי' ג. ובעוונותינו. ע"פ עמר"ט, רז; אה"מ, חלפא ביהא דבני"ס, עמ' 38, 'ועכשיו שגרמו עוונותינו' וכו'. ראו ישע' נט, ב. נשרף היכל. ע"פ בצבלי גיטין, דף נו ע"א; תענית, דף כט ע"א. צעיר שחוצרה לה. ע"פ חכ' קכב, ג; בצבלי תענית, דף ה ע"א, ורש"י ד"ה ירושלים הצנויה. קשרה מספד ולנא. ע"פ איכ"ר פתיח, סי' כד, 'קשרין מספד צענין חכ' וכו'. ראו פדר"ך נספח' ה, 'קשרו שם מספד גדול'. ולנא השמים. ע"פ נחמ' ט, ו. נשאו קינה. ע"פ עמר"ה, ח. ככו במרה. ע"פ ש"א ח, י; ירמ' כב, י; ג, ד; איכ"ה, ב. שצטי יעקב. ע"פ ישע' מז, ו. ואף מזלות. ע"פ מדר"ג פ"ר בראשית, סי' יב, 'המזלות וכו' אף הם לוקין עמהם'. יזלו דמעא. ע"פ ירמ' ט, י; איכ"ר (בוצר), פ"ר א, סי' א, 'ומצבה ככדים ומזלות עמה'. דגלי. ע"פ צמ' א, נב; ב, ב; צמדצ"ר פ"ר, ב, סי' ג; מדר"ג פ"ר צמדצ"ר, סי' י. ישורון. ע"פ דב' לב, טו. אחד מע' שמות שנקראו ישראל. מד"ש ש"ש (בוצר), פ"ר א, סי' א. חפו ראשם. ע"פ ירמ' יד, ג; משנ' סוטה פ"ט, מט"ו. כימה וכסיל. ע"פ עמר"ה, ח; או"י ט, ט. קדרו פניהם. ע"פ ירמ' ד, כח; יוא"ל ב, י; ד, טו. העתירו אבות. ע"פ איכ"ר (בוצר), פתיח, סי' כד, 'לך וקרא לאברהם לילחק וליעקב ומשה מקצריהם' וכו'. זעקו בניו וכו'. ע"פ ירמ' יא, יא; חזק' א, ב; איכ"ה, ח. ולא ענם. ע"פ ש"צ כב, מז; ישע' א, טו.

ח"נ והערות

במקדש אדני. ראו לעיל הערה על סלסלה זורוח הקודש, ד"ה 'במקדש אדני'. אשלה לכם. באתר האקדמיה: 'ישלח', וללא תיבת 'לכם'. את־אֱלֹהֵי. כ"ה במלא' שלפנינו, במח' רמ"ז, בולונאי וכ"י. במח' רס"ד־רס"ה, שד"ל ואתר האקדמיה: 'את־אֱלֹהֵי'. אז בחטאינו חרב. קינה מיוסדת ע"ס א"ב, שם מחבר לא ידוע. נמצאת גם במנהג אשכנז, עה"ב ח"ג, דף 283; מחו"ו, מהדו' ר' אריה גולד, עמ' תרכב; כ"י 182; מח' נירנברג, דף 219; גולד, דף כט, סי' ו; בית אב, דף פח ע"ב; במח' תתת"ס רפ"ד, דף רל, ב-רלא. באתר האקדמיה: רומה קונטנוה 69, 'קינה שהביא ר' ורחיה', וראו שם שבאו כ"י שונים לחלקי הפיוט. במחו"ו, עה"ב, מח' נירנברג ובנוסחי אשכנז נוסף כהקדמה לקינה זו: 'עד אָנה בבִּיחָה בְּצִיּוֹן וּמִסְפֵּד בִּירוּשָׁלַיִם. תִּרְחֵם צִיּוֹן וְתִבְנֶה חֻמוֹת יְרוּשָׁלַיִם'. חרב מקדש. בכ"י מנוקד 'חֲרַב' במשקל פֻּעַל, על דרך התואר חָרַב. בְּעִיר. כ"ה בנוב"ר, בית אב ומקצת אשכנז. במח' נירנברג, מחו"ו, עה"ב ושאר אשכנז: 'בְּאֶרֶץ'. שֶׁחֲבָרָה־לָּהּ. כ"ה בנוב"ר, עה"ב, אתר האקדמיה, מקצת אשכנז ובית אב. במח' נירנברג, מחו"ו ושאר אשכנז: 'חֲבָרָה־לָּהּ', ללא שי"ן. קִשְׁרָה. בבית אב: 'קִשְׁרוּ'. במחו"ו נוסף: 'קשרה־לָּהּ'. נשאו קינה. במח' נירנברג, מחו"ו, ומקצת אשכנז, צויין כאן ובסוף כל שתי שורות לחזור על 'עד אָנה וכו' חומות יְרוּשָׁלַיִם', הנמצא אצלם כהקדמה לקינה, ראו לעיל סוף ד"ה 'אז בחטאינו חרב'. בכו בְּמִרְהָ. במח' נירנברג ושאר אשכנז: 'בכו בְּמִרְהָ'. במחו"ו, בית אב ומקצת כ"י: 'בכו בְּמִרְהָ'. בגולד: 'בכו בְּמִרְהָ', לשון צער, רש"י ורי"ד אי"כ א, ז. מזלות יִזְלוּ. במח' נירנברג: 'מזלות נִזְלוּ'. דְמָעָה. במחו"ו נוסף: 'צְמִבּוּל', או: 'צְמִים'. כִּימָה וכסיל. במח' נירנברג, מחו"ו, שאר אשכנז וגולד: 'כִּימָה וכסיל'. זַעֲקוּ בָנִים. במחו"ו, גולד, ראש"ך, קד"ן, אשכנז ובית אב: 'זַעֲקוּ בָנִים'. ולא־עָנָם. כ"ה בנוב"ר ובאתר האקדמיה. במח' נירנברג, מחו"ו, אשכנז, גולד ובית אב: 'זלא־עָנָה אָב'.

וְקוֹל הַתּוֹר נִשְׁמַע בְּמִרְהָּ • רוּעָה נֶאֱמָן לֹא הָטָה אֶזְנוֹ •
 זֶרַע קָדֵשׁ לָבְשׁוּ שָׁקִים • וַיִּצְבֹּא הַשָּׁמַיִם שֶׁק הוֹשֵׁת כְּסוּתָם •
 חֲשֹׁךְ הַשָּׁמַשׁ וַיִּרְחַק קִדְרָה • וְכֹכָבִים אֶסְפוּ נִגְהָם •
 טָלָה רֹאשׁוֹן בּוֹכָה בְּמֶר נֶפֶשׁ • עַל־כִּי כִבְשָׁיו לַטֶּבַח הוּבְלוּ •
 יִלְלָה הַשָּׁמַיִם שׁוֹר בְּמִרוֹמָיִם • עַל־כֵּן בְּכוֹר שׁוֹר שָׁחוּ קִרְנָיו •
 כּוֹכַב תְּאוֹמִים חָלָה מִכָּעַס • כִּי־דָם אַחִים נִשְׁפָּךְ כַּמִּים •
 לְאַרְצָן בִּקֵּשׁ לְנִפְל סֶרְטָן • כִּי־הִתְעַלְפוּ צַחֵי צֶמָא •
 מָרוֹם נִרְעַשׂ מִקּוֹל אֲרִיָּה • כִּי־שִׁאֲגָתָנוּ עָלְתָה לְמָרוֹם •

ח"ג והערות

וקול התור. בבית אב וניא במח' שד"ל: זקול התורה. נשמע במרה. במח' נירנברג, עה"ב, קד"ץ, אשכנז וגולד' נשמע בפרוס. במחזיו: יצעק במרה. באתר האקדמיה: זועק במרה. בבית אב: יצעק במרה. רועה נאמן. כ"ה בנוב"ר, ראש"ד ובאתר האקדמיה, ללא ו. במח' נירנברג, מחזיו, אשכנז, גולד' ובית אב: ירועה נאמן. לבשו שקים. בקצת כ"י ובבית אב: יחגרו שקים. השמים. בקצת כ"י נוסף: השמים גם הם, וכ"ה במקצת אשכנז וקד"ץ. במח' נירנברג וקצת כ"י: השמים אף הם. שק הושט. כ"ה בנוב"ר, אתר האקדמיה ובית אב. במח' נירנברג, ראש"ד, קד"ץ, מחזיו, אשכנז וגולד': שק הושט. בבית אב: קסותה: ירח קדר. באתר האקדמיה: זהירח, וללא תיבת קדר. וכוכבים אספו. כ"ה בנוב"ר, מחזיו, אתר האקדמיה ובית אב. במח' נירנברג, אשכנז וגולד': זכוכים ומלות אספו. בוכה במר. במח' נירנברג, מחזיו, אשכנז, גולד' וכ"י אחר באתר האקדמיה: בכה במר. באתר האקדמיה ובית אב: יצעק במר. לטבח הובלו. כ"ה בנוב"ר, אשכנז, אתר האקדמיה ובית אב. בכ"י, מח' נירנברג, מחזיו, ראש"ד וכ"י אחר באתר האקדמיה:

מקורות ומקבילות

וקול התור נשמע. ע"פ שד"ש 3, יב; שד"ר פר' 3, סי' יב, 'קול חזיר טב נשמע בחרלנו זה משה'. נשמע במרה. ע"פ איכ"ר פתח, סי' כד, 'כן עמרם עמוד וראה לאק שזלעוס חזיבס וכו', פתח משה. רועה נאמן - הקצ"ה. ע"פ איכ"ר פתח, סי' כד, 'רעיה מהימנא'; ולק"ש איכ', סוף רמח תתקנא. זרע קודש. ע"פ ישע' ו, יג; עזר' ט, 3. לבשו שקים. ע"פ ירמ' ד, ח; יוח' ז, יח; איכ' 3, י. השמים שק הושט כסותם. ע"פ ישע' ג, ג; בצלי ברכות, דף נט ע"א; לה"מ, אסתר, עמ' 58. חשך השמש. ע"פ ישע' יג, י. וירח קדר וכו' נגהס. ע"פ יוא' 3, י. טלה ראשון. ע"פ בצלי ברכות, דף לב ע"ב, י"ב מחלות בראשי ברכות; וכו'; מל"ג פר' ג, סי' ז. בוכה במר נפש. ע"פ ש"א א, י. לטבח הובלו. ע"פ ישע' נג, ז. יללה השמיים. ע"פ פ' א, ו; ולק"ש תה', רמח תרעט, 'בזה קול בכיס ויללה'. שור במרומים. ע"פ מדר"ש שד"ש (בזכר), פר' א פ"א, 'אכל במרום השור והארי שניהם במרכבה'. בכור שור. ע"פ דב' לג, ח. שח. ע"פ ישע' 3, ט; מל"ג יד, יט. שח קרניו. ע"פ איכ' 3, ג; איכ"ר פר' 3, סי' ו; מדר"ש פר' ה, סי' ת. דם אחים נשפך כמים. ע"פ פ' א, ח; תה' עט, ג. כי התעלפו לחי למא. ע"פ עמ' ת, יג. לחי. ע"פ יוח' כד, ז. מרום נרעש. ע"פ יוא' 3, י. מקול אריה. ע"פ ירמ' יב, ח; אי' ד, י. שאגתנו. ע"פ תה' כב, ג; איכ' ג, ת. עלתה למרום. ע"פ ישע' נח, ד; לה"מ, משה, עמ' 381, 'עד שעלה צביתס לשמי מרום'.

לטבח יובלו. שור בפרומים. כ"ה בנוב"ר, מח' נירנברג ואתר האקדמיה. בכ"י: שור מפרומים. במחזיו: שור במרומים; או: שור כמרומים. בקד"ץ: שור בפרוס. על-כן בכור שור שחו קרניו. כ"ה בנוב"ר, אתר האקדמיה ובית אב. במח' נירנברג, מחזיו, ראש"ד, קד"ץ, אשכנז, גולד' וכ"י אחר באתר האקדמיה: כי על-צאננו נרדפנו קלנו. כן בכור. באתר האקמיה, בחלק מאשכנז וניא בשד"ל: כי בכור. שחו קרניו. בנוב"ר: שחו קרניו. חלה מכעס. כ"ה בנוב"ר, אתר האקדמיה ובית אב. במח' נירנברג, מחזיו, עה"ב, קד"ץ, אשכנז, גולד' וכ"י אחר באתר האקדמיה: נראה חלוק. בעה"ב נוסף: ונפג. לנפל סרטן. באתר האקדמיה: לנפל שרטן. כי-התעלפנו. בקד"ץ: נתעלפו. במח' נירנברג, אשכנז וכ"י אחר באתר האקדמיה: נתעלפנו. באתר האקדמיה ובית אב: יתעלפנו. בראש"ד: עלפו. בעה"ב: ענפה נפשו. צחי צמא. בבית אב: יצה צמא. במח' נירנברג, מחזיו, עה"ב, ראש"ד, קד"ץ, אשכנז, גולד' וכ"י אחר באתר האקדמיה: מפי צמא. באתר האקדמיה: יציה צמא. מרום נרעש. כ"ה בנוב"ר, אתר האקדמיה ובית אב. במח' נירנברג, מחזיו, אשכנז וגולד': מרום נבעת. עלתה למרום. כ"ה בנוב"ר,

נְהַרְגוּ בְּתוּלוֹת גַּם־בַּחוּרִים. עַל־כֵּן בְּתוּלָה קָדְרוּ פְּגִיָּה:
 סָבַב מֵאֲזִיזִים וּבִקֵּשׁ תַּחֲנֻנָּה. כִּי־נִכְרַע לָנוּ כָּף מוֹת מַחִיִּים:
 עֲקָרְב לִבָּשָׁה פָּחַד וּרְעָדָה. כִּי־בַעֲקָרִים יִסְרוּנוּ צָרֵינוּ:
 פְּגִי הַקֶּשֶׁת נִהְפְּכוּ לְאַחֹר. כִּי־צוּר דָּרָךְ קִשְׁתּוֹ כְּאוֹיֵב:
 צָרַח דָּלִי כִי־צָפוּ מִים עַל־רֹאשֵׁנוּ. וּמִבְּלִי דָלִי מָלֵא חֲכֵנוּ יִבֵּשׁ:
 קוֹל גָּדִי נִשְׁמַע לְהַפְסִיק קָרְבָּן. כִּי־גָדִי נִגְדָּע וּשְׁעִיר הַחֲטָאת:
 רָגַז וּפָחַד מִזֶּל דָּגִים. כִּי־כַדָּגִים נֶאֱחָזֵנוּ בְּמִצּוֹדָה רָעָה:

מקורות ומקבילות

נהרגו בתולות גם בחורים. ע"פ דצ' לב, כה; תה' עה, סג; איכ' 3, כח; איכ'ר פר' 3, סי' כח. ונקש תחינה. ע"פ מ"א ח, לה. כי נכרע... מות מחיים. ע"פ ירמ' ח, ג. פחד ורעדה. ע"פ ישע' לג, יד; איז' ד, יד. ראו פסז'ו (לקח טו), איכ' פר' ג, סי' מז. כי בעקרבנים יסרונו. ע"פ מ"א יז, יא. לריט. ע"פ ישע' סג, יח. הקשת ע"פ הוש' ח, ה. נהפכו לאחור. ע"פ יחז' ז, ח. דרך קשתו כאויב. איכ' 3, ד. לרת. ע"פ לפ' ח, יד. לפו מים על ראשו. ע"פ איכ' ג, מד; צר' רצתי עמ' 175. ומנלי דלי מלא. ראו ח"מ, טולס קטן, עמ' 406, 'דלי פעמים מלא ופעמים' וכו'. חכנו יבש. ע"פ תה' כז, טז; קל, ו. להפסיק קרבן. ע"פ ישע' ח, יא. נגדע. ע"פ עמו' ג, יד. רגז ופחד. ע"פ דצ' כח, סה"ס; ירמ' לג, ט. מזל דגים - סימן לריבוי. ע"פ צר' מז, טז ורש"י. ראו צבלי ברכות, דף כ, סוף ע"א. כדגים נאחזו במצודה רעה. ע"פ קה' ט, יז; קה"ר פר' ט, סי' יז; ח"מ, אסתר, עמ' 53.

ח"נ והערות

מחזיו, אתר האקדמיה ובית אב. במח' נירנברג, אשכנז וגולד: 'לא עלתה למרוס'. גס'בחורים. במח' נירנברג, גולד: ואתר האקדמיה: גס'בחורים. על-כן בתולה. כ"ה בנוב"ר, מחזיו, בית אב וכן נראה מראש"ך. במח' נירנברג, אשכנז וגולד: 'כי על כן בתולה'. באתר האקדמיה: 'על כי בתולה'. קד"ר פניה. כ"ה בנוב"ר, גולד, אתר האקדמיה ובית אב. במח' נירנברג, מחזיו, ראש"ך ואשכנז: קד"ר פניה, לשון יחיד. כי נכרע לָנו כָּף מוֹת. כ"ה בנוב"ר, מע"צ, אתר האקדמיה ובית אב. באתר האקדמיה ללא תיבת 'כף'. במח' נירנברג, מחזיו, ראש"ך ואשכנז: 'כי נכרע לָנו מוֹת'. בקד"ן וגולד: 'כי נכרע לָנו מוֹת'. בעה"ב: 'כי נכרע לָנו מוֹת'. עקרב, כ"ה במח' רמ"ז ובולוניה. באשכנז, גולד ומח' שד"ל: 'עקרב'. לִבָּשָׁה. כ"ה בנוב"ר, עה"ב ואתר האקדמיה. במח' נירנברג, מחזיו, ראש"ך, קד"ן, אשכנז, גולד ובית אב: 'לִבָּשָׁה'. באתר האקדמיה: 'רעד ופחד'. בַּעֲקָרִים יִסְרוּנוּ צָרֵינוּ. כ"ה בנוב"ר, אתר האקדמיה ובית אב. במח' נירנברג, מחזיו, עה"ב, אשכנז וגולד: 'בַּחֲרָב וּבְרָעַב שִׁפְטֵנוּ צָרֵינוּ'. בקד"ן נראה שאין בנוסחו תיבת 'בַּחֲרָב'. פְּגִי הַקֶּשֶׁת וכו' קִשְׁתּוֹ כְּאוֹיֵב. כן נוסח בית זה בנוב"ר, אתר האקדמיה ובית אב. במח' נירנברג, מחזיו, ראש"ך, קד"ן, אשכנז, גולד וכו' אחר באתר האקדמיה: 'פְּגִי הַקֶּשֶׁת וכו' קִשְׁתּוֹ כְּאוֹיֵב'. (במח' נירנברג, מע"צ וכו' אחר באתר האקדמיה: 'עַמְבּוֹל'). כי אות בַּקֶּשֶׁת לא (במחזיו תיבת 'לא' חסרה) נִתְּנָה לָנוּ (במח' נירנברג: 'לָנוּ'). צָרַח דָּלִי וכו' וּמִבְּלִי דָלִי. כן נוסח בית זה בנוב"ר ובאתר האקדמיה. במח' נירנברג, אשכנז וכו' אחר באתר האקדמיה: 'צָפוּ מִים עַל־רֹאשֵׁנוּ וּבְדָלִי'. דָּלִי מָלֵא. במחזיו: 'יבדלי מלא מים'. קוֹל גָּדִי. כ"ה במח' בולוניה ושד"ל. במח' רמ"ז: 'קוֹל דָּלִי', ברמ"ז נמחק ותוקן בכ"י גָּדִי. קוֹל גָּדִי וכו' וּשְׁעִיר הַחֲטָאת. כן נוסח בית זה בנוב"ר ובאתר האקדמיה. במח' נירנברג, מחזיו, קד"ן, מע"צ, אשכנז וכו' אחר באתר האקדמיה: 'קָרְבָּנוּ קָרְבָּן וְלֹא (כו' אחר באתר האקדמיה: 'לֹא') נִתְּנָה לָנוּ פֶסֶק שְׁעִיר חֲטָאתָנוּ (במח' נירנברג, קד"ן ומע"צ: 'חֲטָאתֵינוּ')'. לְהַפְסִיק. כ"ה בנוב"ר ובאתר האקדמיה. בבית אב ונ"א במח' שד"ל: 'בִּילָלָה כִּי אָפֶס'. גָּדִי נִגְדָּע. בכ"י גָּדִי נִגְרָע. וּשְׁעִיר הַחֲטָאת. בבית אב: 'שְׁעִיר חֲטָאת'. רָגַז וּפָחַד וכו' בְּמִצּוֹדָה רָעָה. כן נוסח בית זה בנוב"ר, אתר האקדמיה ובית אב. במח' נירנברג, אשכנז וכו' אחר באתר האקדמיה: 'רַחֲמֵינוּ בְּשָׁלוּ יִלְדֵיהֶן. וּמִזֶּל דָּגִים הָעֵלִים עֲיָנוּ (כמע"צ: 'עֵינוּ')'. בְּמִצּוֹדָה רָעָה. כ"ה בקה' שלפנינו ובמח' בולוניה. וכתב בעל המג"ש: 'בס"ס כ"י מדויקים ובדפוסים ישנים בחולם וכ"י רד"ק בשורש צוד'. במח' רמ"ז ושד"ל: 'בְּמִצּוֹדָה רָעָה'.

הַדֶּרֶת מִלְכּוּתְךָ תִּגְלֶה אֶל עַלְיוֹן. וְתִמְלֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד.
אֵתָּה תִּקּוּם תִּרְחַם צִיּוֹן כִּי־עַתָּה לִחְנֻנָּה כִּי־בָא מוֹעֵד:

מִקּוֹנֶנֶת אֲמַרְיָה־
וּמִצִּיתִי שְׁמַרְיָה־
אֲשֶׁר חָשְׁבוּ מֵאֲרִיָּה־

בֵּת-צִיּוֹן שָׁמַעְתִּי
אָהָה עַל-כּוֹס שְׁתִּיתִי
אֵלַי עֲדִינָה לְשָׁכִינָה

מקורות ומקבילות

שחטנו מועד ושבת. ע"פ אי"כ 3, ו; חזמ"י, טו; אי"כ פר' 3, ס' י. **ושבת ציטלנו.** ע"פ ירמ' 4, כ"ב-כ; נחמ"י, יג; ירמ' 4, **ושבת ציטלנו עדי מטרנו.** ע"פ חזמ"י, יג; ירמ' 4, כ"ב; צבלי שבת, דף קט ע"ב, "הרצבה וירשלים וכו' שחללו זה את השבת", ע"פ יוח' 13, כ; **מטרנו ציד לר'.** ע"פ חז"י, טו; סא; צבלי שמיני, דף יב ע"ב, "מטרנו הקצב" ציד"ל וכו' ע"פ חז"י, פה. ח"י, 3, וטלנלנו. ע"פ ויק' כו, לו; ישע"י כב, יז; יוח' יא, טו; רלו צבלי סהרדקין, דף כו ע"ב, "טלנלנו דגברא קפי מדלחתא". **תמרה גאולה.** ע"פ חז"י, יד; ע"פ חז"י, פה; צחוקות, ס' ה; ילק"ש ש"ה" 3, חת תפסו, דף דודי לו. **תחיש ישועה.** ע"פ ישע"י סב, כ; צבלי סהרדקין, דף לו ע"א, "זכור משהינו"; חז"י, דני', עמ' 102, "לחשים חז"י גאולה פדות וישע". **תאמר לירושלים.** ע"פ ישע"י מד, כו. **לירושלים שחיו אליה ברחמים.** ע"פ זכ' א; טו; מדת' מח' עב, ס' א; חז"י, ר' עקבא; עמ' 413, ד' ה"ה, **הדרת מלכותך.** ע"פ ישע"י 3, י; לה; 3, חז"י קמה; ירמ' דני' יא, ו; ס' וכו'. **תגלה לא עליון.** ע"פ ישע"י 3, ח; מס' פרי יא, ה"ה; ילק"ש חו', רמ שמו, ד' ה' כי לא ירחיץ, "מגלה כבודו" וכו'; חז"י, ויושע, שחילת עמ' 155. **ותמרוך עליונו לנעול ונד.** ע"פ חז"י, א; טו; ש"א יב, יב; מדת' יושלח, ס' לו, ע"פ זכ' יד, טו; ילק"ש מ"א, רמ ריד, ד' ה' צברו לנס. **אתה תקום תרחם וכו'.** חז"י, קב יד, ו; פסא"י (לקח טוב), צמ' דף ק"א ע"ב, חז"י עובדיה. **ציון.** ע"פ חז"י, א, 1. **צת ציון שמעתי מקוננת אמריה.** ע"פ ירמ' ד, לא. **מקוננת אמריה.** ע"פ ישע"י כב, ד; מ"ס 3, טו. **אשה על כוס.** ע"פ יוח' ט, ה. **כוס שחיתי ומלחתי שמריה.** ע"פ חז"י, ט. **אלי יושא יוא' א. ח.** עדינה. ע"פ ישע"י יח, ח. **חשכו מאוריה.** ע"פ יוח' יח, ח; אי"כ יח, יח; חז"י יח, יח.

שִׁכְחֵנוּ מוֹעֵד וכו' וְשָׁלַטְלָנוּ. כן נוסח בית זה בנבוֹרִי וּבִאתֵר האַקדִמִּיָּה. בִּמְח' גִּירֵנְבֵרג, אֲשַׁכְנֵנוּ וכו" אַחֵר בִּאתֵר האַקדִמִּיָּה: "שִׁכְחֵנוּ (בִּמְח' גִּירֵנְבֵרג: שִׁכְחֵנוּ) שֶׁבֶת בְּלָבוֹת שׁוֹבְבִים. שְׂדֵי שִׁכְחָ בְּלִי־צִדְקוֹתֵינוּ". עַד הָאוֹת שִׁין בֵּית אֵב שׁוּוֹה רַבּוֹ לְנוֹבֵר, מִכָּאן שׁוֹנֵה. תִּמְהָר גְּאֻלָּה וכו' אֲלֵיָּה בְּרַחֲמִים. כן נוסח בֵּית זֶה בְּנוֹבֵר וּבִאתֵר האַקדִמִּיָּה. בִּמְח' גִּירֵנְבֵרג, אֲשַׁכְנֵנוּ וכו" אַחֵר בִּאתֵר האַקדִמִּיָּה: "תִּקְנָא לְצִין קִנָּה גְדוּלָּה. וְתֹאִיר לְרַבִּי עִם קְאוֹר נִגְהָה (בִּמְח' גִּירֵנְבֵרג וכו" אַחֵר בִּאתֵר האַקדִמִּיָּה: עֲנוּהֵיָּנוּ). תֹּאמֵר לִירוּשָׁלַיִם: כִּכִּי... תֹּאמֵר לִירוּשָׁלַיִם. הִדְרָת מַלְכוּתְךָ וכו' בִּי־אֲמוּעֵד. בִּמְח' רַמְיֵי וּבּוֹלּוּנִיא שְׁתֵּי שָׁרוֹת אֵלוֹ מִזְכוּרִית לְסוֹף הַקִּנָּה, אֲבֵל בִּמְח' שִׁדִּל נִפְרְדוּ מִמֶּנָּה וּכְנֵרָא הֵם תּוֹסֶפֶת. בִּת־צִין שְׁמַעְתִּי. קִנָּה מֵאֵת ר' יְהוּדָה הַלֵּוִי הִנְהוּגָה גַם בְּקֵהִילוֹת הַסְּפָרָדִים וְהִתְיַמִּיִּם. לְנוֹסח הַקִּנָּה, רֹאוּ: שִׁירֵי הַקִּדְשׁ לְרַבִּי יְהוּדָה הַלֵּוִי עַל פִּי כְּתָבִי יֵד וְדוֹפּוֹסִים מֵהַר דָּב יִרְדֵּן, יְרוּשָׁלַיִם, תִּשְׁמִי, כִּרְך ד, עמ' 1053-1055. כֵּאן הַקִּנָּה נִדְפְּסָה לִפִּי הַמְּסוֹרֶת הָאִיִּסְלָמִית וְצִיּוּנִי עִיקְרִי חִינ' בִּיהֶם לְמַהֲדוּרָה שֶׁל דָּב יִרְדֵּן. הַקִּנָּה נִמְצְאָת גַּם בְּבֵית אֵב, דָּן ק' ע"א; תְּכַלָּאל ע"ח, דָּן עָה ע"ב; מִח' תַּתִּת־ס רפ"ד, דָּן רלד-ב-רלה. שְׁמַעְתִּי מְקוֹנְנָת. אֲצֵל יִרְדֵּן: "שְׁמַעְתִּי מְקַרְרָת", וכו"ה בְּנוֹסחֹת הַסְּפָרָדִים וּבִתְכַלָּאל ע"ח וּלְפִי שִׁדִּל, מִכְבֵּר עמ' 55, וְהוּא הַנוֹסח הַנִּכּוֹן. אֲמִרְיָה בִּמְח' רַמְיֵי: אֲחִירָהּ. אָהָה עַל. כִּי־הָ פֶּעַם בְּמִקְרָא שְׁלֻפְנִי, בִּמְח' בּוֹלּוּנִיא וּשְׁדִּיל. סְפָרָדִים וּתְכַלָּאל ע"ח: כִּי־נוֹס.

בְּתוֹלָה חֲגֵרֶת־שָׁק
הִילִילִי יַעַר לְבָנוֹן
שָׁעַר צִיּוֹן יִסְפֹּד
וְתִתְפַּלֵּשׁ הָעֶזְרָה
וְהִלְשָׁכָה תִּקְוֶנָה
לְשֹׁכֶת בֵּירָה תִּבְכֶּה
וְגַם־קֹדֶשׁ הַקֹּדְשִׁים
וְהַפְּרָכֶת תִּזְעַק
כִּי־רָאֵתָה אֲבָזִים
וְהִמַּחְתָּה תִּקְוֶנָה
וְלֵב אֶהְרֶן נִקְרַע
וְהַמִּזְבֵּחַ יִתְרַגֵּז
מִדּוּעַ לֹא־בָעֲתָה
עַל־בְּעַל נְעוּרֶיהָ:
אַרְיוֹן אֵשׁ אוֹכְלָהּ.
כִּי־אֵלִי עָשָׂה בִּי כָלָה.
כִּי־שָׁבִתָה הָעֲבוּדָה.
עַל כִּי־אָסְפוּ סְנֵה־דָרֶיהָ:
אוֹי עַל־זֶרַע אֶהְרֶן.
אוֹי עַל־גְּנִיזַת אֶרֶז.
אוֹי עַל־מְקוֹמִי וְתָרוֹן.
גָּלוּ סִתְרֶיהָ:
אֵיָה קִטְרֶת סָמִים.
עַל־אָפֶס אוֹרִים וְתָמִים.
עַל־עוֹלוֹת וּשְׁלָמִים.
יְכִינֹה סוֹדְרֶיהָ:

מקורות ומקבילות

כְּתוּלָה חֲגוּרָת שָׁק וכו'. יו"א א, ח. הילילי. ע"פ ישע' יד, לא. יער לבנון. ע"פ מ"א ז, ב; ישע' י, לד. אריון. ע"פ ישע' טז, ט. אש אוכלת. ע"פ יו"א ב, ה; זכ' יא, א; צבלי וימא, דף לט ע"ב. שער ציון. ע"פ חז" ט, טו. יספוד. ע"פ יו"א א, יג. כי אל עשה כלה. ע"פ ישע' י, כג; יחז' יא, יג. עשה כי כלה. ע"פ צד' יח, כא. ותתפלש. ע"פ ירמ' ו, כג; מו"א א, י. כי שנתה העבודה. ע"פ ויק' כו, לא. והלשכה תקונו וכו' סנהדרים. ע"פ צבלי וימא, דף יט ע"א, ולשכת המית שם היה סנהדרין. אספו סנהדרים. ע"פ משנ' סוטה פ"ט, מ"א; פסר"ב פ"י, ד"ה כי תשא. לשכת צורה. ע"פ נחמ' יג, ד; דה"א כט, א. זרע אהרן. ע"פ ויק' כא, כא. קודש הקדשים. ע"פ שמ' כו, לג; מ"א ו, טז. גניזת ארז. ע"פ משנ' שקלים פ"ו, מ"א; צבלי וימא, דף נג ע"ב. והמחיתה... קטורת סמים. ע"פ ויק' טז, יב. ולב אהרן נקרע. ע"פ יו"א ב, יג. נקרע. ע"פ מ"א יג, גרה. על אפס אורים ותומים. ע"פ שר' ב, סג; צבלי סוטה, דף מה ע"ב. יתרגז. ע"פ ישע' לו, כט; חבק' ג, טז. על עולות ושלמים. ע"פ שמ' כד, ה; שופ' כ, כו.

ח"נ והערות

הִילִילִי. כ"ה במח' בולוניה ושר"ל, קרוב לזה במח' רמ"ו. אצל ירדן: הִילִילִי, ע"פ זכ' יא, ב. בבית אב: הִילִילִי, בתת"ס רפ"ד ותכלאל ע"ח: הִילִילִי. אריון. אצל ירדן, נוסחאות הספרדים ותכלאל ע"ח: אריון, לדעת שר"ל במכביר כ"ה הנכון. אש אוכלת. אצל ירדן: אש אוכלת, ע"פ יחז' טו, ו. שער ציון. כ"ג בנוב"ר. אצל ירדן, נוסחאות הספרדים ותכלאל ע"ח: שער ציון. כ"ה אֵלִי עָשָׂה בִּי כָלָה. אצל ירדן, נוסחאות הספרדים ותכלאל ע"ח: כי אל עשה כלה, וללא תיבת 'בי'. וְתִתְפַּלֵּשׁ הָעֶזְרָה. אצל ירדן, וְתִתְפַּלֵּשׁ הָעֶזְרָה. שבתה הָעֲבוּדָה. אצל ירדן, נוסחאות הספרדים ותכלאל ע"ח: שבתה הָעֲבוּדָה. עַל כִּי־אָסְפוּ. אצל ירדן, נוסחאות הספרדים ותכלאל ע"ח: כִּי־אָסְפוּ, וללא תיבת 'על'. וְגַם־קֹדֶשׁ. אצל ירדן: יְבִית קֹדֶשׁ. אוֹי עַל־גְּנִיזַת. אצל ירדן ללא תיבת 'אוֹי'. וְהַפְּרָכֶת תִּזְעַק. כ"ה במח' רמ"ו ושר"ל, במח' בולוניה ואצל ירדן: וְהַפְּרָכֶת תִּזְעַק. אוֹי עַל־מְקוֹמִי וְתָרוֹן. אצל ירדן, נוסחאות הספרדים ותכלאל ע"ח: אֵין לְמְקוֹמִי וְתָרוֹן. ראתה אֲבָזִים. בנוב"ר ואצל ירדן: ראתה אֲבָזִים. כ"ה בנוב"ר, ללא תיבת 'את'. אצל ירדן, נוסחאות הספרדים ותכלאל ע"ח: גָּלוּ אֲתִסְתְּרֶיהָ. אצל ירדן, נוסחאות הספרדים ותכלאל ע"ח: וְהִמַּחְתָּה תִּקְוֶנָה. אהרן נִקְרַע. בתכלאל ע"ח: אהרן נִקְרַע. עַל־אָפֶס אוֹרִים וְתָמִים. כ"ה במח' בולוניה ושר"ל, במח' רמ"ו: עַל־אוֹרִים וְתָמִים, וללא תיבת 'אָפֶס'. אצל ירדן: עַל־אוֹרִים וְעַל־תָּמִים. וְהַמִּזְבֵּחַ יִתְרַגֵּז. אצל ירדן, נוסחאות הספרדים ותכלאל ע"ח: וְהַמִּזְבֵּחַ יִתְרַגֵּז.

מִי־עִיר נְגִינֹתִי.
מִי־עָלָה גִּירוֹתִי.
אֵין מְקִים יְרִיעוֹתִי.
כִּי־חָדְלוּ שׁוֹמְרֵיהָ:
אִי עוֹרְכֵי מַעֲרָכָה.
אֵיכָה שָׁבְתָה מְלֹאכָה.
מִהוֹדָה גִּתָּכָה.
הִלְכוּ שְׁבִי צִירֵיהָ:
יוֹם רָצוֹן בְּמֶדְצוֹר.
עָזוּב וְעָצוּר.
עוֹלָלוֹת כָּרֶם נָצוּר.
וּפְרָצֶת גְּדֵרֶיהָ:

מקורות ומקבילות

נתינה. ע"פ ישע' ס, כב. **ויבונה סודרים.** ע"פ ויק' כד, ח; עזר' ג, ג. **סודרים.** ע"פ אוי' י, כב; משנ' סוכה פ"ד, מ"ד. **מי יעיר.** ע"פ ישע' ג, ד. **נגיטתי.** ע"פ ישע' לח, כ. **הממורה...** **יעלה נרותי.** ע"פ שני' מ, ד; ויק' כד, ד. **והאלה...** **אין מקום יריעותי.** ע"פ ירמ' י, כ; מד"א אויב' פ"ר א, ס' ז; פסכ"ב פ"ח, כ"ד או היא שנלמדה... **מחורש.** מתרגם: צבלי קידוש' דף פ ע"ב, ע"פ א"ר, לט. **והמחורש שומרים.** ע"פ מש' כז, ד. **חול יחול.** ע"פ יחז' ל, טז; תה' ממו, ז. **השולחן.** ע"פ שמי' כה, כג. **אָי.** ע"פ צ"ר ד, ט. **עורכי מערכה.** ע"פ שמי' מ, ד; ויק' כד, ה"ה. **מערכה.** ע"פ שמי' טז, לו. **ויבונה תהבה.** ע"פ ישע' לח, יד; נט, יא. **אויבה נכתה.** ע"פ ישע' יד, ו. **וצת עמי.** ע"פ ישע' כב, ד. **מהרודם סתה.** ע"פ אויב' א, ח; שמו"ר פ"ח, מ. **ס'ו.** ר"ל: "הקדו והרוד על ישראל ונכתה." ע"פ תנ"ר א, ח. **ולפני לרובו שני.** ע"פ אויב' א, ה. **זה כמה מיתלת.** ע"פ זכ' ז, ג. **מיתלת.** ע"פ תה' סט, ד. **יוס לרען ממך לור.** ע"פ ישע' נח, ה. **קשורה כלפניו ביד לור.** ע"פ תה' קבד, ז; מנכ"ל ד"ה, פ"י; צבלת, מוס' דוויק, פ"ר ו, ד"ה וישע' א. **עוזב ועלור.** ע"פ דצ' לב, ה. **קוס.** ע"פ תה' ג, ח. **צטרס עוללות.** ע"פ ישע' ח, ד"ו. **כרס.** ישראל... **ע"פ ישע' ח, ז.** מתעב' ד"ה; ח; שמו"ר פ"ר א, ס' יב. **ללור.**

מִיחִלָּתָּ כִּיָּה בְנוֹבִיר וּבִנְסֻחָאוֹת שְׁלֹפִינְיֹו, כְּנִידוֹ וְזִי, ג. אֶצֶל יִרְדֵּן: יִבְקָה מִיחִלָּתָּ. כְּצִפּוֹר. אֶצֶל יִרְדֵּן: יִצְפּוֹר.
בִּיד צוֹר. כִּיָּה בִמְח' רַמִּי וּבִלּוֹנִיָּא. בִּמְח' שְׂדֵל וְאֶצֶל יִרְדֵּן: יִבִּיר צָרִי. בְּתַתִּיִּם רַפִּיד: יִבִּיר צָרִי. בְּבֵית אֵב וּתְכֻלָּאֵל
עֵינָה: יִבִּיר צָרִי. עֻזּוֹב וְעֶצוֹר. אֶצֶל יִרְדֵּן וּבִשְׂאֵר הַנְּסֻחָאוֹת: יֶזְאָפֶס עֻזּוֹב וְעֶצוֹר. כֶּרֶם כְּצוֹר. כִּיָּה בִמְח' רַמִּי,
וּבִלּוֹנִיָּא וְנִיָּא בְּשֵׂדֵל. אֶצֶל יִרְדֵּן וְשְׂאֵר הַנְּסֻחָאוֹת: יִכְרֵם כְּצוֹר. מִח' שְׂדֵל: יִכְרֵם כְּצוֹר. כְּנָה נְטָשֶׁת. אֶצֶל יִרְדֵּן
וּשְׂאֵר הַנְּסֻחָאוֹת: יִכְנֵה נְטָשֶׁת.

בירושלים בשנים האחרונות נהגו לעבור לעמ' 167 'אש תוקד בקרבי'.

**תַּסְתֵּר לְאֵלִים תְּרִשִּׁישִׁים מֵרוֹן. וְזִעְזַעַת עוֹלָם מִפְּנֵי
חֶרוֹן. כְּלֶהָטָה אֵשׁ
בֵּין בְּדֵי הָאָרוֹן:**

**שְׁנֵי מִקְדָּשִׁים אֲשֶׁר בְּמַעְלָה וּבְמַטָּה. זֶה-עַל-גִּבִּי זֶה הָאֶפְלוֹ
בַּעֲלָטָה. וְנִמְתָּ אַחֲרֵי־שׁ אֶתְאָפֶק וְאֶבִּיטָה:**

**רָאשֵׁי הַבָּדִים נִגְנְזוּ בֵּין-הַפְּרוּכּוֹת. וְאַרְבַּע גְּחָלִים בְּדָבִיר
מֵהֶלְכוֹת. אַרְבָּעִים יְסוֹד עַד-תַּהוֹם מְלַחְכוֹת:**

ח"ג והערות

תסתר לאלים תרשישים. קינה מאת ר' אלעזר הקליר, מיוסדת ע"ס תשר"ק. נמצאת גם במנהג אשכנז. מחו"ו, מהדו' ר' אריה גולד, עמ' תריש; כ"י 177; מע"צ דף 322; עה"ב ח"ג, דף 277; מח' נירנברג דף 203; גולד' דף צ, סי' כה. וזעזעת עולם. במח' נירנברג, מחו"ו, ראש"ך, עה"ב, אשכנז וגולד': כזעזעת עולם. כְּלֶהָטָה אֵשׁ. כ"ה בנוב"ר, קד"ן, אשכנז וגולד'. במח' נירנברג, מחו"ו, עה"ב וראש"ך: כְּלֶהָטָה אֵשׁ. בין בדי. במחו"ו, קד"ן, רוב אשכנז ונ"א במח' שד"ל: בין שני בדי, אבל איננו בנוב"ר, עה"ב, מח' נירנברג וגולד'. בדי הארון. במח' נירנברג ואשכנז: בדי ארון. במחו"ו בסוף כל בית נוסף: על הקודש ועל המקדש, ובין כל הבית: על חרבן בהמ"ק... זה-על-גב. במח' נירנברג, מחו"ו, עה"ב, אשכנז וגולד': זה-על-גב. האפלו. כ"ה נראה נכון וכ"ה באשכנז ובגולד'. במח' נירנברג, ראש"ך ושד"ל: הואפלו. בעה"ב: הקפלו. במח' רמ"ו, בולוניא וכ"י: הואפלו, וצ"ל: האפלו. במחו"ו: האפלו והקפלו. ונמית. במח' נירנברג ללא ו. במח' שד"ל: ונאמית. אתאפק. במח' נירנברג: ואתאפק. הבדים נגנזו. כ"ה נראה נכון. בנוב"ר: הבדים נגנזו. במח' נירנברג, ראש"ך, קד"ן, עה"ב, אשכנז וגולד': נגנזו. בין הפרכות. כ"ה בנוב"ר ועה"ב. בראש"ך ומקצת אשכנז: מבין. במח' נירנברג, גולד' ומקצת אשכנז: מבית. במחו"ו: מן או: עס. הפרכות. כ"ה במח' שד"ל,

גולד' ועוד, וכן נראה נכון ע"פ המבולל, דף קסא ע"א. במח' רמ"ו ובולוניא: הפרכות. במח' נירנברג וקדמ"א: הפרכות. בכ"י ומקצת אשכנז: הפרכות, בלשון יחיד. בדביר. במח' נירנברג וגולד': בדביר. ארבעים יסוד. כ"ה בנוב"ר ועה"ב. במח' נירנברג, מחו"ו, ראש"ך, קד"ן, אשכנז וגולד': ארבעים יסוד. יסוד. במח' שד"ל בסוגריים: יסודות.

מקורות ומקבילות

ע"פ ישע' מט, ו; תה" קכ"א, ד. ופקוד כנה. ע"פ תה" פ, טו"ט. כנה - ישראל. ע"פ אה"מ ר' עקיבא, עמ' 433. נטשת. ע"פ מ"צ כה, יד; ישע' ב, ו. ופרלת גדריה. ע"פ תה" פ, יג. תסתר. ע"פ דב' לא, יח; תה" פט, מז. לאלם תרשישים מרון. ע"פ איכ"ר פתוח, סי' כד, 'צקשו מלאכי השרת לומר שירה לפני הקב"ה ולא הניחין; בר' רבתי, עמ' 56. תרשישים. ע"פ צבלי חולין, דף לא ע"ב; אה"מ, גן עדן, עמ' 86, '...הנקראים תרשישים'. וזעזעת עולם. ע"פ מדר"ג פה' צראשית, סי' יב, 'בית מקדשו חרב וכו' העולם ומחצתו; ולקו"ש תו', רמז תתלו, 'הקב"ה משמע עולמו בשביל חורבן בית המקדש', ע"פ ירמ' כה, ל. מפני חרון. ע"פ ירמ' ד, כו. כלהט אש בין בדי הארון. ע"פ צמד"ר פה' ה, סי' א; מדר"ה מ" כב, סי' יא. מקדשים וכו' זה על גבי זה. ע"פ מדר"ג (וורשא), פה' ויקהל, סי' ז; מדר"ה מ" ל, סי' א; אה"מ, ה' צחכמה, עמ' 104. אשר צמעה וצמטה. ע"פ מס"ק שמחות, חיוב הקצר, פה' א, ה"א; מש"ט בר', פה' ל, סי' יג; אה"מ, ה' צחכמה, עמ' 70. האפלו בעלטה. איכ"ר פה' א, סי' א, 'מכזה את הפנסין', ע"פ יוא' ד, טו; פדר"ך פה' טו, סי' ג. אחריש אתאפק. ע"פ ישע' מז, יד; מכיל דר"י צלח, מס' דשירה, פה' ה; מדר"ה מ" סה סי' א. ואביטתה. ע"פ ישע' יח, ד. ראשי הכדים. ע"פ מ"א ח, ה; צבלי יומא, דף נד ע"א, 'נראין ואין נראין' וכו'. נגנזו בין הפרכות. ע"פ צבלי יומא, דף נג ע"ב. וארבע גחלים צדצור מהלכות. הציאו ספ"ר סי' סב, סוף עמ' שנד; סודי חזי ח"א, אות ס, ד"ה והנה חין. ראו צבלי יומא, דף עז ע"א, 'אילמלא לא נגנזו גחלים' וכו'; ויק"ר פה' כו, סי' ה.

קָדַשׁ הַקָּדָשִׁים מִכַּתִּי קָדַשׁ בְּיָד־וְשֹׁחַת וְהִלָּלְתָּ אֶהְלִי שְׂדֵד־
 אָכָה כָּף אֶל־כָּף הַשְּׁמֵעֶת בְּהִידֵד:
 צִפִּירַת תַּפְאֲרֶתָךְ נִתְּנָה בְיַד־צָר־כָּל־כְּלִי חֲמֹדַת אוֹוִי עַם־
 הָאוֹצָר־וְלֶךְ הַכֶּחַ וְהַגְבוּרָה וְנָמוּ עָצָר:
 פָּנֵי הַכֶּסֶּא אֲזוּ אָפְלוּ־וְגִבְהֵי שָׁמַיִם לִקְדָרוֹת הִשְׁפָּלוּ־יָכִין וּבָעוּ
 לְהִשְׁתַּבֵּר כְּנִפְלוּ:
 עֲשֶׂרֶת שְׁלַחֲנוֹת זָהָב שָׁלְלוּ־וְלַעֲזָרְכֵיהֶם נָמוּ אֵינָה אֲדוֹן אֱלֹהֵי־
 לְאוֹצָר שֶׁנֶּעַר לִקְדָשִׁים הִנָּחְלוּ:

מקורות ומקבילות

נודד. ע"פ איכ' ח, א. והיילת. ע"פ ישע' כב, ד; מד"ז איכ' (צוה), פ"ר ח, ס"ז, א. צלחותה שעה קרה אצל; מדת"ה מ" קלו, ס"ג, ו'מזכרים עמהם הקצ"ה. אהלי שודד. ע"פ ירמ' י, כ. אכה כף אל כף. ע"פ יח' כח, כב; פסר"ז (א"ס שלום), פ"ר כח, ד"ה ד"א על נהרות צבלי; מדת"ה מ" קלו, ג. צהידד. ע"פ ישע' טז, ט ורש"י. לפירת תפארתך. ע"פ ישע' כח, ה; צבלי מגולה, דף טו ע"ב. מתנה ביד לר. ע"פ תה' עת, סא; איכ' ח, ז. כל כלי חמדת. ע"פ דה"צ לו, ה; תוספתא שקלים (ליצרון), פ"ב, הל' יח; צמד"ר פ"ר טו, ס"י יג. אויוי - מקדש. ע"פ תה' קלג, יג. עס האולר. ע"פ מ"א יד, כה; דה"צ לו, יח. ולך הכה והגבורה. ע"פ דה"א כט, יב; מדת"ה מ" קלו, ס"ג. ונמו עלר. ראו צבלי צרכות, דף לג ע"א. פני הכסא. ע"פ אוי' כו, ט. אז אפלו. ראו ישע' ג, ג; עמו"ה, כ; ז'פ' ח, טו; איכ"ר פ"ר ח, ס"ז, א. ומכנה את הפסוק וכו'. וגבתי שמים. ע"פ ישע' נה, ט; אוי' יח, ח. שמים לקדוה השפלו. ע"פ ישע' ג, ג; צבלי צרכות, דף נט ע"א; אסת"ר פ"ר ז, ס"י יג. יכין ונענו. ע"פ מ"א ז, כא; דה"צ ג, ח. להשתגר כנפלו. ע"פ מ"צ כה, יג. עשרת שולחנות. ע"פ דה"צ ד, ח. זהב שללו. ע"פ מ"צ כה, טו; זכ' ב, יב. ולעזרכיהם. ע"פ ש"מ מ, כג; ויק' כד, ז; נחמ' י, לד. כמו איס אדון. ע"פ תה' מז, ד; עט, י. לאולר שנער. ע"פ מ"צ כה, יג; ירמ' נב, יח; כג; דני' ח, ב. שנער - צבלי. ע"פ צ"ר פ"ר ח, ס"ז, ד.

ח"ג והערות

מכתי קדש. כ"ה במח' רמ"ז, בולוניא, כ"י, נירנברג, ראש"ך, קד"ץ, עה"ב, גולד' ומקצת אשכנז. במחור' ומקצת אשכנז: 'מבית קדש'. במח' שד"ל: 'מבתי קדש' ונ"א בסוגריים: 'מבתי'. בידד. כ"ה בנוב"ר ומחור'. במח' נירנברג, אשכנז וגולד': 'בגדד'. בראש"ך, קד"ץ ונ"א בשד"ל: 'בגדד'. ו'שח'ת. במח' נירנברג: 'שח'ת', ללא ו'. באשכנז: 'שח'ת'. אכה כף. כ"ה בנוב"ר ומחור'. במח' נירנברג, קד"ץ, עה"ב, אשכנז וגולד': 'נמית אכה כף'. השמעת בדידד. במח' נירנברג, עה"ב, קד"ץ, גולד' ומקצת אשכנז: 'שח'ת הידד'. במחור': 'שח'ת', ללא ו'. במקצת אשכנז: 'שח'ת'. תפארתך. במח' נירנברג ואשכנז: 'תפארתך'. נתנה ביד. כ"ה בנוב"ר ומחור'. במח' נירנברג, אשכנז וגולד': 'נתנה ביד'. כלי חמדת. כ"ה במח' בולוניא, שד"ל ונירנברג. במח' רמ"ז וגולד': 'כלי חמדת, לשון רבים'. חמדת אוי. כ"ה בנוב"ר וגולד'. במח' נירנברג, ראש"ך, מחור' ואשכנז: 'חמדת' \ אוי. אוי. במח' נירנברג: 'אוי'. בכ"י: 'אוי'. עס'האוצר. כ"ה בנוב"ר, במח' נירנברג, מחור', קד"ץ וגולד'. ע' בעה"ב, תחילת עמ' 278, ובהערות המהדיר מס' 66, שנראה שניקד 'עס האוצר', בקמץ. באשכנז

וכמה כ"י: 'צית האוצר', וכן נראה מראש"ך. ונמו עצר. כ"ה במח' רמ"ז, בולוניא, נירנברג, מחור' וגולד'. במח' שד"ל: 'ונמו עצר'. בראש"ך וחלק מאשכנז: 'נכל'עצר'. אפלו. בכ"י: 'נב'הלו אפלו'. ונב'הי. מעה"ב נראה שתיבת 'נב'הי' אינה בנוסחו. כנפלו. כ"ה במח' בולוניא, שד"ל וגולד'. במח' רמ"ז ונירנברג: 'נפלו'. עשירת שלחנות. במח' נירנברג, עה"ב, גולד' והרבה אשכנז: 'עשירה שלחנות'. בראש"ך, קד"ץ ושאר אשכנז: 'עשר שלחנות'. זקב. כ"ה בנוב"ר, מחור' וכן נראה מעה"ב. במח' נירנברג, ראש"ך, קד"ץ, אשכנז וגולד': 'אז'. ש'ללו. במח' נירנברג, מחור', ראש"ך, קד"ץ ומקצת אשכנז: 'ש'ללו', ניקוד זה הוא על דרך הפועל הפשוט, על דרך השלמים. בגולד' ומקצת אשכנז: 'ש'ללו', ניקוד זה הוא פועל מפעלי הכפל, שלל על דרך בנין המרובע, ראו שפה לנאמנים' בלוח הפעלים (עמ' יג) סוף הע' ו', בלחית חן בסוף הכפולים, שער ה' פרק ו' (דף סב ע"ב), מבלול דף קכח ע"א והבנת המקרא לרוויה' ברי' מט, כג. והשווה לעיל קינת איכה ישיבה חבצלת השרון, בית ג' הערה ד"ה

שָׁרְפִים עוֹמְדִים נָעוּ מִמַּעַמְד. כְּנִהְרִסוּ מְכוֹנוֹת מִתּוֹךְ מַחְמֵד.
וְזָרִים קָרְאוּ יְמֵי הַשְּׁמֵד:
נִחַשְׁתָּ יָם וַעֲשָׂרָה כִּיּוֹרוֹת. נִתְּנוּ לִבָּל וְהִנֵּם שְׁבוּרוֹת. וּשְׁנֵי
הַמְּאוֹרוֹת מֵאֵז קְדוּרוֹת:
מַעֲשֵׂה הָאוֹפָנִים אֲשֶׁר בַּמֶּרְכָּבָה. כְּהוֹרְדוּ לְאָרֶץ זֶהֱרַקְיָה
כָּבָה. חוֹלֵשׁ עַל-גּוֹיִם לִפְנֵי מַכְרוּבִים בָּא:
לוֹיֹת הַמּוֹרָד מֵעַת רָדְדוּ. הַטְּלָלִים עוֹד לִבְרָכָה לֹא יָרְדוּ.
בְּלִבָּם רָעִים מֵעַל בְּמִתִּי עַב יָדְדוּ:
כָּל-כְּלִי הַכֶּסֶף וְכָלִי הַזָּהָב. קִצְצוּ וְשָׁסוּ מִבֵּית הַלְהָב.

ח"ג והערות

יְדוּמַמְתִּי, על ענין ניקודו, ולקמן בקינה זו, בית כ, ד"ה
יְשֻׁסוּ. לְאוֹצֵר שְׁנַעַר. במח' נירנברג וגולד': לְאוֹצֵרוֹת
שְׁנַעַר. לְקֹדְשִׁים הִנְחִילוּ. כ"ה בנוב"ר, מח' נירנברג
ומחוי'. בקד"ץ, אשכנז וגולד': לְקֹדְשִׁים כְּהִנְחִילוּ. מִתּוֹךְ
מַחְמֵד. כ"ה בנוב"ר, מח' נירנברג, מחוי', גולד' והרבה
אשכנז. בראש"ך ומקצת אשכנז: מִבֵּית מַחְמֵד. וְזָרִים
קָרְאוּ. כ"ה בנוב"ר, ראש"ך, גולד' ומקצת אשכנז. במח'
נירנברג ומקצת אשכנז: וְזָרִים קָרְאוּ, או: וְזָרִים קָרְאוּ.
במחוי': וְזָרִים קָרְאוּ וְזָרִים. נִתְּנוּ לִבָּל. במח' נירנברג,
ע"ב, אשכנז וגולד': כְּנִהְרִסוּ לִבָּל. בראש"ך, קד"ץ
ומקצת כ"י: כְּהִנְחִילוּ לִבָּל. וּשְׁנֵי הַמְּאוֹרוֹת מֵאֵז
קְדוּרוֹת. כ"ה בנוב"ר וגולד'. במח' נירנברג: מֵאֵז קָרְדוּ
שְׁנֵי הַמְּאוֹרוֹת. בכ"י תיבת מֵאֵז איננה. כְּהוֹרְדוּ. במח'
שד"ל: כְּהוֹרְדוּ, ובסוגריים: הוֹרְדוּ. הִרְקִיעַ כָּבָה.
במח' רמ"ז: הִרְקִיעַ כָּבָה! חוֹלֵשׁ. נ"א במח' שד"ל:
כְּהוֹלֵשׁ. מַכְרוּבִים בָּא. במח' רס"ד-רס"ה ללא תיבת
בָּא. במח' נירנברג וגולד': כְּרוּבִים בָּא. במחוי': לְפָנִים
מַכְרוּבִים. מֵעַת רָדְדוּ. כ"ה במח' רמ"ז, בולוניא, כ"י,
ע"ב ונוסח כ"י ראשון במחוי'. במח' נירנברג, כ"י אחד
של מחוי', ראש"ך, קד"ץ, מע"צ, אשכנז, גולד' ושד"ל:
לֹא יָרְדוּ. כ"ה במח' בולוניא, שד"ל וגולד'. במח' רמ"ז
ונירנברג: לֹא יָרְדוּ. בְּלִבָּם רָעִים. כ"ה בנוב"ר וקד"ץ בנוסח א'. בכ"י: בְּלִבָּם רָעִים. במח' נירנברג, מחוי',
ראש"ך, ע"ב, קד"ץ נוסח ב', מע"צ, אשכנז וגולד': בְּלִבָּם רָעִים. מֵעַל בְּמִתִּי. במח' נירנברג וגולד': מֵעַל בְּמִתִּי.
עַב יָדְדוּ. כ"ה בכ"י, מח' נירנברג, ראש"ך, נוסח א' בקד"ץ, מחוי', גולד', מע"צ ומקצת אשכנז. במח' רמ"ז, בולוניא,
שד"ל, נוסח ב' בקד"ץ: עַב יָדְדוּ. קִצְצוּ. במח' נירנברג: קִצְצוּ. וְשָׁסוּ. כן מנוקד בנוב"ר, מח' נירנברג ומקצת
אשכנז, והוא פועל עבר משורש שס"ה. במע"צ, גולד' ומקצת אשכנז: וְשָׁסוּ, השי"ן בחולם, על דרך זימרהוה
וְרָבּוּ, בר' מט, כג, ע"ש ברש"י, רד"ק, בפ' שד"ל ובמכלול דף קכח ע"א, משורש שסס' וע"ש בהבנת

מקורות ומקבילות

שְׁרִפִּים עוֹמְדִים. ע"פ ישע' ו, ב. מְכוֹנוֹת. ע"פ מ"א ז, כו.
מִתּוֹךְ מַחְמֵד. ע"פ יחז' כד, כח. וְזָרִים. ע"פ ישע' סא, ה;
ירמ' נא, נא; הוש' ז, ט. קָרְאוּ יְמֵי הַשְּׁמֵד. ע"פ תה' פג, ה;
מזח"ג (וורשא), פ"ה שופטים, ס"ו טו; מזח"ה מח' סז, ס"א ח.
מַחְמֵד יס. ע"פ מ"ב כה, יג. וַעֲשָׂרָה כִּיּוֹרוֹת. ע"פ מ"א ז, לח.
נִתְּנוּ לִבָּל. ע"פ דני' א, ב; עזר' א, ז. לִבָּל - חֲלֹל שֶׁל צִבּוֹר.
ע"פ ישע' מו, א ורש"י: ירמ' ג, ב. וְהִנֵּם שְׁבוּרוֹת. ע"פ פדר"ך
נספח ב, פרשה אחרת, ד"ה זש"ה, 'הפכו כל כלי בית המקדש
ושברו אותם'; ע"ה צ"ח, דף 278, צ"ס אגדה. וְשְׁנֵי הַמְּאוֹרוֹת
מֵאֵז קְדוּרוֹת. ע"פ יחז' לב, ז; יוא' ב, י; איכ"ר פ"ה א, ס"א ח;
ילק"ש ישע' רמז תכז. מַעֲשֵׂה הָאוֹפָנִים אֲשֶׁר בַּמֶּרְכָּבָה. ע"פ
מ"א ז, לג. זֶהֱרַקְיָה כָבָה. ע"פ ישע' ג, ג; יוא' ב, י; צבלי
צרכות, דף נט, סוף ע"א. חוֹלֵשׁ עַל גּוֹיִם. ע"פ ישע' יד, יב;
צבלי שבת, דף קמט ע"ב. לִפְנֵי מַכְרוּבִים בָּא. ראו סע"ר
פ"ה כח, ויום שבתם צבכדלר להיכל. לוֹיֹת הַמּוֹרָד. ע"פ
מ"א ז, כט. הַטְּלָלִים עוֹד לִבְרָכָה לֹא יָרְדוּ. ע"פ צבלי ב"ב, דף
דף כה ע"ב, 'מיום שחרצ צית המקדש אין הגשמים יורדין מאולר
טוב'; תענית, דף יט ע"ב. בְּלִבָּם רָעִים. ע"פ תה' קמ, ג;
קד"ר פ"ה ה, ס"ג, 'חושבים רעות צלצס' וכו'. מֵעַל בְּמִתִּי
ע"ב. ע"פ ישע' יד, יד. קִצְצוּ. ע"פ משנ' שבת פ"ה, מ"ב. כָּל
כְּלִי הַכֶּסֶף וְכָלִי הַזָּהָב. ע"פ מ"ב כה, טו. קוֹלָא. ע"פ מ"ב
יח, טו. וְשָׁסוּ. ע"פ ישע' מז, כב.

בַּצֵּאת הַהֶדֶר שְׁחָחוּ עֲזָרֵי רֹהֵב:
 יוֹם אֲשֶׁר נִקְרָא מְהוּמָה וּמְבוּכָה. לַהֲקַת מְלָאכִים בְּאִשָּׁה
 מִצָּרָה נְבוּכָה. דְּבוּר פֶּתַח וְעָנוּ אַחֲרָיו אֵיכָה:
 טָם עֲמוּנֵי וּמוֹאָבִי וְהוֹצִיאוּ הַכְּרוּבִים. וּבְכִלְיָה הָיוּ אוֹתָם
 מְסוּבָּבִים. הִנֵּה כָּכָל-הַגּוֹיִם בֵּית יְהוּדָה חֲשׁוּבִים:
 חֵיל שְׂרָפִי מֵעַל חֶלֶף מְגֻדְּלָתוֹ. וְאֵל אֲדִיר שָׁמוּ לֹא-אָבָה
 תְּהַלָּתוֹ. לְגִלִּים כְּהוֹשֵׁם בֵּית תְּפִלָּתוֹ:
 זְמָרִי שִׁחַק הוֹחֲשׁוּ מִנְעָם. וְנָם מִה-לָּכֶם פֹּה אֵין הַיּוֹם טָעַם.
 מִה-תִּקְלָסוֹן מֶלֶךְ בְּשַׁעַת הַזֶּעַם:

ח"ג והערות

המקרא לר"ו"ה. השוו לעיל בית ע, ד"ה 'שלו'. במח"ו:
 'שרפ'. בַּצֵּאת ההדר. במח' נירנברג, קד"ץ, כ"י
 ומקצת אשכנז: 'בַּצֵּאת ההדר'. ההדר. במח' שד"ל
 בסוגריים: 'מִן-הַהֶדֶר'. ההדר שחחו. במח' נירנברג
 ומקצת כ"י: 'ההדר מִן-הַהֶדֶר שחחו'. שְׁחָחוּ. בראש"ד:
 'שחחוהו'. בפ"י מח' נירנברג: 'שחח'. מִצָּרָה נְבוּכָה.
 במח' רס"ד-רס"ה: 'מִצָּרָה נְבוּכָה'. בכ"י, מע"צ, גולד'
 ומקצת אשכנז: 'נְבוּכָה'. במח' נירנברג: 'מִצָּרָה וְנְבוּכָה'.
 דְּבוּר פֶּתַח. במח"ו: 'דְּבוּר פֶּתַח אֵל', וכן נוסף בסוגריים
 במח' שד"ל. טָם עֲמוּנֵי וּמוֹאָבִי. במקצת אשכנז: 'טָסוּ
 עֲמוּנִים וּמוֹאָבִים'. עֲמוּנֵי וּמוֹאָבִי וכו' אוֹתָם מְסוּבָּבִים.
 בתוס' מ"ק, דף כז ע"ב, ד"ה בכליכה גרסו: 'עמון ומואב
 הוציאו את הכרובים וכליכה היו בס' מסובבים', ע"ש.
 וּמוֹאָבִי. כ"ה במח' רס"ד-רס"ה, שד"ל וגולד'. במח'
 רמ"ו, בולגניא ונירנברג: 'וּמוֹאָבִי'. הִיוּ אוֹתָם. במח"ו,
 מע"צ, ומקצת אשכנז: 'הִיוּ בָס', וכ"ה בג"א אצל שד"ל.
 הִנֵּה כָכָל. ג"א במח' שד"ל: 'זָפְצוּ הִנֵּה כָכָל'. שְׂרָפִי
 מֵעַל. בעה"ב, גולד', מע"צ ומקצת אשכנז: 'שרפי
 מֵעַל'. במח"ו, מקצת אשכנז ומקצת כ"י: 'שרפי קִדְשִׁי'.
 וְאֵל אֲדִיר. במח' נירנברג: 'אֵל אֲדִיר'. כְּהוֹשֵׁם.
 בקד"ץ ומקצת אשכנז: 'הוֹשֵׁם', ללא כ"ף. במע"צ ומקצת
 אשכנז: 'כְּהוֹשֵׁם'. בֵּית תְּפִלָּתוֹ. במח' נירנברג, מע"צ,
 גולד', מקצת אשכנז וגי'א במח' שד"ל: 'בֵּית תְּפִלָּתוֹ'.
 זְמָרִי שִׁחַק. במח' נירנברג, מע"צ, אשכנז וגולד': 'זְמָרִי שִׁחַק'.
 הוֹחֲשׁוּ מִנְעָם. במע"צ, אשכנז וגולד': 'הִחֲשׁוּ
 מִנְעָם'. תִּקְלָסוֹן מֶלֶךְ. במח' נירנברג: 'תִּקְלָסוֹן מֶלֶךְ'.
 אשכנז וגולד': 'תִּקְלָסוֹן מֶלֶךְ'.

מקורות ומקבילות

כלאת ההדר. ע"פ אי"ז, ח, ו פסר"צ פי' כט, 'זה הקב"ה וכו'.
 שחחו עזרי רהב. ע"פ אי"ז, ט, יג. יוס... מהומה ומנוכה.
 ע"פ ישע' כג, ה; אי"ז פתיח, סי' כד; ולקו"ש ישע', רמז
 חכא. להקת מלאכים וכו'. ע"פ ש"א יט, כ; מדח"ס מח' כ,
 סי' ג, 'יוס' שאפילו מלאכי השרת יראים' וכו'; ולקו"ש חה',
 רמז חרפ. כלשה מלרה. ע"פ ירמ' מח, מא; פדר"ך, נספח' ה,
 ד"ה קול זופיק, 'אלו מלאכי השרת שהם היו אצליו'. ננוכה.
 ע"פ שמו"י, ג; א"ס' ג, טו. דבור פתח וכו'. ע"פ ישע' כג, יב;
 מד"ז אי"ז (צובר), נוסח ב, פ"א, ח, סי' ג, 'מיד פתח הקב"ה
 ואמר' וכו'; ולקו"ש אי"ז, רמז תחרט. טס עמוני ומואבי וכו'
 מסוננים וכו'. ע"פ אי"ז פתיח, סי' ט; פדר"ך פי' יט, סי' ח.
 הכרובים. ע"פ שמו"י, כה, כ. הנה ככל הגוים וכו'. יחז' כה, ח.
 חשונים. ע"פ דב' ח, כ; יחז' כ, לב. חיל וכו' חלף מגדלתו.
 ע"פ אי"ז (צובר), פ"א, ב, סי' ג, '...חילוף שרים של מעלה'
 וכו'. שרפי מעל. ע"פ ישע' ו, ב. ואל אדיר שמו. ע"פ ש"א
 ד, ח; תה"ח, ח, ב. לא אנה תהלתו. ע"פ ישע' כג, ד; אי"ז
 פתיח, סי' כד, 'ויאמרו הן ל'. לנגלים כהשם. ע"פ ירמ' ט, ו.
 בית תפלתו. ע"פ ישע' טו, ז. זמרי שחק. ע"פ אי"ז, לח, ז;
 מתע"ד פ"א, יד, פ"א, 'מלאכי השרת נקראו ממרים'. הוחשו
 מנעם. ע"פ אי"ז פתיח, סי' כד, '...לומר שירה לפני הקב"ה'
 ולא הניחו'. מה לנס פה. ע"פ ישע' כג, טז. מה תקלסון
 מלך וכו'. ע"פ מס' דרכ"א, פ"א, המינין, סוף הל' לא; צדלי
 צרכות, דף ז ע"א. נשעת הזעם. ע"פ ישע' כו, כ.

זְמָרִי שִׁחַק. כ"ה במח' בולגניא ושד"ל. במח' רמ"ו וכ"י:
 הוֹחֲשׁוּ מִנְעָם. במע"צ, אשכנז וגולד': 'הִחֲשׁוּ
 מִנְעָם'. תִּקְלָסוֹן מֶלֶךְ. במח' נירנברג: 'תִּקְלָסוֹן מֶלֶךְ'.

וְהַכְהִנִּים עַל-מִשְׁמְרוֹתָם נִשְׁחָטִים. וְעַל-מַחְלָקוֹתָם עֲמָדוֹ
 אֶסְטְרִיטִיטִים. וְנָמוּ אֵיָה מֶלֶךְ אֶסוֹר בְּרֵהָטִים:
 הַכֵּלִים הַמְשַׁמְשִׁים בְּשָׂבִי הוֹלְכִים. וְהַשָּׂרִים וְהַסְגִּנִּים בְּכָבֵל
 מְשׁוֹכִים. וְתַמּוֹר בַּדִּים שֶׁק חָגְרוּ מִלְּאָכִים:
 דִּין עִם נָבו וּפְקַח עֵינָיו. וְהִנֵּה מִיכָאֵל מְהִלֵּךְ לִפְנָיו. וְהַשָּׂרִים
 הַלְכִים פֶּעֶבְרִים חֲזֹם בְּעֵינָיו:
 גִּאָּוָה עָטָה וְכִבְּהָ הַמְנוּרָה. וְנָטָה יָדוֹ אֶל-אֵל הַנוֹרָא. וְעָרַעַר
 שְׁבָעָה מִלְּהָאִירָה:

מקורות ומקבילות

והכהנים על משמרותם. ע"פ יח' מ, מה. נשחטים. ע"פ מד"א (צובר) דב', פ"א, פ"א, שמונים אלף פרחי כהונה והרגן עליה; איכ"ר פתוח, סי' כג. ראו צבלי גיטין, דף מ ע"ב. ועל מחלקותם עמדו. ע"פ דה"צ לה, י. ונמו איה מלך. ע"פ חס' מצ, ד; מדת"ה מח' קוט, סי' ת. מלך אסור ברהטים. שה"ש ז, ו; ויק"ר פ"ר לה, סי' ד; שה"ר פ"ר ז, סי' ו. הכלים המשמשים. ראו משגי' יומא פ"ז, מ"ה, 'משמש צמנה כלים'; ויק"ר (מרגליות), פ"ר לו, פ"ר י. צשני הולכים. ע"פ דה"צ לו, זית. ראו צבלי מגילה, דף יב ע"א, 'שלגש צגדי כהונה'. והשרים והסגנים. ע"פ עזר' ט, צ. צכנל משוכים. אסת"ר פ"ר ג, סי' ה. ראו פסז"ו ויק", דף יט ע"ב, 'זהם רחוקות נחשת וצחל'. ותמור בדים. יח' ט, צג; מד"א (צובר) שמו, פ"ר כה, פ"ג, 'מללך לצום הצדים'. שק חגרו מלאכים. ע"פ ישע' כב, יב; צבלי חגיגה, דף ה ע"ב, 'שחני חרבן בית המקדש'. ראו מד"א איכ' (צובר), פ"ר א, סי' כו. ופקח עיניו. כמו: צ"ר כה, יט; מ"צ ו, ח. והנה מכלל מהלך לפניו. ע"פ מדת"נ פ"ר וישב, סי' טו, '...מה עשה מיכאל? ירד ואלח צסוסו, והכניסו לקודש הקדשים'; מד"א איכ' (צובר), נוסח צ, פ"ר א, סי' ד. והשרים. ע"פ דני' י, יג; כה; צ"ר פ"ר סג, סי' יד. הולכים כעצדים. ע"פ קה' י, ז. חסם צעיניו. ראו פסר"צ פי' לה, 'צשעה שראה צוכדנר וכו' מדעשו כל איציריו'. גאווה עטה. ע"פ מכול' דר"י צשלה, מס' דשירה, פ"ר צ, 'צמה שנתגאה', ע"פ ישע' יד, יג; צבלי חולין, דף פט ע"א. וכנה המנורה. ראו חס"מ, פנחס בן יאיר, עמ' 476, 'ומיוס שכבו הנרות מתגברין'. ונטה ידו אל אל. ע"פ חו' טו, כה; משר"א פ"ר י, עמ' 196, ד"ה קשה היא. אל הנורה. ע"פ דב' י, ח. שבעה מלהאירה. ע"פ שמו' כה, לו.

ח"נ והערות

והכהנים על. במח' נירנברג, מחו"ו, עה"ב, מע"צ ואשכנז: זהבהנים והלויים על. מחלקותם עמדו. כ"ה בנובר ומחיו, ללא תיבת 'שעשת'. במח' נירנברג, ראש"ך, קד"ן, עה"ב, מע"צ, אשכנז וגולד: 'מחלקותם עמדו שעשת'. אסטריטיטים. כ"ה במח' שד"ל. במח' רמ"ז ובולוניא: 'אסטריטיטים'. במח' נירנברג: 'אסטריטיטין'. בחלק מאשכנז: 'אסטריטיטים'. אשכנז, 'אסטריטיטים'. הכלים המשמשים. במע"צ, אשכנז, גולד, והרבה כ"י: 'הכלים המשמשים'. בכתב משוכים. כ"ה במח' רמ"ז ובולוניא. במח' רס"ד-רס"ה, שד"ל, נירנברג וגולד: 'בכתב משוכים'. במחיו: 'בקולרים משוכים'. בדים. כ"י: 'בדים שם'. שק חגרו. במח' נירנברג: 'שקים חגרו'. כ"י וקד"ן: 'חגרו שקים'. בראש"ך: 'חגרו שק'. דין עם נבו. כ"ה בגולד, בשם מח' רומי ונוסח העיקרי בשד"ל. במח' נירנברג, עה"ב, ראש"ך, קד"ן, מע"צ, אשכנז וגולד: 'דין לביא'. כ"י ומחיו: 'דין נבו', ללא תיבת 'עם'. מכאן ועד סוף הקינה חסר במח' רמ"ז ובולוניא. והשרים. במח' נירנברג וגולד: 'ישרים'. חזם בעיניו. כ"ה בגולד, בשם מח' רומי ונוסח העיקרי של שד"ל. במח' נירנברג, מחו"ו, מע"צ, אשכנז וגולד: 'חזו המוניו'. כ"י: 'חזם בעיניו'. וכבה המנורה. כ"ה בכ"י, מח' נירנברג, מחו"ו, עה"ב, אשכנז וגולד. במח' שד"ל ומע"צ: 'וכבה המנורה'. אל-אל הנורה. כ"ה בכ"י, גולד, בשם מח' רומי ועוד כ"י, נוסח העיקרי של שד"ל ועה"ב. במחיו, ראש"ך, מע"צ, אשכנז וגולד: 'אל-אל הנורה'. במח' נירנברג: 'אל-הפאורה'. וערער שבעה מלהאירה. כ"ה בכ"י, גולד, בשם מח' רומי ונוסח העיקרי של שד"ל. במח' נירנברג, עה"ב, מחו"ו, ראש"ך, מע"צ, אשכנז וגולד: 'זחשיף אור עושה אורה'.

בְּשֹׁאֲנוּ כְּאֶרְיָה בְּדָבִיר בֵּל. בָּרַח דּוּדֵי כָּעַל מִתּוֹתָא בֵּל.
פְּקָדוֹן הָרוּחוֹת בּוּ בִלְיָלָה לֹא-קָבַל:

אָמַר לַמַּשְׁחִיתִים חֲמַתִּי הִתְכַּתִּי. אֶת-יְדֵי דָוִד נִפְשִׁי בִּידְכֶם תִּתֵּי.
עֲזַבְתִּי אֶת-בֵּיתִי וְנִחַלְתִּי נְטָשְׁתִּי:

לפי מנהג ק"ק רומה אומרים את ארבעת החרוזים הראשונים ושני האחרונים בלבד.

יֵאֵשׁ תּוֹקֵד בְּקֶרְבִּי. בַּעֲלוֹתִי עַל-לְבִי. בְּצִאֲתִי מִמִּצְרַיִם:
וְקִינִים אָעִירָה. לְמַעַן אֲזַכִּירָה. בְּצִאֲתִי מִירוּשָׁלַם:

אֲזַיִר-מִשֶּׁה. שִׁיר לֹא-יִנָּשֶׁה. בְּצִאֲתִי מִמִּצְרַיִם
וְיִקְוֶנָה יִרְמְיָה. וְנִהְיָ נִהְיָ גִהְיָה. בְּצִאֲתִי מִירוּשָׁלַם

ח"ג והערות

בְּשֹׁאֲנוּ. בכ"י: 'בְּשֹׁאֲנוּ'. במחזור: 'בָּא שֹׁאֲנוּ'. כְּאֶרְיָה. כ"ה בכ"י ומח' שד"ל. בשאר הנוסחאות: 'כְּאֶרְיָה', או: 'כְּאֶרְיָה'. בְּדָבִיר. כן מנוקד בכ"י, מח' שד"ל, מע"צ ומקצת אשכנז. במח' נירנברג, גולד' ושאר אשכנז: 'בְּדָבִיר'. בְּדָבִיר בֵּל. כ"ה בכ"י, מח' נירנברג ושאר הנוסחאות, ללא תיבת 'חֵיל'. במח' שד"ל וגולד' בשם מח' רומי: 'בְּדָבִיר חֵיל בֵּל'. כָּעַל מִתּוֹתָא. בקצת אשכנז: 'כָּעַל מִתּוֹתָא'. פְּקָדוֹן. כ"ה במח' שד"ל, במח' נירנברג וגולד': 'פְּקָדוֹן'. בִּידְכֶם תִּתֵּי. כ"ה בכ"י, נוסח העיקרי של שד"ל וגולד', בשם מח' רומי. במח' נירנברג: 'בִּידְכֶם אוֹיֵב תִּתֵּי'. עֲזַבְתִּי אֶת-בֵּיתִי. בראש"ד: 'עֲזַב אֶת-בֵּיתִי'. וְנִחַלְתִּי נְטָשְׁתִּי. כנראה הסוף: 'וְנִחַלְתִּי נְטָשְׁתִּי'. בכ"י במח' נירנברג, מחזור ואשכנז: 'וְנִחַלְתִּי נְטָשְׁתִּי'. בכ"י דף 178 נוסף בקטע בפני עצמו כסיום קינה זו באותיות קטנות: 'לְמַעַן לְצַחַח תִּשְׁכַּחְנוּ לְצַחַח לְמַעַן אֱלֹהִים עַל-הַשָּׁמַיִם וְרַע אֲוֵהֶיךָ לְרוּמָה \ הַבָּאִים מֵאֶרֶץ נִהְרִימָה \ וְנִתְּנוּ לְקִלְיוֹן וְלִחְרָפָה וְלִבְלָמָה \ עַד תִּשְׁקֹף וְתִרָא יְיָ מִשְׁמִימָה'. אש תוקד בקרבי. קינה עלומת שם, מוסדת ע"ס א"ב, בתכלאל ע"ה מיוחסת לר' יהודה

מקורות ומקבילות

בְּשֹׁאֲנוּ כְּאֶרְיָה. ע"פ נפ"ג, ג: חס' עד, ד. נדציר. ע"פ מ"א ו, טו. בֵּל. ע"פ ישע' מו, א ורש"י. בָּרַח דּוּדֵי. ע"פ שר"ש ח, יד; ולקו"ש שר"ש, רמז תתקנ"ד, ד"ה כרס היה לשלמה. כָּעַל מִתּוֹתָא. ע"פ ש"ס יד, ב; ישע' כב, יב; איכ"ר פר' א, ס"א, א. '...והוא מתאבל וכו'. חֲמַתִּי הִתְכַּתִּי. ע"פ ירמ' ז, כ; יחז' כ, לג; דה"צ לד, כה. אֶת יְדֵי דָוִד נִפְשִׁי. ע"פ ירמ' יב, ז; חס' פד, ב; מתע"ד פר' ג, פ"ב; צבלי מנחות, דף נג ע"ב. בִּידְכֶם תִּתֵּי. ע"פ דה"צ כה, ט. עֲזַבְתִּי אֶת בֵּיתִי וכו'. ע"פ ירמ' יב, ז; ספרי דב', פ"י שו"ט, ס"ו; פדר"ך, נספח' ה, ד"ה קול לופיך. וְנִחַלְתִּי נְטָשְׁתִּי. ע"פ דב' לז, ט; מ"צ כה, יד; ולקו"ש חס', רמז תרנ"ג. אֵשׁ תּוֹקֵד בְּקֶרְבִּי. ע"פ ישע' סה, ה; חס' לט, ד; שו"ת הלכות קטנות, ח"ב, ס"ו קלט. פִּיטוּ זֶה צִוִּי ע"פ מו"ד 'איכ' זוטא, פר' א, ס"ו יע' '...משה מקלסם צמי יתן וכו', וירמיה אמר מי יתן (ח, כג) וכו', וכשילאו ממזרים אמר משה וכו', וכשילאו ישראל מירושלים' וכו'. נְטָשְׁתִּי עַל לְבִי. ע"פ יחז' יד, ד. נִחַלְתִּי מִמִּצְרַיִם. ע"פ שמו"י, ח; חס' קיד, א. וְקִינִים. ע"פ יחז' ב, י. וְקִינִים אָעִירָה. ע"פ ישע' טו, ה. אָעִירָה. ע"פ חס' מ, ט. אֲזַכִּירָה. ע"פ חס' מה, יח. נִחַלְתִּי מִירוּשָׁלַם. ע"פ מ"צ כד, יד. אֲזַיִר מִשֶּׁה. שמו"י, א. לֹא יִנָּשֶׁה. ע"פ ישע' מז, כה ורש"י. וְיִקְוֶנָה יִרְמְיָה. ע"פ דה"צ לה, כה. וְנִהְיָ נִהְיָ גִהְיָה. מו"כ, ב, ד.

הלוי, ראו 'שירי הקדש לרבי יהודה הלוי', מהד' דב ירדן, ירושלים, תשמ"ו, כרך ד, עמ' 1043. נדפסה לראשונה במח' רימני רפ"א, וע"פ הדפסנוה. נמצאת גם במנהג אשכנז, מח' נירנברג, דף 209-210א; גולד' דף קיב, ס"י לב; מע"צ 353; בית אב, דף קה ע"א; תכלאל ע"ן חיים, דף פג ע"א. תתת"ס רפ"ד, דף רמב ע"א-רמג. בְּעִלּוֹתִי. במע"צ, אשכנז, גולד', מח' תתת"ס רפ"ד ובית אב: 'בְּעִלּוֹתִי'. בתכלאל ע"ה: 'בְּעִלּוֹתִי'. על-לְבִי. בנוסח תימן וספרד: 'לְבִי'. בְּצִאֲתִי מִמִּצְרַיִם. בתכלאל ע"ה: 'צִאֲתִי' וכן בשורה הבאה, אבל אח"כ שוב 'בְּצִאֲתִי'. וְקִינִים אָעִירָה. במח' בולוניה: 'וְקִינִים אָעִירָה'. בהרבה מאשכנז: 'קִינִים' ללא ו'. בנוסח תימן, ספרד ונ"א בשד"ל: 'וְקִינִים אָעִירָה'. לְמַעַן אֲזַכִּירָה. במח' נירנברג: 'לְמַעַן אֲזַכִּירָה'. בנוסח תימן וספרד: 'לְמַעַן אֲזַכִּירָה'. וְנִהְיָ נִהְיָ גִהְיָה. כ"ה בשאר הנוסחאות וכן עיקר, שהרי זה נאמר ע"י מיכ' ולא ע"י ירמ'. בנוב"ר: 'נִהְיָ נִהְיָ גִהְיָה' ללא ו'.

בִּיתִי הִתְכַּוֵּן. וְשָׁכַן הָעֵנָן.
וְחִמַּת אֵל שָׁכְנָה. עָלֵי כַּעֲנָנָה.
גְּלִי יָם רָמוּ. וְכַחֲמָה קָמוּ.
זְדוּנִים שָׁטְפוּ. עַל-רֹאשֵׁי צָפוּ.
דָּגָן שָׁמַיִם. וּמִצּוֹר יָזוּבוּ מַיִם.
לַעֲנָה וּמְרוֹרִים. וְהַמַּיִם מְאָרְרִים.
הַשָּׁפֵס וְהָעֶרֶב. סְבִיבוֹת הַרְחֹרֵב.
קוֹרָא אֶל-אֲבֵל. עַל נְהִירוֹתוֹ בְּבֵל.
וּמִרְאָה כְּבוֹד יְהוָה. כָּאֵשׁ אֲכָלָת לִפְנֵי.
וְחָרֵב הִלְטוּשָׁה. וְלִטְבַּח נְטוּשָׁה.

מקורות ומקבילות

בִּיתִי הִתְכַּוֵּן וּשְׁכָן הָעֵנָן. ע"פ צמ' ט, טו. בִּיתִי הִתְכַּוֵּן. ע"פ
מש' כד, ג. הִתְכַּוֵּן. ע"פ ישע' נד, יד. וּשְׁכָן הָעֵנָן. ע"פ
שמו' מ, לה. וְחִמַּת אֵל. ע"פ מ"צ כב, ח; ורמ' ז, כ. שְׁכָנָה
עלֵי כַּעֲנָנָה. ע"פ חו' ג, ה. גְּלִי יָם רָמוּ. ע"פ ורמ' ה, כב.
וְכַחֲמָה קָמוּ. ע"פ שמו' יד, כב. זְדוּנִים שָׁטְפוּ. ע"פ חז' קכד, ה.
עַל רֹאשֵׁי צָפוּ. ע"פ חו' ג, נד. דָּגָן שָׁמַיִם. ע"פ
חז' עח, כד. וּמִצּוֹר יָזוּבוּ מַיִם. ע"פ ישע' נח, כא; חז' עח,
טח, כ. לַעֲנָה וּמְרוֹרִים. ע"פ חו' ג, טו. וְהַמַּיִם מְאָרְרִים.
ע"פ שמו' טו, כג; צמ' ה, יט; ורמ' כג, טו. הַשָּׁפֵס וְהָעֶרֶב.
ע"פ שמו' יח, ה; יג; ש"א ח, טז. סְבִיבוֹת הַרְחֹרֵב. ע"פ שמו'
יט, יב. הַר חֹרֵב. ע"פ שמו' לג, ו. קוֹרָא אֶל אֲבֵל. ע"פ שמו'
ה, טז. רָמוּ גַם יֵשַׁע' כב, יב. עַל נְהִירוֹתוֹ בְּבֵל. חז' קלז, ח.
וּמִרְאָה כְבוֹד ה' וכו'. ע"פ כד, ח. וְחָרֵב הִלְטוּשָׁה. ע"פ חז'
ז, יג. וְלִטְבַּח נְטוּשָׁה. ע"פ ישע' כא, טו; יח' כא, לג.

ח"צ והערות

בִּיתִי הִתְכַּוֵּן. בראש"ד: בִּיתִי הִתְכַּוֵּן, ע"ש. במח' נירנברג: בִּיתִי הִתְכַּוֵּן. וְחִמַּת אֵל. במח' נירנברג: וְחִמַּת
אֵל, ללא וי. יָם רָמוּ. במקצת אשכנז, גולד, מח' שד"ל, נוסח תימן וספרד: יָם רָמוּ. בכ"ז: יָם קָמוּ; במח' נירנברג: יָם רָמוּ. זְדוּנִים שָׁטְפוּ. בגולד: זְדוּנִים
שָׁטְפוּ, ע"פ תהי' קכד, ה. במח' נירנברג: זְדוּנִים שָׁטְפוּ. במח' שד"ל: יָמִים זְדוּנִים שָׁטְפוּ וכו' בתתת"ס רפ"ד, אלא שהו' בשווא. בתכלאל ע"ח ובית אב: יָמִים שָׁטְפוּ.
עַל-רֹאשֵׁי. בכ"ז, נוסח תימן וספרד: עַל־רֹאשֵׁי. במע"צ, אשכנז וגולד: עַל־רֹאשֵׁי. במח' נירנברג: עַל־רֹאשֵׁי; וּמִצּוֹר יָזוּבוּ מַיִם. במח' נירנברג: וּמִצּוֹר יָזוּבוּ מַיִם. בגולד,
מקצת אשכנז, נוסח תימן וספרד: וּמִצּוֹר יָזוּבוּ מַיִם. לַעֲנָה. במח' נירנברג: לַעֲנָה. וּמְרוֹרִים. במח' שד"ל, נוסח תימן וספרד: וּמְרוֹרִים. וְהַמַּיִם. במח' שד"ל, נירנברג
וגולד: וְהַמַּיִם. מְאָרְרִים. במע"צ: מְאָרְרִים. במח' נירנברג, שד"ל, אשכנז, גולד, נוסח תימן וספרד: מְאָרְרִים. קוֹרָא אֵל. במח' שד"ל וגולד: קוֹרָא אֵל. בְּנוֹסח תימן וספרד: קוֹרָא אֵל. נְהִירוֹת בְּבֵל. כ"ה בתהי' שלפנינו,
גולד, ומח' שד"ל. במח' נירנברג ובולוניא: נְהִירוֹת בְּבֵל. אֲכָלָת לִפְנֵי. במח' שד"ל: אֲכָלָה לִפְנֵי. וְחָרֵב הִלְטוּשָׁה. במח' שד"ל, אשכנז, גולד, נוסח תימן וספרד: וְחָרֵב הִלְטוּשָׁה. במח' נירנברג: וְחָרֵב הִלְטוּשָׁה, ע"פ ישע'
כא, טו. וְלִטְבַּח. במח' שד"ל, שאר אשכנז, נוסח תימן וספרד: וְלִטְבַּח, ויש מנקדים וְלִטְבַּח או: וְלִטְבַּח. נְטוּשָׁה. במח' נירנברג: נְטוּשָׁה.

זָבַח וּמִנְחָה וְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה.
סִגְלַת לְאַרוּחָה. כָּצֵאן לְטַבְּחָה.
חֲגִים וְשַׁבָּתוֹת וּמוֹפְתִים וְאוֹתוֹת.
תַּעֲנִית וְאַבְל וְרֹדֶף הַהֶבֶל.
טוֹבוֹ אֱהִלִּים. לְאַרְבַּעַת דָּגָלִים.
אֱהִלִּי יִשְׁמְעֵאלִים. וּמַחֲנוֹת הָעֶרְלִים.
יֹזֵבֶל וְשִׁמְשָׁה. וְאַרְצָן שׁוֹקֵטָה.
מָכוֹר לְצִמִּיתוֹת. וְכָרוֹת לְכָרִיתוֹת.
כַּפָּרֶת וְאַרְזָן. וְאַבְנֵי זָכָרוֹן.
אַבְנֵי הַקָּלָע. וְכָלִי הַבֶּלַע.

מקורות ומקבילות

זָבַח וּמִנְחָה. ע"פ ויק' כג, לו; ישע' יט, כה; דני' ט, כז. ראו
 צבלי ר"ה, דף יח ע"א. **וּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה.** ע"פ שמו' כה, ו; כט, ז;
 צד"ה פ"ד; ד; צ"ר פ"ה, טא, ס"ו י. **סִגְלַת.** ע"פ שמו' יט, ה;
 תה' קלה, ד. **כָּצֵאן לְטַבְּחָה.** ע"פ ירמ' ג, ח. **כָּלָאן לְטַבְּחָה.** ע"פ
 ירמ' יב, ג; תה' מד, כג; צבלי גיטין, דף מ ע"ב, 'צבקה זו
 הרג נבחרה' רב טבחים' וכו'. **חֲגִים וְשַׁבָּתוֹת.** ע"פ ויק' כג,
 לז"ה; יח' מה, ח. **וּמוֹפְתִים וְאוֹתוֹת.** ע"פ דב' ד, לו; ו;
 כד"ב; ירמ' לז, כ"ב. **תַּעֲנִית.** ע"פ עזר' ט, ה. **וְרֹדֶף**
הַהֶבֶל. ע"פ מ"ב ח, טו; ירמ' ב, ה; איכ' ד, ח. **טוֹבוֹ אֱהִלִּים.**
 ע"פ צמ' כד, ה; שמו"ר פ"ה, כ; ס"ו ה; מה"ג צמ' כד, ה.
לְאַרְבַּעַת דָּגָלִים. ע"פ צ"ר פ"ה, כד, ס"ח, ח. **לְטַבְּחָה**
וְכָרוֹת. ע"פ צמ' כד, ה; שמו"ר פ"ה, כ; ס"ו ה; מה"ג צמ' כד, ה.
אֱהִלִּי יִשְׁמְעֵאלִים. ע"פ תה' פג, ז. ראו צ"ר כה, יח וא"צ"ע, ד"ה
 נפל. **וּמַחֲנוֹת הָעֶרְלִים.** ע"פ ש"א ח, ד, כה; ירמ' ט, כה.
יֹזֵבֶל. ע"פ ויק' כה, י. **וְשִׁמְשָׁה.** ע"פ ירושלמי שביעית
 פ"ה, ה"ב, 'צבקה שהיוצל נוהג שמיטה נוהג דבר תורה' וכו';
 מדת"י פ"ה, כה, ס"ו ב. **וְאַרְזָן.** ע"פ דב' טו, א. **וְאַבְנֵי**
זָכָרוֹן. ע"פ יח' יא, כג; זכ' א, יא; מד"ז שה"ש, פ"א, פט"ו.
מָכוֹר לְצִמִּיתוֹת. הוי"ק ויק' כה, כג. ראו ספ"ב ד, ב. **וְכָרוֹת**
לְכָרִיתוֹת. ע"פ דב' כד, ח; ורש"י. **לְכָרוֹת.** ע"פ דב' כד, ח;
 ירמ' ג, ח. **כְּפֹרֶת וְאַרְזָן.** ע"פ שמו' כה, כה. **וְאַבְנֵי זָכָרוֹן.**
 ע"פ שמו' כה, יב. **אֱהִלִּי יִשְׁמְעֵאלִים.** ע"פ זכ' ט, טו; דה"ב כו, יד.
וְכָלִי הַבֶּלַע. ע"פ ירמ' נא, לד; תה' נב, ו; איכ' ב, ה.

ח"נ והערות

סִגְלַת לְאַרוּחָה. בכ"י, נוסח תימן, ספרד ונוסח עיקרי
 במח' שד"ל: סִגְלַת לְקוּחָה. במח' נירנברג, מע"צ,
 ראש"ך, אשכנז וגולד: סִגְלַת אֶל לְקוּחָה. **כָּצֵאן**
לְטַבְּחָה. במח' נירנברג, גולד, הרבה אשכנז, שד"ל,
 נוסח תימן, ספרד: כָּצֵאן לְטַבְּחָה. **וְרֹדֶף הַהֶבֶל.**
 במח' נירנברג: וְרֹדֶף הַהֶבֶל. בגולד: וְרֹדֶף הַהֶבֶל.
 במע"צ ותכלאל ע"ח: וְרֹדֶף. **טוֹבוֹ אֱהִלִּים.** בראש"ך:
 'טובים אהלים. **לְאַרְבַּעַת דָּגָלִים.** במח' נירנברג,
 מע"צ, אשכנז וגולד: לְאַרְבַּעַת דָּגָלִים, וכ"ה לקמן בבית
 ש"ן במח' רימיני רפ"א ובולוניא עצמם. בנוסח תימן
 וספרד: לְאַרְבַּעַת דָּגָלִים. **וּמַחֲנוֹת הָעֶרְלִים.** במח'
 נירנברג, מע"צ, אשכנז וגולד: וּמַחֲנוֹת עֶרְלִים, בבית
 אב ונ"א במח' שד"ל: וּמַחֲנוֹת הָעֶרְלִים. נוסח העיקרי
 במח' שד"ל: וּמַחֲנוֹת הָעֶרְלִים, ושני גירסאות אלו
 משינויי הצנוורה. **וְאַרְצָן שׁוֹקֵטָה.** במע"צ, גולד,
 אשכנז, נוסח תימן וספרד: וְאַרְצָן שׁוֹקֵטָה. במח' נירנברג:
 וְאַרְצָן שׁוֹקֵטָה. בכ"י: וְאַרְצָן שׁוֹקֵטָה, ונראה דהיינו
 'שוקטה'. **מָכוֹר לְצִמִּיתוֹת וְכָרוֹת.** במח' נירנברג,
 אשכנז, רימיני רפ"א ובולוניא: מָכוֹר לְצִמִּיתוֹת וְכָרוֹת.
 וּכְרוֹת לְכָרִיתוֹת. במקצת אשכנז: וְכָרוֹת וְכָתוּת.
 בתכלאל ע"ח: וְכָתוּב לְכָרִיתוֹת. במח' שד"ל נוסח
 העיקרי: וְכָתוּב לְכָרִיתוֹת. **אַבְנֵי הַקָּלָע.** במח' נירנברג, מע"צ, אשכנז, גולד, נוסח תימן וספרד: אַבְנֵי הַקָּלָע.
הַקָּלָע. כ"ה בצורת הפסק, כא"י מא, כ. בגולד: ותכלאל ע"ח: הַקָּלָע, שלא בהפסק, כוכ' ט, טו. במח' נירנברג,
 מע"צ, בית אב: הַקָּלָע. במקצת אשכנז: הַקָּלָע. **וְכָלִי הַבֶּלַע.** במח' רימיני רפ"א: אַבְנֵי הַבֶּלַע. במח' שד"ל:
 וְכָלִי הַבֶּלַע. בענין ניקוד תיבת הבלע, ראו לעיל ד"ה 'הקלע'.

לויים ואהרונים ושבעים הזקנים.
נוגשים ומונים ומוכרים וקונים.
משה ירענו ואהרן ינחנו.
נבוכדנאצר ואדריאנוס קיסר.
נערך מלחמה ויהיה שמה.
רחק ממנו והנה איננו.
סתרי פרכת. וסדרי מערכת.
חמה נתכת. ועלי סוככת.
עולות וזבחים. ואשי נחוחים.
בחרב מדקרים. בגי ציון היקרים.
בצאתי ממצרים.
בצאתי מירושלם.
בצאתי ממצרים.
בצאתי מירושלם.
בצאתי ממצרים.
בצאתי מירושלם.
בצאתי ממצרים.
בצאתי מירושלם.

ח"ג והערות

ואהרונים. בתכלאל ע"ה ובית אב: זכהנים. ושבעים. כ"ה במח' נירנברג, מע"צ, אשכנז, גולד, כ"י, שד"ל, נוסח תימן וספרד. במח' רימיני רפ"א ובולוניא: יושבט. הזקנים. במח' נירנברג, מע"צ, אשכנז, גולד, שד"ל, נוסח תימן וספרד: זקנים. ומוכרים וקונים. כ"ה באשכנז וגולד וכן עיקר. במח' נירנברג ושד"ל: מוכרים וקונים. במח' רימיני רפ"א, בולוניא: זמור וקונים. משה ירענו. במח' נירנברג, מע"צ ומקצת אשכנז: משה ירענו. במח' שד"ל, נוסח תימן וספרד: משה ירענו. ואהרן. בנוסח תימן וספרד: אהרן, ללא ו. ינחנו. במח' שד"ל, נוסח תימן וספרד: ינחנו. בבית אב: ירענו. נבוכדנאצר. בגולד, נוסח תימן וספרד: ינבוכדנאצר. במח' נירנברג: ינבוכד נצר, במח' בולוניא: ינבוכד נאצר, בשתי תיבות. במקצת אשכנז ובקצת כ"י נוסף: יהטפסר, כן ניקודו בירמ' נא, כו. צירוף וכינוי לנבוכדנאצר יהטפסר, נמצא בבר' פר' צ, ס' ג. בתכלאל ע"ה נוסף: ירענו. ואדריאנוס. במח' נירנברג: יאדריאנוס. בקצת נוסחאות מנוקד: יאדריאנוס, האלף בפתח וכן עיקר לפי כתיב הלועזי: Hadrianus, Hadrian, לפי ההברה

מקורות ומקבילות

לויים ואהרונים. ע"פ צמ"ג, ט; דצ' לג, ח"א. ושבעים הזקנים. ע"פ שמו"ר, כד, א; צמ"ג, ט; צצלי שירזין, דף סה ע"א; ח"א: ח"א: נוסח א, פ"ב, ד"ה אחריו סייג, 'סונה בששנים, אלו שבעים זקנים'. **נוגשים.** ע"פ שמו"ר, ה, ג. **ומונים** - לשון 'אל תונו'. ע"פ ישע' מט, כו ורש"י. **ומוכרים וקונים.** ע"פ ישע' כד, ג; יחז' ז, יב. **משה ירענו.** ע"פ ס"ז צמ"ג פר' כז, פ"ז; מחע"ד פ"ה, פ"ד; שמו"ר פר' ג, ס' ג. **משה ירענו ואהרן ינחנו.** ע"פ חז"ל, טו, כ"א; שמו"ר פר' טו, ס' יד; פדר"ך פר' ה, ס' ד. **נבוכדנאצר.** ע"פ מ"צ פ' כה. **נערך מלחמה.** כגון שמו"ר, ח"ט. הלשון ע"פ שופ' כ, כב. **וה' שמה.** ע"פ דצ' כ, ד; יחז' מח, לה. **רחק ממנו.** ע"פ ישע' נט, יא; איכ' א, טו. **והנה איננו.** ע"פ צר' לא, ג; חז"ל, טו. **סתרי פרוכת.** ע"פ שמו"ר, כו, לג, 'והבדילה הפרוכת'; צר' רבתי, עמ' 32, 'כדי שלא תסתכלו ולא תמותו'. **וסדרי מערכת.** ע"פ משנ' תמיד פ"ג, מ"ג; צצלי וינמא, דף לג ע"א. **חמה נתכת.** ע"פ ירמ' ז, כ; יחז' כב, כ"א; כב; חז"ל, פט, מח; איכ"ר פר' ג, ס' ח. **ועלי סוככת.** ע"פ יחז' טו, ח; חז"ל, פת, ח. **סוככת.** ע"פ שמו"ר, כה, כ. **עולות וזבחים.** ע"פ שמו"ר, כה, כד, ה. **ואשי נחוחים.** ע"פ שמו"ר, כט, יח; צמ"ג, כה, ג. **בחרב מדקרים.** ע"פ איכ' ד, ט; איכ"ר פר' ד, ס' יב. **ציון היקרים.** איכ' ד, ג; ירושלמי הרי"ה, פ"ג, ה"ד.

האשכנזית והתימנית המבדילים בין קמץ לפתח. קיסר. במח' שד"ל נוסח העיקרי: יאצר. בתכלאל ע"ה: ירענו. רחוק ממנו. במע"צ: רחוק ממנו. חמה נתכת. בנוסח תימן וספרד: חמה נתכת. ועלי סוככת. במח' נירנברג, גולד, נוסח תימן וספרד: עלי סוככת. עולות. במח' נירנברג, רימיני רפ"א, בולוניא, כ"י וקצת אשכנז: עולה. וזבחים. כ"ה במח' נירנברג, מע"צ, גולד, אשכנז, כ"י, שד"ל, נוסח תימן, ספרד וכן נראה נכון בעדות החרוזה. במח' רימיני רפ"א ובולוניא: זמנחות. ואשי נחוחים. כ"ה במח' נירנברג, אשכנז, גולד, רמז ושד"ל. במח'

מקורות ומקבילות

פארי המצנעות. ע"פ שמ' לט, כח. **לכבוד נקטעות.** ע"פ שמ' כח, ז מ' ושב"ס. **שרקות.** ע"פ ירמ' יח, טז ורש"י, 'הטעור' **ותרעות.** ע"פ חזקוניס טעוים רגול לשקור. **תלגלוג.** ע"פ ירמ' ד, יט; ויבא; ע"פ חזקוניס. **לגלוג.** ע"פ ירמ' יג, כה; ד"ה; ד' ז' מ' א' ו' לל. **ולועזות.** ע"פ ד"ב כח, כה; יסע' כח, יט; ירמ' טו, ד. **לץ הזהב.** ע"פ שמ' כה, כה; ויק' ה, ט; צבלי שבת, דף סג ע"ב. **המגלגל ורובב.** ע"פ איוב כה, ב. **ורובב.** וחקק. ע"פ ישע' לז, רדק. **אפס.** ע"פ ירמ' מז, טו. **אפס העור.** ע"פ מ"ב ד, כו. **וסלך הכזה.** ע"פ ירמ' מ, טו. **קדושה וגבולה.** ע"פ חזקוניס פס' ע"י, 'אלו היתה רוח נבואתם מן הקב"ה; משר"ה פ' ה' עמ' 110, 'משה צביון נבואתו, וצביון הקדש; משר"ה צ"מ פ' קרת, טז, ה' ידן קדושה אלל נבואה'. **ושכינה נראה.** ע"פ שמ' ע"י, א' צ"מ י"ח; ה' מנחל דריי בבלת, 'מס' דשריה, פ"ב ג, ואלו למדריי כשיה עמשה; מדר"ג פ"י מזלרע, ש"י. **נבואלה** – לשון טעוף, ע"פ ישע' נט, ג ורש"י. **נבואלה ומורלה.** ע"פ לפ' ג, א; חזקוניס פסח"ז, סי' לא. **ורוח הטומאה.** ע"פ זכ' יג, ב. **רנה ותרעות.** ע"פ תהי' קית, טו; מדר"ג (וורשה), פ"ב, צא, סי' א. **ותולעות ותערות.** ע"פ צ"מ י' ח, א; ה' ד"ב פ"י. **חסרון התלמיד.** ע"פ צבלי סנהדרין, דף סח ע"א, 'אלל חסרוני תלמיד'; סוטה, דף מז ע"ב; תוספתא סוטה פ"ד יד, ה"ח. ראו תלד"ר פ"ב כה, ד"ה בריך המקום, ע"פ ישע' מז, ט. **וציטול התמיד.** ע"פ משר' הענייט פ"ד, מ"ו; ירושלמי ברכות פ"ד, ה"א; מדר"א; פ"א, סי' ט.

בולוניא: זאשי ניוחות'. בְּתָרְבּ מדקריס. באשכנו
וּגוּלד': בְּתָרְבּ מדקריס. במח' נירנברג: בְּחוּץ מדקריס/
ע"פ יחו' ז, טו. במקצת אשכנו: בְּחוּצוֹת מדקריס.
במע"צ: בְּאֵשׁ מדקריס, ראו רש"י איכ' ד, ט. פֶּאֶרִי
הַמִּבְבְּעוֹת. במח' נירנברג, מע"צ, ראש"ך, אשכנו, גוּלד',
כ"י, נוסח תימן וספרד: פֶּאֶרִי מִבְבְּעוֹת, ללא ה"א
הידועה. לְכָבוֹד נקבעות. במח' נירנברג: בְּכָבוֹד
נקבעות. לְקָלוֹן וְוֹעוֹת. כן צריך לנקד, ראו מכלול,
דף קנו ע"ב וקנו ע"ב. במח' נירנברג, מע"צ, אשכנו,
גוּלד', נוסח תימן וספרד: לְקָלוֹן וְוֹעוֹת. צִיץ הזהב.
במח' נירנברג, גוּלד', נוסח תימן וספרד: צִיצֵת הזהב.
בראש"ך: צִיצֵית הזהב. וְהַמֶּשֶׁל ורהב. במח' נירנברג:
וְהַמֶּשֶׁל ורהב. בתת"ס רפ"ד ובית אב: וְהַמֶּשֶׁל וְהַמֶּשֶׁל
וְהַב. אָפֶס. כדרך משקל פֶּעַל, המופיע כן במקרא.
באשכנו, גוּלד', תתת"ס רפ"ד ותכלאל ע"ח מנוקד: אָפֶס.
במח' רימיני רפ"א: אָפֶס. אָפֶס הָעוֹר הַהֶשֶׁלֶף הַנּוֹר.
במח' נירנברג, ראש"ך, אשכנו וגוּלד': הַשֶּׁלֶף הַנּוֹר ואפס
העוֹר. הַשֶּׁלֶף. במח' נירנברג, אשכנו, גוּלד', נוסח
תימן וספרד: הָעוֹר ד"ה יא. בראש"ך: הַשֶּׁלֶף.
קדשה ונבואה וכו'. במע"צ סדר החרוזים שונה.
וּשְׂכִינָה נֶרְאָה. במח' נירנברג, אשכנו וגוּלד': וּשְׂכָבוֹד ו'
נֶרְאָה. בנוסח תימן וספרד: וּשְׂכִינָה נֶרְאָה. נֶגְאָלָה

ומורא. באשכנו וגו' : נִגְאָלָה ומורא. בנוסח תימן וספרד : מְגוּאָלָה ומורא. יְרִיחַ הַטְּמָאָה. אצל ירדן ותכלאל ע"ה : יְרִיחַ וטְמָאָה. וחוצצרות ותרענה. במח' נירנברג, אשכנז, גולד, שרל ומח' תתת"ס : וחוצצרות התרועה. במע"צ, בית אב ותכלאל ע"ה : וחוצצרות תרועה. חֲסָרוֹן. במח' שרל : חֲסָרוֹן. חסרון התלמיד בבטול התמידי. בכ"י : עֲשֶׂת עוֹלֵי וְנֶאֱתָ חֲלָלִי. במח' נירנברג וגולד : עֲשֶׂת קוֹל עוֹלֵי וְנֶאֱתָ חֲלָלִי. באשכנז : עֲשֶׂת עוֹלֵי וְנֶאֱתָ חֲלָלִי. בנוסח תימן וספרד : עֲשֶׂת עוֹלֵי וְעַם נֶאֱתָ חֲלָלִי.

בַּיָּמִים הָהֵם וּבָעֵת הַהִיא. בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי הוּא-חֹדֶשׁ סִינֹן.
 הֵם יָקוּמוּ אֲשֶׁר מָתוּ בַּמִּדְבָּר. וְרַעַשׁ גָּדוֹל בַּחֲזוֹמוֹת יִגְבֵּר.
 וּבִרְאשֵׁי הָרִים יְהִי פֶסֶת-בֵּר. וְתִרְגְּזוּ הָאָרֶץ וְסוּד רֹז יִדְבֵּר:
 בַּיָּמִים הָהֵם וּבָעֵת הַהִיא. בַּחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי הוּא חֹדֶשׁ תַּמּוּז.
 זַעַם וְעִבְרָה בְּכָל תַּמְצָא. וּמִלֶּךְ מִבְּלָעֵי שָׁמַיִם יֵצֵא. חוֹסֵן
 וּמִסְטִין יֵאמַר-לוֹ יָצָא. וְרוּחַ וְהַצֵּלָה לְמַעוּטִים תַּמְצָא:
 בַּיָּמִים הָהֵם וּבָעֵת הַהִיא. בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי הוּא חֹדֶשׁ אָב.
 טָהוֹר יַעֲט בְּגָדֵי נִקְמָתוֹ. וְהָר הַזֵּיתִים יִפְקַע מִגְעָרָתוֹ. יֵצֵא
 מִשִּׁיחַ בְּגִדְלָתוֹ. כִּיצָאֵת הַשֶּׁמֶשׁ בְּגִבְרָתוֹ:
 בַּיָּמִים הָהֵם וּבָעֵת הַהִיא. בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁשִׁי הוּא חֹדֶשׁ אֱלּוּל.
 כְּשֶׁרוֹן יִכְרִיז בּוֹ בֶן-שְׂאֵלִיתֵי־אֵל. וְיִרְדּוּ מִיכָאֵל וְגִבְרִיאֵל. לְעֶרֶךְ
 מַלְחָמַת נִקְמַת-אֵל. וְלֹא-יִשְׁאִירוּ אֶחָד מֵאוֹיְבֵי יִשְׂרָאֵל:

מקורות ומקבילות

ח"צ והערות

יְעַד-נחל. בַּיָּמִים וכו' חֹדֶשׁ סִינֹן. באתר האקדמיה:
 'בִּי בַח' הג' סיוון. הֵם יָקוּמוּ. באתר האקדמיה: יָקוּ
 יָקוּמוּ. בַּחֲזוֹמוֹת יִגְבֵּר. באתר האקדמיה: יָחִימוֹת
 יִגְבֵּר. וּבִרְאשֵׁי הָרִים יְהִי. לֹא תוֹסֶפֶת ה', כִּיָּה בַת־
 שְׁלֹפְנִיָּה וּבְנוֹבִיר. בַּמַּח' רומניא: זִבְרָשִׁי הָרִים יְהִי.
 באתר האקדמיה: זִבְרָשִׁי הָרִים יְהִי. וְתִרְגְּזוּ הָאָרֶץ. באתר
 האקדמיה: זִתְגַל הָאָרֶץ. בַּיָּמִים וכו' חֹדֶשׁ תַּמּוּז.
 באתר האקדמיה: 'בִּי בַח' הַד' תַּמּוּז. בְּכָל תַּמְצָא.
 בַּמַּח' רומניא: יָצָא תַּמְצָא, ע"פ תַּח' י, טו. חוֹסֵן
 וּמִסְטִין. בַּמַּח' רומניא: חוֹסֵן מִסְטִין, לֹא ו.
 לְמַעוּטִים. כִּיָּה בַמַּח' בולוֹניא וּשְׁדִיל. בַּמַּח' רומניא:
 'לְמַעוּטִים'. בַּיָּמִים וכו' חֹדֶשׁ אָב. באתר האקדמיה:
 'בִּי בַח' הַחֲמִישִׁי אָב. בְּגִדֵי נִקְמָתוֹ. בַּמַּח' רומניא:
 יִבְגְּדֵי נִקְמָתוֹ. באתר האקדמיה: 'בִּי בַח' רִיגְמָתוֹ. וְהָר
 הַזֵּיתִים. באתר האקדמיה: 'הָר הַזֵּיתִים'. בַּיָּמִים וכו'
 חֹדֶשׁ אֱלּוּל. באתר האקדמיה: 'בִּי בַח' הו' אֱלּוּל.
 יִכְרִיז בּוֹ. בַּמַּח' רומניא: 'יִכְרִיז לוֹ'. באתר האקדמיה
 לֹא תִיבֵת 'בִּי'. וְיִרְדּוּ מִיכָאֵל. כִּיָּה בַמַּח' בולוֹניא
 וּשְׁדִיל. בַּמַּח' רמ"ו וכו': וְיִרְדּוּ מִיכָאֵל. בַּמַּח' רומניא
 תִּיבֵת 'יִרְדּוּ' אֵינְנָה. באתר האקדמיה: 'בִּי יִרְדּוּ מִיכָאֵל'.
 באתר האקדמיה: נִקְמַת הָאֵל. מֵאוֹיְבֵי יִשְׂרָאֵל. כִּיָּה

נחודש השלישי הוא וכו'. אס' ת, ט; אה"מ, זרובבל, עמ' 160.
 ד"ה חס דבר ה'. אשר מתו נמדר. ע"פ יח' ה, ד; דב"ר
 פ' ד, ס' ד. ורעש גדול. ע"פ יח' ל, יט; אה"מ, דני,
 עמ' 102, ד"ה אחר כן. נחומות יוגבר. ע"פ ישע' כו, א; יח'
 מז, כ; זכ' ב, ט. ובראשי הרים יהי פסת בר. ע"פ חס'
 עב, טז; צבלי שבת, דף ל ע"ב; ספרי דב', פ' החזינו, פ' שטו.
 ותרגז הארץ. ע"פ ש"א יד, טו; ולק"ש חס', רמז תתנב, ד"ה
 ה' מלך; בתמ"ד ח"ב, זרובבל, ד"ה חס דבר ה'. וסוד רז
 ידובר. ע"פ דני' ד, ו. זעם ועברה בכל תמלא. ע"פ ישע'
 יג, ט; לפ' א, טו; חס' עת, מט. ורוח והללה וכו'. ע"פ אס'
 ד, יד; מדת"ה מז' כב, ס' ה. למעוטים - לישראל. ע"פ דב'
 ז, ז. טהור. ע"פ חס' א, יג; צבלי מדה, דף ל ע"ב; שמו"ר
 פ' יח, ס' ת. יעט בגדי נקמתו. ע"פ ישע' נט, יח; דב"ר
 פ' ד, ס' לו. והר הזיתים יפקע. ע"פ זכ' יד, ד. מנערותו.
 ע"פ ישע' סו, טו; חז"י כו, יא. יאל משיח. ע"פ ישע' יא, א.
 משיח בגדולתו. ע"פ צמ' כד, ח ותח"א; ישע' יא, אה"י; מדת"ה
 מז' יח, סוף ס' לו. ע"פ מש' ד, יח. משיח... שמש. ע"פ
 שמו"ר פ' לא, ס' י, ע"פ מלך' ג, כ; מדת"ה פ' נשא, ס' יט.
 כלאה השמש בגבורתו. שופ' ה, לא; מד"ש פ' כט, ס' ג; מדת"ה
 מז' קד, ס' יח. מלחמת נקמת אל. ע"פ צמ' לא, ג. ולא
 ישאירו אחד מאויביו. ע"פ חס' קו, יריא. מאויביו ישראל. ע"פ
 לפ' ג, טו; מדת"ה מז' לא, ס' א.

וגבריאֵל. באתר האקדמיה: זוגם גבריאֵל. נקמתֵאל.

בַּיָּמִים הָהֵם וּבָעֵת הַהִיא בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הוּא חֹדֶשׁ תַּשְׁרִי.
מִהוּמֹת וּסְכָסוֹךְ יִהְיוּ בְּכָל־גּוֹי. נוֹרָא כְּלָקַח לוֹ גּוֹי מִקְרֵב גּוֹי.
וַיֹּאמְרוּ לָכוּ וּנְכַחֲדֵם מִגּוֹי. לְבָזוֹת־נַפְשׁ לְמַתְעֵב גּוֹי:

בַּיָּמִים הָהֵם וּבָעֵת הַהִיא בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁמִינִי הוּא חֹדֶשׁ מֶרְחָשׁוֹן.
סָעַר יִהְיֶה בְּגָלוֹת רְאשׁוֹנָה. וְבוֹ לְמַדְבָּר תֵּצֵא שׁוֹשְׁנָה. עֲשֶׂרָה
אֶלֶף יִגְלוּ בְּמִשְׁעָנָה. וְלֹא־תִהְיֶה כְּרֹאשׁוֹנָה הָאֲחֵרוֹנָה:

בַּיָּמִים הָהֵם וּבָעֵת הַהִיא בַּחֹדֶשׁ הַתְּשִׁיעִי הוּא חֹדֶשׁ
כְּסִלּוֹ. פְּתָאוֹס תִּפֹּל חֶרֶב מִשָּׁמַיִם. וְדָם עַרְלִים יִהְלַךְ כְּנַחֲלֵי
מַיִם. צַח מִשְׁלָשׁ וְעַד־תִּשְׁעֵי יְהוֹם הוֹמִים בְּמַיִם. וּמִתַּיִם יִקְוּמוּ
וַיַּחֲיוּ מִיּוֹמִים:

ח"ג והערות

במח' רמ"ז, בולוניה ואתר האקדמיה. בכ"י: יִשְׁרָף נמחק
ע"י הצנזורה. במח' רומניא ושד"ל: 'מאובי אֶל', נוסח
הצנזורה. בַּיָּמִים וכו' חֹדֶשׁ תַּשְׁרִי. באתר האקדמיה:
'ב' הו' תשרי. מִהוּמֹת וּסְכָסוֹךְ יִהְיוּ. במח' רומניא:
'מְהוּמָה וּסְכָסוֹךְ יִהְיוּ. נוֹרָא כְּלָקַח וכו'. במח' רומניא
ובאתר האקדמיה סדר המשפטים הפוכים: וַיֹּאמְרוּ לָכוּ
וּנְכַחֲדֵם מִגּוֹי \ נוֹרָא כְּלָקַח לוֹ גּוֹי מִקְרֵב גּוֹי. לְבָזוֹת
נַפְשׁ. כ"ה במח' בולוניה. במח' רמ"ז: לְבָזוֹת נַפְשׁ.
בכ"י: לְבָזוֹ נַפְשׁ. במח' רומניא: יְבֹהֶה נַפְשׁ. במח' שד"ל
ובאתר האקדמיה: יְבֹהֶה נַפְשׁ, וכן נראה נכון כלשון
הפס' שלפנינו. לְמַתְעֵב גּוֹי. במח' רומניא: יִתְעֵב בּוֹ
גּוֹי. בַּיָּמִים וכו' חֹדֶשׁ מֶרְחָשׁוֹן. באתר האקדמיה:
'ב' בח' הח' מרחשוון. מֶרְחָשׁוֹן. במח' רומניא: יִחְשׁוֹן
וללא אָמַר. סָעַר יִהְיֶה. באתר האקדמיה: 'סָעַר יִהְיֶה.
יִגְלוּ בְּמִשְׁעָנָה. במח' רומניא: יִגְלוּ בְּמִשְׁעָנָה.
כְּרֹאשׁוֹנָה הָאֲחֵרוֹנָה. כ"ה במח' בולוניה, רומניא, כ"י
ושד"ל. במח' רמ"ז: 'כְּרֹאשׁוֹנָה הָאֲחֵרוֹנָה, ותוקן במח'
רס"ד-רס"ה כלשון הפס' שלפנינו. בַּיָּמִים וכו' חֹדֶשׁ
כְּסִלּוֹ. באתר האקדמיה: 'ב' בח' ה' כסליו. וְדָם
עַרְלִים. כ"ה במח' רומניא ובאתר האקדמיה. במח'
רמ"ז ובולוניה תיבת 'עַרְלִים' נמחקה ע"י הצנזורה. במח'
רס"ד-רס"ה ושד"ל: וְדָם רְשָׁעִים, מפני יראת הצנזורה.
יִהְלַךְ כְּנַחֲלֵי. במח' רומניא: יִהְלַךְ כְּנַחֲרֵי. יְהוֹם.
באתר האקדמיה: 'יחיד'.

מקורות ומקבילות

בחודש השביעי הוא חודש תשרי. ע"פ מדר"ג (וורשא), ס' ו.
מהומות וסכסוך יהיו בכל גוי. ע"פ זכ' יד, יג; מדר"ה מח' ית,
ס' יח; ילקוט שחר, סוף רמז שס. טראָ - הקב"ה. ע"פ שמו
טו, יא; לד, י; תה"י מז, ג. נלקח לו גוי מקרב גוי. ע"פ דב'
ד, לד. ויאמרו לכו ונכחידם מגוי. ע"פ תה"י פג, ה; מדר"ג
(וורשא), פרי' שופטים, ס' טו; מדר"ה מח' סז, ס' א. לְבָזוֹת
נַפְשׁ לְמַתְעֵב גּוֹי. ע"פ ישע' מט, ז; מהע"ד פכ"ו, פ"ט; שמו"ר
פרי' טו, ס' יח; מדר"ג פרי' משפטים, ס' ג. סָעַר יִהְיֶה. ע"פ
ישע' סו, טו; ירמ' כג, יט; יחז' יג, יג. נַגְלוֹת רֹאשׁוֹנָה. ע"פ
אה"מ, אליהו, עמ' 26. וְבוֹ לְמַדְבָּר תֵּצֵא. ע"פ הוש' ב, טז;
שמו"ר (שנאון), פרי' ב, ס' ד, ד. "...מן המדבר אתה עתיד
להחיות לעתיד לבוא; מדר"ה מח' עה, ס' ח. שׁוֹשְׁנָה - ישראל.
ע"פ ויק"ר פרי' כג, ס' ג; שח"ר פרי' ב, ס' ג. עֲשֶׂרָה אֶלֶף
יִגְלוּ. ראו אה"מ, זרובבל, עמ' 160, ד"ה נהס לִצְנִי. נַמְשִׁעָנָה.
ע"פ ישע' ג, א. וְלֹא תִהְיֶה כְּרֹאשׁוֹנָה וְאֲחֵרוֹנָה. ע"פ דני'
יא, כט. בחודש התשיעי הוא חודש כסלו. ע"פ זכ' ז, א.
פְּתָאוֹס תִּפֹּל. ע"פ ישע' ל, יג; מש' ג, כה; קה' ט, יב. חֶרֶב
מִשָּׁמַיִם. ע"פ ישע' לד, ה; מְכִיל' דר"י צלחה, מס' דשירה, סוף
פרי' ב; מְכִיל' דרש"י פט"ו, פ"א. וְדָם עַרְלִים. ראו צמ'
כד, יח, תי"ר ותי"ו; ע"פ ישע' לד, ג; מט, כו; ירמ' מז, י; יואל'
ג, ג; תה"י עט, י. אֶל - הקב"ה. ע"פ שח"ש ה, י. מִשְׁלָשׁ
וְעַד תִּשְׁעֵי וכו'. ע"פ אה"מ, ר' עקיבא, עמ' 423, ד"ה ש"ן;
צמ"ד ח"ב, אותיות דר"ע, ד"ה ש"ן. יְהוֹם. ע"פ יהו"י, י.
וּמִתַּיִם יִקְוּמוּ. ע"פ ישע' כו, יט; דני' יב, ב; צבלי סנהדרין, דף
ז ע"ב. יִקְוּמוּ וַיַּחֲיוּ מִיּוֹמִים. ע"פ הוש' ו, ב; ב"ר
(תלמוד-אלבן), פרי' וירא, פרי' נז, ס' כב, ציוס שלשי שלתחיית
המתים וחיית מיומים' וכו'.

בַּיָּמִים הָהֵם וּבָעֵת הַהִיא. בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי הוּא-חֹדֶשׁ טִבַּת.
קוֹל יִתְּנוּ שׁוֹקְדֵי יוֹם יוֹם. אֲוִי-נָא לָנוּ כִּי-פָנָה יוֹם. רָעַב יְהִי
אֲרָבָעִים וַחֲמִשָּׁה יוֹם. וְשֵׁם יִתְהַלֵּל בְּרוּךְ יְהוָה יוֹסֵם יוֹם:

בַּיָּמִים הָהֵם וּבָעֵת הַהִיא. בַּחֹדֶשׁ עֲשִׂיתִי עֶשֶׂר הוּא חֹדֶשׁ שְׁבֹט.
שָׁבִץ יְהִי בְּתַשְׁעִים וּמֵאָה אֶלֶף. וּבִלְבוּשׁ שְׂרִיזִן מֵאָה אֶלֶף.
שְׁמִלְחַמֶּת רַבִּיעִית יַעֲשׂוּ בְּצֹלַע הָאֶלֶף. וְשֵׁם אֶחָד יִרְדֹּף אֶלֶף:

בַּיָּמִים הָהֵם וּבָעֵת הַהִיא. בַּחֹדֶשׁ שְׁנַיִם עֶשֶׂר הוּא חֹדֶשׁ
אֶדְרָ. תְּמִיד יְהִיו שְׁלֹשָׁה בְּבִנוּיָה. תִּשְׁבִּי וּמִנַּחֶם וְגַם נִחְמֶיָה.
תִּפְאָרֶת מְכִיחַן עִמָּם מְנוּיָה. וְשֵׁם כָּל הַנִּשְׁמָה תִּתְהַלֵּל יְהִי:

כַּכְּתוּב. כָּל הַנִּשְׁמָה תִּתְהַלֵּל יְהִי. הִלְלוּ-יָהּ: וְנֹאמַר. וְגִגְוֹתֵי
עַל-הָעִיר הַזֹּאת לְהוֹשִׁיעָהּ לְמַעַנִּי וּלְמַעַן דָּוִד

מקורות ומקבילות

נחודש העשירי הוא. חס' ב, טז. חודש טבת. ראו חס"מ, ילמדנו, עמ' 223, ד"ר וירק. קול יתנו. ע"פ שופ' ה, יא; חס' קד, יב; דב"ר (ליברמן), פרי איתחק, ד"ה ד"ה שבע ישראל; מדת"ה מז' קד, ס' ה' ילקי"ש חס', רמז תתסב, ד"ה עליהם שוף. שוקדי יום יום. ע"פ מש' ח, לד; צבלי ברכות, דף ח ע"א; מדת"ה מז' קיט, ס' ט. שוקדי יום וכו' ברוך ה'. ע"פ שמו"ר פרי כה, ס' ט. אוי נא לנו. חס' ה, טז. כי פנה יום. ע"פ ירמ' ו, ד; צבלי תענית, דף כט ע"א; סט"ר פרי כז. רענ יהי מ"ה יום. ע"פ ילקוט המכירי הוש' ב, טז, עמ' 158-159; מד' לקח טוב, פרי' בלק, עה"פ ארמנו ולא עתה, צמ' כד, ח; חס"מ, זרובבל, עמ' 161, ד"ה ואלו הם עשרה. יתהלל. ע"פ ירמ' ד, ב; חס' סד, יא. ברוך ה' יום יום. ע"פ חס' סה, כ; צבלי ברכות, דף מ ע"א; מדת"ה מז' קמח, סוף ס' א. נחודש עשתי עשר הוא חודש שנט. ע"פ זכ' א, ז. שכן. ע"פ ש"א א, ט. ונלנוש שריון. ע"פ ש"א ח, ה. ונלנוש שריון מאה אלף. ע"פ חס"מ, זרובבל, סוף עמ' 160. צללע האלף. ע"פ יח' יח, כח. אחד ירדוף אלף. ע"פ יח' כג, י; צבלי מ"ק, דף טז ע"ב. נחודש שנים עשר הוא חודש אדר. ע"פ חס' ג, ז. אדר. ראו חס"מ, אליהו, סוף עמ' 26. תמיד יהיו שלשה. ע"פ חס"מ, זרובבל, סוף עמ' 160 ותחילת עמ' 161. צבנויה - צירופים. ע"פ חס' קכב, ג. תשני ומנחם וגם נחמיה. ראו פה"ר, פרי' מ, ס' א וס' ב. תשני. ע"פ מלא' ג, כג. ומנחם - משיח בן דוד. ע"פ פה"ר, פרי' לב, ס' ה. נחמיה - משיח בן יוסף. ע"פ חס"מ, משיח, עמ' 390, ד"ה האות הששי. תפארת מכהן. ע"פ צ"ס ג, א; צבלי מגילה, דף יב ע"א; צ"ר פרי' מד, ס' ד. כל הנשמה תהלל וכו'. חס' קק, ו; דב"ר פרי' ב, ס' לו. מסיים נחמיה. ע"פ מרדכי, מס' תענית, הל' ח"ב, רמז תרלו. וגגותי על העיר הזאת וכו'. ישע' לו, לה.

ח"נ והערות

בַּיָּמִים וכו' חֹדֶשׁ טִבַּת. באתר האקדמיה: 'במ' בח' ח"י טבת. אֲוִי-נָא לָנוּ. באתר האקדמיה ללא תיבת נא, כאשר נמצא בירמ' ו, ד. פנה יום. באתר האקדמיה: 'פנה היום'. רעב יְהִי. במח' רומניא: 'רעב יְהִי'. ברוך יְיָ. בתה' שלפנינו: 'ברוך אֲדֹנָי'. בַּיָּמִים וכו' חֹדֶשׁ שְׁבֹט. באתר האקדמיה: 'במ' בח' אחד-עשר שבט. בַּחֹדֶשׁ עֲשִׂיתִי. במח' רמ"ו ובולוניא ללא רס"ד-רס"ה: 'בַּחֹדֶשׁ עֲשִׂיתִי. במח' רמ"ו ובולוניא ללא ניקוד. שָׁבִץ יְהִי. במח' רומניא: 'שבץ יְהִי'. וּבִלְבוּשׁ שְׂרִיזִן. במח' רומניא ובאתר האקדמיה: 'צִלְבֹּשִׁי שְׂרִיזִן'. אֶחָד יִרְדֹּף. במח' רומניא: 'אחד מִכֶּם יִרְדֹּף, כמו ביהו' שלפנינו. באתר האקדמיה: 'ירדף אחד'. בַּיָּמִים וכו' חֹדֶשׁ אֶדְרָ. באתר האקדמיה: 'במ' בח' שנים-עשר אדר'. יְהִיו שְׁלֹשָׁה. במח' רומניא ובאתר האקדמיה: 'יקומו שלשה'. בְּבִנוּיָה. במח' רומניא: 'מְבִנוּיָה'. תִּשְׁבִּי וּמִנַּחֶם. באתר האקדמיה: 'מנחם ותשבי'. תִּתְהַלֵּל יְהִי. באתר האקדמיה: 'זג', ובוה מסתימת הנחמה. בכ"י נוסף על 'תהלל יְהִי': 'הִלְלוּ-יָהּ'. כַּכְּתוּב כָּל הַנִּשְׁמָה וכו' וְקוֹל זְמִירָה. קטע זה איננו במח' רומניא.

עבדי: וְנֹאמַר כִּי־נַחֵם יְהוָה צִיּוֹן נַחֵם כָּל־חֲרִבְתֶּיהָ וַיִּשֶׁם
מִדְּבָרָהּ כְּעֶדֶן וְעֶרְבָתָהּ כְּגֹן־יְהוָה שָׁשׁוֹן וְשִׂמְחָהּ יִמָּצֵא בָּהּ
תוֹרָה וְקוֹל זְמֶרָה:

וְנֹאמַר תְּבֹאמוּ וְתִשְׁלַעְמוּ בְּהֵר נַחֲלַתְךָ מִכּוֹן לְשִׁבְתְּךָ פְּעֻלַּת
יְהוָה מִקֶּדֶשׁ אֲדֹנֵי כוֹנְנֵי יְדִיד: וְנֹאמַר בְּנֵה בְּנֵי
בֵּית זְבֻל לָךְ מִכּוֹן לְשִׁבְתְּךָ עוֹלָמִים: וְנֹאמַר לָכֵן כֹּה־אָמַר
יְהוָה שְׁבֵתִי לִירוּשָׁלַם בְּרַחֲמִים בֵּיתִי יִבְנֶה בָּהּ נֶאֱמַר יְהוָה
צְבָאוֹת וְקוֹ יִנְטֶה עַל־יְרוּשָׁלַם: וְנֹאמַר כֹּה אָמַר יְהוָה
שְׁבֵתִי אֶל־צִיּוֹן וְשִׁכְנֵתִי בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַם וְנִקְרָאָה יְרוּשָׁלַם
עִיר הָאֱמֶת וְהֵר־יְהוָה צְבָאוֹת הֵר הַקֹּדֶשׁ: וְנֹאמַר מְגִדּוֹל
יִשׁוּעוֹת מְלָכֹו וְעֹשֶׂה־חֶסֶד לְמַשִּׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזֶרְעוֹ עַד־עוֹלָם:
וְנֹאמַר יְהוָה אֱלֹהִים אֶל־תִּשָּׁב פְּנֵי מַשִּׁיחֲךָ זְכָרָה לְחֶסְדֵי דָוִד

ח"ג והערות

וְנֹאמַר תְּבֹאמוּ וכו'. נמצא גם במנהג רומניא דף רכט
ע"ב. במח' רמ"ז ובולוניה בא כאן סילוק: זיבון עולם על
מליאתו, שלא נוהגים לאמרו היום. פסוקים אלו הם
מסובים על סוף הפיוט הקודם זיבון עולם על מליאתו
שאינו כאן. ולכן אין הלשון מתאימה, וראוי א"כ לשנות
ל'וְנֹאמַר', במקום 'כְּבָתוּב' וכך כתב הרב מ"ע הרטום
בחוברת המנהג, עמ' 28. וְנֹאמַר תְּבֹאמוּ. במח'
רומניא: כְּבָתוּב בְּתוֹרְתְךָ תְּבֹאמוּ. אֲדֹנֵי כוֹנְנֵי יְדִיד.
כ"ה בשמ' שלפנינו. בנוב"ר ובמח' רומניא: יְיָ כוֹנְנֵי יְדִיד.
ונאמר לכן כה אמר יי וכו'. במח' רומניא פסוק יכה
אמר ה' שבתִי אל צִיּוֹן וכו' בא לפני פסוק זה. לָכֵן
כה אמר. כ"ה במח' רומניא כמו בפס' שלפנינו. בנוב"ר
ללא תיבת 'לָכֵן' ואולי טעמם ונימוקם, מפני שפסוק זה
אינו סמוך לשלפניו, ולכך תיבת 'לָכֵן' איננה שייכת.
וְקוֹ. זהו הקרי, והכתיב: זְקוּהוּ. מְגִדּוֹל. זהו הקרי,
והכתיב: מְגִדּוֹל. במח' רומניא: מְגִדּוֹל, מפני שהפסוק
לְקוֹחַ מִתְּהָ יח, נא, משא"כ לְנוֹב"ר הפסוק הוא מש"ב.
בא 'דָּוִד' מלא יי. בנוב"ר ומח' רומניא: דָּוִד עבדך.

מקורות ומקבילות

כי נחם ה' ציון וכו'. ישע' נא, ג; ד"ר פר' ק, ס' יג; מדת"נ
פר' מסעי, ס' י; אה"מ, ארקוס, עמ' 71. תְּבֹאמוּ וְתִשְׁלַעְמוּ
כֹּה־אָמַר וכו'. שמו"ט, יח; מכו"ל דר"י בשלח, מס' דשירה, פר' י;
צבלי צ"ב, דף קיט ע"ב; מדת"ה מח' מג, ס' א. פְּעֻלַּת ה'
מקדש ה'. ראו צבלי צרכות, דף לג ע"א; כתובות, דף ה ע"א;
שמו"ר פר' לח, ס' ז; מדת"נ (וורשא), פר' ויקהל, ס' ז; אה"מ,
מחלות, עמ' 281. כוֹנְנֵי יְדִיד. ע"פ מכו"ל דר"י בשלח, מס' דשירה,
פר' י, 'חצי צית המקדש לפני הקב"ה' וכו'; אה"מ נוסח א,
סוף פר' א. צֶנֶה צִנִּיתִי צִית וכו'. מ"א ת, יג; צבלי צ"ה, דף
ז ע"א; אה"מ, עשרה הרוגי מלכות, עמ' 445. לָכֵן כֹּה אָמַר
ה' שְׁבֵתִי לִירוּשָׁלַם וכו'. זכ"א, ח; נח; דב"ר (ווילנא), פר' ד, ס' יא;
איכ"ר פר' צ, ס' יב. לִירוּשָׁלַם צֶרְחָמִים. ע"פ מדת"ה מח' עב,
ס' א; אה"מ, ר' עקיבא, עמ' 413. כֹּה אָמַר ה' שְׁבֵתִי אֶל
צִיּוֹן וכו'. זכ"א, ח; ג; שמו"ר פר' ל, ס' ת. מְגִדּוֹל יִשׁוּעוֹת מְלָכֹו.
ש"צ כב, נא; מדת"ה מח' יח, ס' לו; אה"מ, גדול וגדולה,
עמ' 82; ילקוט ש"צ, רמז קסד. לְדָוִד וּלְזֶרְעוֹ עַד עוֹלָם. ראו
מדמ"ש פר' יט, ס' כא; תדא"ר (איש שלום) פר' י, ד"ה בדעתו
של הקב"ה. ה' אֱלֹהִים אֶל תִּשָּׁב. דה"צ ו, מז; צבלי שצת, דף
ל ע"א; מדת"נ פר' וארא, ס' ו.

דָּוִד עבדך. כ"ה בפס' שלפנינו וכן בכל דה"י שלפנינו

עבדך: ונאמר. כי נחם יהוה ציון נחם כל־חרבתיָה וישם
מדברה כעדן וערבתיָה כגן־יהוה ששון ושמחה ימצא בָּה
תודה וקול זמרה: ונאמר. שם אצמיח קרן לדוד ערכתי לָר

החזן אומר:

יתגדל ויתקדש שמה רבא. בעלמא דברא כרעותה. וימליך
מלכותה בייכון וביומיכון ובחיי דכל־בית־ישראל
בעגלא ובזמן קריב. ואמרו אמן:

יהא שמה רבא מברך. לעלם ולעלמי עלמא.
יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה
ויתהלל שמה דקדשא בריך הוא:
לעלא לעלא מן־כל־ברכתא. שירתא. תשבחתא ונחמתא
דאמירן בעלמא. ואמרו אמן:

בירושלים עוברים לעמ' 181.

מקורות ומקבילות

כי נחם ה' ציון וכו'. ישע' נא, ג' צ"ר פר' ק, ס' יג; שמו"ר
פר' נצ, ס' ה. שם אלמית קרן לדוד. תה' קלג, ח; מדת"ג
פר' תרומה, ס' ו; מדת"ה מז' עה, ס' ה; ויק"ר פר' לא,
ס' יא; מד"א פר' תנוה, פר' כז, ס' א. ערכתי נר למשיחי.
ראו אה"מ, ילמדנו, עמ' 226; ילקו"ש תו', פר' בראשית, רמז מז,
ד"ה וכו' ימיו מאה ועשרים; מה"ג שמו, פר' תרומה כה, ג.
קדיש לאחר קיעות. ראו אור"ח ח"א, סדר תפלת ת"צ, אות כ.

ח"ג והערות

ערכתי נר למשיחי. במח' רומניא נדפס כאן באותיות
רש"י יתמו הנחמות. במח' רמ"ו, בולוניה, שד"ל וכו',
אומרים כאן ירחם ה"א אלהינו עלינו של ברכת יבונה
ירושלים וגומרים חזרת השי"ן, אך כהיום לא נוהגים כן.
סיום קינות. ע"פ חוברת המנהג של הרב מ"ע הרשום,
עמ' 28, יש לומר חצי קדיש, אולם לא מופיע במח'
הקדומים.

לפי מנהג ק"ק רומה כהיום נוהגים לומר את הקינות הבאות כמנהג הספרדים:

הוצאת ספר תורה

קומי וספדי תורה. ועשי קינות זכירה. בתשעה באב יום צרה. ומדומה
יום עברה. ביום אף בי חרה. ונחרב דביר ועזרה.
צעקה גדולה ומרה. זאת חקת התורה:

שאלניא ברב מגנה. איה מחנה שכינה. ובית לוי ודוכנה. ואיפה אנשי
אמונה. ואנה פנה אנה. הוד עיר הנאמנה. איכה היתה לזונה. מקדשת
ראשונה. לזאת לבד מר יקרא. כמו לב אשה מצרה. צעקה:

איה ראשי ישיבות. ואיפה סנהדרין. ואנה הולכי נתיבות. לנה זיו וחרין.
ואיפה עורכי תשובות. לשואלים על-סדרין. ולא לפים ורבבות. דורשי
סדרין. כלם בגלות עצורה. הלכו ביד בני-צרה. צעקה:

איה עושי זבחים. ואיפה עושי שמנים. ואנה עורכי נתיבים וסוד לחם הפנים.
בא רב הטבחים. והרג אבות ובנים. ואנו ואכלו פתחים. אשר אז ערכו
הסגנים. כי אל חרבו קרא. וחצי אפו ירה. צעקה:

ואוחז החזן ס"ת בזרעו ואומר:

במקום אשרי העם. איכה זהב יועם: במקום גדלו המונינו. נפלה עטרת
ראשנו: במקום העטרה. ראש פתנים ומרה: ובמקום
מפה יפה. וחסר צעיפה: במקום ישמחו השמים. יקוננו מרכבפלים: ובמקום זהר

ח"ג והערות

מקורות ומקבילות
יום לרה... ויום עצרה. ע"פ פ"ט א, טו. ביום אף כי חרה.
ע"פ ד' לא, ח. לעקה גדולה ומרה. ע"פ ד' כז, לד; א"כ
ד, א. זאת חוקת התורה. דמ' יע, ג. מנינה. ע"פ א"כ
ג, סה. ואנה פנה אנה. ע"פ שה"ש א, א. איכ' היתה לזונה.
ישע' א, כא. כמו לב אשה מלרה. ע"פ ירמ' מה, מל. הולכי
נתיבות. ע"פ שופ' ה, ו. ואנו ואכלו פתחים. ע"פ ישע' ג, כו.
אל חרבו קרא. ע"פ ירמ' כה, כט. וחצי אפו ירה. ע"פ ד'
לז, כג. אשרי העם. תה' פט, טז. איכ' זהב יועם. ע"פ
איכ' ד, א. נפלה עטרת ראשנו. איכ' ה, טז. העטרה. ע"פ
שה"ש ג, יא. ראש פתנים ומרה. ע"פ ד' לז, לג. ישמחו
השמים. תה' ז, יא. מר כפלים. ע"פ ישע' מ, ג. זוהר
חזותם. ע"פ דבלי קידושין, דף מט ע"ג, א' קב"ס יופי ירדו
לעולם, ט' נעלה ירושלים; דף כ"מ, דף פד ע"א, א"נא אשתיירי
משפירי ירושלים, ...היהוא זהרורי.

קומי וספדי תורה. קינה כמנהג הספרדים והתימנים,
מאת מחבר עלום שם. נדפסה בתכלאל ע"ח, דף קטו
ע"ב; מח' תתת"ס רפ"ד, דף רמד; בית אב, דף קכו
ע"ב. מכאן ואילך עד קה"ת איננו במח' רמ"ו, בולוניא
ושד"ל. בי חרה. בבית אב; כי חרה. זיו וחרין.
בתכלאל ע"ח ובית אב; זיו וחרין. ולא לפים ורבבות.
בתתת"ס רפ"ד ובית אב; זילא לפים ורבבות. ולפיז הוא
סמוך לידורשי סדרין. דורשי סדרין. בבית אב;
ידורשי קדרין, ונראה שהוא טעות הדפוס. וסוד
לחם. בהע' בתכלאל ע"ח כתב: יסודרי לחם והוא
מסתבר מאוד. כי אל. בתתת"ס רפ"ד: כי אל.
במקום אשרי העם. פיט כמנהג הספרדים, מאת
מחבר עלום שם. תכלאל ע"ח, דף קטו ע"א; בית אב,
דף קכח ע"א; מח' תתת"ס רפ"ד, דף רנד, ב-רנה, א. במקום גדלו. בתכלאל ע"ח: יבמקום גדלו.

חֲזוֹתֶם. שֶׁק יוֹשֵׁם בְּסוֹתָם: בְּמָקוֹם יִשְׁמְחוּ הַשָּׁמַיִם. שָׁמוּ עַל־זֹאת שָׁמַיִם: וּבְמָקוֹם
וְתִגַּל הָאָרֶץ. לְבִי יִכָּאֵב וּבֹו יִבָּא קֶרֶץ: וּבְמָקוֹם יִשְׁמְחוּ הַר־צִיּוֹן. מְרִי שְׁחִי וְיָדִי
אֲחִזּוּ רַפְיוֹן: וּבְמָקוֹם תִּגְלָגֶה בְּנֹת יְהוּדָה. הַיּוֹם אָנוּד וְאֶתְנוּדָּה: וּבְמָקוֹם עַל־הַכֹּל
יִתְגַּדֵּל. אָגֹז רֹאשִׁי וּמִבְּכִי לֹא־אֲחַדֵּל: וְנִהִי אֶחָדָשׁ בְּמָקוֹם וְיִתְקַדַּשׁ. עַל־שְׂמֹמֹת
קָדַשׁ וּמִקְדָּשׁ: בַּיּוֹם זֶה מִן־סַעֲרָה אֶקְרָא. בְּעוֹלָמוֹת אֲשֶׁר בָּרָא: וְלַחֲרָבָן בֵּית אֵל
נִזְרָא. תִּשְׁתּוֹמֵם וְתִפּוּג תּוֹרָה: וְלִמְפָקֵד בְּהִנְיֹו וּנְבִיאִיו. שְׁלֹא כְרָצוֹנוּ וְכְרָצוֹן יִרְאִיו:
בַּיּוֹם תִּקּוֹנָן הוּא אֲרִיאֵל. שְׁלֹא כְרָצוֹן עָמּוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל: וּמַעַל אָרוֹן דִּתְּנוּ. גָּלְתָה
שְׂכִינָה לַחֲרָפְתָּנוּ: לָכֵן תַּעֲוֹרֵר לְוִיתָהּ. בְּמָקוֹם גִּיל בְּאַנְחָתָה: עַד־יִשְׁיבֵנו אֶל־גְּבוּלָנוּ.
תִּגְלָה וְתִרְאָה מַלְכוּתוֹ עָלֵינוּ:

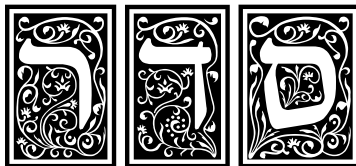
מקורות ומקבילות

שֶׁק יוֹשֵׁם כְּסוּתָם. ע"פ יחז' ז, יח. שומו על זאת שמים. ע"פ ירמ' ב, יב.
ותגל הארץ. תה' לו, יא. ישמח הר ציון. תה' מח, יב. מרי שיחי וידי
אחזו רפיון. ע"פ חו' כג, ב. תגלגה בנות יהודה. תה' מח, יב. על
הכל יתגדל. ע"פ דני' יא, לו. אגוז ראשי. ע"פ חו' א, כ. ומבכי לא
אחדל. ע"פ ישע' סה, יט; חו' טז, טז. תשתומם. ע"פ ישע' סג, ה.
ותפוג תורה. ע"פ חבק' א, ד. הוי אריאל. ישע' כט, א.

ח"ג והערות

שֶׁק יוֹשֵׁם. בתכלאל ע"ח ובית אב: שֶׁק הוֹשֵׁת.
בתתת"ס רפ"ד: שֶׁק חוֹשֶׁה? וּבֹו יִבָּא.
בתכלאל ע"ח: יִזְבּוּא בֹו. וְאֶתְנוּדָּה.
בתתת"ס רפ"ד: וְאֶתְנוּדָּה. אָגֹז רֹאשִׁי. כן
מנוקד בתכלאל ע"ח וכן נראה נכון, משורש
צוּז. בתתת"ס רפ"ד ובית אב: אָגֹז רֹאשִׁי.
וּמִבְּכִי לֹא. כ"ה בתכלאל ע"ח וכן נראה נכון.
בַּיּוֹם תִּקּוֹנָן. בתכלאל ע"ח: בַּיּוֹם תִּקּוֹנָן.

אֲשֶׁר בָּרָא. בתכלאל ע"ח, תתת"ס רפ"ד ובית אב: שְׂבָרָא.

קריאת התורה לשחרית של ת"ב

מוציאין ספר תורה בחשאי ואין אומרים גדלו לה' ולא ותגלה מלכותו עלינו ואין מניחין הספר על הדוכן כשאר הימים, אלא אחד מבני הכנסת מקבלו על זרועותיו רחוק מן הדוכן בצד אחד של בית הכנסת, שכוין שגלו ישראל כביכול השכינה והתורה גלו ממקומם ואומר הכל הבו גודל וכו' וקורין בתורה בפרשת היום שלשה בני אדם. בירושלים קוראים את העולים "כהן", "לוי" או "כהן במקום לוי", "שלישי מפטיר" ואין אומרים 'ה' עמכם' ואין אומרים מי שברך.

העולה לתורה פותח ומביט במקום שצריך לקרוא, מכסה את האותיות ומברך:

לפי מנהג ק"ק רומה במקום 'ה' עמכם' אומרים:

ברוך דין האמת:

ברכו את יהוה המברך:

(הקהל עונה: ברוך יהוה המברך לעולם ועד):

העולה חוזר ואומר: ברוך יהוה המברך לעולם ועד:

ברוך אתה יהוה. אלהינו מלך העולם. אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו. ברוך אתה יהוה. נותן התורה:

ח"ג והערות

מקורות ומקבילות

קריאת התורה לשחרית. סדר ההפסקות של העליות לקוח ממח' בולונויא. במח' רמ"ז ושד"ל לא צויינו ההפסקות.

ס' ק, גשם רב נטרונאי בר הילאי; תשו' רמ"ג אור"ח, ס' קטו; פסקי ריא"ז מגילה, פ"ג, ה"ב, אות ב; שבה"ל, סדר תענית, ס' רסט; ס' סה"ת, ס' ס, ענין יוס' ת"ב, ס' סה"ת, סדר תענית, ס' רסט; ס' סה"ר ס' ס, ענין יוס' ת"ב, ס' סה"ת, סדר ת"ב, ס' לא. וקורין וכו' שלשה בני אדם. ע"פ צבלי מגילה, דף כב ע"ב; פסקי ריא"ז; סרע"ג ח"ב, ס' ק, גשם רב נטרונאי בר הילאי; תשו' רמ"ג אור"ח, ס' קטו; פסקי ריא"ז מגילה, פ"ג, ה"ב, אות ב; שבה"ל, סדר תענית, ס' רסט. שלישי מפטיר. ע"פ סרע"ג ח"ב, ס' ק; שבה"ל, סדר תענית, ס' רסט; ס' סה"ר ס' ס, ענין יוס' ת"ב, ס' סה"ת, סדר ת"ב, ס' לא. ראו סרע"ג ח"ב, ס' ק. פותח ומציט. מס"ו פ"ג, ה"ה; ירושלמי מגילה פ"ג, ה"ז; צבלי מגילה, דף לב ע"א; פסקי ריא"ז; סדור רס"ג עמ' שנט; סה"ק סדר קה"ת; רמב"ם, הל' תפילה, פ"ב, ה"ה; פסקי ריא"ז עמ"ס מגילה, פ"ד ה"ה; אות יב. אומרים ברוך דין האמת. מס"ו פ' יח, ה"ט. הנוסח. ע"פ צבלי ברכות, דף נד ע"א; סדור רס"ג עמ' לב ועמ' לג; סה"ר, נספחים, ס' ג, סדר ברכות; סה"ת ס' נח. ברכו את ה' המנורך. משנ' ברכות פ"ז, מ"ג; מס"ו פ"ג, ה"ו; סרע"ג ח"א, ס' ק; סדור רס"ג עמ' שנט; סה"ק סדר קה"ת; רמב"ם, הל' תפילה, פ"ב, ה"ה; מחו"ו ס' ג. הקהל עונה ברוך ה'. ספרי דברים, פ' שו, ד"ה כי שם; סרע"ג ח"א, ס' ק; סדור רס"ג עמ' שנט; מחו"ו ס' ג. העולה חוזר. סדור רס"ג עמ' שנט; רא"ש עמ"ס ברכות, פ"ז, ס' כו. ברכה לפני קה"ת. משנ' מגילה פ"ד, מ"ב, ורע"ב; ירושלמי מגילה פ"ג, ה"ז; צבלי מגילה, דף כא ע"ב; ריא"ז; פסקי ריא"ז; סרע"ג ח"א, ס' ק; סדור רס"ג עמ' שנט; סה"ק סדר קה"ת; רמב"ם, הל' תפילה, פ"ב, ה"ה; מחו"ו ס' ג; שבה"ל, ענין תפילה, ס' לו. נוסח ברכה לפני. צבלי ברכות, דף יא ע"ב; ע"פ מס"ו פ"ג, ה"ו; סרע"ג ח"א,

בסיום הקריאה העולה יגלול את התורה ויברך:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָהוּה. אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר גָּתַן לָנוּ
תּוֹרַת אֱמֶת. וְחַי עוֹלָם נָשֹׁטַע בְּתוֹכֵנוּ. בְּרוּךְ אַתָּה
יְיָהוּה. נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

כִּי־תוֹלִיד בָּנִים וּבְנֵי בָנִים וּנְשֹׁנָתָם בְּאֶרֶץ וְהִשְׁחָתָם
וַעֲשִׂיתֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כָּל וַעֲשִׂיתֶם הָרַע
בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְהַכְעִיסוֹ: הָעִידְתִּי בָכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם
וְאֶת־הָאָרֶץ כִּי־אֲבֹד תֹּאבְדוּן מֵהָרַם מֵעַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲתֹם
עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא־תֹארוּכֶן יָמִים עָלֶיהָ כִּי
הַשָּׁמַד תִּשְׁמְדוּן: וְהִפִּיץ יְהוָה אֶתְכֶם בְּעַמִּים וּנְשָׂאֲרֹתֶם מְתֵי
מִסְפָּר בְּגוֹיִם אֲשֶׁר יִנְהֹג אֶתְכֶם שָׁמָּה: וְעַבַדְתֶּם־שָׁם
אֱלֹהִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם עֵץ וָאֶבֶן אֲשֶׁר לֹא־יִרְאוּן וְלֹא יִשְׁמְעוּן
וְלֹא יֹאכְלוּן וְלֹא יִרְחֹן: וּבִקְשַׁתֶּם מִשָּׁם אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּמִצֵּאתֶם
כִּי תִדְרֹשְׁנֻהוּ בְּכָל־לִבְבְּךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ: שֵׁנִי בָצַר לָךְ וּמִצְאוֹךָ כָּל־
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים וְשִׁבְתָּ עַד־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
וְשִׁמַּעְתָּ בְּקוֹלוֹ: כִּי אֵל רַחוּם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא יִרְפֶּךָ וְלֹא יִשְׁחִיתֶךָ
וְלֹא יִשְׁכַּח אֶת־בְּרִית אֲבֹתֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לָהֶם: כִּי שְׁאֵל־נָא
לְיָמִים רַאשֹׁנִים אֲשֶׁר־הָיוּ לְפָנֶיךָ לְמֶן־הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים
אֶדְם עַל־הָאָרֶץ וּלְמַקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד־קִצְהָ הַשָּׁמַיִם הִנֵּהיָהּ

מקורות ומקבילות

ה'י' סרע"ג ח"א, ס' ק; סדור רס"ג עמ' נשנ; מחזיו' ס' נא;
רמב"ם, הל' תפילה, פי"ב, ה"ה; מחזיו' ס' נא. **תורת אמת.**
ע"פ מלח"ב, ו' חז' קיש, קצב; לבן זח שמור צפי חכמים
לרוב; כמו: צבצב צ"מ, דף עה ע"ב; ספרא, שר, שמיני, פ'
לח' מלח; מלח"ב, ה'י' שמו"ר ס' משפטים, פ"ה, ס' יב.
וחי עולם. ראב"ה ח"א ש"ה ש"ה ס' קסח; שבה"ל, ענין תפילה,
ס' מא; סת"ר ס' ו, ענין ס"ה. **כי תוליד בנים.** דב' ד,
כס"ג; סרע"ג ח"ב, ס' ק וס' קא; תשי' רנ"ג אר"ת, ס' קטו
וכס' קט; שבה"ל, סדר תענית, ס' רט; סת"ר ס' ס, ענין
יוס סת"ר ס' סכ"ח, סדר ת"ה, ס' נא.

ס' ק; סדר' רס"ג עמ' שנט; מחז' ס' י; אג; רמז'ס, ה'ל' תפלה,
פ"ב, ה"ה. **חבר צנו**. ע"פ דב' ז', ו. **ומתן לנו את תורתו**.
ע"פ שמי' כד, י; מנח' ג, כב. **קריאת התורה**. צבלי' ב, ק; דף
ע"ב ע"א; סדר' רס"ג עמ' שנט; ר"ח עמ"ס מגילה, דף ע"ב;
צבצב' י; לנדר; סת' ר"ח, י; ענין ס'ס; רע"ב שמי' מגילה,
פ"א, מ"א, ד"ה אלא. רלח' מש"ש (צוצב), צראשית, פ"ר ויאל,
פ"ל, ס' יג. **צרכה אחרי קה"מ**. משנ' מגילה פ"ד, מ"ב;
ירושלמי מגילה פ"א, ה"ז; סרע"ב ח"א, ס' ק; סדר' רס"ג
עמ' שנט; סת' אה"ק סדר ק"ל. **צרכה תפלה**, ס'ס' ה"ה;
צבצב' י; ענין פתח' ס' י; **נוסח צרכה להלוי**. מסי' פ"ו

בְּדִבְרֵי הַגְּדוֹלֵי הַזֶּה אוֹ הַנִּשְׁמָע כְּמִהוּ: הַשְּׁמַע עִם קוֹל אֱלֹהִים
 מְדַבֵּר מִתּוֹךְ-הָאֵשׁ בְּאֶשֶׁר-שָׁמַעְתָּ אֹתָהּ וַיַּחֲזִי: שְׁלִישִׁי אוֹ הַנִּסָּה
 אֱלֹהִים לָבוֹא לְקַחַת לוֹ גּוֹי מִקֶּרֶב גּוֹי בְּמִסַּת בְּאֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים
 וּבְמִלְחָמָה וּבִיד חֲזָקָה וּבִזְרוּעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָאִים גְּדֹלִים כְּכֹל
 אֲשֶׁר-עָשָׂה לָכֶם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרָיִם: לְעֵינֶיךָ: אֹתָהּ הָרֵאָתָה
 לְדַעַת כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים אֲנִי עוֹד מְלַבְּדוֹ: מִן-הַשָּׁמַיִם
 הַשְּׁמִיעָךְ אֶת-קוֹל לְיִסְרָךְ וְעַל-הָאָרֶץ הָרֵאָךְ אֶת-אֲשׁוֹ הַגְּדוֹלָה
 וּדְבָרָיו שָׁמַעְתָּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ: וְתַחַת כִּי אָהֵב אֶת-אֲבֹתֶיךָ וַיִּבְחַר
 בְּזֶרְעוֹ אַחֲרָיו וַיִּצְאָךְ בְּפָנָיו בְּכַחוֹ הַגְּדֹל מִמִּצְרָיִם: לְהוֹרִישׁ
 גּוֹיִם גְּדֹלִים וְעַצְמִים מְמֹךְ מִפְּנֶיךָ לְהַבִּיאָךְ לְתַת־לָךְ אֶת-אֶרֶץ
 נַחֲלָה בְּיוֹם הַזֶּה: וַיִּדְעַת הַיּוֹם וְהַשַּׁבָּת אֶל-לִבְבְּךָ כִּי יְהוָה הוּא
 הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל-הָאָרֶץ מִתַּחַת אֲנִי עוֹד: וְשִׁמְרָתָהּ
 אֶת-חֻקָּיו וְאֶת-מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶנְךָ הַיּוֹם אֲשֶׁר יִיטֵב לָךְ
 וּלְבִנְיֶיךָ אַחֲרֶיךָ וּלְמַעַן תִּאָּרֶיךָ יָמִים עַל-הָאָדָמָה אֲשֶׁר יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ כָּל-הַיָּמִים: פ

חצי קדיש:

יִתְגַּדֵּל וַיִּתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. בְּעֶלְמָא דְּבָרָא כְּרַעוּתָהּ. וַיִּמְלִיךְ מַלְכוּתָהּ
 בְּחַיִּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיִּי דְּכָל-בֵּית-יִשְׂרָאֵל בְּעָגְלָא וּבְזִמְן קָרִיב.
 וְאָמְרוּ אָמֵן:

יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ. לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא.

ח"ג והערות

שְׁלִישִׁי. ראו שנה"ל, סדר תענית, סי' רס"ט; סה"ר סי' ס, ענין
 יום ת"צ; סה"ת, סדר ת"צ, סי' לא. **טוֹתָן לָךְ כָּל הַיָּמִים.** ע"פ
 סרע"ג ח"ג, סי' ק; שנה"ל, סדר תענית, סי' רס"ט; סה"ת,
 סדר ת"צ, סי' לא.

הזוכר כלל לומר חצי קדיש, אלא לאחר ברכות ההפטרָה יש הנחיה שממשיכים באשרי. כמו"כ בשבה"ל, סדר
 תענית, סי' רס"ט, סת"ר, סי' ס, סה"ת, סוף סי' לא, אף שפירשו את המנהג לומר חצי קדיש לאחר קריאת התורה,
 מ"מ לא הזכירו כלל לומר חצי קדיש לאחר ההפטרָה. ובמפורש כתב שבה"ל, ענין שבת, סי' ע"ט, וזתעה באב
 שיש בהן קריאת ההפטרָה המפסקת בין הקדיש שלאחר קריאת התורה.

מקורות ומקבילות

יִגְזֹן עָלַי לְבִי דְוִי: הִנֵּה-קוֹל שׁוֹעֵת בַּת-עַמִּי מֵאֶרֶץ מִרְחָקִים
 הִיהוּהֹ אֵין בְּצִיּוֹן אֶס-מִלְכָּה אֵין בָּהּ מִדּוּעַ הַכַּעֲסוֹנִי בַּפְּסִלִיָּהם
 בְּהִבְלִי נָכַר: עֶבֶר קָצִיר כָּלָה קִיץ וְאֶנְחֵנוּ לֹא נוֹשָׁעֵנוּ: עַל-
 שֶׁבֶר בַּת-עַמִּי הַשְּׁבִרְתִּי קִדְרְתִּי שָׁמָּה הַחֲזִקְתָּנִי: הַצָּרִי אֵין
 בְּגִלְעָד אֶס-רָפָא אֵין שָׁם כִּי מִדּוּעַ לֹא עֲלִתָה אֲרַכְתָּ בַּת-
 עַמִּי: ־

וְאַבְכֶּה יוֹמָם וְלַיְלָה אֶת חֲלָלִי בַת-עַמִּי: ־

יִתְגַּנֵּי בַּמִּדְבָּר מְלוֹן אֲרָחִים וְאַעֲזֹבָה אֶת-עַמִּי וְאַלְכֶּה מֵאֲתָם
 כִּי כָלִם מִנְּאֻפִּים עֲצָרֶת בְּגָדִים: וַיִּדְרְכוּ אֶת-לְשׁוֹנָם קִשְׁתָּם
 שֶׁקֶר וְלֹא לֶאֱמוּנָה גָּבְרוּ בְּאֶרֶץ כִּי מִרְעָה אֶל-רָעָהוּ יֵצְאוּ
 וְאֲתִי לֹא-יִדְעוּ נֶאֱסִי-יְהוּהֹ: אִישׁ מִרְעָהוּ הַשְּׁמָרוּ וְעַל-כָּל-אֵח
 אֶל-תִּבְטְחוּ כִּי כָל-אֵח עֲקוּב יַעֲקֹב וְכָל-רֶע רָכִיל יִהְיֶה: וְאִישׁ
 בְּרִיעָהוּ יִהְיֶה וְאֵמֶת לֹא יִדְבְּרוּ לְמִדּוּ לְשׁוֹנָם דְּבַר-שֶׁקֶר הָעוֹנָה
 נִלְאוּ: שִׁבְתֶּךָ בְּתוֹךְ מְרִמָּה בְּמְרִמָּה מֵאֲנוּ דַעַת-אוֹתִי נֶאֱסִי-
 יְהוּהֹ: ־

הִנֵּנִי צוֹרֶפֶס וּבַחֲנֻתִים כִּי-אֵיךְ אֶעֱשֶׂה מִפְּנֵי בַת-עַמִּי: חֵץ שָׁחוּט
 לְשׁוֹנָם מְרִמָּה דְּבַר בְּפִי שָׁלוֹם אֶת-רִיעָהוּ יִדְבֹּר וּבִקְרָבוּ יֵשִׁים
 אֲרָבוּ: הֵעַל-אֵלָה לֹא-אֶפְקֹד־בָּם נֶאֱסִי-יְהוּהֹ אֶס בְּגוֹי אֲשֶׁר-כָּזָה
 לֹא תִתְנַקֵּם נִפְשִׁי: ־

וְעַל-נְאֻת מִדְּבַר קִינָה כִּי נִצַּתִּי מִבְּלִי-אִישׁ עֶבֶר וְלֹא שָׁמְעוּ
 קוֹל מִקְנֶה מַעוֹף הַשָּׁמַיִם וְעַד-בְּהֶמָּה גִּידְדוּ הִלְכוּ: וְנִתְתִּי
 אֶת-יְרוּשָׁלַם לְגִלִּים מַעוֹן תַּנִּים וְאֶת-עָרֵי יְהוּדָה אֶתֵּן שְׁמָמָה
 מִבְּלִי יוֹשֵׁב: ־

מקורות ומקבילות

סדר ת"ב, ס"א לא. מי יתני נמנע. ירמ' ט,
 א"כ.

ח"נ והערות

הי"י. האל"ף של הקריאה אינה מבוטאת ולכך הקריאה
 היא: קְרוּנִי. שְׁחוּט. זהו הקרי, והכתיב: שְׁחוּט.

וְאֶשֶׁר דִּבֶּר פִּי־יְהוָה אֵלָיו וַיַּגִּדָה עַל־מֶה אֲבָדָה הָאָרֶץ נִצָּתָה
כַּמְדָּבָר מִבְּלִי עֵבֶר: ׀

עֲזֹבְכֶם אֶת־תּוֹרָתִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵיהֶם וְלֹא־שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי
וְלֹא־הִלְכוּ בָּהּ: וַיִּלְכּוּ אַחֲרֵי שְׂרָרוֹת לִבָּם וְאַחֲרֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר
לְמָדוּם אֲבוֹתָם: ׀

לִזְכֹּן כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מֵאֲכִילִם
אֶת־הָעָם הַזֶּה לַעֲנָה וְהַשְׁקִיתִם מִי־רֹאשׁ: וְהַפְּצוֹתִים בְּגוֹלִם
אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ הֵמָּה וְאֲבוֹתָם וְשִׁלַּחְתִּי אַחֲרֵיהֶם אֶת־הַחֶרֶב
עַד כְּלוֹתִי אוֹתָם: ׀

כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הַתְּבוֹנָנִי וְקִרְאוּ לְמִקְוֵנוֹת וּתְבוֹאִינָה
וְאֶל־הַחֲכָמוֹת שִׁלְחוּ וּתְבוֹאִינָה: וּתְמַהֲרָנָה וּתְשַׁנָּה עָלֵינוּ נְהִי
וּתְרַדְנָה עֵינֵינוּ דְמָעָה וְעַפְעָפֵינוּ יִזְלוּ־מַיִם: כִּי קוֹל נְהִי נִשְׁמָע
מִצִּיּוֹן אֵיךְ שִׁדְּדָנוּ בְּשָׁנֹנוּ מְאֹד כִּי־עֲזָבָנוּ אֶרֶץ כִּי הִשְׁלִיכוּ
מִשְׁכְּנוֹתֵינוּ: ׀

וְתִקַּח אֲזֻנְכֶם דְּבַר־פִּי וּלְמַדְנָה בְּנוֹתֵיכֶם נְהִי וְאִשָּׁה רְעוּתָה
קִינָה: כִּי־עָלָה מוֹת בְּחַלּוֹנֵינוּ בָּא בְּאַרְמְנוֹתֵינוּ לְהַכְרִית עוֹלָל
מִחוּץ בַּחוּרִים מִרְחֻבוֹת: דִּבֶּר כֹּה נְאֻם־יְהוָה וְנִפְלָה נִבְלַת
הָאָדָם כְּדָמֶן עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה וּכְעֶמֶר מֵאַחֲרֵי הַקָּצֵר וְאִין
מֵאֶסֶף: ׀

בְּחֻכְמָתוֹ וְאֶל־יִתְהַלֵּל הַגִּבּוֹר בְּגִבוֹרָתוֹ אֶל־יִתְהַלֵּל עֹשִׂיר
בְּעֹשָׁרוֹ: כִּי אִם־בָּזָאת יִתְהַלֵּל הַמִּתְהַלֵּל הַשָּׂכֵל וַיֵּדַע אוֹתִי כִּי
אֲנִי יְהוָה עֹשֶׂה חֶסֶד מִשְׁפָּט וַיִּצְדָּקָה בְּאֶרֶץ כִּי־בָאֶלָה חֲפָצָתִי
נְאֻם־יְהוָה: ׀

מקורות ומקבילות

כִּי נִבְאֶלָה חֲפָצָתִי נִאֻם ה': סרע"ג ח"ב, ס' ק; שצח"ל, סדר תענית, ס' רס"ט; סח"ר ס' ס, ענין יום ת"צ; סה"ת, סדר ת"צ, ס' לא.

אחרי קריאת ההפטר המפטיר אומר:

גִּאֲלָנוּ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל:

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. צוּר כָּל־הָעוֹלָמִים
צָדִיק בְּכָל־הַדּוֹרוֹת. הָאֵל הַנָּאֶמָן
הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה. הַמְדַּבֵּר וּמְקַיֵּם. כִּי כָל־דְּבָרָיו אֱמֶת וְצֶדֶק.
נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ. וְדָבַר אֶחָד
מִדְּבָרֶיךָ אַחֲזָר לֹא־יָשׁוּב רִיקָם. כִּי אֵל (מֶלֶךְ) נֶאֱמָן אַתָּה.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. הָאֵל הַנָּאֶמָן בְּכָל־דְּבָרָיו:**

**רַחֵם עַל־צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ. וְלַעֲלוּבַת נַפְשׁ תּוֹשִׁיעַ
בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. מְשַׁמַּח צִיּוֹן בְּבִגְיָה:
שִׂמְחָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאַלְיָהוּ הַנְּבִיא עֲבָדְךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד
מְשִׁיחְךָ. בְּמַהֲרָה יָבוֹא וְיִגַּל לְבָנוּ. עַל־כִּסְאוֹ לֹא־יָשֵׁב
זָר וְלֹא־יִנְחֲלוּ עוֹד אַחֲרֵים אֶת־כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קְדֻשָּׁךְ נִשְׁבַּעְתָּ
לֹא. שְׁלֹא יִכְבֶּה גֵירוֹ לְעוֹלָם וָעֶד. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. מֶגֶן דָּוִד:**

ח"ג והערות

גאלנו ה' צבאות וכו'. לפי מח' שד"ל. אך איננה במח' רמ"ו ובולוניה. ברכות ההפטר. במח' רמ"ו, בולוניה ושד"ל נוסח ברכות ההפטר שונה במקצת. תושיע. כאן שינוי הצנוורה. ובמס' סופרים, ברמב"ם ובמח' רמ"ו, בולוניה, שד"ל ורומניא: יתקום נקם, וכך גם בסרע"ג ובסדרו רס"ג, עמ' שסו. משמח ציון. במח' רמ"ו, בולוניה ושד"ל: מנחם ציון.

כל דבריו אמת וצדק. ע"פ תה' קט, קס. נאמן אתה. ע"פ דב' ז, טו; ישע' מט, ז; מס"ו פ"ג, ה"י. ראו טור או"ח, סי' רפד; תוס' עמ"ס ברכות, דף מו ע"ב, ד"ה והטוב. אתה הוא ה' אלהינו. ירמ' יד, כב; ע"פ תה' קה, ז. ונאמנים דברך. ע"פ תה' קיא, ז. ודבר אחד וכו' ריקס. ע"פ צמ' כג, יט; ישע' נה, יא. כי אל דב' ד, לא. מלך נאמן אתה. ע"פ ירמ' י, י. האל הנאמן. ע"פ דב' ז, ט. ככל דבריו. ע"פ צמ' כג, יט. רחם על ציון. ע"פ תה' קב, יד; מס"ו פ"ג, ה"י; סרע"ג ח"ב, סי' לב וסי' ק; סד"ר רס"ג, עמ' שסז; סד"ר סי' א; מחו"ו סי' קסו; רמב"ם, סד"ת, המפטיר בנביא. בית חיינו. ע"פ ישע' לח, כ. ולענובת נפש תושיע. ע"פ ש"ב כב, כח. צמחה צמינו. לשון חכמים בהרבה מקומות, כמו: משנ' תענית פ"ד, מ"ה; ירושלמי ברכות, פ"ד, ה"ב; בבלי ברכות, דף מד ע"א; במדב"ר פ"י קורח, פ"י יח, סי' כג. משמח ציון בנביא. ע"פ פדר"ך, נספחים ה, ד"ה קול לופך. ראו מדת"נ פ"י פקודי, סוף סי' ת. שמחתו ה' אלהינו. ע"פ ישע' כה, ט; מס"ו פ"ג, ה"י; סרע"ג ח"ב, סי' לב; סד"ר סי' א; מחו"ו סי' קסו. נאליהו הנביא ענדך. ע"פ מ"א יח, לו-ומ"ב ט, לו. ונמלכות בית דוד משיחך. ע"פ ש"ב כב, נח. ויגל לבנו. ע"פ תה' יג, ו. על כסאו לא ישב זר. ע"פ ירמ' לג, ח"ב. ולא ינחלו אחרים את כבודו. ע"פ מ"א ב, לג; ישע' ט, ו; תה' פט, ה. כי בשם קדשך נשבעת לו. ע"פ תה' פט, לו; קלב, יא, יחיד. שלא יכבה גירו לעד. מד' ש"ט (בוצר), מח' יח, סוף סי' כה. יכבה גירו. ע"פ ש"ב כא, יח. מגן דוד. ע"פ ש"ב כב, ג; בבלי פסחים, דף קח ע"ב, ע"פ ש"ב ז, ט; מד' ש"ט (בוצר),

אחרי ברכות ההפטרה אומרים:

אֲשֶׁרִי יוֹשְׁבֵי בֵיתְךָ עוֹד יִהְיֶה לְךָ סֵלָה: אֲשֶׁרִי הָעַם שֶׁכְּכָה לֹא אֲשֶׁרִי הָעַם שִׁיחָה אֱלֹהִיו:

תְּהִלָּה לְדֹר אַרְוַמְמָךְ אֱלֹהֵי הַמֶּלֶךְ וְאַבְרָכָה שְׁמֶךָ לְעוֹלָם וְעַד: בְּכָל־יוֹם אֲבָרְכֶךָ וְאֶהְלֶלֶה שְׁמֶךָ לְעוֹלָם וְעַד: גְּדוֹל יְהוָה וּמַהֲלֵל מְאֹד וְלִגְדָלְתּוֹ אֵין חֶקֶר: דֹּר לְדֹר יִשְׁבַּח מַעֲשֶׂיךָ וּגְבוּרָתֶיךָ יִגִּידוּ: הֵדֵר כְּבוֹד הוֹדֶךָ וּדְבָרִי נִפְלְאֶתֶיךָ אֲשִׁיחָה: וְעִזּוֹ גּוֹרֵאֲתֶיךָ יֹאמְרוּ וּגְדָלְתְּךָ אֲסַפְּרָנָה: זָכַר רַב־שׁוּבְךָ יִבְיְעוּ וְצַדִּיקְתְּךָ יִרְגְּנוּ: חֲנוּן וְרַחוּם יְהוָה אֶרֶךְ אֲפָיִם וּגְדָל־חֶסֶד: טוֹב יְהוָה לְכָל יֹרְחָמִיו עַל־כָּל־מַעֲשָׂיו: יוֹדוּךָ יְהוָה כָּל־מַעֲשֶׂיךָ וְחִסְדֶּיךָ יִבְרַכּוּכָה: כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ יֹאמְרוּ וּגְבוּרָתְךָ יִדְבְּרוּ: לְהוֹדִיעוּ לְבָנֵי הָאָדָם גְּבוּרָתוֹ וְכְבוֹד הֵדֵר מַלְכוּתוֹ: מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל־עֲלָמִים וּמִמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל־דֹּר וְדֹר: סוֹמֵךְ יְהוָה לְכָל־הַנְּפִלִים וְזוֹקֵף לְכָל־הַכְּפוּפִים: עֵינֵי־כָל אֱלֹהִים יִשְׁבְּרוּ וְאַתָּה גּוֹתֵן־לָהֶם אֶת־אֲכָלָם בְּעֵתוֹ: פּוֹתַח אֶת־יָדְךָ וּמַשְׁבִּיעַ לְכָל־חַי רִצּוֹן: צַדִּיק יְהוָה בְּכָל־דֶּרֶכָיו וְחֹסֶד בְּכָל־מַעֲשָׂיו: קָרוֹב יְהוָה לְכָל־קֹרְאָיו לְכָל אֲשֶׁר יִקְרָאֵהוּ בְּאַמֶּת: רִצּוֹן־יִרְאִיו יַעֲשֶׂה וְאַת־שׁוֹעֲתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעֵם: שׁוֹמֵר יְהוָה אֶת־כָּל־אֲהָבָיו וְאֵת כָּל־הַרְשָׁעִים יִשְׁמִיד: תְּהִלָּת יְהוָה יִדְבָּר פִּי וּיְבָרֶךְ כָּל־בָּשָׂר שֵׁם קֹדְשׁוֹ לְעוֹלָם וְעַד:

וְאַנְחֵנוּ נִבְרַךְ יְהִי מַעֲתָה וְעַד־עוֹלָם. הִלְלוּ־יָהּ:

מחזירים את ספר התורה לארון הקודש בדומיה וללא אמירת כל דבר.

מקורות ומקבילות

מז' יח, סוף ס' כה; סרע"ג ח"צ, ס' לב; סד' רס"ג, עמ' שסז; רמז"ס, סד"ת, המפטיר צניחא; שצה"ל, סדר תענית, ס' רסט; סת"ר ס' ס, ענין יוס ת"צ; סה"ת, סדר ת"צ, ס' לא. **תהלה לדוד.** ע"פ שצה"ל, סדר תענית, ס' רסט; סת"ר ס' ס, ענין יוס ת"צ; סה"ת, סדר ת"צ, ס' לא. **מחזירים את ספר התורה וכו'.** ע"פ שצה"ל, סדר תענית, ס' רסט; סה"ת, סדר ת"צ, ס' לא. **בדומיה.** ע"פ תה' סה, צ; שצה"ל, סדר תענית, ס' רסט; סת"ר ס' ס, ענין יוס ת"צ; סה"ת, סדר ת"צ, ס' לא.

לפי ק"ק רומה אומרים:

עַל גְּהֵרֹתוֹ בְּבָל שֶׁם יִשְׁבְּנוּ גַם-בְּכִינוּ בְּזִכְרֵנוּ אֶת-צִיּוֹן: עַל-עֲרֵבִים בְּתוֹכָהּ תִּלְיֵנוּ
בְּגֵרֹתֵינוּ: כִּי שֵׁם שְׂאֵלֵנוּ שׁוּבֵינוּ דְּבִרֵי-שִׁיר וְתוֹלָלֵנוּ שִׁמְחָה שִׁירוֹ לָנוּ מִשִּׁיר
צִיּוֹן: אֵיךְ נִשְׁיֵר אֶת-שִׁיר-יְהוָה עַל אֲדָמַת נֶכֶר: אִם-אֲשַׁכַּחַךְ יְרוּשָׁלַם תִּשְׁכַּח יְמִינִי:
תִּדְבֹק-לְשׁוֹנִי לְחִכִּי אִם-לֹא אֲזַכֵּרְכִי אִם-לֹא אֶעֱלֶה אֶת-יְרוּשָׁלַם עַל רֹאשׁ שִׁמְחָתִי:
זָכַר יְהוָה לְבִנְיָ אָדָם אֵת יוֹם יְרוּשָׁלַם הָאֲמָרִים עָרוֹן עָרוֹן עַד הַיָּסוֹד בָּהּ: בְּתִבְבֵּל
הַשְׂדֵּי וְהָאֲשֵׁרִי שִׁישְׁלֵם-לָךְ אֶת-גְּמוּלָךְ שְׁגִמְלַת לָנוּ: אֲשֶׁרִי שִׁיֵּאֲחֹז וְנִפְּץ
אֶת-עַלְלֶיךָ אֶל-הַסֵּלַע:

יושבים על הארץ ואומרים:

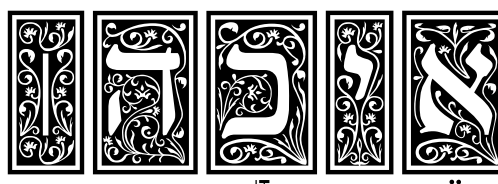
לְמִי אֲבָכָה. וְכֹף אֶכָּה. וּבְבִכִי אֶמְרָר וְהַמֶּזֶן מֵעִי אֲשַׁנֵּן:
הֶלְמַקְדָּשׁ וְאֶרֶז אוֹ כְּרוֹבִים. אֲשֶׁר עוֹרְבִים וְקַפּוֹד שֶׁם יִקְנֶן:
וְעַל-דּוֹכָן. אֲשֶׁר הוֹכָן. לָלוֹי לְנִצָּחַ בְּשִׁיר לֹאֵל וְרִנָּן:
אֱהִי מִשְׁמִים. עָלֵי אוֹרִים וְתַמִּים. אֲשֶׁר שֶׁם כִּהְגִי מִשְׁמֵר יְכוֹנֶן:
וְעַל-הֶרֶג חֲכָמִים. בֵּית אֱלֹהִים. וּבֹא קוֹסֶם קֶסֶמִים גַּם-מְעוֹנֶן:
וְאִיכָּה חֲשָׁכָה. אוֹר הַהִלָּכָה. וְהַתְלַמּוֹד כְּמוֹ גִּלְמוֹד מִי-יְבוֹנֶן:
וְסוֹד תוֹרָה. הֵיט מוֹצִיא לְאוֹרָה. וּמִי-הוּא זֶה עָלֵי הַדּוֹר יְגוֹנֶן:
חֲלָלִים נָפְלוּ. עוֹלָלִים וְיוֹנָקִים. וְאִין-מְקִים וְאִין-חֹמֶל וְחוֹנֶן:
לְזֹאת כָּל-יוֹם. וְכָל-לַיִל אֵיילִל. בְּרוֹב חֶבֶל כְּמוֹ אָבֵל וְאוֹנֶן:
וּמֵר אֶסְפֹּד. וְאֵח אֶקְרָא לְקַפּוֹד. וּמִדְּמַעַי עֵפֶר צִיּוֹן אֲחוֹנֶן:
וְאֲחִידֵל מִשְׁמַע קוֹל מְרִנָּן. וְאִיכָּה יִשְׁבָּה בְּדָד אֶקוֹנֶן:

ח"ג והערות

יושבים על הארץ. ההנחיה ע"פ מח' שד"ל ואיננה במח' רמ"ז ובולוניה.

יִשְׁבֶּה בְּדָד הָעִיר רַבָּתִי
עִם הִיתָה כְּאַלְמָנָה רַבָּתִי
בְּגוֹיִם שָׂרְתִי בְּמִדְיָנוֹת
הִיתָה לְמָסִ: ׀ בְּכֹ

תִּבְכֶּה בְּלִילָה וְדַמְעָתָהּ עַל לֶחֶיהָ אֵין־לָהּ מְנַחֵם מִכָּל־אַהֲבֶיהָ
כָּל־יָרְעֶיהָ בָּגְדוּ בָּהּ הִיוּ לָהּ לְאִיְבִים: ׀ גְּלָתָהּ יְהוּדָה
מֵעֲנִי וּמֵרַב עֲבָדָהּ הִיא יֹשְׁבֶה בְּגוֹיִם לֹא מִצָּאָהּ מְנוּחַ
כָּל־רִדְפֶיהָ הַשִּׁיגוּהָ בֵּין הַמִּצָּרִים: ׀ יִרְכִּי צִיּוֹן אֲבֵלוֹת
מִבְּלִי בָאִי מוֹעֵד כָּל־שְׁעָרֶיהָ שׁוֹמְמִין כִּהְגִּיָּה גְּאֻנָּחִים בְּתוֹלְתֶיהָ
נוֹגָת וְהִיא מֵר־לָהּ: ׀ הִיוּ צָרֶיהָ לְרֹאשׁ אִיְבֶיהָ
שָׁלוּ כִּי־יִהְיֶה הַזָּגָה עַל רַב־פְּשָׁעֶיהָ עוֹלָלֶיהָ הִלְכוּ שְׁבִי לִפְנֵי־

מקורות ומקבילות

מגילת איכה. ע"פ מס' ו' פס' יח, ה"ה, י"ח שקורין ספר קינות
בערב, ויש שמאחרין עד הנקר לאחר קריאת התורה.

ח"ג והערות

קריאת איכה בשחרית. עיקר קריאת איכה בציבור
נקבעה בלילה ככתוב: 'בכו תבכה בלילה' (איכ' א, ב)
וכך משמע במח' הקדומים ובסה"ת, סדר ת"ב, ס"י לא,

בהם לא מוזכר לקרוא אותה ביום (וראו גם שו"ע, ס"י תקנ"ט, א"ב). הרב מ"ע הרטום כתב בחוברת המנהג לקרוא
את איכה גם ביום, כנראה ע"פ מ"ש מח' שר"ל.

צָרָה: ׀ וַיֵּצֵא מִבֶּת-צִיּוֹן כָּל-הַדָּרָה הָיוּ שָׁרֶיהָ כְּאִילִים
לֹא-מֵצְאוּ מְרֻעָה וַיֵּלְכוּ בְּלֹא-כֹחַ לִפְנֵי רוּדָף: ׀ זָכְרָה
יְרוּשָׁלַם יָמֶי עֲנִיָּה וּמְרוּדֶיהָ כָּל מַחֲמָדֶיהָ אֲשֶׁר הָיוּ מִימֵי קֶדֶם
בִּגְפָל עַמָּה בִּיד-צָר וְאֵין עֹזֶר לָהּ רָאוּהָ צָרִים שָׁחֲקוּ עַל
מִשְׁבֶּתָהּ: ׀ חָטָא חָטָאָה יְרוּשָׁלַם עַל-כֵּן לְגִידָה
הִיָּתָה כָּל-מִכְבְּדֶיהָ הִזְלִיחָה כִּי-רָאוּ עֲרוּתָה גַם-הִיא נֶאֱנָחָה
וַתִּשָּׁב אַחֲזֹר: ׀ טָמְאַתָּה בְּשׁוּלֶיהָ לֹא זָכְרָה אַחֲרִיתָהּ
וַתִּתְּרַד פְּלָאִים אֵין מִנְחָם לָהּ רָאָה יְהוָה אֶת-עֲנִיָּי כִּי הִגְדִּיל
אוֹיֵב: ׀ יָדוּ פֶּרֶשׁ צָר עַל כָּל-מַחֲמָדֶיהָ כִּי-רָאָתָה גּוֹיִם
בָּאוּ מִקְדָּשָׁהּ אֲשֶׁר צִוִּיתָה לֹא-יָבֹאוּ בִקְהָל לָךְ: ׀ כָּל-
עַמָּה נֶאֱנָחִים מִבִּקְשִׁים לָחֶם נִתְּנוּ מַחֲמָדֶיהֶם בְּאֹכֶל לְהָשִׁיב
נַפְשׁ רָאָה יְהוָה וַהֲבִיטָהּ כִּי הֵייתִי זֹלִלָהּ: ׀ לֹא אֵלֵיכֶם
כָּל-עֲבָרֵי דָרֶךְ הִבִּיטוּ וּרְאוּ אִם-יֵשׁ מִכָּאוֹב כְּמִכָּאוֹבִי אֲשֶׁר
עוֹלָל לִי אֲשֶׁר הִזְגָּה יְהוָה בְּיוֹם חֲרוֹן אַפּוֹ: ׀ מִמָּרוֹם
שָׁלַח-אֵשׁ בְּעֶצְמָתִי וַיִּרְדָּגָה פֶּרֶשׁ רֶשֶׁת לְרַגְלֵי הַשִּׁיבָנִי אַחֲזֹר
נִתְּנִי שִׁמְמָה כָּל-הַיּוֹם דָּוָה: ׀ נִשְׁקַדְּ עַל פִּשְׁעֵי
בִּידוֹ יִשְׁתַּרְגְּנוּ עָלוּ עַל-צֹאֲרֵי הַכְּשִׁיל כַּחַי נִתְּנִי אֲדָנִי בִיָּדִי
לֹא-אוֹכַל קוֹם: ׀ סָלָה כָּל-אַבִּירָיו אֲדָנִי בְּקִרְבִּי
קָרָא עָלַי מוֹעֵד לְשֹׁבֵר בַּחוּרֵי גֵת דָּרֶךְ אֲדָנִי לְבָתוּלָת
בַּת-יְהוּדָה: ׀ עַל-אַלְהֵהוּ אָנִי בּוֹכִיָּה עֵינָיו עֵינִי
יִרְדָּה מַיִם כִּי-רָחַק מִמֶּנִּי מִנְחָם מִשְׁיֵב נִפְשִׁי הָיוּ בְּנֵי שׁוֹמְמִים
כִּי גָבַר אוֹיֵב: ׀ פָּרָשָׁה צִיּוֹן בִּידֶיהָ אֵין מִנְחָם
לָהּ צוּה יְהוָה לִיעֲקֹב סָבִיבוּ צִרֵּי הִיָּתָה יְרוּשָׁלַם לְגִידָה
בִּינֵיהֶם: ׀ צָדִיק הוּא יְהוָה כִּי פִּיהוּ מְרִיתִי
שִׁמְעוּ-נָא כָּל-הָעַמִּים וּרְאוּ מִכָּאוֹבִי בְּתוּלָתִי וּבַחוּרֵי הָלָכוּ

בשבי: ׀ קראתי למאהבי המה רמוני כהני וזקני
בעיר גועו כי בקשו אכל למו וישבו את נפשם: ׀ ראה
יהוה כי צר לי מעי חמרמרו נהפך לבי בקרבי כי מרו מריתי
מחוץ שכלה חרב בבית כמות: ׀ שמעו כי נאנחה
אני אין מנחם לי כל איבי שמעו רעתי ששו כי אתה עשית
הבאת יום קראת ויהיו כמני: ׀ תבא כל רעתם
לפניך ועולל למו כאשר עוללת לי על כל פשעי כירבות
אנחתי ולבי דוי: פ

איכה יעיב באפו אדני את בת ציון השליך משמים ארץ
תפארת ישראל ולא זכר הדם רגליו ביום אפּו: ׀ בלע
אדני ולא חמל את כל נאות יעקב הרס בעברתו מבצרי
בת יהודה הגיע לארץ חלל ממלכה ושריה: ׀ גרע
בחריו אף כל קרן ישראל השיב אחור ימינו מפני אויב ויבער
ביעקב כאשר להבה אכלה סביב: ׀ דרך קשתו
כאויב נצב ימינו כצור ויהרג כל מחמדי עין באהל בת ציון
שפך כאשר חמתו: ׀ היה אדניו כאויב בלע
ישראל בלע כל ארמנותיה שחת מבצרי וירב בבת יהודה
תאניה ואניה: ׀ ויחמס כגן שכו שחת מעדו
שכח יהוה בציון מועד ושבת וינאץ בזעם אפו מלך
וכהן: ׀ זנח אדניו מזבח נאך מקדשו
הסגיר ביד אויב חומת ארמנותיה קול נתנו בבית יהוה כיום
מועד: ׀ חשב יהוה להשחית חומת בת
ציון נטה קו לא השיב ידו מבלע ויאכל חל וחומה יחדו
אמללו: ׀ טבעו בארץ שעריה אבד ושבר
בריחיה מלכה ושריה בגוים אין תורה גס נביאיה לא מצאו

חֲזֹן מִיְהוָה: ׀ יֵשְׁבוּ לָאָרֶץ יְדֹמוּ זִקְנֵי בֵּת-צִיּוֹן
הֵעֲלוּ עֶפֶר עַל-רֹאשָׁם חָגְרוּ שָׁקִים הוֹרִידוּ לָאָרֶץ רֹאשָׁן
בְּתוֹלַת יְרוּשָׁלַם: ׀ כָּלוּ בְדִמְעוֹת עֵינֵי חֲמֻרְמָרוּ
מֵעֵי נִשְׁפָּךְ לָאָרֶץ כִּבְדִּי עַל-שָׁבַר בֵּת-עַמִּי בַּעֲטָף עוֹלָל וַיִּזְנֹק
בְּרַחֲבוֹת קִרְיָה: ׀ לְאַמְתָּם יֹאמְרוּ אֵיךְ דָּגֵן
וַיִּזֵּן בְּהִתְעַשְׂפָם כָּחֹלֶל בְּרַחֲבוֹת עִיר בְּהִשְׁתַּפֵּךְ נַפְשָׁם אֶל-חֵיק
אַמְתָּם: ׀ מִהָאֶעֱיֹדֶךָ מָה אֲדַמָּה-לָךְ הַבֵּת
יְרוּשָׁלַם מָה אֲשׁוּה-לָךְ וְאֶנְחִמְךָ בְּתוֹלַת בֵּת-צִיּוֹן כִּי-גִדּוֹל כִּי־ם
שָׁבַרְךָ מִי יִרְפָּא-לָךְ: ׀ נְבִיאֶיךָ חֲזוּ לָךְ שׂוֹא וְתִפֹּל
וְלֹא-גָלוּ עַל-עוֹנֶךָ לְהַשִּׁיב שְׁבוּתְךָ וַיַּחֲזוּ לָךְ מִשְׁאֹת שׂוֹא
וּמַדּוּחִים: ׀ סִפְקוּ עֲלֶיךָ כַּפִּים כָּל-עַבְרֵי דָרְךָ
שָׁרְקוּ וַיִּנְעוּ רֹאשָׁם עַל-בֵּת יְרוּשָׁלַם הַזֹּאת הָעִיר שֶׁיֹּאמְרוּ
כָּלִילַת יָפִי מִשְׁוֹשׁ לְכָל-הָאָרֶץ: ׀ פָּצוּ עֲלֶיךָ פִּיהֶם
כָּל-אֲבִיבֶיךָ שָׁרְקוּ וַיַּחֲרֻקוּ-שֵׁן אֲמָרוּ בִלְעֲנוּ אֵךְ זֶה הַיּוֹם שֶׁקִּוִּינָהוּ
מִצָּאֵנוּ רָאִינוּ: ׀ עָשָׂה יְהוָה אֲשֶׁר זָמַם בַּצֵּעַ
אֲמָרְתוּ אֲשֶׁר צִוָּה מִימֵי-קֹדֶם הָרֶם וְלֹא חָמַל וַיִּשְׁמַח עֲלֶיךָ
אוֹיֵב הָרִים קֶרֶן צָרִיךְ: ׀ צָעַק לִבָּם אֶל-אֲדֹנָי
חֹמֶת בֵּת-צִיּוֹן הוֹרִידִי כִנָּחַל דִּמְעָה יוֹמָם וּלְיָלָה אֶל-תִּתְּנִי
פּוֹגַת לָךְ אֶל-תִּדּוֹם בֵּת-עֵינֶךָ: ׀ קוּמִי רִנִּי בַלִּילָה
לְרֹאשׁ אֲשֶׁמְרוֹת שִׁפְכִי כַּמִּים לִבְךָ נִכַח פָּנֵי אֲדֹנָי שְׂאִי אֲלִיו
כַּפֶּיךָ עַל-נַפְשׁ עוֹלָלֶיךָ הָעֲטוּפִים בָּרָעַב בְּרֹאשׁ כָּל-
חוּצוֹת: ׀ רֹאה יְהוָה וְהִבִּיטָה לְמִי עוֹלָלָת כָּה
אֶס-תֹּאכְלֶנָּה נָשִׁים פְּרִים עֲלִילֵי טַפָּחִים אֶס-יִהְרֹג בְּמִקְדָּשׁ
אֲדֹנָי כִּהֵן וְנָבִיא: ׀ שָׁכְבוּ לָאָרֶץ חוּצוֹת גֵּעַר
וַיִּזְקֹן בְּתוֹלָתִי וּבַחֲוָרִי נָפְלוּ בַּחֲרֵב הִרְגָת בְּיוֹם אֶפְדָּ טַבַּחַת לֹא

חֲמִלָתָּ: ׀ תִּקְרָא כְּיוֹם מוֹעֵד מִגּוּרֵי מִסְבִּיב
וְלֹא הָיָה בְּיוֹם אֶף־יְהוָה פָּלִיט וְשָׂרִיד אֲשֶׁר־טִפַּחְתִּי וְרִבִּיתִי
אֵיבֵי כָלָם: ׀
אֲנִי הִגְבַּר רָאָה עָנִי בְּשֹׁבֶט עֲבָרְתוֹ: ׀ אוֹתִי
נִהַג וַיִּלְךְ חֹשֶׁךְ וְלֹא־אֹר: ׀ אֵךְ בִּי יֵשֶׁב יְהִפֹךְ
יָדוֹ כָּל־הַיּוֹם: ׀ בָּלָה בְּשָׂרִי וְעוֹלֵי שֹׁבֵר
עֲצָמוֹתַי: ׀ בָּנָה עָלַי וַיִּקַּף רֹאשׁ וּתְלָאָה: ׀ בְּמַחֲשָׁכִים
הוֹשִׁיבָנִי כִמְתִּי עוֹלָם: ׀ גָּדַר בְּעָדַי וְלֹא אֵצֶא
הַכְּבִיד נִחַשְׁתִּי: ׀ גַּם כִּי אֲזַעֵק וְאֲשׁוּעַ שְׁתֵּם
תִּפְלָתִי: ׀ גָּדַר דְּרָכִי בְּגִזִּית נְתִיבֹתַי עוֹהָ: ׀ דָּב
אֲרֹב הוּא לִי אֲרִי בְּמִסְתָּרִים: ׀ דְּרָכִי סוֹרֵר
וַיִּפְשַׁחְנִי שׁוֹמְנֵי שָׁמֶם: ׀ דֶּרֶךְ קִשְׁתּוֹ וַיַּצִּיבָנִי כַּמָּטְרָא
לַחִץ: ׀ הֵבִיא בְּכֻלִּיתִי בְּנִי אֲשַׁפְתּוֹ: ׀ הֵייתִי
שֹׁחֵק לְכָל־עַמִּי נִגְיִנְתָּם כָּל־הַיּוֹם: ׀ הִשְׁבִּיעַנִי
בְּמַרְוֵרִים הָרוּנִי לַעֲנָה: ׀ וַיִּגְרַם בַּחֲצֹץ שֹׁנִי
הַכְּפִישָׁנִי בְּאַפֵּר: ׀ וַתִּזְנַח מִשְׁלוֹם נַפְשִׁי נִשְׁתִּיתִי
טוֹבָה: ׀ וְאָמַר אֲבִד נִצְחִי וַתּוֹחַלְתִּי מִיְהוָה: ׀ זָכַר־
עָנִי וּמַרְוֵדִי לַעֲנָה וְרֹאשׁ: ׀ זָכוֹר תִּזְכּוֹר
וַתִּשְׁוַח עָלַי נַפְשִׁי: ׀ זֹאת אֲשִׁיב אֶל־לִבִּי עַל־כֵּן
אוֹחִיל: ׀ חֲדָשִׁים לְבָקָרִים רִבָּה אֲמוֹנְתְּךָ: ׀ חִלְקִי
יְהוָה אָמְרָה נַפְשִׁי עַל־כֵּן אוֹחִיל לוֹ: ׀ טוֹב יְהוָה
לִקְוֹ לְנֶפֶשׁ תִּדְרָשְׁנוּ: ׀ טוֹב וַיִּחִיל וְדוֹמָם לַתְּשׁוּעָה
יְהוָה: ׀ טוֹב לִגְבַר כִּי־יִשָּׂא עַל בְּנֵעוּרָיו: ׀ יֵשֶׁב
בְּדֶרֶךְ וַיִּדָּם כִּי נָטַל עָלָיו: ׀ יִתֵּן בַּעֲפָר פִּיהוּ

אולי יש תקווה: ׀ יתן למבְּהוּ לְחִי יִשְׁבַּע
 בְּחֶרֶף: ׀ כִּי לֹא יִזְנַח לְעוֹלָם אֲדֹנִי: ׀ כִּי
 אִסְהוֹגָה וְרַחֵם כְּרַב חֲסָדָיו: ׀ כִּי לֹא עֲנָה מִלְּבֹ
 וַיָּגֶה בְּגִי-אִישׁ: ׀ לְדַכֵּא תַּחַת רַגְלָיו כָּל אֲסִירֵי
 אֶרֶץ: ׀ לְהַטּוֹת מִשְׁפַּט־גֹּבֶר נֶגֶד פְּנֵי עֲלִיּוֹן: ׀ לְעֹת
 אָדָם בְּרִיבֹ אֲדֹנִי לֹא רָאָה: ׀ מִי זֶה אָמַר וַתְּהִי
 אֲדֹנִי לֹא צָוָה: ׀ מִפִּי עֲלִיּוֹן לֹא תֵצֵא הָרְעוֹת
 וְהַטּוֹב: ׀ מִה־יִּתְאוּנָן אָדָם חֵי גֹבֶר עַל־
 נַחֲפָשָׁה דִּרְכֵינוּ וְנַחֲקָרָה וְנִשׁוּבָה עַד־
 יְהוָה: ׀ נִשְׂא לְבַבְנוּ אֶל־כַּפָּיִם אֶל־אֵל
 בְּשָׁמַיִם: ׀ נַחֲנוּ פִשְׁעֵנוּ וּמְרִינוּ אֹתָהּ לֹא
 סָלַחְתָּ: ׀ סְבוֹתָהּ בָּאֵף וַתִּרְדֹּפֵנוּ הָרַגְתָּ לֹא
 חֲמַלְתָּ: ׀ סְבוֹתָהּ בָּעֵנָן לֶךְ מֵעֲבוֹר תִּפְלָה: ׀ סְחִי
 וּמָאוֹס תְּשִׁימֵנוּ בְּקֶרֶב הָעַמִּים: ׀ פָּצוּ עֲלֵינוּ פִיָּהֶם
 כָּל־אֲיָבֵינוּ: ׀ פָּחַד וּפַחַת הָיָה לָנוּ הַשָּׂאת
 וְהַשָּׁבֶר: ׀ פִּלְגֵי־מִים תִּרְדַּ עֵינֵי עַל־שָׁבֶר בֵּת־
 עַמִּי: ׀ עֵינֵי נִגְרָה וְלֹא תִדְמָה מֵאֵין הַפְּגוֹת: ׀ עַד־
 יִשְׁקִיף וַיֵּרָא יְהוָה מִשָּׁמַיִם: ׀ עֵינֵי עוֹלָלָה לְנַפְשִׁי
 מִכָּל בְּנוֹת עִירִי: ׀ צוּד צָדוֹנִי כַּצֹּפֹר אֲיָבִי
 חָנָם: ׀ צָמְתוּ בַּבּוֹר חַיֵּי וַיְדוּ־אֶבֶן בֵּי: ׀ צָפוּ
 מִים עַל־רֹאשִׁי אָמַרְתִּי נִגְזַרְתִּי: ׀ קָרָאתִי שִׁמְךָ יְהוָה
 מִבּוֹר תַּחֲתִיּוֹת: ׀ קוֹלִי שָׁמַעְתָּ אֶל־תַּעֲלֹם אֲזִנְךָ
 לְרוּחֹתִי לְשׁוּעָתִי: ׀ קִרְבְּתָּ בְיוֹם אֶקְרָאָךְ אָמַרְתָּ
 אֶל־תִּירָא: ׀ רַבָּתְּ אֲדֹנִי רִיבִי נִפְשִׁי גָאֵלְתָּ
 חַיִּי: ׀ רָאִיתָה יְהוָה עֹנֹתַי שְׁפָטָה מִשְׁפָּטִי: ׀ רָאִיתָה

כָּל־נַקְמָתָם כָּל־מַחֲשַׁבְתָּם לִי: ◦ שְׁמַעַת חֲרָפְתָּם
 יְהוָה כָּל־מַחֲשַׁבְתָּם עָלַי: ◦ שִׁפְתֵי קָמִי וְהִגִּיזֶנּוּ עָלַי
 כָּל־הַיּוֹם: ◦ שַׁבָּתָם וְקִימָתָם הִבִּיטָה אֲנִי
 מִנְּגִינָתָם: ◦ תֵּשִׁיב לָהֶם גְּמוּלָה יְהוָה כְּמַעֲשֵׂהָ
 יְדֵיהֶם: ◦ תִּתֵּן לָהֶם מִגִּנַּת־לֵב תִּאֲלָתֶךָ לָהֶם: ◦ תִּרְדֹּף
 בְּאַף וְתִשְׁמִידִם מִתַּחַת שְׁמֵי יְהוָה: פ
 אֵיכָה יוֹעַם זָהָב יִשָּׂא הַכֶּתֶם הַטּוֹב תִּשְׁתַּכְּנֶה אֲבִי־קֹדֶשׁ
 בְּרֹאשׁ כָּל־חֻצוֹת: ◦ בְּנֵי צִיּוֹן הַיְקָרִים הַמְסֻלָּאִים בְּפֹז
 אֵיכָה נִחְשְׁבוּ לְגִבְלֵי־חֶרֶשׁ מַעֲשֵׂה יְדֵי יוֹצֵר: ◦ גַּם־
 תַּנִּים חָלְצוּ שֹׁד הַיְגִיכּוּ גֹרִיהֶן בַּת־עַמִּי לְאַכְזֹר כִּי־עֲנִים
 בְּמִדְבָּר: ◦ דָּבַק לָשׁוֹן יוֹגֵק אֶל־חִפּוֹ בַּצֹּמָא
 עוֹלָלִים שָׁאֲלוּ לֶחֶם פֶּרֶשׁ אֵין לָהֶם: ◦ הָאֲכָלִים
 לְמַעַדְנֵי־נֶשֶׁם בְּחֻצוֹת הָאֱמָנִים עָלַי תוֹלַע חִבְקוֹ אֲשַׁפְתּוֹת:
 ◦ וַיִּגְדֹּל עֵוֹן בַּת־עַמִּי מַחֲטָאת סֶדֶם הַהִפּוּכָה כְּמוֹ־
 רִגְעַ וְלֹא־חָלוּ בָּהּ יְדֵים: ◦ זָכוּ גִזְרֵיהָ מִשְׁלַג צָחוּ
 מִחֻלָּב אָדָמוֹ עֵצֶם מִפְּנִינִים סִפִּיר גִּזְרָתָם: ◦ חֲשָׁךְ
 מִשְׁחֹרֶת תֶּאֱרֹם לֹא נִכְרוּ בְּחֻצוֹת צָפֹר עוֹרֶם עַל־עֲצָמָם יָבֵשׁ
 הָיָה כְּעֵץ: ◦ טוֹבִים הָיוּ חֲלִיל־חֶרֶב מִחֲלִיל־רֶעֶב
 שֶׁהֵם יָזְבוּ מִדְּקָרִים מִתְּנוּבָת שָׂרִי: ◦ יְדֵי
 נָשִׁים רַחֲמָנִיּוֹת בִּשְׁלֹו יִלְדִּיהֶן הָיוּ לְבָרוֹת לָמוֹ בְּשֹׁבֵר בַּת־
 עַמִּי: ◦ כָּלָה יְהוָה אֶת־חֲמָתוֹ שָׁפַךְ חֲרוֹן אָפוֹ
 וַיִּצַּת־אֵשׁ בְּצִיּוֹן וַתֹּאכַל יְסֻדְתֶּיהָ: ◦ לֹא
 הָאֱמִינוּ מַלְכֵי־אֶרֶץ כָּל יֹשְׁבֵי תֵבֶל כִּי יָבֹא צָר וְאוֹיֵב בְּשַׁעְרֵי
 יְרוּשָׁלַם: ◦ מַחֲטָאוֹת נְבִיאֶיהָ עֹנֶת כְּהֻנָּהּ הַשֹּׁפְכִים
 בְּקִרְבָּה דָם צַדִּיקִים: ◦ נָעוּ עוֹרִים בְּחֻצוֹת נִגְאָלוּ

בָּדָם בְּלֹא יוֹכְלוּ יִגְעוּ בְּלִבְשֵׁיהֶם: ס
 סוּרוּ טָמֵא
 קִרְאוּ לָמוּ סוּרוּ סוּרוּ אֶל־תִּגְעוּ כִּי נָצוּ גַם־נָעוּ אָמְרוּ בְּגוֹזִים
 לֹא יוֹסֵפוּ לָגוּר: ס
 פָּגִי יְהוָה חִלָּקֶם לֹא יוֹסִיף לְהַבִּיטֶם
 פָּגִי כְּהָנִים לֹא נָשְׂאוּ וְזִמְנִים לֹא חָנְנוּ: ס
 עוֹדִינוּ
 תִּכְלִינָה עֵינֵינוּ אֶל־עֲזָרָתָנוּ הִבֵּל בְּצַפִּיתָנוּ צָפִינוּ אֶל־גּוֹי לֹא
 יוֹשֵׁעַ: ס
 צָדוּ צָעֲדֵינוּ מַלְכָּת בְּרַחֲבֵינוּ קָרַב
 קִצְנוּ מָלְאוּ יָמֵינוּ כִּי־בָא קִצְנוּ: ס
 קָלִים הִיוּ
 רִדְפֵינוּ מִנָּשְׂרֵי שָׁמַיִם עַל־הַהָרִים דִּלְקָנוּ בַּמִּדְבָּר אָרְבוּ לָנוּ:
 ס
 רוּחַ אֲפִינוּ מָשִׁיחַ יְהוָה נִלְכַּד בְּשַׁחֲתוֹתֶם
 אֲשֶׁר אָמְרָנוּ בְּצִלּוֹ נַחֲיָה בְּגוֹזִים: ס
 שִׁישִׁי וְשִׁמְחִי
 בַּת־אֱדוֹם יוֹשֶׁבֶת בְּאַרְצָן עוֹץ גַּם־עָלֶיךָ תַּעֲבֹר־כּוֹס תִּשְׁכַּר־י
 וְתִתְעָרִי: ס
 תַּם־עוֹנֶךָ בַּת־צִיּוֹן לֹא יוֹסִיף לְהַגְלוֹתְךָ
 פֶּקֶד עוֹנֶךָ בַּת־אֱדוֹם גָּלָה עַל־חַטָּאתֶיךָ: פ
 זָכַר יְהוָה מַה־הָיָה לָנוּ הַבִּיטָה וּרְאֵה אֶת־חַרְפָּתָנוּ: נַחֲלֵתָנוּ
 נִהַפְכָה לְזָרִים בָּתֵּינוּ לְנִכְרִים: יְתוּמִים הָיִינוּ וְאֵין אָב אֲמָתֵינוּ
 כְּאֶלְמָנוֹת: מִיָּמֵינוּ בְּכֶסֶף שָׁתִינוּ עֲצֵינוּ בְּמַחִיר יָבֹאוּ: עַל צוּאֲרֵנוּ
 נִרְדְּפָנוּ יִגְעֵנוּ וְלֹא הוֹנַח־לָנוּ: מַצְרִים נָתַנוּ יָד אֲשׁוּר לְשַׁבַּע
 לַחֶם: אֲבָתֵינוּ חָטְאוּ וְאֵינָם וְאֲנַחְנוּ עֹנִיתֵיהֶם סָבְלָנוּ: עֲבָדִים
 מָשְׁלוּ בָנוּ פָרַק אֵין מִידָם: בְּנַפְשֵׁנוּ נָבִיא לְחַמְנוּ מִפְּנֵי חָרַב
 הַמִּדְבָּר: עוֹרָנוּ כְּתָנוּר נִכְמְרוּ מִפְּנֵי זִלְעָפוֹת רָעַב: נָשִׁים
 בְּצִיּוֹן עָנוּ בְּתֵלֶת בְּעָרֵי יְהוּדָה: שָׂרִים בְּיָדָם נָתְלוּ פָּגִי זִמְנִים
 לֹא נִהַדְרוּ: בַּחוּרִים טָחוּן נָשְׂאוּ וְנָעָרִים בָּעֵץ כָּשְׁלוּ: זִמְנִים
 מִשְׁעָר שָׁבְתוּ בַּחוּרִים מִנְּגִינָתָם: שָׁבַת מְשׁוֹשׁ לִבָּנוּ נִהַפְדָּ
 לְאֶבֶל מִחֲלָנוּ: נִפְלָה עֲטָרַת רֹאשֵׁנוּ אוֹיֵ־נָא לָנוּ כִּי חָטְאֵנוּ:
 עַל־זֶה הָיָה דָּוָה לִבָּנוּ עַל־אֵלֶּה חָשְׁכוּ עֵינֵינוּ: עַל־הַר־צִיּוֹן

שְׁשָׁמִם שׁוֹעֲלִים הִלְכוּ-בוֹ: פ

אֶתְּהָ יְהוָה לְעוֹלָם תִּשָּׁב בְּסֶאֱךְ לְדוֹר וָדוֹר: לָמָּה לְנִצָּחַ
תִּשְׁכַּחֲנוּ תַעֲזוֹבֵנוּ לְאַרְךְ יָמִים: הִשִּׁיבֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְנָשׁוּבָה
חֲדָשׁ יִמֵּינוּ בְּקָדֶם: בִּי אִם-מָאֵס מְאַסְתָּנוּ קִצְפָּת עָלֵינוּ עַד-

מָאֵד: פ וחוזרים על פסוק 'השיבנו':

הִשִּׁיבֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְנָשׁוּבָה חֲדָשׁ יִמֵּינוּ בְּקָדֶם:

לפי מנהג ק"ק רומה עוברים לעמ' 199 'ואתה קדוש'.

עַל גְּהִרֹתוֹ בְּכָל שָׁם יִשָּׁבֵנוּ גַם-בְּכִינוּ בְּזִכְרֵנוּ אֶת-צִיּוֹן:
עַל-עַרְבִים בְּתוֹכָהּ תִּלְיֵנוּ בְּנִירוֹתֵינוּ: בִּי שָׁם שְׁאִלוֹנוּ
שׁוֹבֵינוּ דְּבָרֵי-שִׁיר וְתוֹלְלֵינוּ שְׂמִיחָה שִׁירוּ לָנוּ מִשִּׁיר צִיּוֹן: אֵיךְ
נָשִׁיר אֶת-שִׁיר-יְהוָה עַל אֲדָמַת נָכָר: אִם-אֲשַׁכַּח יְרוּשָׁלַם
תִּשְׁכַּח יְמִינִי: תִּדְבֹּק-לְשׁוֹנִי לְחִפִּי אִם-לֹא אֶזְכְּרִי אִם-לֹא
אֶעֱלֶה אֶת-יְרוּשָׁלַם עַל רֹאשׁ שְׂמִיחָתִי: זָכֹר יְהוָה לְבִנֵּי אָדָם
אֵת יוֹם יְרוּשָׁלַם הַאֲמָרִים עָרוּ עָרוּ עַד הִסּוֹד בָּהּ: בַּת-בָּבֶל
הַשְׂדֹּדָה אֲשֶׁרִי שִׁישָׁלֶם-לָךְ אֶת-זִמּוּלָךְ שְׁגִמְלַת לָנוּ: אֲשֶׁרִי
שִׁיאֲחִז וְנִפֵּץ אֶת-עֲלִילָךְ אֶל-הַסֵּלַע:

מִזְמֹר לְאַסָּף אֱלֹהִים בָּאוּ גוֹיִם בְּגִחָלְתָּךְ טָמְאוּ אֶת-הֵיכַל
קִדְשְׁךָ שָׁמוּ אֶת-יְרוּשָׁלַם לְעֵיִם: גִּתְּנוּ אֶת-נִבְלַת
עַבְדֶּיךָ מֵאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם בְּשַׁר חֲסִידֶיךָ לְחִיתוֹ-אֶרֶץ: שָׁפְכוּ
דָּמָם בְּמִים סְבִיבוֹת יְרוּשָׁלַם וְאֵין קוֹבֵר: הֵיִינוּ חֲרִפָּה לְשַׁכְנֵינוּ
לְעַג וְקָלָם לְסִבִּיבוֹתֵינוּ: עַד-מָה יְהוָה תִּאֲנֶנּוּ לְנִצָּחַ תִּבְעֶר
כְּמוֹ-אֵשׁ קִנְאָתְךָ: שָׁפַךְ חֲמַתְךָ אֶל-הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא-יָדְעוּךָ
וְעַל מַמְלָכוֹת אֲשֶׁר בָּשָׂמְךָ לֹא קָרְאוּ: בִּי אֲכָל אֶת-יַעֲקֹב
וְאֶת-נִוְהוֹ הַשָּׁמוֹ: אֶל-תִּזְכָּר-לָנוּ עֲזֹנֹת רָאשֵׁינִים מִהֵרָ יִקְדְּמוּנוּ

רַחֲמֵיךָ כִּי רָלוּנוּ מֵאֵד: עֲזַרְנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ עַל־דְּבַר כְּבוֹד־
שְׁמֶךָ וְהַצִּילֵנוּ וְכַפֵּר עַל־חַטֹּאתֵינוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: לָמָּה וְיֹאמְרוּ
הַגּוֹיִם אֵיךָ אֱלֹהֵיהֶם יוֹדֵעַ בְּגוֹיִם לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דָּם־עַבְדֶּיךָ
הַשְׁפוּךְ: תָּבוֹא לִפְנֶיךָ אֲנִקְתָּ אֶסִיר כְּגֹדֶל זְרוּעֶךָ הוֹתֵר בְּגִי
תְּמוֹתָה: וְהִשָּׁב לְשִׁכְנֵינוּ שְׁבָעֵתִים אֶל־חִיקֶם חֲרָפְתָם אֲשֶׁר
חֲרָפוּךָ אֲדֹנָי: וְאֶנְחֵנוּ עִמָּךְ וְצֹאן מִרְעִיתֶךָ גֹּדֶה לָךְ לְעוֹלָם
לְדוֹר וָדוֹר וְדָר נִסְפָּר תִּהְיֶה:

לפי מנהג ק"ק רומה מדלגים על הפסוק 'ובא לציון' ומתחילים עם 'ואתה קדוש'.

וּבֹא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל וְלִשְׁבִי פֹשֶׁעַ בִּיעָקֹב נָא: יְהוָה: וְאַתָּה קְדוֹשׁ
יֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל: בְּקוֹל: וְקָרָא זֶה אֶל־זֶה וְאָמַר קְדוֹשׁוּ
קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:
בְּלַחֲשׁ: וּמִקְבְּלֵיךָ מִן הַיָּם וּמִן הַיַּבֵּשׁ: קְדִישׁ בְּשֵׁמִי מְרוֹמָא עֲלָא
בֵּית שְׁכִינְתָּהּ. קְדִישׁ עַל־אַרְעָא עוֹבֵד גְּבוּרָתָהּ. קְדִישׁ לְעוֹלָם
וְלְעוֹלָמֵי עֲלָמִיא. יְהוָה צְבָאוֹת מְלִיא כָל־אַרְעָא זִיו יִקְרֶה ע"כ.
בְּקוֹל: וְתִשְׁאַנְי רוּחַ וְאִשְׁמַע אַחֲרֵי קוֹל רַעַשׁ גְּדוֹל בְּרוּךְ
כְּבוֹד־יְהוָה מִמְּקוֹמוֹ: בְּלַחֲשׁ: וְנִטְלֵנִי רוּחָא. וְשִׁמְעִית בְּתִרְאֵי
קָל זִיעַ שְׁגִיא. דְּמִשְׁבָּחִין וְאִמְרִין. בְּרִיךְ יִקְרָא דִּיהוָה מֵאַתֵּר
בֵּית שְׁכִינְתָּהּ יְהוָה יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד: יְהוָה מְלִכּוּתָהּ (קָאִים)
לְעוֹלָם וְלְעוֹלָמֵי עֲלָמִיא: יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹרָהֶם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל
אֲבֹתֵינוּ שְׁמֵרָה־זֹאת לְעוֹלָם לְיִצְחָק מִחֲשָׁבוֹת לֵבָב עִמָּךְ וְהִכֵּן
לְבָבִם אֵלֶיךָ: וְהוּא רַחוּם וְכַפֵּר עוֹן וְלֹא־יִשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהַשִּׁיב
אִפּוֹ וְלֹא־יַעִיר כָּל־חַמָּתוֹ: כִּי־אַתָּה אֲדֹנָי טוֹב וְסֶלָח וְרַב־חֶסֶד

ח"ג והערות

מקורות ומקבילות
ואתה קדוש. ע"פ סרע"ג ח"ג, ס' נט; שצ"ל, סדר
תענית, ס' רסט; סת"ר ס' ס, ענין יוס ת"ג; סה"ת,
סדר ת"ג, ס' לא. סדרא דקדושה. ע"פ סרע"ג ח"ג,
ס' נט; סה"ת, סדר ת"ג, ס' לא.

ובא לציון גואל. במח' הקדומים ובמח' שד"ל צוין לומר 'ובא
לציון' ללא הפסוק ואני זאת בריתי וכו' וכ"כ בסרע"ג ח"ב,
ס' צט; שבה"ל ס' רסט, תניא ס' ס, ובספר התדיר ס' לא.

לְכָל־קְרֹאִיךָ: צְדָקָתְךָ צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרַתְךָ אֱמֶת: תִּתֵּן אֱמֶת
לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְתָּינוּ מִיְּמֵי קֹדֶם:
בְּרוּךְ אַדְנֵי יוֹסֵף יוֹסֵף יַעֲמֹס־לָנוּ הָאֵל יִשְׁוּעַתָּנוּ סֵלָה: יְהוָה
צָבָאוֹת עֲמָנוּ מִשְׁגָּב־לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֵלָה: יְהוָה צָבָאוֹת אֲשֶׁר־
אִדָּם בִּטָּח בָּךְ: (יְהוָה הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲגֹנוּ בְּיוֹם־קְרָאָנוּ):

ע"כ בלחש:

בְּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ שֶׁבְּרָאָנוּ לְכָבוֹדוֹ. וְהִבְדִּילָנוּ מִן־הַתּוֹעִים.
וְנָתַן לָנוּ תוֹרַת אֱמֶת וְחַיֵּי עוֹלָם נָטַע
בְּתוֹכָנוּ. הִרְחַמָּן יִפְתַּח לִבָּנוּ לְתוֹרָתוֹ וְיִטַּע אֶהְבֵּתוֹ וְיִרְאֶתוּ
בְּלִבָּנוּ. וְיִשִּׁים בְּלִבָּנוּ לְאַהֲבָה אוֹתוֹ. וְלִירְאָה אוֹתוֹ. וְלַעֲבֹדוֹ
וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ בְּלִבָּב שָׁלֵם וּבְנֶפֶשׁ חַפְצָה. לְמַעַן לֹא נִיגַע
לְרִיק וְלֹא נִלְד לְבִהְלָה. וְכֵן יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. שֶׁנֶּשְׁמַר חֻקֶּיךָ בְּעוֹלָם הַזֶּה. וְנִזְכֶּה וְנַחֲמֶה
וְנִרְאֶה וְנִירָשׁ יִשׁוּעַת שְׁנֵי הַמַּשִּׁיחַ לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה. לְזִכּוֹת
וּלְמַעֲשִׂים טוֹבִים וְלַחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא:

החזן אומר:

יִתְגַּדֵּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. בְּעֶלְמָא דְּבִרָא כְּרַעוּתָהּ. וְיִמְלִיךְ
מַלְכוּתָהּ בְּחַיִּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְּכָל־בֵּית־יִשְׂרָאֵל
בְּעִגְלָא וּבְזִמְן קָרִיב. וְאָמְרוּ אָמֵן:

יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ. לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא.

יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר וְיִתְרוֹמֵם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלָּה
וְיִתְהַלָּל שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא:

לְעֵלָּא לְעֵלָּא מִן־כָּל־בְּרִכְתָּא. שִׁירְתָּא. תְּשַׁבַּחְתָּא וְנַחֲמָתָא
דְּאִמְרֵן בְּעֶלְמָא. וְאָמְרוּ אָמֵן:

לפי מנהג ק"ק רומה מוסיפים:
תְּתַכְּלִי חֶרֶבָא וְכַפָּנָא וּמוֹתָנָא וּמִרְעִין בִּישׁוּן יַעֲדִי מִנָּנָא וּמַעַל כָּל-עַמָּה
בֵּית-יִשְׂרָאֵל. וְאָמְרוּ אָמֵן:

יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן-שְׁמִיָּא וְחַיִּים טוֹבִים עָלֵינוּ וְעַל-כָּל-
יִשְׂרָאֵל. וְאָמְרוּ אָמֵן:
עֲשֵׂה שְׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו. הוּא בְּרַחֲמָיו. יַעֲשֵׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ
וְעַל-כָּל-יִשְׂרָאֵל. אָמֵן:

החזן אומר:

בְּרַכּוּ אֶת-יְהוָה הַמְּבָרֵךְ:

הקהל עונה ואחריו החזן:

בָּרוּךְ יְהוָה הַמְּבָרֵךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

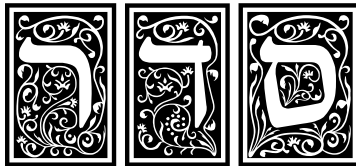
ח"ג והערות

סיום תפילת שחרית. כתב בספר תניא רבתי, סי' ס, ענין יום ת"ב, 'אין אומרים עלינו לשבח'. החזן אומר 'ברכו'. במח' הקדומים ובמח' שד"ל אין הנחיה לומר 'ברכו' בסוף תפלת שחרית והוכנס בהשפעת המנהג הספרדי. כנראה נהגו לאמרו עבור המאחרים שלא הספיקו לשמוע 'ברכו' שלפני ק"ש. ראו שו"ע או"ח סי' קלג, ברמ"א ובמ"ב שם ובהקדמתו לסי' סט.

מקורות ומקבילות

א"א 'תקנל' בשחרית. ע"פ שצח"ל, סדר תענית, סוף סי' רסז וסי' רסז; סת"ר סי' נט, ענין ת"צ וסי' ס, ענין יום ת"צ. ראו סה"ת, סדר ת"צ, סי' לא.

תפילת מנחה
לתשעה באב

מנחה של תשעה באב

ראוי ליטול ידיים קודם התפילה.

לפני עטיפת הטלית יפריד הציציות ויברך:

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
וַיְצַונו לְהִתְעַטֵּף בְּצִיצִית:**

לפני קשירת התפילין על הזרוע יברך:

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
וַיְצַונו לְהַנִּיחַ תְּפִלִּין:**

לפני הנחת תפילין של ראש יברך:

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו
וַיְצַונו עַל־מִצְוֹת תְּפִלִּין:**

מקורות ומקבילות

סת"ר סי' ס, ענין יוס' ת"צ ומח' רמ"ו, הביאו שני המנהגים ומלכדים במנהג להניח תפילין, אצל לא כתבו אימתי להניחם וכ"ה בפסקי ריא"ז הל' תפילין, אות לו. **הנחת תפילין.** תוספתא ברכות פ"ו, הכ"ה; בבלי ערכין, דף ב ע"ב; ר"ח עמ"ס ר"ה, דף ח ע"א; סמנטי' סי' ב. **לפני קשירת התפילין.** ע"פ בבלי מנחות, דף לה ע"ב; פסקי ריא"ז; הל' קטנות לרי"ף, הל' תפילין, דף ח ע"ב; פסקי ריא"ז, הל' תפילין, אות כח. **על הזרוע יברך.** סדור רס"ג, עמ' לד; ספה"מ אור"ח הל' תפילין סוף סי' ג; הלק"ל, הל' שימוש תפילין, סי' יג; שבה"ל, ענין תפילה, סי' א; סת"ר סי' א, ענין מאה ברכות, ובנספחים סי' יד סדר הנחת תפילין. **אקבצו להניח.** תוספתא ברכות פ"ו, הל' בבלי ברכות, דף ס ע"ב; מש"ט שמו"י, נז; סדור רס"ג, עמ' לד; הלק"ל הל' שימוש תפילין סי' יג; סה"ת סי' מז, ובנספחים סי' יד סדר הנחת תפילין. **לפני הנחת ראש.** תשרי הרי"ד סי' בג; מחזור רמ"ו ומחזור בולגיא ח"ב, סדר הנחת תפילין וברכת; סת"ר, נספחים סי' יד סדר הנחת תפילין. **של ראש יברך.** ספה"מ אור"ח הל' תפילין סוף סי' ג; הלק"ל, הל' שימוש תפילין, סי' יג; שבה"ל, ענין תפילה, סי' א; סת"ר סי' א, ענין מאה ברכות, ובנספחים סי' יד סדר הנחת תפילין; ראו סה"ת סי' מז. **אקבצו על מלות.** ירושלמי ברכות פ"ט, הל' בבלי ברכות, דף ס ע"ב; מדה"ג, פר' בא, סי' יד; מש"ט שמו"י, נז; ע"פ הלק"ל הל'

תפילת מנחה. משנ' ברכות פ"ד, מ"א; פהר"ב פ' יג, סי' ד; ירושלמי ברכות פ"ד, ה"א; בבלי ברכות, דף כו ע"ב; ב"ר פר' וילא, פר' סה, סי' ט; מדה"ג (וורשא), פר' מקץ, סי' ט; טור אור"ח, סוף סי' רלד; שבה"ל, ענין תפילה, סי' מז; סת"ר סי' ת, ענין תפילת מנחה. **מנחה של תצ.** ע"פ שבה"ל, סדר תענית, סי' רסט; סת"ר סי' סא, ענין מנחת תצ; סה"ת סוף סי' לא. **ליטול ידיים.** סרע"ג ח"א, סי' פד; סדור רס"ג עמ' כט. **ליצית צטצ.** ראו רא"ש עמ"ס תענית פ"ד, סי' לו; שבה"ל, סדר תענית, סי' ער; הגהות מיימוניות, הל' תעניות, פ"ה, הל' יא, ס"ק ג; סת"ר סי' ס, ענין יוס' ת"ב. **לפני עטיפת הטלית יברך.** סדור רס"ג, עמ' לד ועמ' רלד. **יפריד הציציות.** ראו גאה"ל אור"ח, סי' ת, ס"ק ב, מש"כ בשם הרא"ש. **ברוך אתה ה'.** תה' קט, יב. **אקבצו להתעטף.** תוספתא ברכות פ"ו, הל' בבלי ברכות, דף ס ע"ב; סרע"ג ח"א, סי' ו; סדור רס"ג, עמ' פט ועמ' לד ועמ' רלד; סה"ת הל' ליצית; נספחים, סי' יג, תיקון ליצית; סה"ת סי' מז. **מלך העולם.** ע"פ ירמ' י, תה' י, טז. **אשר קדשנו במצוותיו.** סי' מל"ה, פר' לו, ד"ה ולפיכך חיובין. **ולטו.** בבלי ברכות, דף כג ע"א, ע"פ דב' ח, א; ר"ח עמ"ס שבת, דף כג ע"א; ילק"ש תורה, רמז תתקלא, ד"ה ועשית; שבה"ל, ענין שבת, סי' נט. **הנחת תפילין במנחה של תצ.** ע"פ מח' בולגיא וסד"ל, בשבה"ל, סדר תענית, סי' ער,

כשמגלגלים את הרצועה על האמה יש נוהגים לומר:

וְאֶרְשָׁתִּיךָ לִי לְעוֹלָם וְאֶרְשָׁתִּיךָ לִי בְצֶדֶק וּבִמְשָׁפֶט וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים: וְאֶרְשָׁתִּיךָ לִי בְאֱמוּנָה וּבְדַעַת אֶת־יְהוָה:

החזון רשאי להתחיל מ'אשרי' (מנהג מקורי).

לְמִנְצַח עַל־הַגָּתִית לְבִנְיָקֶרַח מְזֻמּוֹר: מַה־יְדִידוֹת מְשַׁכְּנוֹתֶיךָ יְהוָה צָבָאוֹת: נִכְסְפָה וְגַם־כָּלְתָּהּ נַפְשִׁי לְחֻצְרוֹת יְהוָה לְבִי וּבְשָׂרִי יִרְנְנוּ אֵל אֱלֹהֵי: גַּם־צָפוֹר מִצָּאָה בֵּית וּדְרוֹרוֹ קֵן לָהּ אֲשֶׁר־שָׂתָה אֶפְרַחֶיהָ אֶת־מִזְבְּחוֹתֶיךָ יְהוָה צָבָאוֹת מַלְכִּי וְאֱלֹהֵי: אֲשֶׁר־יֹשְׁבֵי בֵיתְךָ עוֹד יִהְיֶה לְלוֹךְ סֵלָה: אֲשֶׁר־יֵאָדָם עוֹזְלוֹ בְּךָ מְסֻלוֹת בְּלִבָּבָם: עֲבָרְיוֹ בְּעַמֶּק הַבָּכָא מֵעֵין יִשִּׁיתוּהוּ גַם־בְּרָכוֹת יַעֲטָה מוֹרָה: יִלְכוּ מִחִיל אֶל־חִיל יִרְאֶה אֶל־אֱלֹהִים בְּצִיּוֹן: יְהוָה אֱלֹהִים צָבָאוֹת שְׁמֵעָה תְּפִלָּתִי הַאֲזִינָה אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֵלָה: מִגִּנְנוּ רָאָה אֱלֹהִים וְהִבִּט פָּנָי מִשִּׁיחָךְ: כִּי טוֹב־יוֹם בַּחֲצִירְךָ מֵאֲלֶף בַּחֲרָתִי הַסְתוֹפֵף בְּבֵית אֱלֹהֵי מְדוּר בְּאֶהֱלִי־רָשָׁע: כִּי שְׁמֹשׁוֹ וּמִגֵּן יְהוָה אֱלֹהִים חַן וְכְבוֹד יִתֵּן יְהוָה לֹא יִמְנַע־טוֹב לְהִלָּכִים בְּתַמִּים: יְהוָה צָבָאוֹת אֲשֶׁר־יֵאָדָם בְּטַח בְּךָ:

בק"ק רומה מוסיפים:

וְנִשְׁלָמָה פְּרִים שְׁפָתֵינוּ בְּמָקוֹם קָרְבָן תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבִים:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: צוֹ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֶת־קָרְבְּנִי לְחֹמֵי לֶאֱשִׁי רִיחַ גִּיחְחִי תִשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֶדוֹ: וְאָמַרְתָּ לָהֶם זֶה הָאִשָּׁה אֲשֶׁר תִּקְרִיבוּ לַיהוָה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם שְׁנִים לְיוֹם עֹלָה תָּמִיד: אֶת־הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְאֶת־

מקורות ומקבילות

שימוש תפלין סי' יג; סה"ר, נספחים, סי' יד; סה"ת סי' מז. וְאֶרְשָׁתִּיךָ. הוש' ב, כ"כב. לַמְנַחַח עַל הַגָּתִית. תה' פד, ח"ג; מ' בשו"א נח ע"פ כהר"א. מְזֻמּוֹר מִה יִדְּיוֹת. ז"י ח"ח סי' רלד ס"ק ח'; ס' חמדת הימים, משמרת החדש, פ"ח. קו לה. ק' רבתי ע"פ המסורה. וְנִשְׁלָמָה פְּרִים שְׁפָתֵינוּ. הוש' יד, ג. פֶּרֶשֶׁת הַתָּמִיד. אֲזוּדֵהֶם, בשם ר' יונה צאגרת התשובה, חות ע; שו"ת הרמ"ע מפלנו, סי' יד. וַיְדַבֵּר ה'. זמ' כח,

ח"צ והערות

כשמגלגלים את הרצועה. לא נמצא במח' רמ"ז ובולוניה והוא מנהג ע"פ הקבלה, סמ"ש, דף סו ע"א. לַמְנַחַח עַל הַגָּתִית. לפי מח' רמ"ז ובולוניה מתחילים מ'אשרי' והנוסח כאן עפ"י מח' שד"ל. ויש המתחילים ב'אשרי'. וְנִשְׁלָמָה פְּרִים שְׁפָתֵינוּ וכו'. לא נמצא במח' כמנהג בני רומה והוא ע"פ המנהג הספרדי.

הַכֶּבֶשׂ הַשְּׁנִי תַעֲשֶׂה בֵּין הָעֶרְבִים: וַעֲשִׂירִית הָאִיפָה סֵלֶת לְמִנְחָה בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן כְּתִית רְבִיעֵת הֶהָיִן: עֹלֹת תָּמִיד הַעֲשִׂיָה בְּהָרְסִינִי לְרִיחַ נִיחֹחַ אִשָּׁה לַיהוָה: וְנִסְכּוֹ רְבִיעֵת הֶהָיִן לִכְבֹּשׁ הָאֶחָד בַּקֹּדֶשׁ הַסֶּךְ נֶסֶךְ שֶׁכֶר לַיהוָה: וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשְּׁנִי תַעֲשֶׂה בֵּין הָעֶרְבִים כְּמִנְחַת הַבֹּקֶר וְכִנְסָכּוֹ תַעֲשֶׂה אִשָּׁה רִיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה:

לפי מנהג ק"ק רומה עוברים ל'וערבה'.

אֶתְּהָ הוא שֶׁהִקְטִירוּ אֲבוֹתֵינוּ לְפָנֶיךָ (אֶת־)קִטְרֶת הַסָּמִים. פֶּטוּם הַקִּטְרֶת. הַצָּרִי וְהַצֶּפֶרֶן. הַחֲלֻבָּה וְהַלְבוֹנָה. מִשְׁקַל שְׁבָעִים שְׁבָעִים מָנָה. מֶרֶ וּקְצִיעָה. שְׁבֻלַת גֶּרֶד וְכֶרֶם. מִשְׁקַל שֵׁשׁ עָשָׂר שֵׁשׁ עָשָׂר מָנָה. הַקֶּשֶׁט שְׁנַיִם עָשָׂר וְקִלּוּפָה שְׁלֹשָׁה. וְקִנְמוֹן תַּשְׁעָה. בּוֹרִית כְּרִשִּׁינָה תַשְׁעָה קִבִּין. יֵין קִפְרִיסִין סֵאִין תֵּלֶת וּמִבִּין תֵּלֶת־אֵל. וְאִם אֵין לוֹ יֵין קִפְרִיסִין מִבִּיא חֲמֶר חוֹרֵץ עֵתִיק. מֶלַח סְדוּמִית רְבַע. מַעֲלָה עֶשֶׂן כָּל־שְׂדֵהוּא. רַבִּי נָתַן אוֹמֵר אֵף כַּפַּת הִירְדָן כָּל־שְׂדֵהוּא. אִם נָתַן בָּהּ דְּבִשׁ פְּסָלָהּ. אִם חֲסֵר אַחַת מִכָּל־סִמְמָנֶיהָ חֵיב מִיתָה:

רָבִן שִׁמְעוֹן בֶּן־גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר. הַצָּרִי אֵינוֹ אֵלָּא שָׂרֵף הַנוֹטֵף מֵעֲצֵי הַקֶּשֶׁף. בּוֹרִית כְּרִשִּׁינָה שִׁשְׁפִּין בָּהּ אֶת־הַצֶּפֶרֶן כְּדִי שֶׁתֵּהָא נָאָה. יֵין קִפְרִיסִין שְׂשׂוּרִין בּוֹ אֶת־הַצֶּפֶרֶן כְּדִי שֶׁתֵּהָא עֹזָה. וְהֵלֵא מִי רִגְלִים יִפִּין לָהּ. אֵלָּא שֶׁאֵין מִכְנִיסִין מִי רִגְלִים בַּמִּקְדָּשׁ מִפְּנֵי הַכְּבוֹד:

וְעֶרְבָה לַיהוָה מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קֹדֶם־לָהּ:

ח"ג והערות

מקורות ומקבילות

אֶת־קִטְרֶת. תִּיבֵת יָצֵאת אֵינָהּ בִּמְחֵה הַקְדוּמִים. חוֹרֵץ. יְרוּשָׁלַם יוֹמָא פ"ד, ה"ה; צִבְלֵי כְרִיתוֹת, דף ו ע"א. אִם נָתַן כֶּסֶף פְּסָלָהּ. ע"פ ויק' ב, יא. אִם חֲסֵר וְכו' חִיֵּי מִיתָה. תו"כ פ"ר אַחֲרֵי מוֹת, פ"ר ב, פ"ג, ס' יא; צִבְלֵי יוֹמָא, דף נג ע"א, ע"פ ויק' טז, יג. רַבִּינָא. צִבְלֵי כְרִיתוֹת, דף ו ע"א. מִפְּנֵי הַכְּבוֹד. מִש"ט (צוּר), צ"ר, פ"ר וִירָא, פ"כ"ב, ס' יח. וְעֶרְבָה לָהּ. מֶלַח ג, ד.

וּשְׁבִי בֵיתְךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֵלָה: אֲשֶׁר־יִהְיֶה הָעַם שֶׁכָּכָה לוֹ אֲשֶׁר־יִהְיֶה הָעַם שִׁיְהוֹנֶה אֱלֹהֵיוֹ:

תִּהְיֶה לָּךְ לְדוֹד אֲרוֹמֶמְךָ אֱלֹהֵי הַמֶּלֶךְ וּאֲבָרְכָה שְׁמֶךָ לְעוֹלָם וָעֶד: בְּכָל־יוֹם אֲבָרְכְּךָ וְאֶהְלֶלֶה שְׁמֶךָ לְעוֹלָם וָעֶד: גָּדוֹל יְהוָה וּמִהֲלֵל מְאֹד וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֶקֶר: דוֹר לְדוֹר יִשְׁבַּח מַעֲשֶׂיךָ וּגְבוּרָתֶיךָ יִגְדֹּד: הֵדָר כְּבוֹד הוֹדֶךָ וְדְבָרִי נִפְלְאוֹתֶיךָ אֲשִׁיחָה: וַעֲזוּזוֹ נִזְרָאוֹתֶיךָ יֹאמְרוּ וּגְדֻלָּתְךָ אֲסַפְּרָנָה: זָכַר רַב־טוֹבְךָ יִבְיַעוּ וְצַדִּיקְתְּךָ יִרְגְּנוּ: חֲנּוּן וְרַחוּם יְהוָה אֶרֶךְ אֲפָיִם וּגְדֻלַּח־חֶסֶד: טוֹב־יְהוָה לְכָל־וְרַחֲמָיו עַל־כָּל־מַעֲשָׂיו: יוֹדוּךָ יְהוָה כָּל־מַעֲשֶׂיךָ וְחִסְדֶּיךָ יִבְרַכּוּכָה: כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ יֹאמְרוּ וּגְבוּרָתְךָ יִדְבְּרוּ: לְהוֹדִיעוּ לְבָנֵי הָאָדָם גְּבוּרָתוֹ וְכְבוֹד הַדֶּר מַלְכוּתוֹ: מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל־עֲלָמִים וּמִמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל־דוֹר וָדָר: סוֹמֵךְ יְהוָה לְכָל־הַנִּפְלָאִים וְזוֹקֵף לְכָל־הַכְּפוּפִים: עֵינֵי־כָל־אֱלֹהִים יִשְׁבְּרוּ וְאַתָּה נוֹתֵן־לָהֶם אֶת־אֲכָלָם בְּעֵתוֹ: פּוֹתַח אֶת־יָדְךָ וּמִשְׁבִּיעַ לְכָל־חַי רִצּוֹן: צַדִּיק יְהוָה בְּכָל־דְּרָכָיו וְחֹסֵיד בְּכָל־מַעֲשָׂיו: קָרוֹב יְהוָה לְכָל־קֹרְאָיו לְכָל־אֲשֶׁר יִקְרָאָהוּ בְּאֵמֶת: רִצּוֹן־יִרְאוּ יַעֲשֶׂה וְאֶת־שׁוֹעֲתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעֵם: שׁוֹמֵר יְהוָה אֶת־כָּל־אֲהָבָיו

מקורות ומקבילות

ג'פ אשרי, שבה"ל, ענין תפילה, סי' ז בשם אחיו רצ"ח; סת"ר סי' ז, ענין הזמירות. אשרי יושני, תה' פד, ה; סרע"ג ח"א, סי' פה; סדור רס"ג עמ' כה ועמ' מה; תוס' עמ"ס ברכות, דף לב ע"ב, ד"ה קודם; טור או"ח, סוף סי' רלד. אשרי העם, תה' קמד, טו. תהלה לדוד, תה' קמה, ח"כא; צנזי ברכות, דף ד ע"ב; סדור רס"ג עמ' כה; פסקי רי"ד עמ"ס ברכות, דף ד ע"ב; שבה"ל, ענין תפילה, סי' ז, ראו גליון הש"ס, עמ"ס ברכות, דף ד ע"ב, ד"ה בכל יום. רען יראיו יעשה, ראו רש"י עמ"ס ברכות, דף לא ע"א, וס.

וְאֵת כָּל־הָרָשָׁעִים יִשְׁמִיד: תִּהְיֶה יְהוָה יְדֹבֵר פִּי וַיְבָרֶךְ
כָּל־בָּשָׂר שֵׁם קִדְּשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:
וַאֲנַחְנוּ נִבְרָךְ יְיָ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם. הִלְלוּ־יָהּ:

וּבֹא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל וּלְשָׁבִי פֹשֵׁעַ בִּיעָקֵב נָא: יְהוָה: וְאֲנִי זֹאת
בְּרִיתִי אִתְּךָ אֲמַר יְהוָה רֹחֲלִי אֲשֶׁר עָלֶיךָ וּדְבָרִי
אֲשֶׁר־שָׁמַתִּי בְּפִיךָ לֹא־יִמּוּשׁוּ מִפִּיךָ וּמִפִּי זִרְעֶךָ וּמִפִּי זִרְעֶךָ
אֲמַר יְהוָה מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם: וְאַתָּה קִדְּשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת
יִשְׂרָאֵל: וְקִרְאָה זֶה אֶל־זֶה וְאֲמַר קִדְּשׁוּ קִדְּשׁ קִדְּשׁ יְהוָה
צְבָאוֹת מֶלֶךְ כָּל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: בִּלְחַשׁ: וּמִקְבְּלֵיךְ מִן הַיָּם וְאֶמְרִין.
קִדְּשׁ בְּשֵׁמִי מְרוֹמָא עֲלָאָה בֵּית שְׁכִינְתָּהּ. קִדְּשׁ עַל־אֲרָעָא
עוֹבֵד גְּבוּרְתָּהּ. קִדְּשׁ לְעֵלְמָא וּלְעֵלְמִי עֲלִמְיָא. יְהוָה צְבָאוֹת
מִלֵּיא כָל־אֲרָעָא זִיו יְקָרָה ע"כ: וְתִשְׁאֲנִי רוּחַ וְאֶשְׁמַע אַחֲרֵי קוֹל
רַעַשׁ גָּדוֹל בְּרוּךְ כְּבוֹד־יְהוָה מִמְּקוֹמוֹ: בִּלְחַשׁ: וְנִטְלִתְנִי רוּחָא.
וְשִׁמְעִית בְּתֵרָאִי קָל זִיעַ שְׁגִיָּא. דְּמִשְׁבַּחִין וְאֶמְרִין. בְּרִיךְ יְקָרָא
דִּיהוָה מֵאַתֵּר בֵּית שְׁכִינְתָּה ע"כ: יְהוָה וּמִלֵּךְ לְעֵלְמָא וְעַד:
בִּלְחַשׁ: יְהוָה מַלְכוּתָהּ (קָאִים) לְעֵלְמָא וּלְעֵלְמִי עֲלִמְיָא: יְהוָה אֱלֹהֵי
אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל אֲבֹתֵינוּ שְׁמֵרָה־זֹאת לְעוֹלָם לִיִּצְרָא
מִחֲשָׁבוֹת לִבָּב עֲמִיד וְהִכֵּן לִבָּבֵם אֱלֹהֵיךָ: וְהוּא רַחוּם יִכְפֹּר עוֹן
וְלֹא־יִשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהַשְׁיב אִפּוֹ וְלֹא־יִעִיר כָּל־חַמְתּוֹ: כִּי־אַתָּה
אֲדֹנֵי טוֹב וְסֹלֶחַ וְרַב־חֶסֶד לְכָל־קִרְאִיךָ: צְדִקְתְּךָ צֶדֶק לְעוֹלָם
וְתוֹרָתְךָ אֱמֶת: תִּתֵּן אֱמֶת לִיעָקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ

מקורות ומקבילות

ד"ה חלל מתוך. סוף המזמור. סד' רס"ג עמ' כה. ואנחנו נברך. תה' קטו, יח; רס"ש עמ"ס זרכות, פ"ח, ס' ו. זמנחה
אומרים ונא לזיון. שנה"ל, סדר תענית, סוף ס' רס"ג; סת"ר ס' סא, ענין מנחת ת"צ; סה"ת, סדר ת"צ, סוף ס' לא. ואני
זאת בריתי איתם. ישע' נט, כא; שנה"ל, סדר תענית, סוף ס' רס"ג; סת"ר ס' סא, ענין מנחת ת"צ; סה"ת, סדר ת"צ, סוף
ס' לא. סדר דקדושה. ע"פ שנה"ל, סדר תענית, סוף ס' רס"ג; סת"ר ס' סא, ענין מנחת ת"צ; סה"ת, סדר ת"צ, סוף
ס' לא.

לְאַבְתִּינוּ מִימֵי קֶדֶם: בְּרוּךְ אֲדֹנָי יְיָ וְיִסּוּ יוֹם יַעֲמֹס-לָנוּ הָאֵל
 יִשְׁוּעַתָּנוּ סֵלָה: יְהוָה צְבָאוֹת עֲמָנוּ מִשְׁגָּב-לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב
 סֵלָה: יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁרִי אָדָם בִּטָּח בְּךָ: (יְהוָה הוֹשִׁיעָה
 הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם-קִרְאָנוּ: ע"כ בלחש:

בְּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ שֶׁבְּרָאָנוּ לְכְבוֹדוֹ. וְהַבְדִּילָנוּ מִן-הַתּוֹעִים. וְנָתַן
 לָנוּ תּוֹרַת אֱמֶת וַחַיֵּי עוֹלָם נָטַע בְּתוֹכָנוּ. הִרְחַמָּן יִפְתַּח
 לִבָּנוּ לְתוֹרָתוֹ וְיִטַּע אֶהְבֵּתוֹ וְיִרְאֵתוֹ בְּלִבָּנוּ. וְיִשִּׁים בְּלִבָּנוּ
 לְאַהֲבָה אוֹתוֹ. וְלִירְאָה אוֹתוֹ. וְלַעֲבֹדוֹ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ בְּלִבָּב
 שָׁלֵם וּבְנֶפֶשׁ חַפְצָה. לְמַעַן לֹא נִיָּע לְרִיק וְלֹא נִלְד לְבִהָלָה.
 וְכֵן יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. שֶׁנֶּשְׁמַר
 חֻקֶּיךָ בְּעוֹלָם הַזֶּה. וְנִזְכֶּה וְנַחֲיָה וְנִרְאָה וְנִירָשׁ יִשְׁוּעַת שְׁנֵי
 הַמַּשִּׁיחַ לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה. לְזִכּוֹת וְלַמַּעֲשִׂים טוֹבִים וְלַחַיֵּי
 הָעוֹלָם הַבָּא:

הַחֲזִין אוֹמֵר:

יִתְגַּדֵּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. בְּעָלְמָא דְּבָרָא כְּרַעוּתָהּ. וְיִמְלִיךְ
 מַלְכוּתָהּ בְּחַיִּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְּכָל-בֵּית-יִשְׂרָאֵל
 בְּעָגְלָא וּבְזִמְן קָרִיב. וְאָמְרוּ אָמֵן:

יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ. לְעָלַם וְלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא.

יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר וְיִתְרוֹמֵם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה
 וְיִתְהַלָּל שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא:
 לְעֵלָּא לְעֵלָּא מִן-כָּל-בְּרִכָּתָא. שִׁירָתָא. תְּשַׁבַּחְתָּא וְנַחֲמָתָא
 דְּאִמְרֵן בְּעָלְמָא. וְאָמְרוּ אָמֵן:

מקורות ומקבילות

הַחֲזִין אוֹמֵר חֲזִי קִדִּישׁ. ע"פ שו"ת, סדר תענית, סוף סי' רס"ט; סת"ר סי' ס"א, ענין מנחת ת"ב.

וַיְהִי בִּנְסֻעַ הָאָרֶץ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָהּ יְהוָה וַיִּפְצוּ אֵיכָיֶךָ וַיִּנָּסוּ
מִשְׁנֵאִיךָ מִפְּנֶיךָ:

מנהג ירושלים:

קוּמָה עֲזַרְתָּה לָנוּ וּפָדִינוּ לְמַעַן
חֲסִדֶּיךָ: כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה
וּדְבַר־יְהוָה מִירוּשָׁלַם: יְהוָה
שִׁמְךָ לְעוֹלָם יְהוָה זְכָרְךָ לְדֹר־
וָדֹר: יְהוָה חַפֵּץ לְמַעַן צִדְקוֹ
יִגְדִּיל תוֹרָה וַיֹּאדִיר:

מנהג ק"ק רומה:

קוּמָה יְהוָה לְמִנְחֹתֶיךָ אֲתָה וְאֶרֶץ
עֲזָרְךָ: כִּהְגִּיד יִלְבָּשׁוּ צִדְק וְחִסְדֶּיךָ
יִרְגְּנוּ: בַּעֲבוּר דָּוִד עַבְדְּךָ אֶל־תִּשָּׁב
פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ: וּמוֹצִיאִין סֵפֶר הַתּוֹרָה,
וְאוֹמְרִים: בְּרוּךְ הַמָּקוֹם שֶׁנָּתַן תוֹרָה
לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּרוּךְ הוּא: אֲשֶׁר־
הָעַם שִׁכְּכָה לוֹ אֲשֶׁר־הָעַם שִׁיְהוּהָ
אֱלֹהֵיו: אֲבָרְכָה אֶת־יְהוָה בְּכָל־עֵת
תְּמִיד תִּהְיֶה בְּפִי: בִּיהוָה תִּתְהַלֵּל
נַפְשִׁי יִשְׁמְעוּ עֲנָוִים וַיִּשְׁמְחוּ: גְּדִלוֹ
לִיהוָה אֲתִי וְנִרְמָמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו:

בירושלים אומרים:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת בָּשׁוּב יְהוָה אֶת־שִׁיבַת צִיּוֹן הֵינּוּ בְּחִלָּמִים: אֲזַי
יִמְלֹא שִׁחוּק פִּינִי וּלְשׁוֹנִי רִנָּה אֲזַי יֹאמְרוּ בְּגוֹיִם הַגְדִּיל
יְהוָה לַעֲשׂוֹת עִסְאֵלָה: הַגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת עֲפָנוּ הֵינּוּ
שְׂמִיחִים: שׁוּבָה יְהוָה אֶת־שְׁבִיתָנוּ כְּאַפִּיקִים בְּנִגְב: הַזְרַעִים
בְּדַמְעָה בְּרִנָּה יִקְצְרוּ: הָלוֹךְ יִלְךְ וּבִכָּה נִשָּׂא מִשְׁדֵּי־הַזֶּרַע
בְּאֵיבָא בְּרִנָּה נִשָּׂא אֶל־מִתִּיו:

גְּדִלוֹ לִיהוָה אֲתִי וְנִרְמָמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו:

ח"ג והערות

מקורות ומקבילות

וַיְהִי בִּנְסֻעַ. במח' רמ"ו ובולגריא, וַיְהִי בִּנְסֻעַ הָאָרֶץ וְכו' וּמוֹמֹר הַתְּהַלִּים מוֹפִיעִים רַק בַּשַּׁבָּת וּבַתְּפִלָּה. ס' ל'. קוּמָה עֲזַרְתָּה לָנוּ. תה' מד, כז. כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא יִשְׁעִי. ג. ה' שִׁמְךָ לְעוֹלָם. תה' קלז, יג. ה' חַפֵּץ לְמַעַן צִדְקוֹ. ישע' מז, כח. קוּמָה ה' לְמִנְחֹתֶיךָ. תה' קלז, ח. בְּרוּךְ הַמָּקוֹם שֶׁנָּתַן תּוֹרָה. ראו מנח"ד פל"א, פ"ד. אֲשֶׁר־הָעַם. תה' קמד, טו. אֲבָרְכָה אֶת ה' תה' לד, ז. נִשָּׂא ה' אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן. תה' קכו, א. גְּדִלוֹ לָהּ. תה' לד, ד; מס"ו פ"ד, ה"ה; סרע"ג ח"א, ס' נט; מח"ו ס' נג; שנה"ל, סדר תענית, סוף ס' רסע; סת"ר ס' סא, ענין מנחת ת"צ. הולאת ספר תורה. ע"פ שנה"ל, סדר תענית, סוף ס' רסע; סת"ר ס' סא, ענין מנחת ת"צ; סה"ת, סדר ת"צ, סוף ס' לא. וַיְהִי בִּנְסֻעַ הָאָרֶץ. צמ"י, ל; ס' המנחכים, ד"ה ושני כלבו.

רֹמְמוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדָם רַגְלָיו קָדוֹשׁ הוּא:
 רֹמְמוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲרַק קָדְשׁוֹ בִּי־קָדוֹשׁ
 יְהוָה אֱלֹהֵינוּ: אֵין־קָדוֹשׁ כִּיהוָה כִּי אֵין בְּלִתֵּךְ וְאֵין צוֹר בְּאֱלֹהֵינוּ:
 (כִּי מִי אֱלֹהִים מִבְּלַעֲדִי יְהוָה וּמִי צוֹר זִוְלָתִי אֱלֹהֵינוּ) אַחַד
 אֱלֹהֵינוּ גָּדוֹל אֲדוֹנֵינוּ קָדוֹשׁ וְנוֹרָא שְׁמוֹ:

וְתִגְלָה (וְתִרְאָה) מַלְכוּתוֹ עָלֵינוּ מִהֲרָה וַיַּחֲוֶן וַיִּרְחַם פְּלִיטָתָנוּ
 וּפְלִיטָת כָּל־עַמּוֹ (בֵּית) יִשְׂרָאֵל וַיִּתְּנֵנוּ (תְּמִיד) לַחֵן
 וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים וּלְרָצוֹן וְאָמְרוּ כָּל־הָעָם אָמֵן הִכָּל הָבֹו גִּדְּל
 לְאֱלֹהֵינוּ וְתִנּוּ כְבוֹד לַתּוֹרָה:

מגביהים את ספר התורה ואומרים:

וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־שָׁם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל: תּוֹרָה
 צִוְּה־לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרְשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב: וְאַתֶּם הַדְּבָקִים
 בִּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כָּלְכֶם הַיּוֹם:

כִּהֵן קָרַב יַעֲמֹד הַכִּהֵן (או: אֵין כָּאן כִּהֵן יַעֲמֹד הַלּוֹי או: יִשְׂרָאֵל)
 בְּרוּךְ שֶׁנִּתֵּן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּקִדְשָׁתוֹ תּוֹרַת יְהוָה

מקורות ומקבילות

רוממו וכו' להדס רגליו. תה' לט, ה; סרע"ג ח"א, סי' לט; ראו
 מחור'ו סי' לג. רוממו וכו' להר קדשו. תה' לט, ט. אֵין
 קדוש. ש"א ב, ב. כי מי אלוה. תה' יח, לב. אחד אלהינו.
 ע"פ דב' ו, ד; מס"ו פי"ד, ה"ה; סרע"ג ח"א, סי' לט. גדול
 אדונינו. תה' קמז, ה; ע"פ דב' י, יח; ש"צ ז, כב. קדוש ונורא
 שמו. תה' קיא, ט; ע"פ תה' לט, ג. ותגלה (ותראה) מלכותו.
 ע"פ מס"ו פי"ד, ה"ו; מחור'ו סי' לג; שצה"ל, סדר תענית, סוף
 סי' רסט; סת"ר סי' סא, ענין מנחת ת"צ. ואמרו כל העם
 אמן. ע"פ דה"א טז, לו; סרע"ג ח"א, סי' לט. הכל הבו גודל
 ע"פ מחור'ו סי' לג; שצה"ל, סדר תענית, סוף סי' רסט; סת"ר
 סי' סא, ענין מנחת ת"צ. הבו גודל דב' לב, ג. הגבהה
 קודם קה"ת. מס"ו פי"ד, ה"ה; שצה"ל, ענין שבת, סי' עז.
 מגביהים את ספר. ירושלמי סוטה פ"ז, ה"ד; מס"ו פי"ד, ה"ה;
 ספ"ר הל' שבת, סי' נג; חו"ז ח"ב, הל' שבת, סי' מצ; רמב"ן
 עה"ת, דב' כז, כ; שצה"ל, ענין שבת, סי' עז. וזאת הסורה.
 דב' ד, מד; מס"ו פי"ד, ה"ה; שצה"ל, ענין שבת, סי' עז; רמב"ן
 עה"ת, דב' כז, כ. תורה זה לנו. דב' לג, ד. ואתם הדנקים זה. דב' ד, ד. כהן קרב. ע"פ סרע"ג ח"א, סי' לט; מחור'ו
 סי' לג. ברוך שנתן תורה. ראו מחע"ד פלא, פי"ד; סד"ר סי' עד; מחור'ו סי' לג. תורת ה' תמימה. תה' יט, ח"י; חוס' עמ"ס

ח"ג והערות

אחד אלהינו. במח' רמ"ז ובולוניה לא מופיע בחול אלא
 בשבת בלבד. וְתִרְאָה. בֵּית. תיבות אלו לא מופיעות
 במח' רמ"ז ובולוניה, וכה"נ במח' שד"ל. וַיַּחֲוֶן וַיִּרְחַם.
 במח' רמ"ז תיבת וִירְחַם לא מופיעה. תְּמִיד. כ"ה
 במח' שד"ל. במח' רמ"ז ובולוניה תיבה זו לא מופיעה.
 מגביהים את סה"ת. במח' רמ"ז ובולוניה סדר הגבהת
 התורה לא מופיע וכן הפסוקים שאומרים אח"כ עד
 'כולכם היום'. במח' כמנהג בני רומה עד מח' שד"ל,
 הגבהת התורה מופיעה לאחר קריאת התורה, אך בכל
 בסידורים המאוחרים ההגבהה מופיעה לפני קריאת
 התורה, וכן נהוג היום. ובק"ק רומה מגביהים את סה"ת
 לפני ואחרי הקריאה. ברוך שנתן וכו'. אינו במח'

תְּמִימָה מְשִׁיבַת נֶפֶשׁ עֲדוּת יְהוָה נֶאֱמָנָה מַחְכִּימַת פֶּתִי: פִּקּוּדֵי
 יְהוָה יִשְׁרִים מְשַׁמְחֵי־לֵב מַצּוֹת יְהוָה בָּרָה מְאִירַת עֵינַיִם:
 יִרְאֵת יְהוָה טְהוֹרָה עוֹמֶדֶת לָעֶד מְשַׁפְּטֵי־יְהוָה אֱמֶת צִדְקוֹ
 יִחַדּוּ: הָאֵל תָּמִים דָּרְכוֹ אִמְרַת־יְהוָה צְרוּפָה מִגֵּן הוּא לְכֹל
 הַחַסִּים בּוֹ: דְּרָכֶיהָ דְּרָכֵי־נֶגַע וְכָל־נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם: עֵץ־
 חַיִּים הִיא לַמַּחְזִיקִים בָּהּ וְתִמְכֶּיהָ מְאֹשֶׁר: כִּי־בִי יִרְבּוּ יְמֵיהָ
 וְיִוָּסְפוּ לָהּ שָׁנוֹת חַיִּים: יְהוָה עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְהוָה יְבָרֶךְ אֶת־
 עַמּוֹ בְּשָׁלוֹם:

העולה לתורה פותח ומביט במקום שצריך לקרוא, מכסה את האותיות ומברך בקול רם:

יְהוָה עִמָּכֶם. (הקהל עונה: יְבָרְכֶךָ יְהוָה):

בָּרְכוּ אֶת־יְהוָה הַמְּבָרֵךְ:

(הקהל עונה: בָּרוּךְ יְהוָה הַמְּבָרֵךְ לְעוֹלָם וָעֶד):

העולה חוזר ואומר: בָּרוּךְ יְהוָה הַמְּבָרֵךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

**בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ
 מִכָּל־הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת־תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה.
 נוֹתֵן הַתּוֹרָה:**

בסיום הקריאה העולה יגלול את התורה ויברך:

**בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר נָתַן לָנוּ
 תּוֹרַת אֱמֶת. וְחַיֵּי עוֹלָם נָשַׁע בְּתוֹכָנוּ. בָּרוּךְ אַתָּה
 יְהוָה. נוֹתֵן הַתּוֹרָה:**

מקורות ומקבילות

מגילה, דף לב ע"א, ד"ה גוללו. האל תמים דרכו. תה' יח, לא.
 דרכיה דרכי טעם. מש' ג, חיות. כי בי ירבו ימיו. מש' ט, יח.
 ה' עוז לעמו. תה' כט, יח.

ח"ג והערות

רמ"ז ובולגריא וכן הפסוקים האחרים מספר משלי. הנוסח
 כאן ע"פ הרב מ"ע הרשום, המנהג האישלסקי בירושלים,
 עמ' 18, ג.

יברך בקול רם כדי שישמע הקהל ולכל הפחות י' אנשים:

**בְּרוּךְ אַתָּה יְיָהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. הַגּוֹמֵל לַחַיִּיבִים
טוֹבוֹת. שְׂגַמְלָנִי כָּל־טוֹב:**

הקהל עונה:

**מִי שְׂגַמְלָךְ כָּל־טוֹב. הוּא יִגְמְלָךְ כָּל־טוֹב לְעַד סֵלָה. יוֹדוּ
לַיהוָה חֲסִדוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לְבָנֵי אָדָם:**

קריאת התורה למנחה של ת"ב

כהן וַיַּחֲלֵ מִשֶּׁה אֶת־פָּנָי יְהוָה אֱלֹהָיו וַיֹּאמֶר לְמָה יְהוָה יַחֲרֶה
אִפְּךָ בְּעַמֶּךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּכַח גָּדוֹל
וּבְיָד חֲזָקָה: לְמָה יֹאמְרוּ מִצְרַיִם לֵאמֹר בְּרָעָה הוֹצִיאָם לְהֵרֵג
אֹתָם בַּהָרִים וּלְכַלֵּתָם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה שׁוֹב מִחֲרוֹן אִפְּךָ
וְהִנָּחָם עַל־הָרָעָה לְעַמֶּךָ: זָכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל
עַבְדֶּיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לָהֶם בְּךָ וַתְּדַבֵּר אֱלֹהִים אַרְבַּע אֶת־
זֶרְעֶכֶם כִּכּוּכְבֵּי הַשָּׁמַיִם וְכָל־הָאֶרֶץ הִזְאתָ אֲשֶׁר אֲמַרְתִּי אֲתָן
לְזֶרְעֶכֶם וְנָחֳלוּ לְעַלְמָם: וַיִּנָּחֶם יְהוָה עַל־הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר
לַעֲשׂוֹת לְעַמּוֹ: פ

מקורות ומקבילות

ברכת הגומל. צבלי זרכות, דף נד ע"ג; רא"ש עמ"ס זרכות, פ"ט, סי' ג; רמב"ם, הל' זרכות, פ"י, ה"ח. **אחרי קה"ת.** סמ"ק, סוף מלוה קמו. **עשרה אנשים.** צבלי זרכות, דף נד ע"ג; רא"ש עמ"ס זרכות, פ"ט, סי' ג; סת"ר, נספחים, סי' ג, סדר זרכות; סה"ת סוף סי' נח. **נוסח ברכת הגומל.** ע"פ צבלי זרכות, דף נד ע"ג; אור"ח ח"א, דין מה שמוסיפין בשני, אות כד; טור אור"ח, סי' ריט; רמב"ם הל' זרכות פ"י, ה"ח; נספחים, סי' ג, סדר זרכות; סה"ת סוף סי' נח. **מי שגמלך כל טוב.** ע"פ אור"ח ח"א, דין מה שמוסיפין בשני, אות כד; טור אור"ח, סי' ריט; רמב"ם, הל' זרכות, פ"י, ה"ח; סמ"ק, סוף מלוה קמו. **יודו לה' חסדו.** תה' קז, ה; סת"ר, נספחים, סי' ג, סדר זרכות. **קוראים ג' גזרי.** ע"פ שצ"ל, סדר תענית, סוף סי' רסט; סת"ר סי' סא, ענין מנחת ת"צ. **כהן ד' פסוקים.** סדו' רס"ג עמ' שעג. **ויחל משה את פני ה'.** שמ' לב, יאידו; מס"ו פ"ז, ה"ה; סרע"ג ח"ב, סי' קא; סדו' רס"ג עמ' שעג, קריאה למנחה של תענית; חשו' רנ"ג אור"ח, סי' קעז; פסקי ריא"ז עמ"ס מגילה, פ"ד, ה"ה אות ה; שצ"ל, סדר תענית, סי' רסט; סת"ר סי' ס, ענין יוס ת"צ; סה"ת, סדר ת"ב, סוף סי' לא.

ח"נ והערות

ברכת הגומל. במח' רמ"ו ובולוניה הברכה לא מופיעה ובאן הנוסח כמח' שד"ל בשחרית של חול. במנהג הקדום כנראה שלא אמרו 'ברכת הגומל' בט"ב וכנראה המנהג הוכנס בהשפעת הנוסח הספרדי. ראו: פתח הדביר ח"ב, סי' ריט, אות יז; שד"ח, מערכת בין המצרים, סי' ב, אות ג. **לחייבים.** במח' שד"ל: 'לחייבים'.

לוי ויאמר יהוה אל-משה פסל-לך שני-לחת אבנים כראשנים
 וכתבתי על-הלחת את-הדברים אשר היו על-הלחת
 הראשנים אשר שברת: והיה נכון לבקר ועלית בבקר אל-הר
 סיני ונצבת לי שם על-ראש ההר: ואיש לא-יעלה עמך
 וגם-איש אל-ירא בכל-ההר גם-הצאן והבקר אל-ירעו אל-
 מול ההר ההוא: ישראל ויפסל שני-לחת אבנים כראשנים וישפם
 משה בבקר ויעל אל-הר סיני כאשר צוה יהוה אתו ויקח בידו
 שני לחת אבנים: וירד יהוה בענן ויתיצב עמו שם ויקרא בשם
 יהוה: ויעבר יהוה על-פניו ויקרא יהוה יהוה אל רחום וחנון
 ארך אפים ורב-חסד ואמת: נצר חסד לאלפים נשא עון ופשע
 וחטאה ונקמה לא ינקה פקדו עון אבות על-בנים ועל-בני בנים
 על-שלישים ועל-רביעיים: וימהר משה ויקד ארצה וישתחו:
 ויאמר אס-נא מצאתי חן בעיניך אדני ילך-נא אדני בקרבנו
 כי עסקשה-ערף הוא וסלחת לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו:
 ויאמר הנה אנכי כרת ברית גגד כל-עמך לעשה נפלאות אשר
 לא-נבראו בכל-הארץ ובכל-הגוים וראה כל-העם אשר-אתה
 בקרבך את-מעשה יהוה כי-נורא הוא אשר אני עשה עמך:

בסוף קריאת התורה הקורא אומר:

יתגדל ויתקדש שמה רבא. בעלמא דברא כרעותה. וימליך
 מלכותה בייכון וביומיכון ובחיי דכל-בית-ישראל
 בעגלא ובזמן קריב. ואמרו אמן:

מקורות ומקבילות

קורין גדילוג. ע"פ סה"ת, סדר ת"צ, סוף ס' לא. לוי - פסל לך. סדר רס"ג עמ' שעג. ויאמר ה' אל משה. שמי' לד, א"י.
 ישראל. ראו שזה"ל, סדר תענית, סוף ס' רסט; סת"ר ס' סא, ענין מנחת ת"צ; סה"ת, סדר ת"צ, סוף ס' לא. טולד חסד.
 נ' רצתי, ע"פ המסורה. בסוף קריאת. טור או"ח, סוף ס' קמט; רמב"ם, סד"ת, נוסח ברכות התפילה; שזה"ל, ענין שבת,
 ס' עט וסדר תענית, סוף ס' רסט; סת"ר ס' ז, ענין קדישא דסידרא, ס' טז ענין קריאת ס"ת וס' סא, ענין מנחת ת"צ;
 הרש"ר ומדק"ח עמ' תפד. קדיש. מוכר צמס"ו פ"ו, ה"ו; סרע"ג ח"א, ס' קא; שזה"ל, ענין תפילה, ס' ת, צמס תשרי הראש"ד
 ס' קלג.

יְהִי שֵׁמֶה רַבָּא מְבָרַךְ. לְעֵלָם וּלְעָלְמֵי עָלְמֵיָא.
 יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר וְיִתְרוֹמֵם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה
 וְיִתְהַלָּל שֵׁמֶה דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא:
 לְעֵלָּא לְעֵלָּא מִן כָּל-בְּרַכְתָּא. שִׁירְתָּא. תְּשַׁבַּחְתָּא וְנַחֲמָתָא
 דְּאִמְרֵן בְּעָלְמָא. וְאִמְרוּ אָמֵן:

הפטרה למנחה של ת"ב

המפטיר, לאחר שייגמור הגולל לגלול את סה"ת, קודם קריאת ההפטרה מברך:

בְּרוּךְ אַתָּה יְיָהּ. אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר בָּחַר בַּנְּבִיאִים
 טוֹבִים. וְרָצָה בְּדַבְרֵיהֶם. הַנֶּאֱמָרִים בְּאַמְתִּי. בְּרוּךְ
 אַתָּה יְיָהּ. הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה. בְּמִשְׁנֵה עֲבָדָיו וּבִישְׂרָאֵל עַמּוֹ.
 וּבַנְּבִיאֵי הָאֱמֶת וְהַצֶּדֶק:

יִשְׂרָאֵל עַד יְהוֹה אֱלֹהֶיךָ כִּי
 כִּשְׁלֹת בַּעֲוֹנֶךָ: קָחוּ עִמָּכֶם
 דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל-יְהוֹה אֱמָרוּ
 אֵלָיו כָּל-תַּשָּׂא עֵוֹן וּמַח-טוֹב

וְנִשְׁלָמָה פָּרִים שְׁפָתֵינוּ: אֲשׁוּרוּ לֹא יוֹשִׁיעֵנו עַל-סוֹס לֹא נִרְכָּב
 וְלֹא-נֶאֱמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ אֲשֶׁר-בָּךְ יְרַחֵם יְתוֹם:
 אֲרָפֵא מְשׁוֹבְתָם אֲהַבֵּם נִדְבָה כִּי שָׁב אִפִּי מִמֶּנּוּ: אֲהִיָּה כִּטְלִי
 לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח כְּשׁוֹשְׁנָה וַיֵּךְ שָׁרְשָׁיו כְּלַבָּנוֹן: יִלְכוּ יִנְקוּתָיו וַיְהִי
 כְּזֵית הוֹדוֹ וַיִּרְיַח לוֹ כְּלַבָּנוֹן: יֵשְׁבוּ יֹשְׁבֵי בְצֻלּוֹ יַחֲיוּ דָגָן וַיִּפְרְחוּ
 כַּגֶּפֶן זָכְרוּ כִּיִּין לַבָּנוֹן: אֲפָרִים מֵה־לִּי עוֹד לְעַצְבִּים אֲנִי עֲנִיתִי

מקורות ומקבילות

שׁוֹשְׁנָה יִשְׂרָאֵל. הוש' יד, 3; שׁוֹשְׁנָה"ל, סדר תענית, סוף ס' רס"ט; סה"ר ס' ס"ה, ענין מנחת ת"צ; סה"ת, סדר ת"צ, סוף ס' ס' לא.

וְאֲשׁוּרֵנוּ אֲנִי כְּבֹרֶשׁ רַעְנָן מִמֶּנִּי פְּרִיָּה נִמְצָא: מִי חֶכֶם וַיִּבֶן
אֵלֶּה גִבּוֹן וַיִּדְעֶם כִּי־יִשְׂרָאֵל דְּרָכֵי יְהוָה וַצַּדִּיקִים יֵלְכוּ בָּם
וּפְשָׁעִים יִכְשְׁלוּ בָּם:

לפי מנהג ק"ק רומא מוסיפים:

מִי־אֵל כְּמוֹד נָשָׂא עֵוָה וְעֵבֶר עַל־פָּשַׁע לְשֹׂאֲרֵית נַחֲלָתוֹ לֹא־הִחְזִיק לְעַד אָפוּ
כִּי־חָפֵץ חֶסֶד הוּא: יָשׁוּב יִרְחֲמֵנוּ יִכְבֹּשׁ עֲוֹנֹתֵינוּ וְתִשְׁלִיךְ בְּמַצָּלוֹת יָם כָּל־חַטָּאוֹתָם:
תִּתֵּן אֲמֵת לִיעֹקֵב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְתָּינוּ מִימֵי קֹדֶם:

אחרי קריאת ההפטרה המפטיר אומר:

גִּזְלָנוּ יְהוָה צָבָאוֹת שְׁמוֹ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. צוּר כָּל־הָעוֹלָמִים
צַדִּיק בְּכָל־הַדּוֹרוֹת. הָאֵל הַנָּאֶמָן
הַאֹמֵר וְעוֹשֶׂה. הַמְדַּבֵּר וּמְקַיֵּם. כִּי כָל־דְּבָרָיו אֲמֵת וְצֶדֶק.
נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ. וְדַבֵּר אֶחָד
מִדְּבָרֶיךָ אַחֲזֹר לֹא־יָשׁוּב רִיקָם. כִּי אֵל (מֶלֶךְ) נֶאֱמָן אַתָּה.
בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. הָאֵל הַנָּאֶמָן בְּכָל־דְּבָרָיו:

רַחֵם עַל־צִיּוֹן כִּי רַחֵם בֵּית חַיֵּינוּ. וְלַעֲלוּבַת נַפֶּשׁ תּוֹשִׁיעַ
בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. מְשַׁמַּח צִיּוֹן בְּבִגְיָה:

שְׂמַחְנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאַלְיָהוּ הַנְּבִיא עֲבָדְךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית
דָּוִד מְשִׁיחֶךָ. בְּמַהֲרָה יָבוֹא וַיַּגֵּל לִבָּנוּ. עַל־כִּסְאוֹ
לֹא־יֵשֵׁב זָר וְלֹא־יִנָּחֲלוּ עוֹד אַחֲרָיִם אֶת־כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קְדֻשָּׁךָ
נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ. שְׁלֵא יִכְבֶּה גֵרוֹ לְעוֹלָם וְעַד. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה.
מִגֵּן דָּוִד:

מקורות ומקבילות

סוף הפטרה סיום הושע. ע"פ שנה"ל, סדר תענית, סוף סי' רסט;
סת"ר סי' סא, עין מנחת ת"צ. מי אל כמנח. מיכ' ז, יח"ב.

ח"ג והערות

מִי־אֵל כְּמוֹד וכו', תוספת פסוקים אלו אינם במנהג בני
רומה והוא לפי מנהג הספרדי.

החזן רשאי לדלג על 'יהי רצון'. לפי מנהג ק"ק רומה עוברים לעמ' 219, 'בחורים וגם בתולות'.

יְהִי רָצוֹן לִפְנֵי אֲבִינוּ שְׁבַשְׁמִים לְכוֹנֵן אֶת־בֵּית חַיִּינוּ וּלְהַשִּׁיב שְׂכִינְתּוֹ בְּתוֹכּוֹ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ וְנֹאמַר אָמֵן:

יְהִי רָצוֹן לִפְנֵי אֲבִינוּ שְׁבַשְׁמִים לְרַחֵם עַל־פְּלִיטָתָנוּ וְלַעֲצֹר אֶת־הַמִּגָּפָה וְהַמְשָׁחִית מֵעֲלֵינוּ וּמֵעַל בְּתֵינוּ וּמֵעַל כָּל־עֵדֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְנֹאמַר אָמֵן:

יְהִי רָצוֹן לִפְנֵי אֲבִינוּ שְׁבַשְׁמִים לְקַיֵּם לָנוּ אֶת־כָּל־חֻמְי יִשְׂרָאֵל. הֵם וּבְנֵיהֶם (וּנְשֵׁיהֶם) וְתַלְמִידֵיהֶם וְכָל־אֲשֶׁר לָהֶם. שְׁבָכָל־מְקוֹמוֹת מוֹשְׁבוֹתֵיהֶם וְנֹאמַר אָמֵן:

יְהִי רָצוֹן לִפְנֵי אֲבִינוּ שְׁבַשְׁמִים שְׁנִשְׁמַע וְנִתְבַּשֵּׁר בְּשׁוֹרוֹת טוֹבוֹת (יְשׁוּעוֹת) וְנִתְחַמֹּת. מְהֵרָה מֵאַרְבַּע כְּנָפוֹת הָאָרֶץ. וְנֹאמַר אָמֵן:

אַחֲיֵינוּ יִשְׂרָאֵל וְאַנְּסֵי יִשְׂרָאֵל (וְאַסִּירֵי יִשְׂרָאֵל). הַנִּתְּנוּנִים בְּצָרָה וּבְשִׁבְיָה. הַמְּקוֹם (בְּרַחֲמָיו) יִרְחַמֵּם וַיַּחֲזִן אוֹתָם (וְאוֹתָנוּ) בְּעֵבֹר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל. וַיּוֹשִׁיעֵם וַיּוֹשִׁיעֵנוּ וַיּוֹצִיאֵם וַיּוֹצִיאֵנוּ מִצָּרָה לְרוּחָהּ. וּמֵאֲפֵלָה לְאוֹרָה (בְּקָרוֹב). וְנֹאמַר אָמֵן:

יְהִי־חֲסִדְךָ יְהוָה עָלֵינוּ כְּאֲשֶׁר יַחֲלֵנוּ לָךְ: כִּי־לָךְ יְהוָה הוֹחֵלְתִּי אֶתְּךָ תַּעֲנֶנָּה אֲדֹנִי אֱלֹהֵי: לְמַעַן יַחֲלִצוּן יְדִידְךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי:

מקורות ומקבילות

יח"ל. ע"פ סרע"ג ח"א, ס' ק; מח"ו ס' קלט; כ"ה צמח' רומניא, דף טז ע"ב. ראו פסר"ב (איש שלום), סוף פ' כז. **אֲבִינוּ שְׁבַשְׁמִים.** לשון חז"ל בהרבה מקומות, כמו: משנ' סוטה פ"ט, מט"ו; ירושלמי חגיגה פ"ב, ה"א; ויק"ר (מרגליות), פ"ר חמור, פ"ר לב, ס' א. **בֵּית חַיִּינוּ.** ע"פ ישע' לח, כ. והמשמעות מעלינו. ע"פ ש"ב כד, טז. **וּמֵעַל כָּל עֵדֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל.** צמח' רומניא: 'ומעל פְּתֵי כְלֵי־עֵדֶת יִשְׂרָאֵל', וללא תיבת 'עמו'. **עֵדֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל.** ע"פ שמי"ב, ג. **מֵאַרְבַּע כְּנָפוֹת הָאָרֶץ.** ישע' יא, יב. **אַחֲיֵינוּ יִשְׂרָאֵל.** ע"פ סרע"ג ח"א, ס' ק. **וְאַנְּסֵי יִשְׂרָאֵל.** ע"פ תי"ו ירמ' ג, לג. **יִרְחַמֵּם וַיַּחֲזִן אוֹתָם.** ע"פ מ"ב יג, כג. **נַעֲבֹר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל.** ש"א יב, כב; מדת"ה מו' סז, ס' א, 'הקצ"ה מושיע וכו' להודיע גבורתו ולהודיע שמו הגדול'. **וּמֵאֲפֵלָה לְאוֹרָה.** ע"פ ישע' ט, א. **יְהִי חֲסִדְךָ ה'.** תה"ל ג, כב; סרע"ג ח"א, ס' ק. **כִּי לָךְ ה' תְּהִי לָנוּ.** למען יחלצונו ידידיך. תה"ל ס, ז.

ח"נ והערות

יהי רצון וכו'. נמצא גם במנהג אשכנז ורומניא, שחרית לחול, דף טז ע"ב. בחוברת המנהג של הרב מ"ע הרטום כתוב לומר יהי רצון (לא מצאנו אסמכתא קדומה יותר), אך בסדר חיבור ברכות (כ"י עמ' 90) בהל' תענית ציבור כתוב: 'ואין אומ' יהי רצון אלא בזמן שאין אומ' הפטרה' וכנראה כך היה המנהג המקורי, אולם נהוג היום בק"ק רומה שאין אומרים יהי רצון במנחת תענית. ובניהם ונשיהם. תיבת 'ונשיהם' איננה במח' הקדו' ואף לא במח' רומניא. וכה"נ במח' שד"ל. 'ישועות'. תיבה זו איננה במח' הקדומים. וכה"נ במח' רומניא. אחינו ישראל וכו'. במח' רומניא מופיע נוסח דומה, עם שינויים והוספות. וְאַסִּירֵי יִשְׂרָאֵל. נאותנו. תיבות אלו אינן במח' הקדומים. בְּקָרוֹב. בְּקָרוֹב. תיבות אלו אינן במח' הקדומים ובמח' שד"ל נמצאות בסוגריים. יהי

חסדך ה'. במח' רמ"ז, שחרית של חול, מופיע רק הפסוק הראשון וכאן כמח' בולוניא ושד"ל.

(מִגִּנְנוּ רָאָה אֱלֹהִים וְהִבִּט פָּנָיו מִשִּׁיחָה: לֹא־אֲמוֹת כִּי־אֲחִיהָ וְאֶסְפָּר
מַעֲשֵׂי יָהּ: יְהוָה הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם־קִרְאָנוּ:

כאשר מחזירים את ספר התורה אומרים:

בַּחוּרִים וְגַם־בְּתוּלוֹת זְקֵנִים עַם־נְעָרִים: יְהַלְלוּ אֶת־שֵׁם יְהוָה
כִּי־נִשְׁגַּב שְׁמוֹ לְבָדּוֹ הוֹדּוֹ עַל־אֶרֶץ וְשָׁמַיִם: וַיֵּרָם
קָרְנוֹ לַעֲמּוֹ תְהִלָּה לְכָל־חֲסִידָיו לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל עִם קָרְבּוֹ
הַלְלוּ־יָהּ: מִהֵלֶל אֶקְרָא יְהוָה וּמֵאִיבֵי אוֹשַׁע: וּבִנְחָה יֹאמַר
שׁוּבָה יְהוָה רַבָּבוֹת אֶלְפֵי יִשְׂרָאֵל: בִּירוּשָׁלַיִם מוֹסִיפִים: בְּעֶבֶר דָּוִד
עֲבַדְךָ אֶל־תֵּשֵׁב פָּנָיו מִשִּׁיחָה: כִּי לָקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי
אֶל־תַּעֲזֹבוּ: עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחְזִיקִים בָּהּ וְתִמְכֶּיָהּ מֵאֲשֶׁר:
דְּרָכֶיהָ דְּרָכֵי־נֶעֱם וְכָל־נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם: ע"כ מוסיפים בירושלים.
הַשִּׁיבֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְנִשְׁוֹבָה חֲדָשׁ יָמֵינוּ בְּקָדְשׁ: תּוֹרָה הִיא
עֵץ חַיִּים: לְכָל־נוֹ חַיִּים. כִּי־עֲמֻךְ מְקוֹר חַיִּים:

בק"ק רומה מוסיפים:

תִּכְוֶן תְּפִלָּתִי קִטְרֶת לְפָנֶיךָ מִשָּׂאת כָּפִי מִנְחַת־עֶרֶב: הִקְשִׁיבָהוּ לְקוֹל שׁוֹעֵי מַלְכִּי
וְאֵלֹהֵי כִּי־אֵלֶיךָ אֶתְפַּלֵּל:

מקורות ומקבילות

מגננו ראה אלהים. תה"פ ד, י. לא אמות. תה"ק קיח, ח. ה' הושיעה.
תה"כ, י. מחזירים את סת. שצה"ל, סדר הענין, סוף סי' רסנ; סת"ר
סי' ז, ענין קדישא דסידרא; סת"ת, סדר ת"צ, סוף סי' לא. צחוריס
וגם צחוריס. תה"ק קמח, יב"ד; ס' המהכים. יהללו את שם ה' סרע"ג
ח"א, סי' ק; שצה"ל, סדר הענין, סוף סי' רסנ; סת"ר סי' סא, ענין
מנחת ת"צ; סת"ת, סדר ת"צ, סוף סי' לא. מהולל אקרא. ש"צ כב, ד.
ובנחה יאמר. צמ"י, ל' סמנ"ו סי' טו; ס' המהכים. בעבור דוד ענדך.
תה"ק קלב, י. כי לקח טוב. מש' ד, ג. עץ חיים היא. מש' ג, יח. דרכיה
דרכי נועם. מש' ג, יח. השיבו ה' אליך. איכ"ה, כא. תורה היא. ע"פ
ויק"ר פר' צחוקות, פר' לה, סי' ו; מחז"ו סי' תכ"צ ד"ה אגיל. היא
עץ חיים. ע"פ מש' ג, יח. לכולנו חיים. ע"פ דב' ה, ג. כי עמך מקור
חיים. תה"ל, י. תכון תפילתי קטורת. תה"ק קמח, ג. הקשיבה לקול
שועי. תה"ה, ג.

ח"נ והערות

מגננו ראה וכו' מעשי יה. לא נמצא במח' בולוניה וכו'נ במח' שד"ל. ה' הושיעה וכו'. פסוק זה מופיע במח' בולוניה ושד"ל, אבל איננו במח' רמ"ו. בחורים וגם בתולות. במח' רמ"ו ובולוניה, בשחרית של חול, הפסוק הראשון לא מופיע ובמח' שד"ל מופיע בסוגריים עם הנחיה: יש מי שמוסיף. במח' הקדומים, בשבת אין כלל פסוקים להחזרת סת. בעבור דוד עבדך וכו'. הפסוקים 'בעבור דוד עבדך...' וכו' לא נמצאים במח' רמ"ו ובולוניה. במח' שד"ל מופיעים הפסוקים "כי לקח טוב..." ו"השיבנו ה'..." בלבד, בשחרית של חול, אך בסדר שונה. הנוסח כאן

הוא לפי מחזור הרשום ח"א. וראה הרב מ"ע הרשום, המנהג האשכנזי בירושלים, עמ' 18 בהערה (1) שבשעת הדחק אפשר לקצר. תכון תפילתי קטרת וכו'. לא נמצא במח' כמנהג בני רומה והוא ע"פ המנהג הספרדי.

החזן אומר:

יִתְגַּדֵּל וַיִּתְקַדֵּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. בְּעֶלְמָא דִּבְרָא כְרַעוּתֵיהּ. וַיִּמְלִיךְ
מַלְכוּתֵהּ בְּחַיִּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל-בֵּית-יִשְׂרָאֵל
בְּעֶגְלָא וּבְזֶמַן קָרִיב. וְאָמְרוּ אָמֵן:
יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ. לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא.
יִתְבָּרַךְ וַיִּשְׁתַּבַּח וַיִּתְפָּאֵר וַיִּתְרוֹמֵם וַיִּתְנַשֵּׂא וַיִּתְהַדָּר וַיִּתְעַלֶּה
וַיִּתְהַלֵּל שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא:
לְעֵלָּא לְעֵלָּא מִן-כָּל-בִּרְכָתָא. שִׁירְתָּא. תְּשַׁבַּחְתָּא וְנַחֲמָתָא
דְּאִמִּירָן בְּעֶלְמָא. וְאָמְרוּ אָמֵן:

עמידה למנחה של תשעה באב

יכוון פניו כנגד מקום המקדש כאשר רגליו זו אצל זו, יעמוד ולא ישען ויכוף ראשו מעט, צריך לכוון בכל הברכות, ולפחות בברכה הראשונה.

בחזרה החזן אומר בלחש:

אֲדֹנֵי שְׁפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יִגִּיד תְּהִלָּתְךָ:
בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. אֱלֹהֵי אַבְרָהָם.
אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב. הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא.
אֵל עֲלִיּוֹן. גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה אֶת-הַכֹּל וְזוֹכֵר חֲסָדֵי
אֲבוֹת. וּמְבִיא גּוֹאֵל לְבָנָי בְּנֵיהֶם לְמַעַן שְׂמוֹ בְּאַהֲבָה: מֶלֶךְ
גּוֹאֵל עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמַגֵּן. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. מַגֵּן אַבְרָהָם:
אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנֵי. מְחִיָּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ.
מוֹרִיד הַטֵּל. מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד. מְחִיָּה מֵתִים

מקורות ומקבילות

קדיש. מחזק צמס"ו פ"י, ה"ו; סרע"ג ח"א, ס' פה; סד' רס"ג עמ' מ"א; שבה"ל, ענין תפילה, ס' ח, בשם תשו' הראש"ד ס' קלג וסדר תענית, סוף ס' רסע; סת"ר ס' סא, ענין מנחת ח"ב. ג"פ מתפלל צמל יוס. דני' ו, יא; מדת"ג צר' ס' ה' ודצ' פר' כי תבוא ס' א; וירושלמי זרכות פ"ד, ה"א; תוספתא זרכות פ"ג, ה"ו; סרע"ג ח"א, ס' לא. עמידה למנחה של ת"צ. ע"פ סרע"ג ח"ב, ס' זח; שבה"ל, סדר תענית, סוף ס' רסע; סה"ת, סדר ת"צ, סוף ס' לא.

בְּרַחֲמִים רַבִּים. סוּמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים. מִתִּיר אֲסוּרִים.
וּמְקִים אֲמוֹנָתוֹ לִישְׁנֵי עֶפְרַיִם מִי־כְמוֹךְ בֶּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דוֹמָה
לָךְ. מֶלֶךְ מַמִּית וּמַחֲיֶה וּמַצְמִיחַ לָנוּ יְשׁוּעָה. וְנֶאֱמַן אֶתְּהָ
לְהַחְיֹת מֵתִים. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. מַחֲיֶה הַמֵּתִים:

בירושלים בחזרה:

כֶּתֶר יִתְּנוּ לָךְ הַמּוֹנִי מַעֲלָה עִם
קְבוּצֵי מִטָּה. יַחַד כָּלֶם קִדְּשָׁה
לָךְ יִשְׁלֹשׁוּ. כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר עַל־יַד
נְבִיאָךְ. וְקִרְאָה זֶה אֶל־זֶה וְאָמַר. קו"ח:
קִדְּשׁוּ קִדְּשׁ קִדְּשׁ יְהוָה צְבָאוֹת
מִלֵּא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: חו"ח: לְעַמְתָּם
בָּרוּךְ יֹאמְרוּ. קו"ח: בָּרוּךְ כְּבוֹד־יְהוָה
מִמְּקוֹמוֹ: חו"ח: וּבְדַבְּרֵי קִדְּשָׁךְ כְּתוּב
לֵאמֹר. קו"ח: יִמְלֹךְ יְהוָה לְעוֹלָם.
אֱלֹהֶיךָ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר. הִלְלוּ־יָהּ:

לפי מנהג ק"ק רומה בחזרה:

נִקְדִּישְׁךָ וְנַעֲרִיצְךָ כְּנֻעַם שִׁיחַ
סוּד שֶׁרָפִי קִדְּשָׁה.
הַמְשִׁלִּים לָךְ קִדְּשָׁה. וְכֵן כְּתוּב
עַל־יַד נְבִיאָךְ. וְקִרְאָה זֶה אֶל־זֶה
וְאָמַר. קו"ח: קִדְּשׁוּ קִדְּשׁ קִדְּשׁ
יְהוָה צְבָאוֹת מִלֵּא כָל־הָאָרֶץ
כְּבוֹדוֹ: חו"ח: לְעַמְתָּם בָּרוּךְ יֹאמְרוּ.
קו"ח: בָּרוּךְ כְּבוֹד־יְהוָה מִמְּקוֹמוֹ:
חו"ח: וּבְדַבְּרֵי קִדְּשָׁךְ כְּתוּב לֵאמֹר.
קו"ח: יִמְלֹךְ יְהוָה לְעוֹלָם. אֱלֹהֶיךָ
צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר. הִלְלוּ־יָהּ:

לְדוֹר וָדוֹר נִמְלִיךְ לָאֵל. כִּי־הוּא לְבָדוֹ מְרוֹם וְקִדְּשׁוֹ. וְשִׁבְחָךְ
אֱלֹהֵינוּ מִפִּינוּ לֹא־יָמוּשׁ לְעוֹלָם וָעֶד. כִּי־אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל
וְקִדְּשׁ אַתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. הָאֵל הַקִּדְּשׁ:

אַתָּה חוֹנֵן לְאָדָם דַּעַת. וּמְלַמֵּד לְאַנּוֹשׁ בִּינָה. וְחֹנֵן מֵאֲתָךְ
דַּעַת וּבִינָה וְהַשְׁכֵּל. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. חוֹנֵן הַדַּעַת:

הַשִּׁיבֵנוּ אֲבִינוּ לְתוֹרָתְךָ. וְדַבְּקֵנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ. וְקַרְבֵּנוּ מִלְּכֵנוּ
לְעַבּוֹדָתְךָ. וְהַחֲזִירֵנוּ בְּתַשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ. בָּרוּךְ
אַתָּה יְהוָה. הַרוֹצֶה בְּתַשׁוּבָה:

סִלַּח־לָנוּ אֲבִינוּ כִּי חָטְאנוּ. מְחַל־לָנוּ מִלְּכֵנוּ כִּי פָשַׁעְנוּ. כִּי אֵל
טוֹב וְסִלַּח אַתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. חֲנוּן הַמִּרְבֶּה לְסִלּוּחַ:

רֹאֵה נָא בְּעֵינֵינוּ וְרִיבָה רִיבָנוּ. וּגְאֹלָנוּ מִלִּפְנֵי מְהֵרָה לְמַעַן שְׁמֹךְ. כִּי (אל) גּוֹאֵל חֲזַק אֶתְּהָ. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל:

כאשר נוכחים לפחות ששה צמים אומר החזן בחזרה 'עננו' ואם לאו, אומרו ב'שמע קולנו' וללא חתימה.

עֲנֵנוּ יְהוָה עֲנֵנוּ בְּיוֹם צוֹם תַּעֲנִיתֵנוּ. כִּי בְצָרָה גְדוֹלָה אֲנַחְנוּ. וְאַל־תַּעֲלֵם אֲזִנְךָ מִשְׁמוֹעַ תַּפִּלָּתֵנוּ. וְאַל־תַּתְּעַלֵּם מִבִּקְשֵׁתֵנוּ. הֲיִה נָא קְרוֹב לְשׁוֹעֲנוּ. טָרֵם נִקְרָא אַתָּה תַעֲנֶה. בְּדִבְרֵי שְׁנֵאֶמְרָ. וְהִיָּה טָרֵם יִקְרָאוּ וְאֲנִי אֶעֱנֶה עוֹד הֵם מְדַבְּרִים וְאֲנִי אֲשַׁמֶּעַ: כִּי אַתָּה פּוֹדֶה וּמַצִּיל בְּכָל־עֵת צָרָה וְצוּקָה. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. הַעוֹנֶה בְּעֵת צָרָה וּמוֹשִׁיעַ:

רַפָּאנוּ יְהוָה (אלהינו) וְנִרְפָּא. הוֹשִׁיעֵנוּ וְנוֹשְׁעָה. כִּי תַהֲלִתֵנוּ אַתָּה. וְהַעֲלֵה רְפוּאָה שְׁלֵמָה לְכָל־מְבוֹתֵינוּ (וּלְכָל־תַּחֲלוּאֵינוּ). כִּי אֵל רּוֹפֵא רַחֲמָן וְנֶאֱמָן אַתָּה. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. רּוֹפֵא חוֹלֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרַךְ עֲלֵינוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. אֶת־הַשָּׁנָה הַזֹּאת לְטוֹבָה וְאֶת־כָּל־מִינֵי תְבוּאָתָהּ. וְתֵן טַל לְבִרְכָּהּ עַל־פְּנֵי הָאָדָמָה וְשִׁבַּע אֶת־הָעוֹלָם מִבְּרֻכּוֹתֶיךָ. וְתֵן בְּרֻכָּהּ. רוּחָהּ וְהַצִּלָּהּ בְּכָל־מַעֲשֶׂה יְדֵינוּ. וּבָרַךְ אֶת־שְׁנוֹתֵינוּ בְּשָׁנִים הַטּוֹבוֹת הַמְּבוֹרָכוֹת. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. מְבָרַךְ הַשָּׁנִים:

תִּקַּע בְּשׁוֹפָר גְּדוֹל לְחֵירוֹתֵנוּ. וְשֹׂא נֶס לְקִבְּץ גְּלוּתֵינוּ. (וּמִקְבָּצֵנוּ יַחַד מֵאֲרָבַע בְּנִפּוֹת הָאָרֶץ לְאַרְצֵנוּ). בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. מְקַבֵּץ נִדְחֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

מקורות ומקבילות

אומר החזן בחזרה 'עננו'. ע"פ שנה"ל, סדר תענית, סוף ס' רס"ט; סה"ר ס' ס"א, ענין מנחת ח"ב; סה"ת, סדר ת"ב, סוף ס' ל"א.

ח"צ והערות

תתעלם. במח' הלמ"ד בפתח, וכן מנהגנו. וכן מוכח מהמקרא, שבכל פעם שבא תיבה זו, הלמ"ד מנוקדת בפתח, ראו תהי' נה, ב.

הַשִּׁיבָה שׁוֹפְטֵינוּ כְּבִרְאשׁוֹנָה וְיִזְעֲצֵנוּ כְּבִתְחִלָּה. וְתִמְלֹךְ
עָלֵינוּ אַתָּה (מְהֵרָה) לְבִדְךָ (בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים).
בְּצֶדֶק וּבִמְשָׁפֶט. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. מֶלֶךְ אוֹהֵב צֶדֶקָה וּמִשְׁפָּט:

נוסח מחזור רמ"ו ובולוניה:

וְלַמְלָשִׁינִים בְּלִתְהִי

תְּקוּהָה. וְכָל־

הַמִּינִים כָּלֶם כְּרָגַע יֵאבְדוּ.

וְכָל־אֹיְבֶיךָ מְהֵרָה יִכָּרְתוּ.

וּמַלְכוּת זְרוֹן מְהֵרָה תַעֲקֹר

וּתְשַׁבֵּר וְתִכְנִיעַ אוֹתָם בְּמְהֵרָה

בְּיָמֵינוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה.

שׁוֹבֵר אוֹיְבִים וּמַכְנִיעַ זָדִים:

נוסח בלתי מצונזר:

וְלַמְשֻׁמְרִים בְּלִתְהִי

תְּקוּהָה. וְכָל־

הַמִּינִים כָּלֶם כְּרָגַע יֵאבְדוּ.

וְכָל־אֹיְבֵי עַמְּךָ מְהֵרָה יִכָּרְתוּ.

וּמַלְכוּת זְרוֹן מְהֵרָה תַעֲקֹר

וּתְשַׁבֵּר וְתִכְנִיעַ אוֹתָם בְּמְהֵרָה

בְּיָמֵינוּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. שׁוֹבֵר

אוֹיְבִים וּמַכְנִיעַ זָדִים:

עַל־הַחֲסִידִים וְעַל־הַצַּדִּיקִים וְעַל־גְּרֵי הַצֶּדֶק וְעַל־פְּלִיטַת

עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל. יֵהֱמוּ (נָא) רַחֲמֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. וְתֵן

שָׂכָר טוֹב לְכָל־הַבוֹטְחִים בְּשִׁמְךָ הַטּוֹב בְּאַמְתִּי. וְשִׁים חֻלְקֵנוּ

עִמָּהֶם. לְעוֹלָם לֹא גִבוּשׁ כִּי־כָךְ בִּטְחָנוּ מֶלֶךְ עוֹלָמִים. בְּרוּךְ

אַתָּה יְהוָה. מַשְׁעֵן וּמִבְטָח לַצַּדִּיקִים:

וְלִירוּשָׁלַיִם עִירְךָ בְּרַחֲמִים תָּשׁוּב. וּבָנָה אוֹתָהּ בְּגֵזֶן עוֹלָם

בְּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ:

נַחֵם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אוֹתָנוּ וְעַל־יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ. וְעַל־ירוּשָׁלַיִם

עִירְךָ. וְעַל־צִיּוֹן מִשְׁכַּן כְּבוֹדְךָ. וְעַל־הָעִיר הָאֲבֵלָה

ח"נ והערות

נחם. היום נוהגים במנחה של תשעה באב לומר 'נחם' במקום 'רחם' (וכ"ה במנהג רומניא, דף רל ע"א), ע"פ מה שכתב הרב הרשום בחוברת המנהג, במח' שד"ל

מקורות ומקבילות

נמנחה אומרים 'נחם'. ראו טור א"ח, סוף סי' תקנ"ז ח"א, הל' סעודה, סי' קצ"ט; ספר המנהגות (ר"א מלניל) סוף דף טז ע"א; הרש"ר ומדק"א, עמ' תלא, גסס י"א.

הַחֲרִבָּה וְהַשׁוֹמֵמָה. הַנְּתוּנָה בְּיַד זָרִים. הַרְמוּסָה בְּכַף עֲרִיצִים.
וַיְבַלְעוּהָ לַגִּינוֹת. וַיִּירָשׁוּהָ עוֹבְדֵי פְסִילִים וְלִישָׁרָאֵל עַמָּךְ
נִתְּתָה וּלְזָרַע יַעֲקֹב יִרְשָׁה הוֹרֶשְׁתָּה. נִעְרָה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
מִעֲפָרָה. וְהִקִּיצָה מֵאֶרֶץ דְּוִיָּה. נָטָה עָלֶיהָ כְּנֶהֱר שָׁלוֹם. וּכְנַחֵל
שׁוֹטֵף כְּבוֹד גּוֹיִם. כִּי בָאֵשׁ הִצַּתָּהּ. וּבָאֵשׁ אָתָּה עֲתִיד לְבַנוֹתָהּ.
כְּאֹמֹר וְאֲנִי אֶהְיֶה-לָּהּ נֶאֱמַר-יְהוָה חֹמַת אֵשׁ סָבִיב וּלְכָבוֹד
אֶהְיֶה בְּתוֹכָהּ: בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. מְנַחֵם צִיּוֹן עִירוֹ וְאֶבְלֵי עַמּוֹ
וּבּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם:

אֶת-צֶמַח דָּוִד עַבְדְּךָ בְּמַהֲרָה תַצְמִיחַ. וְקִרְנוֹ תִּרְוֵם בִּישׁוּעָתְךָ.
כִּי לִישׁוּעָתְךָ קוִינֵנו כָּל-הַיּוֹם. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. מַצְמִיחַ
קֶרֶן יְשׁוּעָה:

שְׁמַע קוֹלֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. וְחוּס וְחַנּוּן וְרַחֵם עָלֵינוּ. וְקַבֵּל
בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת-תְּפִלָּתֵנוּ וְאֶת-תַּחֲנֻנָּתֵנוּ. כִּי אֵב
מְלֵא רַחֲמִים רַבִּים אַתָּה הוּא מַעֲוֹלִם. וְלֹא נָשׁוּב רִיקָם מִלְּפָנֶיךָ:

הַיְחִיד הַצֵּם אוֹמֵר:

עֲנֵנוּ יְהוָה עֲנֵנוּ בְּיוֹם צוֹם תַּעֲנִיתֵנוּ. כִּי בִצְרָה גְדוֹלָה אֲנַחְנוּ.
וְאֶל-תַּעֲלֵם אֲזִנְךָ מִשְׁמוֹעַ תְּפִלָּתֵנוּ. וְאֶל-תַּתְּעַלֵּם
מִבִּקְשֵׁתֵנוּ. הִיָּה נָא קְרוֹב לְשׁוֹעָנוּ. טָרֵם נִקְרָא אַתָּה תַעֲנֶה.
כַּדְּבַר שֶׁנֶּאֱמַר. וְהָיָה טָרֵם יִקְרָאוּ וְאֲנִי אֶעֱנֶה עוֹד הֵם מְדַבְּרִים
וְאֲנִי אֶשְׁמַע: כִּי אַתָּה פּוֹדֶה וּמַצִּיל בְּכָל-עֵת צָרָה וְצוּקָה:

עַד כֹּאן מוֹסִיף יְחִיד הַצֵּם.

מקורות ומקבילות

ח"ג והערות

היחיד... ענו. ע"פ שבה"ל, סדר תענית, סוף סי' רסט; סת"ר
סי' סא, ענין מנחת ת"ב; סה"ת, סדר ת"ב, סוף סי' לא.
ח"א, דף קפ"ט ע"ב בהנחיה כתוב: וְאֹמְרִים רַחֵם בְּמִקוֹם
נַחֲמֵם (בנראה ט"ס וצ"ל וְאֹמְרִים נַחֵם בְּמִקוֹם רַחֵם)
ובנראה על זה הסתמך הרב הרטום ז"ל. במח' רמ"ו
ובולגניא כתוב שאומרים 'רחם' גם במנחה, וכ"ה בסרע"ג ח"ב, סי' צח; שבה"ל, סדר תענית, סוף סי' רסט; תניא
רבתי, סי' סא; ספר התדיר, סוף סי' לא.

כִּי אֵל שׁוֹמֵעַ תִּפְלָה וְתַחֲנוּן אֶתְּהָּ. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה.
שׁוֹמֵעַ תִּפְלָה:

רִצָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְאֶל-תִּפְלָתָם שָׁעָה.
וְהָשִׁב הָעֲבוּדָה לְדָבִיר בֵּיתְךָ. וְאֲשִׁי יִשְׂרָאֵל וְתִפְלָתָם
מִהֲרָה בְּאַהֲבָה תִּקְבַּל בְּרָצוֹן. וְתֵהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוּדַת
יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ. וְתַחֲזִיגָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן וְלִירוּשָׁלַיִם
עִירְךָ בְּרַחֲמִים כְּמָאֵז. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. הַמַּחְזִיר בְּרַחֲמָיו
שְׂכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

בחזרה כשהחזן אומר "מודים" צריכין כל הציבור
לשוח עמו ואומרים "מודים דרבנן":

מוֹדִים כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים
אֲנַחְנוּ לְפָנֶיךָ אֱלֹהֵינוּ
אֱלֹהֵי כָל-בָּשָׂר. יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר
בְּרָאשִׁית. בְּרֻכּוֹת וְהוֹדָאוֹת
לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקְדוֹשׁ. עַל-
שֶׁחַיֵּיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ. בֵּן תַּחֲיִינוּ
וּרְתַנְּנוּ וְרַחֲמֵנוּ וְרַחֲמֵנוּ
מֵאֲרָבַע כְּנָפֹת הָאֶרֶץ. וְנָשׁוּב
לְשִׁמּוֹר חֻקֶּיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ
בְּאַמֶּת וּבִלְבָב שָׁלֵם. עַל
שְׂאֵנוּ מוֹדִים לָךְ. (בְּרוּךְ אַל
הַהוֹדָאוֹת): עַד כֵּאן.

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ. שְׂאֵתָה הוּא
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי
אֲבוֹתֵינוּ. עַל-חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדְךָ
וְעַל-נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ. וְעַל-
נַסִּיךְ שְׂבָכָל-יוֹם וְיוֹם עִמָּנוּ וְעַל-
נַפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שְׂבָכָל-עֵת.
עָרֵב וּבִקֵּר וְצָהָרִים. הַטוֹב כִּי
לֹא-כָלוּ רַחֲמֶיךָ. הַמְּרַחֵם כִּי לֹא-
תָמוּ חֻסְדֶּיךָ וּמַעֲוָלָם קוִיֵּנוּ לָךְ.
לֹא-הִכְלַמְתָּנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְלֹא-
עֲזַבְתָּנוּ וְלֹא-הִסְתַּרְתָּ פָנֶיךָ מִמָּנוּ:

עַל-כָּלֶם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמֵם שִׁמְךָ מְלַכְנוּ תָּמִיד. כָּל-הַחַיִּים
יִדְוֹךְ סֶלָה. וַיְהִלְלוּ לְשִׁמְךָ הַטוֹב בְּאַמֶּת: בְּרוּךְ אַתָּה
יְהוָה. הַטוֹב שִׁמְךָ וְלָךְ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

בחזרה בארץ ישראל הכהנים הצמים נושאים את כפיהם. ואם אין כהן הצם, החזן אומר
'או"א', והציבור עונה אחרי כל פסוק "כן יהי רצון":
אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. בְּרַכְנוּ בְּבִרְכָּהּ הַמְשַׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה הַכְּתוּבָה
עַל-יְדֵי מֹשֶׁה עֲבָדְךָ. הָאֲמוּרָה מִפִּי אֶהְרֹן וּבִגְדֵי כֹהֲנִים עִם
קְדוּשֵׁיךָ. כְּאֲמֹרֶ: יְבָרְכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרְךָ: יֵאָר יְהוָה פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיַּחְנֶנְךָ:
יֵשָׁא יְהוָה פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיִּשֶׁם לְךָ שָׁלוֹם:

שִׁים שָׁלוֹם. טוֹבָה וּבִרְכָּה. (חַיִּים). חֵן וְחֶסֶד וְרַחֲמִים. עָלֵינוּ
וְעַל-כָּל-יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ. בְּרַכְנוּ אֲבִינוּ כָּלְנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר
פְּנִיךָ. כִּי בְּאוֹר פְּנִיךָ נִתְּתָ לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. תּוֹרַת חַיִּים.
אֲהָבָה וְחֶסֶד. צְדָקָה. בְּרַכָּה. יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם.
וְטוֹב יְהִיָּה בְּעֵינֶיךָ (לְבִרְכָּנוּ וּלְבִרְךָ אֶת-כָּל-עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל
תָּמִיד בְּכָל-עֵת וּבְכָל-שָׁעָה בְּשָׁלוֹמְךָ: בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה.
הַמְּבָרֵךְ אֶת-עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּשָׁלוֹם. (אָמֵן):

הנוהגין לומר "אלקי נצור", יאמרו פסוק זה לאחריו. ובחזרה החזן אומר אותו בלחש:
יְהִיו לְרִצּוֹן אֱמֶרֶי פִּי וְהִגִּינוּ לִבִּי לְפָנֶיךָ יְהוָה צוּרִי וְגֹאֲלִי:

ויש נוהגין לומר:

אֱלֹהֵי. נִצּוֹר לְשׁוֹנֵי מַרְעֵי. וּשְׁפָתֵי מַדְבַּר מְרֻמָּה. וְלִמְקַלְלֵי נַפְשֵׁי תְדוּם
וְלִמְצוֹתֶיךָ תִּרְדֹּף נַפְשֵׁי. וְנַפְשֵׁי כְּעַפְרָ לְכָל תְּהִיָּה. יְהִי רִצּוֹן
מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵי. שְׁכַל-הַקָּמִים עָלֵי לְרַעָה. תִּפְרַע עֲצָתָם וְתִקַּלְקַל
מִחֲשָׁבוֹתָם. וְכֵן יְהִי רִצּוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵי. שֶׁתִּפְתָּח לִי שַׁעְרֵי תוֹרָה.

מקורות ומקבילות

הכהנים נושאים כפיהם. ע"פ ירושלמי תענית פ"ד, ה"א; בבלי תענית, דף כו ע"ב; פסקי רי"ד; שבה"ל, סדר ויה"כ, ס' שכ. **זרכת כהנים צמנחה.** סרע"ג ח"ב, ס' קב. ראו שבה"ל, סדר תענית, סוף ס' רסט; סת"ר ס' סא, ענין מנחת ח"ב; סה"ת, סדר ת"ב, סוף ס' לא. **כן יהי רצון.** אבודרהם, שמו"ע, ד"ה ונשאל; שו"ת יבין וזועז, ח"א, סוף ס' כה; סדור רש"ס מפרעמישל, הקדמה כללית, פ"ב, ס' ג; ראו שבה"ל, ענין תפילה, סוף ס' כג; מג"א, חו"מ ס' קכז, ס"ק ה. **אוי"א.** סרע"ג ח"א, ס' סד; סדור רש"ג ע"מ; מג"א; סד"ר ס' סד.

צרכנו. ע"פ תה' סז, ב. **צנרעה המשולשת.** אה"מ, היכלות, עמ' 110; ביהמ"ד (וורטהיים), מדרש מעשה מרכבה, פרק ו. **המשולשת בתורה.** צמ' פרק ו, ג' פסוק: כד, כה, כו. **הכתובה ע"י משה.** ע"פ דב' לא, כדרכו; מלא' ג, כב; ספ"י, נגד אפיין, א, ה; בבלי ב"ב, דף יד ע"ב. **משה ענדך.** ע"פ צמ' יב, ז; יהו"א, ז; ספ"ב ב, כה. **האמורה מפי אהרן ונגינו.** ע"פ צמ' ו, כג-כ; בבלי סוטה, דף לח ע"א. **אהרן ונגינו כהנים.** ע"פ שמ' כה, א; דה"א כג, יג; צמ"ס ז, כט. **עם קדושיך.** משנ' יומא פ"ד, מ"ב; ירושלמי יומא פ"ד, ה"ב. **יברכך ה' וכו'.**

שְׁעָרֵי חֲכָמָה. שְׁעָרֵי בִינָה. שְׁעָרֵי דַעַה. שְׁעָרֵי פִרְנָסָה וְכָל־כְּלָהּ. שְׁעָרֵי חַיִּים. חֵן וְחֶסֶד וְרַחֲמִים וְרָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ:

היחיד המתענה לאחר תפילתו בלחש, קודם שיפסע שלש פסיעות אומר:
**אֱלֹהֵי. בְּזֶמֶן שְׁבִית־הַמִּקְדָּשׁ קִים הָיָה אָדָם חוּטָא וּמִקְרִיב לְפָנֶיךָ
 קָרְבָן וּמִתְכַּפֵּר לוֹ. עֲכָשְׁיוּ שְׁבַעֲנוּתֵינוּ אֵין בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ
 קִים אֵין לָנוּ אֵלָא תַעֲנִיּוּתֵינוּ וּתְפִלּוּתֵינוּ. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ. יְהוָה
 אֱלֹהֵי וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתַי. שִׁיְהִיָּה חֲלָבִי וְדָמִי שְׁנַתְמַעֵט בְּתַעֲנִיתִי כְּאֵלֹו
 הַקָּרְבָּתִי לְפָנֶיךָ קָרְבָן וְתִרְצָנִי יִהְיוּ לְרָצוֹן וְכוּ:**

יְהִיו לְרָצוֹן אִמְרֵי־פִי וְהִגִּיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְהוָה צוּרִי וְגֹאֲלִי:

פוסע שלש פסיעות לאחוריו בכריעה אחת וחוזר לשמאלו, ואחר כך לימינו ואומר:

**עֲשֵׂה שְׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו. הוּא בְּרַחֲמָיו. יַעֲשֵׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ
 וְעַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל. אָמֵן:**

(יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ. יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ.
 שְׁתַּבְּנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ. וְתֵן חֲלָקֵנוּ בְּתוֹרָתְךָ:)

במקום שכלו ג' פסיעות יעמוד ולא יחזור למקומו עד שיגיע החזן לקדושה. בחזרת הש"ץ הקהל צריך לעמוד ולכוין לכל הברכות ולענות 'ברוך הוא וברוך שמו' אחרי 'ברוך אתה ה', 'ואמן' אחר כל ברכה.

ח"ג והערות

מקורות ומקבילות

היחיד המתענה לאחר וכו'. במח' רמ"ז לא מופיע. צמ"ז, ו' כדרכו. היחיד המתענה. ע"פ סה"ת סוף סי' לז. ראו מחו"ו סי' רע"א; סה"ר סי' ס"א, ענין מנחת ת"צ. **אלהי בזמן שביט.** ע"פ צבלי ברכות, דף ח' ע"א; טור אר"ת, סי' תקס"ה; שביט המקדש קים. ראו אד"ג נוסח א', פר' ד', ד"ה על העבודה. **היה אדם חוטא.** ע"פ צמ"ה, ו' אד"ג נוסח א', פר' ל', ד"ה רבי מאיר אומר. **ומקריב לפניך קרבן ומתכפר לו.** ע"פ ויק' ט, ז; חוספתא שקלים (ליצרון), פ"א, ה"ה ירושלמי יומא, פ"ז, ה"ג; צבלי זבחים, דף פ"ה ע"ג. **שבענוותינו אין בית המקדש.** ע"פ שמו"ר פר' לא, סי' י, 'עונותיכם גרמו לכם שאמשכן להם מקדש'; סה"ר פר' ח, סי' י; מדה"ג פר' בראשית, סי' כג. **אין בהמק קים אין לנו אלא... ותפלותינו.** ע"פ מדה"ג (וורשא), פר' וישלח, סי' ט; מדה"ה מז' ה, סי' ז. **אלא תעניותינו.** ראו פסז"ו (לקה טויז), שמו"ר פר' טז, סי' כט, ד"ה שבו איש תחתיו, וכ"ה צמ"ט. **ותפלותינו.** ראו מדה"ג (וורשא), פר' וישלח, סי' ט; מדה"ה מז' ה, סי' ז. **שיהיה חלבי ודמי.** ע"פ ש"צ א', כג; אה"מ, מעשים, עמ' 354, ד"ה מנלפך. **שנתמעט בתעניתו.** ע"פ צבלי ברכות, דף לז ע"ג, 'גדולה וכו' זה בגופי; אה"מ, גדול וגדולה, עמ' 78, פר' שני. **כאלו הקרבתי לפניך קרבן.** ראו צבלי ברכות, דף טו ע"א. **ותרנני.** ע"פ צר' לג, י' דצ' לג, יא; דה"א כט, יח; מד"ז איכ' (צובר), פר' א', סי' כג; אה"מ, ה' צחכמה, עמ' 105, 'מיד מתרנן לכן הקב"ה'.

לפי המנהג הקדום אומרים תחנון בט"ב ויש שאין אומרים אותו והבוחר יבחר (ולפי מנהג ק"ק רומה לא אומרים אותו). אין נפילת אפים בלילה, בין השמשות ובמקום שאין ס"ת יאמר התחינה בלא נפילת אפים.

רחום וחנון חטאנו לפניהך. רחם עלינו (והושיענו):

לְדָוִד אֱלֹהֶיךָ יְהוָה נִפְשִׁי אֶשָּׂא: אֱלֹהֵי בְךָ בִּטְחֹתִי אֶל־אֲבוֹשָׁה
אֶל־יַעֲלֹצוֹ אוֹיְבֵי לִי: גַּם כָּל־קִנְיֹךְ לֹא יִבְשׁוּ יִבְשׁוּ
הַבּוֹגְדִים רִיקִם: דָּרְכֶיךָ יְהוָה הוֹדִיעֵנִי אֲרֻחֹתֶיךָ לִמְדֵנִי:
הִדְרִיכֵנִי בְּאַמְתְּךָ וְלִמְדֵנִי כִּי־אַתָּה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אוֹתְךָ קִוִּיתִי
כָּל־הַיּוֹם: זְכַר־רַחֲמֶיךָ יְהוָה וַחֲסִדֶיךָ כִּי מַעֲלָם הֵמָּה: חַטָּאוֹת
נַעֲוִרְנוּ וּפִשְׁעֵי אֶל־תִּזְכֹּר כְּחִסְדְּךָ זְכַר־לִי־אַתָּה לְמַעַן טוֹבֶךָ
יְהוָה: טוֹב־וַיִּשָּׁר יְהוָה עַל־כֵּן יוֹרָה חַטָּאִים בְּדֶרֶךְ: יִדְרֹךְ עֲנּוּיִם
בְּמִשְׁפָּט וַיִּלְמַד עֲנּוּיִם דְּרָכּוֹ: כָּל־אַרְחוֹת יְהוָה חֶסֶד וְאַמֶּת
לְנִצְרֵי בְרִיתוֹ וְעֵדֹתָיו: לְמַעַן־שִׁמְךָ יְהוָה וְסִלַּחְתָּ לְעוֹנֵי כִּי
רַב־הוּא: מִי־זֶה הָאִישׁ יֵרָא יְהוָה יוֹרְנוּ בְּדֶרֶךְ יִבְחָר: נִפְשׁוּ
בְּטוֹב תָּלִין וְזֹרְעוּ יִירַשׁ אֶרֶץ: סוּד יְהוָה לִירָאיו וּבְרִיתוֹ
לְהוֹדִיעֵם: עֵינֵי תַמִּיד אֶל־יְהוָה כִּי הוּא־יוֹצִיא מִרְשַׁת רַגְלִי:
פָּנֵה־אֵלַי וְחַנּוּנִי כִּי־יַחֲדִיד וְעֲנִי אָנִי: צָרוֹת לִבִּי הִרְחִיבוּ

מקורות ומקבילות

נפילת אפים. החכר צצצלי צרכות, דף לד ע"ב; תענית, דף ט ע"ב; מגילה דף כב ע"ב; צצ"מ דף נט ע"ב; סרע"ג ח"א, סי' פה; סד"ר רס"ג עמ' כד ועמ' כו; טור אור"ח, סוף סי' רלד; רמז"ס, סד"ת, נוסח הקדוש; שצה"ל, ענין תפילה, סי' ל; סת"ר סי' ה, ענין נפילת אפים. נפילת אפים צלילה. סרע"ג ח"א סוף סי' ל; ס' המנהיג עמ' קב; שצה"ל, ענין תפילה, סי' ל. ראו רמז"ס, הל' תפילה, פ"ה, הט"ו. כשאין סדת יאמר התחנה. ספ"ר, הל' תפילה סי' שד, וסד"ר סי' עב, ע"פ יהו"ז, רחום וחטון. ע"פ שמי' לד, ו; סד"ר רס"ג עמ' כד ועמ' כו ועמ' מא; סת"ר סי' ה, ענין נפילת אפים. חטאנו לפניהך. ירושלמי תענית פ"ב, ה"ז, ע"פ ירמ' ב, לה; מד"ש (צוצר), פרי יג, סי' א; ילקוט"ש ש"א, רמז קב, ד"ה וישפכו. לדוד אליך ה'. תה' כה, ארכ"ב; מח"ו סי' ל; סד"ר סי' עא; סי' יעצ"ן ח"א, דף קנד ע"א וחילק.

ח"נ והערות

נפילת אפים במנחה של ט"ב. כתב בשו"ע או"ח סימן תקנט, ס"ד: זאין נופלים על פניהם משום דמקרי מועד' וכן כתב הרב מ"ע הרטום בחוברת המנהג, שלא נופלים על פניהם. אמנם במח' רמ"ו, בולוניא, שד"ל, כ"י משנת 1265 ומח' חלב, דף שלח ע"ב כתוב זנופלן על פניהן וכ"ה בשבה"ל, סדר תענית, סי' רסט. בספר תניא רבתי, סי' סא: זנופלן על פניהם אם רוצים וכפי מנהג המקום, ומנהגינו שלא ליפול על אפים בתפילת המנחה כלל, ובספר התדיר, סי' לא: זאין נופלן על פניהן. והושיענו. מילה זו לא מופיעה במח' רמ"ו ובולוניא. במח' שד"ל כל השורה באה בסוגריים.

מִמְצוּקוֹתַי הוֹצִיאֵנִי: רְאֵה עֲנִי וְעֲמָלִי וְשֵׂא לְכָל־חַטֹּאתַי:
רְאֵה־אֵיבֵי כִי־רָבוּ וְשִׁנְאֶת חָמֶס שִׁנְאוֹנִי: שְׁמֶרָה גִפְשִׁי וְהִצִּילֵנִי
אֶל־אֲבוֹשׁ כִּי־חֲסִיתִי בָךְ: תַּסְוֶיֶשֶׁר יִצְרוֹנִי כִּי קוֹיִתִּיךָ: פְּרָה
אֱלֹהִים אֶת־יִשְׂרָאֵל מִכָּל צָרוֹתָיו:

וְאַנְחֵנוּ לֹא גִדַּע מִה־נַּעֲשֶׂה כִּי עָלֶיךָ עֵינֵינוּ: זְכַר־רַחֲמֶיךָ
יִהְיֶה וְחֲסִדֶיךָ כִּי מַעֲוֹלָם הָמָּה: אֶל־תִּזְכַּר־לָנוּ עֲוֹנוֹת
רֹאשֵׁינִים מִהֵרָ יִקְדְּמוֹנוּ רַחֲמֶיךָ כִּי דָלוֹנוּ מְאֹד: חֲנֻנוּ יִהְיֶה חֲנֻנוּ
כִּי־רַב שָׁבַעְנוּ בּוֹז: בְּרָגְזוּ רַחֲם תִּזְכּוֹר: כִּי־הוּא יִדַּע יִצְרָנוּ זָכוֹר
כִּי־עָפַר אֲנַחֲנוּ: עֲזָרְנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ עַל־דְּבַר בְּבוֹד־שִׁמְךָ
וְהִצִּילָנוּ וְכִפֵּר עַל־חַטֹּאתֵינוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ:

החזן אומר:

יִתְגַּדֵּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֶה רַבָּא בְּעֶלְמָא דְּבִרָא כְּרֻעֹתָהּ וְיִמְלִיךָ
מַלְכוּתָהּ בְּחַיִּיכוֹן וּבְיִמִּיכוֹן וּבְחַיִּי דְּכָל־בֵּית־יִשְׂרָאֵל
בְּעֶגְלָא וּבְזֶמֶן קָרִיב וְאַמְרוּ אָמֵן:

יְהֵא שְׁמֶה רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמֵיָא.
יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר וְיִתְרוֹמֵם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלָּה
וְיִתְהַלָּל שְׁמֶה דְּקִדְּשָׁא בְּרִיךְ הוּא:
לְעֵלָא לְעֵלָא מִן־כָּל־בְּרַכְתָּא שִׁירְתָּא תְּשַׁבַּחְתָּא וְנַחֲמָתָא
דְּאַמִּירָן בְּעֶלְמָא וְאַמְרוּ אָמֵן:
תִּתְקַבֵּל צְלוֹתָהוֹן וּבְעוֹתָהוֹן דְּכָל־בֵּית־יִשְׂרָאֵל קָדָם אָבוּהוֹן
דְּבִשְׁמֵיָא וְאַמְרוּ אָמֵן:

מקורות ומקבילות

וְאַנְחֵנוּ לֹא נִדַּע דה"צ כ, יב; סרע"ג ח"א, סי' פה; סדו' רס"ג עמ' כד ועמ' כו; טור או"ח, סוף סי' רלד. ראו רמב"ם, סד"ת, נוסח הקדוש. זכור רחמיך ה'. תה' כה, ו. אל תזכר לנו. תה' עט, ת. חננו ה' חננו. תה' קכג, ג. ברונז רחם. חזק' ג, ב. כי הוא ידע תה' קג, יד. עזרתו אלהי ישענו. תה' עט, ט. קדיש. מוחרז צמס"ו פ"י, ה"ו; סרע"ג ח"א, סי' פה; סדו' רס"ג עמ' מא; טור או"ח, סוף סי' רלד. קדיש עם תתקבל. ע"פ שצח"ל, סדר תענית, סוף סי' רסט; סח"ר סי' סא, ענין מנחת ת"צ; סה"ת, סדר ת"צ, סוף סי' לא.

יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן־שְׁמִיָּא וְחַיִּים טוֹבִים עָלֵינוּ וְעַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל. וְאָמְרוּ אָמֵן:

עֲשֵׂה שְׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו. הוּא בְּרַחֲמָיו. יַעֲשֵׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל. אָמֵן:

לאחר מנחה גדולה יש אומרים 'עלינו לשבח' (לקמן עמ' 245) ולאחריו קדיש יתום. לאחר מנחה קטנה אם יש בבה"כ אדם החייב באמירת קדיש, אומרים כאן מזמור של יום או מזמור ס"ז (כמנהג ק"ק רומה) כדלקמן ואחריו קדיש יתום.

הַשִּׁיר שֶׁהָיוּ הַלְוִיִּם אוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ:

בְּרֵאשׁוֹן בְּשַׁבַּת הָיוּ אוֹמְרִים:

לְדָוִד מְזֻמֹּר לַיהוָה הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ תִּבְלֶה וְיֹשְׁבֵי בָהּ: כִּי־הוּא עַל־יָמִים יִסְדָּהּ וְעַל־נְהָרוֹת יְכַוְנֶנָּה: מִיַּעֲלֶה בְּהַר־יְהוָה וּמִי־יָקוּם בְּמָקוֹם קָדְשׁוֹ: נָקִי כַפַּיִם וּבֶרֶךְ־לֵבָב אֲשֶׁרוֹ לֹא־נִשְׂא לִשְׂוֹא נִפְשִׁי וְלֹא נִשְׁבַּע לְמַרְמָה: יִשְׂא בְּרָכָה מֵאֵת יְהוָה וְצִדְקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: זֶה דָּוִד דִּרְשׁוֹ מִבְּקָשֵׁי פְנִיָּה יַעֲקֹב סָלָה: שָׂאוּ שְׁעָרֵיכֶם רָאשֵׁיכֶם וְהִנֵּשְׂאוּ פִתְחֵי עוֹלָם וַיָּבֹאוּ מֶלֶךְ הַכְּבוֹד: מִי זֶה מֶלֶךְ הַכְּבוֹד יְהוָה עֲזֹז וְגִבּוֹר יְהוָה גִּבּוֹר מִלְחָמָה: שָׂאוּ שְׁעָרֵיכֶם רָאשֵׁיכֶם וּשְׂאוּ פִתְחֵי עוֹלָם וַיָּבֹאוּ מֶלֶךְ הַכְּבוֹד: מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכְּבוֹד יְהוָה צְבָאוֹת הוּא מֶלֶךְ הַכְּבוֹד סָלָה:

בְּשִׁלִּישִׁי בְּשַׁבַּת הָיוּ אוֹמְרִים:

מְזֻמֹּר לְאַסָּף אֱלֹהִים נָצַב בְּעֵדֶת־אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט: עַד־מָתִי תִשְׁפֹּט־עוֹל וּפָנִי רְשָׁעִים תִּשְׂאוּ־סָלָה: שְׁפֹט־דָּל וַיִּתּוֹם עֲנִי

מקורות ומקבילות

מזמור של יום. ראו מנח' כמנהג ק"ק רומה, ויניחא ש"ז, סוף ח"ב (הערות). **השיר שהיו הלויים.** משנ' תמיד פ"ז, מ"ד; צבלי ר"ה, דף לא ע"א; מס"ו פ"ה, ה"ב; סרע"ג ח"א, ס"ה; טור אר"ת, ס"ה קלג; רמב"ס, סד"ת, נוסח הקדוש; ראו שו"ת רמ"ע מפאנו ס"ה כה, ב. **הזכרת שנת נשיר של יום.** רמב"ן ש"י כ, ת, וריטצ"א עמ"ס ר"ה דף ג ע"א, ד"ה חדא, ע"פ מכויל' דר"י, יתרו, פר' ז; ערה"ש אר"ת, ס"ה רמב"ס"ב. **נראשון בשנת.** צבלי ר"ה, דף לא ע"א. **לדוד מזמור.** תה' כד, א"י. **בשלישי בשנת.** משנ' תמיד פ"ז, מ"ד; צבלי ר"ה, דף לא ע"א; מס"ו פ"ה, ה"ב. **מזמור לאסף.** תה' פג, א"ת.

ח"ג והערות

רק לאחר וכו' אם יש בבה"כ אדם וכו'. במח' רמ"ו ובולוניא הנחייח זו אינה מופיעה ומובאת כאן ע"פ מח' שד"ל, ח"א, דף בו ע"ב. אומרים 'עלינו לשבח'. כ"כ בסה"ת, סדר ת"ב, סוף ס"ה לא, אף שאיננו מדבר על מנחה גדולה. במח' רמ"ו לאחר מנחה של ערב יום כיפור כתוב לומר 'עלינו' ואולי גם זה היות שאחר כך הולכים לאכול כמו שכתוב שם. שיר של יום. במח' רמ"ו ובולוניא: מובא רק תחילת המז' ולא כולו, וכך נמצא בסרע"ג ח"א, ס"ה. ובמח' שד"ל מובא כל המז' של אותו היום וכך נהוג היום.

וְרַשׁ הַצְּדִיקוֹ: פִּלְטוּדָל וְאַבְיוֹן מִיַּד רְשָׁעִים הִצִּילוֹ: לֹא יָדְעוּ וְלֹא יָבִינוּ
בַּחֲשֻׁכָּה יִתְהַלְכוּ לְמוֹטוֹ כָּל־מוֹסְדֵי אֶרֶץ: אֲנִי־אֲמַרְתִּי אֱלֹהִים אַתֶּם וּבְנֵי
עֲלִיוֹן כָּלְכֶם: אָכֵן בָּאָדָם תְּמוֹתוֹן וּכְאֶחָד הַשָּׂרִים תִּפְּלוּ: קוֹמָה אֱלֹהִים
שְׁפֹטָה הָאָרֶץ כִּי־אַתָּה תִּנְחַל בְּכָל־הַגּוֹיִם:

בַּחֲמִישִׁי בַשָּׁבַת הָיוּ אוֹמְרִים:

לְמַנְצֵחוֹ עַל־הַגָּתִית לְאַסֵּף: הִרְגִּינוּ לְאֱלֹהִים עוֹזְנֵי הָרִיעוּ לְאֱלֹהֵי
יַעֲקֹב: שְׂאוּ־מֶרְה וּתְנוּ־תָף כְּנֹזֵר נָעִים עַס־נָבֵל: תִּקְעוּ בַּחֲדָשׁ
שׁוֹפָר בַּפֶּסֶח לְיוֹם חֲגֻגוֹ: כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מְשַׁפֵּט לְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב:
עֲדוּתוֹ בִּיהוֹסֵף שָׁמוּ בָּצִאתוֹ עַל־אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁפַת לֹא־יִדְעָתִי אֲשַׁמֵּעַ:
הַסִּירוּתִי מִסֶּבֶל שְׁכֵמוֹ כִּפְיוֹ מִדּוֹד תַּעֲבֹרְנָה: בַּצָּרָה קָרָאתָ וְאַחֲלִצְךָ
אֶעֱנֶךָ בְּסֹתֵר רָעַם אֲבַחֲנֶךָ עַל־מִי מְרִיבָה סֵלָה: שָׁמַע עָמִי וְאֶעֱיֶדָה
בְּךָ יִשְׂרָאֵל אֶס־תִּשְׁמַע־לִי: לֹא־יִהְיֶה בְּךָ אֵל זָר וְלֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל
נָכֵר: אֲנִכְיוּ יִהְיֶה אֱלֹהֶיךָ הַמַּעֲלֶךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם הַרְחֵב־פִּיךָ וְאִמְלֵאֲהוּ:
וְלֹא־שָׁמַע עָמִי לְקוֹלִי וְיִשְׂרָאֵל לֹא־אָבָה לִי: וְאִשְׁלַחְהוּ בַּשִּׁירוֹת לְבָס
יָלְכוּ בְּמוֹעֲצוֹתֵיהֶם: לוֹ עָמִי שָׁמַע לִי יִשְׂרָאֵל בְּדַרְכִּי יִהְלְכוּ: בְּמַעַט
אוֹיְבֵיהֶם אֲכַנֶּיֶע וְעַל צָרֵיהֶם אֲשִׁיב יָדִי: מְשַׁנְאֵי יְהוָה יִכְחָשׁוּ־לוֹ וַיְהִי
עֵתָם לְעוֹלָם: וַיֹּאכִילְהוּ מִחֶלֶב חֹטָה וּמִצֹּר דָּבַשׁ אֲשַׁבִּיעֶךָ:

לפי מנהג ק"ק רומה אומרים:

לְמַנְצֵחַ בְּנִגְיַת מִזְמוֹר שִׁיר: אֱלֹהִים יַחֲנֵנוּ וַיְבָרְכֵנוּ יָאֵר פָּנָיו אֶתְנוּ
סֵלָה: לְדַעַת בְּאֶרֶץ דְּרָכָךָ בְּכָל־גּוֹיִם יִשְׁוּעָתְךָ: יוֹדוּךָ עַמִּים
אֱלֹהִים יוֹדוּךָ עַמִּים כָּלֶם: יִשְׁמְחוּ וִירְנְנוּ לְאֲמִים כִּי־תִשְׁפֹּט עַמִּים
מִיִּשְׂרָאֵל וּלְאֲמִים בְּאֶרֶץ תִּנְחַם סֵלָה: יוֹדוּךָ עַמִּים אֱלֹהִים יוֹדוּךָ עַמִּים
כָּלֶם: אֶרֶץ נִתְּנָה יְבוּלָה יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ: יְבָרְכֵנוּ אֱלֹהִים
וַיִּירָאוּ אוֹתוֹ כָּל־אֲפִסֵּי־אֶרֶץ:

מקורות ומקבילות

בחמישי בשבת. משנ' תמיד פ"ז, מ"ד; בצלי ר"ה, דף לא ע"א; מס"ו פ"ח, ה"ב. למנחת על הגתית. תהי' פה, ח"ח; מ' בשוא
נח ע"פ כאר"ל. למנחת צנניעות. תהי' סז, ח"ח; מ' בשוא נח ע"פ כאר"ל. ראו ספר פריע"ת, שער קה"ת, פ"ו.

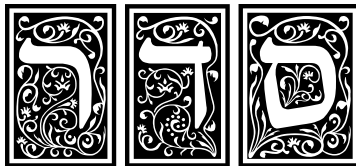
וַיִּתְקַדֵּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. בְּעֶלְמָא דְּבָרָא כְּרַעוּתָהּ. וַיְמַלִּיךְ מַלְכוּתָהּ
בְּחַיִּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל-בֵּית-יִשְׂרָאֵל בְּעֶגְלָא וּבְזֶמֶן קָרִיב.
וְאָמְרוּ אָמֵן:

יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ. לְעֵלְמָא וּלְעֵלְמֵי עֲלַמְיָא.
וַיִּתְבָּרַךְ וַיִּשְׁתַּבַּח וַיִּתְפָּאֵר וַיִּתְרוֹמֵם וַיִּתְנַשֵּׂא וַיִּתְהַדָּר וַיִּתְעַלֶּה וַיִּתְהַלָּל
שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא:
לְעֵלְא לְעֵלְא מִן-כָּל-בְּרַכְתָּא. שִׁירְתָּא. תִּשְׁבַּחְתָּא וְנִחַמְתָּא דְאִמִּירָן
בְּעֶלְמָא. וְאָמְרוּ אָמֵן:

יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן-שְׁמַיָּא וְחַיִּים טוֹבִים עָלֵינוּ וְעַל-כָּל-יִשְׂרָאֵל.
וְאָמְרוּ אָמֵן:

עֲשֵׂה שְׁלוֹם בְּמְרוֹמָיו. הוּא בְּרַחֲמָיו. יַעֲשֵׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל-כָּל-
יִשְׂרָאֵל. אָמֵן:

תפילת ערבית
למוצאי
תשעה באב

תפילת ערבית למוצאי תשעה באב

החזן רשאי להתחיל מ"והוא רחום".

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת הָנָהוּ בָּרְכוּ אֶת־יְהוָה כָּל־עַבְדֵי יְהוָה הָעֹמְדִים בְּבֵית־יְהוָה בְּלִילֹת:
שְׂאוּ־יְדֵכֶם קֹדֶשׁ וּבָרְכוּ אֶת־יְהוָה: יְבָרְכֶךָ יְהוָה מִצִּיּוֹן עֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:

יְהוָה צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׁגֵּב־לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סִלָּה: יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר־יְאָדָם בְּטַח
בָּךְ: יְהוָה הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְּיוֹם־קִרְאָנוּ: בְּשָׁלוֹם יִחְדּוּ אֲשַׁכְּבָה וְאִישׁוֹן
כִּי־אֲתָה יְהוָה לְבָדָד לְבָטַח תּוֹשִׁיבֵנִי: תוֹדִיעֵנִי אֶרֶח חַיִּים שְׁבַע שְׁמַחוֹת אֶת־פָּנֶיךָ
נַעֲמֹת בִּימִינְךָ נָצַח: מִי יִתֵּן מִצִּיּוֹן יְשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל בְּשׁוּב יְהוָה שְׁבוֹת עִמּוֹ יִגַּל יַעֲקֹב
יִשְׁמַח יִשְׂרָאֵל: יוֹמָסוּ יִצְיָה יְהוָה חֲסִדוֹ וּבְלִילָה שִׁירָה עִמִּי תִפְלָה לְאֵל חַיִּי: וּתְשׁוּעַת
צְדִיקִים מִיְּהוָה מְעוֹז בְּעַת צָרָה: וַיַּעֲזֵר יְהוָה וַיִּפְלְטֵם יִפְלְטֵם מִרְשָׁעִים וַיּוֹשִׁיעֵם
כִּי־חָסוּ בּוֹ: חֲזָקוּ וַיֵּאֱמָן לְבַבְכֶּם כָּל־הַמִּיחָלִים לַיהוָה:

וְהוּא רַחוּם יַכְפִּיר עוֹן וְלֹא־יִשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהַשִּׁיב אָפּוֹ
וְלֹא־יַעֲרִיר כָּל־חַמָּתוֹ: יְהוָה הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ
בְּיוֹם־קִרְאָנוּ:

החזן אומר:

בָּרְכוּ אֶת־יְהוָה הַמְּבָרֵךְ:

הקהל אומר ואחריו החזן:

בָּרוּךְ יְהוָה הַמְּבָרֵךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

מקורות ומקבילות

ערבית למוצאי ת"צ. ע"פ שנה"ל, סדר תענית, סוף סי' רסט; סת"ר סי' סא, ענין מנחת ת"צ. שיר המעלות. תה' קלד, ח"ג; שנה"ג ריש ברכות (דפ' וילנא), דף 3 ע"א, אות ד. ראו צבלי מנחות, דף קי ע"א. טעם של מזמור זה. כנה"ג, הגהות הטור, סי' רל"ז. ה' לנצחות עמנו. תה' מו, יב; ירושלמי ברכות פ"ה, ה"א. ה' הושיעה. תה' כ, י. בשלום יחדיו. תה' ד, ט. תודיעני אורח חיים. תה' טז, יא. מי יתן מליון. תה' יד, ז. יומם יאזה ה'. תה' מז, ט. ותשועת צדיקים. תה' לו, לט"ז. חזקו ויאמן. תה' לא, כה. והוא רחום. סת"ר סי' סא, ענין מנחת ת"צ.

ח"ג והערות

שיר המעלות והפסוקים שלאחריו. לא מופיעים במח' הקדומים, בשנה"ל, סת"ר ובסה"ת ובאן הוכנסו ע"פ מח' שד"ל והנחיתו של הרב מ"ע הרטום.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר בְּדָבָרוֹ מַעְרִיב
 עַרְבִים. וּבְחֶכְמָה פּוֹתַח שְׁעָרִים. וּבִתְבוּנָה מְשַׁנֶּה עֵתִים.
 וּמַחְלִיף אֶת־הַזְּמָנִים. וּמְסַדֵּר אֶת־הַכּוֹכָבִים בְּמִשְׁמְרוֹתֵיהֶם
 בְּרָקִיעַ כְּרִצּוֹנוֹ. בּוֹרֵא יוֹמָם וְלַיְלָה. גּוֹלֵל אֹר מִפְּנֵי־חֹשֶׁךְ וְחֹשֶׁךְ
 מִפְּנֵי־אֹר. הַמַּעֲבִיר יוֹם וּמָבִיא לַיְלָה. הַמְבַדִּיל בֵּין־יוֹם וּבֵין
 לַיְלָה. יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ. וְשְׁמוֹ חַי וְקַיִם תָּמִיד הוּא יִמְלֹךְ עָלֵינוּ
 לְעוֹלָם וָעֶד. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. הַמַּעְרִיב עַרְבִים:

אֶהְבֵּת עוֹלָם בֵּית יִשְׂרָאֵל עִמָּךְ אֶהְבֵּת. תּוֹרָה וּמִצְוֹת חֻקִּים
 וּמִשְׁפָּטִים אוֹתָנוּ לְמִדָּת. עַל־כֵּן יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. בְּשִׁכְבְּנוּ
 וּבְקוּמָנוּ תֵּן־בְּלִבֵּנוּ. לְשִׁיחַ בְּחֻקֵּי רְצוֹנְךָ. וְנִשְׁמַח וְנַעֲלֶז בְּדַבְּרֵי
 (תְּלָמוּד) תּוֹרָתְךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ (וְחֻקּוֹתֶיךָ) לְעוֹלָם וָעֶד. כִּי הֵם
 חַיֵּינוּ וְאוֹרֶךְ יָמֵינוּ וּבָהֶם נַהְגֶּה יוֹמָם וְלַיְלָה. וְאֶהְבֶּתְךָ אֶל־תָּסֵר
 מִמֶּנּוּ עַד־נֶצַח נֶצַח נְצָחִים. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. אוֹהֵב אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

הקורא ק"ש כיוון לקיים מצות עשה מהתורה ולקבל עליו עול מלכות שמים, ויקרא בנחת ובנעימה. צריך לפרש
 האותיות בפיו ובשפתיו וצריך ליתן רווח בין הדבקים כגון 'על לבבך', 'על לבבכם'. וצריך להשמיע לאזניו מה שיוצא
 מפיו שיהיו פזי ולבו שווים בכוונה. אם לא כיוון לבו בפסוק ראשון לא יצא אפילו בדיעבד. צריך להאריך בדליית
 של 'אחד', וצריך להתני בויין של 'תזכרו' ושל 'זוכרתם'. אין הש"ץ צריך להנמיך את קולו בפסוקי התוכחה.

המתפלל יחיד אומר: אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן:

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶחָד:

אומרים בלחש: בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מְלִכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאֶהְבֵּת אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לִבְּךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־
 מְאֹדְךָ: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אֲנִכִּי מְצֻוֶּה הַיּוֹם
 עַל־לִבְּךָ: וְשִׁנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדַבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ
 וּבְלִכְתְּךָ בְּדֶרֶךְ וּבְשִׁכְבְּךָ וּבְקוּמָךְ: וְקִשְׁרָתָם לְאוֹת עַל־יָדְךָ
 וְהָיוּ לְטָטְפֹת בֵּין עֵינֶיךָ: וּכְתַבְתָּם עַל־מְזוֹזֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ:

וְהָיָה אִם-שָׁמַעַתְּמָעוּ אֶל-מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אֲנִי מֵצִוֶּה אֶתְכֶם
 הַיּוֹם לֵאמֹר אֶת-יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְעַבְדּוֹ בְּכָל-לִבְבְּכֶם
 וּבְכָל-נַפְשְׁכֶם: וְנָתַתִּי מִטֶּר-אֶרְצְכֶם בְּעֵתוֹ יוֹרֵה וּמִלְקוֹשׁ
 וְאִסְפַּת דִּגְנוֹךְ וְתִירְשֶׁךָ וַיִּצְהָרְךָ: וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשֹׂדֶךָ לְבֹהֲמֶיךָ
 וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ: הִשְׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶם וְסִרְתֶּם
 וְעַבַּדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: וְחָרָה אַף-יְהוָה
 בָּכֶם וְעָצַר אֶת-הַשָּׁמַיִם וְלֹא-יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן
 אֶת-יְבוּלָהּ וְאֶבְדֶּתֶם מִהֲרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְהוָה
 נָתַן לָכֶם: וְשִׁמַּתֶּם אֶת-דְּבָרֵי אֱלֹהֵי עַל-לִבְבְּכֶם וְעַל-נַפְשְׁכֶם
 וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל-יְדֵיכֶם וְהָיוּ לְטוֹטְפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם:
 וּלְמִדָּתֶם אֹתָם אֶת-בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלַכְתְּךָ
 בְּדֶרֶךְ וּבְשֹׂכְכְךָ וּבְקוֹמְךָ: וְכִתַּבְתֶּם עַל-מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ:
 לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וַיְמֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָשַׁבַּע יְהוָה
 לְאַבְתִּיכֶם לָתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל-הָאָרֶץ:

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ
 אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל-כִּנְפֵי בְּגָדֵיהֶם לְדָרְתָם
 וְנָתַנוּ עַל-צִיצִית הַכֶּנֶף פְּתִיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית וּרְאִיתֶם
 אוֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת-כָּל-מִצְוֹת יְהוָה וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא-תִתּוּרוּ
 אַחֲרֵי לִבְבְּכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר-אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן
 תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת-כָּל-מִצְוֹתַי וְהִייתֶם קְדוֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם:
 אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְהִיּוֹת
 לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: הַצִּיּוֹר אוֹמֵר: אָמֵן:

הַחֲזִין חֲזֹר וְאוֹמֵר: יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אָמֵן:

וְאִמּוֹנָה כָּל-זֹאת וְקִים עָלֵינוּ. כִּי הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֵין זולָתוֹ.
וְאִנְחָנוּ יִשְׂרָאֵל עַמּוֹ. הַפּוֹדֵנוּ מִיַּד מְלָכִים. הַגּוֹאֲלֵנוּ
מִלְּכָנוּ מִכַּף כָּל-עָרִיצִים. הָאֵל הַנִּפְרָע לָנוּ מִצָּרֵינוּ. הַמְשַׁלֵּם
גְּמוּלָה לְכָל-אֹיְבֵי נַפְשָׁנוּ. הַשֵּׁם נִפְשָׁנוּ בַּחַיִּים וְלֹא-נִתֵּן לְמוֹט
רִגְלָנוּ: הַמְדְּרִיכָנוּ עַל-בְּמוֹת אֹיְבֵינוּ. וַיָּרֶם קִרְגָּנוּ עַל-כָּל-
שׁוֹנְאֵינוּ. (הָאֵל) הָעוֹשֶׂה לָנוּ גָּסִים וְנִקְמָה בַּפְּרָעָה. אוֹתוֹת
וּמוֹפְתִים בְּאֶדְמַת בְּנֵי-חָם. הַמֶּכֶה בְּעֶבְרָתוֹ כָּל-בְּכוֹרֵי מִצְרַיִם.
וַיּוֹצֵא יִשְׂרָאֵל עַמּוֹ מִתּוֹכָם לְחֵירוֹת עוֹלָם. הַמַּעֲבִיר בְּנָיו בֵּין-גּוֹזְרֵי
יַם-סוּף. אֶת-רֹדְפֵיהֶם וְאֶת-שׁוֹנְאֵיהֶם בְּתַהוֹמוֹת טַבַּע. וְרָאוּ
בָּנִים אֶת-גְּבוּרָתוֹ. שִׁבְחוּ וְהוֹדוּ לְשִׁמּוֹ. וּמַלְכוּתוֹ בְּרָצוֹן קָבְלוּ
עֲלֵיהֶם. מָשָׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לָךְ עָנוּ שִׁירָה בְּשִׂמְחָה רַבָּה וְאָמְרוּ
כָּל־סֵם. מִי-כִמְכָּה בְּאֵלֶם יְהוָה מִי כִמְכָּה נֶאֱדָר בְּקֹדֶשׁ נִרְאָה תַּהֲלִית
עוֹשֶׂה פֶּלֶא. מַלְכוּתְךָ רָאוּ בְּנִיךָ. בּוֹקֵעַ יָם לִפְנֵי מָשָׁה. זֶה אֵלֵי
עָנוּ וְאָמְרוּ. יְהוָהוּ יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד: וְנֹאמַר. כִּי-פָדָה יְהוָה
אֶת-יַעֲקֹב וּגְאָלוֹ מִיַּד חֲזָק מִמֶּנּוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. גֹּאֲלֵ יִשְׂרָאֵל:
הַשְׁכִּיבֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְשָׁלוֹם. וְהַעֲמִידֵנוּ מִלְּכָנוּ לְחַיִּים
(שׁוֹבִים) וּלְשָׁלוֹם. וּפְרוֹשׁ עָלֵינוּ סֶכֶת שְׁלוֹמְךָ. וְהִגֵּן
בְּעֲדָנוּ. וְתִקְנֵנוּ בְּעֶצֶה טוֹבָה מִלְּפָנֶיךָ. וְהוֹשִׁיעֵנוּ (מִהֲרָה) לְמַעַן
שְׁמֹךְ. וְהִסֵּר מֵעָלֵינוּ אוֹיֵב. דָּבָר וְחָרָב וְרָעָב וְיָגוֹן וְאִנְחָה. וּשְׁבֵר
(וְהִסֵּר) שָׁטָן מִלְּפָנֵינוּ וּמֵאַחֲרֵינוּ. וּשְׁמַר צִאתָנוּ וּבּוֹאָנוּ מֵעַתָּה
וְעַד-עוֹלָם. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. שׁוֹמֵר עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לָעֶד. אָמֵן:

אומרים בלחש:

בָּרוּךְ יְהוָה לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן: יִמְלֹךְ יְהוָה לְעוֹלָם. אָמֵן וְאָמֵן:
בָּרוּךְ יְהוָה מִצִּיּוֹן שֶׁכֵּן יְרוּשָׁלַם הִלְלוּ-יָהּ: בָּרוּךְ יְהוָה
אֱלֹהֵים יִשְׂרָאֵל עוֹשֶׂה נִפְלְאוֹת לְבָדּוֹ: וּבָרוּךְ שֵׁם כְּבוֹדוֹ

לְעוֹלָם וַיִּמְלֹא כְבוֹדוֹ אֶת־כָּל הָאָרֶץ אָמֵן וְאָמֵן: יְהִי כְבוֹד יְהוָה
 לְעוֹלָם יִשְׁמַח יְהוָה בְּמַעֲשָׂיו: כִּי לֹא־יָטַשׁ יְהוָה אֶת־עַמּוֹ בְּעַבּוֹר שְׁמוֹ
 הַגָּדוֹל כִּי הוֹאִיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת אֶתְכֶם לוֹ לְעַם: וַיֵּרָא כָּל־הָעַם וַיִּפְּלוּ
 עַל־פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים: וְהִיא
 יְהוָה לְמַלְךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַזֶּה יְהִיהָ יְהוָה אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד:
 יְהִי־חֲסִדְךָ יְהוָה עָלֵינוּ כְּאֲשֶׁר יַחֲלֵנוּ לָךְ: הוֹשִׁיעֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
 וּמִבְּצָנוּ מִן־הַגּוֹיִם לְהַדּוֹת לְשֵׁם קְדֹשְׁךָ לְהַשְׁתַּבַּח בְּתִהְלָתְךָ: כָּל־גּוֹיִם
 אֲשֶׁר עָשִׂיתָ יְבוֹאוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְפָנֶיךָ אֲדֹנָי וַיִּכְבְּדוּ לְשִׁמְךָ: כִּי־גָדוֹל
 אַתָּה וַעֲשֵׂה נִפְלְאוֹת אַתָּה אֱלֹהִים לְבָדְךָ: וַאֲנַחֲנוּ עִמָּךְ וְצֹאן
 מִרְעִיתְךָ נוֹדָה לָךְ לְעוֹלָם לְדוֹר וָדוֹר נִסְפָּר תִּהְלָתְךָ: בָּרוּךְ יְהוָה
 בַּיּוֹם בָּרוּךְ יְהוָה בְּלֵילָה בָּרוּךְ יְהוָה בְּשַׁכְבָּנוּ בָּרוּךְ יְהוָה בְּקוֹמָנוּ:
 כִּי בִיָּךְ נִפְשׁוֹת הַחַיִּים וְהַמֵּתִים: אֲשֶׁר בִּידוֹ נִפְשׁ כָּל־חַי וָרוּחַ
 כָּל־בֶּשֶׂר־אִישׁ: בִּיָּךְ אִפְקִיד רוּחִי פְדִית אוֹתִי יְהוָה אֵל אֱמֶת: אֱלֹהֵינוּ
 שְׂבַשְׁמִים יַחֲדִיד שְׁמֶךָ וּקְיָם וְכָרָךְ וּמַלְכוּתְךָ תָּמִיד: הוּא יְמַלֵּךְ עָלֵינוּ
 לְעוֹלָם וָעֶד: ע"כ בלחש: תִּהְלֶה נִבְיַע לְרוֹכֵב בְּעֶרְבוֹת: לֹאֵל הַמְּפּוֹאָר
 בְּמִקְהֵלוֹת קְדוֹשִׁים: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מֶלֶךְ אֵל חַי לְעַד וּקְיָם לְנֶצַח:

החזן אומר:

יִתְגַּדֵּל וַיִּתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא בְּעֶלְמָא דְּבָרָא כְּרַעוּתָהּ וַיְמַלֵּךְ
 מַלְכוּתָהּ בְּחַיִּיכוֹן וּבְיוֹמִיכוֹן וּבְחַיִּי דְּכָל־בֵּית־יִשְׂרָאֵל
 בְּעֶגְלָא וּבְזֶמֶן קָרִיב וַאֲמָרוּ אָמֵן:

יְהִי שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלְמָא וְלְעָלְמֵי עָלְמֵיָא:

יִתְבָּרַךְ וַיִּשְׁתַּבַּח וַיִּתְפָּאֵר וַיִּתְרוֹמֵם וַיִּתְנַשֵּׂא וַיִּתְהַדָּר וַיִּתְעַלֶּה
 וַיִּתְהַלָּל שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא:
 לְעֵלָּא לְעֵלָּא מִן־כָּל־בִּרְכָּתָא שִׁירָתָא תְּשַׁבַּחְתָּא וְנִחַמְתָּא
 דְּאִמְרִין בְּעֶלְמָא וַאֲמָרוּ אָמֵן:

יכוון פניו כנגד מקום המקדש כאשר רגליו זו אצל זו, יעמוד ולא ישען ויכוף ראשו מעט, צריך לכוון בכל הברכות, ולפחות בברכה הראשונה.

אֲדֹנֵי שְׁפָתַי תִּפְתַּח וּפִי יִגִּיד תְּהִלָּתְךָ:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ. אֱלֹהֵי אַבְרָהָם.
אֱלֹהֵי יִצְחָק וְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב. הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא.
אֵל עֲלִיּוֹן. גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה אֶת-הַכֹּל וְזוֹכֵר חֲסָדֵי
אֲבוֹת. וּמְבִיא גּוֹאֵל לְבָנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה. מֶלֶךְ
גּוֹאֵל עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמַגֵּן. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. מַגֵּן אַבְרָהָם:

אַתָּה גְּבוּר לְעוֹלָם אֲדֹנֵי. מַחֲיֶה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ.
מוֹרִיד הַטֵּל. מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד. מַחֲיֶה מֵתִים
בְּרַחֲמִים רַבִּים. סוֹמֵךְ גּוֹפִלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים. מַתִּיר אֲסוּרִים.
וּמַקְיֵם אֲמוּנָתוֹ לִישְׁנֵי עֶפְרַי. מִי־כְמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דוֹמֶה
לָךְ. מֶלֶךְ מַמְיֵת וּמַחֲיֶה וּמַצְמִיחַ לָנוּ יְשׁוּעָה. וְנֶאֱמַן אַתָּה
לְהַחְיֹת מֵתִים. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. מַחֲיֶה הַמֵּתִים:

לְדוֹר וָדוֹר נִמְלִיךְ לָאֵל. כִּי-הוּא לְבָדּוֹ מְרוֹם וְקָדוֹשׁ. וְשִׁבְחֶךָ
אֱלֹהֵינוּ מַפְיֵנו לֹא-יִמוּשׁ לְעוֹלָם וָעֶד. כִּי-אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל
וְקָדוֹשׁ אַתָּה. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. הָאֵל הַקָּדוֹשׁ:

אַתָּה חוֹנֵן לְאָדָם דַּעַת. וּמְלַמֵּד לְאִגּוֹשׁ בִּינָה. וְחֻנּוֹ מֵאַתָּה
דַּעַת וּבִינָה וְהַשְׁפֵּל. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. חוֹנֵן הַדַּעַת:

הַשִּׁיבָנוּ אֲבִינוּ לְתוֹרָתְךָ. וְדַבְּקָנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ. וְקִרְבָּנוּ מִלְּכָנוּ
לְעַבְדְּךָ. וְהַחְזִירָנוּ בְּתַשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ. בְּרוּךְ
אַתָּה יְהוָה. הַרוֹצֵה בְּתַשׁוּבָה:

סִלַּח-לָנוּ אֲבִינוּ כִּי חָטְאָנוּ. מְחַל-לָנוּ מִלְּכָנוּ כִּי פָשַׁעְנוּ. כִּי אֵל
טוֹב וְסִלַּח אַתָּה. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. חֲנוּן הַמֵּרַבֶּה לְסִלּוּחַ:

רָאָה נָא בְּעֵינֵינוּ וְרִיבָה רִיבָנוּ. וּגְאָלָנוּ מִלְכָּנוּ מִהֲרָה לְמַעַן
שְׁמֹךְ. כִּי (אל) גּוֹאֵל חֲזַק אֶתָּה. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה.
גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל:

רָפְאֵנוּ יְהוָה (אלהינו) וְנִרְפָּא. הוֹשִׁיעֵנוּ וְנוֹשְׁעָה. כִּי תִהְלֹתָנוּ
אֶתָּה. וְהָעִלָּה רְפוּאָה שְׁלֵמָה לְכָל-מִכּוֹתֵינוּ (וּלְכָל-
תַּחֲלוּאֵינוּ). כִּי אֵל רּוֹפֵא רַחֲמָן וְנֶאֱמָן אַתָּה. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה.
רּוֹפֵא חוֹלֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרַךְ עָלֵינוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. אֶת-הַשָּׁנָה הַזֹּאת לְטוֹבָה וְאֶת-כָּל-
מִינֵי תְבוּאָתָהּ. וְתֵן טַל לְבִרְכָּהּ עַל-פְּנֵי הָאָדָמָה וְשִׁבְעַת
אֶת-הָעוֹלָם מִבְּרֻכּוֹתֶיךָ. וְתֵן בְּרָכָה. רוּחָהּ וְהַצִּלָּחָה בְּכָל-
מַעֲשֶׂה יְדֵינוּ. וּבָרַךְ אֶת-שָׁנוֹתֵינוּ כְּשָׁנִים הַטּוֹבוֹת הַמְּבֹרָכוֹת.
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. מְבָרַךְ הַשָּׁנִים:

תִּקַּע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל לְחִירוֹתָנוּ. וְשֵׂא גַם לְקַבֵּץ גְּלוּתֵינוּ. (וּמִבְּצֵנוּ
יֶחֶד מֵאֲרָבַע כְּנָפּוֹת הָאָרֶץ לְאַרְצֵנוּ). בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה.
מְקַבֵּץ גְּדֻחֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

הַשִּׁיבָה שׁוֹפְטֵינוּ בְּבִרְאשׁוֹנָה וְיִזְעֲצֵנוּ כְּבִתְחִלָּה. וְתַמְלֵךְ
עָלֵינוּ אַתָּה (מִהֲרָה) לְבִדְךָ (בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים).
בְּצֶדֶק וּבִמְשָׁפָט. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמְשָׁפָט:

נוסח מחזור רמ"ו ובולוניה:

וְלַמְּלָשִׁינִים בְּלִתְּהוּ

תְּקוּהָ. וְכָל-

הַמִּינִים כָּלָם כְּרָגַע יֵאבְדוּ.

וְכָל-אוֹיְבֶיךָ מִהֲרָה יִכָּרְתוּ.

נוסח בלתי מצונזר:

וְלַמְּשֻׁמְדִים בְּלִתְּהוּ

תְּקוּהָ. וְכָל-

הַמִּינִים כָּלָם כְּרָגַע יֵאבְדוּ.

וְכָל-אוֹיְבֵי עַמְּךָ מִהֲרָה יִכָּרְתוּ.

המשך נוסח מחזור רמ"ו ובולוניה:

המשך נוסח בלתי מצונזר:

ומלכות זדון מְהֵרָה תַּעֲקֹר ותשַׁבֵּר ותַּכְנִיעַ אותם בְּמֵהֵרָה בְּיָמֵינוּ בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה שׁוֹבֵר אוֹיְבִים ומַכְנִיעַ זָדִים:	ומלכות זדון מְהֵרָה תַּעֲקֹר ותשַׁבֵּר ותַּכְנִיעַ אותם בְּמֵהֵרָה בְּיָמֵינוּ בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה שׁוֹבֵר אוֹיְבִים ומַכְנִיעַ זָדִים:
---	---

עַל־הַחֲסִידִים וְעַל־הַצַּדִּיקִים וְעַל־גְּרֵי הַצָּדֵק וְעַל־פְּלִיטַת
עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל יְהִימוּ (נא) רַחֲמֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְתֵן
שָׂכָר טוֹב לְכָל־הַבּוֹטְחִים בְּשִׁמְךָ הַטּוֹב בְּאַמְתּוֹ וְשִׁים חֶלְקֵנוּ
עִמָּהֶם לְעוֹלָם לֹא גִבוֹשׁ כִּי־בָךְ בִּטְחָנוּ מֶלֶךְ עוֹלָמִים בְּרוּךְ
אַתָּה יְהוָה מַשְׁעֵן וּמַבְטָח לַצַּדִּיקִים:

וְלִירוּשָׁלַיִם עִירְךָ בְּרַחֲמִים תָּשׁוּב וּבִנֵּה אוֹתָהּ בְּגִין
עוֹלָם בְּמֵהֵרָה בְּיָמֵינוּ בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה בּוֹנֵה
יְרוּשָׁלַיִם:

אֶת־צֶמַח דָּוִד עֲבַדְךָ בְּמֵהֵרָה תַּצְמִיחַ וְקִרְנוֹ תִּרוֹם בִּישׁוּעָתְךָ
כִּי לִישׁוּעָתְךָ קִוִּינוּ כָּל־הַיּוֹם בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מַצְמִיחַ
קֶרֶן יִשׁוּעָה:

שִׁמְע קוֹלֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְחוּס וְחַנּוּן וְרַחֵם עָלֵינוּ וְקַבֵּל
בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת־תְּפִלָּתֵנוּ וְאֶת־תַּחֲנֻנָּתֵנוּ כִּי אָב
מֶלֶךְ רַחֲמִים רַבִּים אַתָּה הוּא מֵעוֹלָם וְלֹא נָשׁוּב רִיקִם
מִלִּפְנֶיךָ כִּי אַל שׁוֹמֵעַ תִּפְלָה וְתַחֲנוּן אַתָּה בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה
שׁוֹמֵעַ תִּפְלָה:

רִצֵּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְאֶל־תִּפְלָתָם שְׁעָה וְהַשֵּׁב
הָעֲבוּדָה לְדַבִּיר בֵּיתְךָ וְאַשִּׁי יִשְׂרָאֵל וְתִפְלָתָם מְהֵרָה
בְּאַהֲבָה תִּקְבַּל בְּרָצוֹן וְתִהְיֶה לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוּדַת יִשְׂרָאֵל

עֲמֹד. וְתַחֲזִינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבָךְ לְצִיּוֹן וְלִירוּשָׁלַיִם עִירְךָ בְּרַחֲמִים
כְּמֵאֵז. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. הַמַּחֲזִיר בְּרַחֲמָיו שְׂכִינָתוֹ לְצִיּוֹן:

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ. שְׂאֵתָה הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ.
עַל־חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדְךָ וְעַל־נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת
לָךְ. וְעַל־נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל־יוֹם וַיּוֹם עִמָּנוּ וְעַל־נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ
שֶׁבְּכָל־עֵת. עָרַב וּבָקָר וְצֹהָרִים. הַטּוֹב כִּי לֹא־כָלוּ רַחֲמֶיךָ.
הַמְּרַחֵם כִּי לֹא־תָמוּ חֲסֵדֶיךָ וּמַעֲוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ. לֹא־הִכְלַמְתָּנוּ
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְלֹא־עֲזַבְתָּנוּ וְלֹא־הִסְתַּרְתָּ פָנֶיךָ מִמָּנוּ:

עַל־כָּלֶם יִתְבָּרַךְ וַיִּתְּרוּמָם שְׁמֶךָ מִלְּכֵנוּ תָמִיד. כָּל־הַחַיִּים
יִוְדוּךָ סֵלָה. וַיְהִלְלוּ לְשִׁמְךָ הַטּוֹב בְּאַמֶּת. בְּרוּךְ אַתָּה
יְהוָה. הַטּוֹב שְׁמֶךָ וְלָךְ נָאָה לְהוֹדוֹת:

שִׁים שָׁלוֹם. טוֹבָה וּבִרְכָּה. (חַיִּים). חֵן וְחֶסֶד וְרַחֲמִים. עָלֵינוּ
וְעַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל עֲמֹד. בְּרַכְּנוּ אֲבֵינוּ כָּלֵנוּ כְּאַחַד בְּאוֹר
פָּנֶיךָ. כִּי בְּאוֹר פָּנֶיךָ נִתְּתָה לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. תּוֹרַת חַיִּים.
אַהֲבָה וְחֶסֶד. צְדָקָה. בִּרְכָּה. יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם.
וְטוֹב יִהְיֶה בְּעֵינֶיךָ (לְבָרְכֵנוּ) לְבָרַךְ אֶת־כָּל־עַמֶּךָ יִשְׂרָאֵל
תָּמִיד בְּכָל־עֵת וּבְכָל־שָׁעָה בְּשָׁלוֹמְךָ. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה.
הַמְּבָרַךְ אֶת־עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּשָׁלוֹם. (אָמֵן):

הנוהגין לומר "אלקי נצור", יאמרו פסוק זה לאחריו.

יְהִיו לְרִצּוֹן אֱמֶרֶי־פִי וְהִגִּינוּ לִבִּי לְפָנֶיךָ יְהוָה צוּרִי וְגֹאֲלִי:

ויש נוהגין לומר:

אֱלֹהֵי נִצּוֹר לְשׁוֹנֵי מַרְעֵי וּשְׂפָתַי מִדְּבַר מְרֵמָה. וְלִמְקַלְלֵי נַפְשֵׁי תְּדוּם
וְלִמְצוֹתֶיךָ תִּרְדֹּף נַפְשֵׁי וְנַפְשֵׁי כְּעֹפֶר לְכָל תְּהִיָּה. יְהִי רִצּוֹן
מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵי שְׂכָל־הַקָּמִים עָלַי לְרַעָה. תִּפְרַעְתָּם וְתִמְלָקֵל

מחשבותם. וכן יהי רצון מלפניך יהוה אלהי שתפתח לי שערי תורה.
שערי חכמה. שערי בינה. שערי דעה. שערי פרנסה וכלכלה. שערי
חיים. חן וחסד ורחמים ורצון מלפניך:

יהיו לרצון אמרי-פי והגיון לבי לפניך יהוה צורי וגאלי:

פוסע שלש פסיעות לאחוריו בכריעה אחת וחוזר לשמאלו, ואחר כך לימינו ואומר:

עֲשֵׂה שְׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו. הוּא בִּרְחֻמָּיו. יַעֲשֵׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ
וְעַל-כָּל-יִשְׂרָאֵל. אָמֵן:

(יהי רצון מלפניך. יהוה אלהינו ואלהי אבותינו.
שתבנה בית המקדש במהרה בימינו. ונתן חלקנו בתורתך:)

החזן אומר:

יִתְגַּדֵּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. בְּעֶלְמָא דְּבָרָא כְּרַעוּתָהּ. וְיִמְלִיךְ
מַלְכוּתָהּ בְּחַיִּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְּכָל-בֵּית-יִשְׂרָאֵל
בְּעָגְלָא וּבְזִמְן קָרִיב. וְאָמְרוּ אָמֵן:

יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ. לְעַלְמָא וּלְעַלְמֵי עֲלַמְיָא.

יִתְבָּרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר וְיִתְרוֹמֵם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלָּה
וְיִתְהַלָּל שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא:

לְעֵלָּא לְעֵלָּא מִן-כָּל-בִּרְכָּתָא. שִׁירְתָּא. תְּשַׁבַּחְתָּא וְנַחֲמָתָא
דְּאִמִּירָן בְּעֶלְמָא. וְאָמְרוּ אָמֵן:

תִּתְקַבֵּל צְלוֹתְהוֹן וּבְעוּתְהוֹן דְּכָל-בֵּית-יִשְׂרָאֵל. קָדָם אַבּוּהוֹן
דְּבִשְׁמִיָּא. וְאָמְרוּ אָמֵן:

יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן-שְׁמִיָּא וְחַיִּים טוֹבִים עָלֵינוּ וְעַל-כָּל-
יִשְׂרָאֵל. וְאָמְרוּ אָמֵן:

עֲשֵׂה שְׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו. הוּא בִּרְחֻמָּיו. יַעֲשֵׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ
וְעַל-כָּל-יִשְׂרָאֵל. אָמֵן:

החזן אומר בקול רם:

עֲלֵינוּ לְשַׁבַּח לְאֲדוֹן הַכֹּל. לְתַת גְּדֻלָּה לְיוֹצֵר בְּרָאשִׁית.
שָׁלֹא עֲשָׂנוּ כְּגִוֵּי הָאָרֶץ. וְלֹא שָׁמְנוּ כְּמַשְׁפָּחוֹת
הָאֲרָצוֹת. שָׁלֹא שָׁם חָלְקֵנוּ כָּהֶם. וְגִוַּרְלָנוּ כְּכָל-הַמוֹנָם. שֶׁהֵם
מִשְׁתַּחֲוִים לְהֵבֶל וְרִיק וּמִתְפַּלְלִים אֶל-אֵל לֹא יוֹשִׁיעַ: וְאִנּוּ
כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ
הוא. (שְׁהוּא) נוֹטָה שְׁמִי וְיִסַּד אֶרֶץ. וְכִסָּא כְבוֹדוֹ בְּשָׁמַיִם
מִמַּעַל וּשְׁכִינָתוֹ עִזּוֹ בְּגִבְהֵי מְרוֹמִים. הוא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֵין
עוֹד מְלַבְדּוֹ. אִמֶּת מַלְכֵנוּ וְאֵין זוּלָתוֹ. כְּכַתוּב בְּתוֹרָתְךָ. וַיִּדְעַת
הַיּוֹם וְהַשַּׁבָּת אֶל-לִבְכֶּךָ כִּי יְהוָה הוא הָאֱלֹהִים בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל
וְעַל-הָאָרֶץ מִתַּחַת אֵין עוֹד:

עַל-כֵּן נִמְנָה לְךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְרֹאוֹת מְהֵרָה בְּתַפִּלָּתְךָ עֲזֶךָ.
לְהַעֲבִיר גְּלוּלִים מִן-הָאָרֶץ. וְהַאֲלִילִים כָּרוֹת יִכְרֹתוֹן.
לְתַקֵּן עוֹלָם בְּמַלְכוּת שְׁדִי. וְכָל-בְּנֵי בֶשֶׁר יִקְרְאוּ בְּשִׁמְךָ.

ח"ג והערות

שהם משתחוים וכו' לא יושיע. קטע זה נמחק במח' בגלל הצנזורה, וראו מש"כ בברכת זלמשומדים. ואנו כורעים. תיבת זאנו, היא מלשון חכמים ואינה בלשון המקרא. וכ"ה הגיר' להדיא במח' פרס, דף פ ע"א. ובסא כבודו. כ"ה מנהגנו ואין אנו אומרים זמושב יקרו. ובמאמר נוסח קדום של עלינו לשבח, מאת משה חלמיש, הביא מב"י ק"ק קולג' 133 שבאוקספורד, (ספריה הלאומית ס' 39535), משנת 1189, שהנוסחא היא כמנהגנו. אין עוד. במח' רמ"ו: אין עוד בתוספת וי"ו. לתקן עולם. בסדר רס"ג, עמ' רכא, 'לתקן עולם בכ"ף. וכ"ה במח' פרס, דף פ ע"ב.

מקורות ומקבילות

עלינו לשבח. חסו"ג - שער"ט ס' מג; ס' המחקים בשם פרד"א; טור אר"ח, ס' קלג. הנוסח. סרע"ג ח"ב, ס' קיד; סד' רס"ג עמ' רכא; סד"ר קלג; רמז"ס, סד"ת, נוסח ברכות האמנעויות; מחו"ו ס' לט; מח' פרס, דף פ ע"א, הנוסח דומה. לאדון הכל. ע"פ יהו"ג, יא; חה' נא, ה. לתת גדולה. ע"פ חה' נא, ד. ליוצר בראשית. לשון חכמים בהרבה מקומות, כמו: ירושלמי ברכות פ"א, ה"ה; בבלי סוטה, דף מ ע"א; בתמ"ד, ח"א, סדר רצה דבר, ס' כד. עשנו. ע"פ דב' נא, ו; חה' קמט, ב. כגוי הארץ. ע"פ דב' יח, יח; דה"צ נא, ח. ולא שמנו כמשפחות הארצות. ע"פ יח' כ, נא. שלא שם. ע"פ ירמ' י, טז. וגורלנו ככל המונס. ע"פ חה' נא, ה; חו"ו דב' נא, ט; פד"א פ' כד; ילקו"ש חה' רמז תרסז. להכל וריק. ע"פ ישע' ל, ז. ומתפללים אל אל ישע' מה, כ. ואנו כורעים ומשתחוים לפני. ע"פ חה' נא, ו. מלך מלכי המלכים. ע"פ דני' ב, נא; בבלי שבעות דף לה ע"ב; ר"ח; ילקו"ש דני' רמז תרסז; פסקי ריא"ז שבעות, פ"ד ה"ג, אות נא. נוסח שמים. ישע' נא, יג. וכסא כבודו. ע"פ ישע' סו, א. בשמים ממעל. ע"פ חה' קא, יט. הוא ה' אלהינו. ירמ' יד, כב; חה' קא, ז. אין עוד מלבדו. דב' ד, לה; ע"פ ישע' מה, כא. אמת מלכנו. ע"פ ירמ' י, י. ואין זולתו. ע"פ ש"צ ז, כב; ישע' מה, היד; דה"א ח, כ; אג"י א, נ; צ"ס לו, ד; ספ"צ ג, לד. וידעת היום. דב' ד, לט; ראו שח"י, דפ' ויחיזה, דף קח ע"ב. על כן נקוה. מח' פרס, דף פ ע"ב, נוסח זהה. נקוה לך. ע"פ ירמ' יד, כב; חה' מ, ב. לראות מהרה בתפארת. ע"פ ישע' נא, ח. להעביר גלוים מן הארץ. ע"פ זכ' יג, ב. והאליים כרות יכרתו. ע"פ ישע' ב, יח. לתקן עולם במלכות. ע"פ ישע' ב, יח. וכל בני בשר יקראו בשמך. ע"פ זכ' ג, ט.

לְהַפְנוֹת אֱלֹהֶיךָ כָּל־רָשָׁעֵי אֶרֶץ. יִכִּירוּ וַיִּדְּעוּ כָּל־יוֹשְׁבֵי תִבְלִי.
כִּי לָךְ תִּכְרַע כָּל־בָּרֶךְ. תִּשָּׁבַע כָּל־לִשׁוֹן. לִפְנֶיךָ יִהְיֶה אֱלֹהֵינוּ
יִכְרְעוּ וַיִּפְּלוּ. וְלִכְבוֹד שְׁמֶךָ יִקָּר יִתְּנוּ. וַיִּקְבְּלוּ כָּלֶם עַל מַלְכוּתְךָ.
וְתִמְלֹךְ עָלֵיהֶם מְהֵרָה לְעוֹלָם וָעֶד. כִּי הַמַּלְכוּת שֶׁלָּךְ הִיא.
וְלְעוֹלָמִי עַד תִּמְלֹךְ בְּכָבוֹד. כַּפְתּוֹב בְּתוֹרָתְךָ. יִהְיֶהוּ יִמְלֹךְ
לְעוֹלָם וָעֶד: וְכַתּוּב. שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶחָד:

קדיש יתום:

יִתְגַּדֵּל וַיִּתְקַדַּשׁ שְׁמֶה רַבָּא. בְּעֶלְמָא דְּבָרָא כְּרַעוּתָהּ. וַיִּמְלִיךְ מַלְכוּתָהּ
בְּחַיִּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל־בֵּית־יִשְׂרָאֵל בְּעֶגְלָא וּבְזִמְן קָרִיב.
וְאָמְרוּ אָמֵן:

יְהֵא שְׁמֶה רַבָּא מְבָרַךְ. לְעֵלָם וְלְעֹלָמֵי עֲלָמֵיָא.
יִתְבָּרַךְ וַיִּשְׁתַּבַּח וַיִּתְפָּאֵר וַיִּתְרוֹמֵם וַיִּתְנַשֵּׂא וַיִּתְהַדָּר וַיִּתְעַלֶּה וַיִּתְהַלָּל
שְׁמֶה דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא:
לְעֵלָא לְעֵלָא מִן־כָּל־בְּרַכְתָּא. שִׁירְתָּא. תִּשְׁבַּחְתָּא וְנִחַמְתָּא דְאִמִּירָן
בְּעֶלְמָא. וְאָמְרוּ אָמֵן:
יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן־שְׁמֵיָא וְחַיִּים טוֹבִים עָלֵינוּ וְעַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל.
וְאָמְרוּ אָמֵן:
עֲשֵׂה שְׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו. הוּא בְּרַחֲמָיו. יַעֲשֵׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל־כָּל־
יִשְׂרָאֵל. אָמֵן:

החזן אומר:

בְּרַכּוּ אֶת־יְהוָה הַמְּבָרֵךְ:

הקהל עונה ואחריו החזן:

בְּרוּךְ יְהוָה הַמְּבָרֵךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

ח"ג והערות

מקורות ומוקבילות

להפנות אליך. ע"פ זכ' ח, כב. כל יושני תבל. ע"פ ישע' יח, ג. וכתוב. במח' רמ"ז: וְאָמְרוּ.
תכרע כל וכו' לשון. ע"פ ישע' מה, כג. יקר יתנו. חס' ח, כ. וְלִכְבוֹד שְׁמֶךָ.
כי המלכות שלך היא. ע"פ תה' פג, יט. ולעולמי עד תמלך כבוד. ע"פ דני' ו, כז. ה' ימלך. שם' טו, יח. שמע ישראל. דב'
ו, ד.

כאשר חל תשעה באב במוצאי שבת, מבדילים על הכוס במוצאי תשעה באב.

לִיהוּדִים הִיְתָה אוֹרָה וְשִׂמְחָה וְשִׁשְׁן וִיקָר. (כֵּן תִּהְיֶה-לָּנוּ).
בְּשִׂמְחָה נוֹעַדְנוּ בְּבֵית (בְּבֵית הַכִּנְסָת) הַזֶּה.
וּבְכָל-מָקוֹם שֶׁנִּהְיָה שָׁם. יְהִי-אֲדִיר בְּעֶזְרֵנוּ. סֶמֶן טוֹב בְּבֵיתֵנוּ.
מִזֵּל טוֹב בְּגוֹרְלָנוּ. יְבָרְכֵנוּ יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר כָּל. בְּפָרִיָּה וּרְבִיָּה.
בְּעוֹשֶׁר. בְּבִרְיאוֹת. בְּנִכְסִים וּבְרוֹב כָּל. בְּכָל יִשְׁמַחְנוּ אֲרוֹן
מְעֻזָּנוּ. וּבְטוֹבו הַגָּדוֹל יִדְרִיכֵנוּ:

כּוֹס-יִשׁוּעוֹת אִשָּׁא וּבִשָּׁם יְהוָה אֶקְרָא: אֲנִי יְהוָה הוֹשִׁיעָה
נָא אֲנִי יְהוָה הַצְּלִיחָה נָא: אֲנִי יְהוָה. עֲנֵנוּ בְּיוֹם-קָרְאָנוּ:
הוּא יִשְׁלַח (לָנוּ) בְּרָכָה. רְחוּמָה. וְהַצְּלִיחָה בְּכָל-מַעֲשֵׂה יְדֵינוּ.
וְנֹאמֶר אָמֵן:

סְבְּרֵי מְרֻנָּה. (הַקְהֵל עוֹנָה: לְחַיִּים):
בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם.
בוֹרֵא פְּרִי הַגֶּפֶן:

ח"ג והערות

מקורות ומקבילות

הגדלה על הכוס. פדר"א פ"ב; ירושלמי ברכות פ"ה, ה"ב; בבלי ברכות, דף לג ע"א, ושם פסחים דף קב ע"ב, ודף קיג ע"א; סדור רס"ג עמ' קכה; סמנט"ו סי' מג; שבה"ל, ענין שבת סוף סי' קכט; טור או"ח, סי' רנ"ו; סה"ק ענין הגדלה; סת"ר סי' כח, ענין ערצות של מול"ש; סה"ת סוף סי' יג. **הגדלה צמולאי ת"ב.** סרע"ג ח"ב, סי' קא; תשרי רנ"ג או"ח, סי' קעה; הלק"ה, ה' ט"ב, סי' ט. **מצדילים וכו' צמולאי ת"ב.** ע"פ שבה"ל, סדר תענית, סי' רסה; סת"ר סוף סי' נט, ענין ת"ב; סה"ת, סדר ת"ב, סי' לא. **פסוקי ברכה ושמחה.** ע"פ סי' רש"י ומחור"ו סוף סי' רג; סה"ת סי' יד. **ליהודים היתה אורה.** אס"ח, טז. **יהי אדיר בעזרתנו.** ע"פ דה"צ יד, י. **אדיר.** ישע' לג, כח; תה"ל נג, ד. **מזל טוב.** ראו מח' פרס, דף מט ע"א. **יערכנו.** ע"פ תה"ל סז, ב. **יוררנו.** ישע' סד, ז. **יורר כל.** ע"פ ישע' מה, ז; ירמ' י, טז. **נפריה ורביה.** ע"פ ברי"ב, יא. **נכנסים.** ע"פ קה"ה, יח. **וצרוב כל.** ע"פ דב' ב, ז; כח, מז. **נכל ישמחנו.** ע"פ קה"ה, יא, ח. **אדון מעוזנו.** ע"פ ש"ב כב, לג; ירמ' טז, יט. **ונטונו הגדול.** ע"פ נחמ' ט, כה. **ידיכינו.** ע"פ תה"ל קז, ז. **כוס ישועות.** תה"ל קטז, יג. **אנא ה.** תה"ל קיח, כה. **עננו ביום קראנו.** ע"פ תה"ל כ, י. **נכל מעשה ידינו.** ע"פ דב' טז, טו. **סגרי מרגן.** ע"פ מדת"ג (וורשא), פרי' פקודי, סי' ב; ע"פ שבה"ל, סדר ברכות, סי' קמ; סת"ר סי' כד; רמ"א או"ח, סי' קעד, ס"ח; ב"ח או"ח, סי' קעד, סק"ט. **הקל שונה.** דט"ז ויק' י, ט. **ע"פ בבלי שבת,** דף סז ע"ב; שבה"ל, סדר ברכות, סי' קמ; סת"ר סי' כד. **ברכת היין.** סדור רס"ג עמ' קכה; סה"ת סי' יד. **צפריה.** בבלי פסחים, דף קג ע"א; סרע"ג ח"ב, סי' לח; סדור רס"ג עמ' קכה; סת"ר סי' כח, סדר

ליהודים היתה וכו'. נוסח פסוקי הבדלה הינו כמח' בולוניא ושד"ל. במח' רמ"ז סדר הפסוקים שונה. היתה אורה. כ"ה במח' רמ"ז ובאס"י שלפנינו. במח' בולוניא ושד"ל: 'היתה ונתת אורה'. כן תהיה-לנו. תיבות אלו אינן במח' רמ"ז, בולוניא ושד"ל. בְּבֵית הַכִּנְסָת. תוספת זו איננה במח' בולוניא ושד"ל. ה' אקרא. במח' רמ"ז ובולוניא נוסף כאן: 'נשא ברכה מאת ה' וצדקה מאלהי ישענו, ע"פ תה"ל כד, ה. לָנוּ. תיבה זו איננה במח' רמ"ז, בולוניא ושד"ל. סְבְּרֵי מְרֻנָּה. במח' רמ"ז ובולוניא: 'סברו מוריי'. הקהל עונה לְחַיִּים. איננו במח' הקדומים.

אין אומרים ברכת הנר וברכת בשמים.

**בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. אֱלֹהֵינוּ מִלֶּךְ הָעוֹלָם. הַמְבַדִּיל בֵּין קֹדֶשׁ
לְחוֹל. בֵּין אֹר לְחֹשֶׁךְ. בֵּין יִשְׂרָאֵל לְגוֹיִם. בֵּין יוֹם
הַשְּׁבִיעִי לְשִׁשֶּׁת יָמֵי הַמַּעֲשֶׂה. בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה. הַמְבַדִּיל בֵּין
קֹדֶשׁ לְחוֹל:**

שותים את היין ויש מוסיפים:

**וְנָח מִצָּא חֵן בְּעֵינֵי יְהוָה: כֵּן נִמְצָא חֵן וְשָׂכָל־טוֹב בְּעֵינֵי אֱלֹהִים וְאָדָם:
וַיִּזְרַע יִצְחָק בְּאֶרֶץ הַחֹא וַיִּמְצָא בְשָׂנָה הַחֹא מֵאָה שְׁעָרִים
וַיִּבְרָכֵהוּ יְהוָה:**

מקורות ומקבילות

הבדלה. **אִיל בְּרַכַּת הַנֵּר וּבְרַכַּת בָּשָׂמִים.** ע"פ שו"ע ל, סדר
תענית, סי' רסח; סו"ר סוף סי' נט, ענין ח"ב; סה"ת, סדר
ח"ב, סי' לא. ראו סרע"ג ח"ב, סי' קא. **בְּרַכַּת הַמַּבְדִּיל.**
פד"א פ"ב; ירושלמי ברכות פ"ה, ה"ב; מזכר צבלי ברכות,
דף לג ע"א; ע"פ פסחים, דף קג ע"ב; סרע"ג ח"ב, סי' לה;
סד' רס"ג ע"א; קה; שו"ע ל, ענין שבת, סי' קל; סה"ר סי' כא,
סדר הבדלה; סה"ת סי' יד; מח' פרס, דף מו ע"ב; נוסח זה, א
אמנם לפני החתימה יש הוספה. **שְׁלֹשָׁה הַבְדִּלוֹת.** ירושלמי
ברכות פ"ה, ה"ב; סה"ק ענין הבדלה. **הַמַּבְדִּיל בֵּין קוֹדֶשׁ.** ע"פ ויק' י, י; יחז' כב, כ; צבלי פסחים, דף קג ע"ב. **בֵּין אֹר
לְחֹשֶׁךְ.** ע"פ בר' א, ד. **בֵּין יִשְׂרָאֵל לְגוֹיִם.** ע"פ ויק' כ, כו. **בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשִׁשֶּׁת יָמֵי הַמַּעֲשֶׂה.** ע"פ בר' ז, ג; ש"י, יג. **לְשִׁשֶּׁת יָמֵי
הַמַּעֲשֶׂה.** ע"פ יחז' מו, א. **שְׁעָרִים.** סד' רס"ג ע"א; קה. **וַיִּבְרָכֵהוּ יְהוָה.** בר' ו, ח. **חֵן וְשָׂכָל טוֹב.** מש' ג, ד. **וַיִּזְרַע יִצְחָק.**
בר' כו, יב.

ח"צ והערות

בין ישראל לגוים. כך הוא הנוסח הישן, ונוסח זה נמצא
גם בסה"א"ק, ענין הבדלה; רמב"ם, הל' שבת, פכ"ט,
ה"ג; מח' פרס, דף מו ע"ב; פסקי רי"ד פסחים, דף קג,
סוף ע"ב; פסקי ריא"ז פסחים, פ"י, ה"א, אות כה; שבה"ל,
סדר פסח, סי' ריח. הנוסח המצונן המקובל היום לומר
הוא 'לעמים'.

ע"פ ויק' י, י; יחז' כב, כ; צבלי פסחים, דף קג ע"ב. **בֵּין אֹר
לְחֹשֶׁךְ.** ע"פ בר' א, ד. **בֵּין יִשְׂרָאֵל לְגוֹיִם.** ע"פ ויק' כ, כו. **בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשִׁשֶּׁת יָמֵי הַמַּעֲשֶׂה.** ע"פ בר' ז, ג; ש"י, יג. **לְשִׁשֶּׁת יָמֵי
הַמַּעֲשֶׂה.** ע"פ יחז' מו, א. **שְׁעָרִים.** סד' רס"ג ע"א; קה. **וַיִּבְרָכֵהוּ יְהוָה.** בר' ו, ח. **חֵן וְשָׂכָל טוֹב.** מש' ג, ד. **וַיִּזְרַע יִצְחָק.**
בר' כו, יב.

הרואה את הלבנה בחידושה יעמוד, יישר את רגליו ויברך:

**בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם. אֲשֶׁר בְּמֵאֲמָרוֹ בָּרָא
שְׁחָקִים וּבְרוּחַ פִּיּוֹ כָּל-צִבְאָם. חוֹק וּזְמַן נָתַן לָהֶם שְׁלֹא
יִשְׁנוּ אֶת-תַּפְקִידָם. שָׁשִׁים וּשְׁמֹנִים לַעֲשׂוֹת רִצּוֹן קוֹנִיָּהֶם. פָּעֵלוֹ
אֶמֶת וּפְעֻלָּתָם צֶדֶק. וְלִלְבָנָה אָמַר שְׁתַּחַדֵּשׁ עֲטָרַת תַּפְאֶרֶת
לַעֲמוּסֵי בִטָּן. שְׂאֵף הֵם עֲתִידִין לְהִתְחַדֵּשׁ כְּמוֹתֶיהָ. וּלְפָאֵר
לְיוֹצְרָם עַל-כָּל-מַה-שֶּׁבָּרָא. בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְחַדֵּשׁ חֲדָשִׁים:**

ואומרים ג' פעמים:

בְּרוּךְ יוֹצֵרְךָ. בְּרוּךְ עוֹשֶׂךָ. בְּרוּךְ קוֹנֶךָ. בְּרוּךְ בּוֹרְאֶךָ:

מרקדים ג' פעמים ואומרים:

**כִּשְׁם שֶׁאֲנִי רוֹקֵד כְּנֶגְדְּךָ וְאֲנִי יָכוֹל לָגַע בְּךָ. כֵּן יִהְיוּ שׁוֹנְאֵי
כְּנֶגְדִּי. לֹא יוּכְלוּ לָגַע בִּי:**

ח"ג והערות

ברכת הלבנה. נוסח זה נמצא גם במח' רומניא, דף מז ע"א. רצון קונייהם. כ"ה בסרע"ג ח"ב, סי' מח; שבה"ל, הל' ר"ח סי' קסז; ספר התדיר, סימן טז; סת"ר, סי' לא; מח' פרס, דף קח ע"א. במח' רומניא: רצון קונם. פָּעֵלוֹ אמת. כ"ה במח' בולוניא ושר"ל. במח' רומניא: פְּעֻלָּי אמת. בקד"א: פועל אמת. במח' רמ"ז נראה: פָּעֵלוֹ אמת. ופעולתם צדק. כן הוא הנוסח בפסקי רי"ד, ברכות דף ל ע"ב, שבה"ל הל' ר"ח סי' קסז. וכתב המעשה רוקח על הרמב"ם הל' ברכות פ"י הט"ז שכן היא הגרסה בגמרא שלפניו. במח' רומניא: שְׁפָעוּלָתָם בְּאֶמֶת. שְׂאֵף הֵם. כ"ה במח' בולוניא, שבה"ל, הל' ר"ח, סי' קסז, ספר התדיר, סי' טו ובמח' שד"ל בסוגריים. במח' רמ"ז: שְׂהָן. עַל-כָּל-מַה-שֶּׁבָּרָא. כ"ה במח' בולוניא, שד"ל ורומניא. במח' רמ"ז: עַל-מַה-שֶּׁבָּרָא, וללא תיבת קָלִי. יוֹצֵרְךָ וכו'. ר"ת יעקב, טור או"ח סוף סי' תכו. לֹא יוּכְלוּ. במח' רמ"ז: יָלֵא יוּכְלוּ.

מקורות ומקבילות

זרכת הלנגה. מס"ו פי"ט, ה"י; צבלי סנהדרין, דף מז ע"א; פדר"ך פי' כ"א, סי' א, ע"פ ישע' כד, טו; ויקר"ש ישעיהו, רמז תכה, ד"ה וסיה; פסקי רי"ד ברכות, דף ל ע"ב; שבה"ל, ענין ר"ח, סי' קסז; סת"ר סי' לא. הרואה את הלנגה. ראו צבלי סנהדרין, דף מז ע"א; מש"ט שמי' יב, א ד"ה תנו; סרע"ג ח"ב, סי' מה; שבה"ל, ענין ר"ח, סי' קסז; סת"ר סי' טו; פסקי רוקחגטי סי' פו. יעמוד. צבלי סנהדרין, דף מז ע"א; פסקי רי"ד; שבה"ל, ענין ר"ח, סי' קסז; סת"ר סי' טו. יישר את רגליו. שבה"ל, ענין ר"ח, סי' קסז; סת"ר סי' לא. נוסח הגרסה. ע"פ צבלי סנהדרין, דף מז ע"א; מס"ו פי"ט, ה"י; מש"ט (צוצר), שמי' יב, א, ד"ה תנו דב; סרע"ג ח"ב, סי' מה; סדו' רס"ג, עמ' לא; פסקי רי"ד ברכות, דף ל ע"ב; שבה"ל, ענין ר"ח, סי' קסז; סת"ר סי' לא. ענין זרכת הלנגה; סת"ר סי' טו. אשר צמחמו. ע"פ תה' לג, ו, שבה"ל, ענין ר"ח, סי' קסז צבס אחיו רצ"א. חוק וזמן. ע"פ ירמ' ה, כב, שבה"ל, ענין ר"ח, סי' קסז; ע"פ תה' קמח, ו. שלא ישנו. ע"פ ירמ' לא, להל' ששים ושמיים. ע"פ תה' יט, ו. פועלו אמת ופעולתם צדק. פסקי רי"ד ברכות, דף ל ע"ב; שבה"ל, ענין ר"ח, סי' קסז. לעמוסי בטן. ע"פ ישע' מו, ג. עתידין להתחדש. ע"פ תה' קג, ה. מחדש חדשים. ירושלמי ברכות סי' לא, צבס ס"א. ראו מס"ו פי"ט, ה"י. ואומרים ג' פעמים. ע"פ מס"ו פי"ט, ה"י. ענין ר"ח, סי' א, ע"פ ישע' מג, א; ע"פ מס"ו פי"ט, ה"י; שבה"ל, ענין ר"ח, סי' קסז; סת"ר סי' לא; סת"ר סי' טו. מרקדים ואומרים: כשם שאני רוקד. ע"פ מס"ו פי"ט, ה"י; שבה"ל, ענין ר"ח, סי' קסז; סת"ר סי' לא. כשם שאני רוקד. ראו גאה"ל ח"ח, סי' תכו, ס"ק ד.

ואומרים ג' פעמים:

**תָּפַל עֲלֵיהֶם אִמְתָּהּ וּפָחַד בְּגָדָל זְרוּעָהּ יָדָמוּ כָּאֶבֶן כָּאֶבֶן
יָדָמוּ זְרוּעָהּ בְּגָדָל וּפָחַד אִמְתָּהּ עֲלֵיהֶם תָּפַל:**

ויש מוסיפים:

**דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל חַי וְקַיִם. דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל חַי וְקַיִם. דָּוִד מֶלֶךְ
יִשְׂרָאֵל חַי וְקַיִם:**

**שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֲשָׁא עֵינִי אֶל־הַהָרִים מֵאֵין יָבֹא עֲזָרִי: עֲזָרִי מֵעַם
יְהוָה עֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: אֶל־יְתֵן לְמוֹט רִגְלִי אֶל־יָנוּם
שְׁמִרָה: הִנֵּה לֹא־יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: יְהוָה שְׁמִרָה יְהוָה
אֶצְלֵי עַל־יָד יְמִינָהּ: יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא־יִכָּכֶה וַיָּרֶחַ בַּלַּיְלָה: יְהוָה
יִשְׁמְרֶה מִכָּל־רָע יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשָׁהּ: יְהוָה יִשְׁמַר־צִאֲתָהּ וּבֹאֶהָ
מִמַּעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:**

**הַלְלוּ יְהוָה הַלְלוּ־אֵל בְּקֹדֶשׁוֹ הַלְלוּהוּ בְּרִקִּיעַ עֶזֶז: הַלְלוּהוּ
בְּגִבּוֹרָתוֹ הַלְלוּהוּ בְּרֹב גְּדֻלּוֹ: הַלְלוּהוּ בְּתַקְעַ שׁוֹפָר
הַלְלוּהוּ בְּנִבֵּל וּכְנֹר: הַלְלוּהוּ בְּתֹף וּמַחֲזֵל הַלְלוּהוּ בְּמִנִּים וְעִגָּב:
הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי־שֹׁמֶעַ הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה: כָּל הַנְּשָׁמָה
תְּהַלֵּל יְהוָה הַלְלוּ־יָהּ:**

הכל אומרים:

**תָּנָא רַבִּי רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל. אֶלְמָלָא לֹא זָכוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶלָּא
לְהַקְבִּיל פְּנֵי אֲבִיהֶם שְׁבַשְׁמִים. פָּעַם אַחַת בַּחֹדֶשׁ דְּיָם.
אָמַר אֲבִי הַלֶּכֶּה גִּמְרִינָהוּ מַעֲוֹמָד:**

מקורות ומקבילות

ואומרים ג'פ. ע"פ מס"ו פי"ט, ה"י. תפול עליהם אימתה
ופחד. שמי' טו, טז; ע"פ מס"ו פי"ט, ה"י; שצה"ל, ענין ר"ח,
סי' קסז; סת"ר סי' לא. אמירתו למפרע. מס"ו פי"ט, ה"י;
סד"ר סי' קת; מחז"ו סוף סי' רצ; טור אור"ח, סי' תכו. דוד
מלך ישראל. ע"פ ש"צ ה, ג; בצלי ר"ה, דף כה ע"א, ורש"י
ד"ה דוד; ר' צחוי צר, לה, ל; רמ"א אור"ח סי' תכו סוף ס"ב.

ח"ג והערות

ויש מוסיפים. מכאן ואילך עד יסוף הקדיש' לא נמצא
במח' רמ"ו ובולוניה ונדרפס ע"פ מח' שד"ל. תנא רבי
ר"י. קטע זה לא מופיע במח' רמ"ו ובולוניה, ומופיע
בפי' קד"א על אתר.

אשא עיני אל ההרים. תה' קכא, אר"ה; מג"א אור"ח, סי' תכו, סק"י. הללו אל נקדשו. תה' קג, אר"ה; שער האותיות, אות
ק' - קדושה, סי' לג. תנא דבי ר'י. בצלי סנהדרין, דף מז ע"א; סרע"ג ח"ב, סי' מת.

קדיש דרבנן:

**יְתַגְדֵּל וְיִתְקַדֵּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. בְּעֶלְמָא דְּבָרָא כְּרַעוּתָהּ. וְיִמְלִיךְ מַלְכוּתָהּ
בְּחַיִּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל-בֵּית-יִשְׂרָאֵל בְּעָגְלָא וּבְזֶמֶן קָרִיב.
וְאָמְרוּ אָמֵן:**

**יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ. לְעֵלָם וּלְעָלְמֵי עָלְמֵיָא.
יְתַבְרַךְ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר וְיִתְרוֹמֵם וְיִתְנַשֵּׂא וְיִתְהַדָּר וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַלָּל
שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא:
לְעֵלָא לְעֵלָא מִן-כָּל-בִּרְכָתָא. שִׁירְתָּא. תְּשַׁבַּחְתָּא וְנִחְמַתָּא דְאִמְרִין
בְּעֶלְמָא. וְאָמְרוּ אָמֵן:
עַל-יִשְׂרָאֵל וְעַל-רַבָּנָן. וְעַל-תַּלְמִידֵיהוֹן וְעַל-(כָּל)-תַּלְמִידֵי תַלְמִידֵיהוֹן
(דִּיתְבִּין) דְּעֶסְקִין בְּאוֹרֵיתָא (קֻדְשָׁתָא) דִּי בְּאַתְרָא הָדָן וְדִי
בְּכָל-אַתְרָא וְאַתְרֵי. יְהֵא (לָנָא ו) לְהוֹן וּלְכוֹן שְׁלָמָא וְחֻנָּא וְחֻסְדָּא וְרַחֲמִין
(וְחַיֵּי אֲרִיכִי) וּמְזוּגֵי רְיוּחִין מִן-קֻדְסֵי מְרֵה שְׁמֵיָא וְאַרְעָא וְאָמְרוּ אָמֵן:
יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן-שְׁמֵיָא וְחַיִּים טוֹבִים עָלֵינוּ וְעַל-כָּל-יִשְׂרָאֵל.
וְאָמְרוּ אָמֵן:
עֲשֵׂה שְׁלוֹם בְּמְרוֹמָיו. הוּא בְּרַחֲמָיו. יַעֲשֵׂה שְׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל-כָּל-
יִשְׂרָאֵל. אָמֵן:**

ואומרים זה לזה: **שְׁלוֹם עָלֵיכֶם:** ועונים: **עָלֵיכֶם שְׁלוֹם ג"פ:**

שְׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל-כָּל-יִשְׂרָאֵל. אָמֵן:

ח"ג והערות

כָּל- דִּיתְבִּין. תיבות אלו אינן במח' הקדומים. קֻדְשָׁתָא. תיבה זו איננה במח' רמ"ז ובולוניה. ובה"ג במח' שד"ל. לָנָא ו. וְחַיֵּי אֲרִיכִי. לא נמצא במח' הקדומים. וְחֻנָּא וְחֻסְדָּא. כ"ה במח' רמ"ז ובולוניה. במח' שד"ל: וְחֻנָּא וְחֻסְדָּא, ללא ו.

מקורות ומקבילות

ואומרים שלום עליכם. ע"פ מס"ו פי"ט, ה"י, טור או"ח סוף ס"י תכו; שצה"ל, ענין ר"ח, ס"י קסז; סת"ר ס"י לא; ראו סה"ת ס"י טו. **שלום עליכם.** ראו צבלי צרכות, דף ו סוף ע"ג. ע"פ שצה"ל, ענין ר"ח, ס"י קסז; סה"ת ס"י טו. **עליכם שלום.** צבלי צרכות, דף ו ע"ג. ג"פ. שצה"ל, ענין ר"ח, ס"י קסז. **שלום עלינו.** סה"ת ס"י טו.

סדר
ארבע תעניות

ארבעה צומות תיקנו נביאים הראשונים להתענות בהם, צום הרביעי, צום החמישי, צום השביעי וצום העשירי, והם עתידים להיות ימים טובים שנאמר: 'כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים והאמת והשלום אהבו' (זכריה ח, יט).

צום עשרה בטבת

שחרית: עד העמידה מתפללים כביום חול. היחיד המתענה אומר 'עננו' בשומע תפלה; החזן אומר אותו בחזרת הש"ץ, בין גואל לרופא, עם ברכת הסיום. אומרים הקרובה בתוך חזרת הש"ץ כפי המודפס במחזורים, אולם הסליחות והמזמורים המובאים במחזורים הקדומים בתוך חזרת הש"ץ נאמרים לאחר חזרת הש"ץ. נפילת אפים וכו' (מן 'ועתה ה' אם הצום הוא ביום שני וחמישי). מוציאים ספר תורה ואומרים מזמור ק"ב (תפלה לעני), קוראים ג' גברי בפרשת "ויחל" בדילוג. אחרי חצי קדיש שאחר הקריאה אומרים השכבה לחללי השואה וממשיכים כמו בכל יום חול.

מנחה: יש נוהגים להתעטף בטלית ולהניח תפילין. עד סוף 'תהלה לדוד' כמו בכל יום, ובא לציון וגו', חצי קדיש, מוציאים ס"ת ואומרים מזמור כ' (יענך ה' ביום צרה), קוראים בתורה כמו בשחרית, חצי קדיש, מפטירים 'דרשו' עם הברכות (עד 'מגן דוד'), אומרים 'יהי רצון' וכו', 'בחורים וגם בתלות' וכו', חצי קדיש, עמידה כמו בשחרית ללא הוספת הקרובה בתוך חזרת הש"ץ, לאחר פלג המנחה אומרים ברכת כהנים, ומשלימים את התפילה כשאר ימי החול.

תענית אסתר

שחרית: הכל כמו בעשרה בטבת, אך שאומרים בהוצאת ספר תורה את מזמור כ"ב (למנצח על אילת השחר) במקום מזמור ק"ב.

מנחה: הכל כמו בעשרה בטבת, אך לא אומרים תחנון.

צום שבעה עשר בתמוז

שחרית: הכל כמו בעשרה בטבת, אך שקוראים את פרשת "ויחל" ללא דילוג.

מנחה: הכל כמו עשרה בטבת.

צום גדליה

שחרית ומנחה: הכל כמו בעשרה בטבת, אך שבעמידה אומרים גם את ההוספות של עשרת ימי תשובה ואחר העמידה לפני נפילת אפים, אומרים 'אבינו מלכנו'.

לוח ראשי תיבות

תנ"ך:

(1) בראשית = בר'.	(14) יחזקאל = יחז'.	(27) דברי הימים א' = דה"א.
(2) שמות = שמי'.	(15) הושע = הוש'.	(28) דברי הימים ב' = דה"ב.
(3) ויקרא = ויק'.	(16) יואל = יוא'.	(29) תהלים = תה'.
(4) במדבר = במ'.	(17) עמוס = עמו'.	(30) איוב = איוב'.
(5) דברים = דב'.	(18) עובדיה = עוב'.	(31) משלי = משי'.
(6) יהושע = יהו'.	(19) יונה = יונ'.	(32) רות = רות'.
(7) שופטים = שופ'.	(20) מיכה = מיכ'.	(33) שיר השירים = שה"ש.
(8) שמואל א' = ש"א.	(21) נחום = נחו'.	(34) קהלת = קה'.
(9) שמואל ב' = ש"ב.	(22) חבקוק = חבק'.	(35) איכה = איכ'.
(10) מלכים א' = מ"א.	(23) צפניה = צפ'.	(36) אסתר = אס'.
(11) מלכים ב' = מ"ב.	(24) חגי = חג'.	(37) דניאל = דני'.
(12) ישעיהו = ישע'.	(25) זכריה = זכ'.	(38) עזרא = עזר'.
(13) ירמיהו = ירמ'.	(26) מלאכי = מלא'.	(39) נחמיה = נחמ'.

ספרות חז"ל, גאונים, ראשונים, אחרונים ושאר ראשי תיבות:

(40) אא"א = אין אומרים אותו.	(56) אנכה"ג = אנשי כנסת הגדולה.	(70) גאה"ל = גור אריה הלוי.
(41) אב"ע = אבן עזרא.	(57) אסתר"ר = אסתר רבה (מהד' ווילנא).	(71) גולד' = דניאל גולדשמידט.
(42) אבה"ע = אבן העזר.	(58) א"ר = אליה רבה.	(72) דב"ר = דברים רבה.
(43) אגא"ס = אגרת אריסטאס.	(59) בבלי = תלמוד בבלי.	(73) דמש"ה = דרכי משה הקצר.
(44) אנב"ר = אגדת בראשית (מהד' בובר).	(60) בה"ג = בעל הלכות גדולות.	(74) דע"ז = דעת זקנים מבעלי התוספות.
(45) אג"י = אגרת ירמיהו.	(61) ב"ח = בית חדש על השור.	(75) דפו"י = דפוסים ישן/ישנים.
(46) אד"נ = אבות דרבי נתן.	(62) במדב"ר = במדבר רבה (מהד' ווילנא).	(76) דרכ"א = דרך ארץ.
(47) אה"מ = אוצר המדרשים (מהד' אייזנשטיין).	(63) בנ"ס = בן סירא.	(77) דרש"ה = דרך שיח השדה.
(48) או"ה = אומות העולם.	(64) בעה"ט = בעל הטורים.	(78) הגש"פ = הגדה של פסח.
(49) אוה"ג = אוצר הגאונים.	(65) ב"ר = בראשית רבה (מהד' ווילנא).	(79) הל' = הלכות.
(50) או"ז = אור זרוע.	(66) ברד"ה = ברייתא דמלאכת המשכן.	(80) הלק"צ = ספר הלכות קצובות.
(51) או"ח = אורח חיים.	(67) ברה"מ = ברכת המזון.	(81) הר"א כ"ץ = הרב ר' אביגדור כהן צדק.
(52) אוצה"ת = אוצר התפלות.	(68) ברו"ש = בני רומה, ויניציאה שמ"ז.	(82) הריצ"ג = הלכות רי"ץ גיאת.
(53) אוצ"ר = אוצר ראשונים.	(69) בתמ"ד = בתי מדרשות.	
(54) אור"ח = אורחות חיים.		
(55) איכ"ר = איכה רבה (מהד' ווילנא).		

- (139) מס' = מסכתות.
 (140) מס"ו = מסכת סופרים.
 (141) מס"ק = מסכתות קטנות.
 (142) מע"ה = מעשי ה'.
 (143) מע"צ = מעגלי צדק.
 (144) מצ"צ = מצודת ציון.
 (145) מש"ט = מדרש שכל טוב (מהד' בובר).
 (146) מש"כ = מה שכתב.
 (147) משנ' = משניות.
 (148) משנ"ב = משנה ברורה.
 (149) משר"א = משנת רבי אליעזר.
 (150) מתע"ד = מדרש תנאים על דברים (מהד' הופמן).
 (151) נוב"ר = נוסחאות בני רומי.
 (152) נמוק"י = נמוקי יוסף (על הרי"ף).
 (153) סדה"י = סדר היום.
 (154) סדו' = סידוראים.
 (155) סדו' רס"ג = סידור ר' סעדיה גאון.
 (156) סד"ר = סידור רוקח.
 (157) סד"ת = סדר תפילות.
 (158) סהא"ק = ספר הלכות איטלקי קדמון (מהד' י"מ תא-שמע).
 (159) סה"מ = ספר המנהגים.
 (160) סה"ע עשה"ד = ספר העיטור, עשרת הדברות.
 (161) סה"ש = ספר השרשים.
 (162) סה"ת = ספר התדיר.
 (163) ס"ז = ספרי זוטא.
 (164) ס"ח = ספר חסידים.
 (165) סחב"ר = סדור חיבור ברכות - מחזור טוריני.
 (166) סח"ש = ספר חכמת שלמה.

- (112) לשה"כ = לשון הכתוב.
 (113) מא"ג = מדרש אבא גוריון (מהד' בובר).
 (114) מג"א = מגן אברהם.
 (115) מג"ת = מגילת תענית (מהד' ליכטנשטיין).
 (116) מד' = מדרש.
 (117) מד"א = מדרש אגדה.
 (118) מד"ז = מדרש זוטא.
 (119) מד"ר = מדרש רבה.
 (120) מד"ש = מדרש שמואל (מהד' בובר).
 (121) מדמ"ש = מדרש משלי (מהד' בובר).
 (122) מדת"ה = מדרש תהלים (מהד' בובר).
 (123) מדת"נ = מדרש תנחומא (מהד' בובר).
 (124) מה"ג = מדרש הגדול (מוסד הרב קוק).
 (125) מהדו"ב = מהדורה בתרא.
 (126) מהדו"ק = מהדורה קמא.
 (127) מו"ק = מור וקציעה.
 (128) מז' = מזמוראים.
 (129) מח' = מחזוראים.
 (130) מחו"ו = מחזור ויטרי.
 (131) מחמ"נ = מחברת מנחם.
 (132) מט"מ = מטה משה.
 (133) מי"ל = מדרש ילמדנו.
 (134) מכב"ר = מחזור כמנהג בני רומא.
 (135) מכיל' דר"י = מכילתא דרבי ישמעאל.
 (136) מל"ה = מלמד התלמידים.
 (137) מלה"י = מלחמות היהודים.
 (138) מנ"ש = מנחת שי.

- (83) הר"ש כ"ץ = הרב ר' שניאור כהן צדק.
 (84) הרש"ר ומדק"א = הגהות ר' שלמה רוקקא ומנהגים דק"ק אורבינו.
 (85) ויק"ר = ויקרא רבה (מהד' ווילנא).
 (86) זכב"ל = זכרון ברית לראשונים, לר' יעקב הגור ובנו ר' גרשום, מש' תתקעה.
 (87) ח"א = חלק א'.
 (88) ח"ב = חלק ב'.
 (89) חוה"ל = חובות הלבבות.
 (90) חו"מ = חושן משפט.
 (91) חוש"מ = חולו של מועד.
 (92) חיי"א = חיי אדם.
 (93) חכ"צ = חכם צבי.
 (94) ח"נ = חילופי נוסחאות.
 (95) ט"ז = טורי זהב.
 (96) יו"ד = יורה דעה.
 (97) ילקו"ש = ילקוט שמעוני.
 (98) יעב"ץ = ר' יעקב בן צבי מעמדין.
 (99) ירוש' = תלמוד ירושלמי (מהד' ווילנא).
 (100) כארצ"ו = כתר ארם צובה, לר' אהרן בן-אשר.
 (101) כ"ה = כן הוא.
 (102) כה"נ = כהנא הנוסח.
 (103) כ"י = כתבי יד.
 (104) כל"ר = כלה רבתי.
 (105) כנה"ג = כנסת הגדולה.
 (106) לב"א = לב אהרן.
 (107) לו"א = לוח ארש.
 (108) לח"נ = לחם ניקודים.
 (109) לח"ש = לחם שמים.
 (110) ליקה"פ = ליקוטי הפרדס.
 (111) לק"י = לקט יושר.

- (226) ראה"ע = ר' אברהם הרופא מן הענינים.
 (227) ראש"ך = ראשוני אשכנז.
 (228) רבב"א = ר' בנימין ב"ר אברהם (אח שבה"ל).
 (229) רב"ה = רות רבה (מהד' ווילנא).
 (230) ר"ג מאה"ג = רבינו גרשום מאור הגולה.
 (231) רוו"ה = ר' וולף היידענהיים.
 (232) ר"ח = רבינו חננאל גאון.
 (233) ריא"ז = ר' ישעיה ב"ר אליה מטראני.
 (234) ריבב"ן = ר' יהודה יעל"ה ב"ר בנימין.
 (235) ריבמ"ץ = ר' יצחק בן מלכי צדק מסיפונטו.
 (236) ריה"ח = רבי יהודה החסיד.
 (237) רי"ף = ר' יצחק אלפסי.
 (238) רמב"ם = ר' משה בן מימון.
 (239) רמד"ד = ר' מרדכי דיסלדארף.
 (240) רס"ג = רבי סעדיה גאון.
 (241) רע"ב = ר' עובדיה מברטנורה.
 (242) רעק"א = ר' עקיבא איגר.
 (243) רשב"א = ר' שלמה בן אדרת.
 (244) רשב"נ = ר' שלמה ברבי נתן הסיגילמסי.
 (245) רש"ס = ר' שבת סופר מפרעמישלא.
 (246) שבה"ל = שבלי הלפט.
 (247) שד"ל = שמואל דוד לוצאטו.

- (199) פדר"א = פרקי דרבי אליעזר (מהד' היגר).
 (200) פדר"ך = פסיקתא דרב כהנא (מהד' מנדלבוים).
 (201) פה"מ = פירוש המשניות.
 (202) פהר"ב = פרקי היכלות רבתי (מהד' ירו', תרמ"ט).
 (203) פירש"י = פירוש רש"י.
 (204) פסד"ז = פסוקי דזמרה.
 (205) פסז"ו = פסיקתא זוטרותא – לקח טוב.
 (206) פסו' = פסוקים.
 (207) פסקי רי"ד = ר' ישעיה ב"ר מאלי מטראני.
 (208) פסר"ב = פסיקתא רבתי.
 (209) פר' = פרשה.
 (210) פרה"י = פרקי הירידות.
 (211) פרמ"ג = פרי מגדים.
 (212) פרע"ח = פרי עץ חיים.
 (213) פש"ט = פסקי שכל טוב.
 (214) צו"ג = צום גדליה.
 (215) צוו"ה = צוואות השבטים.
 (216) קד"א = קמחא דאבישונא.
 (217) קדה"י = קדמוניות היהודים.
 (218) קדמ"א = קדמוני אשכנז.
 (219) קד"ץ = קדמוני צרפת.
 (220) קה"ר = קהלת רבה (מהד' ווילנא).
 (221) קו"א = קונטרס אחרון.
 (222) ק"ק = קמץ קטן.
 (223) ר' בחיי = רבינו בחיי בן אשר.
 (224) ראב"ד = ר' אברהם בן דוד.
 (225) ראבי"ה = ר' אליעזר בן יואל הלוי.
 (167) ס"י = סימן.
 (168) סמנט"ו = ספר מנהג טוב.
 (169) סמק"א = ספר מקבים א'.
 (170) סמק"ב = ספר מקבים ב'.
 (171) סמ"ש = ספר מצת שמורים.
 (172) סע"ר = סדר עולם רבה (מהד' ליינר).
 (173) ספ"ב = ספר ברוך.
 (174) ספה"מ = ספר המכריע לר' ישעיה ב"ר מאלי מטראני.
 (175) ספ"ח = ספרים חיצונים.
 (176) ספ"ט = ספר טוביה.
 (177) ספ"י = ספר יוספוס.
 (178) ספי"ה = ספר יהודית.
 (179) ספי"ו = ספר יובלים.
 (180) ספ"ר = ספר רוקח.
 (181) ס"ק = סעיף קטן.
 (182) סרע"ג = סידור ר' עמרם גאון.
 (183) סרש"י = סידור רש"י.
 (184) סת"ר = ספר תניא רבתי.
 (185) ע"א = עמוד א'.
 (186) ע"ב = עמוד ב'.
 (187) עבו"י = עבודת ישראל.
 (188) עה"ב = ערוגת הבושם.
 (189) עה"ז = עולם הזה.
 (190) עה"פ = על הפסוק.
 (191) עה"ת = על התורה.
 (192) ע"ח = עץ חיים.
 (193) עמ"ס = על מסכתאות.
 (194) עמ' = עמודים.
 (195) ע"פ = על פי.
 (196) ערה"ש = ערוך השלחן.
 (197) עש"מ = עמודי שמים.
 (198) עשה"כ = על שם הכתוב.

(248) שדר"א = שאילתות דרב אחאי גאון.
 (249) שה"ג = שלטי הגבורים לר' יהושע בועז לבית ברוך.
 (250) שה"ר = שיר השירים רבה (מהר" ווילנא).
 (251) שו" = שורה\שורות.
 (252) שו"ט = שוחר טוב.
 (253) ש"י = שאילת יעב"ץ.
 (254) שיטמ"ק = שיטה מקובצת.
 (255) שכה"ג = שיירי כנסת הגדולה.
 (256) שמו"ע = שמונה עשרה.
 (257) שמו"ר = שמות רבה (מהר" ווילנא).
 (258) ש"ס = ששה סדרים.
 (259) שעד"כ = שער הכוונות.
 (260) שע"ת = שערי תשובה.

(261) ש"ת = שערי תפלה.
 (262) שת"י = שתי ידות (למהר"ם די לונזאנו).
 (263) תד"א = תנא דבי אליהו.
 (264) תדא"ז = תנא דבי אליהו, אליהו זוטא.
 (265) תדא"ר = תנא דבי אליהו, אליהו רבא.
 (266) תה"ד = תרומת הדשן.
 (267) תו"י = תוספות ישנים.
 (268) תו"ט = תוספות יום טוב.
 (269) תו"כ = תורת כהנים.
 (270) תוס' = בעלי התוספות.
 (271) תוס' רי"ד = ר' ישעיה ב"ר מאלי מטראני.
 (272) תוספ' = תוספתא.
 (273) תי"ו = תרגום יונתן בן עוזיאל.
 (274) תי"ר = תרגום ירושלמי.

(275) ת"מ = תפילת מנשה.
 (276) תפא"י = תפארת ישראל.
 (277) תר"א = תרגום אונקלוס.
 (278) תר"י = פ"י תלמידי רבינו יונה גירונדי (על הרי"ף).
 (279) תשב"ץ = תשובות ר' שמעון בן צמח.
 (280) תשב"ץ קטן = ר' שמשון בן צדוק תלמיד מהר"ם.
 (281) תשוה"ג = תשובות הגאונים.
 (282) תשו' הרי"ד = תשובות ר' ישעיה ב"ר מאלי מטראני.
 (283) תשו' רנ"ג = תשובות ר' נטרונאי גאון.
 (284) תשמ"א = תרגום שני מגילת אסתר.
 (285) תתת"ס = תמונות תחנות תפלות ספרד.

בית אב, והוא סדר חמש תעניות כמנהג ק"ק ספרדים, ליוורנו תרל"ז (מהדורת צילום: ירושלים, ישיבת אור ודרך, תשמ"ט).

דניאל גולדשמידט, מנהג בני רומא, בתוך: הנ"ל, 'מחקרי תפילה ופיוט', ירושלים, י"ל מאגנס, תש"ס, עמ' 153-176.

שלחן ערוך... [עם] לקוטים וחדושי הלכות מאת מהר"ר גור אריה הלוי, מנטובה, דפוס יצחק בן דוד ירא ויעקב חבר טוב, תפ"ב-תפ"ג, ד' כ"ר.

בצלאל ויכלדר (עורך), 'הגהות רבי שלמה רוקקא, ומנהגים דק"ק אורבינו, איטליה'. בתוך: 'זכור לאברהם', חולון, תשנ"ג.

מנחם עמנואל הרטום, המנהג האיטלקי בירושלים עיה"ק. מהדורה שניה מתוקנת. ירושלים, חברת יהודי איטליה לפעולה רוחנית, תשנ"א (1991).

נפתלי וידר, התגבשות נוסח התפילה במזרח ובמערב, ירושלים, מכון בן צבי, תשנ"ח, 2 כ"ר.

סדר חיבור ברכות, מחזור טורין. העתקת שלמה זלמן שכטר מכ"י טורינו שאבד בשריפה. העתקה נמצאת בספריית ביהמ"ד לרבנים בניו יורק, כ"י Mic 8401.

כ"י מוסקוביץ, סדור מנהג רומה, איטליה, מצויר ע"י יואל בן שמעון, המאה הט"ו, הספרייה הלאומית בישראל, כ"י Heb. 4° 1384.

כ"י וולמדונה 10, מחזור כמנהג רומה, איטליה, המאה הי"ד, לשעבר באוסף וולמדונה.

כתר ירושלים: תנ"ך האוניברסיטה העברית בירושלים (על פי הנוסח והמסורה של כתרי ארם צובה וכתבי-יד הקרובים לו, בשיטת הרב מרדכי ברויאר. פיקוח מדעי: יוסף עופר), ירושלים, בן-צבי, 2004 (מהד' ב).

לוח ארש לרבי יעקב אב"ד עמדין בעריכת הרב דויד יצחקי, טורנשו אוצרנו, תשס"א.

מחזור לפי הנהוג לקהל רומה, שונצינו-קאזאל מיורי, דפוס בני שונצינו, רמ"ו (1485-1486), 2 כ"ר. יו"ל עם: קובץ מחקרים על מחזור כמנהג בני רומה, בעריכת אנג'לו מרדכי פיאטלי, ירושלים, י"ל מאגנס, תשע"ב.

מחזור כמנהג בני רומה, [פאנו, רס"ד-רס"ה בערך].

מחזור כפי מנהג ק"ק רומה, עם פירוש קמחא דאבישונא לר' יוחנן טריויס, בולוניא, דפוס השותפים, ש'-ש"א (1540), 2 כ"ר.

מחזור כמנהג ק"ק בני רומה, ויניציאה, דפוס זואן די גארה, שמ"ז.

מחזור כל השנה כפי מנהג ק"ק איטאליאני, עם מבוא מאת שמואל דוד לוצאטו, ליוורנו, דפוס שלמה בילפורטי וחברו, תרט"ז (1856), 2 כ"ר.

* אם לא צוין אחרת, המקורות הם ע"פ תוכנת 'פרויקט השו"ת', שע"י אוניברסיטת ברא"ל, גירסה מספר 28.

מחזור מנהג איטליאני לפי הנהוג בכל הקהילות. הגיה, תרגם לאיטלקית והוסיף הערות מנחם עמנואל הרטום, רומה, קארוצ'י, תש"ן-תשנ"ב, 3 כר'.

מחזור נירנברג, מחזור כמנהג אשכנז, אשכנז, שנת צ"א (1331), לשעבר כ"י שוקן 24100, היום בציריך, אוסף ד"ר דוד וימימה יסלון, כ"י 9.

ספר מנהג טוב, כולל מנהגים שקבץ חכם אחד מחסידי איטליא. יו"ל ע"פ כ"י A89 של עקד ספרים בבודאפעשט. עם הערות ותקונים וציונים, מאת מאיר צבי ב"ר יוסף ווייס, בודאפעשט, מ. כהן תרפ"ט.

מנחת שי על הנ"ך באתר: <https://library.alhatorah.org/>

נוסח התפילה של יהודי פרס, מהדורה מצולמת של כ"י אדלר 23 ENA, שבביהמ"ד לרבנים באמריקה, עם מבוא והערות מאת שלמה טל, ירושלים, מכון בן-צבי, תשמ"א.

מעגלי צדק בתוך: מחזור כמנהג האשכנזים, סביוניטה-קרימונה, שי"ז-ש"ך.

סדור היעב"ץ - עמודי שמים, שערי שמים. נוסח אשכנז, אלטונא, תק"ה-תק"ז.

סדור התפילה לרוקח. פירוש התפילה וסודותיה לכל ימות השנה, לרבינו אלעזר ב"ר יהודה מגרמייזא. יו"ל בפעם הראשונה ע"פ כ"י עתיקים, עם מקורות הערות וביאורים. ע"י הרב משה הרשור ז"ל, והרב יהודה אלתר הרשור, ירושלים, מכון הרב הרשור, תשנ"ב, 2 כר'.

סדור... מה"ר שבתי סופר ב"ר יצחק מפרעמישלא... ע"י יצחק סין, דוד יצחקי ודוד סלמון, בלטימור מד., ישיבת נר ישראל, תשס"ג, 3 כר'.

סדור כולל כל תפלות השנה... הנקרא... תכלאל כמנהג כל קהלות הקדש תימן עם ספר עץ חיים [מאת] יחיא בכהר"ר יוסף צאלח, יצא לאור בפעם הראשונה בשלימותו ע"י שמעון צאלח ושלמה סיאני, ירושלים, קרן אגודת המהרי"ץ, תשל"א, ד' כר'.

סדור רב סעדיה גאון, מהדורת ישראל דודון, שמחה אסף, יששכר יואל, ירושלים, חברת מקיצי נרדמים, תשמ"ה.

סדור רבינו שלמה ברבי נתן, אב בית דין, חובר בלשון הערבית, ותורגם ללשון הקודש בצירוף הערות, ירושלים, חברת מקיצי נרדמים, תשנ"ה.

סדור תפלות כפי מנהג ק"ק ארם צובה, נדפס בויניציאה בשנת רפ"ז, ועתה נדפס מחדש (עם מבואות מאת מאיר בניהו, יונה פרנקל ושולמית אליצור. ירושלים, יד הרב נסים, תשס"ז-תשס"ח, 3 כר'.

סדר עבודת ישראל, כולל תפלות וברכות לכל השנה, כמנהג מערב אשכנז, עם ביאור יבין לשון. מחובר מסודר ומוגה ע"י ר' יצחק בן אריה יוסף דוב, המכונה דר' זליגמן בער. רעדעלהיים, תרכ"ח.

סדר רב עמרם גאון, ערוך ומוגה ע"פ כ"י ודפוסים עם השלמות וש"נ ומבוא, מאת דניאל גולדשמידט, ירושלים, דפוס מוסד הרב קוק, תשל"ב.

סדר תפלות השנה למנהג קהלות רומניא, קושטא, ר"ע.

סדר תפלות השנה למנהג קהלות רומניא, ויניציאה, דפוס דניאל בומברג, שנת רפ"ג בערך.

סדר תפלות כמנהג בני רומה כפי הנהוג בירושלים ע"ה"ק, ערוך מסודר והוגה ע"י הלל משה סרמוניטה ואנג'לו מרדכי פיאטילי, ירושלים, תשע"ד (מהד' ג).

ספר התדיר, לרבינו משה ב"ר יקותיאל איש רומה ממשפחת האדומים. יו"ל ע"פ כמה כ"י, ובעיקר ע"פ כ"י הנמצא בספריית העיר פארמא באיטליה. ע"י משה יהודה הכהן בלוי, בתוך 'שיטת הקדמונים', ניויורק, מ"י בלוי, תשנ"ב.

ספר ערוגת הבשם, יוצא לאור עפ"י כתבי יד עם הגהות והערות מאת אפרים א' אורבך, ירושלים, הוצאת מפיצי נרדמים, תרצ"ט-תשכ"ג, ד' כרכים.

ספרות בית שני 'ספריית על-התורה', באתר: <https://library.alhatorah.org/>

מיכאל ריז'יק, מסורות לשון חכמים באיטליה על פי מחזורים מימי הביניים, ירושלים, מוסד ביאליק, תשס"ט.

ספר שבלי הלקט השלם... חיברו רבינו צדקיה ב"ר אברהם הרופא, ירושלים, זכרון אהרן, תשע"ב.

שכל טוב, פסקים, לרבינו מנחם ב"ר שלמה. יו"ל בפעם הראשונה ע"פ כ"י, עם הערות ומראה מקומות. ע"י משה יהודה הכהן בלוי, בתוך 'שיטת הקדמונים', ניויורק, מ' בלוי, תשנ"ב.

ספר תניא רבתי, לרבי יחיאל ב"ר יקותיאל הרופא ממשפחת הענוים, פסקי הלכות, דינים ומנהגים. יו"ל ע"פ כ"י ודפוסים ראשונים, מאת ר' ישראל בראון, ירושלים, מוסד הרב קוק, תשע"א.

סדר הקינות לתשעה באב כמנהג פולין וקהילות האשכנזים בארץ ישראל, מוגה ומבואר בידי דניאל בהר"ר שלמה גולדשמידט, ירושלים, מוסד הרב קוק, תשס"ב

קינות לתשעה באב אוצר הראשונים, מטמוני הקליר, פירוש קדמון לאחד מחכמי הראשונים באשכנז על קינות ר"א הקליר ובנוסף פירושי ראשוני אשכנז וצרפת... יוצאים לאור לראשונה מכת"י. העורך: ישראל אברהם הולצר, מאיימי, הוצאת על הראשונים, תשע"ז [כולל: ראשוני אשכנז, קדמוני אשכנז – חכם קדמון מראשוני אשכנז, קדמוני צרפת].

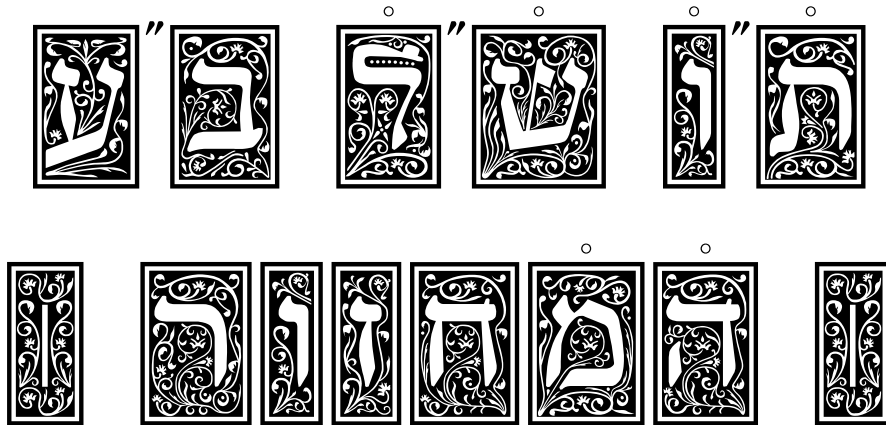
קינות לתשעה באב, עם 'לב אהרן', ביאור יסודי ובהיר מאת אהרן וקסלשטיין, באתר: <https://sites.google.com/site/rebbarn1/>

תמונות תחנות תפלות ספרד, ונציה, דפוס דניאל בומברג, רפ"ד.

מפתח הקינות והתפלות

94.....דוד זרעו מכסאו נשבת	102.....אאדה עד חוג שמים
159.....הדרת מלכותך תגלה אל עליון	135.....אהלי אני עבטתי בדבור סרה
25.....היום עת בוא שמשי	141.....אוי כי אסרתי בזקים ובכבל
78.....זכר איכה אנו שפתינו (קרובה)	142.....אויל כהכנים תרף בהיכל
105.....ישראל שתילי ביתי	156.....אז בחטאינו חרב מקדש
135.....לו אלה געונו ושכבה חמה	40.....אחינו בית ישראל שמעו
26.....למי אבכה וכף אכה	139.....איכה אהובים נאמנים
172.....למענך אלהי תאגר נדחי	98.....איכה אצת באפך
101.....לנו שחת צר	113.....איכה אשפתו פתוח כקבר
98.....לנו שלות בחרון אפך	128.....איכה ישבה חבצלת השרון
139.....מיריחו לכד קהלי	106.....איכה תפארתי מראשותי השליכו
223.....נחם יי אלהינו אותנו	149.....אם תאכלנה נשים פרים
149.....נשכבה בבשתנו ותכסנו כלמתנו	153.....אם תעירו תלנותיכם
36.....עורה נא ימינך רמה	146.....אנה אלך ואזיל דמעות כמים
41.....על היכלי חבלי כנחש נושך	112.....אני לבטתי מיד כל עובר
20.....עננו יי עננו ביום צום תעניתנו	167.....אש תוקד בקרבי בעלותי על לבי
179.....קומי וספדי תורה	127.....בדומיה בדרד אשבה
18.....רחם יי אלהינו עלינו	173.....בימים ההם ובעת ההיא
94.....שבת סורו מני	147.....במכת אהלה אמרתי יש פליטה
147.....שתים נשים בנות אם אחת	179.....במקום אשרי העם
162.....תסתר לאלם תרשישים מרון	159.....בת ציון שמעתי מקוננת אמריה

קולפון

חזק

שבח ותהילה לדר במרומים

לתשלום סדר תפילות לצום החמישי, מהדורת נהוריתא.

נשלמה המלאכה בשנית ע"י עושיה, ברחמי הבורא יתברך, כ"א אלול, ה'תש"פ
עצו עצו יתפּר דבּרו דבּר וְלֹא יָקוּם כִּי עָמְנוּ אֶל (ישע' ח, י).

ויה"ר שיעלה שיח שפתותינו וישמע שעותינו ואנקותינו, כנאמר ע"י המלך החסיד (תה'
קלח, ג), אֶקְרָאתִי וְתַעֲנֵנִי (גימ' יוס חמישי, כ"א אלול, ה'תש"פ).

אודרה שמך כִּי עָשִׂיתָ פֶּלֶא' (ישע' כה, א - גימ' יוס חמישי, כ"א אלול, ה'תש"פ), כִּי תַתְּנֵנוּ לְשֵׁם
וְלִתְפָאֶרֶת' (ע"פ דב' כו, יט - גימ' מהדורה שניה, כ"א אלול, תש"פ). ובמהרה נזכה לחזות 'שלחתי
אֶסִּירְךָ מִבּוֹר' (זכ' ט, יא - גימ' יוס חמישי, כ"א אלול, ה'תש"פ).

ויקויים בנו בקרוב הכתוב (ישע' מט, כה), אֶת־יְרִיבְךָ אֲנֹכִי אֲרִיב וְאֶת־בְּנֶיךָ אֲנֹכִי אוֹשִׁיעַ
(גימ' מהדורה שניה, כ"א אלול, תש"פ), כִּי קָדוֹשׁ יֵאמָר לֹא כָל־הַכְּתוּב לַחַיִּים בִּירוּשָׁלַם (ישע' ד, ג -
גימ' כ"א אלול תש"פ). ולהתענג בה על מים החיים, כנאמר ע"י זכריה (יד, ח): וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא
יֵצְאוּ מִיַּם־יְחִיִּים מִירוּשָׁלַם חַצְיָם אֶל־הַיָּם הַקָּדְמוֹנִי וְחַצְיָם' (גימ' יוס חמישי, כ"א אלול, ה'תש"פ)
אֶל־הַיָּם הָאַחֲרוֹן בְּקִיץ וּבְחֹרֶף יִהְיֶה.

ביום בו נשלמה המלאכה, מלאכת שמים, ע"י עושיה ברחמי המרובים

ירושלים עיה"ק ת"ו,

אני המעמד והמסדר.